Andrei Eşanu, Valentina Eşanu

Epoca lui Ştefan cel Mare

Oameni, destine şi fapte

Editura Institutului Cultural Român
Bucureşti, 2004

SUMAR

Cuvânt înainte ……..
Ştefan cel Mare. Viaţa şi activitatea (tabel cronologic).....

PARTEA I

Ştefan cel Mare şi epoca sa.....….....
1. Activitatea politică şi militară
2. Ascendenţa şi familia
3. Activitatea ctitoricească şi culturală

Bogdan al II-lea, tatăl lui Ştefan cel Mare.....….....
1. Cadrul istoric
2. Ascendenţa lui Bogdan al II-lea
3. Bogdan al II-lea până la urcarea în tronul Moldovei
4. Campania din 1449 şi urcarea în scaun a lui Bogdan al II-lea
5. Domnia
6. Războiul cu leşii

Maria-Oltea, mama lui Ştefan cel Mare (între legendă şi realitate istorică).....
O ipoteză: când s-a născut Ştefan cel Mare ?…….
O nouă tâlcuire la "*O samă de cuvinte*" de Ion Neculce (legenda a IV -a) .....
Ştefan cel Mare şi mănăstirea Căpriana .....
1. Fondarea şi primele menţiuni documentare
2. Ştefan cel Mare şi mănăstirea Căpriana
3. Căpriana metoc al mănăstirii Neamţ
4. Ctitoria lui Ştefan cel Mare
5. Destinul istoric al ctitoriei lui Ştefan cel Mare

Manoil Grecul (?-1467), un mare demnitar la curtea domnească din Suceava.....
1. Cariera politică şi militară
2. Originea
3. Averea şi familia

Vlaicul Pârcălab (?-1484), unchiul lui Ştefan cel Mare. Activitatea politică şi militară .....
1. Originea
2. În serviciul lui Bogdan al II-lea şi al tânărului voievod Ştefan
3. Pârcălab de Cetatea Albă
4. Pârcălab de Hotin
5. Din nou în misiune la Cetatea Albă
6. Pârcălab de Orhei
7. Activitatea diplomatică
8. Amestecat cu ţărâna patriei
9. Averile
10. Pecetea personală
11. Orizontul cultural şi spiritual
12. Familia şi descendenţii
13. „Tetraevanghelul" nepoatei Dragna
14. *Anexă.* Vlaicul şi descendenţii săi. Arborele genealogic

Boierii lui Ştefan cel Mare: Vlaicul şi Galeş. O controversă a istoriografiei româneşti …….....
Spada lui Ştefan cel Mare .....
Un letopiseţ slavo-român inedit din epoca lui Ştefan cel Mare (după un codice de la mănăstirea Hilandar.....

1. Retrospectivă istorică
2. Descrierea
3. Izvoarele
4. Data elaborării
5. Conţinutul
6. Autorul
7. Textul original al letopiseţului
8. Traducerea

Cu privire la un pretins codice din epoca lui Ştefan cel Mare .....
Interpretări pe marginea unor lacune din documentele lui Ştefan cel Mare .....

PARTEA II

Pârcălabi de Hotin (sec. XIV - 1714).....

1. Considerente preliminare
2. Pârcălabi hotineni înainte de Ştefan cel Mare
3. Pârcălabi de Hotin în domnia lui Ştefan cel Mare
4. Pârcălabi de Hotin sub urmaşii lui Ştefan cel Mare
5. Pârcălabi hotineni în domniile lui Petru Şchiopul şi Petru Aron
6. Pârcălabi hotineni de la Ieremia Movilă până la Moise Movilă
7. Pârcălabi hotineni de la Vasile Lupu până la Ştefăniţă Lupu
8. Pârcălabi hotineni în epoca marilor frământări

Pârcălabi de Soroca (sec. XV – mijl. sec. XVIII) .....

1. Soroca sub Ştefan cel Mare
2. Pârcălabi de Soroca sub urmaşii lui Ştefan cel Mare
3. Pârcălabi de Soroca de la Alexandru Lăpuşneanu până la Ieremia Movilă
4. Pârcălabi de Soroca în domniile Movileştilor
5. Pârcălabi şi căpitani de Soroca de la Vasile Lupu până la Dimitrie Cantemir
6. Pârcălabi de Soroca sub domniile fanarioţilor (prima jum. a sec. XVIII)

Structuri militare şi administrative la Orhei (sec. XV – mijl. sec. XVIII) .....

1. Orhei - vatră de istorie şi civilizaţie
2. Pârcălabi de Orhei în epoca lui Ştefan cel Mare
3. Pârcălabi de Orhei în sec. al XVI-lea
4. Pârcălabi de Orhei în sec. al XVII-lea
5. Pârcălabi de Orhei în sec. al XVIII-lea
6. Administrarea târgului Orhei

Structuri militare, administrative şi ecleziastice în târgul şi ţinutul Lăpuşnei (sec. XV- mijl. sec. XVIII)

1. Vamă domnească la Lăpuşna
2. Târgul Lăpuşna
3. Pecetea târgului
4. Lăpuşna - centru de ţinut
5. Structuri ecleziastice lăpuşnene

a. târgul Lăpuşna
b. ţinutul Lăpuşna
c. mănăstiri şi schituri în ţinutul Lăpuşnei
6. Structuri militare şi administrative în ţinutul Lăpuşnei
a. structuri administrative
b. structuri militare
c. serdăria

Ciobărciul în sistemul de apărare din sud-estul Moldovei (sf. sec. XV – sec. XVI) ....

Structuri administrative în târgul Chişinău (mijl. sec. XVII – mijl. sec. XVIII) .....

1. Administrarea târgului Chişinău
2. Pecetea târgului
3. Vamă domnească la Chişinău

ANEXĂ la Partea a II-a. **Dregătorii cetăţilor şi ţinuturilor dintre Prut şi Nistru ale Ţării Moldovei (sec. XIV – mijl. sec. XVIII)** .....

Abrevieri

Cuvânt înainte

Dacă istoria noastră zbuciumată ne-a dăruit de-a lungul secolelor personalităţi de geniu, de mare strălucire, apoi dintre acestea face parte, în primul rând, Ştefan cel Mare, domn viteaz şi înţelept, harnic şi clarvăzător, care prin activitatea sa pe multiple planuri a lăsat o urmă adâncă în conştiinţa generaţiilor de români şi a Europei în general. Cu toate că de la moartea sa au trecut cinci secole, el rămâne o stea de primă mărime pe „cerul ţării", o personalitate de care nu a avut parte Ţara Moldovei atât până la el cât şi după.

Ştefan cel Mare a urcat în tronul Moldovei în primăvara lui 1457, după 25 de ani de războaie fratricide între urmaşii lui Alexandru cel Bun. Cine era acest Ştefan vodă, care în scurtă vreme a devenit eroul Europei, singura pavăză în calea cuceritorilor otomani timp de aproape o jumătate de secol? Precum au arătat de multă vreme letopiseţele şi istoriile ţării, acest strălucit fiu al neamului nostru se trăgea din dinastia Bogdăneştilor, devenită celebră în Ţara Moldovei prin Bogdan I (1359-1365), întemeietor de ţară, Petru Muşat (1375-1391), care a unificat şi a consolidat Moldova „de la munte şi până la mare" (Marea Neagră), Alexandru cel Bun (1399-1432), care a zidit şi a statornicit pentru veacuri înainte Ţara Moldovei. Fiu al lui Bogdan al II-lea, domn al Moldovei (1449-1451) şi nepot al lui „jupan Bogdan", fratele lui Alexandru cel Bun. Mamă-sa, Maria-Oltea, figură legendară, se trăgea dintr-un neam de boieri din sudul Moldovei. Dacă de la tatăl său Ştefan cel Mare a moştenit tăria braţului, agerimea minţii şi meşteşugul armelor, apoi de la mumă - certe calităţi de fire îndrăzneaţă, hotărâtă şi dârză.

Pe când Ştefan urca în scaun, ţara era în ruină şi bejanie, cu sate prădate şi pârjolite, cetăţi ruinate, drumuri de negoţ în prădăciune. La hotare ameninţau independenţa vecinii dornici de cuceriri şi înavuţire uşoară. Moldova plătea tribut sultanului otoman, iar două dintre cele mai puternice cetăţi – Hotin şi Chilia - se aflau în mâinile străinilor. Situaţia era deosebit de complicată, părea că nimeni nu mai este în stare să preîntâmpine dezastrul total – căderea sub stăpânire străină.

Deşi foarte tânăr pe atunci, doar în câţiva ani, Ştefan reuşi să schimbe în mare măsură situaţia. Prin tratate bilaterale, privilegii date negustorilor ţării şi celor străini, prin solii, iar uneori şi prin forţa armei, reuşi să reglementeze relaţiile cu Polonia, să readucă boierimea fugară în ţară, să relanseze comerţul şi să revitalizeze căile comerciale, care străbăteau Moldova de la nord spre sud şi de la vest spre est şi invers. Înconjurându-se în Sfatul domnesc de cei mai înţelepţi boieri şi protejând orăşenimea şi ţărănimea liberă, voievodul a reuşit să creeze condiţii prielnice pentru prosperarea statului şi prin aceasta să se bucure pe tot parcursul domniei sale îndelungate de sprijinul maselor largi ale populaţiei, a clerului şi a marii majorităţi a boierimii.

Ştefan cel Mare a încheiat şi a desfăcut, când a găsit de cuviinţă, în folosul ţării sale, numeroase înţelegeri şi alianţe, jucând pe interesele şi contradicţiile dintre marile puteri vecine. Chiar şi cele trei căsătorii de care a avut parte Ştefan în viaţa sa, precum şi destinul copiilor săi, le-a subordonat intereselor ţării. Soţiile, Eudochia de Kiev, cu care s-a căsătorit în 1463 (decedată în 1467), Maria de Mangop, cu care s-a căsătorit în 1472 (trecută la cele veşnice în 1477) şi Maria-Voichiţa (cu caer s-a căsătoit în 1478), fiind fiice de împăraţi şi domni creştini ortodocşi, trebuiau să contribuie la ridicarea prestigiului internaţional al Moldovei. Fiii săi – Alexandru, Bogdan şi Petru Rareş au devenit ulterior viteji oşteni şi buni comandanţi de oşti, iar fiica sa Elena, fiind dată în căsătorie după fiul Marelui cneaz al Moscovei, trebuia să-i asigure o alianţă trainică cu Rusia Moscovită, putere în plină ascensiune pe acele vremuri. În şirul acestor acţiuni nu era deloc întâmplător faptul că din 1471 Ştefan şi-a luat titlul de „ţar", adică de împărat, considerându-se pe bună dreptate continuator al tradiţiei imperiale bizantine şi apărător al

întregii creştinătăţi în faţa cuceririlor otomane. Profitând de conjunctura internaţională prielnică, voievodul, fie pe calea negocierilor, fie prin sabie, readuce la sânul ţării Hotinul şi Chilia (1463 şi, respectiv, 1465), iar atunci când hotarul a fost încălcat de duşmani Ştefan a ridicat oastea, dând ripostă hotărâtă ungurilor la Baia (1467) şi tătarilor la Lipnic, pe Nistru (1469).

Conştient de faptul că primejdia cea mare vine din partea Imperiului otoman, domnul Moldovei a întreprins acţiuni hotărâte în vederea ridicării capacităţii de apărare a ţării sale. Este reorganizată şi reînarmată oastea, efectuându-se în această perioadă masive importuri de arme, sunt reparate şi extinse cetăţile de la Suceava, Neamţ, Hotin, Cetatea Albă, sunt construite altele noi la Chilia, Roman, Orhei, Soroca ş.a., înzestrându-le pe toate cu artilerie.

Pe lângă toate acestea, Ştefan a încercat să creeze o largă coaliţie antiotomană din care să facă parte nu numai ţările creştine, dar şi Hanatul tătarilor din Crimeea şi a turcmenilor albi din Asia. "*Suntem pururea gata – scria Ştefan Papei de la Roma - a ne război cu toată râvna şi îndemnul inimii în folosul Creştinătăţii*". Ani de-a rândul Ştefan a opus o rezistenţă deosebit de dârză invaziilor otomane şi tătăreşti, de cele mai multe ori izbânda fiind de partea sa. Dacă va cădea Poarta Creştinătăţii, cum îşi considera el ţara, întreaga Europă va cădea sub stăpânirea otomană. Rămânând în continuare de unul singur în faţa primejdiei, Ştefan n-a ezitat să întrerupă plata tributului şi a întreprins campanii hotărâte în vederea atragerii de partea sa a „celeilalte Valahii", aşa numea Ştefan cel Mare Muntenia. Rivalităţile moldo-otomane culminează prin două mari campanii ale sultanului Mehmed beg în Moldova, prima se încheie printr-o strălucită victorie a lui Ştefan cel Mare la Vaslui (1475), iar în cea de-a doua, deşi oastea moldovenească a fost înfrântă în bătălia de la Valea Albă, în 1476 (precum scria Grigore Ureche *„...moldovenii... ne viindu-le ajutoriu de nici o parte, au picat, nu fieşte cum, ci până la moarte să apăra, nici biruiţi dintru arme, ci stropşiţi de mulţimea turcească...*"), Mehmed al II-lea nu şi-a atins scopul de a-l prinde pe Ştefan şi de a supune Ţara Moldovei, deoarece cetăţile Neamţ, Suceava, Hotin au rezistat asediului, iar voievodul moldovean a reuşit să strângă o nouă oaste cu ajutorul căreia îi bătu pe turci, împingându-i peste Dunăre. Ecoul acestor biruinţe a făcut ocolul Europei, stârnind admiraţia şi aprecierea deosebită a contemporanilor: „ *O, bărbat glorios şi victorios, care ai biruit pe toţi regii vecini...*", scria pe atunci despre Ştefan cronicarul polon Jan Dlugosz, „*om fericit, căruia soarta i-a hărăzit cu multă dărnicie toate darurile. Căci pe când altora le-a dat numai unele însuşiri şi anume prudenţă împreună cu şiretenie, altora virtuţi eroice şi spirit de dreptate, altora biruinţă contra duşmanului, numai ţie ţi le-a hărăzit la un loc pe toate. Tu eşti dreptul prevăzător, isteţ, biruitor contra tuturor duşmanilor. Nu în zadar eşti socotit printre eroii secolului nostru*", iar Papa de la Roma, apreciindu-i strălucitele izbânzi contra „păgânilor", l-a numit „ *Atlet al lui Hristos*".

Cu toate că în 1484 sunt pierdute Chilia şi Cetatea Albă, Ştefan nu-şi pierde curajul, încercând de mai multe ori să le recupereze. Văzând că apropierea sa de Polonia prin jurământul de vasalitate de la Colomeea (1485) nu a dat rezultatele dorite, el încheie alianţă cu Matia Corvin, regele Ungariei, care îi dăruieşte vaste posesiuni în Transilvania – Ciceiul şi Cetatea de Baltă - drept recompensă pentru pierderea Chiliei şi Cetăţii Albe. După îndelungate războaie şi ciocniri sângeroase cu turcii şi aliaţii lor, văzând că forţele sunt inegale şi „ajutor nu vine de nicăieri", Ştefan a schimbat radical strategia şi tactica în raporturile sale cu Imperiul Otoman. Drept urmare, în 1487 a semnat pace cu sultanul şi a reluat plata haraciului, în schimb Ţara Moldovei îşi păstra independenţa şi integritatea teritorială.

Revendicându-şi vechile drepturi, în 1490 Ştefan ia prin sabie Pocuţia de la poloni, care mai fusese stăpânită în câteva rânduri de către domnii moldoveni de până la el. Din

această cauză devin tot mai tensionate relaţiile Moldovei cu Ţara Leşească. În vederea obţinerii unei susţineri internaţionale cât mai largi, Ştefan cel Mare trimite solii la Alexandru, Mare duce al Lituaniei, şi la Ivan al III-lea, Mare cneaz al Moscovei, căutând tot odată sprijin din partea sultanului otoman şi al regelui Ungariei. Relaţiile moldo-polone ajung la apogeul acutizării lor în 1497, când regele Ioan Albert intră în Moldova, în fruntea unei puternice armate, sub pretextul eliberării Chiliei şi Cetăţii Albe de sub stăpânirea otomană. Deoarece regele îşi îndreptă lovitura principală spre Suceava, capitala Moldovei, Ştefan a fost nevoit să-l respingă în forţă. Deznodământul s-a produs în Codrul Cosminului din Nordul Moldovei, unde oastea leşească suferi una dintre cele mai grele înfrângeri.

În ultimii ani de domnie Ştefan cel Mare izbuti încheierea păcii cu leşii, prin care denunţă statutul său de vasal al regelui polon, reuşind să menţină stăpânirea asupra Pocuţiei.

În paralel cu numeroasele acţiuni de ordin politic intern şi extern, de amplele relaţii diplomatice, de atâtea războaie şi cetăţi zidite şi reconstruite, voievodul moldovean, pe parcursul îndelungatei sale domnii, s-a manifestat şi ca un bun creştin. Fie din îndemnul de a înveşnici numele său, fie de a aduce mulţumire lui Dumnezeu pentru norocul de a obţine atâtea victorii în războaie, şi pentru a înveşnici memoria celor căzuţi în luptele pentru independenţa ţării, voievodul a ctitorit şi a înălţat câteva zeci de mănăstiri şi biserici. Dintre cele mai cunoscute fac parte: biserică de piatră a mănăstirii Pobrata (1465), unde sunt înmormântaţi părinţii săi; mănăstirea Putna (1466-1469), unde în afară de marele voievod sunt înmormântate soţiile Maria de Mangop, Maria-Voichiţa, unii dintre copii şi rudele apropiate; bisericile domneşti din Vaslui (1490) şi Iaşi (1491-1492); cea din Hârlău (1492); biserica de piatră de la Căpriana (circa 1491-1496); de la Dorohoi şi Huşi (1495); de la Războieni (1496), adevărat panteon al ostaşilor căzuţi în lupta de la Valea Albă; de la mănăstirile Neamţ (1497) şi Bistriţa (1498). Cu puţin timp înainte de moarte, Ştefan începe, iar fiul său Bogdan finisează, zidirea bisericii de la Răuseni, după tradiţie pe locul unde a fost omorât tatăl său Bogdan al II-lea, mănăstirea Dobrovăţ ş.a. Prin tradiţie i se atribuie lui Ştefan cel Mare şi construcţia bisericilor din Baia, Cotnari, Scânteia, Ştefăneşti, Şipote, Râmnicul Sărat din Ţara Românească, din localităţile Feleac şi Vad din Transilvania, precum şi paraclisele cetăţilor Hotin şi Orhei. Lăcaşele sfinte zidite de celebrul voievod au fost împodobite cu splendide picturi murale şi înzestrate cu bogate danii şi moşii, cărţi şi odoare scumpe de slujbă bisericească. Încă din timpul vieţii sale, cele mai multe dintre ctitoriile lui Ştefan cel Mare au devenit importante centre de cultură şi spiritualitate. Pe lângă multe din ele şi-au desfăşurat activitatea celebre şcoli bisericeşti, scriptorii de copiere a cărţilor, diferite ateliere meşteşugăreşti, de iconografie şi de confecţionare a obiectelor de cult. În domnia lui Ştefan cel Mare numeroşi dieci şi monahi cărturari au copiat multe cărţi, au alcătuit letopiseţe şi cântări religioase, care s-au răspândit în întreaga lume ortodoxă. De mai mulă vreme, aceste rarisime relicve ştefaniene au intrat în colecţiile celor mai mari biblioteci, arhive şi muzee din Europa, Asia şi Statele Unite ale Americii. Activitatea sa ctitoricească a fost urmată de către fiii săi Alexandru, Bogdan, Petru Rareş, precum şi de unii mari boieri. În domnia sa Ştefan cel Mare a întreţinut ample legături cu multe mănăstiri de la Muntele Athos, acordându-le permanent un mare sprijin, dăruindu-le sume mari de bani, odoare şi cărţi bisericeşti, ajutându-le să supravieţuiască în condiţiile asprei stăpâniri otomane.

În urma îndelungatei sale domnii Ştefan cel Mare a lăsat nu numai o întreagă epocă de glorie militară, dar şi o bogată moştenire culturală şi spirituală, care a fost apreciată ca epocă de înflorire a stilului (izvodului) moldovenesc în arta şi arhitectura medievală românească şi europeană. Până astăzi stau mărturie zidurile faimoase ale cetăţilor,

mănăstirilor, curţilor domneşti înălţate de măritul voievod, care au intrat pentru totdeauna în tezaurul de valori netrecătoare ale culturii naţionale şi universale.

Ştefan cel Mare a fost crud şi nemilos cu duşmanii şi trădătorii ţării, totodată îngăduitor şi generos cu cei viteji, care apărau cu piepturile lor ţara. Încă din timpul vieţii Ştefan cel Mare a intrat în legendă, fiind considerat de poporul său un domn viteaz, drept şi evlavios. Faptele sale de vitejie au rămas vii în memoria generaţiilor până în zilele noastre, despre el poporul a alcătuit şi continuă să alcătuiască balade, legende, cântece şi poezii, el a devenit în scurtă vreme unul din marile simboluri naţionale. Cu două secole în urmă istoricul rus N. Caramzin, încercând să cuprindă vasta-i activitate, arăta că Ştefan era „*curajos în primejdii, tare la nevoi, modest în fericire...”*. El „*stârnea admiraţia monarhilor şi popoarelor, cu mijloace mici făurea fapte măreţe*”. Domnia sa, plină de fapte vitejeşti şi realizări culturale inegalabile, le-a permis contemporanilor şi urmaşilor să-l supranumească „cel Mare” şi „Sfânt”. Zugravii şi copiştii vremii i-au înveşnicit chipul pe ziduri de mănăstire şi file de carte, iar cronicarii i-au zămislit incomparabile portrete verbale. „*Fost-au acestu Ştefan vodă*, scria în letopiseţul său Grigore Ureche, *om nu mare de statu... întreg la fire, neleneşu, şi lucrul său îl ştia a-l acoperi şi unde nu gândiiai, acolo îl aflai. La lucru de războaie meşter, unde era nevoie însuşu să vârâea ... şi raru războiu de nu biruia ...*”. Ştefan cel Mare a intrat în istorie ca una dintre cele mai mari personalităţi ale Ţării Moldovei, a tuturor românilor şi a Europei în general. Marele voievod va rămâne pentru totdeauna în memoria poporului şi pământului nostru.

***

Volumul de faţă, divizat în două părţi, înmănunchează o serie de studii şi cercetări elaborate în ultimii cinci-şase ani, care, direct sau indirect, au drept obiect de studiu epoca marelui voievod Ştefan cel Mare şi a urmaşilor săi.

Prima parte a cărţii cuprinde o serie de investigaţii în care sunt abordate diverse probleme controversate sau mai puţin elucidate, legate de familia şi personalitatea lui Ştefan cel Mare, precum şi alte aspecte ce ţin de activitatea celebrului voievod. Dacă în studiul ”Ştefan cel Mare şi epoca sa” se încearcă de a cuprinde sau de a aprecia activitatea politică, militară şi cultural-ctitoricească a lui Ştefan cel Mare, apoi în studiile despre Bogdan al II-lea şi Maria-Oltea se încearcă de a vărsa mai multă lumină asupra ascendenţei şi familiei din care se trăgea Ştefan cel Mare. În aceeaşi primă parte sunt abordate şi o serie de alte probleme legate de viaţa şi activitatea pe multiple planuri a lui Ştefan cel Mare. Dacă în studiul „O ipoteză: când s-a născut Ştefan cel Mare?” se propune o nouă abordare privind data naşterii lui Ştefan cel Mare, apoi în alte articole sunt întreprinse încercări de a soluţiona mai multe probleme legate de viaţa şi activitatea lui Ştefan cel Mare, care au interpretări şi rezolvări diferite în literatura de specialitate.

În ultimele studii din acest compartiment sunt luate în dezbatere o serie de aspecte ce ţin de epoca marelui voievod, în special este publicată şi comentată o cronică necunoscută din epoca lui Ştefan cel Mare, care ne aduce informaţii privind orizontul de cunoaştere şi de maturitate politică a unor cărturari din Moldova la hotarul sec. XV-XVI; sunt propuse rezolvări noi a unor probleme dezbătute de mai multă vreme în istoriografia românească.

Partea a II-a a lucrării cuprinde un şir de studii dedicate unor mari personalităţi din epoca lui Ştefan cel Mare, cum ar fi Manoil Grecul, sfetnicul voievodului în primii 10 ani de domnie (1457-1467), Vlaicul pârcălab, unchiul domnului, Duma pârcălab, fiul lui Vlaicul şi văr drept al lui Ştefan cel Mare.

Compartimentul mai include o serie de articole consacrate unor probleme de administrare a unor cetăţi şi ţinuturi din nord-estul şi estul Moldovei. Aceste din urmă

studii, deşi cuprind în primul rând domnia lui Ştefan cel Mare, în virtutea necesităţii investigării problemei sau diferitor aspecte de la origini până la un anumit final firesc, delimitat în timp, cuprind perioade istorice mai mari. În viziunea noastră, acest procedeu investigativ ne oferă posibilitatea de a vedea mai obiectiv cum se înscrie epoca lui Ştefan cel Mare în şirul de evenimente şi fapte ale istoriei românilor de-a lungul veacurilor.

În finalul acestei părţi, propunem un tabel care cuprinde informaţii sumare privind administratorii cetăţilor şi ţinuturilor din Moldova de la est de Prut pe parcursul sec. XIV- mijl. sec. XVIII, în paralel cu domnii Ţării Moldovei din această perioadă.

Volumul se doreşte a fi un modest omagiu marelui voievod al Moldovei cu ocazia comemorării a unei jumătăţi de mileniu de la moartea sa.

Ştefan cel Mare. Viaţa şi activitatea

Tabel cronologic

1441 – 1442 (după alţi istorici: 1433 – 1438) – la această dată se presupune a fi văzut lumina zilei Ştefan, fiul lui Bogdan al II-lea şi nepotul lui „jupan Bogdan", fratele lui Alexandru cel Bun (1399-1432). Mama se numea Maria-Oltea. Fraţii şi surorile lui Ştefan: Ioachim, Ioan, Cârstea, Maria şi Sora

1449 – 1451, 15 octombrie – anii de domnie ai lui Bogdan al II-lea, tatăl lui Ştefan, care e prins şi ucis de Petru Aron la Reuseni (lângă Suceava)

1451-1452 – prima domniei a lui Petru Aron în Ţara Moldovei

1451 – 1456, august – refugiul lui Ştefan cu ai săi în Transilvania, la curtea lui Iancu de Hunedoara

1451-1454 – a doua domnie a lui Alexăndrel, nepotul lui Alexandru cel Bun

1454-1455 – a doua domnie a lui Petru Aron

1455, februarie - mai – a treia domnie a lui Alexăndrel

1455-1457, 12 aprilie – a treia domniei a lui Petru Aron. Din 1456 Ţara Moldovei începe să plătească tribul Imperiului Otoman în mărime de 2000 galbeni

1456, august – stabilirea lui Ştefan cu ai săi la curtea lui Vlad Ţepeş, în Ţara Românească

1457, 12 aprilie – cu ajutorul lui Vlad Ţepeş şi cu sprijinul Ţării de Jos Ştefan bate oştile lui Petru Aron la Doljeşti. Ştefan, fiul lui Bogdan al II-lea, este încoronat domn al Ţării Moldovei în satul Direptate, lângă Suceava

1458, 24ianuarie – Matia Corvin, fiul lui Iancu de Hunedoara, devine rege al Ungariei

1458, 13 martie – Ştefan reînnoieşte negustorilor braşoveni privilegiul comercial acordat anterior acestora de către Alexandru cel Bun

1459 – prima expediţie a lui Ştefan cel Mare în Polonia, în scopul prinderii lui Petru Aron

1459, 4 aprilie – încheierea tratatului moldo-polon de la Overhelăuţi pe Nistru, prin care Ştefan recunoaşte suzeranitatea regelui polon Cazimir al IV-lea; lui Petru Aron nu i se permitea apropierea de graniţa Moldovei ş.a.

1460, 3 iulie – Ştefan reconfirmă negustorilor din Liov privilegiul comercial, acordat de predecesorii săi

1462, 2 martie – Ştefan voievod, Mitropolitul Teoctist, împreună „cu toţi boierii moldoveni", promit lui Cazimir al IV-lea că-i vor rămâne credincioşi până la moarte, în

schimb regele Poloniei să-l ajute pe Ştefan vodă, „cum glăsuieşc vechile tratate şi obiceiuri”, contra duşmani, lor săi

1462, 22 inie – prima încercare neizbutită a lui Ştefan de a cuceri cetatea Chilia stăpânită de unguri. În timpul asediului voievodului e rănit la gleznă

1462, noiembrie – sultanul otoman Mehmed al II-lea cotropeşte Ţara Românească, înlocuindu-l pe Vlad Ţepeş cu fratele său Radu cel Frumos (1462-1473)

1463 – în urma înţelegerilor pe cale diplomatică cu Ţara Leşească cetatea Hotinului este retrocedată Moldovei

1463 – Ştefan cel Mare „a dat de a scris ...”mănăstirii sale Zograf, în Sfântul Munte Athos
un *Praxiu* (Apostol). Prima carte cunoscută copiată din porunca voievodului

1463, 5 iulie – Căsătoria lui Ştefan cu Eudochia de Kiev, sora cneazului Simion Olelcovici

1464 – se naşte fiul lui Ştefan cel Mare şi al Eudochiei – Alexandru, pomenit în hrisoavele ţării până în anul 1496, când moare

1465, 23 – 26 ianuarie – Ştefan asediază şi cucereşte cetatea Chiliei

1465, 4 noiembrie – moare Maria-Oltea, mama voievodului, înmormântată la mănăstirea Probota

1465-1466 – se naşte Elena, fiica lui Ştefan cel Mare şi al Eudochiei

1466 – Vlaicul, pârcălab de Hotin, unchiul lui Ştefan cel Mare, cumpără moşia Chişinău

1466, 10 iulie – începe zidirea mănăstirii Putna, ctitorie şi necropolă domnească a lui Ştefan cel Mare

1467 – Ştefan sprijină rebeliunea nobililor transilvăneni împotriva lui Matia Corvin

1467, 25 noiembrie – moare Eudochia de Kiev, înmormântată în biserica mitropolitană Mirăuţi din Suceava

1467 – ieromonahul Ioanichie de la mănăstirea Neamţ scrie la comanda lui Ştefan vodă un „*Minei pe ianuarie*”

1467, 14 – 15 decembrie – bătălia de la Baia, în care oastea lui Matia Corvin suferă o înfrângere zdrobitoare. Regele Ungariei, rănit grav, se retrage peste Carpaţi

1469, 20 august – Ştefan învinge, la Lipnic, lângă Nistru, pe tătarii lui Mamac-han

1469, 3 septembrie – sfinţirea mănăstirii Putna, căreia Ştefan voievod îi dăruieşte de-a lungul anilor moşii, cărţi, şi odoare bisericeşti

1469 – 1470 – reconstruieşte cetatea de lemn şi pământ la Orhei, unde numeşte pârcălab pe Radu Gangur (1 aprilie 1470)

1470, 27 februarie-martie – campania lui Ştefan cel Mare împotriva lui Radu cel Frumos, domn al Ţării Româneşti, supus otomanilor, pradă şi arde Brăila, Târgul de Floci şi judeţul Ialomiţa
1470 – din porunca domnului monahul Chiriac scrie un „S*bornic*", iar călugărul Casian copiază o „*Psaltire"*

1471, 7 martie – oastea lui Radu cel Frumos intră în Moldova, dar e zdrobită la Soci (lângă Bacău)

1472, 14 septembrie – Ştefan se căsătoreşte cu Maria de Mangop, înrudită cu împăraţii bizantini

1472 – Ghevrasie de la mănăstirea Neamţ întocmeşte din porunca lui Ştefan o copie a lucrării *„Sintagma lui Matei Vlastaris"*

1473 – Ştefan încetează să plătească sultanului haraciul

1473 – Nicodim de la Putna caligrafiază şi decorează din porunca lui Ştefan un „*Tetraevanghel*" dăruit mănăstirii Humor. Cartea cuprinde o miniatură cu chipul voievodului

1473, 18-21 noiembrie – după ce înfrânge oastea lui Radu cel Frumos, lângă Râmnic, Ştefan pune domn în Ţara Românească, în locul lui Radu, pe Laiotă Basarab. Sunt luate ostatice soţia Despina şi fiica Maria-Voichiţa ale lui Radu cel Frumos

1474 – moare Radu cel Frumos

1475, 10 ianuarie – bătălia de la Podul Înalt, de lângă Vaslui, în care Ştefan cu oastea sa de 40.000 zdrobeşte armata otomană care număra peste 120.000 de oşteni, condusă de Suleiman Paşa. Este prima dată când osmanii, care se considerau invincibili, suferă o înfrângere dezastruoasă

1475, 25 ianuarie – Ştefan, domn al Moldovei, scrie principilor creştini, anunţând despre victoria sa asupra păgânilor

1475, 31 martie – Papa Sixt al IV-lea îi scrie lui Ştefan cel Mare, lăudându-l pentru lupta sa „pentru creştinătate"

1475, 12 iulie – Ştefan încheie alianţă antiotomană cu Matia Corvin, regele Ungarie, care prevede „pace trainică şi veşnică" între cele două ţări

1475, vara – cad cetăţile aliate cu Moldova Caffa şi Mangop din Crimeea, cucerite de osmani

1475, decembrie – Ştefan ajută pe cumnatul său Alexandru, principele de Mangop, în lupta contra otomanilor, expediind în Crimeea mai multe vase de luptă cu oşteni moldoveni

1476, 13 mai – sultanul Mehmed al II-lea porneşte spre Moldova cu o armată evaluată de contemporani la 90-150 mii de oameni

1476, iunie-iulie – tătarii atacă Ţara de Sus a Moldovei. Ştefan permite ţăranilor să-i alunge pe tătari şi să revină la oastea sa de la Dunăre

1476, 15 iulie – după o rezistenţă de mai multe zile la Dunăre, Ştefan cu 10 de curteni, se retrage din faţa lui Mehmed al II-lea, pe valea Siretului

1476, 26 iulie – bătălia de la Valea Albă (Războieni), unde oastea lui Ştefan suportă pierderi grele. În vara şi toamna aceluiaşi an Ştefan adună o nouă oaste de peste 16.000 de oşteni. Nereuşind să cucerească cetăţile, Mehmed, lovit de oastea lui Ştefan, e nevoit să părăsească Moldova „mai mult învins decât învingător"

1476, 10-19 octombrie – hanul Eminec Mârza îi scrie lui Mehmed că voievodul Moldovei „a făcut război crâncen cu noi şi ne-a omorât mulţi oameni"

1476 – Ştefan intră în Muntenia, pentru a-l pedepsi pe Laiotă Basarab, care, la Valea Albă, luptase de partea osmanilor

1476 – Ştefan îl pene domn, în scaunul de la Târgovişte, pe Vlad Ţepeş, în locul lui Laiotă

1476 – au loc lucrări de întărire şi modernizare a Cetăţii Albe

1476, decembrie – Vlad Ţepeş e ucis de Laiotă Basarab, care intră în Muntenia cu ajutorul osman

1477, 7 mai – solia lui Ioan Ţamblac, trimis de Ştefan cel Mare la Veneţia, dezvăluieşte planurile voievodului moldav de a recuceri Caffa şi a-i alunga pe osmani din Crimeea

1477, noiembrie – în urma intervenţiei în Muntenia, Ştefan ridică în scaunul Ţării Româneşti pe Basarab cel Tânăr, zis Ţepeluş

1477, 19 decembrie – moare Maria de Mangop, înmormântată şa mănăstirea Putna

1478, vara – căsătoria lui Ştefan cu Maria-Voichiţa

1479, iunie – iulie – din porunca lui Ştefan, 800 de meşteri zidari şi 17.000 de salahori construiesc cetatea Chilia Nouă pe malul stâng al Dunării

1479 – se naşte fiul ui Ştefan şi al Mariei-Voichiţa – Bogdan-Vlad care va moşteni în 1504 tronul lui Ştefan

1480 – din porunca lui Ştefan voievod sunt confecţionate şi instalate lespezi de mormânt pentru predecesorii săi în biserica episcopală de la Rădăuţi

1481, 15 martie – Matia Corvin îl anunţă pe Papa Sixt al IV-lea despre victoriile lui Ştefan cel Mare în Muntenia împotriva lui Basarab Ţepeluş, omul turcilor

1481, 8 iulie – bătălia de la Râmnicul Sărat. Ştefan îl învinge pe Ţepeluş, punându-l domn, în locul acestuia, pe Vlad Călugărul. Alături de Ştefan, participă la această bătălie şi fiul său Alexandru

1482, 10 martie – Ştefan cel Mare cucereşte cetatea Crăciuna din Ţara Românească, punând pârcălabi pe Vâlcea şi Ivanco

1483, 12 ianuarie – căsătoria Elenei, fiica lui Ştefan cel Mare şi a Eudochiei de Kiev, cu Ivan cel Tânăr, moştenitorul tronului Moscovei

1483 – este finisată construcţia Cetăţii Noi de la Roman.
1484 – la Moscova, se naşte Dimitrie, fiul Elenei şi al lui Ivan cel Tânăr

1484, 6 – 30 iulie – osmanii asediază şi cuceresc Chilia şi Cetatea Albă

1484, 28-30 iunie – este asediată şi cucerită, de către osmani, Cetatea Albă

1484, vara – cade în luptele pentru Chilia şi Cetea Albă – Vlaicul, unchiul lui Ştefan cel Mare, pe atunci pârcălab de Orhei

1485 – Matia Corvin dăruieşte lui Ştefan vodă cetăţile Ciceiul şi Cetatea de Baltă din Ardeal

1485, 15 septembrie – Ştefan voievod depune la Colomeea jurământ de vasalitate şi credinţă lui Cazimir al IV-lea, regele Poloniei, care promite ajutor în recucerirea Chiliei şi Cetăţii Albe

1485, 29 septembrie – Ştefan învinge oştile turceşti ale beglerbeiului Ali Hadâmbul, care veneau să-l pună domn al Moldovei pe Hroiot, pretendent al domnie

1485, 16 noiembrie – în lupta de la Cătlăbuga, Ştefan înfrânge oastea lui Malcoci, paşa de Silistra

1486, 6 martie – Hroiot, susţinut de osmani, revine în Moldova, dar e învins de Ştefan în bătălia de la Şcheia

1487 – silit de împrejurări, Ştefan încheie pace cu sultanul, acceptând reluarea plăţii haraciului în schimbul garanţiei independenţei Moldovei

1487 – Ştefan zideşte biserica cu hramul Sf. Procopie de la Milişăuţi în amintirea bătăliei de la Râmnic

1487, 12 iunie – Ştefan zideşte biserica cu hramul Sf. Cruce din Pătrăuţi

1488, 1 mai-15 octombrie – Ştefan zideşte biserica cu hramul Sf. Ilie în amintirea bătăliei de la Şcheia

1488, 26 mai – 14 septembrie – Ştefan zideşte biserica cu hramul Sf. Gheorghe de la Voroneţ

1489 – voievodul Moldovei restabileşte alianţa cu Ungaria, ceea ce însemna, de fapt, anularea obligaţiilor sale luate la Colomeea, după ce Cazimir al Poloniei, în tratatul de pace turco-polon, recunoscuse stăpânirea osmană asupra Chiliei şi Cetăţii Albe

1490 – Ştefan trimite o solie la Maximilian de Habsburg, la Viena

1490 – are loc nunta lui Alexandru, fiul lui Ştefan cel Mare cu Maria Asanina Paleologhina din Constantinopol

1490, 27 aprielie-20 septembrie – Ştefan zideşte biserica cu hramul Sf. Ioan Botezătorul în curtea domnească de la Vaslui

1490, august – Ştefan cucereşte Pocuţia, drept răzbunare pentru trădarea din partea regelui Poloniei

1490 – Pahomie monahul scrie din porunca lui Ştefan cel Mare un „*Tetraevanghel*" pentru mănăstirea Voroneţ

1491, 1 ianuarie – se termină zidirea bisericii cu hramul Adormirea Maicii Domnului din Bacău ctitorită de „Alexandru voievod, fiul lui Ştefan cel Mare"

1490 – din porunca lui Ştefan cel Mare se toarnă, pentru mănăstirea Putna, clopotul numit „Blagovistnic" de 318 kg.

1491, iunie – 1492, 10 august – Ştefan zideşte biserica cu hramul Sf. Nicolae din Iaşi

1492 – Teodor Mărieşescul scrie din porunca lui Ştefan cel Mare un „*Tetraevanghel*" pentru mănăstirea Zograf de la Athos

1492, 18 aprilie – Vladislav al II-lea regele Ungariei, întăreşte lui Ştefan cel Mare, dreptul de stăpân asupra Cetăţii de Baltă şi a Ciceiului din Transilvania, dăruite de Matia Corvin acestuia în 1489

1492, 30 mai – 28 octombrie – Ştefan zideşte biserica cu hramul Sf. Gheorghe din Hârlău

1492 – diacul Isaia scrie din porunca lui Ştefan un „*Minei pe februarie*"

1493, 8 februarie – solia lui Ştefan cel Mare soseşte la Wilno, la Alexandru, mare duce al Lituaniei, pentru a-i cere acestuia să colaboreze cu „fraţii săi" împotriva „păgânităţii". Alexandru promite că va întreprinde ceva, „ca să nu fie asuprită creştinătatea din partea păgânilor"

1493, 9 iulie – 1494, 12 octombrie – Ştefan cu fiul său Alexandru zidesc biserica cu hramul Adormirea Maicii Domnului din Borzeşti, baştina voievodului.

1493, 30 septembrie – diacul Teodor termină de scris la Suceava un „*Tetraevanghel”* din porunca Mariei-Voichiţa, pentru mănăstirea Pătrăuţi

1493, 26 octombrie – Teodor Mărişescul termină de caligrafiat din porunca lui Ştefan cel Mare un „Tetraevanghel” pentru biserica din cetatea Hotinului

1493, noiembrie – solia lui Alexandru, marele duce al Lituaniei, soseşte la Ştefan cel Mare, cu propunere de pace şi prietenie

1494 – 1496 – Ştefan zideşte biserica cu hramul Adormirea Maicii Domnului de la Căpriana

1494, 30 noiembrie – „s-a săvârşit” zidirea de către Ştefan cel Mare a bisericii cu hramul Sf. Petru şi Pavel din Huşi

1495, 18 octombrie – s-a terminat zidirea bisericii cu hramul Sf. Nicolae din Dorohoi

1495 – grămăticul Damian din iaşi copie din porunca lui Ştefan vodă „*Sintagma lui Matei Vlastaris*” pentru biserica Sf. Nicolae din Iaşi

1496 – o solie a lui Ştefan se află în Lituania, cu intenţia de a înnoi „scrisorile încheiate între străbunii lor”
1496, 26 iunie – moare Alexandru, fiul lui Ştefan şi al Eudochiei, înmormântat la mănăstirea Bistriţa

1496, 30 septembrie – Ştefan săvârşeşte zidirea bisericii cu hramul Sf. Nicolae din Popăuţi

1496, 4 iulie-1497, 8 noiembrie – Ştefan înalţă biserica cu hramul Naşterea Maicii Domnului din Tazlău

1496, 18 noiembrie – Ştefan săvârşeşte zidirea bisericii-panteon cu hramul Sf. Mihail de la Războieni în amintirea oştenilor căzuţi pe câmpul de luptă de la Valea Albă

1497, august - septembrie – invazia lui Ioan Albert, regele Poloniei, în Moldova. Bătălia din Codrii Cosminului.

1497, 14 noiembrie – se încheie construirea de către Ştefan cel Mare a bisericii cu hramul Înălţarea Domnului de la mănăstirea Neamţ

1497, 15 iunie – 1498, 11 noiembrie – Ştefan cel Mare înalţă biserica cu hramul Sf. Ioan Botezătorul din Piatra-Neamţ

1498, 24 ianuarie – Teodor Mărieşescul termină de scris din porunca lui Ştefan cel Mare un „Tetraevanghel” pentru mănăstirea Moldoviţa

1498, iulie – Ştefan efectuează o expediţia în Galiţia, ajungând până la Liov

1498 – Ştefan îl îndemnă pe marele cneaz al Moscovei Ivan al III-lea, cuscrul său, să păstreze pace cu Ducatul Lituaniei

1499 – Alexandru al Lituaniei îi mulţumeşte lui Ştefan pentru intervenţia sa pe lângă marele cneaz al Moscovei şi-i cere ajutor pentru a face pace cu acesta

1499 – din porunca lui Ştefan cel Mare, Costea Posadnic, înalt demnitar, construieşte din lemn şi pământ cetatea Sorocii

1499, 5 ianuarie – Ştefan cel Mare refuză să plătească tribut osmanilor şi înfrânge un corp de oaste turcească de 20 000 de oameni, care se întorceau ce pradă din Polonia

1499, 19 aprilie – craiul Poloniei Alexandru şi voievodul Moldovei Ştefan cel Mare semnează un tratat de pace, potrivit căruia Pocuţia rămâne sub stăpânirea Moldovei

1499, 14 septembrie – tratatul încheiat de Ştefan cu Alexandru, marele duce al Lituaniei, prevede ca cei doi domni vor fi prieteni, vor avea aceeaşi duşmani şi vor înştiinţa unul pe altul de primejdiile care-i vor ameninţa, vor extrăda boierii pribegi, vor aplana conflictele de graniţă (graniţa între ei pe atunci trecea pe Nistru) şi vor stimula comerţul

1500 – se brodează steagul lui Ştefan cel Mare, dăruit apoi de voievod mănăstirii Zograf de la Muntele Athos

1500, 14 iunie – Teodor Mărieşescul termină de copiat din porunca lui Ştefan cel Mare un „*Praxiu*", pentru mănăstirea Neamţ

1500, 10 august - Ştefan cel Mare şi Maria-Voichiţa doamna dăruiesc mănăstirii Putna monumentala dveră, reprezentând „Răstignirea", capodoperă a broderiei medievale

1500-1502, 14 septembrie – Ştefan cel Mare zideşte biserica cu hramul Înălţarea Sfintei Cruci de la Volovăţ

1501, decembrie – solia lui Ştefan soseşte la Cracovia, pentru a-l felicita pe Alexandru, fostul duce al Lituaniei, devenit rege al Poloniei

1501 - Ştefan cel Mare ocupă Pocuţia, „ţara moşilor săi"

1501, februarie – Ştefan vodă trimite doi oameni la Veneţia, pentru a cumpăra stofe scumpe şi a tocmi un medic pentru el

1502 – sultanul Baiazid al II-lea îl îndeamnă pe hanul tătarilor de pe Volga să vină cu hoarda sa să se aşeze la sudul Moldovei, subliniind că „dacă tu vei avea în mână ta Moldova, atunci drumul ne va fi deschis spre toate părţile lumii"

1502, 23 aprilie – Ştefan voievod dăruieşte mănăstirii Zograf un „*Tetraevanghel*", copiat de Filip monahul

1502, 24 iunie – Spiridon monahul termină de scris şi decorat un „*Tetraevanghel*", pe care Ştefan cel Mare îl dăruieşte bisericii Sf. Ioan Botezătorul „din curţile sale de la Bistriţa" (Piatra-Neamţ)

1502, 2 iulie - Ştefan cel Mare printr-un hrisov dăruieşte mai multe moşii mănăstirii Putna

1502, noiembrie – Ştefan roagă pe starostele de Liov să intervină pe lângă regele Poloniei, ca aceasta să recunoască Pocuţia drept proprietatea Moldovei, pe care Ştefan e hotărât „să o apere până la moarte"

1503, 27 aprilie – 1504 - Ştefan cel Mare începe, iar Bogdan al III-lea, fiul său, încheie construirea mănăstirii Dobrovăţ

1503, 8 septembrie – 1504, 18 septembrie - Ştefan cel Mare începe, iar Bogdan al III-lea voievod termină construirea bisericii cu hramul Tăierea Capului Sf. Ioan Botezătorul din Reuseni, conform tradiţiei pe locul unde i s-a tăiat capul lui Bogdan al II-lea, tatăl lui Ştefan cel Mare

1503, 16 octombrie – Vladislav al IV-lea regele Ungariei, scrie regelui Poloniei că „Pocuţia este a Moldovei"

1503, 22 septembrie – o solie a lui Ştefan soseşte la Alexandru, regele Poloniei, cerându-i să recunoască drepturile Moldovei asupra Pocuţiei, aceasta fiind o moşie a ţării Moldovei „din vechime"

1504, 25 februarie – Paisie monahul termină de scris un „*Minei pe martie*", dăruit de Ştefan cel Mare mănăstirii Dobrovăţ

1504, 2 iulie – moare Ştefan cel Mare în scaunul său de la Suceava, după o domnie de 47 de nai trei luni şi două săptămâni. E înmormântat în biserica mănăstirii Putna

1504 – 1517 – Anii de domnie ai lui Bogdan al III-lea, fiul lui Ştefan cel Mare

1505, 18 ianuarie – moare Elena doamna, fiica lui Ştefan cel Mare

1507, 5 mai – prin grija lui Bogdan al III-lea se termină de scris un „*Tetraevanghel*" poruncit „cu râvnă" de Ştefan cel Mare pentru mănăstirea Putna

1511, 26 februarie – moare Maria-Voichiţa doamna, înmormântată în biserica mănăstirii Putna

PARTEA I

Ştefan cel Mare şi epoca sa

Marele cronicar Grigore Ureche, potrivind ştirile şi informaţiile culese din letopiseţele şi istoriile interne şi cele ale străinilor, precum şi cele din tradiţia orală transmisă din generaţie în generaţie, descrie astfel „apusul de soare" al lui Ştefan cel Mare şi Sfânt: „ *Nu multă vreme, dacă s-au întorsu Ştefan vodă de la Pocutiia la scaunul său, la Suceava, fiindu bolnav şi slabu de ani, ca un om ce era într-atâtea războaie şi osteneală şi neodihnă, în 47 de ani, în toate părţile să bătea cu toţii şi după multe războaie cu noroc ce au făcut, cu mare laudă au murit, marţi, iulie 2 zile... Iară pre Ştefan l-au îngropat ţara cu multă jale şi plângere în mănăstire în Putna... Atâta jale era, de plângea toţi ca după un părinte al său...*"[1].

Personalitatea măreaţă a lui Ştefan cel Mare, domnia sa îndelungată şi glorioasă, plină de mari realizări şi succese în cele mai diverse domenii de activitate, au lăsat o urmă adâncă în întreaga istorie şi cultură românească. Amintirea despre el s-a perpetuat prin secole şi a rămas în conştiinţa generaţiilor ca o figură de prim rang a istoriei românilor, amintirea despre el a pătruns adânc în anale de istorie, în arta plastică şi în creaţiile folclorice seculare.

Încă din timpul vieţii, multe din faptele sale au început a fi fixate de contemporani în letopiseţe şi însemnări de pe cărţi şi monumente arhitectonice vechi – cetăţi, mănăstiri, biserici ş.a. În scurtă vreme după urcarea în tron, Ştefan voievod a desfăşurat o vastă activitate pe multiple planuri, care a trezit un viu interes în întreaga Europă.

Ştefan cel Mare, pe lângă multe alte calităţi extraordinare, mai avea şi o puternică conştiinţă a trecutului, a necesităţii înveşnicirii faptelor sale şi a strămoşilor săi, iniţiind elaborarea de cronici, de aşezare a unor pietre funerare cu inscripţii respective pe mormintele predecesorilor săi.

Epoca lui Ştefan cel Mare a rămas aproape permanent în aria de preocupări cărturăreşti a multor cronicari şi istorici români şi străini pe parcurs de peste o jumătate de mileniu. Astfel că, numărul de scrieri istorice dedicate lui Ştefan cel Mare este de sute şi sute de titluri. Mai ales, cu începere de la Grigore Ureche, care a dedicat cea mai mare parte a cronicii sale epocii lui Ştefan cel Mare, istoricii români din toate timpurile, în special cei caree au activat în ultimele două secole, au acordat o mare atenţie domniei acestuia, căutând să scoată în vileag cât mai multe date şi informaţii privind viaţa şi activitatea marelui voievod. Aceste eforturi s-au soldat cu descoperirea şi editarea a multor volume de documente şi de diverse alte informaţii istorice, inclusiv cărţi şi scrisori domneşti, corespondenţă internaţională, note de călătorie ale străinilor, cronici, inscripţii şi pomelnice mănăstireşti, precum şi numeroase monografii şi lucrări de sinteză, studii şi articole privind epoca ştefaniană[2]. Acestea au făcut să avem o reprezentare mai obiectivă despre Ştefan cel Mare şi domnia sa.

1. Activitatea politică şi militară

[1] Ureche Grigore. **Letopiseţul Ţării Moldovei**. Ed. de P. P. Panaitescu, Bucureşti, 1955, p. 111-112.

[2] **Ştefan cel Mare şi Sfânt 1504-2004. Bibliografie**, Mănăstirea Putna, 2004, 192 p.; **Ştefan cel Mare şi Sfânt (1457-1504). Bibliografie**, redactor ştiinţific: Andrei Eşanu, Chişinău, 2004, 264 p.

Ştefan cel Mare a luat scaunul domnesc al Ţării Moldovei în urma unei campanii militare reuşite, detronându-l pe rivalul său Petru Aron, ucigaşul tatălui său Bogdan al II-lea. Izvoarele istorice arată că, în oastea sa erau adunate detaşamente ce numărau circa 6.000 de oameni, mai cu seamă de prin ţinuturile de sud ale Moldovei. Tot odată, probabil în urma unor înţelegeri preliminare cu cei mai apropiaţi adepţi ai săi, Ştefan a reuşit să-i atragă de partea sa pe mulţi boieri din Sfatul domnesc al lui Petrul Aron, dar şi pe înaltul cler al ţării. Pe de asupra, Ştefan a fost susţinut în acţiunea sa din aprilie 1457 de domnul Ţării Româneşti - Vlad Ţepeş. Prin efortul conjugat al acestor forţe a fost obţinută o victorie destul de rapidă şi uşoară a lui Ştefan asupra lui Petru Aron.

După cei trei ani de domnie a lui Petru Aron, boierii mari şi mici, ţara în general, erau tot mai nemulţumiţi de acţiunile sale în plan intern şi extern. Acesta făcuse cedări substanţiale polonilor, ungurilor şi începuse a plăti tribut sultanului otoman. În afară de aceasta, ţara era în ruină şi pribegie în urma războaielor fratricide de circa 25 de ani dintre urmaşii lui Alexandru cel Bun. Dintre factorii externi deosebit de ameninţători în această perioadă făcea parte şi Imperiul Otoman, care, după căderea Imperiului Bizantin şi a altor ţări balcanice, îşi făcuse în forţă prezenţa la Dunărea de Jos şi Marea Neagră.

La început se credea că, Ştefan este unul dintre mulţimea de domni şi pretendenţi care s-au perindat în scaunul ţării sau au întreprins acţiuni de a-l obţine în anii 1432-1457. După cum s-a văzut mai târziu, Ştefan a ştiut, prin concursul unor boieri fideli, să liniştească spiritele, să-i recheme pe boierii fugari, să aşeze ţara în aşa fel, ca să poată rezista la numeroasele încercări prin care i-a fost dat să treacă ulterior.

Ştefan cel Mare era fiul lui Bogdan al II-lea, domn al Ţării Moldovei (1449-1451) şi al Mariei - Oltea. Bogdan al II-lea era fiul lui „jupan Bogdan", frate cu Alexandru cel Bun, iar mamă-sa, după cum arată cercetările din ultima vreme, se trăgea dintr-o familie mai puţin avută din partea de sud a Ţării Moldovei, personaje despre care izvoarele istorice ne oferă informaţii deosebit de zgârcite. Se cunoaşte, totuşi, că Ştefan, fiind mezinul, mai avea câţiva fraţi şi surori dinspre mamă (Ioachim, Ion, Cârstea, Maria şi Sora). Deşi în istoriografie se întâlnesc diverse păreri în privinţa datei naşterii lui Ştefan, care variază între 1433 şi 1438, în urma unor investigaţii proprii am încercat să demonstrăm că viitorul domn s-a născut la hotarul anilor 1441-1442 şi abia trecuse de 15 ani când a urcat în scaunul Ţării Moldovei[3]. Fiind deosebit de tânăr şi neavând destulă experienţă în activitatea politică, de comandant militar şi de conducător de ţară, mai ales în primii cinci ani de domnie, Ştefan s-a sprijinit pe o seamă de boieri din Sfatul domnesc, pe care şi l-a format în scurtă vreme după luarea tronului. Dintre aceştia făceau parte oameni cu multă experienţă în diriguirea treburilor ţării. Îi menţionăm pe pan Manoil - un grec, care s-a stabilit în Moldova încă în timpul domniei lui Alexandru cel Bun, şi care a fost sfetnic principal în primii 10 ani de domnie a tânărului voievod (1457-1467)[4], apoi unchiul său dinspre mamă - Vlaicu pârcălab, care a îndeplinit misiuni destul de grele şi importante în calitate de pârcălab la Cetatea Albă, la Hotin şi Orhei[5], apoi vărul său Duma pârcălab, fiul lui Vlaicul[6] şi alţi boieri influenţi - Goian Vornicul, Hotco Ştibor , Duma Braevici ş.a. Treptat, Ştefan a atras de partea sa şi alţi mari boieri, care s-au refugiat cu Petru Aron. Doar logofătul Mihul, a rămas în tabăra fostului domn, care s-a refugiat în Polonia. În faţa tânărului domn erau puse sarcini deosebit de grele. El trebuia să facă faţă multor probleme de politică internă şi externă. În mâinile polonilor se afla

[3] Eşanu Andrei. **Când s-a născut Ştefan cel Mare şi Sfânt?**, în *Cugetul,* 2003, nr. 4, p. 6-12.
[4] Eşanu Andrei, Eşanu Valentina**. Manoil Grecul (?- 1467**), în Eşanu Andrei, Eşanu Valentina. *Moldova medievală. Structuri executive, militare şi ecleziastice*, Chişinău, Ed. ARC, 2001, p. p. 282-297.
[5] Eşanu A., **Vlaicul pârcălab – unchiul lui Ştefan cel Mare**, Chişinău, 2001, 110 p.
[6] Ibidem, p. 52-57.

Hotinul, iar Cetatea Chiliei era controlată de unguri. Tot mai ameninţător devenea vecinul de la sud, Imperiul Otoman. Pe măsura maturizării sale ca om politic şi conducător de stat, Ştefan, împreună cu Sfatul domnesc, a căutat să rezolve cele mai stringente probleme ale ţării. Trebuia neutralizat Petru Aron, care continua să ameninţe securitatea ţării şi a tronului, apoi trebuia recuperat Hotinul. Prin tratatul din 4 aprilie 1459, Ştefan reuşeşte să ajungă la o înţelegere cu regele Poloniei, conform căreia voievodul moldovean se obliga să-i primească pe boierii pribegi şi să le restituie averile, iar partea polonă urma să-l îndepărteze pe Petru Aron de la graniţă.

Dacă relaţiile cu Polonia treptat se limpezesc, Ştefan fiind recunoscut şi acceptat de rege, iar Petru Aron este nevoit să se refugieze în Transilvania, fiind pe cale de rezolvare şi chestiunea legată de retrocedarea cetăţii Hotinului, apoi problema cetăţii Chiliei, important centru comercial şi de apărare la Dunăre şi Marea Neagră, rămânea a fi nesoluţionată. Cu atât mai mult că ungurii, căutând să-şi consolideze poziţiile pe această importantă arteră comercială, fortifică cetatea, înzestrând-o cu piese de artilerie. Cu toate acestea, tânărul domn dădea dovadă de nerăbdare de a se manifesta şi de a se impune, printr-o acţiune hotărâtă, în faţa marii boierimi şi a ţării. În acest scop, în 1462, întreprinde o acţiune militară rapidă în vederea cuceririi cetăţii Chilia. Elanul tineresc şi eroismul personal de care a dat dovadă voievodul şi oştenii săi la asediul Chiliei nu au fost suficiente pentru a o cuceri. Ba mai mult, din această aventură, Ştefan s-a ales şi cu o gravă rană, fiind lovit la picior de o ghiulea de tun a inamicului, şi care l-a urmărit până la sfârşitul vieţii. Insuccesul nu l-a descurajat şi nici nu l-a făcut să renunţe la planurile sale.

În 1463, tratativele cu regele Poloniei au continuat şi s-au încununat de succes. Drept urmare, voievodul Moldovei îl instalează la Hotin pe pârcălabul Goian[7].

Din acţiunea nereuşită de sub zidurile Chiliei, Ştefan a ştiut să tragă învăţăminte. În primul rând, el a conştientizat faptul că sunt necesare schimbări în organizarea oştii sale, în tactica de luptă şi de asediu a cetăţilor, utilizând în acest scop artileria. Folosind pe cale largă experienţa altor ţări, el a înzestrat armata sa cu piese de artilerie, care au jucat un rol hotărâtor în a doua sa campanie militară din 1465, în urma căreia a reuşit luarea Chiliei, instalând acolo pe pârcălabii săi Isaia şi Buhtea. Acest din urmă eveniment a avut un larg ecou internaţional, deoarece, prin luarea Chiliei, Ştefan a trezit nemulţumire din partea regilor Ungariei şi a Genovei, care aveau importante interese comerciale în zonă, a Ţării Româneşti, care considera oraşul şi cetatea Chilia o feudă a ei, precum şi a Imperiului Otoman, care întreprinsese deja încercări de a pune stăpânire pe Cetatea Albă şi Chilia, ca importante centre strategice la Marea Neagră şi gurile Dunării[8].

În 1467, reacţionând la luarea Chiliei, Matia Corvin, regele Ungariei, în fruntea unei armate puternice, a întreprins o acţiune de pedepsire a Ţării Moldovei. Campania s-a desfăşurat în condiţii de iarnă, oastea regală a cucerit şi a ars mai multe oraşe din preajma Carpaţilor, ajungând la oraşul Baia, pe care l-a cucerit. După un popas de câteva zile, regele trebuia să-şi urmeze calea spre Suceava. Dar nu a fost dat să se întâmple acest lucru, deoarece Ştefan cel Mare, adunându-şi puterile, cu mai multe steaguri de oaste moldoveană de pe la ţinuturi, în frunte cu pârcălabii săi, a lovit Baia la 14-15 decembrie şi într-o încăierare puternică pe timp de noapte, cu mari pierderi de-o parte şi de alta, a cucerit-o, iar oastea ungară a fost pusă pe fugă. Însuşi regele Matia a fost rănit grav, salvându-şi viaţa cu mare dificultate. Această victorie a avut un larg ecou internaţional, crescând mult prestigiul Ţării Moldovei în faţa puterilor europene[9].

---

[7] Eşanu Andrei, Eşanu Valentina. **Pârcălabi de Hotin în domnia lui Ştefan cel Mare şi Sfânt**, în *Cugetul*. (Chişinău), 2003 (19), p. 14-17.
[8] **Istoria Românilor**, vol. IV, Bucureşti, 2001, p. 364-368.
[9] Ibidem, p. 368-370.

În paralel, pe parcurs de mai mulţi ani, Ştefan a căutat să refacă şi să consolideze vechile cetăţi ale ţării de la hotarele de sud şi de est ale Moldovei, efectuând importante lucrări de consolidare la Cetatea Albă şi Hotin[10], iar vechea cetate a Orheiului a renovat-o complet, instalându-l aici, în 1470, pe pârcălabul Radu Gangur[11]. Ţinând cont de faptul că, pe atunci, în mai toate „armiile" puterilor rivale Ţării Moldovei, în campaniile militare, precum şi în asedierea cetăţilor, tot mai frecvent era folosită artileria, cetăţile erau consolidate sau zidite în aşa fel ca acestea să poată rezista la bombardamente şi asedii îndelungate. Orice încercare a străinilor de a întreprinde acţiuni agresive, de jaf, asupra ţării erau respinse cu fermitate de voievod. Astfel, în 1469, când tătarii de pe Volga au încercat să invadeze Ţara Moldovei, ei au fost nimiciţi sau au fost luaţi prizonieri în lupta de la Lipnic, pe Nistru. Toate aceste acţiuni au dus la consolidarea puterii domnului moldovean. Drept dovadă poate servi şi faptul că, în 1469, a fost prins şi decapitat vechiul său rival la tronul Ţării Moldovei Petru Aron, iar în 1471- pedepsiţi cu asprime boierii „hicleni" (Isaia vornicul, Negrilă ceaşnicul şi Alexa stolnicul). Înţelegând că primejdia cea mare pentru Ţara Moldovei vine de la „împăratul păgân" (Imperiul Otoman), în diferite perioade, Ştefan caută să lege alianţe cu unele din ţările europene, să se apropie de Polonia, de Ţara Ungurească şi să câştige susţinerea Sfântului Scaun şi a Veneţiei, cerându-le sprijin în acţiunile sale de apărare contra otomanilor. Deoarece, încă pe la 1467, îi murise prima soţie, în 1472 Ştefan se căsătoreşte pentru a doua oară, cu sora basileului Alexandru de Mangop – Maria, ceea ce însemna încheierea unei alianţe militare şi politice cu acesta.

Deoarece sultanul otoman Mehmed al II-lea căuta să pună stăpânire pe micile puteri creştine şi pe hanatul tătarilor din Crimeea (pe care Ştefan le sprijinea din plin), pe Cetatea Albă şi Chilia, precum şi pe Ţara Românească, care devenise vasal supus Porţii Otomane, tot mai acută devine în această perioadă problema controlului asupra Ţării Româneşti, cu atât mai mult că Radu cel Frumos, voievodul Valahiei (1469-1473), de asemenea, dorea să stăpânească Chilia. Pentru a nu admite consolidarea turcilor în nordul Dunării, Ştefan întreprinde o serie de contraacţiuni prin care urmărea scopul respingerii turcilor peste Dunăre, scoaterea Valahiei de sub stăpânirea otomană şi instalarea în ţara-soră a unor voievozi fideli sie. Pe această cale, deveneau tot mai pronunţate ostilităţile dintre cele două puteri, iar în 1473, Ţara Moldovei încetează să plătească tribut sultanului. Pe acest fondal, rivalităţile s-au desfăşurat cu deosebită putere în spaţiul Ţării Româneşti. De fapt, după ce Matia Corvin a renunţat la pretenţiilor sale asupra Chiliei, în 1469 Radu cel Frumos şi-a renovat intenţiile de a lua Chilia sub controlul său. Ostilităţile dintre cele două ţări au durat până la sfârşitul anului 1473. Dacă la început, Ştefan a răspuns prin respingerea atacurilor lui Radu, apoi, ulterior, a recurs la acţiuni hotărâte de represalii în Valahia, ca în cele din urmă să-l înlăture din scaun pe rivalul său şi să instaleze un domn fidel. Într-o luptă decisivă în noiembrie 1473, Ştefan zdrobeşte oastea lui Radu cel Frumos, în mâinile sale nimerind tezaurul Ţării Româneşti, soţia domnului şi fiica lor - domniţa Maria – Voichiţa, şi l-a instalat domn în Ţara Românească pe Laiotă Basarab, care trebuia să fie susţinut de pârcălabii puşi de Ştefan. Dar bucuria victoriei a fost de scurtă durată, deoarece la mai puţin de o lună o mare oaste turcească invadă Valahia, punându-l pe fugă pe Laiotă, iar în locul său fu instalat din nou Radu cel Frumos. Ba mai mult, turcii şi-au permis să facă incursiuni în teritoriul Moldovei, ajungând până la Bârlad. Ştefan a cerut ajutor regelui Cazimir, dar acesta, nedorind să intre în conflict cu Poarta Otomană, şi-a propus servicii de mediere a

[10] Eşanu Andrei, Eşanu Valentina. **Pârcălabi de Hotin în domnia lui Ştefan cel Mare şi Sfânt**, în *Cugetul.*(Chişinău)*,* 2003 (19), p. 14-17.

[11] Eşanu Valentina. **Pârcălabii de Orhei în epoca lui Ştefan cel Mare**, în *Destin Românesc,* 2002, nr. 1 p. *9-15.*

conflictului dintre cele două ţări româneşti. Domnul Moldovei a respins propunerea leşilor, deoarece prin toate aceste acţiuni contra lui Radu cel Frumos el urmărea scopul de a scoate Ţara Românească de sub stăpânirea otomană şi a o transforma în aliată contra „păgânilor". Astfel, s-a încheiat anul 1473, care s-a dovedit crucial în domnia lui Ştefan, deoarece în acest an el sa autointitulat „ţar", adică împărat, şi a sistat plata haraciului în folosul Porţii, acţiune prin care dădea de înţeles că este gata să se confrunte cu sultanul, căruia nu-i era pe plac desfăşurarea evenimentelor la gurile Dunării. Numai conflictele Imperiului Otoman în alte regiuni ale Europei şi Asiei l-au determinat pe sultan să mai zăbovească cu acţiuni mai hotărâte contra „gheaurului Bogdaniei". Cu toate eforturile sale, războaiele cu Radu cel Frumos pentru controlul Chiliei şi a căii comerciale de la Marea Neagră şi Dunărea de Jos îl puneau pe voievodul moldovean faţă în faţă cu puterea Semilunii, care dorea transformarea Mării Negre într-un lac intern prin cucerirea sau transformarea în vasali a micilor puteri creştine, a Hanatului tătăresc, toate din Crimeea, şi pentru a închide cercul inevitabil, trebuiau cucerite cetăţile Chilia şi Cetatea Albă, care se aflau în mâinile lui Ştefan cel Mare. Urmările acestei rivalităţi sunt foarte bine cunoscute datorită numeroaselor izvoare documentare şi narative din epocă, precum şi mai multor cercetări minuţioase. Bineînţeles, Ştefan îşi dădea seama că are nevoie de aliaţi, dintre care părea să fie mai de nădejde Veneţia (în Balcani) şi Uzun Hassan, şahul statului turcmen din Asia, care erau angajaţi în războaie cu Imperiul Otoman, pentru recuperarea unor poziţii pierdute. În aceste condiţii, în 1474, Ştefan declanşează o nouă campanie împotriva lui Radu cel Frumos, în scopul slăbirii poziţiilor imperiului la Dunărea de Jos. Sultanul i-a cerut lui Ştefan să reia plata haraciului şi să cedeze Chilia. Domnul Moldovei a răspuns prin noi atacuri asupra Valahiei în ultimele luni ale anului 1474, situaţia devenind şi mai confuză. Aceste acţiuni ale lui Ştefan, precum şi renovarea pretenţiilor regelui Ungariei asupra Ţării Româneşti şi, indirect, reînceperea ostilităţilor acestuia contra Imperiului Otoman, l-au determinat pe Mehmed să întreprindă cu toată forţa sa o mare expediţie contra Moldovei, pentru a o scoate din alianţa antiotomană[12].

A urmat una din cele mai mari campanii militare ale sultanului împotriva Ţării Moldovei, care a culminat cu lupta de la Vaslui din 10 ianuarie 1475, şi care a intrat pentru totdeauna în istorie prin strălucita victorie a lui Ştefan cel Mare asupra forţelor net superioare numeric şi tehnic ale Imperiului Otoman. Aici şi-a spus cuvântul talentul şi înţelepciunea de mare comandant de oşti a lui Ştefan cel Mare, care în clipele de mare primejdie pentru ţară, pentru poporul său, a mobilizat în Oastea mare zeci de mii de ţărani şi târgoveţi, care s-au ridicat la apelul stăpânului lor – Ştefan cel Mare. Poate exprimând voinţa nu numai a boierilor, cum spune un izvor de epocă, dar şi a mulţimii adunate la oaste, unul dintre boieri îl încurajă printr-o frază devenită celebră: „Doamne, nu te tulbura, căci îţi vom sta astăzi credincioşi alături şi Dumnezeu ne va ajuta"[13]. Tentativa sultanului de a pune în genunchi Moldova a eşuat[14].

În scurtă vreme după aceste evenimente, Ştefan cel Mare, înţelegând că sultanul va căuta să se revanşeze, a trimis solii în toate părţile, în Ţara Leşească şi Ungaria, la Roma şi Veneţia, la Caffa şi în Hanatul Crimeii pentru a duce vestea biruinţei asupra puterii otomane şi de a chema ţările creştine de a se uni într-un efort comun întru stăvilirea inamicului. Pe lângă toate acestea, voievodul moldovean a încercat să influenţeze prin forţă opţiunile politice ale capilor din Crimeea, încercându-se tot odată acţiuni conjugate cu Uzun Hassan. Sultanul, presimţind primejdia, a efectuat în acelaşi an (1475) prin loviturile flotei sale cuceri toate statele din Crimeea, transformând Hanatul tătarilor în

[12] **Istoria Românilor**, vol IV, Bucureşti, 2001, p. 370-375.
[13] Iorga Nicolae. **Acte şi fragmente**, Vol. III, Bucureşti, 1897, p. 93.
[14] **Istoria Românilor**, vol IV, Bucureşti, 2001, p.378-380.

vasal supus voinţei sale. Încercările turcilor la cale întoarsă de a lua Cetatea Albă şi Chilia a suferit eşec.

În condiţiile schimbării situaţiei strategice la Marea Neagră şi renunţarea Poloniei de a se confrunta direct cu Imperiul Otoman a determinat Ţara Moldovei să caute tot mai mult alianţă cu Ungaria, care de asemenea reluase lupta antiotomană. În vara anului 1475 este încheiat un tratat de alianţă între cele două părţi, care prevedea mai ales sprijin reciproc în acţiunile contra „păgânilor", adică contra turcilor şi tătarilor, inclusiv şi scoaterea Ţării Româneşti de sub stăpânirea otomană. Totuşi această din urmă acţiune nu le-a reuşit aliaţilor, deoarece Laiotă Basarab a preferat să rămână sub ascultarea sultanului. Foarte interesată în organizarea unei coaliţii antiotomane s-a dovedit a fi în această perioadă Veneţia, care prin eforturi conjugate diplomatice împreună cu Moldova au reuşit să-i atragă de parte lor contra Hanatului Crimeii pe tătarii de pe Volga. Temerile lui Ştefan cel Mare că va fi atacat din nou cu mare putere de sultan s-au adeverit. Deja spre sfârşitul primăverii anului 1476, acesta a adunat forţe considerabile estimate la circa 90-150 mii de oşteni, cărora li s-a alăturat forţele tătarilor din Crimeea, precum şi o oaste de 10-12 mii ale lui Laiotă Basarab. Spre sfârşitul lunii iunie, armata otomană trecea Dunărea. Deznodământul s-a produs la Valea Albă, la 26 iulie, loc numit ulterior Războieni, unde Ştefan i-a întâmpinat pe turci cu vreo 10 mii de oşteni (mii de ţărani au fost în acelaşi timp sloboziţi din oaste, deoarece dinspre sud-est tătarii din Crimeea intraseră în ţară şi o prădau), cu fortificaţii ridicate în grabă şi artilerie puternică, unde, precum arăta cronicarul, moldovenii „...nici biruiţi dintru arme, ci stropşiţi de mulţimea turcească, au rămas dobânda la turci". Suferind pierderi grele, „... atâta de ai noştri au perit, cât au înălbit poiana de trupurile de a celor periţi... şi mulţi din boiarii cei mari au picatu şi vitejii cei buni au peritu..."[15]. Ştefan, cu forţele care i-au mai rămas, s-a retras în codrii din apropiere, iar sultanul, dorind să finalizeze victorios campania, a atacat cetăţile din Nordul Moldovei (Neamţ, Suceava şi Hotin), dar acestea au respins cu succes atacurile. Între timp, voievodul a adunat din nou oaste, estimată la 16 mii oameni, a hărţuit şi lovit fără încetare oştirile otomane, care se confruntau cu dificultăţi tot mai mari de aprovizionare. În plus, forţele otomane au fost secerate şi de epidemia de ciumă, sultanul a fost nevoit să bată în retragere. Şi de astă dată, planurile lui Mehmed al II-lea de a strivi Ţara Moldovei, care a trecut prin cele mai grele încercări, a suferit eşec. Turcii au fost izgoniţi peste Dunăre, iar oştirile lui Ştefan cel Mare şi ale lui Matia Corvin au intrat în toamna lui 1476 în Ţara Românească, reinstalându-l în scaun pe Vlad Ţepeş. Succesul a fost de scurtă durată, deoarece la hotarul anilor 1476-1477 turcii restabilesc din nou controlul asupra Valahiei[16].

Au urmat iarăşi solii, mai cu seamă la Veneţia, unde trimişii lui Ştefan cel Mare trebuiau să convingă Senatul de necesitatea consolidării alianţei şi continuării luptei antiotomane, de astă dată în plan ofensiv, cu recuperarea poziţiilor în Ţara Românească (unde Ştefan a întreprins o nouă acţiune, care, în scurtă vreme, a fost dată peste cap de sultan, prin trădarea lui Ţepeluş) şi Crimeea. În ciuda acestor eforturi susţinute, evenimentele se desfăşurau în defavoarea Ţării Moldovei, deoarece Ungaria se angajase între timp în lupta pentru Boemia, Veneţia capitulase în faţa sultanului, aliatul din Asia ieşise de pe arena politică, iar Polonia continua politica sa de neutralitate în relaţiile cu Poarta Otomană. De aceea, Ştefan, rămânând singur în faţa Semilunii, înţelegea că forţele sunt inegale şi va trebui să meargă la tratative de pace cu sultanul Mehmed al II-lea.

Cercetările au arătat că pacea a fost încheiată în intervalul 1479 - mai 1481. Moldova relua plata haraciului în mărime de 6 mii de ducaţi veneţieni şi se obliga să fie

[15] Ureche Grigore. **Letopiseţul Ţării Moldovei**. Ed. de P. P. Panaitescu, Bucureşti, 1955, p.95.
[16] **Istoria Românilor**, vol IV, Bucureşti, 2001, p.381-385.

„prieten prietenilor şi duşman duşmanilor" sultanului, în schimb Ştefan păstra integritatea teritorială a ţării. Ambele părţi înţelegeau că pacea este temporară. Ştefan ia măsuri suplimentare de apărare, consolidează Cetatea Albă, construieşte în 1479 o nouă cetate Chilia, pe malul stâng al Dunării, întreprinde noi incursiuni în Ţara Românească, preluând controlul asupra cetăţii Crăciuna etc. Însă tentativele sale de a forma nouă coaliţie antiotomană nu au dat rezultat, Ţara Moldovei rămânând de una singură în faţa primejdiei. În vara anului 1484, cu toate eforturile de a opri o nouă mare armată otomană la Dunăre, Ştefan fu nevoit să se retragă. Deoarece evita orice încleştare cu otomanii în câmp deschis, calea spre Chilia şi cetatea Albă a lui Baiazid al II-lea, noul sultan, a rămas deschisă. Cu tot eroismul de care au dat dovadă garnizoanele moldoveneşti, Chilia căzu la 14 iulie 1484, iar Cetatea Albă - la 7 august[17]. Ulterior, deşi a încercat de mai multe ori, Ştefan nu a reuşit să preia controlul asupra acestor cetăţi, fiind nevoit, pentru a contracara acţiunile garnizoanelor otomane, să dureze unele cetăţi de pământ în partea de sud a Moldovei, între care şi cea de la Cioburciu[18]. Prin intervenţia diplomatică, mai ales a Poloniei, s-a obţinut doar ca turcii să nu întreprindă acţiuni militare contra Moldovei, însă fără ca ei să cedeze cetăţile cucerite. În septembrie 1485, când domnul Moldovei depunea la Colomeea omagiul vasalic faţă de regele Poloniei, amânat în repetate rânduri, turcii au atacat din nou Moldova, arzând şi jefuind ţara până la Suceava. În mare grabă, Ştefan s-a întors în ţară şi cu oastea sa, sprijinit de cavaleria poloneză, i-a izgonit pe invadatori peste Dunăre, nimicindu-i ulterior, după o nouă invazie, în lupta de la Cătlăbuga.

Cu toate că Polonia era gata să sprijine cu forţe considerabile Moldova contra otomanilor, apariţia unor mari probleme la graniţele de Est şi de Vest ale regatului i-a determinat pe poloni să încheie pace cu Poarta Otomană fără să condiţioneze retrocedarea Cetăţii Albe şi Chiliei către Moldova. În aceste condiţii, Ştefan cel Mare, prin plata haraciului în 1486-1487, obţinu şi el mai târziu promisiunea de pace. În 1500-1501, Ştefan întreprinde o ultimă, dar fără succes, încercare de a recupera cele două cetăţi.

Spre sfârşitul domniei, Moldova lui Ştefan cel Mare a ajuns la mare tensiune cu Ţara Leşească. În 1497, regele Ioan Albert, sub pretextul unei campanii antiotomane cu scopul înlăturării dominaţiei otomane din Nordul Mării Negre, urmărea, de fapt, scopul detronării lui Ştefan şi readucerea Moldovei sub ascultarea Poloniei. Printr-o vastă activitate diplomatică prin intermediul lui Alexandru, ducele Lituaniei, şi a lui Ivan al III-lea, marele cneaz al Moscovei, Ştefan a încercat să-l determine pe Ioan Albert să renunţe la planul său. Pe de altă parte, Moldova a căutat să se asigure, în caz de primejdie, de sprijin din partea turcilor, tătarilor, Ţării Româneşti şi Ungariei. În pofida acestei ample activităţi diplomatice, în vara anului 1497, Ioan Albert a pornit spre Moldova, răspândind vestea precum că merge spre a elibera Cetatea Albă şi Chilia de sub stăpânirea otomană. Campania a fost descrisă de mulţi cronicari ai vremii, încât ea este cunoscută în detalii. După cum se ştie, regele Poloniei a suferit o mare înfrângere, fiind nevoit să se retragă în dezordine. La Codrii Cosminului, contingentele de oaste polonă sunt zdrobite definitiv, pierzând o parte însemnată din efective şi din armament[19]. A urmat o nouă victorie a vornicului Boldur de la Lenţeşti, iar în 1498, Ştefan a întreprins o amplă campanie de răzbunare şi de jaf în provinciile de sud ale regatului. În 1499, a fost încheiată pacea, conform căreia se prevedea abţinerea părţilor de la orice acţiuni ostile, precum şi acţiuni comune moldo-polono-ungare contra Imperiului Otoman[20], cu condiţia ca autorităţile

[17] **Istoria Românilor**, vol IV, Bucureşti, 2001, p.386-389.
[18] Eşanu Valentina. **Ciobârciul în sistemul de apărare din sud-estul Moldovei în sec. al XVI-lea**, în *RIM*, 2001, 1-4, p. 67-70.
[19] **Istoria Românilor**, vol IV, Bucureşti, 2001, p.393-396.
[20] **Istoria Românilor**, vol IV, Bucureşti, 2001, p.396-397.

moldoveneşti să cunoască în prealabil traseul pe care urma să-l străbată oastea polonă. În acelaşi an, Ştefan cel Mare îl trimite la Nistru, mai jos de Hotin, pe unul dintre boierii săi, meşter în fortificaţii militare, Coste Posadnic, pentru a înălţa încă o cetate „dinspre părţile leşeşti", cetate care a intrat în istorie cu numele de Soroca[21].

Ultimii ani de viaţă ai lui Ştefan au trecut sub semnul conflictelor cu Polonia pentru Pocuţia, provincie stăpânită pe atunci de Ţara Moldovei.

Astfel, pe parcurs de aproape jumătate de secol de domnie, Ştefan cel Mare, fie prin iscusinţa diplomatică, fie prin cea militară, a reuşit să depăşească cu demnitate multe greutăţi şi să aducă Ţara Moldovei la începutul sec. al XVI-lea la un statut internaţional de ţară independentă cu un mare prestigiu european. Răsfoind analele vremii, atât ale Ţării Moldovei, cât şi cele străine, fie polone sau otomane, fie ungare sau italiene, descoperim aprecieri dintre cele mai elogioase la adresa genialului voievod moldovean – Ştefan cel Mare, în calitate de comandat de oşti, diplomat şi conducător de ţară. Aşa de exemplu, impresionat de victoria obţinută de Ştefan cel Mare la Valea Albă în 1475, istoricul polon Jan Dlugosz, contemporanul evenimentelor, scria, printre altele: „*O, bărbat minunat, întru nimic inferior comandanţilor eroi pe care noi îi admirăm, care în timpurile noastre a repurtat cel dintâi dintre principii lumii o victorie strălucită contra turcilor; după părerea mea, el este cel mai vrednic pentru a fi numit în fruntea unei coaliţii a Europei împotriva turcilor"*. Un mare admirator al lui Ştefan cel Mare a fost Papa Sixt al IV-lea, care îi scria, printre altele, lui Ştefan că „*eşti plin de râvnă întru apărarea credinţei creştineşti*"[22], iar în altă scrisoare că „f*aptele tale contra turcilor păgâni au dus atâta celebritate numelui tău, încât toată lumea vorbeşte despre tine, şi în unanimitate eşti foarte lăudat"*[23]. Dar iată, de exemplu, cum îl apreciază cronicarul turc Mehmed Neşri pe voievodul nostru care „*călcase pe craiul ungurilor şi îl înfrânsese pe Suleiman-bei. Răutăţile lui sunt fără sfârşit. Era un ghiaur foarte trufaş ..."*[24], iar în altă cronică osmană rimată, din aceeaşi epocă, care aparţine lui Kivamî, citim următoarele aprecieri privind lupta de la Războieni, văzută din tabăra otomană, că *„Kara-Bogdan (adică Moldova sau Ştefan cel Mare – n. n.)... a intrat în luptă cu avangarda oştirilor şi s-a descătuşat de slăbiciune şi s-a transformat într-un desiş de nepătruns, aşa încât (cel mult) o furnică ar fi avut putinţă de pătrundere... Şi din acele căruţe şi garduri*

Ridicat-au (moldovenii) o fortăreaţă ca un munte
De fiecare parte stăteau 100 de pâlcuri
Oastea ai putea-o numi o mare de sânge, mai numeroasă în mulţimea ei
Decât nisipul deşertului pustiu"[25].

În scurtă vreme după moartea sa, atât cei de un neam cu el, cât şi străinii au început să-l numească pe vestitul voievod – „Ştefan cel Mare". Această apreciere a fost transmisă pe cale orală şi pe cea scrisă de-a lungul secolelor, ajungând până în zilele noastre. Cercetările efectuate au confirmat pe deplin toate aprecierile contemporanilor şi urmaşilor săi.

2. Ascendenţa şi familia

[21] Eşanu Andrei, Eşanu Valentina. **Cetatea şi ţinutul Sorocii**, în Eşanu Andrei, Eşanu Valentina *Moldova medievală. Structuri executive, militare şi ecleziastice*, Chişinău, 2001, p. 76-83.
[22] Războieni. **Cinci sute de ani de la campania din 1476**. Bucureşti, 1977, p. 136, doc. 8.
[23] Grigoraş Nicolae. **Moldova lui Ştefan cel Mare (1457-1504),** Chişinău, 1992, p. 273.
[24] **Cronici turceşti privind Ţările Române**, Vol. I, Bucureşti, 1966, p. 134.
[25] Guboglu Mihail. **Izvoare turco-persane privind relaţiile lui Ştefan cel Mare cu Imperiul Otoman**, în *Revista arhivelor,* Bucureşti, 1982, nr. 2, p. 140.

De o mare atenţie s-a bucurat din partea cercetătorilor viaţa personală şi familia voievodului, mai ales ceea ce ţine de soţiile, copiii şi nepoţii lui Ştefan cel Mare. Un prim episod din viaţa lui Ştefan cel Mare, care a generat diferite păreri, a fost cel legat de prima dragoste a tânărului voievod, fiind vorba de o oarecare Maruşca, care apare şi în pomelnicul mănăstirii Bistriţa. Unii istorici consideră că primul copil, Alexandru, ar fi fiul acestei femei, care nu a purtat titlul de „doamnă".

Din analele vremii reiese că, Ştefan s-a căsătorit oficial la 5 iunie 1463 cu Eudochia, fiica cneazului lituanian Olelkovici, de la Kiev, descendent din marii duci ai Lituaniei[26]. Din această căsătorie, Ştefan a avut doi urmaşi – pe Alexandru şi pe Elena, în care şi-a pus mari speranţe. Ştefan vedea în fiul său Alexandru un urmaş destoinic la tron, acesta fiind permanent alături de tatăl său în marele bătălii contra invadatorilor străini. Se admite că Alexandru a fost căsătorit cu fiica voievodului transilvănean Bartolomeo Dragfy şi că, după 1491, ar fi fost asociat la domnie. În împrejurări necunoscute, Alexandru, precum arată pomelnicul, „a murit la oaste" în 1496.

Elena, fiica voievodului, a fost căsătorită în 1483 cu Ivan cel Tânăr, fiul lui Ivan al III-lea, marele cneaz al Moscovei. Prin această căsătorie Ştefan cel Mare a dorit să lege o alianţă dinastică în spiritul vremii cu puterea creştină de la răsărit. Din nefericire, multe din speranţele puse de Ştefan cel Mare în fiica sa Elena nu s-au realizat, aceasta având un sfârşit tragic în 1505.

Un al treilea copil, pe care Ştefan l-a avut, după cum se admite, cu Eudochia de Kiev, născut în 1467, a fost Petru. El a fost menţionat în documentele lui Ştefan voievod în câteva rânduri între 1471- 15 septembrie 1479. Conform inscripţiei de pe piatra tombală, el a murit la 12 noiembrie (6988) 1479[27].

Deoarece în 1467, chiar pe timpul când avea loc invazia lui Matia Corvin, în Moldova se stinsese din viaţă soţia voievodului, Eudochia, Ştefan a căutat o altă soţie, care, de asemenea, trebuia să fie de credinţă creştină ortodoxă. Alegerea a fost făcută în 1472, când voievodul se căsători, pentru a doua oară, cu Maria, o principesă din dinastia împăraţilor bizantini, care aveau o mică stăpânire în Crimeea, la Mangop (o rămăşiţă a Imperiului Bizantin). Şi această căsătorie, din nou, a durat puţin (doar 5 ani), pentru că Maria moare în decembrie 1476[28]. Ea i-a lăsat lui Ştefan pe Ilie şi Bogdan, se pare fraţi-gemeni, care au murit de mici (în 1473 şi, respectiv, în 1479).

Într-una din campaniile militare în Ţara Românească, la 24 noiembrie 1473, Ştefan le ia în captivitate pe Maria – Despina şi pe Maria – Voichiţa, soţia şi, respectiv, fiica voievodului Radu cel Frumos. În 1478 sau 1479, Ştefan se căsătoreşte pentru a treia oară cu Maria - Voichiţa, de la care sunt cunoscuţi trei copii: Bogdan-Vlad, care, în 1498, a devenit asociat la domnie, iar după moartea voievodului, în 1504, a urcat în scaunul Ţării Moldovei, pe care l-a deţinut până în 1517; Ana (†1499) şi Maria Cneajna (†1518), căsătorită cu nobilul polon Teodor Wisniowiecki.

Dintr-o aventură destul de târzie a lui Ştefan cu Maria, soţia unui mic boier din Hârlău, s-a născut fiul nelegitim Petru[29], viitorul domn al Ţării Moldovei Petru Rareş (1527-1538; 1541-1546).

Sprijin de nădejde al lui Ştefan au fost, pe întreg parcursul domniei sale, mai ales rudele dinspre mamă, în special unchiul Vlaicul, fratele mamei[30], Duma pârcălab, vărul

---

[26] Rezachevici C. Evdochia de Kiev. **Prima soţie a lui Ştefan cel Mare,** în *Magazin istoric*, 1998, nr. 5, p. 65-68.

[27] Paradais C. **Comori ale spiritualităţii româneşti la Putna**, Iaşi, 1988, p. 588.

[28] Filitti I. C. **Marie Paleologue († 1477). Epouse d"Etienne le Grand prince de Moldavie**, Bucureşti, 1937.

[29] Szekely M. M. **Neamul dinspre mamă al lui Petru Rareş,** în *Arhiva Genealogică* 1998, nr. 1-2, p. 169-178.

voievodului, Şendrea şi Isaia, cumnaţii voievodului, precum şi nepoţii săi Dumşa, Petrică şi Vasco, fiii lui Ioachim, care au deţinut dregătorii importante, manifestându-se în calitate de comandanţi de oşti şi cetăţi[31], iar ca diplomat - Ioan Ţamblac, rudă apropiată a soţiei sale Maria de Mangop, pe care voievodul îl numeşte „unchiul nostru"[32] .După cum se admite în unele cercetări recente, un rol important au avut ca şi comandanţi de oşti l-au jucat fraţii lui Ştefan cel Mare şi descendenţii lor[33]. Dintre rudele, se pare, dinspre tată, făcea parte Ignatie Iuga, care a fost mare vistiernic şi a avut importante misiuni diplomatice şi militare[34] ş. a.

3. Activitatea ctitoricească şi culturală

În paralel cu atâtea şi atâtea acţiuni de ordin politic intern şi extern, de ample relaţii diplomatice, de atâtea războaie şi cetăţi zidite şi reconstruite, Ştefan cel Mare, pe parcursul îndelungatei sale domnii, s-a manifestat şi ca un bun creştin cu frică de Dumnezeu şi cu stimă faţă de memoria părinţilor şi strămoşilor săi, a rudelor apropiate. Fie din îndemnul de a înveşnici numele acestora, dar şi al său, fie de a aduce mulţumire lui Dumnezeu, pentru norocul de a obţine atâtea victorii în războaie, voievodul a ctitorit şi a înălţat numeroase lăcaşuri de rugăciune mănăstiri şi biserici.

Prima mănăstire care s-a învrednicit de construcţia unei biserici de piatră de către marele voievod a fost cea cu hramul *Sf. Nicolae* din Poiană, numită şi Probota Veche (Pobrata). Ceea ce l-a determinat pe Ştefan să facă acest prim pas din amplul său program cultural-ctitoricesc a fost, după cum se admite, înmormântarea tatălui său în taină şi în mare grabă, în toamna anului 1451, la această mănăstire, într-o modestă bisericuţă de lemn. O biserică de piatră a fost finisată înainte de 4 noiembrie (6973) 1464, când se stinge din viaţă Maria - Oltea, mama lui Ştefan cel Mare, care se consideră că a fost înmormântată la aceeaşi mănăstire. Cu această ocazie, se presupune că, în necropola noii bisericii de piatră, au fost strămutate, alături de Maria – Oltea, şi osemintele lui Bogdan al II-lea. Deoarece în toamna lui 1467, când moare prima soţia Eudochia de Kiev, şi mănăstirea Putna nu era încă finisată, aceasta a fost înmormântată, de asemenea, în biserica de piatră de la Pobrata. Astfel, Pobrata devine prima necropolă princiară a lui Ştefan cel Mare. Cercetările arheologice au demonstrat că, ulterior, atât Ştefan, cât şi urmaşii săi, nu au recurs la înhumările celor apropiaţi în această necropolă[35]. Se admite că biserica de la Probata a avut şi elemente de pictură exterioară, de unde se consideră că acest fenomen „îşi are originile la începuturile înfloritoarei epoci a lui Ştefan cel Mare"[36]. În scurtă vreme, Ştefan a venit cu bogate danii la Pobrata, fixate în cartea domnească din 9 iulie1466[37].

---

[30] Eşanu A. **Vlaicul pârcălab – unchiul lui Ştefan cel Mare**, Chişinău, 2001.
[31] Szekely M. M. Gorovei St. **Nepoţii lui Ştefan cel Mare**, în *Arhiva Genealogică* 1998, nr. 1-2, p. 107-123.
[32] Iorga N. „**Unchiul" lui Ştefan cel Mare**, în *Revista istorică*, Bucureşti, 1919, An. V, nr. 11-12, p. 367-370; Panaitescu P.P. **Iarăşi „unchiul" lui Ştefan cel Mare**, în *Revista istorică*, Bucureşti, 1922, An. VIII, nr. 1-3, p
[33] Szekely M. M. **Obârşia lui Luca Arbore. O ipoteză genealogică,** în *In honorem Paul Cernovodeanu,* Bucureşti, 1998, p 419-431.
[34] Gorovei S. Ştefan, **Un ctitor uitat la Putna şi asocierea la atributele puterii suverane,** în *SMIM*, Vol. XXI, Bucureşti 2003, p. 257-271 (în continuare **SMIM**).
[35] Bătrâna Lia, Bătrâna Adrian. **O primă ctitorie şi necropolă voievodală datorită lui Ştefan cel Mare: mănăstirea Probota**, în *Studii şi cercetări de istorie a artei. Seria Artă plastică*, Bucureşti, 1977, tom. 24, p. 220.
[36] Ibidem.
[37] **DRH A**,. vol. II, doc. 138, p. 196-198.

A doua importantă ctitorie, în ordine cronologică, a fost Putna, care a devenit nu numai necropolă domnească, dar şi locul unde va fi pus spre odihnă veşnică marele voievod. Construcţia a început pe locul unei vechi sihăstrii, la 10 iulie 1466, şi s-a încheiat în 1469. În 1470, mănăstirea a fost sfinţită cu hramul *Adormirea Maicii Domnului*. La sfinţire au participat „egumenii tuturor mănăstirilor şi întreg clerul preoţesc în număr de 64" în frunte cu mitropolitul Teoctist. Întreg complexul mănăstiresc cu ateliere de sculptură în lemn şi piatră, de broderie, iconografie, precum şi un important scriptoriu, a fost finisat în 1481. Primul stareţ al mănăstirii, Ioasaf, precum şi alţi călugări au fost aduşi de la mănăstirea Neamţ. Ştefan voievod a venit de multe ori cu bogate danii de moşii din partea sa, cu odoare scumpe bisericeşti, cărţi şi importante sume băneşti. În scurtă vreme, Putna devine unul din cele mai importante centre culturale, nu numai din lumea românească, dar şi din întreg sud-estul european. Aici, timp de secole, au fost copiate numeroase cărţi bisericeşti şi de înţelepciune, letopiseţe, a activat o importantă şcoală, adesea numită „Academie greco-slavo-latină", se compuneau cântări bisericeşti, recunoscute în întreg răsăritul ortodox. În afară de mormântul marelui voievod, Putna „mai găzduieşte" mormintele soţiilor sale Maria de Mangop (†1476) şi Maria-Voichiţa (†1511), a fiilor săi Bogdan şi Petru (†1479), Bogdan al III-lea (†1517), a fiicei Maria (†1518), a mitropolitul Teoctist (†1478), a nepotului Ştefăniţă vodă (†1527), iar mai târziu, aici au fost înhumaţi atât persoane din „os domnesc", cât şi ierarhi ai bisericii moldovene, boieri ctitori ş.a. Istoria mănăstirii Putna a trezit un mare interes din partea istoricilor români şi străini, fiind publicate numeroase lucrări[38].

Cea mai mare parte a ctitoriilor sale, Ştefan le-a înălţat în ultimii 15-20 de ani ai domniei sale, fiind vorba atât de mănăstiri, cât şi de biserici. Toate acestea erau legate de anumite evenimente istorice (*Sf. Procopie* din Milişăuţi, *Sf. Mihail* din Războieni), comemorări ale părinţilor săi (*Tăierea Capului Sf. Ioan Botezătorul* din Reuseni, *Adormirea Maicii Domnului* de la Borzeşti şi Căpriana), pentru iertarea păcatelor şi cu ocazia diferitor sărbători creştine.

Astfel, drept mulţumire pentru victoria în lupta de la Râmnic împotriva lui Basarab Ţepeluş, în 1481, chiar de ziua Sf. Procopie este înălţată, în 1487, biserica *Sf. Procopie* din Milişăuţi (Suceava)[39]. În acelaşi an, este zidită la mănăstirea din Pătrăuţi biserica cu hramul *Sfânta Cruce*[40]. Se pare că este prima biserică în care este pictat portretul votiv al familiei lui Ştefan cel Mare.

După ce înalţă lângă Suceava o mică biserică de piatră cu hramul *Sf. Ilie*, devenită mai târziu mănăstire, unde au fost copiate şi cărţi bisericeşti[41]. Aici s-a păstrat portretul votiv al lui Ştefan cel Mare împreună ca familia sa[42].

În locul unei biserici de lemn la mănăstirea Voroneţ, Ştefan cel Mare ctitoreşte în 1488 un nou lăcaş de piatră cu hramul *Sf. Gheorghe.* În biserică este, de asemenea, zugrăvit portretul votiv al lui Ştefan cel Mare, alături de care îi aflăm pe Maria - Voichiţa doamna, o mică domniţă şi pe fiul său Bogdan. În portret, Ştefan este reprezentat ca

---

[38] Paradais C. **Comori ale spiritualităţii româneşti la Putna**, Iaşi, 1988, a se vedea ampla bibliografie: p. 633-656. Stoicescu Nicolae. **Repertoriul bibliografic al localităţilor şi monumentelor medievale din Moldova**, Bucureşti, 1974, p. 671-683; Ruffini Mario. **500 anii del Monastero romeno di Putna**, în *Oikonmenikon*, 1966, An. IV, nr. 130.

[39] **Repertoriul monumentelor şi obiectelor de artă din timpul lui Ştefan cel Mare**, Bucureşti, 1958, p. 57-60.

[40] Stoicescu Nicolae. **Repertoriul bibliografic al localităţilor şi monumentelor medievale din Moldova**, Bucureşti, 1974, p.631-633.

[41] Eşanu Andrei, Eşanu Valentina. **Cu privire la un pretins codice de la mănăstirea Căpriana**, *RIM*, 2002, nr. 3-4, p. 52-55.

[42] Szekely M.M. **Observaţii mărunte în vechi biserici moldoveneşti**, în *SMIM*, vol. XV, 1997, p. 176-180.

„îndrumat de Sf. Gheorghe la Hristos, care stă pe tron", căruia îi înmânează miniatura bisericii[43]. Această ctitorie a mai devenit celebră şi prin faptul că, aici, a fost înmormântat Daniel Sihastrul, duhovnicul voievodului.

La curtea sa domnească din Vaslui, Ştefan înalţă biserica de piatră, în 1490. Precum arată pisania, lăcaşul a fost zidit „întru numele *Tăierii cinstitului cap al sfântului şi slăvitului proroc, înainte mergătorului Ioan Botezătorul*"[44].

În 1490-1491, Alexandru „voievod", fiul lui Ştefan cel Mare, înalţă la Bacău biserica cu hramul *Adormirea Maicii Domnului*, adică în zona geografică unde avuseră proprietăţi părinţii lui Ştefan şi unde Alexandru îndeplinea largi funcţii administrative şi militare. Lăcaşul s-a păstrat până azi, pictura fiind refăcută în 1854[45].

În 1492, Ştefan vine cu noi ctitorii la Hârlău, unde înalţă biserica cu hramul *Sf. Gheorghe*, iar la Iaşi - *Sf. Nicolae*.

În 1493-1494, Ştefan împreună cu fiul său Alexandru înalţă o biserică cu hramul *Adormirea Maicii Domnului* cu o semnificaţie aparte la Borzeşti pe Trotuş, locurile de baştină ale voievodului, precum arată pisania „*întru ruga sieşi şi întru amintirea răposaţilor şi părinţilor lor*". Se pare că, în aceeaşi perioadă, şi cu acelaşi hram, Ştefan cel Mare înalţă o altă biserică de piatră la mănăstirea Căpriana, poate chiar cu ocazia împlinirii a 30 de ani de la trecerea în nefiinţă a mamei sale Maria - Oltea. După cum am încercat să demonstrăm, acest lăcaş a fost construit în incinta mănăstirii, deoarece biserică din lemn din domnia lui Alexandru cel Bun, pe lângă faptul că devenise neîncăpătoare, se învechise de-a binelea. În campania otomană din 1538, biserica şi mănăstirea au fost devastate, de aceea, urmaşul lui Ştefan cel Mare, Petru Rareş, cu soţia sa Elena, au refăcut lăcaşul în 1544-1545. Deoarece secole la rând, pe lângă faptul că biserica nu a fost reparată, iar pe de asupra a suferit mult de pe urma unor calamităţi naturale, către începutul sec. al XIX-lea ajunsese la mare delăsare. Aceste împrejurări l-au determinat pe mitropolitul Gavriil Bănulescu - Bodoni să o reconstruiască, acţiune care a avut loc în 1819-1820[46].

În 1495, Ştefan înalţă alte două biserici, una cu hramul *Sf. Nicolae,* la Dorohoi, şi alta cu hramul *Sf. Apostoli Petru şi Pavel,* la Huşi. Anul 1496 se înscrie cu alte două importante acţiuni ctitoriceşti ale lui Ştefan cel Mare, fiind vorba de biserica cu hramul *Sf. Nicolae* din Popăuţi şi de biserica cu hramul *Sf. Mihail* de la Războieni, aceasta din urmă fiind un adevărat panteon naţional înălţat de marele voievod pe mormântul a mii de viteji moldoveni, care au apărat ţara de turci la Valea Albă. Biserica are o interesantă pisanie, în care sunt aduse elogii apărătorilor patriei.

În anul următor au fost înălţate şi sfinţite alte două biserici - cea de la mănăstirea Tazlău, cu hramul *Naşterea Maicii Domnului,* şi alta la mănăstirea Neamţ, cu hramul *Înălţarea Domnului*.

Programul ctitoricesc al lui Ştefan cel Mare continuă în 1498 cu edificarea, la mănăstirea Bistriţa, a turnului-clopotniţă cu paraclisul *Sf. Ioan cel Nou,* biserica *Sf. Ioan Botezătorul* cu turnul-clopotniţă de la Piatra-Neamţ.

Sfârşitul domniei lui Ştefan cel Mare se înscrie prin noi ctitorii - la Volovăţ, cu hramul *Înălţarea Sf. Cruci*, începută în 1500 şi terminată în 1502.

În ultimul an de viaţă, Ştefan pune temeliile bisericii de la Răuseni, pe locul unde a fost decapitat tatăl său, Bogdan al II-lea, în 1451, de unde aceasta va purta hramul

---

[43] **Repertoriul monumentelor şi obiectelor de artă din timpul lui Ştefan cel Mare**, Bucureşti, 1958, p. 77-81.

[44] **Ibidem**, p.87.

[45] **Ibidem**, p. 90-94.

[46] Vezi studiul **Ştefan cel Mare şi mănăstirea Căpriana**, în Eşanu Andrei ş. a. *Mănăstirea Căpriana sec. XV-XX.* Chişinău, 2003, p. 12-25.

Tăierea capului Sf. Ioan şi a mănăstirii Dobrovăţ, cu biserica cu hramul *Pogorârea Sfântului Duh.* Ambele lăcaşuri au fost finisate în scurtă vreme după moartea voievodului de către fiul acestuia, Bogdan al III-lea.

Prin tradiţie i se atribuie lui Ştefan cel Mare şi construcţiile bisericilor din Baia, Cotnari, Scânteia (în apropiere de Iaşi), Ştefăneşti (în apropiere de Suceava), Şipote (în raza oraşului Suceava), Râmnicul Sărat din Ţara Românească, din localităţile Feleac şi Vad din Transilvania, paraclisul cetăţii Hotin şi, probabil, cel al cetăţii Orhei. În pisaniile acestor ctitorii, alături de Ştefan, figurează fiii săi Alexandru şi Bogdan, Maria-Voichiţa doamna şi alţi urmaşi ai săi. Ştefan cel Mare a înzestrat toate aceste biserici şi mănăstiri cu bogate danii, inclusiv moşii, odoare scumpe, cărţi bisericeşti ş. a În afară de aceasta, Ştefan a venit cu daruri preţioase şi la alte mănăstiri din Moldova şi din Ţara Românească, drept exemplu poate servi cunoscutul Tetraevanghel din 1473, dăruit mănăstirii Humor.

De o atenţie deosebită din partea voievodului s-au bucurat şi unele mănăstiri de la Sf. Munte Athos, dintre care sunt cunoscute, mai ales, contribuţiile sale importante la mănăstirile Zograf[47], Hilandar, Grigoriu, Constamonit, Sf. Pavel[48].

În activitatea ctitoricească, exemplul voievodului a fost urmat şi de unii dintre mari săi boieri, cum ar fi logofătul Ion Tăutu, care a înălţat cunoscuta biserică în Bălineşti, între 1494-1499; portarul de Suceava[49], Luca Arbore, care a înălţat o frumoasă biserică în satul Arbore din ţinutul Sucevei[50], şi hatmanul Şendrea, cumnatul voievodului, care, se presupune, a zidit biserica din Dolheştii Mari[51] ş. a.

Pe lângă vechile centre mănăstireşti (Neamţ, Bistriţa ş. a.), precum şi pe lângă cele fondate de Ştefan cel Mare, pe parcursul îndelungatei sale domnii s-a desfăşurat o vastă activitate culturală şi cărturărească. S-au întocmit multe letopiseţe, pomelnice, a fost copiat un număr considerabil de cărţi bisericeşti şi cărţi de înţelepciune, a înflorit, din plin, în toate domeniile artei şi culturii, celebrul stil moldovenesc. Cercetările din ultima vreme au arătat cu destulă convingere că, începuturile fenomenului picturii exterioare, care a ajuns la apogeu în timpul domniei lui Petru Rareş, datează din epoca lui Ştefan cel Mare. Prin activitatea sa culturală şi ctitoricească, epoca lui Ştefan cel Mare a rămas inegalabilă.

Astfel, îndelungata domnie a lui Ştefan cel Mare a rămas în memoria generaţiilor nu numai prin strălucite victorii pe câmpul de luptă, dar şi prin minunate capodopere ale artei arhitectonice, ale picturii murale şi ale celei cărturăreşti, care au servit drept modele pentru generaţiile următoare. Au trecut secole, dar chipul marelui voievod stăruie neşters pentru vecie în memoria poporului său. Celebrul cronicar Grigore Ureche, care i-a dedicat cele mai frumoase pagini marelui înaintaş, de parcă încercând să facă unele totalizări ale îndelungatei domnii şi apreciind cine a fost şi ce urmă a lăsat în istorie voievodul, ne-a lăsat următoarele rânduri, pe care astăzi le recită copiii ca adevărate nemuritoare versuri: „*Fost-au acestu Ştefan vodă omu nu mare de statu, mânios şi de grabu vărsătoriu de sânge nevinovat; de multe ori la ospeţe omorâia fără judeţu. Amintrilea era om întreg la fire, neleneşu şi lucrul său îl ştiia a-l acoperi şi unde nu gândiiai, acolo îl aflai. La lucruri de războaie meşter, unde era nevoie însuşi se vârâia,*

---

[47] Nicolaescu Şt. **Din daniile lui Ştefan cel Mare făcute mănăstirii Zografu de la Sfântul Munte Athos**, Bucureşti, 1938.

[48] Bodogae Teodor. **Ajutoarele româneşti la mănăstirile din Sfântul Munte Athos**, Sibiu, 1940; Paul Mihail. **Relaţiile externe bisericeşti ale lui Ştefan cel Mare**, în *MMS*, 1957, nr. 3-4, p. 228-232.

[49] **Repertoriul monumentelor şi obiectelor de artă din timpul lui Ştefan cel Mare**, Bucureşti, 1958, p.167-181.

[50] **Ibidem**, p.184-189.

[51] **Ibidem**, p.204-206.

ca văzându-l ai săi, să nu se îndepărteze şi pentru aceia raru războiu de nu biruia. Şi unde biruia alţii, nu perdea nădejdea, ca şi ştiindu-să căzut jos, şă ridica deasupra biruitorilor.[52]

Imagine: Lespedea de mormânt a lui Bogdan al II

Bogdan al II-lea, tatăl lui Ştefan cel Mare

Aria de cercetări în domeniul istoriei românilor, a epocii lui Ştefan cel Mare în special, a cuprins şi diverse aspecte ce ţin de personalitatea voievodului, de originea, familia şi părinţii, fraţii, surorile şi urmaşii săi. Toate acestea au generat elaborarea unui şir de studii deosebite de interesante privitoare la părinţii lui Ştefan cel Mare, fiind vorba de tatăl său Bogdan al II-lea, care a avut nenorocul de o scurtă şi zbuciumată domnie (1449-1451), încheiată în mod deosebit de tragic, şi despre mama sa –Maria - Oltea (? - 1465).

În studiul de faţă ne propunem să ne oprim la câteva aspecte legate de personalitatea lui Bogdan al II-lea, în special cele ce ţin de ascendenţă, familie, domnie şi sfârşitul său nefast, urma pe care a lăsat-o acesta în istoria Ţării Moldovei. În afară de aceasta, vor fi abordate asemenea probleme cum ar fi politica sa internă şi externă, experienţa sa militară, raporturile sale cu rivalii şi boierimea locală, precum şi cele ce ţin de atenţia deosebită pe care a acordat-o voievodul fiului său Ştefan (viitorul Ştefan cel Mare) ş. a.

Studiul de faţă are la temelie atât diversele izvoare care s-au păstrat până în prezent, cât şi cercetările efectuate în istoriografia românească pe parcurs de peste un secol, deoarece personalitatea lui Bogdan al II-lea, în virtutea faptului că era tatăl lui Ştefan cel Mare, a trezit un interes deosebit. Cunoaşterea în detaliu a scurtei domnii a lui Bogdan al II-lea este importantă nu numai prin faptul că acesta a fost tatăl marelui voievod Ştefan, dar şi prin aceea că Ştefan cel Mare a preluat mult din experienţa tatălui său sub aspect politic, diplomatic şi militar.

În linii mari, domnia lui Bogdan al II-lea se înscrie într-o epocă de mari frământări, prin care a trecut Ţara Moldovei şi întregul neam românesc după Mircea cel Bătrân (1386-1418) şi Alexandru cel Bun (1400-1432). Pentru Ţara Moldovei, această perioadă a fost una plină de războaie şi ciocniri sângeroase şi tragice în lupta pentru scaunul domnesc între descendenţii lui Alexandru cel Bun, războaie care nu numai că au adus mari pagube materiale şi suferinţe umane, dar au pus ţara în faţa unor deosebit de grele probleme, care purtau pericolul pierderii independenţei ţării.

1. Cadrul istoric

Domnia îndelungată a lui Alexandru cel Bun a adus cu sine consolidarea şi aşezarea temeinică a Ţării Moldovei. Ea este apreciată ca o perioadă de mari realizări în plan intern şi extern prin multiplele acţiuni şi măsuri întreprinse de Alexandru cel Bun. În

[52] Ureche Grigore, **Letopiseţul Ţării Moldovei,** Bucureşti 1955, p. 111**.**

această perioadă, Ţara Moldovei devine un stat prosper, un important factor politic, economic şi comercial din Centrul şi Sud-Estul Europei.

În disonanţă totală cu această domnie se înscrie în istoria Moldovei perioada imediat următoare, cuprinsă între 1432-1457, perioadă caracterizată ca epocă a războaielor fratricide între urmaşii lui Alexandru cel Bun.

Deoarece Alexandru cel Bun nu a desemnat în timpul vieţii sale un succesor la tronul Moldovei, moartea sa neaşteptată a pus ţara şi urmaşii săi în faţa unei complicate probleme: cui îi va reveni scaunul domnesc? Dintru început, evenimentele păreau să se desfăşoare într-o atmosferă paşnică fără mari contradicţii. În prim planul acţiunilor pentru tronul voievodal s-au impus fiii lui Alexandru cel Bun, Iliaş şi Ştefan. Dacă un timp, problema părea să fie rezolvată paşnic, atât în favoarea unuia sau altuia dintre cei doi fraţi, ulterior s-a convenit ca ţara să fie diriguită în mod egal de Iliaş şi Ştefan, care şi-au împărţit ţara în două. Ulterior, evenimentele au degradat în ciocniri şi chiar războaie sângeroase, care s-au încheiat tragic pentru ambii. În rivalitatea pentru scaunul domnesc apare ceva mai târziu un al treilea pretendent, Petru, de asemenea fiu al lui Alexandru cel Bun. Apoi în lupta pentru scaunul domnesc se aventurează fiii lui Iliaş - Roman şi Alexăndrel. În condiţiile când în cursă rămăsese minorul Alexăndrel, părea că războaiele fratricide se apropie de final. Dar au apărut şi alţi pretendenţi dintre care părea să se impună pentru multă vreme Bogdan al II-lea, care dădu lovitura pe neaşteptate în toamna anului 1449, reuşind să-l izgonească pe Alexăndrel şi pe boierii care-l susţineau.

Evenimentele tragice din Moldova din această perioadă, fie la cererea pretendenţilor, fie din aspiraţiile ascunse ale puterilor vecine (Ţara Ungurească şi Ţara Leşească), au dus la amestecul frecvent al acestora în treburile Ţării Moldovei. Pe această cale, s-a ajuns la internaţionalizarea conflictului, iar Ţara Moldovei ajunge în pragul dezastrului economic şi a pierderii independenţei, fiind ameninţată de la nord de Regatul Poloniei, iar de la sud de Imperiul Otoman. Dacă la început, rivalitatea pentru scaunul domnesc era dusă între fii legitimi şi nepoţii lui Alexandru cel Bun, apoi, către finele perioadei, în această luptă se încadrează, se pare şi fii nelegitimi, sau chiar pretendenţi cu totul străini de viţa domnească a lui Alexandru cel Bun.

O importantă figură în aceste evenimente apare în 1449 - Bogdan al II-lea. Bărbat ajuns pe atunci de multă vreme la vârsta maturităţii, şi fiind înzestrat cu destule calităţi, acumulase către această perioadă o bună experienţă de viaţă, de participare la războaie şi cu o anumită pregătire în activitatea diplomatică şi de stat.

2. Ascendenţa lui Bogdan al II-lea

Dintre problemele care au trezit un viu interes din partea a numeroşi specialişti a fost şi continuă să mai fie cea a ascendenţei lui Bogdan al II-lea, adică cine au fost părinţii şi bunicii săi. În discuţie s-au inclus marii istorici A.D. Xenopol[53], învăţatul episcop Melchisedec Ştefănescu[54], Ioan Bogdan[55], Vasile Pârvan[56], Nicolae Iorga[57], C. C. Giurescu[58] ş. a., care au reuşit să scoată la iveală un spectru larg de izvoare istorice, căutând să ajungă la adevăr. Numeroasele investigaţii au arătat că opiniile specialiştilor în

[53] Xenopol A.D. **Istoria Românilor din Dacia Traiană**, vol. II, ed. IV-a, Bucureşti, 1986, p. 142-143.
[54] Melchsedec Ştefănescu.
[55] Bogdan I., **Cinci documente istorice slavo-române din Arhiva curţii Imperiale de la Viena**, în *Analele Academie Române.* Mem. secţ. Ist., Seria II, tom XI, 1888-1889, Bucureşti, 1890, p. 37.
[56] Pârvan Vasille. **Alexăndrel Vodă şi Bogdan Vodă, Şapte ani din istoria Moldovei 1449-1455**, Bucureşti, 1904,p. 39-40.
[57] Iorga Nicolae. **Studii istorice asupra Chiliei şi Cetăţii Albe**, Bucureşti, 1899, p. 102.
[58] Giurescu C.C. **Istoria Românilor**, vol. II, Ed. II-a, Bucureşti, 1943, p. 25

materie s-au divizat. Dacă unii îl consideră pe Bogdan al II-lea fiu legitim al lui Alexandru cel Bun, alături de Iliaş, Ştefan şi Petru al II-lea, apoi alţii consideră că tatăl lui Ştefan cel Mare este fiul lui „jupan Bogdan", frate cu Alexandru cel Bun[59]. Despre jupan Bogdan se mai ştie că, între 1400 şi 8 martie 1407, dată după care a dispărut din izvoarele vremii, şi de aceea se consideră că a murit în curând în împrejurări necunoscute. În ultimele decenii deosebit de interesante cercetări au adus în această problemă Nicolae Grigoraş[60], Leon Şimanschi[61] şi Constantin Rezachevici[62]. Se pare, că discuţia, care a durat în istoriografia românească mai mult de un secol, se apropie de un deznodământ final, deoarece odată cu apariţia de sub tipar a substanţialei sinteze a lui C. Rezachevici[63] lucrurile par să se limpezească definitiv. Conform părerii exprimate de Nicolae Grigoraş şi C. Rezachevici, Bogdan al II-lea a fost la sigur fiul jupanului Bogdan, fratele lui Alexandru cel Bun, opinie la care aderăm şi noi. Ceea ce ne-a determinat să susţinem această opinie este şi faptul că, dacă Bogdan al II-lea ar fi fost cu adevărat fiul lui Alexandru cel Bun, chiar şi nelegitim (căci şi asemenea opinie este exprimată în literatura de specialitate) nu vedem vreo piedică serioasă, cât de cât plauzibilă, care l-ar fi determinat pe Bogdan al II-lea să se implice mult mai devreme în rivalităţile pentru scaunul domnesc al „tatălui" său, dacă ar fi fost cu adevărat fiul lui Alexandru cel Bun. Bogdan al II-lea a ajuns la decizia de a se implica direct în evenimentele politice şi militare pentru dobândirea tronului doar după ce căzuse din cursă nu numai Iliaş şi Ştefan sau Petru, indiscutabil fii legitimi ai lui Alexandru cel Bun, dar şi nepoţii acestuia – Roman şi Alexăndrel. La mijloc mai curând era faptul că, Bogdan al II-lea nu putea să rivalizeze, cât de puţin cu pretendenţii direcţi, deoarece nu era nici fiu al lui Alexandru cel Bun, şi nici frate cu Iliaş, Ştefan sau Petru. În condiţiile de atunci, când legăturile de sânge, de paternitate şi fraternitate erau foarte bine cunoscute nu numai de marea boierime din ţară, dar şi de cercurile politice din străinătate, din Ţara Leşească de exemplu, atât unii, cât şi alţi potenţiali susţinători ai unui sau altui pretendent la scaunul domnesc, nu putea fi vorba de susţinere serioasă din partea atât a vreunei grupări boiereşti din ţară, cât şi a vreunei curţi regale vecine. Poate prin aceasta se poate explica implicarea destul de târzie a lui Bogdan al II-lea în rivalităţile pentru scaunul domnesc când, după scurgerea a 17 ani după moartea lui Alexandru cel Bun, unele realităţi se cam şterseseră din memoria celor care veneau din epoca celebrului domn moldovean, ori chiar mulţi dintre ei au dispărut prin moarte naturală sau căzând în numeroasele lupte pentru tron. Momentul favorabil s-a ivit într-un târziu, când în cursa pentru scaunul domnesc mai rămăsese doar minorul Alexăndrel, fiul lui Iliaş, un copil de vreo 9-10 ani.

Viitorul Ştefan cel Mare, care pe la 1450-1451, să fi avut de asemenea vreo 8-9 ani[64], fie din gura tatălui său sau a boierilor din preajma acestuia, să fi auzit cine îi era adevăratul bunic, deoarece dacă la începuturile domniei sale se dădea drept nepot direct a lui Alexandru cel Bun din considerente bine cunoscute, de a-şi argumenta drepturile de succesiune la domnie, apoi mai târziu, când aflarea în scaunul ţării nu mai era ameninţată

---

[59] DRH A, vol. I, doc. 10,14.

[60] Grigoraş, Nicolae, **În legătură cu ascendenţa lui Ştefan cel Mare. Pe marginea unei inscripţii funerare**, în *Revista Muzeelor* , III (1966), nr.2, p. 164-167; idem, **Ţara Românească a Moldovei de la întemeierea statului până la Ştefan cel Mare (1359-1457),** Iaşi, 1978, p. 169-170.

[61] Şimanschi Leon. **O cumpănă a copilăriei lui Ştefan cel Mare: Reuseni, 15 octombrie 1451**, în *AIIAI*, Vol. XIX, 1982, p, 186-187.

[62] Rezachevici, Constantin. **În legătură cu ascendenţa lui Ştefan cel Mare**, în *Revista Muzeelor*, (Bucureşti)1965, nr. 2, p. 164-167; Idem, **Un tetraevanghel necunoscut aparţinând familiei dinspre mamă a lui Ştefan cel Mare**, în *SMIM* vol. VIII (1975), p.180.

[63] Rezachevici, Constantin, **Cronologia domnilor din Ţara Românească şi Moldova**, vol. I, Bucureşti, 2001.

[64] Eşanu Andrei, **Când s-a născut Ştefan cel Mare şi Sfânt?,** în *Cugetul*, 2003, nr. 4, p. 5-12.

de nimeni şi de nimic, el şi-a recunoscut public adevăratul bunic, prin aşezarea unei lespezi funerare pe mormântul acestuia (adică a lui „jupan Bogdan"), în 1480, din biserica „Sfântul Nicolae" a Episcopiei din Rădăuţi (necropolă domnească unde îşi dorm somnul de veci mai mulţi voievozi moldoveni), unde poate fi văzută până în prezent. Pentru o mai bună informare a cititorului aducem în continuare inscripţia în traducere din limba slavonă: *"Binecredinciosul şi de Hristos iubitorul Io Ştefan voievod, domn al Ţării Moldovei, fiul lui Bogdan voievod, a împodobit mormântul acesta* ***bunicului său****, Io Bogdan voievod, fratele lui Alexandru voievod, în anul 6988 (1480), luna ianuarie, 25 zile, întru veşnica lui pomenire"*[65].

Astfel, ascendenţa lui Bogdan al II-lea şi, respectiv a lui Ştefan cel Mare, pe linie paternă[66], a fost pe deplin clarificată încă în domnia acestuia din urmă. Un alt argument plauzibil, o altă împrejurare, care ne-a determinat să considerăm că tatăl lui Ştefan cel Mare nu poate fi fiul lui Alexandru cel Bun, este aceea că Bogdan al II-lea lipseşte total din izvoarele vremii, atât cele din perioada de domnie a lui Alexandru cel Bun, cât şi din perioada anarhiei totale şi a războaielor fratricide din perioada 1432-1449.

3. **Bogdan al II-lea până la urcarea în tronul Moldovei**

Istoricii care îl consideră pe Bogdan al II-lea fiu al lui Alexandru cel Bun au exprimat diferite păreri în privinţa datei naşterii sale. Dacă unii consideră că acesta s-a născut prin 1412, apoi alţii – prin 1418-1422 sau chiar mai târziu. Se pare că Bogdan al II-lea, ca fiu al lui „jupan Bogdan", s-a născut înainte de 1407 şi la data urcării în scaunul domnesc, după 12 octombrie 1449, era trecut de 40 de ani. După opinia, destul de întemeiată, a lui C. Rezachevici, faptul că Bogdan al II-lea a fost botezat cu numele tatălui său vorbeşte despre aceea că era mai curând un fiu nelegitim a lui „jupan Bogdan". Mama lui Bogdan al II-lea nu este cunoscută până în prezent. Lipsa totală din documente şi cronici a lui Bogdan al II-lea până la urcarea sa în scaun poate fi explicată, pe de o parte, prin aceea că, în aceşti ani, nu a deţinut nici o dregătorie cât de cât importantă, iar pe de alta – se pare, a trebuit să se retragă la vreo una din moşiile tatălui său de prin părţile Bacăului, sau chiar a fost nevoit să se refugieze împreună cu mamă-sa în Transilvania sau în Ţara Românească, pentru mai multă vreme, unde, pentru a scăpa de urmărirea verilor săi, a fost nevoit să-şi tăinuiască identitatea.

Probabil, ar fi greşit să credem că, pe întreg parcursul perioadei de până la domnie, Bogdan al II-lea s-a aflat permanent în Moldova. Afirmăm aceasta deoarece din documentele emise în domnia sa, fiind vorba de tratatele încheiate cu Iancu de Hunedoara, voievodul şi guvernatorul Ţării Ungureşti, şi scrisorile adresate lui Dietrich Buczacki, înalt demnitar polonez, care era administrator al Cameniţei şi Podoliei, pe atunci, precum şi scrisoarea adresată vicevoievodului Transilvaniei şi braşovenilor, George de Bykal, în care lua apărarea fraţilor Dimitrie şi Dominic de Nyioytod[67], se desprinde destul de uşor impresia că Bogdan al II-lea a cunoscut direct aceste persoane, ceea ce ar însemna că voievodul nostru, până la înscăunare, s-a aflat cu anumite scopuri în Transilvania şi în Ţara Leşească. Ba mai mult, după părerea cvasiunanimă a cercetătorilor viitorul domnitor, Bogdan al II-lea a declanşat acţiunile în vederea ocupării tronului de undeva de peste hotarele ţării (după unii cercetători - din Transilvania, iar

[65] **Repertoriul monumentelor şi obiectelor de artă din timpul lui Ştefan cel Mare**, Bucureşti, 1957, p. 250. nr. 54.
[66] Grigoraş N. **În legătură cu ascendenţa lui Ştefan cel Mare**, în *Revista Muzeelor*, Bucureşti, An. III (1966), nr. 2, p. 164-167.
[67] Grigoraş N. **Bogdan II Vodă**, în Grigoraş N. *Din istoria diplomaţie moldoveneşti (1432-1457)*, Iaşi, 1948, p.11.

după alţii - din Ţara Românească[68]). Aceasta ar presupune implicit că Bogdan al II-lea se afla în preajma evenimentelor peste hotare, unde a pregătit minuţios acţiunea, adunând în jurul său adepţi şi susţinători, înjghebând pe îndelete un detaşament armat format din aderenţi şi mercenari, cum se obişnuia pe atunci. Tot de peste hotare, Bogdan al II-lea a stabilit în taină legături cu anumite cercuri boiereşti din Moldova, care să-l susţină la intrarea în ţară în vederea înlesnirii ocupării scaunului domnesc. Unii cercetători au presupus că experienţa militară şi chiar reuşitele sale în campania împotriva lui Alexăndrel, în toamna anului 1449, precum şi în războiul din 1450 contra polonilor, care au intrat în Moldova cu scopul reînscăunării lui Alexăndrel, se datorează participării sale în campaniile militare antiotomane ale lui Iancu de Hunedoara. În afară de aceasta, contactele sale cu negustorii braşoveni, orizontul său politic, de asemenea, ascund îndărătul lor o anumită perioadă de şedere şi de activitate peste hotarele Ţării Moldovei. În acelaşi timp, din evenimentele perioadei domniei sale, se desprinde din nou impresia că Bogdan al II-lea s-a aflat şi în Moldova un timp, dar fără să intervină în rivalităţile politice, atât în timpul domniei lui Alexandru cel Bun, cât şi în perioada imediat următoare, între anii 1432-1449.

4. Campania din 1449 şi urcarea în scaun a lui Bogdan al II-lea

Bogdan a pregătit şi a pornit în campania de dobândire a scaunului domnesc intrând în ţară în prima decadă a lui octombrie 1449. În tabăra lui Alexăndrel vodă se cunoştea despre pregătirile lui Bogdan, căci numai astfel putem explica faptul că acesta l-a întâmpinat pe pretendent cu destulă oaste. După cum observa Mihai Costăchescu, prezenţa lui Alexăndrel vodă cu ai săi în târgurile de jos ale ţării - Roman, Iaşi, Vaslui, de unde emite cărţi domneşti, în lunile premergătoare luptei decisive, ar fi de asemenea un argument că în tabăra acestuia ajungeau semnale privitoare la pregătirile lui Bogdan[69]. Unele informaţii scurte privind această acţiune le aflăm din Letopiseţul anonim al Moldovei (numit de Ioan Bogdan „Letopiseţul de la Bistriţa"), în care se arată precum că „*În anul 6957 (1449) luna octombrie 12, a venit Bogdan voievod şi a lovit pe Alexandrel voievod la Tămăşeni, lângă târgul Romanului şi a omorât o mulţime dintre panii lui : Oancea logofăt şi Costea Andronic şi alţi mulţi au fost omorâţi"*[70]. După cum reiese din această informaţie, lupta hotărâtoare dintre forţele lui Bogdan şi cele ale lui Alexăndrel vodă s-a dat la Tămăşeni. În urma unor lupte înverşunate, cu pierderi însemnate de o parte şi de alta, a câştigat războiul Bogdan al II-lea. În scurtă vreme, el a reuşit să preia controlul asupra capitalei Suceava şi a întregii ţări[71], căci deja la 2 decembrie 1449 noul voievod scrie din cetatea de scaun lui Dietrih Buceaţchi, staroste de Cameniţa şi Podolia[72]. Dar şi după această dată, în mâinile lui Alexăndrel şi a susţinătorilor săi, în frunte cu pârcălabul Manoil şi logofătul Mihu, continua să se afle cetatea Hotinului.

Căsătoria

Un alt episod din viaţa lui Bogdan al II-lea, care a trezit ample discuţii în ştiinţa istorică din ultimul secol, a fost cea a căsătoriei sale. Din puţinele izvoare care au ajuns

---

[68] Iorga Nicolae. **Istoria lui Ştefan cel Mare**, Chişinău-Iaşi, 1990, p. 25; Pârvan Vasille. **Alexăndrel Vodă şi Bogdan Vodă, Şepte ani din istoria Moldobâvei 1449-1455**, Bucureşti, 1904, p. 37, care considera că „Bogdan venea din Ţara Românească, unde o nepoată a sa era căsătorită cu Vlad Dracul. Aici pribeagul îşi găsi şi soţie, pe Maria, numită apoi Oltea".

[69] Costăchescu M. **Documente înainte de Ştefan cel Mare**, Vol. II, Iaşi, 1932, comentariul la doc. 103, p. 395.

[70] **Letopiseţul anonim al Moldovei**, în *Cronicile slavo-române din sec. XV-XVI.* Publicate de Ion Bogdan. Ed. revăzută şi completată de P. P. Panaitescu, Bucureşti, 1959, p. 15.

[71] **Istoria Românilor**, vol. IV, Bucureşti, 2001, p. 326-327.

[72] Costăchescu M. **Documente înainte de Ştefan cel Mare**, Vol. II, Iaşi, 1932, p. 746-749.

până la noi se ştie că soţia sa, se pare nelegitimă, a fost Maria-Oltea. De la această femeie Bogdan al II-lea l-a avut pe unicul său fiu Ştefan, viitorul celebrul voievod Ştefan cel Mare. Nu se ştie absolut nimic când s-a încheiat această familie sau relaţie dintre cei doi. Totuşi, faptul că Maria-Oltea, atât în timpul domniei lui Bogdan al II-lea, cât şi mai târziu, fie până în 1465 când moare, fie după această dată, nu a figurat în izvoarele scrise, inclusiv şi pe piatra de mormânt, pe care a pus-o, probabil, chiar fiul ei, Ştefan cel Mare, cu titlul de „doamnă", cum sunt numite de obicei soţiile legitime ale voievozilor moldoveni. Într-o lucrare recent publicată, am încercat să demonstrăm că Ştefan cel Mare s-a născut la începutul anului 1442 (într-o secvenţă viitoare vom aborda şi acest aspect), de unde ar reieşi că relaţiile dintre părinţii săi s-au stabilit la o dată anterioară. Dacă despre Bogdan al II-lea nu se cunoaşte dacă a mai fost căsătorit până la aceasta sau dacă a avut şi alţi urmaşi, apoi despre Maria-Oltea (căreia îi vom dedica o secvenţă aparte) se cunoaşte că, până a-l avea pe Ştefan, fusese căsătorită (nu se cunoaşte cu cine), căsnicie din care a avut, după cum reiese din Pomelnicul mănăstirii Bistriţa, cinci copii - Ioachim, Ion, Cârstea, Maria şi Sora, Ştefan fiind mezinul. După moartea tragică a lui Bogdan al II-lea, Maria-Oltea împreună cu ai săi, s-a refugiat peste hotare, unde a rămas până la urcarea în scaunul ţării a fiului ei, Ştefan, la 12 aprilie 1457.

5. Domnia

Consolidarea la trona lui Bogdan al II-lea, după 12 octombrie 1449, depindea în mare măsură atât de relaţiile cu boierimea, cât şi cu marele puteri vecine – Ţara Leşească şi Ţara Ungurească. Spre stabilirea anumitor relaţii cu cele două puteri vecine şi-a concentrat atenţia noul voievod. Deoarece regele Poloniei Cazimir al IV-lea era văr drept cu Alexăndrel, care se refugiase la curtea acestuia, pentru Bogdan al II-lea era clar că nu va putea să conteze pe sprijinul coroanei poloneze. De aceea, el a căutat să intre în anumite relaţii şi chiar să câştige încrederea lui Dietrich Buczacki, starostelui de Cameniţa şi de Podolia, provincii poloneze învecinate cu Ţara Moldovei, cu ajutorul căruia spera să-şi asigure liniştea dinspre graniţa leşească şi, poate, să redobândească Hotinul. Deja la 2 decembrie 1449. Bogdan al II-lea îi scria acestuia, din Suceava, următoarele: „*... am ajuns la veşnică unire şi la creştinească dragoste şi la prietenie din inimă cu al nostru iubit părinte şi prieten, cu pan Dietrich Buczacki din Iazlovăţ, staroste de Cameniţa şi de Podolia, ... care ne va ocroti toată viaţa sa şi cu tot sfatul său, ca un adevărat părinte pe fiul său şi un frate pe fratele său şi ca orice om bun viaţa sa. Iar noi îl vom ocroti pe Dumnealui în acelaşi chip, cât timp vom fi în viaţă. Şi asemenea, iubitul nostru prieten va sta cu tot neamul său şi fraţii săi pentru noi, pe lângă iubitul nostru Domn, pe lângă Măria sa Craiul şi pe lângă panii sfatului polonez, cu toată prietenia credincioasă şi cu gândul cel bun, în orice vreme, şi va îndrepta treburile, ca iubitul nostru prieten. Şi va sta împotriva oricărui duşman al nostru şi nu va hrăni la sine, nici nu va ţinea în târgurile sale, nici în ţinutul său, pe nici un duşman al nostru, nici chiar pe Alexandru, fiul lui Iliaş, şi nici pe Doamna, Maica lui, nici pe boieri, nici slugile lor şi nici pe alt duşman al nostru, neexceptând pe nimeni. Ci pan Dietrich va sta pe lângă Măria sa Craiul, pe lângă Domnul nostru iubit, şi pe lângă panii sfatului polon, ca să îndepărteze pe Alexandru şi pe Maica lui de la graniţă şi cu toate slugile lui şi dincolo de moşie şi ţinutul său. Şi nu vor grăbi Ţării noastre şi nici neguţătorilor noştri şi nimănui altuia, care este din Ţara noastră.*

Şi iubitul nostru prieten, pan Dietrich, să ne înştiinţeze de răul ce ne-ar ameninţa, ori de la cine şi din orice parte. Şi ne va feri, ca al nostru iubit prieten.

Şi noi îi vom da panului Dietrich în fiecare an câte patru sute de zloţi turceşti şi câte zece vase de vin de malmazie şi câte zece bucăţi de camhă şi cinci de cufterie (diferite ţesături – n.n.) şi câte zece de pânză.

Şi iarăşi, dacă ni s-ar întâmpla, Doamne, aceasta să n-o dai, vreo năvălire de vreo parte şi ni s-ar întâmpla şi nouă să ieşim din Ţara noastră, atunci să avem voie să ne adăpostim în moşiile lor şi cu panii noştri şi cu vistieria noastră şi caii şi cetăţile Domniei sale şi oraşele ne vor fi nouă deschise şi să locuim la Domnia sa.

Toată aceasta mai sus scrisă o vom ţinea şi împlini, după această carte a noastră, pe cinstea noastră şi pe credinţa noastră creştinească"[73].

După un asemenea demers, părea că amicul polonez trebuia să facă totul pentru a menţine pacea, a contracara acţiunile lui Alexăndrel şi de a obţine recunoaşterea din partea regelui polonez. Însă pe măsură ce trecea timpul, ştirile care veneau pe diferite căi din Ţara Leşească, fie de la curtea regelui, fie din tabăra lui Alexăndrel, erau tot mai îngrijorătoare. Boierii refugiaţi, tutori ai lui Alexăndrel, precum şi mamă-sa, insistau pe lângă rege şi înalţii demnitari de la curte să recâştige scaunul domnesc al Ţării Moldovei. De aceea, o grijă permanentă a lui Bogdan al II-lea rămânea oastea, care trebuia să apere ţara şi tronul. În plan intern, una din primele acţiuni ale lui Bogdan al II-lea a fost şi asocierea la domnie a nevârstnicului său fiu Ştefan, acţiune care urmărea scopul de a menţine şi pe viitor scaunul pentru urmaşii săi. De altfel, Ştefan cel Mare, când porni la rândul său în campania pentru cucerirea tronului, unul dintre principalele argumente ale pretenţiilor sale voievodale era acela că este fiu de domn şi fusese asociat la domnie.

Pentru a fi mai sigur pe situaţie şi viitorul ţării sale, voievodul moldovean a căutat să se asigure de sprijinul şi ajutorul lui Iancu de Hunedoara, care, fiind antrenat în deosebit de grele războaie contra otomanilor, avea de asemenea nevoie de aliaţi de nădejde. Iată de ce. la 11 februarie 1450, Bogdan al II-lea adresează din târgul Romanului o amplă scrisoare regelui Ungariei, pe care unii istorici au calificat-o drept adevărat tratat de alianţă cu Iancu de Hunedoara, iar alţii - ca o scrisoare de închinare şi vasalitate faţă de rege. Din acest interesant document desprindem următoarele: „*...Noi Bogdan Voievod, domnul Ţării Moldovei, facem cunoscut prin această carte ... am jurat iubitului nostru părinte Ioan Huniade, guvernator al întregii crăimi ungureşti şi al altora, ca să-i fim lui fiu cât vom trăi, iar el şi domnia sa să ne fie de asemenea nouă părinte; şi dacă s-ar întâmpla să aibă lipsă de noi, noi să ţinem cu Măria sa, împreună cu căpitanii noştri şi cu toată oştirea şi cu tot sfatul nostru cel bun spre folosul Măriei sale, şi să fim tuturor prietenilor Măriei sale prieteni, iar duşmanilor Măriei sale duşmani, tot aşa şi ţara domniei mele cu ţara domniei sale. Pe lângă aceasta ţara domniei mele să fie deschisă solilor şi negustorilor şi tuturor oamenilor buni, care slobod şi după placul lor să se bucure de toate drepturile; iar iubitul nostru părinte să ne ocrotească sub puterea sa şi să ne apere de toţi duşmanii noştri, iar noi să n-avem a ne căuta unul altuia părinte mai bun nicăieri, afară de iubitul nostru părinte Ioan Huniade ...*

Tot aşa, dacă s-ar întâmpla ... părintelui nostru vreo strâmtoare, ţara noastră să fie deschisă Măriei sale şi averilor Măriei sale şi să poată intra în ea după buna sa voie şi fără nici o piedică cu boierii săi şi cu toate oştile sale şi de bună voie să poată ieşi cu toţi boierii şi averile sale... Tot aşa, ... dacă s-ar întâmpla vreo nenorocire să ne fie slobod a intra de bună voie în ţara părintelui nostru Ioan Huniade cu toate averile noastre şi cu toţi boierii şi iarăşi slobod şi în bună voie să ieşim cu toate slugile noastre...

[73] Costăchescu M. **Documente moldoveneşti înainte de Ştefan cel Mare**, vol. I, Iaşi, 1932, p. 746-749.

Aceasta pe credinţa mai sus scrisului domniei mele Bogdan voievod, pe credinţa prea iubitului meu fiu Ştefan voievod"[74]. De altfel, acest document conţine prima menţiune documentară a lui Ştefan cel Mare, care avea pe atunci vreo 8-9 ani.

6. Războiul cu leşii

Sub presiunea adepţilor lui Alexăndrel problema Ţării Moldovei a fost discutată în Dieta poloneză la începutul primăverii anului 1450. Unele capete fierbinţi cereau anexarea Moldovei, râvnind la bogăţiile acesteia şi la portul comercial de la Cetatea Albă. Pornind de la primejdia care putea veni din partea otomanilor, dar şi a Ţării Ungureşti, s-a decis să se renunţe la anexare, dar să fie pusă la dispoziţia lui Alexăndrel oaste, ca acesta să-şi redobândească scaunul voievodal, şi, pe această cale, regele „să nu mai aibă neplăceri cu domnii Moldovei şi cu pretendenţii la tron, care se alungau, mutilau şi omorau unii pe alţii", scria cronicarul leşesc Jan Długosz, martor ocular al evenimentelor.

Deoarece dinspre părţile leşeşti (unde se afla rivalul său la tron) veneau veşti tot mai îngrijorătoare (amicul său Dietrich Buczacki între timp căzu în dizgraţia regelui şi, prin urmare, nu-l putea ajuta cu nimic pe voievodul moldovean), iar boierii refugiaţi nu se grăbeau să revină în ţară, regele rămânea neînduplecat la semnalele venite din Moldova. Bogdan al II-lea se adresează cu o nouă scrisoare către Iancu de Hunedoara la 5 iulie 1450, de astă dată din Suceava. În acest document sunt formulate toate făgăduinţele şi angajamentele stipulate în scrisoarea din 11 februarie, citată mai sus, subliniindu-se marea dorinţă de a-l încredinţa pe rege de a fi prieteni şi de a se ajuta reciproc în clipele grele, de a-şi oferi reciproc refugiul în ţările lor, iar pe de asupra mai promite „părintelui său Ioan Huniade" că „*noi să nu avem a cuceri cu spada Chilia fără de voia părintelui şi domnului nostru Ioan voievod cât vom fi în viaţă. Toate acestea... jurăm a le ţine şi împlini faţă de iubitul nostru părinte şi domn Ioan voievod...*"[75]. Aici vom aminti doar în treacăt că, în cetatea Chiliei fu instalată o garnizoană ungurească în 1448, care avea misiunea de a proteja calea comercială ce venea din Crimeea şi Cetatea Albă, continuând spre Europa de Vest, şi de a contracara acţiunile otomane din Marea Neagră şi Dunărea de Jos.

Cu atât mai mult, chiar din iunie 1450, unităţi de oaste leşească au întreprins deja primele acţiuni în vederea pătrunderii în Moldova. La 5 iulie, Bogdan al II-lea trimite oaste la graniţele de nord ale ţării, ca să contracareze acţiunile unităţilor de avangardă ale polonilor. Corpul principal de oaste poloneză, care urma să pornească spre Moldova, s-a adunat la Lvov. Acestora li s-au alăturat, la Cameniţa, detaşamente de mercenari plătiţi de Alexăndrel, în frunte cu Manoil, pârcălabul de Hotin[76].

Istoricul ieşean N. Grigoraş, care a cercetat cu de amănuntul această acţiune militară a polonilor contra Ţării Moldovei, arată, printre altele, că dintru început, leşii au respins unităţile moldoveneşti care apărau graniţa, făcându-i să bată în retragere. Oastea polonă, arată acelaşi cercetător, a intrat în Moldova la începutul lui august 1450 pe trei coloane, de cavalerie, infanterie grea şi lungi convoaie de care, intrând pe la Hotin. Oastea poloneză, condusă de cei mai încercaţi comandanţi Petru Odrowasz, Predydbor Koniecpolcki, Teodor Buczacki ş.a., trecând Prutul pe la Fălciu, îndreptându-se spre Vaslui, unde îşi concentra forţele Bogdan vodă. Se consideră că, pentru a învinge inamicul în acest război, Bogdan al II-lea, pentru prima dată, a apelat la un număr mare de ţărani, care, de fapt, alcătuiau grosul Oştii Mari a ţării, pe care cronicarul leşesc îi

[74] **DRH D,** vol. I, (1222- 1456), Bucureşti,1977, p. 410- 412, Nr. 300
[75] **DRH D,** vol. I, (1222- 1456), Bucureşti,1977, p. 410- 412, Nr. 300
[76] **Istoria Românilor**, vol. IV, Bucureşti, 2001, p. 327.

numeşte „hoţi" şi „haiduci", dar care au luptat cu mult elan şi bărbăţie[77]. Aici vom aminti doar în treacăt că, Ştefan cel Mare a recurs de mai multe ori la această experienţă a tatălui său. Între timp, moldovenii ardeau satele, otrăveau sau înfundau fântânile, aflate în calea duşmanului. Urmând o mai veche experienţă de luptă a românilor contra invadatorii străini, Bogdan al II-lea, fiind un bun strateg şi cunoscând tactica de luptă în păduri, întindea la tot pasul curse oştii poloneze, provocându-i pierderi grele. Amânând lupta decisivă, Bogdan continua să-i hărţuiască pe polonezi şi pe adepţii lui Alexăndrel. Tot odată, domnul a mimat în câteva rânduri tratative de pace. Între timp, oastea duşmană, superior dotată, a ajuns extenuată până la confluenţa pârâului Lipovăţ cu râul Bârlad, unde se retrăsese Bogdan. Astfel, campania poloneză în Moldova se prelungise, intrându-se în toamnă. În tabăra lui Bogdan a ajuns vestea precum că şi polonii doreau să încheie campania, de aceea domnul moldovean a acceptat tratativele de pace, care au început la 5 septembrie. Polonii au înaintat lui Bogdan al II-lea condiţii grele. În special, ei cereau ca domnul Moldovei să cedeze tronul cum numai Alexăndrel va împlini 15 ani (evenimentul trebuia să aibă loc în 1453) şi să plătească un tribut de 7.000 galbeni (după alţii - 700.00), condiţii respinse de voievodul Moldovei.

Lupta decisivă, care s-a dat chiar a doua zi după eşecul tratativelor, a intrat în istorie ca „bătălia de la Crasna". Bogdan se pregătise cu minuţiozitate, vrând să-i atace pe poloni prin surprindere. Din cauza trădării unui diac al său, surpriza fu parţială. Cu toate acestea, cavaleria lui Bogdan, printr-o manevră izbutită, a reuşit să atragă escadroanele de cavalerie leşească în adâncul pedestrimii moldovene, ceea ce a determinat desfăşurarea acţiunilor de luptă în defavoarea inamicului. După aprecierea specialiştilor, "doar revenirea, în după-amiaza aceleiaşi zile a corpului de oaste moldovean al pârcălabului Manoil pe câmpul de luptă, a salvat resturile armatei invadatoare de la capitulare, oferindu-i şi posibilitatea retragerii din Moldova"[78] (Istoria Românilor, vol. IV, Bucureşti, 2001, p. 327). Cronicile vremii atestă căderea în luptă a multor vestiţi nobili şi comandanţi din Ţara Leşească. Victoria obţinută în acest război de proporţii şi de durată, pe o vastă arie geografică, cu participarea unui mare număr de oşteni, de o parte şi de alta, i-a asigurat în continuare lui Bogdan deţinerea scaunului domnesc. Se consideră că rolul decisiv în acest război l-a jucat mulţimea de ţărani chemaţi la oaste de către domn.

Se părea că, în sfârşit, după mai multe războaie interne, Ţara Moldovei şi-a găsit domnul pe care-l dorea şi aştepta de multă vreme, Bogdan al II-lea fiind un domn viteaz şi hotărât în acţiuni. Cu toate insistenţele regele Poloniei, a refuzat să acorde sprijin militar celor din tabăra lui Alexăndrel, care continuau să se ambiţioneze de a redobândi scaunul domnesc. Era clar, însă, că nu se mai putea conta pe o acţiune armată de proporţii, de aceea adepţii lui Alexăndrel au pus la cale înlăturarea lui Bogdan printr-un complot. După cum s-a văzut ulterior, acest plan a fost susţinut şi de unele forţe interne, precum şi de Petru Aron, care după unii era fiu drept al lui Alexandru cel Bun, iar după alţii – un armean din Polonia, care se dădea drept fiu al acestuia din urmă. Crima monstruoasă a fost dusă la îndeplinire în noaptea de 15 octombrie 1451, când Bogdan al II-lea, însoţit de un mic corp de pază, participa la o nuntă în satul Reuseni, nu departe de Suceava. Complotiştii în frunte cu Petru Aron au înşelat paza voievodului, au dat năvală pe neaşteptate şi Bodgan al II-lea a fost prins şi decapitat. Soţia sa, Maria - Oltea, fiul Ştefan şi cumnatul său Vlaicul, boier în sfatul domnesc, au reuşit să se salveze refugiindu-se, după unii istorici în Transilvania, iar după alţii – în Ţara Românească.

---

[77] Dlugosz Jan. Cf. după GrigoraşN. **Ţara Românească a Moldovei de la întemeierea statului până la Ştefan cel Mare (1359-1457)**, Iaşi, 1978, p. 172.

[78] Mai detaliat vezi: **Istoria militară a poporului Român**, Bucureşti, 1986, p. 217; **Istoria Românilor**, vol. IV, Bucureşti, 2001, p. 327

Până în prezent nu a fost descoperită vreo frescă de biserică sau vreo miniatură de carte cu chipul lui Bogdan al II-lea. A fost descoperită doar o jumătate din lespedea de mormânt pe care i-a aşezat-o mai târziu fiul său, Ştefan cel Mare, şi din care au rămas doar următoarele cuvinte în limba slavonă, pe care le aducem în traducere românească: *"Acesta este mormântul robului lui Dumnezeu Bogdan Voievod, tatăl... Octombrie 15*"[79]. Deşi istoricii au depus multe eforturi pentru a identifica locul înmormântării lui Bogdan, fiind emise mai multe ipoteze (după unii chiar la Reuseni, după alţii – Rădăuţi[80], sau în altă parte). Cea mai verosimilă, după opinia noastră, poate fi aceea că, după tragicul eveniment, Bogdan a fost dus şi înmormântat de cei apropiaţi în biserica de lemn a mănăstirii Pobrata (Probota)[81], situată în apropiere de satul Reuseni. După câţiva ani de la urcarea în scaun, dar înainte de 1465, când se stinge din viaţă Maria - Oltea, Ştefan voievod înalţă la această mănăstire o nouă şi frumoasă biserică de piatră, unde a fost înmormântată mamă-sa şi, după cum se admite, au fost reînhumate (în noul lăcaş) şi osemintele tatălui său. Astfel, mănăstirea Pobrata devine prima necropolă domnească a lui Ştefan cel Mare. Ulterior, cu ocazia zidirii de către Ştefan a altor biserici şi mănăstiri, de fiecare dată, voievodul pomenea în pisaniile lor, în mod obligatoriu, numele părinţilor săi, Bogdan şi Maria - Oltea.

Spre sfârşitul domniei sale, în memoria părintelui său Bogdan al II-lea voievod, Ştefan cel Mare a început zidirea unei biserici la Reuseni, conform pisaniei bisericii chiar pe locul unde a fost decapitat tatăl său. Construcţia a fost finisată de Bogdan al III-lea voievod, fiul lui Ştefan cel Mare şi nepot al lui Bogdan al II-lea, în septembrie 1504, fiind sfinţită cu hramul „Tăierea capului Sf. Ioan Botezătorul" (biserica s-a păstrat până astăzi).

Până la urmă, fie prin hazardul istoriei, fie printr-un nemilos destin, lui Bogdan al II-lea nu i-a fost hărăzit să rămână prea mult în scaunul Ţării Moldovei (doar doi ani), fiind la rândul său jertfa altor pretendenţi, care au reuşit să-l decapiteze şi să pună stăpânire pe scaunul ţării. În pofida scurtei sale domnii, Bogdan al II-lea a reuşit să întreprindă o serie de acţiuni care i-au înscris numele în importante evenimente istorice, lăsând despre sine o impresie de om energic, hotărât şi priceput în treburile de diriguire şi apărare a Ţării Moldovei, calităţi care au fost moştenite de Ştefan cel Mare. Pe lângă aceasta, Bogdan al II-lea, indiferent că a fost un domn legitim sau nelegitim, a pregătit terenul şi l-a înscris în rândul viitorilor pretendenţi la scaunul domnesc pe fiul său Ştefan, care a devenit asociat la domnie la începutul anului 1450 şi care, ulterior, în 1457, nu numai că a reuşit să dobândească tronul, dar şi să-l deţină o perioadă îndelungată şi să înscrie una din cele mai glorioase pagini din istoria românilor.

Ilustraţie : piatra de mormânt (Repertoriul..., p. 246)

Maria-Oltea, mama lui Ştefan cel Mare
(între legendă şi realitate istorică)

[79] Brătulescu Victor. **Pietrele mormântale de la Muzeul din Fălticeni**, în *Buletinul Comisiunii Monumentelor istorice.* Vălenii – de - Munte, Anul XXXI, fasc. 95, ian-mart. 1938, p. 38-39; Idem, **Piatra de mormânt a lui Bogdan al II, tatăl lui Ştefan cel Mare**, în *MMS,* XXXVII (1961), ne. 3-4, p. 166-176.
[80] Rezuş Petru. **Contribuţii la istoria oraşului Rădăuţi**, Bucureşti, 1975, p. 48.
[81] Constantinescu D. **Unde a fost înmormântat Bogdan al II-lea voievod?,** în *Carpica.* Muzeul jud. De Istoria şi artă din Bacău, vol. IV, 1971, p. 315-322; Bătrâna Lia, Bătrâna Adrian. **O primă ctitorie şi necropolă voievodală datorată lui Ştefan cel Mare: mănăstirea Probota**, în *Studii şi cercetări de istorie şi artă. Ser. Artă plastică,* tom. 24, Bucureşti, 1977, p. 205-230.

După ce am prezentat în studiul precedent personalitatea lui Bogdan al II-lea voievod, tatăl lui Ştefan cel Mare, în articolul de faţă ne propunem să aducem informaţii sumare, precum şi unele reflecţii, privind personalitatea mamei voievodului, Maria-Oltea. De la bun început, trebuie să arătăm că, dacă despre Bogdan al II-lea sunt cunoscute relativ destule informaţii privind ascendenţa, activitatea şi împrejurările sfârşitului tragic, apoi despre Maria-Oltea ştirile sunt deosebit de zgârcite, fapt care a dus la apariţia mai multor ipoteze, presupuneri privind originea, viaţa personală, familia, averile etc., pe întreg parcursul vieţii.

Până în prezent, nu s-a descoperit nici o urmă, cât de cât semnificativă, fie surse scrise, fie materiale arheologice, iconografice ş. a., care ne-ar vărsa lumină asupra familiei din care se trăgea Maria-Oltea şi locurile ei de baştină. Odată cu valorificarea unui important lot de izvoare scrise, în primul rând hrisoave domneşti din sec. al XV-lea, dar mai cu seamă din epoca lui Ştefan cel Mare, s-a constatat că pe mama celebrului voievod o chema Maria-Oltea. După publicarea unor frumoase legende, puse în circulaţie de către Dimitrie Cantemir în „Istoria Imperiului Otoman”[82] şi Ioan Neculce în „O samă de cuvinte”[83], au devenit cunoscute episoade privind relaţiile dintre mamă şi fiul ei, Ştefan cel Mare. Una din aceste legende îi surprinde pe cei doi în condiţiile cele mai grele din viaţa voievodului, când Ştefan suferise o grea înfrângere la Războieni.

Mai multă vreme s-a crezut (opinia mai rămâne până astăzi în analele ştiinţifice de istorie ca una credibilă) că Bogdan al II-lea, până la urcarea în scaun, a fost refugiat, sau s-a stabilit pentru un timp, în Ţara Românească, datorită înrudirii sale cu Vlad Dracul, unde nu numai a pregătit campania de luare a tronului, ci şi a întâlnit-o pe Maria-Oltea, viitoarea lui soţie[84]. Ba mai mult, se considera că, primul nume - Maria – a fost luat spre sfârşitul vieţii, când s-a călugărit, iar cel de-al doilea nume – Oltea - vine de la regiunea râului Olt (spaţiu geografic numit ulterior Oltenia). Astfel, unii istorici consideră că mama lui Ştefan se trăgea din această parte a Valahiei, cu atât mai mult că în izvoarele scrise din această epocă nu se întâlnesc femei cu asemenea nume[85]. Din această căsnicie a unui moldovean de viţă nobilă, Bogdan, şi a unei frumoase valahe de origine socială mai modestă, Oltea (din care cauză numele părinţilor ei nu se întâlnesc în documentele vremii), s-a născut viitorul mare domn al Ţării Moldovei – Ştefan cel Mare.

Conform altei opinii, care s-a profilat în ultimele decenii, mama lui Ştefan cel Mare ar fi, ca şi Bogdan al II-lea, de origine moldoveană. În această privinţă, se aduc dovezi deosebit de interesante, precum că, în zona geografică a Bacăului, Trotuşului şi a Borzeştilor, unde, conform tradiţiei, s-a născut şi a copilărit Ştefan cel Mare[86], în sec. al XV-lea exista un sat numit „Olteni”. Ba mai mult, în regiunile de sud ale Ţării Moldovei, în ţinuturile Tecuci şi Galaţi se atestă o zonă geografică numită, de asemenea, „Olteni”[87]. Apariţia acestei zone, precum şi a satului mai sus numit, vine de la un proces de

---

[82] Cartojan Letiţia. **Legenda „Mama lui Ştefan cel Mere”. D. Cantemir, izvorul baladelor din sec. al XIX-lea**, în *Cercetări literare,* Bucureşti, 1943, nr. 5, p. 65-95.

[83] Neculce Ion. **O seamă de cuvinte**. Cuv. înainte George Munteanu, ed. de Oana Popescu, Bucureşti, 1990, p. 22-23.

[84] Pârvan Vasile. **Alexăndrel vodă şi Bogdan vodă. Şapte ani din istoria Moldovei 1449-1455**, Bucureşti, 1904, p. 37.

[85] Iorga N. **Istoria lui Ştefan cel Mare,** ed. 1966, p. 42; Costăchescu M. **Observări istorice**. Extras din „Anuarul Şcolii Normale „Vasile Lupu” din Iaşi”, 1926-1927, p. 4-6, ş.a.

[86] Şimanschi L. **O cumpănă a copilăriei lui Ştefan cel Mare. Reuseni 15 octombrie 1451**, în *AIII*, vol. XIX, 1982, p. 183-199. ; Rezachevici C. **Famiia lui Ştefan cel Mare. Împrejurările ocupării tronului,** în *Revista Arhivelor*, Bucureşti, 1982, nr. 2, p. 119.

[87] Burac Constantin. **Ţinuturile Ţării Moldovei până la mijlocul secolului al XVIII-lea**, Bucureşti, 2002, p. 161-164.

strămutare de populaţie, datat cu sec. al XIV-lea, din zona râului Olt în ţinuturile de sud ale Ţării Moldovei. Anume din această regiune se admite că provine familia Mariei şi al doilea ei nume - Oltea, adică originară din satul Olteni sau din această zonă geografică din sudul Moldovei.

Din păcate, ambele opinii rămân discutabile, deoarece nu s-au păstrat documentele de familie ale Mariei-Oltea şi ale fratelui ei Vlaicul[88], acestea arzând într-un incendiu în anul 1472[89].

După cum s-a văzut foarte clar din documentele şi pomelnicele mănăstireşti, Maria-Oltea, până la Bogdan, mai fusese căsătorită (iarăşi nu se cunoaşte cu cine), din care căsătorie avusese cinci copii: Ioachim, Ion, Cârstea, Maria şi Sora[90], mezinul fiind Ştefan, care era al şaselea. După câte se pare, acesta era unicul lor copil.

După calculele noastre, Maria trebuia să fi fost cam de aceeaşi vârstă ca şi Bogdan, adică de vreo 35 de ani, când şi-au pus la cale căsnicia, care trebuia să fi avut loc cam prin 1440. Nu se cunoaşte din care considerente s-a reieşit, dar se pare că, căsătoria lor nu a fost oficializată, sau cel puţin nu a fost recunoscută. De unde vine şi părerea că, Ştefan ar fi un copil bastard, de altfel, ca şi tatăl său. De aceea, pe parcursul celor doi ani cât a domnit Bogdan al II-lea (1449-1451), dar şi după aceasta, până la moartea ei în toamna anului 1464, Maria-Oltea (fie din cauza originii sale modeste, fie că mai fusese căsătorită anterior), spre deosebire de soţiile altor voievozi moldoveni, nu a fost niciodată numită „doamnă", adică soţie de domn. Ba mai mult, nici pe piatra ei de mormânt, nu a fost onorată cu acest titlu voievodal.

Maria-Oltea a rămas, încă de tânără, pentru a doua oară văduvă. Probabil atunci, când în 1451, a fost atacat şi omorât pe neaşteptate soţul ei Bogdan, fiindu-i tăiat capul, ea a reuşit să fugă şi să salveze viaţa fiului ei Ştefan şi a celorlalţi copii ai ei, fiind nevoită să părăsească pentru un timp îndelungat (6 ani) Ţara Moldovei. Bineînţeles, pentru a nu se expune primejdiilor din partea rivalilor soţului ei, ea şi copiii ei au fost nevoiţi să-şi tăinuiască şederea, de aceea, până astăzi, nu se ştie unde şi-au găsit refugiul. Istoricii admit numai că au putut să se refugieze cu ajutorul unor boieri şi oşteni fideli în Transilvania[91], la curtea regelui Iancu de Hunedoara (fiind recunoscute relaţiile de prietenie ale lui Bogdan al II-lea cu regele Ungariei) sau în Ţara Românească[92]. Or, după cum se ştie, cel puţin din august 1456 (după moartea lui Iancu de Hunedoara), Maria-Oltea cu ai săi era în Ţara Românească, de unde, cu ajutorul lui Vlad Ţepeş, viitorul domn Ştefan a întreprins în 1457 o amplă campanie militară, în urma căreia a luat scaunul domnesc al Ţării Moldovei[93].

Dintre rudele apropiate ale Mariei-Oltea este cunoscut doar fratele ei – Vlaicul, care, se pare, a făcut parte din sfatul domnesc a lui Bogdan al II-lea şi pe care Ştefan (cel Mare) îl va menţiona în hrisoavele sale domneşti ca „unchiul nostru Vlaicul" (căruia îi vom dedica secvenţe aparte). Presupunem că rolul mamei lui Ştefan, precum şi a fratelui ei Vlaicul, în această îndrăzneaţă acţiune, a fost deosebit de mare. Probabil, mama sa a jucat un rol considerabil nu numai la educarea fiului, dar şi la pregătirea psihologică a acestuia, insuflându-i că el s-a născut fiu de domn şi trebuie să fie domn al ţării. Prin acţiunile ei, Maria-Oltea a apropiat, pe cât era posibil, ziua în care fiul ei va porni să-şi

---

[88] Eşanu Andrei. **Vlaicul pârcălab – unchiul lui Ştefan cel Mare**, Chişinău, 2001.
[89] **DRH A,** vol. II, doc. 188, p. 280-281.
[90] Minea I. **Pomelnicul de la mănăstirea Bistriţa**, în *Cercetări istorice*, V-VII (1929-1931), iaşi, 1932, p. 346.
[91] Rezachevici C. **Famiia lui Ştefan cel Mare. Împrejurările ocupării tronului**, în *Revista Arhivelor*, Bucureşti, 1982, nr. 2, p. 119.
[92]
[93] **Cronicile slavo-române din sec. XV-XVI. P**ublicate de Ion Bogdan. Ed. de P.P.Panaitescu, Bucureşti, 1959, p. 28.

preia tronul. Nu este exclus că, mama sa a jucat un rol deosebit de important în organizarea şi efectuarea acţiunilor sale de politică internă şi externă, în primii ani de domnie a fiului. Consolidarea puterii lui Ştefan a făcut-o cu timpul să-l scutească treptat de tutela ei, retrăgându-se, după cum se admite, în ultimii ani de viaţă la mănăstire, poate chiar călugărindu-se la Pobrata. Aceasta putea să se întâmple mai curând după căsătoria lui Ştefan, din 5 iunie 1463, cu Eudochia de Kiev.

Admitem că, Ştefan, atât până la moartea tragică a tatălui său, cât mai ales după această dată, s-a aflat sub îndrumarea şi privirea aspră şi neiertătoare a mamei sale. De fapt, vrem să credem că, anume mama a fost aceea care i-a modelat şi i-a înnobilat sufletul şi inima, i-a călit caracterul viitorului voievod. Deşi Ştefan a fost singurul copil la părinţi, cu toate că era de viţă nobilă, nu a crescut un copil răsfăţat şi neinstruit, ba poate chiar a fost educat cu asprime şi dragoste tăinuită de părinţi. Cum se întâmpla de cele mai dese ori în familiile domneşti, copiii erau lăsaţi în grija mamei, deoarece ceilalţi erau preocupaţi permanent de grijile ţării, de interesele politice, erau implicaţi în ciocniri şi războaie etc. Prin implicarea în aceste activităţi, a crescut mult rolul şi autoritatea mamei, şi, drept urmare – popularitatea şi influenţa ei, care, cu timpul, au devenit legendare. Cu atât mai mult că, după câte se pare, Ştefan a moştenit mai multe calităţi, dinte cele mai bune, în primul rând de la maică-sa, căreia, mai mult ca probabil, nu i-a plăcut şi nici nu a vrut să cedeze în faţa cuiva, să fie răpusă, înfrântă, căci, dacă ne amintim de portretul verbal făcut voievodului de către Grigore Ureche, în „Letopiseţul Ţării Moldovei", caracterizat ca om harnic, viteaz, priceput în treburile ţării şi iute la mânie, apoi, cât ne priveşte, considerăm că toate aceste virtuţi au fost moştenite, în mare parte, de la mamă-sa, Maria-Oltea. Nu în zădar, legenda ne spune că, o dată, pe când Ştefan suferise înfrângere într-o bătălie, veni distrus, frânt de oboseală şi necaz în faţa cetăţii Neamţului pentru a cere îndurare de la maică-sa, aflată în cetate, ca să i se deschidă porţile, el auzi drept răspuns o replică tăioasă şi tulburătoare: *De eşti tu acela, nu-ţi sunt mamă eu*, adică ea îl recunoştea de fiu numai atunci când era viteaz şi biruitor.

În comparaţie cu mamă-sa, tatăl său era, pe semne, un om mai blajin, mai blând şi mai moale la caracter. Aceste calităţi îl făceau să fie un rău psiholog, l-au făcut să-i creadă pe cuvânt pe cei din anturajul său, netăinuind nimic despre sine şi despre intenţiile sale faţă de ei. Cu atât mai mult a fost mai sincer şi deschis cu rudele sale apropiate, trăsături de caracter care i-au determinat, în cele din urmă, căderea atât de grabnică, în 1451. Or, Ştefan era un om cu alte trăsături de caracter decât tatăl său, pe care le-a moştenit mai curând de la maică-sa, căreia îi erau proprii asemenea calităţi ca demnitatea (a nu se confunda cu îngâmfarea şi mulţumirea de sine), hotărârea, setea de dreptate, sângele rece, agerimea minţii, sprinteneala şi intuiţia în trebi etc. Toate aceste virtuţi ale Mariei-Oltea şi ale fiului ei Ştefan se desprind, în viziunea noastră, din tradiţia orală, perpetuată de-a lungul secolelor. Dacă examinăm cu atenţie chipul marelui voievod, zugrăvit de călugărul Nicodim, în 1473, în „Tetraevangheliarul" dăruit mănăstirii Humor, vedem că Ştefan avea faţă rotundă, ochii albaştri şi ageri, sprâncenele groase şi arcuite, nasul drept, mustaţa plină, bălai la chip, cu pletele blonde şi ondulate, fruntea înaltă şi boltită[94], iar în portretul verbal făcut de Grigore Ureche, voievodul apare ca „un om nu mare de statu"[95]. Toate acestea, se pare, au fost moştenite, de asemenea, de la mama sa, deoarece nimeni dintre predecesorii săi pe linie paternă nu au avut aceste semnalmente, în special statura joasă, ieşită din comun a voievodului.

Prin această tradiţie, ea ne apare ca o femeie foarte înţeleaptă şi hotărâtă, venind permanent cu sfaturi şi îndrumări dintre cele mai judicioase către fiul său Ştefan, pe care,

[94] Paradais Claudiu. **Comori ale spiritualităţii româneşti la Putna**, Iaşi, 1988,p. 358.
[95] Ureche Grigore. **Letopiseţul Ţării Moldove**i, Bucureşti, 1955, p. 111.

de multe ori, l-a ajutat să ia decizii extrem de importante, să se ridice de unde cădea, să găsească putere şi îndrăzneală pentru a-i învinge de duşmani. Astfel, mama lui Ştefan este prezentă, conform tradiţiei, alături de voievod până târziu. Aşa, de exemplu, se ştie foarte bine că, deşi murise pe la 1464, conform tradiţiei orale perpetuate, mama voievodului era încă vie chiar şi pe la 1476 (adică după 12 ani de la moartea ei), când, după pierderea bătăliei de la Războieni, îl întâmpinase pe Ştefan la porţile cetăţii Neamţului.

Până la urmă, nu se ştie cu adevărat dacă, după luarea scaunului domnesc de către fiul ei Ştefan, Maria-Oltea a rămas la curte sau s-a călugărit în scurtă vreme. Să fi plecat în ultimii ani de viaţă după marea sa tragedie şi durere, după pierderea soţului, la vreo mănăstire, poate chiar la aceeaşi mănăstire Probota (Pobrata), unde a şi fost înmormântată? Se ştie, totuşi, că obiceiul plecării la mănăstire în ultimii ani de viaţă era destul de frecvent întâlnit în rândurile claselor stăpânitoare, a familiilor domneşti şi boiereşti în sec. XV-XVII. Acolo se retrăgeau soţul sau soţia rămaşi în viaţă, spre a-şi afla alinare şi linişte, şi spre a-şi petrece timpul în rugăciuni întru iertarea păcatelor.

Maria-Oltea a murit la o vârstă destul de înaintată pentru acele timpuri, chiar dacă a trecut prin mari zdruncinări legate de moartea soţului ei, de pribegie şi alte dificultăţi. În spiritul vremii, a rămas fidelă soţului ei, rămânând pentru restul vieţii văduvă. Nu şi-a pierdut cumpătul după o cădere şi pierdere atât de grea, a depus toate eforturile spre a-şi vedea visul adus la îndeplinire - aducerea în tron a fiului ei Ştefan.

Legendele despre mama lui Ştefan cel Mare au început să apară încă de pe timpul când ea mai era în viaţă. Acestea au suportat mai târziu un şir de transformări, stratificări şi modificări, contaminându-se cu alte episoade şi tradiţii orale din epocă medievală, încât pe atunci când au fost aşternute pe hârtie de marii noştri cărturari Grigore Ureche, Dimitrie Cantemir sau Ioan Neculce multe detalii, episoade sau şters din memorie fiind completate cu detalii inventate de povestitorul anonim. Se prea poate că, fiind retrasă la mănăstire, pentru cei mulţi, mama lui Ştefan a continuat să rămână în viaţă încă multă vreme după dispariţia ei din această lume. Pentru multă lume, ea continua să trăiască, să activeze, să îndrume, să încurajeze, păşind pe această cale în viaţă, nu în moarte, ci în mit, în legendă, fără să mai moară vreo dată, şi, prin urmare, să nu fie fixată nici chiar data morţii de către vreun scrib al vremii. În realitate, moartea ei trebuia să producă o mare zdruncinare sufletească în inima voievodului şi, prin urmare, trebuia să producă o profundă impresie de tristeţe şi mâhnire şi asupra contemporanilor.

Se ştia că, prin anii 80 ai sec. al XV-lea, Ştefan a comandat şi a pus lespezi de mormânt cu inscripţii tuturor strămoşilor săi. Multe din aceste lespezi funerare au fost descoperite. Multă vreme nu era găsită piatra de mormânt a mamei lui Ştefan, ce părea cu totul de negăsit. Totuşi, lespedea de mormânt, confecţionată din marmură albă, a fost descoperită în 1904 în curtea mănăstirii Probota[96], fiind adusă încoace, anterior, de la biserica Sf. Nicolae din Poiană (Pobrata, Probota Veche), construită de către Ştefan cel Mare înainte de 4 noiembrie 1464, biserică care s-a surpat printr-o masivă alunecare de teren. Lespedea are următoarea inscripţie în limba slavonă: *„Acesta este mormântul roabei lui Dumnezeu Oltea, mama domnului Io Şte*[fan voievod, care a murit] *în anul 6973 [1464] noiembrie 4”*[97]. Cercetările au arătat cu deplină siguranţă că lespedea a fost confecţionată şi instalată din porunca lui Ştefan. Apare întrebarea de ce cronicarul anonim nu a inclus în letopiseţ datele şi inscripţia de pe mormintele părinţilor lui Ştefan,

[96] Iorga Nicolae. **Ceva nou despre mama lui Ştefan cel Mare**, în *Convorbiri literare*, XXXVIII, 1904, p. 748-749; Gârboviceanu P. **Serbarea de la fosta mănăstire din jud. Suceava**, în *BOR*, Bucureşti, 1908, XXXII, nr. 6, p. 601-613.

[97] **Repertoriul monumentelor şi obiectelor de artă din timpul lui Ştefan cel Mare**, Bucureşti, 1958, p. 246, nr. 49.

dacă a folosit atât de minuţios inscripţiile de pe mormintele altor strămoşi? Probabil, autorul anonim al cronicii lui Ştefan cel Mare era, mai curând, din mediul mănăstirii Putna şi al Episcopiei din Rădăuţi şi, de aceea, nu cunoştea informaţia de la mănăstirea Pobrata.

Cu toate că Maria-Oltea a fost uitată sau negată complet de autorii de cronici, totuşi ea a rămas în conştiinţa neamului datorită tradiţiei orale. O dată cu valorificarea moştenirii culturale a epocii lui Ştefan cel Mare, când a fost descoperit şi publicat un număr mare de documente, inscripţii, pomelnice şi pisanii, au fost cercetate numeroase monumente arhitectonice, s-a văzut clar că marele voievod nu şi-a uitat părinţii. Dimpotrivă, el a căutat pe diferite căi să le înveşnicească memoria, aşezându-le pe morminte frumoase lespezi de marmură, înscriindu-le numele în pomelnicele mănăstirilor zidite de el şi înălţând mănăstiri şi biserici în memoria lor. Deoarece în secvenţa de faţă vorbim de mamă-sa, Maria-Oltea, considerăm că un şir de biserici şi mănăstiri cu hramul Naşterea Maicii Domnului şi Adormirea Maicii Domnului au fost înălţate şi întru înveşnicirea memoriei mamei sale. Într-o lucrare recentă, am încercat să demonstrăm că, biserica cu hramul Adormirea Maicii Domnului de la mănăstirea Căpriana, de altfel, cel mai vechi edificiu de piatră de la acest lăcaş sfânt, a fost construită prin 1494, fiind sfinţită chiar în ziua acestei sărbători religioase. Vrem să credem că această biserică a fost înălţată de marele voievod pentru a comemora împlinirea a 30 de ani de la moartea mamei sale, Maria-Oltea.

Din cele arătate mai sus reiese că, mama voievodului s-a născut la o dată necunoscută (dar la sigur în primul deceniu al sec. al XV-lea, poate chiar înainte de 1407, ca şi Bogdan al II-lea, soţul ei) şi s-a stins din viaţă la 4 noiembrie 1464 (şi nicidecum în 1465, cum se susţine pretutindeni în literatura istorică) la vârsta de circa 54-57 de ani.

Astfel, în viziunea noastră, a călcat prin viaţă şi a coborât în legendă pentru totdeauna Maria-Oltea, mama celui mai strălucit voievod al Ţării Moldovei, Ştefan cel Mare.

O ipoteză: când s-a născut Ştefan cel Mare?

„...Deci cine va citi şi le va crede, bine va fi, iar cine nu le va crede, iar va fi bine; cine precum îi va fi voia aşa va face."
Ion Neculce. *O samă de cuvinte*

La 2 iulie 2004 s-au împlinit 500 de ani de la trecerea în nemurire a celebrului voievod al Ţării Moldovei - Ştefan cel Mare şi Sfânt. Personalitate genială, strălucitul domn a lăsat o urmă adâncă în istoria, cultura şi civilizaţia multiseculară a poporului român. Ştefan cel Mare a desfăşurat o activitate multilaterală, a fost un strălucit comandant de oşti, un isteţ strateg militar, un mare ocrotitor şi sprijinitor al culturii şi spiritualităţii româneşti, a înălţat pe tot întinsul ţării puternice cetăţi, frumoase biserici şi mănăstiri, pe care le-a înzestrat cu numeroase danii – cărţi şi odoare bisericeşti. Ştefan a

ştiut, ca nimeni altul în întreaga istorie zbuciumată a Ţării Moldovei, să înveşnicească numele strămoşilor săi, iniţiind întocmirea unor cronici şi pomelnice, copierea de multe cărţi, precum şi înfrumuseţarea mormintelor străbunilor şi părinţilor săi cu splendide lespezi tombale.

Bun gospodar el a ştiut să dirijeze cu pricepere treburile interne ale ţării, stimulând dezvoltarea economiei, comerţului şi oraşelor. Totodată a dus o activă politică externă, prin care căuta să apere independenţa ţării. Moldova lui Ştefan cel Mare, aflată la Porţile Creştinătăţii, timp de o jumătate de secol a ţinut piept celei mai mari puteri militare din Evul Mediu – Imperiul Otoman, înscriind prin luptele sale glorioase cele mai strălucite pagini de istorie militară a poporului român.

În totalitatea sa, domnia lui Ştefan a fost o epocă de glorie şi de mari realizări cultural-artistice, fapt ce le-a permis contemporanilor şi urmaşilor să-l supranumească „cel Mare". Datorită nesecatei sale activităţi atât în plan politic cât şi cultural, celebrul domn al Ţării Moldovei a intrat în istoria universală ca o personalitate de prim rang.

* * *

Deseori, atât publicul larg, cât şi istoricii, operează cu anumite reprezentări despre trecut, care la prima vedere par absolut credibile şi sunt luate drept adevăr indiscutabil, fiind preluate fără apreciere critică din generaţie în generaţie. Or, ceea ce părea în firea lucrurilor în epoca medievală a devenit incredibil în epoca modernă sau contemporană. Deoarece nu erau găsite interpretări adecvate unor fenomene, procese şi evenimente din epoca medievală, unii cercetători cu experienţă, din epocile modernă şi contemporană, vin cu aprecieri valabile timpului în care îşi desfăşurau activitatea, proiectându-le asupra epocilor anterioare. Reieşind din acest stereotip, mulţi istorici îl prezintă pe Ştefan cel Mare la urcarea sa în tron ca pe un bărbat ajuns la maturitate, cu relaţii şi experienţă de viaţă, cu o bogată activitate politică, cu o experienţă diplomatică şi militară de invidiat. Într-adevăr, logica întregului complex de acţiuni din primii ani de domnie a voievodului - acţiunea militaro-politică reuşită în urma căreia a obţinut scaunul domnesc, încercările de a atrage de partea sa cea mai mare parte a boierimii şi contracararea acţiunilor rivalilor săi, negocierea condiţiilor de vasalitate în raport cu Polonia şi, în genere, capacitatea de a se descurca în toate problemele de politică internă şi externă - i-a determinat pe mulţi cercetători să-l vadă pe Ştefan Vodă, la data urcării în scaun, ca pe o personalitate cu o bună experienţă militară şi politică.

În studiul de faţă ne propunem să examinăm nu atât aspecte legate de maturitatea sa politică, lucru care a fost făcut destul de reuşit în istoriografia noastră, ci mai curând unele aspecte de natură biografică, anul în care s-a născut, vârsta la care Ştefan a ajuns domn al Ţării Moldovei, întreaga cronologie a vieţii şi activităţii, care pot schimba în bună măsură optica asupra biografiei marelui domn.

*

Documentele şi cronicele vremii nu conţin nici o informaţie privind data naşterii lui Ştefan cel Mare. Ba mai mult, nici un izvor istoric nu indică vârsta la care a murit Ştefan. De exemplu, Grigore Ureche arată foarte vag că tristul eveniment s-a produs pe când voievodul era „*bolnav şi slabu de ani... osteneală şi neodihnă, în 47 de ani* " [98] de domnie, de unde se poate întrevedea că domnul muri la o vârstă destul de înaintată.

Lipsa datelor concrete a generat păreri diferite în literatura de specialitate în această privinţă. La începutul sec. al XX-lea Vasile Pârvan îl vedea pe Ştefan la 1450 „*un*

[98] Ureche Grigore, **Letopiseţul Ţării Moldovei**, Bucureşti, 1955, p.111.

copilandru"[99]. Nicolae Iorga era, în principiu, de aceeaşi părere când vorbea de Ştefan, plasându-l alături de tatăl său în bătălia de la Crasna (1450) sau când afirma că „*peste şase ani acest fiu de voievod era în stare să înceapă război fără epitrop, să biruiască şi să întemeieze ţara"*[100]. Diapazonul cronologic al opiniilor în privinţa datei naşterii lui Ştefan cuprinde anii 1433-1439. Astfel, Nicolae Grigoraş, susţinut ulterior de alţi istorici, admitea că Ştefan s-ar fi născut prin 1433-1435[101], pe când alţi cercetători, în special Leon Şimanschi, consideră că Ştefan s-a născut între 1437-1439[102]. Alăturându-se ulterior acestei din urmă opinii, Constantin Rezachevici crede că evenimentul în cauză a avut loc mai curând pe la 1438 şi că la data stingerii din viaţă voievodul „*avea în jur de 65 de ani, poate chiar mai mult*"[103]. Într-un studiu, publicat recent, Leon Şimanschi şi Dumitru Agache încearcă să precizeze data naşterii lui Ştefan, considerând-o de asemenea „*în jurul anului 1438*", invocând drept argument faptul că acest an rezultă „din atribuirea vârstei minime de 11 ani celui care purta în 1450 titlul de „voievod", precum şi din corelaţia care se poate face între numărul fraţilor şi surorilor mai mici ai lui Ştefan cel Mare (enumeraţi după Pomelnicul mănăstirii Bistriţa: Ioachim, Ion, Cârstea, Maria şi Sora) şi durata necesară naşterii lor"[104]. Deducţia, precum că fraţii şi surorile lui Ştefan ar fi mai mici decât el nu rezultă din studiul lui Constantin Rezachevici[105], la care fac referinţă cei doi istorici. La o lectură atentă a studiilor istoricului bucureştean reiese clar că cel puţin fraţii lui Ştefan sunt mai în vârstă decât el. Poate chiar şi sora sa Maria este născută înaintea lui Ştefan, deoarece, la momentul morţii ei, pe la 1486, este considerată de acelaşi Constantin Rezachevici „destul de în vârstă, de vreme ce o fiică a sa, Dragna, era deja căsătorită la moartea mamei sale ..."[106]. În cele din urmă apreciind vârsta fraţilor şi surorilor lui Ştefan, acelaşi cercetător ajunge la concluzia că „dintre toţi aceşti fii şi fiice ai Oltei, Ştefan cel Mare a fost ultimul născut al unei femei trecute de tinereţe ..."[107] şi nicidecum primul, cum ar reieşi din afirmaţia istoricilor ieşeni Leon Şimanschi şi Dumitru Agache.

---

[99] Pârvan Vasile, **Alexăndrel vodă şi Bogdan vodă. Şapte ani din istoria Moldovei, 1449-1455**, în Pârvan Vasile, *Studii de istorie medie şi modernă*, Bucureşti, 1990, p. 90.

[100] Iorga Nicolae, **Istoria lui Ştefan cel Mare**, Chişinău - Iaşi, 1990, p. 30.

[101] Grigoraş Nicolae, **Începuturile domniei lui Ştefan cel Mare (1457-1459)**, în *Studii şi cercetări ştiinţifice,* Istorie, VIII, 1957, nr.1, p.41-42; Rezachevici Constantin, **Un Tetraevanghel necunoscut aparţinând familiei dinspre mamă a lui Ştefan cel Mare,** în *SMIM*, VIII, 1975, p.172 (în continuare Rezachevici Constantin, **Un Tetraevanghel**); Idem, **Familia lui Ştefan cel Mare. Împrejurările ocupării tronului**, în *Revista arhivelor,* 1982, nr. 2, p.118; Toderaşcu Ion, **Ştefan cel Mare**, în *Istoria Românilor,* vol. IV, Bucureşti, 2001, p. 364.

[102] Duzinchevici Gheorghe, fără careva repere documentare sau argumente logice, îl considera pe Ştefan „abia trecut de 20 ani", la momentul când ocupa scaunul domnesc, în aprilie 1457 (Duzinchevici Gheorghe, **Ştefan cel Mare şi epoca sa**, Bucureşti, 1973, p. 7); Leon Şimanschi, **O cumpănă a copilăriei lui Ştefan cel Mare: Reuseni, 15 octombrie 1451**, în *AIIAI*, vol. XIX, (1982), p.196-197 (în continuare Leon Şimanschi, **O cumpănă**); **Istoria militară a poporului român**, Bucureşti, 1986, p. 293: „născut în a doua jumătate a deceniului patru al secolului al XV-lea..."

[103] Rezachevici, Constantin, **Cronologia domnilor din Ţara Românească şi Moldova**, vol. I, Bucureşti, 2001, p. 537-539.

[104] Şimanschi Leon, Agache Dumitru, **Înscăunarea lui Ştefan cel Mare: preliminarii şi consecinţe (1450-1469)**, în *Romania and Western Civilization*, ed. by Kurt W. Treptow, Iaşi, 1997, p. 211, vezi nota 77.

[105] Rezachevici Constantin, **Familia lui Ştefan cel Mare. Împrejurările ocupării tronului**, în *Revista arhivelor,* 1982, nr. 2, p.122.

[106] Rezachevici Constantin, **Un Tetraevanghel ,** în *SMIM*, VIII, 1975, p. 175; Idem, **Familia lui Ştefan cel Mare. Împrejurările ocupării tronului**, în *Revista arhivelor,* 1982, nr. 2, p.122.

[107] Rezachevici Constantin, **Familia lui Ştefan cel Mare. Împrejurările ocupării tronului**, în *Revista arhivelor,* 1982, nr. 2, p.122; Idem, **Cronologia domnilor din Ţara Românească şi Moldova**, vol. I, Bucureşti, 2001, p. 536.

Considerăm că acest detaliu (data naşterii), ce ţine de biografia marelui domn trebuie plasat cât mai exact în timp, deoarece în dependenţă de aceasta pot şi trebuie să fie eşalonate celelalte evenimente importante ce ţin de viaţa şi activitatea lui Ştefan cel Mare. În dependenţă de faptul cum vom rezolva, fie aproximativ, fie mai exact această problemă vom putea spune cu mai multă precizie, de exemplu, la ce vârstă a ocupat Ştefan scaunul domnesc, câţi ani avea când domnul s-a căsătorit sau la ce vârstă s-a stins din viaţă ş. a. La prima vedere aceste precizări, pe care le considerăm necesare, par a fi nu atât de importante, dar ele ne pot oferi posibilitatea de a vedea cu mai multă claritate întreaga epopee a marelui voievod.

Cele mai timpurii menţiuni documentare despre Ştefan cel Mare le aflăm dintr-un document extern din 11 februarie 1450[108] şi din altul intern de la 13 iunie 1451, când el este menţionat ca asociat la domnie al tatălui său, Bogdan al II-lea, prin formula „*...şi credinţa iubitului meu fiu al domniei mele, Ştefan voievod*"[109]. Pornind de la aceste informaţii, precum şi de la faptul că Ştefan a întreprins campania de dobândire a scaunului domnesc în aprilie 1457, deşi ar fi putut probabil să intervină în rivalităţile pentru tron mai înainte (dar din anumite considerente nu a făcut-o[110]) se pare că atât Ştefan, cât şi cei din anturajul său, pe de o parte, au aşteptat să apară condiţii mai favorabile pentru a întreprinde o asemenea acţiune, iar pe de alta, au aşteptat ca viitorul domn să ajungă la vârsta majoratului[111], când putea să preia conducerea ţării şi să diriguiască efectiv ţara fără tutela cuiva. Într-adevăr, în primele documente emise de cancelaria domnească a noului voievod din septembrie 1457 nu figurează în calitate de epitrop al voievodului nici mamă-sa, nici unul din marii boieri din Sfat, cum se obişnuia în asemenea cazuri în Ţara Moldovei în acea epocă[112].

În viziunea noastră, aceasta ar însemna că la data urcării în scaun a lui Ştefan, el atinsese vârsta majoratului. La drept vorbind, nimeni dintre istorici nu a pus la îndoială acest fapt, dar în acelaşi timp vârsta pe care o atinsese Ştefan la data urcării în scaun (18-25 de ani) o considerăm discutabilă, fapt asupra căruia vom încerca să reflectăm în continuare. În special, ne propunem, să verificăm opiniile expuse de istorici privind problema luată în discuţie, cu atât mai mult că acestea nu au suport documentar. Aşa de exemplu, dacă admitem că Ştefan s-a născut prin 1433-1435, precum considera Nicolae Grigoraş şi alţi istorici, atunci, la momentul urcării în scaun el trebuia să fi atins vârsta de 22-24 ani. Urmând logic aceeaşi cronologie a evenimentelor, fiind cunoscut faptul că Ştefan s-a căsătorit la 5 iunie (5 iulie) 1463[113] cu Eudochia de Kiev şi că primul fiu a lui

---

[108] **DRH D**, vol. I, (1222- 1456), Bucureşti, 1977, p. 410- 412, Nr. 300. Probabil, Bogdan al II-lea se grăbi să-l asocieze la domnie pe fiul său Ştefan pe când era copilandru, pentru a contracara şi pe această cale în viitor încercările lui Alexăndrel de a lua tronul, care avea o vârstă apropiată de cea a lui Ştefan.

[109] **DRH A**, vol. II, Bucureşti 1976, p. 13.

[110] De exemplu, se părea că va întreprinde această acţiune în Moldova în 1456, dar moartea neaşteptată a lui Iancu de Hunedoara l-a determinat să renunţe. (Şimanschi Leon, Agache Dumitru, **Înscăunarea lui Ştefan cel Mare: preliminarii şi consecinţe (1450-1469)**, în *Romania and Western Civilization*, ed. by Kurt W. Treptow, Iaşi, 1997, p. 213).

[111] Vârtosu Emil, **Titulatura domnilor şi asocierea la domnie în Ţara Românească şi Moldova (până în sec. al XVI**), Bucureşti, 1960, p.223-225.

[112] Dacă s-ar fi creat condiţii favorabile pentru ca Ştefan să se implice în rivalităţile pentru tron în 1455-1456 şi l-ar fi luat (pe când pregătea o intervenţie în Moldova Iancu de Hunedoara, care până la urmă nu s-a realizat din cauza decesului acestuia) (Şimanschi L., Agache D. **Înscăunarea lui Ştefan cel Mare: preliminarii şi consecinţe (1450-1469)**, în *Romania and Western Civilization*, ed. by Kurt W. Treptow, Iaşi, 1997, p. 213), apoi ar fi trebuit să aflăm printre membrii sfatului domnesc şi persoane concrete sub tutela cărora urma ca voievodul să conducă ţara, fiind minor la acea dată.

[113] *Letopiseţul anonim al Moldovei* în: **Cronicile slavo-române**. Ed. revăzută şi completată de Petre P. Panaitescu, Bucureşti, 1959, p.16; Ursu Ion, **Ştefan cel Mare. Domn al Moldovei de la 12 aprilie 1457 până la 2 iulie 1504**, Bucureşti, 1925, p. 280.

Ştefan cel Mare şi a Eudochiei – Alexandru[114] s-a născut în 1464[115], atunci ar fi trebuit ca Ştefan să atingă vârsta de 28-30 ani în momentul căsătoriei şi 29-31 ani când s-a născut Alexandru. Pornind de la faptele şi acţiunile de mai târziu ca domn al Ţării Moldovei şi cunoscând caracterul şi energia de care a dat dovadă pe întreg parcursul aflării în scaun, ni se pare incredibil ca Ştefan ştiindu-se fiu de domn să fi amânat totuşi destul de mult (1451-1457) urcarea în scaun, dacă admitem că el s-ar fi născut între 1433-1435. Cu atât mai mult ni se pare improbabilă în asemenea caz căsătoria sa la o dată deosebit de târzie pentru acele timpuri (28-30 ani)[116].

Pe de altă parte, dacă considerăm mai aproape de adevăr opinia lui Leon Şimanschi, conform căreia Ştefan s-ar fi născut între 1437-1439 sau chiar în 1438 cum înclină să creadă în ultima vreme mai mulţi cercetători, atunci tânărul voievod a reuşit să preia scaunul domnesc la câţiva ani după atingerea vârstei majoratului, adică la 18-20 ani, de unde ar reieşi că s-ar fi căsătorit cu Eudochia la 24-26 de ani.

Analizând cu atenţie întreg spectru de izvoare şi circumstanţe considerăm că Ştefan s-a născut mai curând prin 1441-1442 şi că în 1457 pe când urca în scaunul domnesc abia trecuse de 15 ani, ceea ce încercăm să argumentăm mai jos.

Atât până la Ştefan cel Mare, cât şi după el se cunosc situaţii când pretendenţi minori au ocupat scaunul fiind susţinuţi de o anumită grupare boierească, şi de fiecare dată, aceştia erau tutelaţi de unul dintre boierii apropiaţi sau de către mama lor[117]. Exemple elocvente sunt cazurile fiilor de domni - Alexăndrel (1448-1449; 1452-1454; 1455, fiul lui Iliaş voievod), care la o vârstă fragedă (mai puţin de 9 ani) îşi înainta pretenţiile de ocupare a scaunului şi chiar l-a ocupat pe când avea 10 ani şi 4 luni, şi cel a lui Ştefăniţă (1517-1527), „care se ştie sigur că a ajuns major mult mai târziu după ce ia domnia, iar până atunci Moldova a fost condusă de o regenţă în numele lui”[118].

În literatura istorică românească problema atingerii vârstei majoratului pentru fiii de domni în Ţările Române, care dădea dreptul de a ocupa scaunul domnesc şi a dirigui ţara fără tutelă, este dezbătută detaliat de Emil Vârtosu[119]. Din pildele aduse, cercetătorul ajunge la concluzia că „după împlinirea vârstei de 15 ani, minorul ... obţinea emanciparea” şi că „fiii de domni obţineau la aceeaşi vârstă nu numai emanciparea, ci chiar un majorat, care le dădea dreptul să exercite puterea cu sau fără ajutorul unei regenţe”. Această vârstă a majoratului, Emil Vârtosu o consideră ca parte componentă a

---

[114] După cum admit unii istorici în baza Pomelnicului mănăstirii Bistriţa Ştefan cel Mare ar fi avut un fiu Alexandru cu o concubină (ţâitoare) Maruşca, până la căsătoria cu Eudochia (Rezachevici, Constantin, **Cronologia domnilor din Ţara Românească şi Moldova**, vol. I, Bucureşti, 2001, planşa III/2). Cât ne priveşte, considerăm că Alexandru, fiul lui Ştefan, care este menţionat în documentele emise de cancelaria domnească cu începere din 28 aprilie 1464 până în 1496, este vorba de fiul legitim din căsătoria cu Eudochia, deoarece este puţin probabil ca voievodul să-şi fi menţionat un fiu dintr-o legătură nelegitimă. Dealtfel, un alt fiu al lui Ştefan dintr-o legătură nelegitimă intrat în istorie cu numele de Petru Rareş, nu a fost menţionat în vreun document oficial al marelui voievod. Episodul cu Maruşca am putea să-l considerăm ca o aventură din primii ani de tinereţe a domnului.

[115] Prima menţiune a fiului Alexandru datează din 28 aprilie 1464, când acesta figurează alături de tatăl său, la scurgerea a zece luni după căsătoria lui Ştefan cu Eudochia de Kiev, conform formularului din cancelaria domnească (**DRH A.** vol. II, doc. 119, p. 170).

[116] Opinia lui C. Gane precum că Ştefan ar fi fost căsătorit cu o oarecare Maruşca şi că primul său fiu Alexandru s-a născut până la 1457 (Gane C., **Trecute vieţi de doamne şi domniţe**, în 2 vol., Chişinău, 1991, p. 32) nu este luată în calcul în istoriografia românească contemporană.

[117] În cazul lui Ştefan cel Mare nu s-a recurs la o asemenea soluţie, fiind pregătită preluarea scaunului în paralel cu maturizarea deplină a tânărului fiu de domn.

[118] Vârtosu Emil, **Titulatura domnilor şi asocierea la domnie în Ţara Românească şi Moldova (până în secolul al XVI-lea**), Bucureşti, 1960, p. 224.

[119] Ibidem. Vezi mai cu seamă p. 223-225

„obiceiului pământului", adică era intrată de multă vreme în tradiţia ocupării scaunului domnesc de către fiii de domni în ţările române[120].

Privită sub aspect comparativ din epocă, atât data naşterii, cât şi vârsta la care Ştefan a ocupat scaunul domnesc (precum considerăm noi la 15 ani) şi a întreprins primele sale acţiuni de anvergură, putem spune că ele sunt pe deplin comparabile şi se înscriu perfect în istoria evului mediu european. Aceeaşi situaţie, prin anumite exemple, o constată Emil Vârtosu în Imperiul Bizantin şi în Regatul Ungariei, ba chiar şi în ţările din vestul Europei, unde „un tânăr putea deveni cavaler în mod normal chiar la 15 ani"[121]. În legătură cu problema luată în dezbatere, este interesant să observăm că contemporanul lui Ştefan cel Mare, Kazimierz Jagiellonczyk (n. 1427) la vârsta de 13 ani a devenit mare duce al Lituaniei, iar la vârsta de 20 ani este încoronat ca rege al Poloniei[122]. Alţi contemporani ai săi: Matia Corvin, regele Ungariei, s-a născut prin 1440-1443 şi a devenit rege în 1458, adică la vârsta de 15-18 ani; sultanul otoman Mehmed al II-lea (n.1432) nu avea decât 12 ani când urca la tronul Imperiului Otoman pentru prima dată şi 19 ani când urca pentru a doua oară în acelaşi scaun, având doar 21 de ani când cucerea Constantinopolul (1453). Aceeaşi tradiţie se constată şi în Estul Europei. Astfel, Aleksandr Nevski (n. 1220) deveni cneaz al Novgorodului la vârsta de 16 ani, iar marele sale bătălii în fruntea oştii novgorodene le dădu în 1240 şi 1242, pe când avea doar 20-22 de ani[123]. Ivan al III-lea, mare cneaz al Moscovei (1462-1505), îl desemnează drept urmaş în scaun la 4 februarie 1498 pe nepotul său Dimitrie, fiul Elenei „Voloşanca" (fiica lui Ştefan cel Mare), pe când acesta urma să împlinească 15 ani[124]. După cum arată izvoarele istorice, Vasilii al III-lea, mare cneaz al Moscovei (1505-1533), lasă cuvânt celor din Duma boierească ca fiul său, Ivan, viitorul ţar Ivan al IV-lea cel Groaznic (1533-1584), să fie educat până la 15 ani, iar la atingerea acestei vârste „trebuia să înceapă cârmuirea de sine stătătoare" a ţării, ceea ce s-a şi realizat[125]. În acelaşi Mare Cnezat al Moscovei nu numai urmaşii la tron, dar şi fiii de boieri la vârsta de 15 ani erau consideraţi ajunşi la maturitate şi erau înrolaţi ca novici în serviciul militar sau încadraţi în diferite dregătorii inferioare la curtea marelui cneaz[126].

Cât priveşte Ţara Moldovei, să revenim la exemplul lui Alexăndrel vodă. Astfel, după ce în 1449 a fost înlăturat din scaun de Bogdan al II-lea, la sfârşitul lui septembrie 1451, pentru a depăşi confruntările dintre cei doi, un grup de nobili polonezi, care-l susţineau în pretenţiile sale la tron pe Alexăndrel vodă, pregătiseră un proiect de document, conform căruia, de rând cu alte condiţii, se propunea „ieşirea din domnie" a lui Bogdan al II-lea, cum numai „...Alexandru era să ajungă la 15 ani"[127]. În aceeaşi ordine de idei, este interesant cazul altui domn moldovean din sec. al XV-lea, despre care Dimitrie Cantemir arăta că „Alexandru cel Bun fiind de vârstă fragedă, părea că nu este în stare să poarte povara conducerii ţării şi în acelaşi timp să respingă pe duşmanii care călcaseră Moldova din toate părţile...". De aceea, „...boierii au socotit că trebuie să aleagă mai degrabă un domnitor de ispravă şi priceput în ştiinţa războiului decât, punând la

[120] Ibidem, p. 225
[121] Ibidem, p. 225
[122] **Mata Encyklopedia Powszechna PWN**, Warszawa, 1959, p. 409.
[123] Exemple preluate din **Le Petit Larousse**, Paris, 1995, p. 1506, 1511, 1119.
[124] Алексеев Ю.Г., **Государь всея Руси**, Новосибирск, 1991, с. 200.
[125] Скрыников Р.Г., **Иван Грозный**, Москва, 1983, с. 21.
[126] Ibidem.
[127] Vârtosu Emil, **Titulatura domnilor şi asocierea la domnie în Ţara Românească şi Moldova (până în secolul al XVI-lea**), Bucureşti, 1960, p. 223; Vezi şi Pârvan Vasile, **Alexăndrel vodă şi Bogdan vodă. Şapte ani din istoria Moldovei, 1449-1455**, în Pârvan Vasile, *Studii de istorie medie şi modernă*, Bucureşti, 1990, p. 92.

cârma ţării un copil, să se vâre din cauza nepriceperii lui în cele mai mari pericole”[128]. Pe de altă parte, dacă Alexandru a intervenit în 1399-1400 în rivalităţile pentru ocuparea scaunului[129], iar ocupându-l şi-a exercitat chiar de la început funcţia fără tutelă, atunci la sigur el atinsese vârsta majoratului către această perioadă, adică împlinise 15 ani, dar nicidecum mai mult, dacă spusele lui Cantemir corespund realităţii[130]. Alte exemple din epocă ne arată că Vlad cel Tânăr (1510-1512) din Ţara Românească „într-al 16-lea an al vârstei şezu pe scaunul domniei”[131]; Ştefăniţă vodă în aprilie 1523, când taie capul hatmanului Arbore[132], împlinise 15 ani, adică avea o vârstă la care, potrivit tradiţiei, putea fi considerat major şi putea lua decizii de sinestătător; în 1568 boierii l-au ridicat domn pe Bogdan vodă, fiul lui Alexandru Lăpuşneanu, pe când acela avea 15 ani[133]. Trecând de această vârstă, fiii de domni aveau dreptul chiar şi să se căsătorească, precum a făcut-o la 16 ani (23 octombrie 1425[134]) fiul lui Alexandru cel Bun – Iliaş[135].

Aşadar, dacă considerăm 15 ani vârsta majoratului, când tinerii fii de domni puteau să ocupe pe deplin legitim scaunul şi să exercite funcţia de domn fără tutelă, apoi, se pare, că Ştefan trebuia să fi atins într-adevăr această vârstă cu puţin timp înainte de campania din primăvara anului 1457. În asemenea împrejurare, în viziunea noastră, data naşterii lui Ştefan cel Mare ar putea fi plasată în iarna anului 1441-1442. În ianuarie 1457 Ştefan trebuia să fi împlinit cel puţin 15 ani şi prima sa acţiune militaro-politică, prin care dorea obţinerea scaunului domnesc, a întreprins-o în scurtă vreme, cum numai s-au creat condiţii politice (interne şi externe) şi climaterice favorabile. Prin urmare, pornind de la faptul că Ştefan era mezinul Mariei-Oltea şi atinsese vârsta majoratului către 1457, pare mai curând să fi urcat în scaunul domnesc aproximativ la aceeaşi vârstă ca şi Alexandru cel Bun, adică în al 16-lea an de viaţă.

Până în prezent deşi s-a comentat pe larg evenimentul luării tronului de către Ştefan cel Mare la 12 aprilie 1457 nimeni dintre istorici nu a încercat să explice de ce tânărul voievod nu a fost încoronat la Suceava, în capitală ţării, în biserica domnească, unde erau încoronaţi şi miruiţi de obicei domnii ţării. Pare să corespundă adevărului părerea lui C. Rezachevici, potrivit căreia Ştefan s-a încoronat nu în câmp deschis ci în biserica satului Direptatea, situat în apropierea de Suceava[136]. În schimb, istoricul nu explică de ce Ştefan a preferat să se încoroneze într-o modestă biserică sătească, cu atât

---

[128] Cantemir Dimitrie, **Descriptio Moldaviae** / **Descrierea Moldovei**, Bucureşti, 1973, p. 152-153.

[129] Vezi, de exemplu: Grigoraş Nicolae, *Ţara Românească a Moldovei de la întemeierea statului până la Ştefan cel Mare (1359-1457)*, în Grigoraş Nicolae, **Moldova lui Ştefan cel Mare,** Chişinău, 1992, p. 55-67; **Istoria Românilor**, vol. IV, Bucureşti, 2001, p. 294.

[130] În istoriografie se admite că Alexandru cel Bun sa-r fi născut prin 1375-1380 (Hossu Valer, **Maramureş - pecete de ţară**, Cluj-Napoca, 1998, p. 168; **Istoria Românilor**, vol. IV, Bucureşti, 2001, p. 294), de unde ar reieşi că la urcarea în scaun Alexandru cel Bun trebuia să fi atins vârsta de 20-25 ani, ceea ce nu se potriveşte de loc cu spusele lui Dimitrie Cantemir.

[131] Vârtosu Emil, **Titulatura domnilor şi asocierea la domnie în Ţara Românească şi Moldova (până în secolul al XVI-lea**), Bucureşti, 1960, p. 224.

[132] **Cronica lui Macarie**, în *Cronicele slavo-române*, Bucureşti**,** 1959**,** p. 93-94.

[133] Ureche Grigore, **Letopiseţul Ţării Moldovei**, Bucureşti, 1955, p. 181; Vârtosu Emil, **Titulatura domnilor şi asocierea la domnie în Ţara Românească şi Moldova (până în secolul al XVI-lea**), Bucureşti, 1960, p. 224.

[134] Costăchescu Mihai, **Documente moldoveneşti înainte de Ştefan cel Mare,** vol. II, Iaşi, 1932, p.295, n. 3. Vezi şi Vârtosu Emil, **Titulatura domnilor şi asocierea la domnie în Ţara Românească şi Moldova (până în secolul al XVI-lea**), Bucureşti, 1960, p. 223.

[135] După câte se pare Matei Cazacu este tentat să creadă că stipulaţiile codului Iustinian din Imperiul Bizantin, conform cărora fetele puteau să se căsătorească la atingerea vârstei de 12 ani, iar băieţii - la cea de 14 ani, erau valabile prin sec. XIV-XVII şi în Ţările Române (Cazacu Matei. **La famille et le statut de la femme en Moldavie (XIVe-XIXe siècles)**, în *Revista de istorie socială*, Iaşi, II-III, 1997-1998, p. 4).

[136] Rezachevici C. **A fost Ştefan cel Mare “ales” domn în aprilie 1457 ? Un vechi “scenariu istoric” : de la “tradiţia” imaginară la realitate,** în *AIIAI*, vol. XXIX, 1992, p. 19-33.

mai mult că drumul spre Suceava era scurt şi liber. Se pare că în această situaţie şi-a spus cuvântul nerăbdarea de care a dădea dovadă un adolescent, aproape copilul Ştefan, care dorea să se vadă încoronat cât mai repede, capriciu, care i-a fost îndeplinit.

Dacă urmărim activitatea lui Ştefan în plan politic şi militar, observăm că în primii cinci ani de domnie - până la încercarea lui de a lua Chilia (1462) - el aproape nu a ieşit din Suceava[137] şi practic nu s-a aflat în prim-planul activităţilor politice şi administrative din această perioadă. Cu totul altă realitate se profilează începând cu asediul Chiliei din 1462, când au urmat multe acţiuni ale domnului (căsătoria în 1463; readucerea cetăţii Hotinului în subordonarea Ţării Moldovei în 1464; luarea Chiliei în 1465; fondarea mănăstirii Putna în 1466; lupta de la Baia 1467; pedepsirea trădătorilor 1471, prinderea lui Petru Aron ş.a.), în care Ştefan se plasează în prim planul evenimentelor de anvergură. Cum putem explica aceste două realităţi radical diferite ? Considerăm că plasarea oarecum în umbră a lui Ştefan cel Mare în primii cinci ani de domnie este cauzată de vârsta încă foarte tânără a voievodului (15-20 ani). Drept urmare, experienţa de activitate politică în calitate de conducător de stat a lui Ştefan era modestă, astfel încât principalele decizii erau luate (deşi în prezenţa şi cu participarea voievodului) în sfatul domnesc de către marea boierime. În această perioadă Ştefan acumula experienţa necesară în problemele de diriguire a ţării, de activitate politică în plan extern ş.a. În aceste condiţii rolul hotărâtor îl aveau boierii cei mai apropiaţi din anturajul său (Manoil Grecul, Vlaicul Pârcălab, Goian Vornicul, Hotco Ştibor[138], Duma Braevici ş.a.)[139], ba poate şi mamă-sa. Despre faptul că în primii ani de domnie ai lui Ştefan marii boieri din anturajul său jucau un rol important în luarea deciziilor ne vorbeşte şi cosigilarea documentelor ieşite din cancelaria domnească. Emil Vârtosu, care a studiat această problemă, arăta printre altele că cosigilarea „reprezintă o abdicare a domnului de la drepturile sale, un moment de slăbiciune (în realitate, este vorba de vârsta prea tânără a voievodului – n. n.) faţă de pretenţiile marilor feudali, o expresie a dorinţei acestuia de a-i câştiga pe toţi boierii ţării”[140]. Ceva mai târziu, acelaşi istoric reluând subiectul, apreciază relaţiile dintre voievod şi marea boierime din primii ani de domnie drept „... o concesie de ordin politic, o abdicare parţială a lui Ştefan cel Mare de la drepturile sale de domn şi de suzeran feudal” şi „un privilegiu pe care marea boierime moldoveană l-a obţinut de la puterea centrală”[141]. Atât Emil Vârtosu cât şi Maria Magdalena Szekely, care de asemenea a abordat această problemă, au observat că cosigilarea a durat din 1459 până în 1479. Dar dacă primul o apreciază, după cum am arătat, ca o cedare în faţa marii boierimi (ceea ce s-ar potrivi pentru anul 1459, cum comentează fenomenul Maria Magdalena Szekely), apoi cercetătoarea, atrăgând atenţia asupra faptului că sunt cosigilate doar cele mai importante documente emise de cancelaria voievodală, vede mai curând cosigilarea ca o urmare directă a consolidării la tron a lui Ştefan cel Mare, ca „o inovaţie impusă” de voievod şi este un indice al trecerii la „organizarea ţării, de întărire a

---

[137] Rosetti Radu, **O mică întregire la istoria lui Ştefan cel Mare**, în *Analele Academiei Române. Memoriile Secţiei Istorice*, Seria III, vol. XVI, Bucureşti, 1934-1935, p. 45-55. Referitoare la primii ani de domnie (până în vara anului 1462), documentelor incluse în volumul **DRH A**, vol. II şi mai mult confirmă faptul că Ştefan aproape permanent s-a aflat în Suceava.

[138] Se pare că a căzut pe câmpul de luptă în timpul asediului Chiliei din vara anului 1462, deoarece ulterior numele lui dispare total din documentele vremii.

[139] Este vorba de boierii care au figurat în fruntea sfatului domnesc în primii ani de domnie ai lui Ştefan (**DRH A,** vol. II, septembrie 1457 - mai 1462, doc. 65-104); Sacerdoţeanu A. **Divanele lui Ştefan cel Mare**, în *Analele Universităţii „C. I. Parhon”,* Bucureşti, Ser. Ştiinţe sociale. Istorie, 5, 1956, p. 157-176.

[140] Vârtosu Emil, **Din sigilografia Moldovei şi Ţării Româneşti**, în *Documente privind Istoria României. Introducere,* Bucureşti, 1956, vol. II, p.424-425. Vezi şi Dogaru Maria. **Sigiliile cancelariei lui Ştefan cel Mare**, în *Revista arhivelor,* 1984, nr. 2, p. 200.

[141] Vârtosu Emil, **Din cosigilarea actelor domneşti,** în *AIIAI*”, vol. VI, 1969, p. 151.

institutelor sale, de refacere a veniturilor" după cei „25 de ani de lupte interne fratricide"[142].

În viziunea noastră recurgerea la cosigilarea documentelor este mai curând un compromis la care s-a ajuns în relaţiile dintre domn şi marea boierime în procesul de delimitare a puterii în urma fricţiunilor, care au avut loc între cele două părţi după 12 aprilie 1457. Această practică reprezenta, se prea poate, aducerea la îndeplinire a promisiunilor date de tânărul voievod la urcarea în scaun de a dirigui ţara împreună cu sprijinul şi concursul direct al sfatului domnesc. Or, pentru foarte tânărul domn, altă cale de a rămâne în scaunul ţării, de a uni în jurul său boierimea răzleţită în diferite grupări ostile pur şi simplu nu exista. De altfel, marea boierime care l-a susţinut pe Ştefan în acţiunea sa din aprilie 1457 era conştientă de forţa proprie ceea ce a dus la impunerea voinţei sale în faţa mult prea tânărului pe atunci voievod. Faptul că cosigilarea s-a menţinut şi după 1467 şi după 1471 (când de fapt ar fi trebuit să fie încetată practica cosigilării, după cum vede Maria Magdalena Szekely) când Ştefan evident şi-a consolidat poziţia de monarh autoritar, până în 1479 nu însemna altceva decât o continuare din inerţie a tradiţiei formate după 1459 şi de condiţiile de ciocniri violente cu Imperiul Otoman.

Un alt argument care pare să ne sugereze că la data urcării în scaun Ştefan era încă foarte tânăr este cunoscuta întâmplare când voievodul a fost „lovit cu tunul în gleznă la Cetatea Chiliei" (22 iunie 1462)[143], căci doar vârsta fragedă şi lipsa experienţei militare l-a făcut pe viteazul domn să se apropie prea mult de zidurile cetăţii asediate de oastea sa[144].

În legătură cu aceeaşi problemă luată în dezbatere, poate vărsa lumină şi cunoscuta miniatură din Tetraevangheliarul de la mănăstirea Humor din 1473[145], care îl înfăţişează pe Ştefan cel Mare „în floarea vârstei"[146], arătând ca un bărbat abia trecut de 30 de ani, ceea ce este în corespundere cu cele arătate mai sus.

Dacă ar fi să încercăm să precizăm şi luna în care s-a născut Ştefan, apoi aceasta ar putea fi chiar sfârşitul lui decembrie 1441 – începutul lui ianuarie 1442. Care ar putea fi considerentele în această privinţă? În viziunea noastră, cheia răspunsului la această întrebare ne-o poate oferi chiar numele celebrului domn. Dacă admitem, că a fost numit astfel de părinţii săi în onoarea unei rude apropiate (de cele mai multe ori, aceasta se făcea în tradiţia locală, copilul purta numele bunicilor), atunci acesta a putut fi unchiul Ştefan I, domn al Moldovei (1394-1399)[147], adică fratele lui jupan Bogdan - bunicul lui

---

[142] Szekely Maria Magdalena, Observaţii cu privire la cosigilarea documentelor interne în cancelaria lui Ştefan cel Mare şi Sfânt, în Revista Istorică, Bucureşti, Seria nouă, 1994, tom. 5, nr. 3-4, p. 312.

[143] **Letopiseţul de la Putna nr. 1**, în *Cronicile slavo-române*, p. 49.

[144] Din sursele de epocă reiese că tunurile cetăţilor băteau la o distanţă de „până la 80 de paşi" (Drimba Ovidiu. **Istoria culturii şi civilizaţiei** , Vol. II, Bucureşti, 1987, p. 541); „de 100 paşi" (Rosetti R., **Studii asupra chipului cum se făptuia războiul de către Ştefan-cel-Mare**, în *Analele Academiei Române*, Mem Secţ. ist., Ser. III, tom IV, Mem. 9, 1925, p. 376).

[145] Turdeanu Emil, **Oameni şi cărţi de altă dată**, Bucureşti, 1997, p. 47-51. Tetraevangheliarul a fost copiat de ieromonahului Nicodim, contemporan cu Ştefan cel Mare, căruia îi aparţine şi portretul istoric al voievodului.

[146] Vasile Florea, **Istoria artei româneşti**, Chişinău, vol. III, 1991, p. 156.

[147] Prin cercetările mai multor istorici s-a profilat mai mult sau mai puţin clar ascendenţa lui Ştefan cel Mare. Astfel, s-a arătat (fiind schiţat şi arborele genealogic) că tatăl său este Bogdan al II, care, la rândul său, este fiul lui „jupan Bogdan", fratele lui Alexandru cel Bun. Aceştia din urmă, Alexandru voievod şi jupan Bogdan, mai aveau trei fraţi - Ştefan (1394-1399), Iuga (1399-1400) şi Mihail -, care la rândul lor, au fost feciorii lui Roman I (1392-1394). Am putea admite că, prin tradiţia de familie, Bogdan al II să-l fi numit astfel pe fiul său în onoarea unchiului său Ştefan, domn între 1394 şi 1399 ceea ce este mai puţin probabil, deoarece, de regulă copii erau numiţi în onoarea bunicilor direcţi. Vezi, de ex., planşa III,

Ştefan cel Mare, ceea ce este mai puţin probabil, deoarece, de regulă, copii erau numiţi în onoarea bunicilor direcţi[148]. De exemplu, fiului lui Ilie voievod - Alexăndrel vodă (1448-1449; 1452-1454) i s-a dat numele bunicului său Alexandru cel Bun, iar lui Ştefăniţă voievod (1517-1527) cel al bunicului său Ştefan cel Mare. Se ştie că în perioada luării tronului Ştefan îşi argumenta pretenţiile la scaun nu numai prin faptul că era fiu de domn, dar şi se dădea drept nepotul lui Alexandru cel Bun, iar tatăl său - fiu legitim al acestuia. În primii ani de domnie Ştefan continua să apere aceeaşi descendenţă. Şi, probabil, reieşind din aceasta, şi-a numit fiul său în memoria bunicului său Alexandru cel Bun. Când Ştefan se consolidase la tron şi nu mai avea nevoie să-şi camufleze descendenţa şi-a numit fiul din căsătoria cu Maria-Voichiţa – Bogdan-Vlad, în onoarea bunicilor Bogdan al II şi Vlad Dracul.

De aceea, ni se pare mai aproape de adevăr ipoteza noastră, conform căreia Ştefan a fost numit astfel, deoarece s-a născut sau a fost botezat în ziua de Sfântul Ştefan (9 ianuarie)[149], tradiţie respectată cu pietate de clerul ortodox până în prezent. Astfel, pare mai credibilă plasarea datei naşterii marelui voievod între Crăciun şi ziua Sf. Ştefan (25 decembrie 1441 – 9 ianuarie 1442), când a putut fi botezat, de unde i s-a dat şi numele de Ştefan. Aceste limite cronologice concordă cu data naşterii părinţilor lui, care la acel moment erau în floarea vârstei: tatăl său, Bogdan al II-lea s-a născut înainte de 1407 şi la naşterea fiului său, Ştefan, trebuia să aibă 34-35 de ani, iar mamă-sa avea aproximativ aceeaşi vârstă. În asemenea caz, data naşterii lui Ştefan şi vârsta părinţilor săi joncţionează destul de perfect cu anii de naştere ai fraţilor şi surorilor voievodului.

Dacă luăm drept punct de plecare data naşterii viitorului domn iarna lui 1441-1442, atunci Ştefan a ocupat mai curând scaunul domnesc în scurtă vreme după ce a împlinit 15 ani[150] (vârsta majoratului în acea epocă), iar pe când asedia pentru prima dată Chilia în vara anului 1462 abia trecuse de 20 de ani şi s-a căsătorit cu Eudochia de Kiev la 1463, când avea 21-22 de ani, iar fiul său Alexandru s-a născut pe când tatăl său era de 22-23 de ani.

Cu toate că Ştefan cel Mare a fost numit ulterior în cronici şi documente Ştefan Vodă cel Bătrân, la data stingerii din viaţă, se pare, el nu avea o vârstă prea înaintată şi a fost numit ulterior astfel („bătrân") fie pentru a-l deosebi de nepotul său Ştefăniţă sau Ştefan cel Tânăr, domn al Ţării Moldovei, fie pentru a arăta că este vorba de un voievod care a domnit cu mult timp în urmă[151], fapt considerat indiscutabil de mai multă vreme în literatura de specialitate.

Cât priveşte locul naşterii lui Ştefan cel Mare, de cele mai multe ori în literatura istorică, conform tradiţiei orale, se indică satul Borzeşti, din împrejurimile Bacăului, unde Ştefan a construit mai târziu o biserică[152].

Bogdăneştii 1 şi 2, anexe la Rezachevici, C., **Cronologia domnilor din Ţara Românească şi Moldova**, vol. I, Bucureşti, 2001.

[148] Exemplele sunt deduse după Rezachevici, C., **Cronologia domnilor din Ţara Românească şi Moldova**, vol. I, Bucureşti, 2001.

[149] Primul martir creştin prăznuit de Biserica ortodoxă în ziua de 9 ianuarie (stil vechi) şi 27 decembrie (stil nou). Vezi: Preda E., **Dicţionar al Sfinţilor Ortodocşi**, Bucureşti, 2000, p.275-276.

[150] De aceea considerăm cât se poate de potrivite interpretările lui Leon Şimanschi privitor la evenimentele tragice din toamna anului 1451, când este omorât tatăl său Bogdan al II-lea, care sunt apreciate drept o cumpănă de copilărie a lui Ştefan cel Mare (vezi: Şimanschi Leon, **O cumpănă** , în *AIIAI*, XIX, (1982), p. 196-197), care, în asemenea caz, trebuia să fi avut 9-10 ani.

[151] Vezi mai pe larg semnificaţia epitetului „bătrân" pentru voievozii din Ţara Românească şi Moldova în sec. XIV-XVI la Vârtosu Emil, **Titulatura domnilor şi asocierea la domnie în Ţara Românească şi Moldova (până în secolul al XVI-lea**), Bucureşti, 1960, p. 123-124; Rezachevici C., **Familia lui Ştefan cel Mare. Împrejurările ocupării tronului**, în *Revista arhivelor,* 1982, nr. 2, p. 120-121.

[152] Vezi de exemplu: Rezachevici C., **Un Tetraevanghel**, în *SMIM*, vol. VIII, 1975, p. 178; Idem, **Cronologia domnilor din Ţara Românească şi Moldova**, vol. I Bucureşti, 2001, p. 535.

De aceea, cu toate că a avut o domnie atât de îndelungată („47 ani, 2 luni şi trei săptămâni”[153]), la 2 iulie 1504, când se stingea din viaţă, marele voievod, se pare, atinsese vârsta de circa 62 de ani şi jumătate. De altfel, conform relaţiei medicului lui Ştefan cel Mare din 1502 Matteo Muriano voievodul „arăta bine la trup pentru vârsta sa, dacă această meteahnă nu l-ar fi chinuit”[154]. Comentând aceste informaţii Leon Şimanschi consideră că această stare fizică „corespunde unei persoane trecute de 60 de ani”[155]. Dacă îl comparăm pe Ştefan cu contemporanii săi, observăm că, într-adevăr, precum scrie cronicarul moldovean, era slăbit de ani, adică avea o vârstă destul de înaintată pentru acele timpuri. După calculele noastre, Alexandru cel Bun muri la vârsta de circa 46-47 ani[156], iar copii lui Ştefan cel Mare – Alexandru, la vârsta de 32 de ani[157], Elena, la 40 de ani, iar Bogdan, la 38 ani. Regele Ungariei Matia Corvin se stinge din viaţă la vârsta de circa 48-51 ani, sultanul Mehmed al II-lea moare la 49 de ani, Maximilian I de Habsburg, împăratul Austriei la 60 de ani[158], iar marele cneaz al Moscovei, cuscrul lui Ştefan cel Mare, Ivan al III-lea şi Kazimierz Jagiellonczyk, rege al Poloniei - la vârsta de 65 de ani[159].

Astfel, reieşind din cele arătate mai sus, pe de o parte, considerăm mai aproape de adevăr data naşterii lui Ştefan cel Mare în iarna lui 1441-1442 sau poate chiar, mai exact, 9 ianuarie 1442 când s-ar fi născut ori a putut fi botezat. Deciziile deosebit de judicioase din primele luni de domnie ale lui Ştefan în problemele de stat, în acţiunile de politică internă şi externă trebuie puse mai curând în seama boierilor cu experienţă din anturajul său (Manoil Grecul[160], unchiul său Vlaicu Pârcălab[161], Goian Vornicul, Hotco Ştibor, Duma Braevici ş. a., ba poate şi a mamei sale), la sfatul cărora a plecat urechea foarte tânărul pe atunci voievod.

O nouă tâlcuire la „*O samă de cuvinte*” de Ion Neculce (legenda a IV-a)

Problema tradiţiei orale ca izvor istoric a fost luată în dezbatere în istoriografia românească începând cu Nicolae Bălcescu. Cu interesante reflecţii asupra „cuvintelor” lui Ion Neculce vine I. Şiadbei[162] şi Ilie Corfus[163], care prin studiile lor confirmă faptele

[153] Grigore Ureche, **Letopiseţul Ţării Moldovei**, Bucureşti, 1955, p. 112.
[154] **Călători străini despre Ţările Române**, vol. I, Bucureşti, 1968, p. 149.
[155] Şimanschi L. **O cumpănă** , în „AIIAI”, XIX, (1982), p.196.
[156] Chiar dacă admitem că Alexandru cel Bun s-a născut prin 1375-1380 la data morţii el trebuia să fi atins vârsta de 51-56 ani.
[157] După unii 35 de ani (Artimon Alexandru, **Curtea domnească de la Bacău**, în *Magazin istoric*, iulie 2003, p. 68).
[158] La Petit Larousse, Paris, 1995, p. 1508.
[159] **Mata Encyklopedia Powszechna PWN**, Warszawa, 1959, p. 409.
[160] Unele considerente în acest sens, vezi: Eşanu A., Eşanu V., **Un mare demnitar la curtea muşatinilor. Manoil Grecul (?-1467**), în RIM, 1999, nr. 3-4, p. 92-99; Eşanu Andrei, Eşanu Valentina, **Moldova medievală. Structuri executive, militare şi ecleziastice**, Chişinău, 2001, p. 282-297.
[161] Eşanu A., **Vlaicul pârcălab – unchiul lui Ştefan cel Mare**, Chişinău, 2001, 110 p.
[162] Şiadbei I., **Izvoarele povestirilor din „O samă de cuvinte” de Ion Neculce**, în Şiadbei I., *Cercetări asupra cronicilor moldovene. I. Eustratie Logofătul, Grigore Ureche, Simion Dascălul, Ion Neculce,* Iaşi, 1939, p. 1-10.
[163] Corfus, I., **Încă un „cuvânt” de-al lui Neculce se dovedeşte a nu fi legendă**, în *Studii. Revistă de istorie*, 1964, Tom. XVII, nr. 3, p. 597-598.

descrise în legenda a IV-a din *O samă de cuvinte*. O totalizare în această privinţă face C. C. Giurescu[164]. Prin prisma realizărilor teoretice din istoriografia românească şi europeană, C. C. Giurescu încearcă să distingă din consemnările adunate de Ion Neculce în cunoscuta sa lucrare *O samă de cuvinte* gradul de reflectare a anumitor realităţi istorice şi încearcă să verifice după izvoarele scrise în ce măsură cele consemnate în „legendele" adunate de cronicar corespund realităţii.

După cum arată Ion Neculce în mica sa introducere la *O samă de cuvinte* „ce sânt audzite din om în om, de oameni vechi şi bătrâni, şi în letopiseţu nu sânt scrise..."[165], el a fixat pe hârtie doar „o samă de istorii mai alese..."[166], care circulau în diferite medii ale societăţii şi care i s-au părut mai aproape de realitatea istorică. Cu toate acestea, acelaşi cronicar acordă cititorului libertate deplină în a le crede sau a nu le crede[167].

C. C. Giurescu arată, pe bună dreptate că evenimentele care au fost reflectate în aceste legende cu începere de la mijlocul sec. al XIV-lea (legenda descălecării lui Dragoş), fiind transmise din generaţie în generaţie pe cale orală, fiecare din ele „modifica, mai mult sau mai puţin, tradiţia, adăugându-i unele elemente sau prefăcând altele"[168]. De aceea, atunci când au fost auzite şi ulterior notate de Ion Neculce, se prea poate începând cu sfârşitul sec. al XVII-lea şi primele decenii ale sec. al XVIII-lea, „Sama de cuvinte" a ajuns la el într-o formă mult modificată. Cronicarul nu a făcut altceva decât să le fixeze pentru posteritate, pentru că i s-au părut interesante prin faptul că aduc informaţii necunoscute despre epocile anterioare ale Ţarii Moldovei şi care nu erau consemnate de letopiseţele de până la el.

În studiul menţionat mai sus, C. C. Giurescu analizează o serie de „legende" din acea „Samă de cuvinte" a lui Neculce. Comparând informaţiile cronicarului cu izvoarele scrise din epocile respective, istoricul ajunge la concluzia că „multe din ele nu reprezintă „legende" sau „ecouri legendare", aşa cum s-a crezut, ci au un temei istoric real. Unele sânt confirmate prin documente contemporane, altele cuprind un sâmbure de adevăr; numai o minoritate nu corespund realităţii"[169].

În cele ce urmează supunem unei examinări mai detaliate legenda a IV-a, care permite în viziunea noastră să discernem şi alte adevăruri revelatoare privind domnia lui Ştefan cel Mare. Pentru mai multă claritate şi o mai liberă examinare a acestei legende, o citătm integral.

„Ştefan-vodă cel Bun, bătându-l turcii la Războieni, au mers să intre în Cetatea Neamţului. Şi fiind mumă-sa în cetate, nu l-a lăsat să intre şi i-a zis că pasărea în cuibul său piere. Ci să se ducă în sus, să strângă oaste, că izbânda va fi a lui. Şi aşa, pe cuvântul mâne-sa, s-au dus în sus şi au strâns oaste.

Iară împăratul turcesc a venit cu toată puterea lui la Cetatea Neamţului. Şi a suit puşcile deasupra unui munte pe despre Moldova. Şi a început a bate Cetatea Neamţului foarte tare. Iar pe acea vreme era un neamţ închis în cetate. Şi, văzând că bat cetatea, a zis păzitorilor să spuie mumei lui Ştefan-vodă să-l sloboadă de la închisoare, din temniţă, pe dânsul, că el va mântui cetatea de acel greu. Deci slobozindu-l pe acel neamţ de la închisoare, s-a şi apucat acel neamţ de a îndreptat puşcile din cetate asupra turcilor, unde sta acolo în munte de avea nevoie cetatea. Şi a şi lovit în gura unei puşci turceşti de a

---

[164] Giurescu C.C., **Valoarea istorică a tradiţiilor consemnate de Ion Neculce**, în *Studii de folclor şi literatură,* Bucureşti, 1967, p. 439-449.
[165] Neculce Ion, **O samă de cuvinte***,* în Neculce Ion, *Letopiseţul Ţării Moldovei şi O samă de cuvinte.* Ed. II-a de Iorgu Iordan, Bucureşti, 1959, p. 7.
[166] Ibidem, p. 4.
[167] Ibidem, p. 7.
[168] Giurescu C.C., **Valoarea istorică a tradiţiilor consemnate de Ion Neculce**, în *Studii de folclor şi literatură,* Bucureşti, 1967,, p. 447.
[169] Ibidem, p. 476-477.

sfărâmat-o. Şi a început bate în corturile turcilor, cât şi boldul de la cortul împăratului l-a sfărâmat. Deci n-au mai putut sta turcii întru acel vârf de munte, de unde avea cetatea nevoie, ci numai le-au căutat a se da în lături de la acel loc.

Iară Ştefan-vodă, mergând de la Cetatea Neamţului în sus pe Moldova, au mers pe la Voroneţ, unde trăia un părinte sihastru, pe nume Daniil. Şi bătând Ştefan-vodă în uşa sihastrului să-i descuie, a răspuns sihastrul să aştepte Ştefan-vodă afară, până şi-a istovi ruga. Şi după ce şi-a istovit sihastrul ruga, l-a chemat în chilie pe Ştefan-vodă. Şi s-au spovedit Ştefan-vodă la dânsul. Şi au întrebat Ştefan-vodă pe sihastru ce va mai face, că nu poate să se mai bată cu turcii; închina-va ţara la turci, au ba? Ia sihastrul a zis să nu o închine, că războiul este al lui, numai, după ce va îzbândi, să facă o mănăstire acolo, în numele Sfântului Gheorghe, să fie hramul bisericii. Deci au şi purces Ştefan-vodă în sus pe la Cernăuţi şi pe la Hotin şi au strâns oastea, feliuri de feliuri de oameni. Şi au purces în jos. Iar turcii, înţelegând că va să vie Ştefan-vodă cu oaste în jos, au lăsat şi ei Cetatea Neamţului de a o mai bate şi au început a fugi spre Dunăre. Iar Ştefan-vodă au început a-i goni în urmă şi a-i bate, până i-au trecut de Dunăre. Şi întorcându-se înapoi Ştefan-vodă, s-au apucat de au făcut mănăstirea Voroneţul. Şi au pus hramul bisericii Sfântul Gheorghe"[170].

C. C. Giurescu, analizând această legendă, consideră că ea cuprinde trei tradiţii, adică reflectă trei evenimente aparte. Din aceste trei tradiţii unele sunt confirmate de izvoare scrise, iar altele nu au un suport real documentar. Din tradiţiile care se confirmă, precum arată istoricul, fac parte episoadele legate de înfrângerea de la Războieni, după care Ştefan cel Mare, retrăgându-se de pe câmpul de luptă, a trecut pe la duhovnicul său Daniil Sihastrul să-i ceară sfatul, precum şi de asediul cetăţii Neamţului de către turci după lupta de la Războieni, unde turcii într-adevăr au fost respinşi de sub zidurile cetăţii, fie de apărătorii ei, fie de oastea lui Ştefan cel Mare, şi informaţia despre sfărâmarea tunului turcesc prin lovitura unei ghiulele a unui tun din cetate. Din cele care nu se confirmă, arată acelaşi cercetător, face parte tradiţia conform căreia „neamţul care a îndreptat tunul din cetate ar fi fost slobozit atunci la rugămintea lui „din temniţă " de către mama lui Ştefan cel Mare. Aceasta pentru bunul motiv, că mama lui Ştefan murise cu aproape 11 ani mai înainte: piatra ei de mormânt la mănăstirea Pobrata poartă data „6973" (1465), noiembrie 4"[171].

Încercând să efectuăm o analiză proprie a acestei legende, am constatat că în acest al patrulea episod povestit de Neculce[172], datorită faptului că din perioada când au avut loc evenimentele reflectate şi până când au fost fixate de Ion Neculce au trecut circa două secole şi jumătate şi drept urmare s-au contopit în tradiţia istorică orală cel puţin două episoade din activitatea şi războaiele purtate de Ştefan cel Mare. După opinia noastră, nu ar trebui să neglijăm faptul prezenţei mamei lui Ştefan cel Mare în acest episod transmis prin tradiţie orală, ci să încercăm să racordăm prezenţa ei la anumite evenimente reale care au avut loc în istoria Ţării Moldovei pe când ea mai era în viaţă. Cu atât mai mult că mama voievodului a mai trăit aproape nouă ani după luarea scaunului de către fiul ei. Dacă urmărim cu atenţie evenimentele putem constata cu uşurinţă că prima mare acţiune militară a lui Ştefan cel Mare după cea din 1457, când a luat scaunul domnesc, este încercarea lui prin luptă să cucerească şi să anexeze Moldovei cetatea Chiliei (22 iulie

[170] Neculce Ion, **O samă de cuvinte***,* în Neculce Ion, *Letopiseţul Ţării Moldovei şi O samă de cuvinte.* Ed. II-a de Iorgu Iordan, Bucureşti, 1959, p. 9-10.
[171] Giurescu C.C., **Valoarea istorică a tradiţiilor consemnate de Ion Neculce**, în *Studii de folclor şi literatură,* Bucureşti, 1967, p. 450.
[172] Neculce Ion, **O samă de cuvinte***,* în Neculce Ion, *Letopiseţul Ţării Moldovei şi O samă de cuvinte.* Ed. II-a de Iorgu Iordan, Bucureşti, 1959, p. 9-10.

1462[173]). Precum se ştie, cu tot eroismul manifestat de Ştefan în această campanie, el nu numai că a suferit un eşec, dar a şi fost grav rănit de o ghiulea de tun la glezna stângă.

După câte se vede, înainte de aceste evenimente din vara anului 1462, pe când Ştefan pregătea acţiunea, nu numai în Sfatul domnesc, dar şi în mediul familiei sale au avut loc discuţii aprinse, în care mamă-sa, probabil, a fost împotriva acestei campanii militare, dar tânărul Ştefan, energic şi curajos cum îl ştim, nu a ţinut cont nu numai de sfatul marilor boieri din anturajul său, dar şi de al mamei sale. Cum se obişnuia pe atunci pe timp de război voievozii îşi puneau la adăpost sigur rudele apropiate, familiile în cetăţi mai importante sau în mănăstiri. Ştefan, după cum vedem noi lucrurile, a procedat la fel, ducându-şi mama la cetatea Neamţului. De aceea, după înfrângerea de sub zidurile Chiliei, când voievodul, descurajat şi îndurerat, în drum spre Suceava, s-a oprit la cetatea Neamţului, unde a dorit să aibă o întrevedere cu mamă-sa, crezând că va fi consolat şi mângâiat, nu i s-au deschis nici porţile cetăţii, fiind respins cu hotărâre de către mamă-sa (vezi legenda). Probabil, larma stârnită de sosirea lui Ştefan la cetatea Neamţului şi încercarea lui de a pătrunde în cetate şi de a se vedea cu mamă-sa a avut un larg ecou, ajungând chiar şi la urechile celor aflaţi în temniţa cetăţii, între care era şi un „neamţ". Acesta din urmă, după câte se vede, avea o bună experienţă de război, mai ales în acţiunile de aplicare a artileriei. Precum spune tradiţia, „neamţul" întemniţat în cetate a rugat pe străjeri să-i spună mamei lui Ştefan să-l elibereze din temniţă, căci el „va mântui cetatea de acel greu".

În legătură cu evenimentele din vara anului 1462, Ştefan s-a lovit, se pare, de o dificultate şi de o situaţie necunoscută sau neîntâlnită de el până atunci, fiind vorba de o inovaţie militară - aplicarea artileriei (tunurilor) la apărarea cetăţilor. Faptul că Ştefan a fost rănit de o ghiulea ne vorbeşte despre aceea că ungurii, preluând controlul asupra cetăţii, au întărit-o cu tunuri. Moldovenii, probabil, nu văzuseră asemenea tehnică de luptă şi de apărare a cetăţilor, fapt ce i-a descurajat mult. Descriind acest episod, în baza izvoarelor avute la dispoziţie, istoricul N. Grigoraş prezintă evenimentul astfel: „...Ştefan cel Mare a încercat să cucerească cetatea, dar a trebuit să se retragă neavând armament de asediu (tunuri – A.E.) şi pentru că la un atac personal, dat în fruntea ostaşilor, a fost rănit cu o armă de foc la glezna piciorului stâng"[174].

De aceea, mai curând, „neamţul" care apare în legenda a patra trebuie legat de evenimentele din 1462 şi 1465, fiind vorba în primul caz de eşecul de la Chilia, iar în al doilea caz de cucerirea de către oastea lui Ştefan a acestei cetăţi. Considerăm că „neamţul" din legenda a IV-a este o personalitate reală şi, fiind în cetate şi auzind de eşecurile lui Ştefan sub zidurile cetăţii Chilia în vara anului 1462, a încercat prin intermediul mamei lui Ştefan, care se afla pe atunci în cetatea Neamţului, să-şi ofere serviciile voievodului. De aceea, fraza din legendă că dacă va fi eliberat din temniţă „va mântui cetatea de acel greu..., de a îndreptat puşcile din cetate asupra turcilor, unde sta acolo în munte..." trebuie interpretat şi în sensul că fiind eliberat fie prin intermediul mamei lui Ştefan i-a adus la cunoştinţă voievodului ideea sau planul său de luare a cetăţii Chilia cu ajutorul „puşcilor"[175]. După cum se ştie, Ştefan a mers pentru a doua oară la cetatea Chiliei abia peste trei ani, în 1465, deoarece cu ajutorul „neamţului" el a înţeles că pentru biruinţă are nevoie de înzestrarea oştirii sale cu armament de asalt, mai ales de tunuri. De această reînzestrare tehnică a oştirii moldoveneşti s-a ocupat, se pare, acest „neamţ" care, probabil, fiind venit din străinătate, cunoştea meşteşugul aplicării artileriei în războaie, fie la apărarea, fie la asediul cetăţilor. Probabil acesta, cunoscând realităţile

[173] Ureche Grigore, **Letopiseţul Ţării Moldovei**, Bucureşti, 1955, p. 84.
[174] Grigoraş N., Moldova lui Ştefan cel Mare, Chişinău, 1992, p. 214.
[175] Rosetti R., Istoria artei militare a românilor până la mijlocul veacului al XVII-lea, Bucureşti, 1947, p. 144-148.

din ţările occidentale, a ştiut unde se produc şi cum pot fi procurate aceste piese de artilerie. Se vede că tot această persoană a adus tunurile, poate chiar din una din ţările germane, şi le-a folosit cu succes la cel de-al doilea asediu al Chiliei. Acelaşi istoric N. Grigoraş descrie asaltul Chiliei din 1465 astfel: „Pentru a învinge rezistenţa garnizoanei lui Matei Corvinul a făcut pregătiri militare de amploare, încheiate la începutul anului 1465... În plină iarnă (23-24 ianuarie 1465), Ştefan se afla sub zidurile cetăţii, în fruntea unei redutabile forţe militare, dotată cu numeroase piese de artilerie. *Cronica breviter scripta*[176] relatează următoarele despre această acţiune: „În luna lui ianuarie, în ziua de 23, într-o joi, la miezul nopţii... a venit Ştefan voievod asupra Chiliei, cu bună pace şi vineri dimineaţa a lovit cu bombardele dinspre toate părţile şi a atacat toată ziua poarta cetăţii şi a cucerit-o cu mari lupte"[177].

În această parte a legendei expuse de Neculce se pare că evenimentele din vara anului 1462 s-au suprapus (s-au contopit) cu cele din 1476 (lupta de la Războieni), când Ştefan din nou suferă înfrângere şi când turcii, deşi au asediat cetatea Neamţului, au fost respinşi atât prin acţiunile reuşite ale apărătorilor cetăţii care au aplicat cu succes şi artileria, cât şi datorită acţiunilor lui Ştefan care venise cu oaste din Ţara de Sus.

În legendă episodul de respingere a turcilor de sub cetatea Neamţului, alungarea lor cu ajutorul artileriilor şi transformarea insuccesului în succes la Chilia (1462, 1465) şi Războieni (1476), cu înfrângere în prima parte a episodului Chilia şi Războieni şi biruinţă în cea de-a doua parte a acestor două campanii, acestea s-au suprapus, transformându-se într-un singur episod în care a rămas să figureze în legendă atât mama lui Ştefan cel Mare, cât şi Daniile Sihastrul. Dacă în evenimentele din 1462 tânărul voievod, fiind înfrânt, căuta consolare şi mângâiere din partea mamei sale, apoi după înfrângerea de la Războieni el a căutat (şi de fapt a găsit) consolare şi sfat de la duhovnicul său Daniil Sihastrul, episod reflectat de asemenea în această legendă.

Este cunoscut faptul că în 1462 Chilia era stăpânită de unguri. În tradiţia orală, povestită de Neculce, chiar în prima legendă se spune că „Ştefan vodă cel Bun, luând domnia Moldovii, şi viind turcii în dzilele lui să treacă în Moldova la Galaţi, i-au bătut foarte rău pre turci şi au luat şi Cetatea Albă şi Chilia de la turci"[178]. În realitate, Chilia a fost luată de către moldoveni în 1465 de la unguri, astfel tradiţia istorică consemnată de Ion Neculce a confundat, prin scurgerea anilor, pe unguri cu turcii. Totodată înfrângerea de sub cetatea Chiliei din vara anului 1462 s-a contopit treptat cu înfrângerea în bătălia de la Războieni din 1476. Pe această cale din tradiţia populară orală dispare episodul înfrângerii de la Chilia, apărată pe atunci de asemenea de unguri. Din această cauză considerăm că în legendă s-au menţinut ca figuri importante atât mama lui Ştefan cel Mare, cât şi Daniil Sihastrul. Însă dacă mama lui Ştefan este pusă în legătură cu evenimentele din anii 1462-1465, apoi Daniil Sihastrul apare în strânsă legătură cu evenimentele din 1476.

Dacă ne întoarcem la conflictul dintre Ştefan şi mamă-sa, eveniment care a avut loc, se pare, în 1462, dar nu în 1476, cum aflăm din legenda lui Neculce, şi soldat cu implicarea ulterioară a „neamţului", acesta a avut urmările pe care le-am prezentat mai sus. Prin intermediul acestuia Ştefan, ţinând cont de experienţa amară de la Chilia, şi-a înzestrat oastea cu piese de artilerie şi peste trei ani, când a purces la al doilea asalt al Chiliei, datorită folosirii masive şi cu pricepere a artileriei a reuşit în scurt timp să cucerească cetatea. De astă dată luarea cu ajutorul bombardelor a Chiliei s-a contopit într-o anumită formă cu evenimentele care au avut loc sub zidurile cetăţii Neamţului în anul

[176] Cronica breviter scripta. Citat după Grigoraş N., Moldova lui Ştefan cel Mare, Chişinău, 1992, p. 219.
[177] Grigoraş N., Moldova lui Ştefan cel Mare, Chişinău, 1992, p. 219.
[178] Neculce Ion, **O samă de cuvinte***,* în Neculce Ion, *Letopiseţul Ţării Moldovei şi O samă de cuvinte.* Ed. II-a de Iorgu Iordan, Bucureşti, 1959, p.7.

1476, când turcii au fost respinşi, de asemenea, cu ajutorul artileriei. De aceea, turcii din evenimentele din 1476 treptat s-au suprapus prin tradiţie cu apărătorii cetăţii Chilia (ungurii) din iarna 1465.

Dacă încercăm să identificăm „neamţul" din epoca lui Ştefan cel Mare cu ajutorul căruia a fost înzestrată cu tunuri oastea moldovenească, acesta ar putea fi un Herman, care probabil după asaltul cu succes al Chiliei şi alte acţiuni militare, a fost apreciat de Ştefan, fiind treptat ridicat până la înalte ranguri boiereşti, pentru a-l identifica prin 1475 în rang de mare boier în Sfatul domnesc cu titlul de pan Herman, pârcălab de Cetatea Albă. Nu este exclus că Herman a participat activ la evenimentele din 1475-1476 şi apărarea cu succes a cetăţii Neamţului descrisă în legenda a patra a lui Neculce se poate datora într-adevăr aceluiaşi neamţ Herman care, apreciind situaţia ca un excelent tunar, a ştiut să lovească cu atâta precizie încât o ghiulea din tunul său a nimerit în ţeava unui tun turcesc, făcându-l să explodeze cu mare putere, căzând tocmai şi cortul comandantului otoman.

Prima menţiune a lui Herman o aflăm dintr-o carte domnească din 15 aprilie 1463, unde pan Oţel cu fiica sa Cîrstina au dat ocina lor dreaptă, satul Motişeşti, nepotului lor de frate, pan Herman[179]. Probabil, „neamţul" este viitorul pârcălab de Cetatea Albă menţionat în Sfatul domnesc (14 aprilie 1475 - 17 septembrie 1480[180]) cu numele Herman, Hărman. Prin cartea domnească de la 29 august 1480, Ştefan voievod, întărindu-i satul Siminiceani, îl apreciază drept „...această adevărată slugă şi boier credincios al nostru, pan Hărman pârcălab de Cetatea Albă, ne-a slujit drept şi credincios. De aceea, noi, văzând slujba lui dreaptă şi credincioasă către noi, l-am miluit cu deosebita noastră milă şi i-am dat şi i-am întărit, în ţara noastră, în Moldova ..."[181].

În concluzie, din cele arătate mai sus reiese că în legenda a patra din „O samă de cuvinte" a lui Ion Neculce s-au suprapus câteva evenimente mari din epoca lui Ştefan cel Mare. După cum am încercat să arătam, cele preluate de Neculce din tradiţia orală şi expuse în această legendă sunt legate nu numai de războiul antiotoman din 1475-1476 (Războieni), dar şi de cele două campanii ale voievodului cu scopul de a lua Chilia (1462-1465), pe când mamă-sa era în viaţă. Prin urmare, episodul în care se descrie venirea lui Ştefan cel Mare în faţa cetăţii, dialogul dur cu mamă-sa şi deţinerea „neamţului" în temniţă trebuie considerate, de asemenea, fapte reale, însă ar fi mai nimerit să le plasăm în legătură cu cele două campanii de luare a Chiliei. Episodul în care este descris asediul cetăţii Neamţului de către turci, retragerea şi întâlnirea lui Ştefan cu Daniil Sihastrul, precum şi biruinţa în final asupra turcilor trebuie plasate în legătură cu evenimentele din 1476. Dacă ne conformăm acestei concluzii, atunci în aşa-numitul „cuvânt" al IV-lea s-au contopit două legende: una legată de evenimentele din 1462 şi 1465, în care apare şi mama voievodului, iar a doua de evenimentele din 1476, în care era prezent Daniil Sihastrul. Privită sub acest unghi de vedere, prima din cele două legende arătate, în care figurează mama lui Ştefan cel Mare şi „neamţul" trebuie de asemenea considerată reală şi pusă în legătură cu evenimentele descrise în legenda I-a a lui Neculce în care se spune despre luarea cetăţii Chilia de către Ştefan cel Mare de „la turci", în realitate de la unguri, în 1465.

2. În legătură cu aceleaşi evenimente reflectate în primul şi al patrulea „cuvânt", ţinem să arătăm că, de fapt, asemenea „cuvinte" sau legende, venite din tradiţia orală au fost fixate în scris şi până la Ion Neculce. Una din aceste tradiţii a fost prezentată, cu aproape o sută de ani înainte de Ion Neculce, de către Grigore Ureche.

[179] **DRH A**, vol. II, Bucureşti, 1976, doc. 115, p. 165-167.
[180] **DRH A**, vol. II, doc. 199; 201-203; 206; 211-214; 216-219; 221; 224; 226; 228-230.
[181] **DRH A,** vol. II, doc. 227, p. 345-347.

Astfel, noi considerăm că celebrul portret verbal, pe care ni l-a lăsat cunoscutul cronicar din prima jumătate a sec. al XVII-lea a fost preluat de asemenea din tradiţia populară orală, poate chiar din mediul curţii domneşti sau din cel al marii boierimi moldovene din care el făcea parte: „*Fost-au acest Ştefan vodă om nu mare de statu, mânios şi de grabu vărsătoriu de sânge nevinovat; de multe ori la ospeţe omorâea fără judeţi. Amintrilea era om înrteg la fire, neleneşu, şi lucrul său îl ştiia a-l acoperi şi unde nu gândiiai, acolo îl aflai. La lucruri de războaie meşter, unde era nevoie însăşi se vârâia, ca văzându-l ai săi, să nu să îndărăptieaze şi pentru aceia raru războiu de nu biruia. Şi unde biruia alţii, nu perdea nădejdea, că ştiindu-să căzut jos, să rădica deasupra biruitorilor ...*”[182].

Această tradiţie îl înfăţişează pe Ştefan ca pe un om deosebit de energic, deştept şi priceput în diriguirea ţării, meşter în războaie şi descurcăreţ în situaţii complicate. Reieşind din întreaga sa activitate calităţile enumerate de Ureche erau proprii voievodului. Chiar din primii ani de domnie la sigur că aceste calităţi, cum ar fi energia, caracterul său impulsiv, holeric le-a moştenit de la părinţii săi. De fapt, scena în care apare mama lui Ştefan cel Mare, care îşi întâmpină fiul întors dintr-o bătălie pe care o pierduse, prezentată mai sus, pare să ne vorbească despre aceleaşi trăsături de caracter atât ale fiului, cât şi ale mamei, de la care acesta le moştenise. De aceea, chiar dacă legenda o plasează pe mama lui Ştefan într-o situaţie, dar şi într-o perioadă când ea nu mai era demult în viaţă (din vara anului 1476), aceasta nu înseamnă că în tradiţia populară orală nu a fost prinsă acea duritate, acele trăsături de caracter proprii clanului din care făcea parte Ştefan, părinţii şi bunicii săi.

Prin urmare detaliul din legenda a IV-a, în care sunt prezentaţi într-o confruntare dură mama şi fiul, pare să corespundă unei situaţii reale. În acest episod o vedem pe mama marelui voievod drept o persoană autoritară, cu sânge rece, care nu ezită să-şi mustreze fiul care, fiind încă foarte tânăr şi neexperimentat pe atunci în luptă, probabil nu a ţinut anterior cont de sfatul ei. După calculele noastre, în vara anului 1462, când asedia Chilia, Ştefan abia trecuse de 20 de ani[183] şi probabil pentru prima dată s-a plasat în prim planul evenimentelor, preluând personal comanda asupra oştirii. În această situaţie complicată pentru fiu, ea nu s-a distanţat, nu a lăsat problemele complicate la voia întâmplării, ci a căutat să-şi ajute fiul, deşi era foarte supărată pe el. Căci, este forte greu de crezut că în cei aproape nouă ani, cât a mai trăit Maria-Oltea după urcarea în scaun a lui Ştefan, să nu fi intervenit cu sfaturi, cu propuneri în anumite probleme legate de activitatea politică, de viaţa personală şi de comportamentul de fiecare zi al fiului ei. Şi din acest punct de vedere considerăm că în legenda a IV-a mama lui Ştefan este surprinsă într-o situaţie reală (legată de asaltul din 1462 al Chiliei), dar care, prin curgerea anilor, în tradiţia orală, datorită contaminării a două legende, ea a fost plasată într-o altă perioadă istorică, mai târzie, pe când într-adevăr nu mai era în viaţă.

Ilustraţii: 1. Vedere generală a măn. Căpriana
2. Pomelnicul mănăstirii
3. Fresca votivă de la Măn. Zograf

Ştefan cel Mare şi mănăstirea Căpriana

[182] Ureche Grigore, **Letopiseţul Ţării Moldovei**, Bucureşti, 1955, p. 111.
[183] Eşanu Andrei, **Când s-a născut Ştefan cel Mare şi Sfânt?,** în *Cugetul,* Chişinău, 2003, nr. 4, p. 6-12.

Se ştie că mănăstirea Căpriana (situată în centrul Basarabiei), în special istoria ei, a atras atenţia cercetătorilor de circa un secol şi jumătate[184]. În acest răstimp au fost scoase în evidenţă valorile şi personalităţile cărturăreşti, au fost publicate izvoarele documentare, impresiile de călătorie, în care erau incluse şi diverse materiale cu caracter documentar şi descriptiv cu privire la acest lăcaş sfânt[185].

De la primele publicaţii, efectuate în sec. al XIX-lea, ctitorirea mănăstirii era atribuită, la fel ca şi în legendele populare, lui Ştefan cel Mare, iar uneori şi altor voievozi de mai târziu - Petru Rareş sau Alexandru Lăpuşneanu.

Valorificarea izvoarelor documentare, publicarea lor în a doua jumătate a sec. al XIX-lea şi mai cu seamă în secolul al XX-lea au arătat cu certitudine că mănăstirea din centrul Basarabiei este atestată documentar încă din epoca lui Alexandru cel Bun şi în baza acestor izvoare fondarea mănăstirii Căpriana este atribuită exclusiv acestui voievod. În asemenea împrejurări se pune întrebarea: care a fost realitatea în ceea ce priveşte relaţiile lui Ştefan cel Mare, a casei sale domneşti cu mănăstirea Căpriana? De ce atât de mult timp tradiţia populară orală şi chiar cea scrisă a atribuit lui Ştefan cel Mare ctitorirea Căprienei? S-a înrădăcinat oare această tradiţie în conştiinţa generaţiilor numai din simplul motiv că acestui mare voievod i s-au atribuit ulterior atâtea şi atâtea fapte reale şi ireale?

---

184 Vezi, de exemplu: Puiu V. **Mănăstirea Căpriana**, în *Revista societăţii istorico-arheologice bisericeşti din Chişinău*, Vol. XI, Chişinău, 1919, p. 18-21; Ciobanu Ştefan. **Biserici vechi din Basarabia. Căpriana**, în *Comisiunea monumentelor istorice. Secţia din Basarabia.* Anuar, Chişinău, 1924, p. 53-54; Berechet Ştefan. **Mănăstirea Căpriana**, în *Comisiunea monumentelor istorice. Secţia din Basarabia.* Anul II, Chişinău, 1928, p. 94–109; Mihail Paul. **Mănăstirea Căpriana, centru de sprijin al revoluţionarilor bulgari, în secolul al XIX-lea**, în *Viaţa Basarabiei* (Chişinău), 1938, nr. 1-2, p. 61-62; Bulat T.G. **Mănăstirea Căpriana, judeţul Lăpuşna**, în revista *Albina* (Bucureşti), Anul 42, 1939, nr. 14, p. 218, 230; Ботев Х. **Моралът на отциту в Киприяновския монастир, в Христо Ботев**, в кн.: *Събрани съчинения.* Том. 2, София, 1971, с. 504-509; Negrei Ion. **Mănăstirea Căpriana**, în *Patrimoniu* (Chişinău), 1990, nr. I, p.133-144; Filip-Lupu G. **Mănăstirea Căpriana – ctitorie a voievodului Alexandru cel Bun** , în *Revista de istorie a Moldovei* (Chişinău), 1991, nr. 4, p. 39-43; Vornicescu Nestor. **Vechi centru de spiritualitate românească (Schiţe istorice despre mănăstirea Căpriana),** în *Literatura şi arta* (Chişinău), 1991, nr. 50, p. 6 ; Mihail Paul**. Mănăstirea Căpriana, judeţul Lăpuşna**, în Paul Mihail. *Mărturii de spiritualitate românească din Basarabia,* Chişinău, 1993, p. 181-185; Negrei Ion. **Activităţi cultural-bisericeşti la mănăstirea Căpriana**, în *Valori şi tradiţii culturale în Moldova,* Chişinău, 1993, p. 142-158; Ghimpu Vlad. **O ctitorie domnească în Basarabia: mănăstirea Căpriana**, în *Anuarul Muzeului Naţional de Istorie a Moldovei* (Chişinău), Vol. II, 1995, p.207-220; Postică Gheorghe**,** Constantinescu Nicolae. **Căpriana. Repere istorico-arheologice**, Chişinău, 1996, 110 p.; Dabija Nicolae. **Căpriana – o Putnă a Basarabiei**, în *Literatura şi arta* (Chişinău), 1997, nr. 32, 7 august, p. 1,6; Postică Gheorge. **Mănăstirea Căpriana (I),** în *Destin Românănesc* (Bucureşti-Chişinău*)*, 1998, nr. 1, p. 23-55; Ciocanu Sergius. **Consideraţii asupra ctitorie voievodale de la Căpriana,** în *Literatura şi arta* (Chişinău), 1998, nr. 2, 8 februarie, p. 6; Postică Gheorghe**. Mănăstirea Căpriana (de la întemeiere până în zilele noastre)**Ed. II-a, Chişinău, 2003. 76 p.

185 Надеждин Н.И. **Прогулка по Бессарабии**, в *Одесский альманах на 1840 год,* Одесса, 1839, с.440-444; Мурзакевич Н. **Сведения о некоторых православных монастырях**, в *Записки Одесскаго Общества истории и древностей*. Том.11, Отд. 11-111, Одесса, 1850, с. 326-328; Каляндж и П. **Настоятель на Кипряновският монастиръ Козма Куцаровъ и неговите събратия**, (Болград, 1870), 47 с.; **Церковная летописью. Местные епархиальные известия. Киприанский монастырь**, в *Кишиневские Епархиальные Ведомости.* Отд. неоф., 1873, 2, с.79-81; Ганицкий М. **Древнее славянское Евангелие в Киприянском монастыре**, в *Кишиневские Епархиальные Ведомости*. Отд. оф., 1880, 24б с. 1119-1122; Сырку П.А. **Из истории сношений русских с румынами,** Санкт Петербург, 1896б с. 1-28; ; Vasilescu V. **O vizită canonică a I.P.S. Arhiepiscop Gurie în direcţia mănăstirii Căpriana din judeţul Lăpuşna**, în *Luminătorul* (Chişinău), 1921, ianuarie, p.42-46; Stănoiu D. **Congresul de la Căpriana**, în *Biserica Ortodoxă Română*, Bucureşti, 1924, an. XLII,nr. 6 (516), p.364-369; Ботев Х. **Злоупотребите на висшето духовенство**, в Христо Ботев. *Събрани съчинения.* Том. 2, София, 1971, с. 474-478.

Cu toate că referitor la istoria mănăstirii s-a scris destul de mult, după cum se ştie am publicat şi noi o serie de studii[186], totuşi, acest subiect – Ştefan cel Mare şi mănăstirea Căpriana, nu a fost abordat în mod special. Chiar şi atunci când în unele lucrări despre mănăstirea Căpriana se scria despre întemeierea ei în epoca lui Ştefan cel Mare constatăm că aceste lucrări erau mai mult declarative.

1. Fondarea şi primele menţiuni documentare

În cele ce urmează vom încerca să cercetăm în mod special acest subiect. De la bun început trebuie să arătăm că în lucrarea noastră ne vom bizui pe materialele documentare din epocă, ieşite din cancelaria domnească, precum şi pe alte izvoare scrise, orale şi arheologice. Din nefericire, din perioada de domnie a lui Ştefan cel Mare sunt cunoscute doar două acte directe referitoare la mănăstirea Căpriana, datate cu 1 aprilie[187] şi respectiv 7 mai 1470[188]. Până a ne referi direct la conţinutul celor două hrisoave ale lui Ştefan cel Mare, trebuie să arătăm că acestea sunt în strânsă legătură cu alte două documente de la 25 aprilie 1420[189] şi 10 februarie 1429[190], ambele de la Alexandru cel Bun.

După cum au arătat mai mulţi cercetători, între care şi noi (în studiul "Stareţii mănăstirii Căpriana"[191]), izvoarele istorice arată destul de clar că mănăstirea Căpriana exista deja pe timpul lui Alexandru cel Bun, fiind atestată în documentul din 10 februarie 1429 sub denumirea de mănăstirea de la Vişnevăţ, mai tîrziu numită Căpriana. Egumen era pe atunci „popa Chiprian"[192], care ne apare în izvoare încă de pe la 25 aprilie 1420, căruia îi aparţinea pe atunci pe aceste meleaguri unde fusese întemeiată mănăstirea cel puţin o poiană şi o moară în Bâc. Trebuie să subliniem că deja pe la 1429 mănăstirea de la Vişnevăţ ne apare ca una situată în mijlocul unor vaste proprietăţi imobile. Această mănăstire, la fel ca şi mănăstirea lui Vărzar, atestată cu aceeaşi ocazie, nu au fost întemeiate, credem, de vreunul dintre voievozi, ci mai curând de careva feţe bisericeşti, monahi stabiliţi în aceste părţi, formându-se treptat din sihăstrii sau mici schituri. Unul dintre aceşti fondatori a putut fi „popa Chiprian".

Din informaţia oferită de acelaşi uric domnesc, constatăm că averile din jurul mănăstirii erau în stăpânirea acesteia. Pe de altă parte, aceleaşi posesiuni par să fi aparţinut domeniului domnesc de stat. Din acelaşi document nu pare să reiasă că mănăstirea a fost înzestrată cu aceste averi de către Alexandru cel Bun. Totuşi, din

---

[186] Eşanu Andrei. ***Un document referitor la istoria mănăstirii Căpriana,*** în *RIM* (Chişinău), 1993, nr. 1, p. 54; Idem, **Chiprian de la Vişnevăţ (anii 80-90 ai sec. XIV – anii 70 ai sec. XV),** în Eşanu A. *Cultură şi civilizaţie medievală românească,* Chişinău, 1996, p. 186-192; Idem. **Eftimie de la Căpriana (sec. XVI),** în Eşanu A. *Cultură şi civilizaţie medievală românească*, Chişinău, 1996, p.201-205*;* Eşanu A. Eşanu V. Fuştei N. **Stareţii mănăstirii Căpriana (sec. XV-XX),** în RIM, Chişinău, 1996, nr. 3, p. 55-72; Eşanu Andrei, Eşanu Valentina, Fuştei Nicolae. **Trecut şi prezent la mănăstirea Căpriana din Basarabia**, Paris, 1997, 34 p; Eşanu Andrei, Eşanu Valentina. **Un episod din istoria relaţiilor românăno-athonite: Căpriana, metoc al mănăstirii Zograf (sec. XVII – prima jum. sec. XX),** în *Destin Românănesc*, Bucureşti-Chişinău, 2000, nr. 1, p. 15-22; Eşanu Andrei, Eşanu Valentina. **Panteonul (necropola) mănăstirii Căpriana,** în *Sud-Est,* Chişinău, 2000, nr. 1-2, p.80-86.

[187] **DRH A**, vol. II, Bucureşti, 1976, doc. 164, p. 243-244.
[188] **DRH A**, vol . II**,** doc. 165, p. 245-247.
[189] **DRH A,** vol. I, Bucureşti, 1975, doc. 47, p. 67-68.
[190] **DRH A,** vol. I, doc. 84, p. 124-127.
[191] Eşanu A., Eşanu V. , Fuştei N**. Stareţii mănăstirii Căpriana (sec. XV-X**X), în *RIM*, Chişinău, 1996, nr. 3, p. 55-71; Idem, **Trecut şi prezent la mănăstirea Căpriana din Basarabia**. Paris, 1997, 34 p.
[192] Vezi mai detaliat: "**Chiprian de la Vişnevăţ**", în **Eşanu A**. *Cultură şi civilizaţie medievală românească,* Chişinău, 1996, p. 186-192.

hrisovul de la 10 februarie 1429 se vede clar că domnul dăruieşte soţiei sale cneghinei Marena mănăstirea de la Vişnevăţ cu toate proprietăţile sale imobile şi mobile, cu veniturile sale, ca pe o moşie voievodală. Aceste date i-au determinat pe cercetători să considere drept ctitor al mănăstirii pe Alexandru cel Bun[193]. O întrebare rămâne aici fără răspuns, cel puţin deocamdată. În baza cărui drept Alexandru dă soţiei sale Marena mănăstirea cu toate proprietăţile ei, căci domnitorul nu arată, dar se pare că ar fi trebuit să o facă, cine a înzestrat mănăstirea recent întemeiată cu asemenea averi importante? În afară de aceasta, prin actul său din 1429, Alexandru cel Bun întreprinde o acţiune, se pare nemaiîntâlnită în istoria Ţării Moldovei, a mănăstirilor din această ţară, când un domn dăruieşte cuiva, de această dată unei persoane din familia sa, soţiei, o mănăstire cu toate moşiile şi veniturile ei: "…mănăstirea de la Vişnevăţ, unde este egumen Chiprian, ca să-i fie ei uric, cu tot venitul şi cu toate folosinţele, care ascultă de această mănăstire ei, şi copiilor ei…"[194].

În acest caz datorăm cititorului unele precizări suplimentare. S-ar putea crede că Alexandru cel Bun a făcut danie cneghinei Marena mănăstirea de la Vişnevăţ cu toate proprietăţile şi veniturile sale în baza dreptului de ctitor, adică de întemeietor al mănăstirii. Însă se ştie destul de bine în baza multiplelor exemple din epoca medievală a Ţării Moldovei, când domnitorii, boierii, alte persoane şi urmaşii lor dăruiau diverse proprietăţi mănăstirilor şi nu invers. Se mai cunosc situaţii când o mănăstire mai mică, un schit puteau fi subordonate unei alte mănăstiri mai mari din Moldova. Se mai cunoaşte practica închinării unor mănăstiri şi schituri din Moldova şi Ţara Românească unor mănăstiri de la Sfântul Munte Athos, Sfântul Mormânt din Ierusalim ş. a. Se ştie, că Alexandru cel Bun a întemeiat mănăstirile Bistriţa, Moldoviţa, care au fost înzestrate cu bogate danii domneşti, dar că o mănăstire să fi fost dată de voievod unei persoane particulare - nu se mai întâlneşte.

În asemenea situaţie, se pare că Alexandru cel Bun a dat această mănăstire cu toate averile soţiei sale, Marena, în baza altui drept, conform căruia aceste moşii, pe teritoriul cărora a apărut mănăstirea de la Vişnevăţ, aparţineau domeniului domnesc. Din acelaşi document reiese că cneghinei îi aparţineau pe aceste meleaguri şi alte moşii, care aveau hotar comun cu moşiile mănăstirii de la Vişnevăţ. Probabil, această împrejurare a determinat-o pe cneghină să pretindă trecerea în proprietatea sa a moşiilor din vecinătate imediată pe teritoriul cărora s-a dovedit a fi amplasată mănăstirea. Alexandru cel Bun i-a satisfăcut această dorinţă prin hrisovul domnesc din 1429. În urma acestor danii Marena doamna devine posesoarea unor vaste domenii în această parte a Moldovei. În această zonă geografică poseda unele proprietăţi şi Chiprian, egumenul mănăstirii.

Revenind la actul emis în domnia lui Ştefan cel Mare (1 aprilie 1470) şi din care vom cita mai jos, rezultă mai curând că mănăstirea a apărut pe moşia stăpânită de popa Chiprian: "… prisaca lui Chiprian, la Botne, şi cu mănăstirea care este la obârşia Vişnevăţului şi cu toate poienile şi cu prisăcioarele câte sunt în acest hotar, pe care le-a stăpânit popa Chiprian…"[195], proprietăţi care până atunci se aflau hotar în hotar cu cele ale domeniului cneghinei Marena. În urma daniei lui Alexandru cel Bun toate aceste averi, au format un corp comun sub stăpânirea cneghinei.

---

[193] Negrei Ion. **Activităţi cultural-bisericeşti la mănăstirea Căpriana**, în *Valori şi tradiţii culturale în Moldova,* Chişinău, 1993, p. 142-158; Ghimpu Vlad. **O ctitorie domnească în Basarabia: mănăstirea Căpriana**, în *Anuarul Muzeului Naţional de Istorie a Moldovei* (Chişinău), Vol. II, 1995, p.207-220; Postică Gheorghe, Constantinescu Nicolae. **Căpriana. Repere istorico-arheologice**, Chişinău, 1996, 110 p.

[194] **DRH A**, Vol. I, doc. 84 p. 124- 125.

[195] **DRH A**, vol. II, p. 242, doc. 163.

Astfel, din cele arătate mai sus se conturează concluzia că mănăstirea de la Vişnevăţ a apărut mai curând în urma unei iniţiative particulare din partea unei feţe bisericeşti, în cazul dat, fiind vorba de popa Chiprian.

După stingerea din viaţă a cneghinei, probabil prin anii 40 ai sec. al XV-lea mănăstirea cu moşiile sale inclusiv şi fostele averi ale lui Chiprian, au trecut în stăpânirea fiicei sale Chiajna. Administrarea averilor mănăstirii au rămas încă multă vreme în grija egumenului Chiprian. Această stare de lucruri a aflat-o Ştefan cel Mare la mănăstirea Vişnevăţ către 1470.

2. Ştefan cel Mare şi mănăstirea Căpriana.

Ştefan cel Mare se văzu nevoit să intervină în treburile mănăstirii de la Vişnevăţ doar la începutul lui aprilie 1470. După opinia noastră aceasta a avut loc în împrejurările când cu puţin timp în urmă, se prea poate chiar la începutul aceluiaşi an 1470, când Chiprian încetă din viaţă. În aceste condiţii apăru necesitatea de a hotărî problema averilor destul de importante ale mănăstirii, inclusiv ale popii Chiprian. Afirmăm aceasta deoarece în Evul Mediu, ca şi în alte epoci, proprietatea unei persoane era împărţită între descendenţi sau trecută în proprietatea autorităţilor de stat la scurtă vreme după stingerea din viaţă a stăpânului ei, în cazul lipsei urmaşilor direcţi. După cum reiese din actul de la 1 aprilie 1470, Ştefan cel Mare se arată intenţionat de a-şi însuşi toate drepturile de moştenitor a tuturor proprietăţilor mănăstirii de la Vişnevăţ, inclusiv cele care aparţinuseră odinioară popii Chiprian (ceea ce concordă pe deplin cu politica sa de consolidare a domeniului domnesc) şi să dispună de aceste averi după bunul său plac. Se prea poate că Ştefan cel Mare considera că avea aceste drepturi de moştenitor în baza dreptului de stăpân al domeniului domnesc de la predecesorii săi, deţinători a tronului ţării.

În condiţiile, când la acel început de april, Chiajna, care se numea în documentul din 7 mai 1470, "mătuşa lui Ştefan cel Mare", mai era în viaţă şi prin urmare cel puţin ea trebuia să preia bunurile mai sus numite de la mama sa, Marena doamna, constată oarecum contrariată că dispune de ele ca proprietar Ştefan cel Mare. În asemenea situaţie pot fi valabile trei versiuni a derulării evenimentelor conform cărora:

- Ştefan cel Mare în anumite împrejurări, pe care nu le cunoaştem deocamdată, a fost recunoscut ca proprietar sau coproprietar al moşiilor rămase de la Marena Doamna, cu mănăstirea situată pe acele meleaguri;
- Ştefan cel Mare dispune de aceste moşii în virtutea faptului că ele făceau parte din nou la acea dată (1470) din domeniul domnesc;
- aceste moşii puteau să revină în domeniul de stat în urma confiscării lor drept pedeapsă pentru "hiclenie".

În virtutea acestor împrejurări în baza dreptului de moştenitor sau de stăpân al domeniului de stat, Ştefan cel Mare dă moşiile mai sus-numite cu mănăstirea prin actul domnesc de la 1 aprilie 1470 - mănăstirii Neamţ.

Totodată, pornind de la informaţia fixată în actul din 10 februarie 1429 şi din 7 mai 1470 reiese că relaţiile de proprietate în ceea ce priveşte atât mănăstirea, cît şi alte averi imobile ale lui Chiprian sunt în realitate mai complicate. Din actul din 1429 reiese, că Alexandru cel Bun considera averile lui Chiprian parte componentă a averilor mănăstirii şi la un loc cu toate acestea le trece în stăpânirea Marenei. În pofida acestui fapt, Chiprian a continuat să îşi deţină averile până la sfârşitul vieţii sale. Prin urmare, nu este clar, care sunt circumstanţe care îi fac ca să-şi revendice dreptul de moştenitor şi proprietate asupra stăpânirilor lui Chiprian pe urmaşii direcţi ai Marenei, în special fiica sa Chiajna şi, pe de altă parte, pe Ştefan cel Mare. Căci, în ultimă instanţă, numai în baza

unor drepturi de moştenire moşiile cu mănăstirea Vişnevăţ şi averile rămase de la Chiprian puteau fi dăruite ulterior de cele două părţi mănăstirii Neamţ.

Astfel, din cele arătate mai sus reiese că Ştefan cel Mare a găsit perpetuată până la 1470 o stare de lucruri deosebit de complicată în ceea ce priveşte dreptul de proprietate asupra averilor de la mănăstirea Vişnevăţ. El a reuşit să le depăşească prin subordonarea acestei mănăstiri cu toate averile ei, inclusiv şi cele ale mătuşii sale Chiajna şi ale popii Chiprian, mănăstirii Neamţ.

3. Căpriana metoc al mănăstirii Neamţ

În asemenea împrejurări prin actul de la 1 aprilie 1470 Ştefan cel Mare a "…dat şi a întărit mănăstirii noastre de la Neamţ… prisaca lui Chiprian, la Botne, şi cu mănăstirea care este la obârşia Vişnevăţului şi cu toate poienile şi cu prisăcioarele câte sunt în acest hotar, pe care le-a stăpânit popa Chiprian…"[196]. Fiindu-i atins amorul propriu şi interesele de proprietate prin actul nepotului ei din 1 aprilie 1470, mătuşa Chiajna a dorit să-i amintească voievodului cu toată fermitatea de drepturile sale de moştenire asupra unor părţi din moşiile mănăstirii. De aceea, în scurtă vreme, Chiajna a insistat ca Ştefan cel Mare să emită o nouă carte domnească, fiind vorba de actul din 7 mai 1470, prin care ea personal dăruia mănăstirii de la Neamţ "…prisaca lui Chiprian, la Botne"[197]. Pentru mai multă convingere ea se asigură la întocmirea acestei cărţi domneşti de prezenţa mitropolitului Teoctist.

Revenind la hrisovul din 1 aprilie 1470, trebuie să arătăm că prin această danie domnul ţării nu numai că înzestrează cea mai mare mănăstire din Moldova, numită Neamţ cu noi proprietăţi, dar în acelaşi timp subordonează acesteia lăcaşul sus numit mănăstirea de la Vişnevăţ. Astfel, această din urmă mănăstire, prin gestul lui Ştefan cel Mare, a devenit pentru un timp metoc al mănăstirii Neamţ. Izvoarele vremii arată cu certitudine că după această dată mănăstirea de la Vişnevăţ a trecut efectiv sub controlul celei de la Neamţ. Astfel, după cum observă Alexandru Gonţa[198] din cinci sălaşe de ţigani, pe care le avea mănăstirea de la Vişnevăţ[199] conform unui act din 10 februarie 1429 vor scădea la patru sub Alexandru Lăpuşneanu[200]. E foarte probabil, după cum admite acelaşi cercetător, că o parte din aceşti ţigani să fi fost luaţi de mănăstirea Neamţ.

Acţiunea de trecere în subordonarea mănăstirii Neamţ trebuia să fi avut urmări dintre cele mai benefice pentru mănăstirea de la Vişnevăţ, deoarece comunitatea ei monahală era pusă în legătură directă cu puternicul centru religios, cultural şi cărturăresc cum era pe atunci mănăstirea Neamţ. Se prea poate că de la vestita mănăstire Neamţ să fi venit la cea de la Vişnevăţ nu numai monahi, care să administreze averile mănăstireşti, cum se făcea de obicei în asemenea situaţii ci şi unii călugări mai învăţaţi, dintre care puteau fi desemnaţi egumeni. Venirea călugărilor de la Neamţ la mănăstirea de la obârşia Vişnevăţului trebuia să ridice sub toate aspectele la un nivel şi mai înalt tot ce reuşise să facă în plan gospodăresc, religios şi cultural popa Chiprian.

Revenind la cele expuse mai sus, voievodul Ţării Moldovei este solicitat de către călugării nemţeni, probabil după 1470, de a veni cu anumite ajutoare în sprijinul, după cît se pare, al unor prefaceri sau chiar al anumitor construcţii la mănăstirea de la izvoarele Vişnevăţului. De aceea considerăm că este întemeiată ipoteza conform căreia

---

[196] **DRH A**, vol. II, p. 242, doc. 163.
[197] **DRH A**. vol. II, p. 246, doc. 165.
[198] Gonţa Al. **Cercetări cu privire la robia ţiganilor din Moldova în veacurile XIV-XVI**, în Gonţa Al. *Studii de istorie medievală*, Iaşi, 1998, p. 106.
[199] Costăchescu M. **Documentele moldoveneşti înainte de Ştefan cel Mare**, vol. I, Iaşi, 1931, p. 249.
[200] **DIR A,** veacul XVI, vol. II, p. 148; **Молдавия в эпоху феудализма** , том. I ,Кишинев, 1961, p. 75.

Ştefan cel Mare a efectuat lucrări de construcţie a unei biserici după 1470. El a putut face acest gest nu numai la rugămintea călugărilor de la Neamţ, dar şi în virtutea faptului că lăcaşul de la Vişnevăţ prin tradiţia familială încă de la Alexandru cel Bun, a mătuşii sale Chiajna trebuia să se afle şi sub îngrijirea sa personală ca voievod al ţării.

Nu ştim cu certitudine cît a durat această subordonare, dar din izvoarele sec. al XVI - XVII-lea nu mai rezultă că mănăstirea de la Vişnevăţ era dependentă de mănăstirea Neamţ. Faptul cum Petru Rareş şi soţia sa Elena denumea mănăstirea (prima menţiune a mănăstirii cu numele "Căpriana") când îi dăruiau pe la 1545 un frumos Evangheliar[201] şi cum desemnau hotarele domeniului mănăstiresc ne face să credem că la acea dată mănăstirea Căpriana era înzestrată cu importante averi imobile şi fiind întru totul de sine stătătoare. Izvoarele documentare ajunse până la noi nu ne arată nici într-un fel când şi din bunăvoinţa cui mănăstirea Căpriana a încetat să fie metoc al celei de la Neamţ. Întrucât în timpul celei de a doua domnii a lui Petru Rareş Căpriana era mănăstire independentă, putem admite că ea a căpătat acest statut ceva mai înainte, se prea poate, chiar în anii 1491-1496, când Ştefan cel Mare înalţă aici, după cum vom încerca să demonstrăm mai jos, o mare biserică de piatră sau cel târziu în timpul celei de-a a doua domnii a lui Petru Rareş (1541-1546) când mănăstirea este refăcută şi sfinţită din nou.

În anii 1538-1540 mănăstirea Căpriana a avut mult de suferit de pe urma invaziei otomane. În a doua domnie a sa când Petru Rareş reface din temelie mănăstirea, hotărât probabil cu această ocazie să o scoată de sub ascultarea mănăstirii Neamţ şi să-i redea statutul de altă dată de mănăstire aparte. Afirmăm aceasta şi din considerentul că nici un izvor cunoscut de mai târziu, fie privitor la mănăstirea Neamţ, fie privitor la Căpriana nu ne vorbeşte despre existenţa unei dependenţe a acesteia din urmă faţă de cea dintâi.

În cazul în care admitem că unul din marii cărturari moldoveni din sec. al XVI-lea Eftimie, autorul unei cronici slavo-române, este una şi aceeaşi persoană cu egumenul mănăstirii Căpriana din timpul domniilor lui Alexandru Lăpuşneanu, am putea deduce că transformarea treptată a mănăstirii Căpriana întru-un centru de cultură scrisă poate fi pusă în legătură directă cu influenţa, pe care au exercitat-o monahii veniţi de la Neamţ asupra mediului cultural cărturăresc de la Căpriana. Scoaterea mănăstirii Căpriana de sub ascultarea mănăstirii Neamţ a avut drept urmare slăbirea treptată a legăturilor dintre cele două mănăstiri şi decăderea mănăstirii Căpriana ca centru cultural şi cărturăresc cu începere din ultimele decenii ale sec. al XVI-lea şi primele decenii ale sec. al XVII-lea.

Scăderea importanţei mănăstirii Căpriana ca centru cultural mai poate fi pusă în legătură directă şi cu stingerea treptată în a doua jumătate a sec. al XVI-lea a dinastiei Muşatinilor, reprezentanţii căreia de la Alexandru cel Bun până la Alexandru Lăpuşneanu au sprijinit într-un fel sau altul lăcaşul sfânt de la obârşia Vişnevăţului.

4. Ctitoria lui Ştefan cel Mare

Din zgârcitele informaţii, pe care le avem la dispoziţie, se pare că după 1470 Ştefan cel Mare nu numai a subordonat mănăstirea de la Vişnevăţ celei de la Neamţ dar şi s-a îngrijit destul de mult de lăcaşul sfânt de la izvoarele Işnovăţului. Nu putem şti cu certitudine ce anume a făcut Ştefan cel Mare cu cheltuiala sa prin intermediul călugărilor de la Neamţ: a construit o biserică, a înălţat alte edificii necesare comunităţii monastice de aici, sau a dăruit mănăstirii, cum obişnuia deseori domnitorul, cărţi de slujbă

[201] Мурзакевич Н. **Надпись на окладе Евангелия в монастыре Киприана**, в *Записки Одесского Общества Истории и Древностей*, том. I, Одесса, 1844, с. 288-292 ; Ганицкий М. **Древнее славянское Евангелие в Киприяновском монастыре**, в *Кишиневские Епархиальные Ведомости.* Отд. оф., 1880, 24, с. 1119-1122.

religioasă, diferite odoare bisericeşti ş. a. Un lucru rămâne cert - marele voievod a avut în grija sa şi acest lăcaş sfânt.

Cu mai mulţi ani în urmă N. D. Chiriac nu se îndoia de faptul că biserica veche a Căprianei a fost înălţată de Ştefan cel Mare după 1470. Drept argumente, autorul aduce cunoscutul hrisov din 7 mai 1470, precum şi informaţia din cartea domnească a lui Antioh Cantemir din 30 ianuarie 1698, prin care acesta închina Căpriana mănăstirii Zograf[202]. Această părere a rămas să zacă neobservată multă vreme în analele istoriei. Abia de curând ea s-a dovedit a fi utilă şi chiar productivă în lumina ultimelor cercetări de la Căpriana. Un alt cercetător român, Vasile Drăguţ, arătând că mănăstirea a fost fondată pe timpul lui Alexandru cel Bun, consideră totodată că ea a fost "reconstruită în timpul lui Ştefan cel Mare înainte de 1470"[203].

Cercetările arheologice din ultima vreme efectuate la mănăstirea Căpriana de către Gheorghe Postică şi Nicolae Constantinescu[204] au scos în vileag un vechi fundament al unei biserici, pe care cercetătorii numiţi încearcă să-l dateze cu perioada de domnie a lui Alexandru cel Bun. Această descoperire şi respectiv ipoteză, a pus începuturile unei interesante discuţii. Chiar în primele luări de atitudine, părerea celor doi arheologi este pusă la îndoială, aducându-se totodată argumente, în opinia noastră destul de interesante, din care reiese că acest fundament al unei prime biserici de piatră la Căpriana trebuie mai curând datată cu epoca lui Ştefan cel Mare, şi că acest edificiu de cult se înscrie perfect în aşa-numitul stil arhitectonic moldovenesc, care s-a cristalizat mai cu seamă în a doua jumătate a sec. al XV-lea. Dintre argumentele mai importante care se aduc în această privinţă par mai plauzibile cele ce ţin de planimetria edificiilor ecleziastice din Moldova din această epocă.[205] Faptul pare să se potrivească cu opinia noastră, conform căreia Ştefan cel Mare a efectuat transformări de proporţii, între care şi construcţia unei biserici de piatră la Căpriana. După cum au arătat, de astă dată pe deplin întemeiat, cercetările arheologice menţionate mai sus, această biserică nouă de piatră, de la care a ajuns până la noi doar fundamentul, a fost înălţată pe un loc viran, defrişat de pădure.

Despre implicarea lui Ştefan cel Mare în lucrările de construcţie sau reconstrucţie la mănăstirea Căpriana după 1470 pare să ne vorbească tradiţia populară, acele legende, conform cărora drept ctitor al mănăstirii Căpriana este dat Ştefan cel Mare[206]. De aceea celebrul voievod a intrat alături de Chiprian în conştiinţa generaţiilor, ca întemeietor (ctitor) al mănăstirii Căpriana.

Despre faptul că Ştefan cel Mare a iniţiat importante lucrări de construcţii la această mănăstire ne vorbesc, este drept doar indirect, şi unele izvoare scrise. Astfel în cartea domnească din 30 ianuarie 1698 a lui Antioh Cantemir voievod se arată printre altele precum că Ştefan cel Mare "…a fost ctitor şi fondator al acestor două mănăstiri, Căpriana şi Dobroviţa, făcute de el"[207].

Despre Ştefan cel Mare ca ctitor al Căprianei ne vorbeşte şi pomelnicul mănăstirii. Astfel, pe o veche icoană de lemn, care a aparţinut în trecut acestei mănăstiri şi care datează aproximativ cu hotarul sec. XVIII-XIX aflăm înserat acest pomelnic. Noi credem

---

[202] Chiriac N.D. **Ctitoriile lui Ştefan cel Mare domnul Moldovei (1457-150**4), Câmpulung-Muscel, 1924, p. 21-22.
[203] Drăguţ V. **Dicţionar enciclopedic de artă medievală românească**, Bucureşti, 1976, p. 85.
[204] Postică Gh., Constantinescu N. **Căpriana. Repere istorico-arheologice**, Chişinău, 1996.
[205] Cereteu Igor. **Câteva consideraţii pe marginea unei valoroase lucrări ştiinţifice**, în *Alfa şi Omega,* Chişinău, 1996, nr. 12 (34), p., 7.
[206] **Ştefan cel Mare. Legende, balade, portrete literare**. Cuvânt înainte, selecţia şi ajustarea textelor Sergiu Moraru, Chişinău, 1989, p. 93, 230-232.
[207] **MEF**, vol. VI, Chişinău, 1992, p. 188, 190, doc. 67.

că acesta este o redacţie târzie în traducere românească a pomelnicului mănăstirii[208]. După câte se pare, începuturile acestui pomelnic au fost puse în epoca lui Ştefan cel Mare cu ocazia construirii şi sfinţirii unei biserici de piatră la mănăstirea Vişnevăţ. În caz contrar, nu putem explica de ce pomelnicul a trebuit, precum vom vedea mai jos, să se înceapă cu numele lui Ştefan cel Mare şi a membrilor familiei sale.

În contextul problemei abordate un lucru pare a fi indiscutabil şi anume, că pomelnicul de pe această icoană ne vorbeşte despre aceea că tradiţia scrisă de la mănăstirea Căpriana îl dă drept ctitor al mănăstirii şi deci de veşnică pomenire în această calitate pe marele nostru voievod Ştefan cel Mare.

Tradiţia precum că Ştefan cel Mare a fost ctitor al mănăstirii Căpriana s-a înrădăcinat mult în conştiinţa generaţiilor de rugători de la mănăstire. Ea a fost transmisă de către monahii băştinaşi şi cei nemţeni stabiliţi aici după închinarea mănăstirii Căpriana celei de la Muntele Athos – Zograf – şi călugărilor ei după 1698. Aceştia din urmă, de exemplu, la 1817 reconstruind şi repictând biserica de la Zograf, pe care Ştefan cel Mare de asemenea a sprijinit-o cu multe ajutoare, voievodul moldovean apare într-o frescă alături de Ioniţă Aslan II şi Ioan Paleologul, împăratul Bizanţului, în calitate de ctitori ai mănăstirii Zograf. După cum au arătat unele cercetări recente, în inscripţia care însoţeşte fresca în dreptul portretului votiv al voievodului român mai este scris în limba slavonă “S[illegible] (evidenţierea noastră) D[illegible]”(Ştefan voievodul Moldovei **ctitor** al Dobrovăţului şi Căprianei şi înnoitorul acestei mănăstiri (a Zografului - n. n)[209], fiind vorba de astă dată de aportul voievodului moldovean la renovarea pe timpul său a bisericii de la Zograf. De altfel, alături de Ştefan cel Mare este zugrăvit Alexandru Lăpuşneanu, în dreptul căruia citim o altă inscripţie în limba slavonă în care, spre deosebire de predecesorul său, acesta din urmă este arătat numai ca înnoitor al mănăstirii Căpriana “A[illegible] (evidenţierea noastră) [illegible]” (Alexandru (Lăpuşneanu. - n. n) voievodul Moldovei **înnoitorul** Căprianei)[210].

Am putea admite că informaţia despre ctitorirea mănăstirii Căpriana de către Ştefan cel Mare le-a parvenit monahilor athoniţi de la Zograf din hrisovul lui Antioh Cantemir din 30 ianuarie 1698; atunci, de unde le-a parvenit acestor călugări informaţia despre renovarea mănăstirii Căpriana de către Alexandru Lăpuşneanu? Faptului că acest din urmă detaliu lipseşte din cartea domnească a lui Antioh Cantemir ne face să presupunem că informaţiile respective au ajuns la Zograf chiar în timpul domniei lui Ştefan cel Mare şi respectiv Alexandru Lăpuşneanu în urma legăturilor directe pe care le aveau aceşti voievozi moldoveni cu mănăstirea athonită. Ceea ce ne determină să credem că informaţiile de la Zograf precum că Ştefan este ctitor al Căprienei corespund realităţii.

De altfel, la mănăstirea Zograf au fost identificate şi alte relicve cu inscripţii în care Ştefan cel Mare este dat drept ctitor al Căprianei. Este vorba de un portret a lui

---

[208] Această piesă iconografică se păstrează în fondurile Muzeului Naţional de Arte Plastice din Republica Moldova cu sediul la Chişinău.

[209] Cândea V., Simionescu C. **Mont Athos. Presences roumaines**, Bucureşti, 1979; Filip-Lupu G. **Mănăstirea Căpriana – ctitorie a voievodului Alexandru cel Bun**, în *RIM,* Chişinău, 1991, nr. 4, p. 40; Bălan Ioanichie. **Mărturii românăneşti la locurile sfinte**, Huşi, 1986, p. 432-433, vezi planşa color; Nikolau A. Mertsimeki. **Peri ton ktitoron toy pyrgy tu arzana tis agioretikis monis Zografoy**, în *Byzantina* (Grecia), vol. 20, 1999. p. 339. Mulţumim şi pe această cale d-lui profesor Şerban Papacostea, care ne-a ajutat să găsim acest din urmă studiu.

[210] Nikolaoi A. Mertsimeki. **Peri ton ktitoron toy pyrgoy toy arzana tizagioreitikiz moniz Zografoy**, în *Byzantina* (Grecia), vol. 20, 1999. p. 339.

Ştefan cel Mare executat de un pictor anonim în stil realist cu elemente de pictură bizantină aproximativ în sec XVIII-XIX. Chipul voievodului este încadrat într-un oval, sub care este scris în slavoneşte "O↕↦□□ S↔⊙≻↦◆↦ S◆ℓ□◆↦•⌴ V∘⊙‗∘○□ O↕◆∘‗◌↔⊙ℓ□ S‗□ ˚ ⊙◆◆∘ □ ⌴•↔↦≻← i□ O↕◌↔⊙ℓ◌ ◌ K↔◌↔∘↔↦ P↔◌◆↦○ℓ⊙ℕ↦щ◌↔□ E∓y M∘◆↦←↔□↔⊙⋂ D∘↕ ↔∘‗⊙⇳ ↦•⌴ ◆ K◌≺↔i↦◆∘‗← ↦•⌴"

("Chipul [icoana] lui Ştefan cel Puternic voievod – înnoitor al Sfintei mănăstiri Zograf şi ctitor al mănăstirilor ce aparţin ei Dobrovăţ şi Căpriana")[211].

Deoarece în inscripţiile de la Zograf Ştefan cel Mare este arătat ctitor al Dobrovăţului, fapt care nu poate fi pus la îndoială, nu vedem din ce cauză nu am da crezare şi calificativului, prin urmare şi informaţiei, precum că acelaşi voievod a fost ctitor şi la Căpriana. Însă aici se cere făcută o precizare şi anume: dacă mănăstirea Dobrovăţ a fost fondată din temelie de către Ştefan cel Mare, apoi mănăstirea Căpriana exista de mai înainte. Marele voievod nu a făcut altceva decât să construiască la această din urmă mănăstire o nouă biserică.

Astfel, tradiţia populară orală inclusiv şi cea a comunităţii monahale, tradiţia scrisă de la mănăstirea Căpriana, precum şi cea de la mănăstirea Zograf de la Muntele Athos îl consideră şi îl atestă unanim pe Ştefan cel Mare ca ctitor al mănăstirii Căpriana.

Probabil aceasta corespunde realităţii, în sensul că prima biserică de piatră alături de altele din lemn rămase la mănăstire de pe timpul lui Alexandru cel Bun sau din perioada imediat următoare a fost construită aici anume de Ştefan cel Mare. Prin urmare, exemplul mănăstirii Căpriana de asemenea, vine să confirme tradiţia potrivit căreia, după fiecare luptă sau război, Ştefan înălţa o biserică sau o mănăstire.

În viziunea noastră în problema datării celei mai vechi biserici de piatră de la Căpriana interesante date ne oferă pomelnicul acestui lăcaş menţionat mai sus. Acest monument de cultură scrisă s-a păstrat doar într-o singură redacţie, întocmită în scurtă vreme după decesul în martie 1821 a mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni. Datarea acestei redacţii a pomelnicului se face după anii de activitate a înaltului ierarh în Basarabia 1812-1821. Textul pomelnicului, în varianta care a ajuns până la noi, a fost întocmit şi ulterior recopiat, literă pe literă pe faţa unei vechi icoane a mănăstirii. Ulterior această icoană, poate după închiderea mănăstirii de către autorităţile sovietice în 1962, a fost transmisă "Muzeului religiei şi ateismului" din Chişinău. În urma transformărilor din ultimii ani acest muzeu a fost desfiinţat, iar colecţiile sale, inclusiv icoana cu textul pomelnicului, au fost transmise Muzeului Naţional de Arte Plastice din Republica Moldova cu sediul la Chişinău.

La o cercetare atentă a icoanei se observă că redacţia din 1821 a fost scrisă pe o redacţie sau variantă mai veche chiar în acelaşi loc al icoanei. Însă odată cu întocmirea redacţiei din 1821 a pomelnicului, copistul a găsit de cuviinţă să plaseze în capul acestuia o inscripţie destul de amplă cu caracter cronicăresc, în care sunt descrise mai multe evenimente legate de stabilirea şi activitatea în calitate de înalt ierarh bisericesc în Basarabia şi la mănăstirea Căpriana în special a lui Gavriil Bănulescu-Bodoni. Printre altele în acest specific preambul se arată starea dezastruoasă, pe care a găsit-o înaltul ierarh la Căpriana când s-a stabilit în Basarabia. Apoi urmează enumerarea tuturor prefacerilor pe care a reuşit să le efectueze exarhul Gavriil la mănăstire, subliniindu-se mai ales meritul său în refacerea bisericii Adormirii Maicii Domnului, la baza căreia a fost descoperit de către arheologii Gheorghe Postică şi Nicolae Constantinescu vechiul fundament menţionat mai sus. Inscripţia se încheie cu descrierea evenimentelor sfinţirii

[211] Nicolaescu Şt. **Din daniile lui Ştefan cel Mare făcute mănăstirei Zografu de la Sfântul Munte Athos**, Bucureşti, 1938, p. 19, vezi foto.

bisericii în noiembrie 1820 şi a înhumării mitropolitului Gavriil la Căpriana în martie 1821. Autorul anonim mai adaugă că mitropolitul Gavriil se înscrie printre ctitorii de seamă a acestui lăcaş. Astfel, redacţia din 1821 a pomelnicului începe cu pomenirea mitropolitului Gavriil. După această predoslovie dedicată lui Gavriil Bănulescu-Bodoni se revine la vechea redacţie a pomelnicului, în care sunt înscrişi unul după altul ctitorii şi binefăcătorii lăcaşului de-a lungul secolelor.

În această listă–pomelnic primul figurează "Ştefan voievod, Maria Doamna", apoi "Bogdan, Mileana Doamna, Alexandru Voievod, Petru Voievod şi Elena Doamna, Alexandru Voievod şi Roxanda Doamna, Ştefan Voievod, Radu Mihnea Voievod, Ioan Voievod, Eustratie Dabija Voievod, Eremia Movilă Voievod, Ilie Voievod, Grigore Alexandru Voievod…"[212] *ş. a. Credem că ordinea şi titlurile (sau lipsa lor), în care sunt înşiruite persoanele în acest pomelnic nu sunt deloc întâmplătoare. Ele au o anumită semnificaţie, care poate fi descifrată.*

În studiul de faţă ne interesează pomelnicul, mai ales partea lui de început. În cele ce urmează vom încerca să stabilim când a fost iniţiată scrierea pomelnicului mănăstirii Căpriana şi să identificăm cine sînt persoanele înscrise în el şi indirect când a fost înălţată şi sfinţită biserica de piatră la Căpriana. Dacă e să pornim de la conţinutul pomelnicului, considerăm că prima persoană inclusă în pomelnic – "Ştefan Voievod", nu este altcineva, decât Ştefan cel Mare. Ştiindu-se că voievodul a avut consecutiv două soţii cu numele Maria – Maria de Mangop de neam grec şi Maria-Voichiţa, fiica lui Radu cel Frumos voievodul Munteniei –, care dintre cele două soţii cu acelaşi prenume a fost înscrisă în pomelnic ? Dacă cele două identificări, după cum ne convingem par a fi mai simple, apoi identificarea persoanelor care urmează după celebrul cuplu voievodal este mult mai dificilă.

Aşadar, cine sunt "Bogdan, Mileana Doamna, Alexandru voevod", căci următoarele persoane înscrise în pomelnic pot fi, după opinia noastră, uşor identificate: "Petru Voevod, Elena Doamna" cu Petru Rareş şi soţia sa Elena Doamna, "Alexandru Voevod, Roxanda Doamna" cu Alexandru Lăpuşneanu şi soţia sa Roxanda Doamna ş. a. Această enumerare ne face să credem că toate persoanele sunt înşiruite în pomelnic în ordine cronologică, începând cu Ştefan cel Mare şi Maria Doamna. În acest caz, ar trebui ca persoanele situate în pomelnic între Ştefan cel Mare şi Petru Rareş să fie tot cineva din urmaşii direcţi ai lui Ştefan cel Mare. Dacă urmăm enumerarea persoanelor conform acestei logici, "Bogdan" înscris în pomelnic ar trebui să fie Bogdan voievod, care l-a urmat la tron pe tatăl său. Dacă această identificare corespunde realităţii, atunci apare întrebarea: de ce "Bogdan" nu figurează în pomelnic cu titlul de voievod, titlu, pe care l-a moştenit pe deplin legitim în 1504 ? Şi mai mult se complică lucrurile când încercăm să aflăm cine a fost "Mileana Doamna", căci nici un izvor din epoca lui Ştefan cel Mare şi din perioada următoare nu ne atestă o soţie sau o fiică de domn moldovean care ar fi purtat acest nume. Apoi urmează în pomelnic "Alexandru Voevod", or, după cum se ştie, un domnitor cu numele Alexandru nu s-a ridicat în tronul Ţării Moldovei în perioada imediat următoare după Ştefan cel Mare. Unde mai punem că acest "Alexandru Voievod" spre deosebire de ceilalţi voievozi enumăraţi în pomelnic, ne apare fără "Doamna" sa. Dacă pentru un moment am admite că acest "Alexandru Voevod" ar trebui identificat cu Alexandru cel Bun (1399-1432), care, după cum am arătat mai sus, a jucat un anumit rol în destinele mănăstirii Vişnevăţ, atunci nu putem înţelege, din care cauză el a fost înscris în pomelnic fără vreuna din doamnele sale şi cu atât mai mult este inexplicabilă plasarea lui nu înainte de Ştefan cel Mare ci după acesta?

[212] Ciobanu Ştefan. **Biserici vechi din Basarabia. Căpriana**, în *Comisiunea monumentelor istorice. Secţia din Basarabia.* Anuar, Chişinău, 1924, p. 54.

În cazul dat lucrurile pot fi limpezite în viziunea noastră şi puse fiecare la locul său în felul următor:

– în primul rând, considerăm că întocmirea acestui pomelnic a fost începută pe timpul domniei lui Ştefan cel Mare, după ce voievodul împreună cu Maria doamna au construit cu cheltuiala lor la mănăstirea Căpriana o biserică de piatră. Cu ocazia sfinţirii acestui din urmă lăcaş, la care probabil a participat Ştefan cel Mare cu Maria Doamna, călugării din partea locului le-au înscris numele lor şi a copiilor lor în pomelnic în calitate de ctitori, spre veşnică pomenire;

– în al doilea rând, pornind de la faptul că Ştefan cel Mare a avut consecutiv două soţii cu acelaşi nume Maria, – Maria de Mangop (căsătoria a avut loc în 1472, care în 1477 se stinge din viaţă) şi Maria-Voichiţa (pe care Ştefan cel Mare o ia în căsătorie în 1478 [213] dar nu mai târziu de 1480[214], fiica lui Radu cel Frumos, decedată în 1511). Rămâne de precizat care dintre ele figurează în pomelnic. Considerăm că Maria Doamna din pomelnic mai curând trebuie identificată cu Maria-Voichiţa, deoarece în asemenea caz cei care o urmează în pomelnic "Bogdan" (copil pe atunci) trebuie identificat cu Bogdan-Vlad, ulterior Bogdan al III-lea (1504-1517), domn al Ţării Moldovei şi în acelaşi timp primul fiu legitim a lui Ştefan şi a Mariei-Voichiţa, născut la 16 iunie 1479 [215]. În cazul dacă admitem că "Maria Doamna" din pomelnic e Maria de Mangop, iar Bogdan este fiul ei, născut prin 1473 şi decedat în 1479, atunci Mileana, pe care o identificăm mai jos cu Elena, fiica lui Ştefan cel Mare, nu putea fi numită "Doamna" , fiindcă ea se căsătoreşte doar în 1483.

– în al treilea rând, "Mileana Doamna" şi "Alexandru Voievod" pot fi identificaţi, după opinia noastră, cu alţi doi copii, de astă dată numai pe linie paternă, ai lui Ştefan cel Mare, cu mult mai în vârstă decât Bogdan, fiind vorba de Elena, numită în izvoarele de atunci Olena sau Oleana, care s-a născut din prima căsătorie a voievodului moldovean cu Evdochia de la Kiev, iar "Alexandru Voevod" trebuie identificat cu fiul legitim al Evdochiei şi al lui Ştefan, Alexandru, născut în primăvara anului 1464[216]. Deoarece Mileana (*alias* Olena, Oleana) este numită în pomelnic "Doamna", atunci am crede că prenumele ei a fost înscris în pomelnic concomitent cu numele lui Ştefan cel Mare şi a mamei sale vitrege Maria-Voichiţa şi cu fraţii ei dinspre tată minorul Bogdan şi Alexandru la o dată ce trebuie plasată după 1483, când Elena se căsătoreşte cu Ivan Ivanovici cel Tânăr, fiul marelui cneaz al Moscovei Ivan al III-lea. După cum se ştie, Ivan Ivanovici a fost desemnat câţiva ani mai târziu după căsătorie de tatăl său ca moştenitor direct la tronul Moscovei, fiind numit în izvoare cneaz sau chiar mare cneaz, iar soţia sa Elena, cneaghină şi respectiv mare cneaghină. Iată de ce în pomelnicul mănăstirii Căpriana Elena este numită "Doamnă". Presupunem că în originalul slavon al pomelnicului ea trebuia să fi fost înscrisă cu titlul de "Cneaghină" sau "Cneajnă", ceea ce în limba română a fost tradus prin cuvântul "Doamna".

De asemenea presupunem că prima literă în originalul slavonesc al numelui Olena - ωлена a fost confundat la citire cu altă literă slavonească, asemănătoare grafic cu "ω " (omega) litera "M" (mare) din cauza că iniţiala " ω " a fost cam ştearsă la bază, rămânându-i părţile laterale. Această din urmă împrejurare, după opinia noastră, a adus la apariţia în redacţia târzie (din primele decenii ale sec. al XIX-lea) a numelui Mileana în

---

[213] Gorovei Şt. **Note istorice şi genealogice cu privire la urmaşii lui Ştefan cel Mare**, în *SMIM,* Vol. VIII, Bucureşti, 1975, p. 192.

[214] Ursu I. **Ştefan cel Mare Domn al Moldovei de la 12 aprilie 1457 până la 2 iulie 1504**, Bucureşti, 1925, p. 430 (în continuare Ursu I. **Ştefan cel Mare**).

[215] Gorovei Şt. **Note istorice şi genealogice cu privire la urmaşii lui Ştefan cel Mare**, în *SMIM,* Vol. VIII, Bucureşti, 1975, p. 192.

[216] Ursu I. **Ştefan cel Mare**, p. 70, 280.

loc de Olena sau Oleana. Faptul că aici s-a strecurat o greşeală de lectură, devine, credem şi mai evident dacă vom arăta că prenumele feminin Mileana rămâne cel puţin deocamdată unical în izvoarele scrise medievale din Moldova;

– în al patrulea rând, cît priveşte Alexandru, care este inclus în pomelnicul de la Căpriana cu înaltul titlu de "Voevod" considerăm că este fiul legitim al lui Ştefan şi al Evdochiei de Kiev, născut în primăvara anului 1464, fiind primul lor copil. Deja la 28 aprilie 1464[217] el este menţionat într-un act domnesc alături de tatăl său. Istoricul I. Ursu aduce date destul de convingătoare că Alexandru şi Elena (născută prin 1465-1466) sunt copii din prima căsătorie a lui Ştefan cel Mare cu Evdochia[218]. Faptul că Alexandru apare într-un document oficial a lui Ştefan la zece luni după căsătoria voievodului cu Evdochia, de asemenea este considerat de I. Ursu un argument că Alexandru era rod din prima căsătorie. Cu atât mai mult cu cît în acelaşi an 1466 Ştefan, reconfirmând merticul anul de 100 de ducaţi mănăstirii Zograf de la Sfîntul Munte Athos cere ca în pomelnicul acestei din urmă mănăstirii "şi să scrie lângă domnia mea şi pe doamna mea (evident Evdochia - n. n.) şi pe copii noştri de Dumnezeu dăruiţi Alexandru şi Elena"[219], adică, observăm aceeaşi doi copii din prima căsătorie, care mai târziu vor fi înscrişi şi în pomelnicul mănăstirii Căpriana. Bineînţeles, după 1483, dar ceva mai înainte de 1491 (când Alexandru se căsătoreşte), Ştefan cel Mare îl desemnează pe fiul său mai mare, Alexandru, moştenitor al tronului. Deşi figurează în izvoarele timpului permanent alături de tatăl său prin formula "credinţa iubitului meu fiu Alexandru" cu începere de la 28 aprilie 1464, doar din 1491 îl aflăm pe Alexandru înscris cu titlul de "Voevod". În acest din urmă caz este vorba de un Panaghiar confecţionat la comanda lui Alexandru, fiul lui Ştefan cel Mare, pentru ctitoria sa de la Bacău, care poartă inscripţia: "Ioan Alexandru Voevod, fiul lui Ştefan Voevod, din mila lui Dumnezeu Domn al Ţării Moldovei, a făcut acest panaghiar ca să stea în biserica sa din Bacău"[220]. Prin anii 80-90 ai sec. al XV-lea Ştefan cel Mare îl antrenează pe tânărul voievod Alexandru în importante treburi de administrare a ţării, în special a unor ţinuturi muntoase din sud-vestul Ţării Moldovei cu centrul la Bacău. În acelaşi timp el participă la multe campanii militare alături de tatăl său[221]. Alexandru voievod moare la 26 iulie 1496 [222], dată după care nu mai apare în izvoare.

Această împrejurare, ne face să credem că edificarea şi sfinţirea bisericii de la Căpriana, cu ocazia căreia s-a iniţiat întocmirea pomelnicului, a avut loc până la această din urmă dată, adică între 1491, când Alexandru începe să fie menţionat ca voievod[223], iar Elena era de mai multă vreme cneaghină a marelui cnezat al Moscovei, dar înainte de 26 iulie 1496, când Alexandru încetează din viaţă. Adică, atunci când toţi cei incluşi în pomelnic - Ştefan Voievod, Maria Doamna, Bogdan, Oleana Doamna, Alexandru Voievod - erau în viaţă şi au fost înscrişi spre pomenire în lăcaşul sfânt de la Căpriana, când purtau real titlul de voievozi şi doamne;

– în al cincilea rând, faptul că Bogdan, fiul lui Ştefan cel Mare şi al Mariei-Voichiţa, apare înscris în pomelnic fără titlul de "Voevod", vine să ne demonstreze încă o dată, că pomelnicul a fost început până la 26 iulie 1496, pe când Alexandru mai era în viaţă purtând titlul de voievod, fiind recunoscut ca moştenitor al scaunului domnesc, pe

---

[217] **DRH A,** vol. II, doc. 119.
[218] Ursu I. **Ştefan cel Mare**, p. 280
[219] Ibidem, vezi nota; după Bogdan I. **Documente de la Ştefan cel Mare**, Bucureşti, vol. II , p. 102.
[220] Ursu I. **Ştefan cel Mare**, p. 283; Bogdan I. **Documente de la Ştefan cel Mare**, vol. II, p. 380.
[221] Ursu I. **Ştefan cel Mare**, p. 280-283.
[222] Ibidem, p. 283.
[223] Alexandru a purtat în ultimii ani de viaţă, titlul de voievod rezidând la Bacău, cu maniere de suveran, căci prima menţiune a lui „Io Alexandru voievod" datează din 1 ianuarie 1491(Gorovei Şt. **Note istorice şi genealogice cu privire la urmaşii lui Ştefan cel Mare**, în *SMIM,* Vol. VIII, Bucureşti, 1975, p. 189).

când celălalt fiu, Bogdan, este înscris cu titlul de voievod în izvoarele interne doar de la 24 septembrie 1498[224]. Aceasta ne arată că Bogdan a fost desemnat drept moştenitor la tronul lui Ştefan cel Mare numai după moartea lui Alexandru, când atinsese vârsta majoratului.

Iată de ce în pomelnicul întocmit, precum arătam mai sus, între anii 1491 şi 1496, Bogdan apare fără titlul de voievod. În afară de aceasta, el este înscris imediat după Ştefan voievod şi Maria doamna ca fiu direct al lor. Bogdan putea să apară în pomelnicul Căprianei cu titlul de voievod numai în cazul dacă acesta ar fi fost întocmit după 1496-1498, interval de timp în care el fusese desemnat de Ştefan ca moştenitor al scaunului domnesc.

Analiza acestor date pare să ne confirme ipoteza că **Ştefan cel Mare a construit la mănăstirea Căpriana o biserică de piatră între anii 1491- 1496,** căci numai în această perioadă Alexandru, fiul lui Ştefan cel Mare figurează cu titlul de voievod, titlu pe care îl întâlnim şi în pomelnicul analizat. Prin urmare, vechiul fundament descoperit de arheologi în vara anului 1993 nu este altceva decât temelia bisericii înălţate de Ştefan cel Mare.

Pe de o parte, opinia noastră este verosimilă prin faptul că majoritatea bisericilor înălţate de Ştefan cel Mare sunt construite din piatră[225]. Pe de altă parte, o asemenea rezolvare a problemei concordă pe de plin cu opinia temeinic argumentată a istoricului ieşean Nicolae Grigoraş[226] şi susţinută de Ştefan Andreescu[227], conform căreia cea mai mare parte a monumentelor ecleziastice ctitorite de Ştefan cel Mare au fost edificate între anii 1486-1504, perioadă, care "presupune o epocă de linişte şi prosperitate economică, pe care numai "înţelegerea" dintre domnul Moldovei şi turci o putea garanta"[228]. Este interesant faptul că aproximativ în aceeaşi perioadă (1497) Ştefan cel Mare înalţă o biserică la mănăstirea Neamţ, a cărei metoc era pe atunci Căpriana[229].

Se prea poate – după cum am admis mai sus – Ştefan cel Mare, construind biserica şi efectuând şi alte transformări la mănăstirea Căpriana, a fost acela, care odată cu sfinţirea noului lăcaş sfânt i-a reîntors şi statutul de mănăstire de sine stătătoare.

În continuare, includerea în pomelnic a lui "Petru Voevod, Elena Doamna", adică Petru Rareş şi soţia sa Elena este întru totul firească, deoarece este cunoscut aportul lor la reconstruirea mănăstirii şi a bisericii Căprienei în special între anii 1541-1545[230].

După aceştia, urmează "Alexandru Voevod, Roxanda Doamna", care pot fi uşor identificaţi cu Alexandru Lăpuşneanu şi soţia sa Ruxandra, fiica lui Petru Rareş, care au făcut bogate danii mănăstirii[231]. După ei sunt incluşi şi mulţi alţi voievozi din sec. XVI-XVIII.

5. Destinul istoric al ctitoriei lui Ştefan cel Mare

[224] **DRH A,** Vol.III, Bucureşti, 1980, p. 407-409, doc. 230 şi următoarele
[225] Chiriac N.D. **Ctitoriile lui Ştefan cel Mare domn al Moldovei (1457-1504),** Câmpulung-Muscel, 1924, p. 9-84; **Repertoriul monumentelor şi obiectelor de artă din timpul lui Ştefan cel Mare,** Bucureşti, 1958, p. 49-215.
[226] Grigoraş N. **A existat un tratat de pace între Mehmed II şi Ştefan cel Mare?,** Iaşi, 1948, p. 14-15.
[227] Andreescu Şt. **Istoria românilor: conicari, misionari, ctitori (sec. XV-XVII),** Bucureşti, 1997, p. 126.
[228] Grigoraş N. **A existat un tratat de pace între Mehmed II şi Ştefan cel Mare?,** Iaşi, 1948, p. 14-15.
[229] Stoicescu N. **Repertoriul bibliografic al localităţilor şi monumentelor medievale din Moldova**, Bucureşti, 1975, p. 590; Drăguţ V. **Dicţionar enciclopedic de artă medievală românească,** Bucureşti, 1976, p. 212-213.
[230] Vezi Ureche Gr. **Letopiseţul Ţării Moldovei**. Bucureşti, 1955, p. 155.
[231] **MEF,** Vol. I, Chişinău, 1961, p. 74-77 (doc. 1560 aprilie 11).

Atât biserica nou zidită, cât şi mănăstirea Căpriana, în general, cu tot ce a făcut Ştefan cel Mare a suferit, după câte se pare, mari pierderi şi distrugeri în timpul campaniei militare a lui Soliman Magnificul la 1538[232]. Or, se cunoaşte că invadatorii străini atacau în primul rând, spre a fi jefuite oraşele, târgurile, cetăţile şi centrele ecleziastice mai importante, mai ales mănăstirile. Despre acest eveniment tragic în istoria Ţării Moldovei, Grigore Ureche scria mai târziu în cronica sa: "Iară Suleiman împăratul turcescu cu oştile sale în urma lui Pătru vodă, la Moldova, multă pradă şi scădere făcându ţării şi călcându ţara, au ajuns până la Suceava."[233] Mănăstirea Căpriana a fost refăcută în scurtă vreme de Petru Rareş în a doua sa domnie. Lucrările de proporţii efectuate de acest domn la mai multe mănăstiri, printre care şi Căpriana, au fost evocate de Grigore Ureche în acelaşi letopiseţ: "Iară dacă să întoarse Pătru vodă de la Ţara Ungurească, într-aceia laudă au sfârşit mânăstirea Pobrata, carea era zidită de dânsul şi o au sfinţit. Aşijderea şi mănăstirea Râşca au început. Şi Dobrovăţul încă au săvârşitu de la Căpriiana mănăstirea au lucrat, încă şi alte lucruri bune multe să află făcute de dânsul…"[234]. În virtutea celor arătate mai sus informaţiile din cronica lui Grigore Ureche, precum că Petru Rareş "de la Căpriiana mănăstirea au lucrat", trebuie interpretat mai curând în sensul efctuării unor importante lucrări de refacere a acestui lăcaş în scopul renovării ei după invazia otomană din 1538. De altfel, observăm din acelaşi aliniat al cronicii că Petru Rareş tot în aceeaşi perioadă "Dobrovăţul încă au săvârşitu", ceea ce nici de cum nu înseamnă că acelaşi voievod a ctitorit şi a zidit din temelie această mănăstire, ci doar a efectuat careva lucrări de proporţii de prefacere şi de reparare a mănăstirii, deoarece se ştie cu certitudine că această din urmă mănăstire a fost fondată de Ştefan cel Mare spre sfârşitul vieţii sale.

Revenind la subiectul mănăstirii Căpriana, putem conchide că aceste lucrări au fost încheiate de Petru Rareş prin 1544-1545. Cu această ocazie mănăstirea a fost sfinţită din nou. Participând probabil, la această ceremonie, voievodul împreună cu soţia sa Elena au dăruit o frumoasă "Evanghelie de învăţătură", una dintre cele mai valoroase piese de cultură cărturărească din Moldova medievală. După cum se ştie, această sfântă relicvă s-a păstrat la mănăstire până în timpul primului război mondial, când împreună cu alte odoare ale mănăstirii au fost duse în Rusia, pierzându-i-se de atunci urma.

Iată de ce în pomelnicul ctitoricesc al mănăstirii după Ştefan voievod şi soţia sa Maria Doamna sînt înscrişi şi copiii marelui domn Petru voievod şi soţia sa Elena Doamna, care au refăcut din ruine biserica zidită de Ştefan cel Mare.

Aşa dar, din cele arătate mai sus, rezultă că prima biserică de piatră la mănăstirea Căpriana a fost construită de Ştefan cel Mare între anii 1491-1496. Reconstruită de Petru Rareş, cea mai veche biserică de piatră de la Căpriana nu a mai avut parte de reconstrucţii şi reparaţii de proporţii până în primele decenii ale sec. al XIX-lea. Drept urmare, în această perioadă – fiind măcinată de timp şi de cutremure de pământ – vechia biserică de la Căpriana a fost găsită după 1812 de către mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni într-o delăsare totală. Deteriorările au căpătat asemenea proporţii încât despre reparaţie nu mai putea fi vorba. De aceea înaltul ierarh împreună cu arhitectul, care s-a ocupat de reconstruirea bisericii, au luat decizia de a o demola în mare parte şi de a o construi din nou. Aceste lucrări de proporţii au durat aproape doi ani, fiind finalizate în noiembrie 1820. După această dată vechea ctitorie a lui Ştefan cel Mare nu a mai suportat alte prefaceri importante până în prezent. Astfel, pe parcursul secolelor din biserica înălţată la Căpriana de Ştefan cel Mare a rămas doar fundamentul. Din reconstrucţia efectuată în a

[232] Denize E. **Petru Rareş şi Moldova dintre Prut şi Nistru**, în *Revista istorică*. Seria nouă (Bucureşti), 1997, nr. 7-8, p. 478-483.
[233] Ureche Gr. **Letopiseţul Ţării Moldovei**. Bucureşti, 1955, p. 145.
[234] Ibidem, p. 155.

doua domnie a lui Petru Rareş s-a păstrat parţial (până la nivelul ferestrelor) doar pereţii bisericii. Astăzi această biserică a ajuns în forma pe care a căpătat-o în urma reconstruirii efectuate în anii 1818-1820.

Manoil Grecul (?-1467), un mare demnitar la curtea domnească din Suceava

Ş t e f a n: Oh ! pădure tânără !... Unde sunt moşii voştri?
Presăraţi... la Orbic, la Chilia, la Baia, la Lipnic, la Soci, pe Teleajen,
la Racova, la Războieni... Unde sunt părinţii voştri?
La Cetatea Albă, la Cătlăbugi, la Scheia, la Cosmin, la Lenţeşti...
Unde sunt... bătrânul Manuil şi Goian, şi Ştibor şi Cînde,
şi Dobrul, şi Juga, şi Gangur, şi Gotcă, şi Mihai spătarul,
şi Ilea Huru comisul, şi Dajbog pîrcălabul,
şi Oană, şi Gherman, şi fiara paloşului...
Boldur ?... Pământ!... Şi pe oasele lor s-a
aşezat şi stă tot pâmântul Moldovei ca
pe umerii unor uriaşi !

Barbu Delavrancea, "*Apus de Soare*"

În primii zece ani de domnie a lui Ştefan cel Mare unul dintre cei mai apropiaţi sfetnici ai lui a fost un grec pe nume Manoil. Cine a fost el ? De la bun început trebuie să menţionăm că în literatura de specialitate lipsesc cu desăvârşire cercetările privitoare la această importantă personalitate politică din anii '30-'60 ai sec. al XV-lea. De aceea chiar şi alcătuitorii indicilor de nume la cunoscutele serii de izvoare istorice, cum ar fi *"Documente privind istoria României"*[235] sau *"Documenta Romaniae Historica. A. Moldova",* au păreri diferite şi au întâmpinat greutăţi la identificarea acestui boier. De exemplu, în această din urmă colecţie materialele documentare la indici sunt grupate în jurul a două personalităţi cu acelaşi nume Manoil[236]. Caracteristici cu totul sumare, de câteva rânduri, a boierului Manoil găsim în unele lucrări, astăzi aproape uitate, privitoare la domnia lui Ştefan cel Mare[237].

În perioada imediat următoare de după domnia lui Alexandru cel Bun, în condiţiile războaielor fratricide dintre fiii şi nepoţii săi, dar şi în prima perioadă de domnie a lui Ştefan cel Mare, în viaţa politică a Ţării Moldovei se impun un şir de noi personalităţi. Dintre acestea face parte şi un boier, care a figurat în documentele vremii sub numele de Manoil, Monoilă, Manuil, Manoilo, Manole sau Mănăilă pe parcursul a circa 31 de ani.

---

[235] Gonţa Alexandru. **Documente privind istoria României. A. Moldova**. **Veacurile XIV-XVII (1384-1625). Indicele numelor de persoane**, Bucureşti, 1995, p.404 (în continuare Gonţa Al**. Indice de nume**).
[236] **DRH A**, vol. I, Bucureşti, 197 5, p.474 .
[237] Ursu I. **Ştefan cel Mare.** Bucureşti, 1925, p. 311-312; Sacerdoţeanu A. **Divanele lui Ştefan cel Mare**, în *Analele Universităţii "C. I. Parhon" Bucureşti*, Seria ştiinţelor sociale. Istorie, nr. 5, Bucureşti, 1956, p.161, 173-178.

Acest boier a jucat un rol politic important la curtea mai multor voievozi ai Ţării Moldovei, dar, şi mai ales, în sfatul domnesc (1457-1467) al lui Ştefan cel Mare. În legătură cu aceasta trebuie să subliniem că încă clasicul istoriografiei româneşti A. D. Xenopol a demonstrat că în hrisoavele emise de cancelaria domnească membrii divanului domnesc erau enumeraţi în ordinea importanţei şi autorităţii pe care o aveau în faţa voievodului[238]. Or, boierul Manoil, timp de aproape 11 ani s-a aflat aproape permanent în vârful piramidei ierarhice boiereşti a divanului lui Ştefan cel Mare. Tot în legătură cu aceasta A. Sacerdoţeanu sublinia că "în fruntea divanului stătea cel mai reprezentativ membru al consiliului domnesc, indiferent de funcţiunea pe care o deţinea, numită sau nenumită în act"[239]. Acelaşi istoric mai atrăgea atenţia asupra faptului că între marii boieri exista permanent o puternică rivalitate pentru ocuparea înaltelor dregătorii de stat şi a locurilor ocupate în sfat[240]. Prin urmare, Manoil a fost o remarcabilă personalitate a epocii sale.

În cele ce urmează ne propunem să arătăm, în măsura în care ne-au permis izvoarele istorice, cariera sa politică şi originea lui.

1. Cariera politică şi militară

Pentru prima dată numele acestui boier este întâlnit în cărţile domneşti ale lui Ilie şi Ştefan voievozi (1436-1442) din 23 mai 1436, "pan Manuil"[241] fiind membru al sfatului domnesc, al 15-lea la număr din cele 31 persoane din divan. Acest loc şi acelaşi nume de "pan Manoil" el le deţine până în 17 ianuarie 1438[242]. Titulatura de "pan" şi prezenţa aproape permanentă în sfatul domnesc, confirmă că Manoil încă pe la anii 1436-1438 era deja boier de prim rang, adică făcea parte din elita boierească din anturajul voievozilor moldoveni.

După 1438 pan Manoil este numit într-o importantă funcţie administrativă şi militară la Hotin, probabil în cea de pârcălab, înlocuindu-l pe Stanciul Hotnog, atestat ca pârcălab al acestei cetăţi la 21 aprilie 1436[243]. În cartea domnească de la acelaşi Ilie voievod el figurează în sfatul domnesc ca "pan Manoil de la Hotin"[244], bucurându-se, evident, de toată încrederea şi aprecierea lui Ilie voievod, căci Hotinul era pe acea vreme una dintre cele mai puternice cetăţi ale Moldovei. După cum se arată într-o interpolaţie atribuită lui Misail Călugărul la cronica lui Grigore Ureche, reflectând domnia lui Alexandru cel Bun, "pârcălabul de Hotin la acea margine despre Ţara Leşască şi Căzăcească," era "jiudecătorul tuturor la acel ţănut"[245]. Deci era un demnitar cu largi împuterniciri în această parte a ţării, adică în întreg ţinutul Hotinului. El s-a aflat la Hotin, cu anumite întreruperi, din 20 ianuarie 1438 până la 2 iulie 1455, şi anume până în primele luni ale ultimei domnii a lui Petru Aron[246]. Ulterior, până la sfârşitul vieţii (după

---

[238] Xenopol A.D**. Istoria românilor din Dacia Traiană**. Ediţia IV-a , vol. II, Bucureşti, 1986, p. 186.
[239] Sacerdoţeanu A. **Divanele lui Ştefan cel Mare**, în *Analele Universităţii "C. I. Parhon" Bucureşti*, Seria ştiinţelor sociale. Istorie, nr. 5, Bucureşti, 1956, p. 161.
[240] Ibidem, p. 162.
[241] **DRH A**, vol. I, doc 152. Constantin C. Giurescu consideră prima menţiune documentară a lui Manoil cea din 19 septembrie 1435 (vezi: Giurescu C.C. **Noi contribuţii la studiul marilor dregători în sec. XIV şi XV,** Bucureşti, 1925, p. 71). Această din urmă datare este pusă la îndoială prin argumente deosebit de convingătoare (vezi mai amănunţit **DRH A**, vol. I, doc.163, p. 229, comentariul la document).În afară de aceasta C. C. Giurescu îl confundă pe Manoil Grecul cu alte personalităţi cu acelaşi nume, care au activat ulterior.
[242] **DRH A,** vol. I, doc. 156, 161, 162, 168, 177.
[243] Ibidem, doc. 148.
[244] Ibidem, doc. 184.
[245] Grigore Ureche. **Letopiseţul Ţării Moldovei**, Chişinău, 1971, p. 72.
[246] **DRH A**, vol. II, doc. 48.

10 ianuarie 1467), în sfatul domnesc al lui Petru Aron şi a lui Ştefan cel Mare el este denumit doar "pan", ceea ce însemnă că nu a mai deţinut vreo funcţie militară sau administrativă.

După cum mărturisesc izvoarele vremii, în această perioadă îndelungată, de peste 20 de ani (1436-1457), de până la urcarea lui Ştefan cel Mare pe tronul Ţării Moldovei, boierul Manoil, încadrându-se în viaţa politică, plină de mari frământări şi primejdii, a încercat, ca şi alţi contemporani ai săi, sentimente de mărire şi cădere, apărând şi dispărând de pe arena politică, în funcţie de voievodul, care reuşea să ajungă la putere. Astfel din 1436 până la 17 ianuarie 1438 printre boierii din sfatul domnesc el ocupă locul 15, dar, după ce a fost numit în slujbă de stat la Hotin, este într-un fel îndepărtat de curtea domnească, fiind înscris ulterior în sfat doar al 24-lea din 33 de persoane.

În rivalitatea dintre cei doi fraţi, Ilie şi Ştefan, pentru tronul ţării pe parcursul anilor 1436-1447[247], izvoarele vremii ni-l prezintă pe pan Manoil ca adept şi susţinător al lui Ilie (Iliaş) voievod, precum şi al fiilor săi – Roman şi Alexăndrel[248]. Afirmăm aceasta, deoarece atât timp cât s-a aflat Ilie la tron, el este permanent printre boierii sfatului domnesc. Mai mult, importanţa lui, treptat, creşte, pentru că dacă în anii 1440-1443 printre membrii sfatului domnesc după locurile 15 şi 24, apoi în timpul domniilor fiilor lui Iliaş al 8-lea, al 4-lea, al 5-lea.

Într-una din cercetările lui Nicolae Iorga, în care istoricul descrie evenimentele din anii '30-'40 ai sec. al XV-lea, când în timpul războaielor pentru tronul Moldovei au avut loc multiple schimbări, se relatează că în relaţiile complicate de atunci a fost implicat şi boierul Manoil. La un moment dat după tragicul eveniment al orbirii lui Iliaş voievod, scrie N. Iorga, Marinca, soţia polonă [249]a acestuia, îl sili pe pârcălabul hotinean Manoil să cedeze, la 18 februarie 1444, în mâinile lui Ioan, castelanul de Czystov, şi ale lui Petru Odrovanski, palatinul din Liov, trei cetăţi din nordul Moldovei - Hotin, Ţeţina şi Hmeliovul[250], în scopul redobândirii tronului cu ajutorul polonilor. Însă Manoil nu s-a grăbit să aducă la îndeplinire această poruncă, păstrând cetatea sub controlul său. Aceasta mai însemnă că puternica cetate a Hotinului a continuat în acele vremuri grele să rămână în stăpânirea moldovenilor.

În anii 1442-1447, când domnitor este Ştefan al II-lea, panul Manoil figurează în sfatul domnesc doar o singură dată, la 30 septembrie 1445[251], fiind în dizgraţie sau în opoziţie faţă de acest voievod, căci făcuse parte din tabăra lui Iliaş voievod.

Situaţia se schimbă brusc o dată cu venirea la tronul ţării, în 1447, a lui Roman voievod, în tabăra căruia se afla şi boierul pan Manoil, pentru că numai astfel poate fi explicată prezenţa înaltului demnitar în sfatul domnesc al lui Roman din 18 februarie 1448, el fiind numit "Manoil cel Mare" ("Manoila Velikago")[252]. Atât în acest document

---

[247] **Istoria României**. vol. II, Bucureşti, 1962, p. 416-424.

[248] Istorici au păreri diferite în privinţa originii lui Alexăndrel voievod. Nicolae Iorga îl considera pe Alexandrel drept fiu al lui Roman şi al Mărincăi, nepot al lui Ilie voievod (Iorga N. **Basarabia noastră**, în Iorga N. *Neamul Românesc în Basarabia*, Bucureşti, 1995, p. 154), iar alţi istorici afirmă că el este fiul lui Ştefan al II (Scorpan C**. Istoria României. Enciclopedie**, Bucureşti, 1997, p.47). După alte genealogii, Alexandrel este considerat fiu al lui Iliaş (vezi, de exemplu: **DRH A**, vol. I, p. 435; Gonţa Al. Op. cit., p. 16; Gorovei Şt. **Muşatinii**, Chişinău, 1991, vezi anexa; Smeu Georgeta**. Dicţionar de istoria românilor**, Bucureşti, 1997, p.413).

[249] Cele mai recente cercetări demonstrează totuşi că Marinca era de origine lituaniană, soră cu Sofia, soţia regelui Poloniei Vladislav II Jagiello (Rezachevici C. **Cine a fost soţia lui Ilie voievod, fiul lui Alexandru cel Bun ? Un alt epizod dinastic moldo-polono-lituan**, în *Arhiva Genealogică* (Iaşi), 1995, nr. 3-4, p. 11-18).

[250] Iorga N. **Basarabia noastră,** în Iorga N. **Neamul Românesc în Basarabia**. vol. I, Bucureşti, 1995, p. 153-154; Gumenâi I. **Istoricul apariţiei ţinutului Hotin**, în *RIM,* 1997, nr. 1-2, p. 135.

[251] **DRH A**, vol.I, doc. 259.

[252] Ibidem, doc. 274.

cât şi în cel din 23 februarie 1448[253] , dealtfel ultimul izvor intern de la Roman voievod, pan Manoil figurează al doilea în sfatul domnesc. Manoil rămâne fidel lui Roman chiar şi în perioada când acesta pierde tronul în folosul unchiului său Petru. După unii istorici, Manoil s-a retras împreună cu Roman în Podolia la susţinătorul lor regele Poloniei, păstrând, totodată, şi controlul asupra Hotinului[254]. În aceeaşi relaţie, emisă în Colomea la 23 februarie 1448 de Roman-Vodă către vornicul Dietrich Buceaţchi, se aminteşte de credinţa panului Manoil de Hotin.

În împrejurări necunoscute Roman este otrăvit, de nişte boieri ai săi. Dar Manoil rămâne în aceeaşi tabără a fiilor lui Ilieş, de astă dată a lui Alexăndrel, fratele mai mic a lui Roman, pe care îl susţine în tentativa sa de a dobândi tronul Ţării Moldovei în 1449 cu sprijinul leşilor[255]. În această acţiune politico-militară, care s-a încheiat cu succes, boierul Manoil, după toate aparenţele, a jucat un rol dintre cele mai importante, fie ca sfetnic, fie ca pârcălab de Hotin, deoarece ulterior în sfatul domnesc a lui Alexăndrel el ocupă poziţia a doua după boierul Oană[256].

În anii 1449-1455 pan Manoil apare în sfatul domnesc doar în timpul scurtelor domnii ale lui Alexandrel (1449 martie – octombrie; 1452 august - 1455 mai). Acest fapt demonstrează încă o dată fidelitatea lui faţă de Alexăndrel. Pentru mai multă convingere, ţinem să arătăm că în aceşti ani Manoil a lipsit din sfaturile domneşti ale lui Petru voievod (1447 iulie - septembrie), Ciubăr voievod (1449 iarna), Bogdan voievod (1449 octombrie - 1451 octombrie), Petru voievod (1451 octombrie - 1452 februarie; 1454 august - 1455 februarie) (vezi tabelul cronologic de la sfârşitul articolului), rămânând în tabăra lui Alexăndrel.

Din informaţiile, pe care le oferă cronicile vremii (selectate şi prezentate de Grigore Ureche şi de interpolatorii de mai târziu în *Letopiseţul Ţării Moldovei*) constatăm cu deplină claritate că în scurta domnie, de doi ani, a lui Bogdan voievod, tatăl lui Ştefan cel Mare a avut numeroase ciocniri militare cu Alexăndrel. Acesta din urmă, susţinut de o samă de moldoveni şi de oastea leşească, inclusiv şi de podoleni, a intrat în câteva rânduri în ţară pe la Hotin cu scopul de a-şi redobândi tronul. Însă în aceste campanii, descrise cu multe amănunte în cronica menţionată, Alexăndrel suferă înfrângere şi Bogdan reuşi să se menţină la tron.

Ceea ce ne interesează direct în legătură cu evenimentele evocate, este faptul că în aceste războaie din anii 1449-1451 pan Manoil s-a aflat permanent în preajma lui Alexăndrel şi a participat activ la acţiunile militare în calitate de pârcălab de Hotin. Ba mai mult, în timpul când Alexăndrel se afla refugiat în Polonia, căutând sprijin din partea regelui (pe care, de altfel l-a şi obţinut) împotriva lui Bogdan, pârcălabul pan Manoil a reuşit să menţină controlul lui Alexăndrel asupra cetăţii Hotinului şi împrejurimilor.

Pan Manoil înlesneşte trecerea peste Nistru, pe la Hotin, a unui corp de oaste de moldoveni, susţinători ai lui Alexăndrel şi a polcurilor poloneze. În această acţiune îndreptată împotriva lui Bogdan pan Manoil participă foarte activ. Precum descrie evenimentele sursă cronicărească de care am amintit, în una din luptele dintre oastea lui Bogdan şi cea a lui Alexăndrel leşii l-au "trimis înainte carăle cu pârcălabul de Hotin (evident este vorba de pan Manoil.- n.n.) şi cu dânsul toţi moldovenii şi podolenii"[257].

---

[253] **DRH A,** vol. I, doc. 275.
[254] Stoicescu N. **Dicţionar al marilor dregători din Ţara Românească şi Moldova sec. XVI-XVII**, Bucureşti, 1971, p. 278 (în continuare Stoicescu N. **Dicţionar al marilor dregători**).
[255] **Istoria Românilor**. vol. II, p. 416-424
[256] **DRH A**, vol. I, doc. 274.
[257] Ureche Gr. **Letopiseţul Ţării Moldovei**, Chişinău, 1971, p. 83.

După cum reiese din acelaşi izvor narativ, anume pârcălabul de Hotin i-a salvat pe leşi de la dezastrul total, după ce ei au suferit pierderi grele în luptele cu Bogdan voievod[258].

Astfel s-a consumat încă o tentativă a lui Alexăndrel şi a grupării boiereşti, pe care o reprezenta, de a ocupa scaunul domnesc, iar pentru Manoil aceste evenimente au constituit încă un examen de fidelitate stăpânului său, soldându-se pentru el, totodată, cu acumularea unei importante experienţe militare. Pe de altă parte, până la sfârşitul scurtei sale domnii, Bogdan voievod în ciuda victoriilor obţinute asupra rivalului său Alexăndrel, nu a reuşit să-şi impună controlul asupra cetăţii şi a ţinutului Hotin, care au rămas în mâna pârcălabului Manoil şi a voievodului pribeag.

Pentru a încheia acest episod, vom menţiona că următoarele tentative ale lui Alexăndrel de a veni la tronul ţării, confruntându-se de astă dată cu Petru voievod, vor porni de fiecare dată dinspre Hotin. Prin urmare, din aceste evenimente se desprinde uşor concluzia că relaţiile lui Manoil cu Alexăndrel erau dintre cele mai strânse şi că acest pârcălab continua să deţină controlul cetăţii Hotin.

Unii istorici îl consideră pe panul Manoil drept unul din epitropii minorului Alexăndrel[259], pentru că el apare în sfatul acestuia primul sau al doilea dintre boieri. După înfrângerea şi moartea lui Alexăndrel (1455), Petru Aron (1455 mai - 1457 aprilie) în ultima sa domnie reuşeşte să-l atragă de partea sa pe influentul boier Manoil, căci cu începere din 7 iunie 1455 acesta figurează permanent în sfatul domnesc (al doilea la număr), până la detronarea domnitorului de către Ştefan cel Mare.

Este necesar să amintim că din cele 11 cărţi domneşti, câte s-au păstrat din ultima domnie a lui Petru Aron, numai în primele două (7 iunie, 2 iulie 1455) Manoil este înscris în sfatul domnesc ca "pan Manoil de Hotin". În celelalte el figurează, dar fără specificarea "de Hotin", ceea ce ne face să credem că Petru Aron, poate înţelegând importanţa, pe care o avea Manoil la Hotin, în preajma căruia putea să apară vreun pretendent la tron, a hotărât să-l lipsească de înalta dregătorie de pârcălab de Hotin, ţinându-l alături de el, totuşi, în calitate de sfetnic foarte apropiat. Pe de altă parte, Petru Aron a obţinut prin această manevră politică şi controlul asupra cetăţii Hotin.

Faptul că pan Manoil a fost lipsit de dregătoria de pârcălab de Hotin îl confirmă şi informaţia că deja la 29 august 1455[260], funcţia de pârcălab a cetăţii Hotin îi aparţine unui oarecare Sin, de asemenea şi în actul de la Petru Aron din 5 iunie 1456 în care Manoil figurează în sfat fără careva titlu, iar Sin poartă titulatura de "pan Sin de la Hotin"[261]. După înfrângerea lui Petru Aron de către Ştefan cel Mare, în primăvara anului 1457, Sin a mai continuat să deţină dregătoria menţionată încă un timp în favoarea voievodului detronat [262].

În actele din 8 septemvrie 1457 şi 11 noiembrie 1458 [263] pan Manoil apare ca "fost pârcălab de Hotin." Acesta i-a făcut pe unii istorici[264] să considere că Manoil a fost pârcălab de Hotin până în primul an de domnie a lui Ştefan cel Mare, ceea ce nu se confirmă, căci, precum am arătat mai sus, la Hotin era numit pârcălab boierul Sin, încă de Petru Aron în 1455. Cu atât mai mult că izvoarele din această epocă, atestă permanent la

---

[258] Ibidem, p. 82-84.

[259] Ursu I. **Ştefan cel Mare,** Bucureşti, 1925, p. 311; Gheorghiu A.I. **Pârcălabii Hotinului**, în *Revista Moldovei* (Botoşani), 1927, an. VI, nr. 1-3, p. 29; Husar Alexandru. **Cetatea Hotin**, în *Limba română*, 1997, nr. 1-2, p. 223.

[260] **DRH A**, vol II, doc. 52.

[261] **DRH A,** vol. II, doc. 58, p. 85-87; **Moldova în contextul relaţiilor politice internaţionale. 1387-1858.** Tratate . Alcătuitor I. Ieremia, Chişinău, 1992, p. 78.

[262] **DRH A**, vol. II, doc. 59; **Catalog de documente din Arhivele statului Iaşi. Moldova**, vol. I, Bucureşti, 1989, doc. 150.

[263] **DRH A**, vol II, doc. 78.

[264] Gheorghiu A.I. **Pârcălabii Hotinului**, în *Revista Moldovei* (Botoşani), 1927, an. VI, nr.1-3, p.29-30

Hotin, numai câte un singur pârcălab. În afară de aceasta Ştefan cel Mare reuşi să obţină controlul asupra cetăţii Hotin doar în 1463,cetatea aflându-se Aceasta se aflase sub stăpânirea polonă din aprilie 1457, datorită lui Petru Aron refugiat în Ţara Leşească.

Pornind de la realitatea că pan Manoil acumulase către această perioadă o bogată experienţă politică, pe de asupra mai ocupând şi un înalt loc în sfatul domnesc a lui Petru Aron, vrem să credem că acest boier a avut de spus un cuvânt greu în favoarea importantei decizii din 5 iunie 1456, prin care a fost luată decizia de a plăti tribut Porţii Otomane, răscumpărând prin aceasta pacea de la turcii [265].

Nu se cunosc evenimentele în detaliu, dar este cert că în scurtă vreme după venirea la tronul ţării a lui Ştefan cel Mare boierul Manoil apare în sfatul domnesc al acestuia, fiind menţionat chiar în primul document emis de cancelaria domnească a voievodului, în care sunt enumeraţi membrii sfatului din 8 septembrie 1457[266]. Probabil, celebrul voievod hotărî (şi acţiunea îi reuşi) să-l atragă pe pan Manoil de partea lui, deşi acesta odinioară luptase împotriva tatălui său, Bogdan voievod, şi făcuse parte din sfatul domnesc al rivalului său Petru Aron, aşezându-l foarte aproape de el în sfatul domnesc, poate din considerentul că Manoil era pe atunci unul dintre cei mai experimentaţi, înţelepţi şi mai competenţi boieri ai Ţării Moldovei în probleme de politică internă şi externă. Acest pas diplomatic, am spune, al lui Ştefan cel Mare faţă de Manoil a fost făcut în corespundere cu intenţiile sale a atrage de partea lui un număr cât mai mare de boieri, care se aflau în taberele ostile lui.

Istoricul I. Ursu consideră că un important grup de boieri din sfatul domnesc al lui Petru Aron, printre care şi pan Manoil, fiind în strânsă legătură cu Ştefan, încă până la intrarea acestuia în ţară, au urzit un complot împotriva celui dintâi. Ca urmare, nouă mari boieri, inclusiv Manoil, au fost acceptaţi imediat în sfatul domnesc al lui Ştefan cel Mare, care i-a instalat în scaunele cele mai înalte. De aici încolo, pe parcursul a 10 ani, până la 10 ianuarie 1467 [267] (ultima menţiune a boierul Manoil în uricele domneşti), el a rămas permanent unul dintre cei mai apropiaţi şi mai fideli sfetnici ai domnitorului în treburile ţării figurând în sfatul domnesc primul sau al doilea. De exemplul, chiar şi unchiul lui Ştefan cel Mare, Vlaicul, în divan este alături de Manoil, dar în majoritate a cazurilor în urma lui. Nicolae Iorga scrie că "bătrânul Manoil" s-a aflat în preajma tânărului voievod[268] chiar de la începutul domniei sale, mai mult intuind importantul rol al lui în această perioadă.

Locul pe care îl ocupa Manoil în sfatul domnesc, direct sau indirect ne duce la gândul că în primii zece ani de domnie a lui Ştefan cel Mare multe din cele mai importante probleme de stat, erau abordate şi rezolvate cu participarea directă şi foarte activă a boierului Manoil. Fiind sfetnic apropiat al lui Ştefan cel Mare, pan Manoil a participat la elaborarea celor mai însemnate acţiuni de politică internă, doar, mai ales, externă a Ţării Moldovei. Printre acestea sunt şi acţiunile voievodului moldovean împotriva coroanei poloneze în vederea înlăturării definitive din joc a rivalului său politic Petru Aron, precum şi cele de recuperare a cetăţilor Hotin şi Chilia . După toate probabilităţile, lui pan Manoil i s-a cerut sfatul când tânărului voievod îi veni vremea să se căsătorească, la alegerea unei candidaturi mai potrivite, de asemenea şi atunci când domnitorul luă hotărârea de a construi mănăstirea Putna, când încerca să-i readucă în ţară pe boierii pribegi, în acţiunile sale întreprinse în vederea înlăturării rivalilor săi la tronul

---

[265] **DRH A,** vol. II, doc. 58, p. 85-87; **Moldova în contextul relaţiilor politice internaţionale. 1387-1858.** Tratate . Alcătuitor I. Ieremia, Chişinău, 1992, p. 78 (în continuare **Moldova în contextul relaţiilor politice**).

[266] **DRH A**, vol. II, doc. 65, p. 94-97.

[267] **DRH A**, vol. II, doc. 145.

[268] Iorga N. **Istoria lui Ştefan cel Mare**, Chişinău, 1990, p. 41.

ţării, în politica sa de centralizare şi de transfer de putere din mâinile diferitelor grupări ale marii boierimi în cele ale domnului[269] ş. a.

2. Originea

Putem admite, nu fără temei, că viitorul mare boier Manoil, a cărui carieră politică s-a conturat între anii 1436-1467, s-a născut, probabil, pe la începutul sec. al XV-lea, fiind de o vârstă apropiată de cea a lui Iliaş voievod, fiul lui Alexandru cel Bun, născut pe la 1409 [270], alături de care a început să se afirme tot mai mult în viaţa politică a ţării. Nu se cunoaşte unde s-a născut, dar, mai curând, într-o altă ţară decât Moldova. După toate probabilităţile, tatăl său, protopop grec, se stabileşte la Suceava, unde şi îşi desfăşoară activitatea în cercuri ecleziastice (la Mitropolie, la vreo biserică domnească sau mănăstire), foarte apropiate curţii domneşti a Ţării Moldovei.

Se poate presupune o apropiere a tatălui său de cercurile politice ale lui Alexandru cel Bun, chiar şi cu însuşi domnitorul. Astfel, încă în copilărie, trebuia să fi existat legături între Iliaş şi Manoil. Aceste împrejurări l-ar fi apropiat pe cei doi tineri, făcându-i prieteni pe viaţă. Când Iliaş deveni voievod al ţării, îl aduce pe Manoil la curtea sa, în calitate de membru al sfatului domnesc, dar nu înainte ca acesta să fi trecut stagiul respectiv, pe care îl făceau tinerii fii de boieri moldoveni la curtea domnească, pentru ca ulterior, acumulând experienţă, să ajungă în înalte dregătorii de stat. Probabil, numai astfel poate fi explicată în continuare fidelitatea lui Manoil faţă de Iliaş şi urmaşii săi, până la dispariţia lor de pe arena politică a Ţării Moldovei pe la mijlocul anilor ‘50 ai sec. al XV-lea.

Despre legăturile strânse de familie între fiul de voievod Iliaş şi fiul protopopului Manoil vorbeşte, poate indirect şi faptul că în actul din 8 martie 1442 dintre 19 membrii ai sfatului domnesc numai doi boieri sunt menţionaţi cu copiii lor, dintre care unul este Manoil[271].

De faptul că, pan Manoil era de obârşie socială modestă, fiul unui protopop, ne convingem luând cunoştinţă de documentul din 23 februarie 1438[272], unde el este numit “Manuil (fiu. - n.n.) al protopopului” (“protopovi a”). Din izvoarele ce ţin de prima jumătate a sec. al XV-lea, când a activat acest protopop, nu am reuşit săi stabilim numele lui concret şi unde a fost protopop, adică unde şi ce activitate a desfăşurat. Un detaliu destul de important ne parvine totuşi. Astfel, în mai multe documente, care reflectă primii ani de activitate ai lui Manoil (între 1436-1447), el figurează cu numele Manoil Grecul sau Grecin (“Gr in”)[273]. Aceasta ar însemna, în opinia noastră, că tatăl lui (deci şi fiul său) era grec şi s-a stabilit în Moldova în timpul domniei lui Alexandru cel Bun sau în perioada imediat următoare, ceea ce e mai puţin probabil. Deoarece şi Manoil vorbea greceşte, cunoscut de contemporanii lui ca fiind de neam grec, i s-a spus “Grecul”. Mai târziu, cu trecerea anilor, Manoil s-a moldovenizat, încadrându-se deplin în societatea moldovenească de atunci şi făcând, după cum am arătat o strălucită carieră politică la curtea domnească a mai multor voievozi ai Ţării Moldovei, ca să atingă apogeul activităţii sale în timpul domniei lui Ştefan cel Mare.

De instruirea şi educaţia lui Manoil, care, pe lângă altele. era înzestrat, se vede, cu o minte ageră, s-a ocupat chiar tatăl său – protopopul. Se ştie că clerul de asemenea rang

---

[269] Papacostea Şerban. **Ştefan cel Mare domn al Moldovei (1457-1507),** Bucureşti, 1990, p. 25.
[270] **Cronicile slavo-române din sec. XV-XVI,** publicate de Ion Bogdan. Ediţie revăzută şi completată de P.P. Panaitescu, Bucureşti, 1959, p. 6,14.
[271] **DRH A**, vol. I, doc, 219.
[272] **DRH A**, vol. I, doc. 180.
[273] **DRH A**, vol. I, doc. 159, 163, 175, 176, 179, 272.

era bine instruit chiar pe atunci. Cu o altă ocazie observam că şi alţi protopopi din Moldova din epoca lui Alexandru cel Bun: Iuga, Simion şi Ioil[274], deşi erau de origine socială modestă le-au dat fiilor o bună educaţie şi instruire, aceştia făcând o carieră strălucită, ajungând să deţină înalte ranguri şi dregătorii boiereşti şi destul de bogaţi.[275]

De unde a venit şi când s-a stabilit în Moldova tatăl lui Manoil cu familia, nu se cunoaşte. Să fi venit din Bizanţ, pe când împărat era Manoil II Paleologul (1391-1425), de unde poate se trage şi numele fiului său, ori din Crimeea, unde trăiau mulţi greci, fiind nevoiţi să plece din cauza invaziei otomane? Să se fi stabilit protopopul în Ţara Moldovei în condiţiile consolidării Mitropoliei autohtone, când se întemeiau noi mănăstiri, şi au fost aduse moaştele Sf. Ioan cel Nou la Suceava? Să fi fost adus acest protopop în Moldova chiar de Alexandru cel Bun sau de unul dintre urmaşii săi în calitate de duhovnic sau de dascăl de casă, cum se obişnuia pe atunci? Pe de altă parte se admite, aducându-se dovezi concludente, că după moartea primului mitropolit al Moldovei Iosif (1415-1416), scaunul acestuia a fost ocupat de un mitropolit grec, Macarie, care, la rândul său, a fost urmat de alţi ierarhi greci până prin 1452 [276]. În asemenea împrejurări cu acelaşi succes s-ar putea presupune că acest protopop grec, tatăl lui Manoil, a venit în Ţara Moldovei, însoţindu-l pe mitropolitul grec Macarie. În acele timpuri, era cunoscut şi un alt protopop, Constantin[277], care a activat în Moldova prin anii '30 ai sec. al XV-lea, care pe la 1438-1439 l-a însoţit pe un alt mitropolit al Moldovlahiei de neam grec, Damian[278], participând alături de el la Sinodul ecleziastic de la Ferrara-Florenţa.

Astfel din cele arătate mai sus reiese clar că Manoil era de neam grec şi că era fiul unui protopop, numele căruia nu se ştie, stabilit în Moldova în anii de domnie a lui Alexandru cel Bun.

3. Averea şi familia

Izvoarele vremii nu atestă careva proprietăţi, care să fi aparţinut acestui mare demnitar în prima parte a vieţii sale. Această stare de lucruri pare fie incredibilă, deoarece se ştie că mulţi demnitari de asemenea rang, în epoca evocată, erau înzestraţi de către voievozii ţării, inclusiv şi de Ştefan cel Mare "pentru slujbă dreaptă şi credincioasă" cu sate, moşii şi cu alte proprietăţi. Manoil, fiind o persoană de stare şi origine socială modeste, dar este cunoscut că anume bogăţia, stăpânirea de mari domenii funciare determinau, în primul rând, puterea de influenţă a boierimii de atunci şi prezenţa lor în sfatul domnesc.

Care a fost, totuşi, suportul apariţiei şi menţinerii în prim planul vieţii politice a lui Manoil mai bine de 30 de ani ? În asemenea împrejurări considerăm că Manoil a reuşit să se impună în faţa mai multor voievozi datorită faptului că era un om cu multă ştiinţă de carte pentru vremea sa. Aceasta l-a înarmat cu un orizont larg şi cu cunoaşterea profundă a situaţiei politice din această parte a Europei, împrejurare, care a determinat, probabil, în primul rând, ascendenţa sa politică ulterioară.

---

[274] **DRH A,** vol. I, doc. 165 (7 dec.1436),doc.286 (22 sept. 1448), doc.68 (16 sept.1427), doc.130 (25 mai 1434).

[275] Despre prezenţa şi activitatea altor protopopi lui Moldova în epoca lui Alexandru cel Bun şi imediat următoare vezi: Bârsănescu Şt. **Pagini scrise din istoria culturii româneşti**, Bucureşti, 1971, p. 144-145; Păcurariu M. **Istoria Bisericii Ortodoxe Române**. vol. I, Bucureşti, 1991, p. 619-622; Ешану А. **Школа и просвещение в Молдавии (XУ- начало XУШ вв.),** Кишинев, 1983, с. 66-67.

[276] Gorovei Şt. **Muşatinii**, Chişinău, 1991, p.40; Păcurariu Mircea. **Istoria Bisericii Ortodoxe Române**, vol. I, Bucureşti, 1991, p. 340.

[277] Păcurariu M. **Istoria Bisericii Ortodoxe Române**, vol. I, p. 343.

[278] Ibidem, p. 342.

O carte domnească din 8 martie 1442 de la Ilie şi Ştefan voievozi,[279] precum şi un rezumat din 1452 [280] ne oferă o altă rară informaţie despre Manoil, precum că el avea copii ("panul Manoil şi copiilor acestuia"), dar numele lor concrete nu sunt dezvăluite. După un alt izvor din 1493[281], ajuns până la noi doar într-un rezumat ulterior, aflăm că Anuşca şi Neacşa, fetele lui Mănăilă, vând satul Mănăileşti. În acest caz presupunem că este vorba de fiicele lui Manoil Grecu, portretul politic al căruia am încercat să-l schiţăm, care după stingerea din viaţă (1467) le-a lăsat moştenire un sat, ce îi purta numele. Alţi urmaşi ai lui Manoil, fie copii sau nepoţi, nu am reuşit să-i identificăm.

Acest sat, Mănăileşti, vândut de fiice în 1493, pare să fie identificat cu cel menţionat într-un uric de danie al lui Ştefan cel Mare din 8 octombrie 1487 [282], fiind localizat de unii cercetători în ţinutul Neamţ[283]. În baza aceluiaşi izvor din 1493 Vladimir Nicu îl localizează în fostul raion Ungheni, Republica Moldova[284]. Conform izvoarelor documentare din a doua jumătate a sec. al XV-lea şi perioada imediat următoare, au existat şi alte sate, locuri, purtând acelaşi nume: lângă Bacău[285], "unde a fost Manoil" pe Prut [286]ş.a. Însă legarea acestora din urmă de numele lui Manoil Grecul se complică din cauza prezenţei în această epocă şi a altor persoane cu numele Manoil: Manoil Gârbovul (1440-1445), Manoil Raiciu (1453), Manoil Şerbici (1439-1444), Manoil Iacovei (1471).

Astfel, datorită unor calităţi personale, precum şi cunoştinţelor de carte dispunea, fiul unui simplu protopop a făcut o strălucită carieră pe parcursul a peste 30 de ani. Ajuns în anturajul voievozilor moldoveni încă în anii '30 ai sec. al XV-lea, Manoil Grecul a deţinut importante dregătorii, cum ar fi cea de membru al sfatului domnesc (1436-1438), pârcălab de Hotin (1438-1455), apoi din nou sfetnic apropiat al lui Petru Aron (1455-1457), şi în cele din urmă, al lui Ştefan cel Mare (1457-1467). Neîndoielnic, apogeul carierii sale, pan Manoil îl atinge în prima perioadă de domnie a lui Ştefan cel Mare, când este sfetnic foarte apropiat al vestitului voievod, ocupând permanent poziţia întâia sau a doua în sfatul domnesc, contribuind la consolidarea ţării sub toate aspectele.

Imagine: Palatul pârcălabului de la Orhei

VLAICUL PÂRCĂLAB (? - 1484), UNCHIUL LUI ŞTEFAN CEL MARE

ACTIVITATEA POLITICĂ ŞI MILITARĂ

O, eroi ! care-n trecutul de măriri vă adumbriseţi,
Aţi ajuns acum de modă de vă scot din letopiseţ,

[279] **DRH A**, vol. I, doc.219.
[280] **DRH A**, vol. II, doc. 16.
[281] **DRH A,** vol. III, Bucureşti, 1980, doc. 119.
[282] **DRH A**, vol. III, doc. 12.
[283] **DRH A**, vol. III, indice, p. 606.
[284] Nicu Vladimir. **Localităţile Moldovei în documente şi cărţi vechi**. vol. I, Chişinău, 1991, p. 20. O altă sursă informativă indică ca primă menţiune a satului Mănăileşti din raionul Ungheni datează din 1644 (**Enciclopedia sovietică moldovenească**, vol. IV, Chişinău, 1974, p. 197).
[285] **DRH A**, vol. III, doc. 247,256.
[286] **DRH A**, vol. III, doc. 258.

Şi cu voi drapându-şi nula, vă citează toţi nerozii,
Mestecând veacul de aur în noroiul greu al prozii.
Rămâneţi în umbră sfântă, Basarabi şi voi Muşatini,
Descălecători de ţară, dătători de legi şi datini,
Ce cu plugul şi cu spada aţi întins moşia voastră
De la munte pân' la mare şi la Dunărea albastră.

Mihai Eminescu *Scrisoarea III*

Epoca de domnie a lui Ştefan cel Mare este una din cele mai importante sub aspect politico-militar, economic, cultural şi ecleziastic din întreaga istorie a Ţării Moldovei. Pe parcursul acestei domnii glorioase Ştefan cel Mare a avut duşmani şi rivali, dar şi mulţi prieteni şi susţinători în tot ce a reuşit să izbândească. În această perioadă de grele încercări Ştefan cel Mare a izbutit să apere ţara, să înscrie una din cele mai glorioase pagini din istoria românilor…

Această epocă a lansat o întreagă pleiadă de mari personalităţi, care alături de Ştefan s-au impus prin ample activităţi în cele mai diverse domenii: politic, militar, cultural şi ecleziastic. Una dintre cele mai importante din această galerie de personalităţi a fost unchiul lui Ştefan cel Mare - Vlaicul, fratele mamei sale.

Lucrarea de faţă este dedicată acestei personalităţi politice marcante, care a fost alături de Ştefan încă de pe timpul domniei tatălui său Bogdan al II-lea (1449-1451), ba poate şi de mai înainte, până către mijlocul anilor ’80 ai sec. al XV-lea când, devenit celebru şi acoperit de glorie, bătrânul boier Vlaicul se stinge din viaţă sau cade într-una din luptele sângeroase purtate pentru apărarea Chiliei şi a Cetăţii Albe din vara anului 1484.

Boierul Vlaicul a fost un înalt demnitar la curtea domnească făcând parte permanent din 1457 până în 1484 din sfatul domnesc şi a deţinut importante dregătorii în aparatul militar administrativ de stat al Ţării Moldovei. El apare în izvoarele documentare cu numele de Vlaico, Vlaicol, Vlaicu atât în epoca anterioară (1451), cât şi în anii de domnie a lui Ştefan cel Mare (1457-1504). Trebuie să arătăm că Vlaicul apare permanent în izvoarele vremii cu titlul de “pan” uneori şi de “jupan”[287]. Acest calificativ îl purtau în epoca respectivă cei mai de seamă boieri moldoveni de viţă veche, care în afară de faptul că erau bogaţi, ei mai erau deosebit de influenţi şi jucau un rol important în viaţa politică internă şi externă a Ţării Moldovei. Vlaicul a fost unul dintre cei mai apropiaţi şi mai fideli sfetnici şi comandanţi militari ai lui Ştefan cel Mare. De la urcarea acestui domn în scaunul Ţării Moldovei şi până la sfârşitul vieţii (1484) Vlaicul a făcut parte permanent din sfatul domnesc şi a ocupat în repetate rânduri pentru mulţi ani funcţii dintre cele mai responsabile, în primul rând cele de pârcălab de Cetatea Albă, de Hotin şi de Orhei. Aflându-se în aceste înalte dregătorii Vlaicul pârcălab a participat în calitate de comandant militar la multe din campaniile de război ale voievodului său, mai ales în cele de apărare a ţării împotriva ungurilor, tătarilor şi otomanilor. În aceste bătălii de răsunet european s-a călit şi s-a acoperit de glorie puţin cunoscutul până atunci comandant de oşti din epoca lui Ştefan cel Mare – Vlaicul pârcălab. În cele ce urmează vom încerca să evocăm cele mai semnificative momente din viaţa şi activitatea ilustrului demnitar din epoca lui Ştefan cel Mare precum şi din cea a urmaşilor săi.

[287] Xenopol A.D. **Istoria românilor din Dacia Traiană**. Ed. IV-a. Vol. II, Bucureşti, 1986, p. 180.

1. Originea

Personalitatea acestui mare şi neînfricat demnitar din a doua jumătate sec. al XV-lea a atras de mai multă vreme atenţia istoricilor. Cu toate acestea, mai ales din cauza obscurităţii şi insuficienţei de informaţie în izvoarele istorice, nu s-a izbutit să fie clarificată definitiv originea sa.

În literatura de specialitate discuţia privind obârşia lui Vlaicul pârcălab durează de mai multă vreme. Din confruntarea de opinii s-a ajuns la unele constatări mai mult sau mai puţin certe.

În primul rând, este recunoscut aproape unanim faptul că Vlaicul a fost fratele mamei lui Ştefan cel Mare, Oltea-Maria. Pan Vlaicul este considerat rudă apropiată a lui Ştefan cel Mare nu numai prin aceea că a jucat un rol important în domnia lui Bogdan al II-lea şi mai ales a fiului acestuia Ştefan, dar mai cu seamă datorită faptului că în cartea sa domnească din 1 ianuarie 1467 voievodul îl numeşte "unchiul nostru"[288]. Ce-i drept, Vlaicul pare să mai fi fost numit astfel de nepotul său în actul de vânzare-cumpărare a moşiei Chişinău din anul 1466, dar fiind vorba despre o copie de pe un suret, făcută în sec. al XVIII-lea, acest calificativ restabilit după conţinut de editorii documentului este îndoielnic după părerea noastră[289] .

În al doilea rând, deşi nu se cunosc date concrete despre părinţii lui Vlaicul şi al Oltei, s-a constatat totuşi că ei erau de viţă nobilă, având moşii prin părţile Bacăului, Trotuşului şi Borzeştilor[290]. Uricele lor de moşie au ars într-un incendiu în satul Floceşti în casa Rusului la o dată anterioară lui 8 octombrie 1472[291]. Recunoscându-se însă apartenenţa acestor moşii părinţilor lui Vlaicul la 14 mai 1479 aceste moşii, " anume satul Rogojenii pe Siret" (2 sate) i-au fost date şi întărite de către Ştefan cel Mare ocina dreaptă lui Duma[292], fiul lui Vlaicu, pe care cel dintâi le primise, probabil drept zestre de la tatăl său cu ocazia căsătoriei.

După cum au demonstrat cercetările mai multor istorici (M. Costăchescu, N. Grigoraş, L. Şimanschi), dar mai cu seamă cele ale lui Constantin Rezachevici[293] toate încercările de a demonstra că Vlaicul şi sora sa Oltea-Maria sunt de origine din Ţara Românească[294] devin tot mai puţin credibile.

Viitorul domn Ştefan cel Mare se pare că a făcut cunoştinţă cu Vlaicul din copilărie, deoarece tatăl său, Bogdan al II-lea voievod (1449-1451), avea moşie numită Bogdăneşti, de asemenea prin părţile Bacăului. Deşi Oltea nu era soţia legitimă a lui Bogdan al II-lea, se vede că între acesta din urmă şi cumnatul său Vlaicul se stabiliseră de mai multă vreme legături strânse de rudenie. Probabil Vlaicul a participat activ la acţiunile lui Bogdan, care în 1449 s-au soldat cu ocuparea tronului Moldovei[295]. Căci şi astfel putem explica prezenţa lui Vlaicul în 13 iunie 1451 în sfatul domnesc al acestuia

---

[288] **DRH A**, Vol. II, Bucureşti, 1976, doc. I44, p. 208-209.
[289] **DRH A,** vol. II, doc. 131, p. 187.
[290] Costăchescu M. **Documente moldoveneşti de la Ştefan cel Mare**, Iaşi, 1933, p. 6-16.
[291] **DRH A**, Vol II, doc. 188 p. 280-281.
[292] **DRH A**, vol. II, doc. 216, p. 328-239.
[293] O analiză detaliată critică a spectrului de opinii privind originea mamei lui Ştefan cel Mare, Maria-Oltea, prin urmare şi a fratelui ei Vlaicu vezi: Rezachevici C. **Un Tetraevanghel**, în *SMIM,* vol. VIII, Bucureşti 1975, p.161-183; Idem. **Familia lui Ştefan cel Mare. Împrejurările ocupării tronului**, în *Revista arhivelor* Bucureşti 1982 nr.2, p. 117-134 .
[294] Iorga N. **Istoria lui Ştefan cel Mare**, Chişinău-Iaşi, 1990, p. 25.
[295] **Grigoraş N**. **Când a intrat Ştefan cel Mare în Moldova ?,** în *Anuarul liceului Naţional din Iaşi*, 1942-1945, Iaşi, 1946, p. 5; **Idem**, Începuturile domniei lui Ştefan cel Mare (1457-1459), în *Studii şi cercetări ştiinţifice*, Istorie, Anul VIII , (1957), Fasc. I, p. 42-44.

prin formula "credinţa panului Vlaicul"[296]. De altfel, aceasta este unica menţiune a lui Vlaicul în documentele istorice de până la domnia lui Ştefan cel Mare.

Astfel, în istoriografia contemporană românească se profilează tot mai evident opinia că Vlaicul este de origine din Ţara Moldovei.

2. În serviciul lui Bogdan al II-lea şi al tânărului voievod Ştefan

Cariera politică şi militară a lui pan Vlaicul începe probabil într-o perioadă a războaielor fratricide interne, pe când el era destul de tânăr. Aceasta a putut să se producă pe la sfârşitul anilor '40 ai sec. al XV-lea, când în lupta pentru tronul Ţării Moldovei a intrat şi cumnatul său Bogdan al II-lea. După Constantin Rezachevici[297], acesta din urmă era fiul fratelui lui Alexandru cel Bun, frate care, de asemenea, purta numele Bogdan, întâlnit în izvoarele vremii cu titlul de "jupan Bogdan". După Leon Şimanschi[298], tatăl lui Ştefan cel Mare era fiul legitim al lui Alexandru cel Bun de la a treia soţie Marena. Din căsătoria considerată nelegitimă a lui Bogdan al II-lea cu sora lui Vlaicul – Oltea s-a născut pe la mijlocul anilor 30 ai aceluiaşi secol (1435-1438)[299] viitorul voievod al Moldovei, Ştefan cel Mare. Apropierea dintre acele două spiţe, una domnească iar cealaltă boierească, s-a produs, după cum admit cercetătorii problemei, prin părţile Borzeştilor, Trotuşului şi Bacăului, unde cele două familii de nobili moldoveni aveau moşii. În rivalităţile pentru tronul ţării, pe care de altfel Bogdan al II-lea a reuşit să-l dobândească în 1449, precum şi în războaiele pe care le-a purtat acesta în scurta sa domnie cu rivalii săi, în care a repurtat victorii strălucite, mai cu seamă în cea de la Crasna 1450, pan Vlaicul, ca rudă foarte apropiată (cumnat al voievodului), trebuia să se afle implicat în evenimente în tabăra acestuia. Cu atât mai mult pare verosimilă versiunea, dacă reţinem faptul că Bogdan al II-lea a fost primul voievod moldovean, care în scopul apărării Moldovei a recurs la chemarea oştiii celei mari a ţării. În asemenea situaţie Bogdan al II-lea avea nevoie de comandanţi în care să aibă toată încrederea. Admitem că unul dintre aceştia a fost în scurta domnie a lui Bogdan al II-lea (1449-1451) pan Vlaicul, despre a cărui "credinţă" se pomeneşte într-una din cărţile domneşti ale acestui voievod din 1451, hrisov menţionat ceva mai sus.

Nu se cunosc împrejurările din luna octombrie 1451 (când în acea noapte tragică Petru Aron năvălind pe neaşteptate a reuşit să-l prindă şi să-l decapiteze pa Bogdan al II-lea), cum a reuşit Vlaicul să-şi salveze viaţa, în cazul în care dacă admitem că el l-a însoţit pe Bogdan al II-lea le Reuseni. După cum admite L. Şimanschi "în zorii însângeraţi ai acestei zile de vineri, 15 octombrie a anului 1451 Ştefan salvat, desigur, prin jertfa credincioşilor lui Bogdan al II-lea (se prea poate şi al lui Vlaicul personal – nota A.E.), fiul acestuia se va fi îndreptat spre cetatea Sucevei, unde putea afla cel mai grabnic şi mai sigur adăpost. În curând, după cum arată pe bună dreptate acelaşi autor, după 17 octombrie, însoţit de rudele apropiate (sunt de admis, în primul rând, mama sa, doamna Maria (Oltea), şi fratele acesteia Vlaicul, precum şi alţi boieri fideli), Ştefan s-a retras în Transilvania, probabil în zona Ţării Bârsei şi a Braşovului, unde tatăl său avusese prieteni şi relaţii, o dată cu vărul său muntean Vlad Ţepeş, refugiat încă din 1449 la curtea Sucevei"[300]. Ulterior, din Transilvania, Vlaicul împreună cu alţi boieri îl însoţesc pe tânărul Ştefan şi mama sa în Ţara Românească la curtea lui Vlad Ţepeş. Drept argument în această privinţă este evocat faptul că unul din boierii care au preferat

[296] **DRH A**, vol. II, doc. 11, p. 11-13.
[297] Rezachevici C. **Un Tetraevanghel** , în *SMIM*. vol. VIII, Bucureşti 1975, p.171.
[298] Şimanschi L. **O cumpănă** , în *AIIA,* Iaşi, 1982, vol. XIX, p. 187.
[299] **Ibidem**, p. 197.
[300] **Ibidem**, p.185. Vezi şi nota 18.

pribegia a ajuns în sfatul domnesc al lui Vlad Ţepeş[301]. Tânărul Ştefan împreună cu ai săi a rămas în Valahia până în primăvara anului 1457 când încep acţiunile tânărului fiu de domn îndreptate spre a dobândi tronul Ţării Moldovei.

Ca şi alţi cercetători, nu fără temei, putem admite prezenţa lui Vlaicul în tabăra lui Ştefan cel Mare din Valahia şi participarea sa activă la pregătirea şi efectuarea acelei reuşite acţiuni militaro-politice din primăvara anului 1457, în urma căreia Ştefan l-a învins pe rivalul său Petru Aron şi a devenit domn al Ţării Moldovei. După cum admite C. Rezachevici, anume faptul că mama lui Ştefan cel Mare şi fratele ei Vlaicul erau de prin părţile Bacăului putut contribui la organizarea mişcării de susţinere a acestuia, când a trecut cu o samă de oaste din Valahia (circa o mie de oşteni călăreţi din partea voievodului Vlad Ţepeş) în Ţara de Jos cu scopul de a-l înlătura pe Petru Aron din scaunul domnesc. Aceştia, în număr de peste cinci mii de călăreţi, au participat activ şi la lupta de lângă Dolheşti, în care Ştefan l-a învins pe asasinul tatălui său[302]. Această activitate a lui Vlaicul pare să se profileze şi din primele acte domneşti, când după o absenţă de 6 ani, după ce a fost decapitat Bogdan voievod, pan Vlaicul reapare în izvoarele vremii, de astă dată direct în componenţa Sfatului domnesc al tânărului voievod Ştefan, fiind unul dintre cei mai activi susţinători ai săi în aceste acţiuni.

3. Pârcălab de Cetatea Albă

Deja la 8 septembrie 1457[303], adică chiar în primul act scris ieşit din cancelaria domnească a lui Ştefan voievod, în care apare componenţa Sfatului Domnesc după obţinerea tronului de către Ştefan, pan Vlaicul figurează al 5-lea cu titlul de pârcălab al Cetăţii Albe. Aceste fapte, credem, ne îndreptăţesc întru totul să considerăm că în aceste prime acţiuni de politică internă, care urmăreau scopul consolidării lui Ştefan voievod la tronul Ţării Moldovei, precum şi asigurarea controlului său asupra întregului teritoriu naţional, lui Vlaicul i s-a acordat cea mai mare încredere, fiind atras în aceste acţiuni ca unul dintre cei mai apropiaţi şi mai fideli susţinători ai săi. Totodată, tânărul domnitor prin concursul sfetnicilor săi, fiind de altfel foarte tânăr pe atunci, cunoscând importanţa unuia dintre cele mai mari centre de apărare şi aducătoare de venituri ale ţării, precum era Cetatea Albă, a hotărât în scurtă vreme să-l numească în înalta dregătorie de pârcălab într-acolo chiar pe unchiul său pan Vlaicul.

În acele complicate circumstanţe când Ştefan voievod a obţinut tronul ţării, dintre care punctăm pe cele mai importante, precum ar fi căderea Constantinopolului (1453) sub stăpânirea otomanilor şi transformarea Ţării Moldovei în ţară tributară Imperiului Otoman (1456)[304]; deţinerea controlului asupra cetăţii Hotinului de către Petru Aron şi refugierea acestuia împreună cu o samă de boieri, printre care Mihail (Mihul) logofătul, după pierderea tronului în limitele Ţării Leşeşti şi creşterea pericolului din partea regelui polonez, în cazul în care acesta s-ar fi decis să atace Moldova sub pretextul susţinerii voievodului fugar; deţinerea controlului asupra cetăţii Chilia de către regele Ungariei ş. a. Tânărul Ştefan şi sfetnicii săi mai apropiaţi înţelegeau cît de importantă este deţinerea controlului eficient asupra Cetăţii Albe de către Ţara Moldovei. Acest pas se cerea făcut mai ales că turcii întreprinseseră deja în acei ani acţiuni prin care urmăreau scopul cuceririi Cetăţii Albe. Această misiune de mare răspundere de întărire a cetăţii din sud-

---

[301] Andreescu Ştefan , **Vlad Ţepeş (Dracula),** Bucureşti 1971, p. 49. Opinia este împărtăşită pe deplin şi de Leon Şimanschi (Şimanschi L. **O cumpănă** … p. 185, nota 18).

[302] **Gonţa Al. O problemă de geografie istorică. Locul unde s-a dat bătălia dintre Ştefan cel Mare şi Petru Aron**, în ***Gonţa Al****. Studii de istorie medie*, Iaşi, 1998, p. 306.

[303] **DRH A**, vol. II, doc. 65, p. 94-97.

[304] Eşanu A., Eşanu Valentina. **The Estadlishing of Moldo-Osman Vassalage Relations (1456**), în *Bildiri Ozetlleri. XIIIth turkish Congress of History*, Ankara, 1999, p. 79-80.

estul Moldovei voievodul i-a încredinţat-o unchiului său pan Vlaicul. După cum admite istoricul I. Chirtoagă, "Întrucât Vlaicul făcea parte şi din sfatul domnesc, alături de acest bărbat de stat era numit un al doilea pârcălab. Aceasta a servit drept precedent pentru numirea a doi pârcălabi şi în alte cetăţi ale ţării, inclusiv şi la Chilia "[305]. Această afirmaţie nu se confirmă după documentele emise de cancelaria lui Ştefan cel Mare până către 1466, adică perioadă în care Vlaicul a fost pârcălab de Cetatea Albă. Câte doi pârcălabi încep să fie atestaţi în cetatea de la gurile Nistrului doar din 1466, fiind atestaţi în această funcţie Sbierea şi Stanciul [306], pe când la Chilia sunt atestaţi câte doi pârcălabi încă din 1465[307], adică în scurtă vreme după trecerea cetăţii de la Dunăre în stăpânirea moldovenilor. De aceea, precedent pentru a numi doi părcălabi în cetăţile Moldovei a servit mai curând Chilia, după care în anul următor au început a fi numiţi câte doi pârcălabi şi la Cetatea Albă.

De altfel, în această primă perioadă a domniei, Ştefan cel Mare în acţiunile sale de consolidare la tron şi de întărire a capacităţii de apărare a ţării a căutat să se sprijine mai cu seamă pe rudele apropiate[308]. Astfel, în afară de Vlaicul, care a fost numit pârcălab de Cetatea Albă, Ştefan îi încredinţează dregătoria de pârcălab al Cetăţii Neamţ cumnatului său Isaia. Acelaşi Isaia devine primul pârcălab al Chiliei (11aprilie 1465[309]) după trecerea acestei cetăţi sub controlul lui Ştefan cel Mare. Pe aceşti doi precum şi pe o altă rudă a sa Petru Iachimovici, Ştefan cel Mare i-a inclus în sfatul domnesc. De aceea, mai ales în primii ani de domnie, conchide N. Grigoraş, "în aşa-zisul consiliu operativ al tânărului domnitor se pare că au avut un rol important, precumpănitor, rudele sale"[310].

După cum arată izvoarele vremii, misiunea boierului Vlaicul la Cetatea Albă s-a dovedit a fi de o durată relativ lungă, căci în izvoarele documentare din epoca lui Ştefan cel Mare el figurează cu siguranţă în această dregătorie din septembrie 1457 până la 3 decembrie 1462[311]. S-ar putea presupune că această activitate a lui Vlaicul la Cetatea Albă a durat chiar mai multă vreme, până în iulie 1466, deoarece în cărţile domneşti emise între 1462 şi 1466 apare doar o singură dată în 1463 (fără lună şi zi) numele unui pârcălab de Cetatea Albă Constantin[312]. Considerăm că Vlaicul mai continua să deţină această funcţie, deoarece în acelaşi an 1463 el apare ca pârcălab de Cetatea Albă într-o inscripţie de pe o carte manuscrisă cumpărată de el de la un oarecare diac Trifu[313]. Aceasta pare cu atât mai mult verosimil în condiţiile în care în documentele din aceşti ani boierii din sfatul domnesc sunt indicaţi doar cu rare excepţii cu funcţiile dregătoreşti pe care le deţineau. De aceea, se pare, abia în iulie 1466 "jupanul Vlaicul" este înlocuit în această funcţie la Cetatea Albă de către pan Stanciu şi pan Sbierea[314].

---

[305] Chirtoagă I., **Din istoria Moldovei de sud-est până în anii 30 ai secolului al XIX-lea**, Chişinău, 1999, p.89.

[306] **DRH A**, vol. .II, doc. 131, 136, 138, 141.

[307] **DR H A**, vol. .II, doc. 129, p. 185-186.

[308] Sacerdoţeanu A. **Divanele lui Ştefan cel Mare**, în *Analele Universităţii "C.I.Parhon" Bucureşti*. Seria ştiinţelor sociale. Istorie, nr. 5, 1956, p. 166.

[309] **DRH A,** vol. II, doc. 128, p. 183-184.

[310] **Grigoraş N**. **Începuturile domniei lui Ştefan cel Mare (1457-1459**), în *Studii şi cercetări ştiinţifice.* Istorie. Anul VIII fasc., 1, Bucureşti 1957, p. 56.

[311] **DRH A,** vol. II, doc. 113, p. 162-156.

[312] **Catalogul documentelor moldoveneşti din Direcţia Arhivelor centrale**. Supliment vol. I, Bucureşti, 1975 p. 40-41 (în continuare **CDMB Supliment I**). Informaţia despre Constantin ca pârcălab de Cetatea Albă este cu totul îndoielnică, deoarece parvine dintr-un document fals (**DRH A**, vol. II, doc. VI, p. 423-426).

[313] **Repertoriul monumentelor şi obiectelor de artă din timpul lui Ştefan cel Mare**. Bucureşti , 1958, doc. 185, p. 440.

[314] **DRH A**, vol. II, doc. 135, p. 191-194.

În funcţie de pârcălab de Cetatea Albă pan Vlaicul a îndeplinit un larg spectru de misiuni şi porunci personale din partea voievodului de la Suceava, precum ar fi repararea, consolidarea şi apărarea Cetăţii Albe; asigurarea stabilităţii graniţelor în partea de sud-est a ţării (la Nistrul de jos, liman, Marea Neagră şi Dunăre); respingerea eficientă a unor eventuale atacuri străine; păstrarea unui nivel de bună pregătire militară în garnizoana cetăţii şi a ordinii publice în oraş; executarea împuternicirilor de judecători domneşti în această parte a ţării; asigurarea securităţii căii comerciale şi a vămii din partea locului ş. a.

Concomitent, pan Vlaicul, în această primă perioadă a domniei lui Ştefan cel Mare, s-a aflat permanent printre cele mai importante şi mai sus-puse figuri ale sfatului domnesc. Astfel, răsfoind uricele lui Ştefan cel Mare din aceşti ani îl aflăm de cele mai multe ori printre primii 5 boieri în sfat.

După cum arată L. Şimanschi, în aceşti primi ani ai domniei sale, Ştefan cel Mare avea de rezolvat o serie de foarte importante probleme de politică internă şi externă, între care recuperarea Chiliei şi consolidarea hotarului nordic al Ţării, fără de care suveranitatea tronului moldav nu se putea exprima plenar, precum şi acţiunea de concentrare în jurul domniei a tuturor grupărilor boiereşti, prin reducerea posibilităţilor de manevră ale acestora şi reprimarea promptă a trădătorilor. Şi în genere, după cum constată acelaşi autor, Ştefan voievod, deşi foarte tânăr pe atunci, făcea dovada unui echilibru comportamental impresionant, fără a recurge la excesele de cruzime şi psihoză ale trădării cum o făcuseră mai mulţi voievozi de până la el[315]. Presupunem că faptul s-a datorat, nu numai maturităţii depline de gândire a tânărului voievod şi seriozităţii cu care a abordat el problemele de stat, ci şi sfaturilor înţelepte pe care i le-au dat asemenea boieri apropiaţi, înarmaţi cu experienţa vieţii, cum ar fi bătrânul Manoil[316], unchiul său Vlaicul ş.a.

După o pauză de peste un an (1466 iulie 9 – 1467 iunie 30) când pan Vlaicul s-a aflat, probabil, mai mult în capitala ţării – Suceava, în preajma voievodului ţării sau fiind ocupat de treburile moşiilor sale (efectuând şi o nouă cumpărătură la Chişinău), el ne apare în actele domneşti din această perioadă doar în calitate de membru al sfatului domnesc.

4. **Pârcălab de Hotin**

După o relativă pauză în activitatea sa, în septembrie 1467 unchiul Vlaicul" se învredniceşte de o nouă importantă misiune din partea lui Ştefan cel Mare. De astă dată, el este numit într-o altă, la fel de importantă dregătorie, în cea de pârcălab al Hotinului[317], care era pe atunci una dintre cele mai puternice cetăţi ale Moldovei şi care revenise sub controlul lui Ştefan din 1462. Conform unor informaţii, care ne răzbat din izvoarele vremii, Vlaicul a avut la Hotin împuterniciri foarte largi din partea domnitorului, îndeplinind în această perioadă atât misiuni militaro-politice, diplomatice, cît şi administrative, fiscale, judecătoreşti ş.a. Misiunea pârcălabului Vlaicul la Hotin nu se deosebea mult de cea pe care o avusese la Cetatea Albă. Aceleaşi sarcini de consolidare a cetăţii în faţa unor eventuale invazii din partea polonilor şi tătarilor, exercitarea puterii domneşti în aceste ţinuturi ale ţării, asigurarea funcţionării normale a vămii de la Hotin şi a căilor comerciale din aceste părţi ş.a. În această dregătorie (uneori el apare în uricele

[315] Şimanschi L. **O cumpănă** …, p. 195-196.
[316] Despre Manoil vezi mai detaliat: Eşanu Andrei, Eşanu Valentina. **Manoil Grecul (? -1467) – un mare demnitar la curtea muşatinilor**, în revista "*Limba Română*" (Chişinău), 1999, nr. 10, p. 92-99.
[317] **DRH A**, vol. II, doc. 148, p. 215-216.

domneşti şi ca "staroste de Hotin"[318], titlu dregătoresc răspândit în Tara de Sus prin filiera leşească) Vlaicul s-a aflat de asemenea un timp îndelungat, până la 22 mai 1476 [319].

După cum admite Al. Gonţa, Vlaicul pârcălab (probabil, în fruntea unui steag de oaste din ţinutul Hotinului sau chiar a unui corp important din armata lui Ştefan cel Mare - n. n.) a participat activ la luptele contra lui Matei Corvin, regele Ungariei, care invadase Ţara Moldovei în noiembrie-decembrie 1467. Un rol de seamă în distrugerea armatei ungare de patruzeci mii de oameni în lupta de la Baia (15-16 decembrie 1467) l-a avut de asemenea unchiul Vlaicul, care alături de Stanciul Marele, s-a aflat în fruntea unui corp de armată moldovenească ce a atacat oraşul incendiat, conform planului lui Ştefan cel Mare, de la nord-est, dinspre Spătăreşti, pe flancul drept[320]. În acea noaptea groaznică numai trădarea boierului Crasnăş l-a salvat pe regele Matei Corvin de la o catastrofă totală. Grav rănit, regele a reuşit să scape ca prin minune, ajungând cu greu, în condiţii de iarnă, peste munţi în Transilvania. De aceea Ştefan cel Mare nu a rămas întru totul satisfăcut de rezultatele finale ale războiului. Şi aceasta cu atât mai mult cu cît la regele ungar, în Transilvania, mai continua să se ascundă rivalul şi asasinul tatălui său Petru Aron. În aceste condiţii, în scurtă vreme după lupta de la Baia, în luna iulie 1468 voievodul moldovean recurge la o stratagemă, care urmărea scopul de a-l prinde şi a-l judeca după merit pe Petru Aron, care mai aspira la tronul Ţării Moldovei. După cum arată Al. Gonţa, Ştefan cel Mare i-a pus pe un grup de mari boieri din Sfatul domnesc, printre care şi Vlaicul, "să trimită la Braşov pe diacul Ilie Stravici ca să le explice braşovenilor şi să ducă daruri fostului voievod, pentru a-l convinge să vină în ţară, aceasta fiind, chipurile, nemulţumită de domnia autoritară a actualului domn. Scrisoarea a avut efectul scontat. Petru Aron s-a lăsat ademenit şi, după câteva luni de gândire, a pătruns în Moldova cu puţinii săi oameni. Căzut în capcană şi dus la Ştefan, acesta i-a tăiat capul la Orbic."[321] Astfel s-a încheiat încă una din acţiunile militaro-politice ale lui Ştefan cel Mare, cu participarea activă a lui Vlaicul pârcălab, prin care cel dintâi şi-a înlăturat unul dintre cei mai periculoşi rivali ai săi la scaunul ţării.

Trebuie de arătat că din 12 septembrie 1468 fie la rugămintea lui Vlaicul, fie din porunca domnitorului este numit în calitate de al doilea pârcălab la Hotin "pan Duma", fiul lui Vlaicul[322]. Mai mult ca probabil, Duma era cam de aceeaşi vârstă cu Ştefan cel Mare şi atinsese către această vreme deplina maturitate a bărbăţiei. De aici încolo pan Vlaicul, în calitate de pârcălab, de staroste de Hotin, de membru al sfatului domnesc îl are aproape permanent alături pe fiul său Duma. Această misiune a lui Duma la Hotin s-a dovedit a fi prima din şirul multor înalte funcţii politice şi militare ale vărului lui Ştefan cel Mare, care a durat până în 1502, când se stinge din viaţă. Misiunea celor doi pârcălabi la Hotin, tatăl şi fiul, cu începere din 1468, este strâns legată de politica lui Ştefan cel Mare orientată spre consolidarea cetăţilor şi frontierelor de răsărit ale ţării.

În legătură cu aceasta vom sublinia că până la această dată cu începere de la sfârşitul secolului al XIV-lea la Hotin activa de obicei doar câte un singur pârcălab. Evenimentele ulterioare ne arată că cetatea Hotin a rezistat vreme îndelungată în faţa multor invazii şi asedii. Toate acestea, la rândul lor, par să ne vorbească despre aceea că activitatea celor doi pârcălabi la Hotin, Vlaicul şi Duma a fost deosebit de eficientă.

---

[318] **DRH A**, Vol. II, doc. 161, p. 237-239.
[319] **DRH A,** vol. II, doc. 206 p. 312-314.
[320] Gonţa Al. **Strategia lui Ştefan cel Mare în bătălia de la Baia1467**, în **Gonţa Al**. *Studii de istorie medievală*, p.318.
[321] **Ibidem,** p. 323.
[322] **D.R.H. A**., vol. II, doc. 153, p. 223-225.

Probabil în calitate de pârcălab şi staroste de Hotin Vlaicul a participat în fruntea unor steaguri de oaste la lupta de la Lipnic din 1470 (în apropiere de Hotin) contra tătarilor, precum şi în luptele crâncene contra turcilor otomani din anii 1475-1476 ş. a. Astfel, de exemplu, în lupta de la Lipnic în care moldovenii au obţinut o strălucită victorie asupra tătarilor Hoardei de Aur, fiind siliţi să lase un număr mare de captivi în mâinile moldovenilor, printre care se afla şi fiul hanului Mamak.[323] La începutul anului 1476, când otomanii invadează Ţara Moldovei şi se dă marea bătălie la Valea Albă, între moldoveni şi osmanlâi, o samă de oaste turcească asediază şi cetatea Hotinului. Apărătorii cetăţii în frunte cu pârcălabii Vlaicul şi fiul său Duma resping cu succes toate atacurile, silindu-i pe duşmani să bată în retragere[324]. Cetatea Hotinului a rezistat, iar oştile împăratului otoman, Muhamed al II-lea, au fost împinse cu mari pierderi de către oastea lui Ştefan cel Mare peste Dunăre.

Pe întreg parcursul perioadei hotinene pârcălabul Vlaicul, iar mai apoi şi fiul său pan Duma au continuat să activeze şi în Sfatul domnesc al lui Ştefan cel Mare, participând activ la dezbaterea şi soluţionarea celor mai importante probleme de stat a Ţării Moldovei. Manifestându-se mai mult în calitate de comandanţi militari şi pârcălabi ai unor mari cetăţi, Vlaicul, în primul rând, a avut de spus un cuvânt greu la divanul domnesc în probleme ce ţineau de apărarea ţării, de respingerea invadatorilor străini.

În strânsă legătură cu aceasta, ţinem neapărat să arătăm că după stingerea din viaţă a unuia dintre cei mai apropiaţi sfetnici ai lui Ştefan cel Mare, Manoil Grecul, la începutul anului 1467, voievodul îi acordă pârcălabului Vlaicul un rol şi mai mare în divanul marilor boieri moldoveni. Astfel, pe parcurs de câţiva ani după această dată, pan Vlaicul ocupă aproape permanent poziţia a doua, dar nu mai jos de a treia sau a patra .

După încheierea misiunii panului Vlaicul la Hotin, care a avut loc, probabil, în vara anului 1476, după lupta de la Războieni (Valea Albă), atât el cât, şi fiul său Duma dispar din izvoarele vremii pentru mai mult de un an şi jumătate. Faptul s-ar putea datora probabil, atât numărului mic de documente interne cunoscute din această perioadă (doar 5, dintre care doar în unul sunt enumeraţi membrii sfatului domnesc) cât şi situaţiei complicate, prin care trecea ţara în urma sângeroaselor războaie dintre moldoveni şi otomani din anii 1475-1476.

5. Din nou în misiune la Cetatea Albă

Dacă în aceste războaie pan Vlaicul şi fiul său Duma au participat în calitate de pârcălabi de Hotin, apoi după instaurarea păcii şi liniştii în ţară, cei doi sunt trimişi la Cetatea Albă, fiind din nou însărcinaţi cu funcţia de pârcălabi. Deşi îi aflăm menţionaţi în această funcţie de mare răspundere doar la 11 februarie 1478, probabil cei doi demnitari au îndeplinit această misiune de mare răspundere atât până, cât şi după această dată, deoarece în aceşti ani (1478 şi 1480) Vlaicul este menţionat de două ori cu titlul de pârcălab,[325]fără a se indica locul unde îşi îndeplinea funcţia. Totodată, în aceeaşi perioadă apar în izvoare cu titlul de pârcălabi de Cetatea Albă Hărman (Gherman) şi Duma, fiul lui Vlaicul. După cum reiese dintr-o inscripţie de pe zidurile Cetăţii Albe în 1479 a fost finisat construcţia celui de al treilea zid de incintă "… şi a sfârşit acest zid în timpul pârcălabilor Duma şi Hărman"[326]. Inscripţia ne arată că pe timpul acestor pârcălabi,

---

[323] Gonţa Al. **Principii referitoare la drepturile omului în izvoarele istorice ale Moldovei medievale**, în ***Gonţa Al.*** *Studii de istorie medievală*, p.266.

[324] Husar Alexandru. **Cetatea Hotinului**, în *Limba Română*, Chişinău, 1997, nr. 1-2, p. 221-228.

[325] **DRH A,** vol. II doc. 221 p.336-339; doc. 229, p. 349-351.

[326] **Repertoriul monumentelor şi obiectelor de artă din timpul lui Ştefan cel Mare**, Bucureşti, 1958, p. 218

poate chiar sub îndrumarea lui Vlaicul, comandant militar cu mare experienţă, aici au fost efectuate ample lucrări de reconstrucţie şi consolidare. Această numire în funcţie de pârcălab la Cetatea Albă venea după un şir de războaie deosebit de grele şi istovitoare pentru Ţara Moldovei cu Imperiul Otoman.

6. Pârcălab de Orhei

Cu toate că Ştefan cel Mare cu oştile şi cetăţile sale opuseseră o rezistenţă eroică colosului de la sudul Dunării se vedea că forţele sunt inegale şi că mica ţară dintre Carpaţi, Nistru şi Marea Neagră poate să nu mai reziste în faţa semilunii. Se cereau măsuri şi acţiuni extraordinare. În aceşti ani, deşi analele vremii nu le-au fixat, în sfatul domnesc se încingeau, probabil, foarte aprinse discuţii în privinţa drumului, pe care urma să se îndrepte în continuare Ţara Moldovei. După ce au căzut sub stăpânirea otomană atâtea ţări şi popoare din Asia şi Europa, sabia lui Damocles atârna nemilos şi asupra Ţării Moldovei. A fi sau a nu fi, a rezista sau nu în faţa păgânilor, iată în linii mari împrejurările în care vestitul boier a fost numit pârcălab la o altă importantă cetate din partea de răsărit a Ţării Moldovei – la Orhei pe la 1 februarie 1481[327]. El s-a aflat la Orhei până la sfârşitul lui mai 1484[328]. Nu este exclus că 'în misiunea sa în această cetate Vlaicul a fost ca şi la Hotin însoţit de fiul său Duma. În orice caz unii cercetători interpretează formula "Vlaicul pârcălab de Orhei şi fiul său Duma"[329], care de altfel se întâlneşte între anii 1481-1484, ca o prezenţă în calitate de al doilea pârcălab de Orhei al lui Duma[330]. Opinia poate fi susţinută, deoarece în aceşti ani pan Duma nu apare în vreo înaltă dregătorie decât în calitate de membru al sfatului domnesc. Se prea poate că în anii 70-80 ai sec al XV-lea, pe când se ajunsese la o maximă încordare şi confruntare între Imperiul Otoman şi Ţara Moldovei şi pe când la Orhei erau pârcălabi Radu Gangur s-au chiar Vlaicul se întreprind importante măsuri de ridicare a capacităţii de apărare a cetăţii . Se pare că, anume în această perioadă cetatea a fost înzestrată pentru prima dată cu piese de artilerie. Despre aceasta ne vorbesc cele două tunuri de bronz, care au fost descoperite în vara anului 1999 de expediţia arheologică de la Orheiul Vechi condusă de Gheorghe Postică. Bineînţeles, numai cercetările suplimentare vor putea face mai exactă datarea celor două piese descoperite, precum şi atelierul în care au fost turnate. Încă în perioada interbelică cunoscutul istoric basarabean Paul Mihail a intrat în posesia unui rar obiect de luptă din epoca lui Ştefan cel Mare – un buzdugan al unul pârcălab de Orhei, pe care se prea poate l-a mânuit chiar Vlaicul[331].

În această ultimă perioadă a vieţii sale (1479-1484) fiind la o vârstă destul de înaintată, iar pe deasupra înarmat cu o bogată experienţă politică şi militară, înţeleptul şi mult devotatul boier Vlaicul a fost onorat de Ştefan cel Mare fiind aşezat pe cel mai înalt scaun în sfatul domnesc, figurând permanent până la ultima sa menţiune în izvoarele vremii (29 mai 1484) drept primul între sfetnicii ţării.

Astfel şi-a sfârşit strălucita carieră Vlaicul pârcălab., unul dintre cei mai apropiaţi şi mai devotaţi prieteni, comandant militar şi sfetnic al lui Ştefan cel Mare. Probabil în vara anului 1484 fie în cetatea Orheiului, fie în luptele grele, care s-au dat pentru Chilia şi Cetatea Albă[332] a încetat din viaţă, unchiul şi fratele mamei lui Ştefan cel Mare – Vlaicul

---

[327] **DRH A**,vol. II, doc. 233, p. 355-357.
[328] **DRH A,** vol. II, doc. 262, p. 401-403.
[329] **DRH A**, vol. II, p. 355-357, doc. 233; p. 401-403, doc. 262.
[330] Bogdan I. **Documentele lui Ştefan cel Mare.** În 2 volume, Bucureşti, 1913. Vol. II, p. 515.
[331] Mihail Paul. **Un buzdugan vechiu moldovenesc**, în *Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice,* Bucureşti, fasc. 104, aprilie-iunie, 1940, p. 83-84. Vezi şi Mihail Paul. **Jurnal (1940-1944),** Bucureşti, 1998, p. 52-55.
[332] Ipoteză emisă de Ursu I. **Ştefan cel Mare**, Bucureşti, 1925, p. 296.

pârcălab. Viaţa şi faptele de vitejie ale lui Vlaicul au fost continuate cu demnitate de fiul său Duma, care în calitate de membru în sfatul domnesc şi pârcălab l-a sprijinit în toate faptele sale pe Ştefan cel Mare, până la sfârşitul vieţii (1502).

7. Activitatea diplomatică

Chiar din primele luni după ocuparea tronului de către Ştefan cel Mare, Vlaicul se încadrează activ şi în acţiuni de politică externă a tânărului voievod. Precum se ştie, în această perioadă Ştefan întreprinde un şir de paşi hotărâţi în vederea repatrierii unor mari boieri fugari în ţările vecine, adepţi ai fostului domn. Astfel, deja la 13 septembrie 1457 Vlaicul pârcălab de Cetatea Albă apare printre boierii enumeraţi în scrisoarea lui Ştefan cel Mare (element care probabil trebuia să dea mai multă încredere şi siguranţă) către logofătul Mihail (unul dintre cei mai mari şi influenţi boieri din sfatul domnesc al lui Petru Aron) şi fraţii săi, prin care voievodul îi asigura că sunt iertaţi şi pot să se întoarcă în ţară unde îşi vor putea recăpăta bunăvoinţa voievodului şi toate averile confiscate[333]. Deoarece această scrisoare nu a avut efectul scontat, Ştefan se adresează din nou lui Mihail logofătul cu aceeaşi propunere la 12 iunie 1460, [334]apoi la 28 iulie 1468[335]. Este interesant de menţionat că în aceste din urmă scrisori printre primii apar mitropolitul ţării Teoctist, precum şi boierii pan Vlaicul şi pan Stanciul. Se prea poate că în această tentativă a lui Ştefan cel Mare de a-l readuce în ţară pe unul dintre cei mai influenţi boieri din anturajul lui Petru Aron, voievodul urmărea scopul de a slăbi opoziţia în frunte cu fostul domnitor. O ultimă încercare, de altfel nereuşită, a lui Ştefan de a-l atrage de partea sa pe Mihail logofătul este făcută după decapitarea lui Petru Aron (1469) printr-o scrisoare de la 10 august 1470[336]. În aceste acţiuni lui Vlaicul pârcălab de Cetatea Albă, apoi de Hotin i-a revenit un rol dintre cele mai importante. După cât se vede, Vlaicul în calitate de înalt sfetnic domnesc sau de pârcălab al unor cetăţi de margine a îndeplinit şi alte misiuni diplomatice sau de rezolvare a unor litigii de la graniţa cu ţările vecine, dar documentele cunoscute până azi ne oferă foarte puţine date concrete în această privinţă. Astfel, la 13 martie 1458 Vlaicul participă alături dealţi boieri la renovarea privilegiului braşovenilor, prin care voievodul împreună cu sfatul domnesc pune temelie la reglementarea relaţiilor comerciale şi judiciare între Ţara Moldovei şi oraşul Braşov[337], iar la 3 iulie 1460 cu negustorii din Lvov[338]. În octombrie 1467 pan Vlaicul este antrenat de Ştefan cel Mare într-o acţiune de politică externă de mare importanţă pentru Ţara Moldovei, prin care se urmărea scopul de a reglementa relaţiile cu ţinuturile limitrofe ("Rusia" şi Podolia), cu Ţara Leşască în general. La 9 octombrie 1467[339] îl aflăm pe Vlaicul în fruntea unei delegaţii moldoveneşti, din care mai făceau parte Goian staroste de Hotin, Şendrică de la Dorohoi şi Iuga vistiernicul într-o tabără de lângă Hotin, unde au discutat o serie de probleme de interes comun cu reprezentanţii regelui polonez Cazimir. În urma negocierilor, care au durat mai multe zile s-a ajuns la înţelegerea ca părţile să se întâlnească din nou la o săptămână după sărbătoarea Sfântului Gheorghe pentru a discuta chestiunile asupra cărora nu s-au putut înţelege şi care fuseseră dezbătute încă înainte de solia lui Jan Rytwinski, mareşalul general al Coroanei poloneze, la o dată anterioară la Ştefan-vodă, precum şi altele ce au apărut de atunci încoace. Toate

[333] Bogdan I. **Documentele lui Ştefan cel Mare**, vol. II, Bucureşti, 1913, p. 257-259.
[334] Ibidem, p. 269-271.
[335] Ibidem, p.305-308.
[336] Ibidem, p.309-311.
[337] Ibidem, p. 261-265.
[338] Ibidem, p. 271-282.
[339] Ibidem, p. 296-299.

aceste date ne arată cu prisosinţă că Ştefan cel Mare îi încredinţa unchiului său Vlaicul şi importante misiuni cu caracter diplomatic.

În luna iulie a anului următor Vlaicul apare într-o altă acţiune cu caracter diplomatic. El, fiind printre semnatarii unei scrisori din partea unor mari boieri moldoveni (care chipurile erau nemulţumiţi de atitudinea voievodului Ştefan faţă de ei), prin care ei trimit braşovenilor şi lui Petru Aron o solie[340]. În ultimă instanţă, Ştefan cel Mare prin intermediul acestor boieri şi al soliei trimise la Braşov în vara anului 1468 urmărea scopul atragerii în Moldova şi prinderii rivalului său Petru Aron. Această acţiune a voievodului moldovean la care a luat parte şi Vlaicul este dezvăluită de istoricul Alexandru Gonţa. Printre altele el arată că după ce nu a putut să-l prindă pe Petru Aron, Ştefan cel Mare a pus pe boierii mari din Sfatul domnesc, pe Stanciul, Vlaicul, Goian, Isaia cumnatul său, Toma logofătul şi alţii să trimită la 10 iulie 1468, la Braşov, pe diacul Ilie Stravici…, pentru a-l convinge (pe Petru Aron - n. n.) să vină în ţară… Scrisoarea şi-a făcut efectul urmărit. Petru Aron s-a lăsat ademenit şi, după câteva luni de gândire, a pătruns în Moldova cu puţinii săi oameni. Căzut în capcană şi dus la Ştefan, acesta din urmă i-a tăiat capul la Orbic[341].

Toate aceste date ne arată că rolul lui Vlaicul în diverse activităţi diplomatice şi de politică externă a lui Ştefan cel Mare a fost destul de însemnat. Sperăm că cercetările viitoare, mai ales în arhivele străine poloneze sau turceşti, vor scoate în vileag noi informaţii interesante în această privinţă.

8. **Amestecat cu ţărâna patriei**

După părerea exprimată de cunoscutul istoric român şi editor al documentelor lui Ştefan cel Mare, Ioan Bogdan[342], Vlaicul pârcălab a fost în viaţă până după 1486[343], fapt care, cel puţin deocamdată, nu se confirmă prin probe documentare concrete. Într-adevăr, după cum arată celebrul slavist, îl aflăm la 14 septembrie 1486 în scaunul pârcălăbiei de Orhei pe Grozea Micotici[344], dar nu avem informaţii concrete precum că misiunea militară a lui Vlaicul la Orhei a continuat şi după 29 mai 1484 până la numirea în această funcţie a lui Grozea Micotici.

O fi fost înmormântat vestitul boier de către Ştefan cel Mare cu toate onorurile cuvenite la vreo mănăstire sau biserică domnească, una din ctitoriile lui Ştefan cel Mare, s-au poate a fost aşezat alături de sora sa Maria-Oltea, care plecase în lumea celor drepţi în 1465 şi înmormântată la mănăstirea Pobrata? Sau poate că Vlaicul pârcălab a fost înhumat ca un viteaz oştean în pământul ţării în ultima sa reşedinţă – cetatea Orheiului, care ca şi alte cetăţi avea o mică bisericuţă unde venea să se închine, poate de multe ori, înainte de atâtea bătălii şi misiuni importante, pe care le-a avut din porunca slăvitului voievod Ştefan cel Mare. Sau poate, căzând în luptele de la Chilia şi Cetatea Albă, Vlaicul s-a amestecat pe acele meleaguri cu ţărâna patriei, pentru care compatrioţii săi au vărsat atâta sânge.

---

[340] Bogdan I. **Documentele lui Ştefan cel Mare**, vol. II, Bucureşti, 1913, p. 299-210.
[341] Gonţa Al. **Strategia lui Ştefan cel Mare în bătălia de la Baia (1467**), în Gonţa Al. *Studii de istorie medievală,* Iaşi, 1998, p. 322-323.
[342] Bogdan I. **Documentele lui Ştefan cel Mare**, vol. I-II, Bucureşti, 1913.
[343] Bogdan I. **Documentul Răzenilor de la 1484 şi organizarea armatei moldovene în sec. XV**, în *Analele Academiei Române*. Mem. Secţ. Istorice. Seria II, tom 29, Bucureşti, 1906, p. 367; Bogdan I. **Documentele lui Ştefan cel Mare**, vol. I, Bucureşti, 1913, p. 117, 177; Idem, **Documentul răzenilor de la 1484 şi organizarea armatei moldovene în sec XV**, în *Analele Academiei Române*, Mem. Secţiunii Istorice, Seria II, tom XXX, Bucureşti 1908, p. 367.
[344] **DRH A,** vol. II, p. 405-407, doc. 264.

În timpul vieţii sale, ca oştean, pârcălab, mare boier şi sfetnic apropiat al lui Ştefan cel Mare, pan Vlaicul şi-a câştigat o mare şi bine meritată faimă în faţa voievodului său, a ţării întregi, a consângenilor, dar şi a duşmanilor Ţării Moldovei. Aflat permanent la datorie, la apărarea hotarelor, a cetăţilor, lui Vlaicul pârcălab nu i-au căzut până la moarte sabia şi buzduganul din mână. El a avut o viaţă zbuciumată plină de primejdii, participând la multe războaie şi campanii militare alături de nepotul său Ştefan cel Mare, cu arma şi cu sfatul. Din nefericire, multe din faptele sale eroice aduse pe altarul patriei întru apărarea pământului natal nu s-au păstrat în analele istoriei. Totuşi rămâne cert faptul că ele au fost apreciate deosebit de înalt de către Ştefan cel Mare şi de contemporanii săi. Numele marelui om de stat şi pârcălab Vlaicul a rămas pentru mult timp în memoria generaţiilor, căci chiar cu o sută de ani mai târziu nişte răstrănepoţi de-ai săi ţineau să amintească cu mândrie că ei sânt urmaşii lui Vlaicul[345].

9. Averile

Alte informaţii care se desprind din izvoarele timpului despre Vlaicul sunt cele care ne vorbesc despre el că a fost nu numai un boier deosebit de influent la curtea lui Ştefan cel Mare, ci şi un om destul de bogat. Una dintre cele mai timpurii informaţii în această privinţă datează din 1466. Este vorba de un document de proprietate ieşit din cancelaria domnească a lui Ştefan cel Mare prin care strălucitul voievod i-a întărit unchiului său Vlaicul o "selişti" la Chişinău, la Fântâna Albişoara ce s-a cumpărat de la Toader feciorul lui Fedor, şi de la fratele lui de la "…Fedorel, drept 120 arginţi tătăreşti"[346]. În partea finală a aceluiaşi document mai aflăm: "deci [i-am dăruit acea si]lişti mai sus numită, la Chişinău, la Fântâna Albişoara, ca să-i fie dumisali de la noi direaptă ocină şi moşie cu moşia şi cu tot venitul şi fiilor dumisale, nepoţilor şi strănepoţilor, stătătoare în vecii…". Într-adevăr, această moşie a rămas în proprietatea urmaşilor lui Vlaicul timp de peste un secol, când în 1576 o răstrănepoată a lui Vlaicul pe nume Vasutca o vinde lui Drăguş, ureadnic de Iaşi. După această dată, Chişinăul iese pentru totdeauna din stăpânirea urmaşilor lui Vlaicul pârcălab. Mai mult, după 1576, urmaşii acestei vestite spiţe de boieri, ruinându-se treptat (chiar şi vânzarea moşiei Chişinău, se pare, este un indice în această privinţă) în epocile ulterioare cad în categoriile de jos ale societăţii, în care treptat sunt date uitării originile lor nobile. Deşi nu sunt cunoscute alte documente de proprietate a moşiei Chişinăului în afară de cele din 1466 şi 1576, în baza arborelui genealogic întocmit de Constantin Rezachevici, se poate deduce clar că de la Vlaicul până la Vasutca s-au perindat mai multe generaţii, iar moşia Chişinău pe parcursul a 110 ani a fost lăsată drept moştenire, precum glăsuieşte hrisovul din 1466 "… fiilor, nepoţilor şi strănepoţilor lui Vlaicul … ". Căci, numai astfel, această moşie a putut ajunge să fie stăpânită până la 1576 de Vasutca. În mod concret, acest tablou poate fi reconstituit după cum urmează: Vlaicul pârcălab a lăsat Chişinăul drept moştenire fiului său Duma pârcălab (decedat la 1502); acesta din urmă a lăsat aceeaşi moşie drept moştenire fiului său Dragoş (după 1502), care i-a dat-o drept zestre fiicei sale Anuşca, nepoata lui Duma pârcălab. Anuşca a fost căsătorită cu Ieremia vistiernic, fiul lui Galeş pârcălab (contemporan cu Duma pârcălab). Dintre cei trei copii ai Anuşcăi şi ai lui Ieremia vistiernic (Ilia, Ana şi Marinca), Chişinăul este dat Marincăi, care a fost căsătorită cu un oarecare Turcu sulger, iar aceştia din urmă lasă moştenire Chişinăul uneia dintre cele trei fiice ale lor pe nume

[345] Documentul din 25 aprilie 1576 (Eşanu A. **Chişinău. File de istorie**, Chişinău, 1998, p. 78).
[346] **DRH A**, vol. II, doc. 132, p.187 ; vezi şi Eşanu A. **Chişinău. File de istorie**. Chişinău, 1998, p. 72-73. O analiză mai detaliată a acestui document, precum şi a realităţilor istorice de la Chişinău reflectate în el vezi **:** Руссев Н. **Кишинев в молдавских грамотах XV-XVI вв**., în *RIM* (Chuşinău), 1995, nr. 2(22), p. 52-57.

Vasutca. Anume ea vinde moşia Chişinău la 1576, numindu-se strănepoata lui Vlaicul pârcălab. Deoarece în secolele XV- XVI în mediul boierimii moldovene exista deja o puternică tradiţie de apărare şi confirmare a intereselor de proprietate prin documente întocmite în cancelaria domnească şi confirmate de domn şi sfatul domnesc, putem afirma cu multă convingere că toate aceste generaţii de stăpâni ai moşiei Chişinău, care au urmat de la Vlaicul până la Vasutca inclusiv, au avut acte de proprietate asupra moşiei menţionate, dar acestea nu au ajuns până la noi. Astfel, din cartea domnească de întăritură de la Petru Şchiopul, domnul Ţării Moldovei (1574-1577, 1577-1578, 1582-1591), purtând data de 25 aprilie 1576[347], aflăm că "Vasutca, fiica Mărincăi, nepoata lui Eremia, ce a fost vistiernic, ce s-au chemat în călugărie Evloghie, strănepoata lui Vlaicul , de bună voia ei, de nimeni silită nici asuprită, şi a vândut ocina şi moşia ei dreaptă, un sat cu numele Chişinăul pe Bâc, în ţinutul Lăpuşnei, şi cu mori în Bâc, din ispisocul de întăritură, pe care l-a avut strămoşul ei Vlaicul de la Ştefan voievod cel Bătrân (Ştefan cel Mare - nota aut.), şi l-a vândut slugii noastre lui Drăguş, ce a fost ureadnic în Iaşi, drept 500 galbeni tătăreşti"[348]. În acest răstimp, sub stăpânirea lui Vlaicul şi a urmaşilor săi, după cum reiese din izvorul citat, satul Chişinău a crescut şi s-a dezvoltat cu mult, căci dacă pe timpul lui Vlaicul, pe la 1466, a fost cumpărat cu 120 galbeni tătăreşti, după 110 ani, în 1576, localitatea era vândută cu 500 galbeni tătăreşti, având construite către această dată şi mai multe mori în râul Bâc.

După toate probabilităţile, Vlaicul a avut şi alte moşii în stăpânire lăsate moştenire de la părinţii săi, deoarece în actul domnesc din 8 octombrie 1472[349] se vorbeşte despre nişte privilegii (documente de proprietate) ale lui Vlaicul care în împrejurări necunoscute au ars, fiind păstrate pe atunci în satul Floceşti în "casa Rusului". Se prea poate că Vlaicul a avut şi alte averi pe care i le-a dăruit pentru slujbă dreaptă şi credincioasă chiar Ştefan cel Mare, dar asemenea acte nu s-au descoperit.

Se pare că satul Rogojeni, pe Siret dat şi întărit de Ştefan cel Mare lui Duma pârcălab de Cetatea Albă (fiul lui Vlaicul) la 14 mai 1479[350], care, după cum se arată în document, era ocina (moşia) dreaptă a lui Duma, acesta din urmă a primit-o, se pare, drept moştenire de la tatăl său Vlaicul. La rândul său Vlaicul trebuia s-o fi avut moştenire de la părinţii săi ori s-o fi cumpărat la o dată anterioară ca mai apoi să o lase drept zestre fiului său Duma.

10. **Pecetea personală**

Vlaicul pârcălab, unchiul lui Ştefan cel Mare ca şi alţi mari boieri şi demnitari ai Ţării Moldovei a avut şi pecetea sa personală, pe care o aplica sau o atârna pe cele mai importante documente emise de cancelaria domnească, inclusiv şi privilegii de proprietate şi documente diplomatice cu caracter extern. De exemplu s-au păstrat peceţile atârnate la uricele domneşti de la 18 februarie 1466[351] şi 22 mai 1476[352]. Astfel, dintre cele şapte peceţi atârnate la privilegiul din 18 februarie 1466 în afară de pecetea mică a lui Ştefan cel Mare, sunt atârnate 6 peceţi boiereşti cu şnur de mătase de culoare albastră printre care şi a lui Vlaicul. Această pecete este aplicată în ceară neagră (pecetea nr. 3; în

[347] **MEF,** том. I, Кишинев, 1961, p. 89-90, doc. 34.
[348] **MEF**, vol. I, Chişinău, 1961, p.89-90, doc. nr.34.
[349] **DRH A**, vol. II, doc. 188, p. 280-281.
[350] **DRH A**, vol. II, doc. 216, p. 328-329.
[351] **DRH A**, vol. II, doc. 133, p.188-189. Originalul cu pecetea atârnată ce păstrează la Biblioteca Centrală de Stat din Bucureşti, Colecţia de documente, LXVII/1.
[352] **DRH A**, vol. II, doc. 206, p. 312-314. Originalul documentului cu pecetea atârnată a lui Vlaicul se păstrează la Academia Română, Institutul de Istorie "A.D.Xenopol" din Iaşi, Fond Spiridonie, XLV/63.

diametru 2,3 cm) cu legenda în caractere chirilice "Pe**чат**□ pana Vla**и**k⌒l" ("Pecetea panului Vlaicul").

Această pecete reprezenta un scut cu cruce în mijloc, cu semiluna la stânga şi rozeta la dreapta[353]. A doua pecete păstrată are exact aceiaşi parametri ca şi cea descrisă mai sus fiind atârnată a patra din cele şase peceţi boiereşti, care însoţesc pecetea domnească a lui Ştefan cel Mare. Evident că Vlaicul în calitate de înalt demnitar domnesc şi-a atârnat sau şi-a aplicat pecetea personală şi pe alte documente domneşti cu caracter intern sau extern, dar din păcate nu s-au păstrat. De exemplu, pe cartea domnească din 5 iunie 1475[354], originalul căreia poartă şi azi urmele a şapte peceţi (inclusiv şase boiereşti) pierdute, una din ele cu siguranţă trebuia să fi fost a lui Vlaicul, deoarece între boierii sfatului domnesc enumeraţi în document, el figurează al treilea. Considerăm că aceste elemente heraldice ale peceţii lui Vlaicul simbolizau pe de o parte funcţia de apărător al ţării şi credinţa sa profund creştină, iar pe de altă parte originea sa moldovenească, iar semiluna şi rozeta fiind preluate din herbul (stema) Ţării Moldovei. În totalitatea lor aceste însemne heraldice de pe sigiliul personal al lui Vlaicul trebuiau să reprezinte elementele de bază ale herbului dinastic al familiei din care se trăgea Vlaicul şi sora sa Maria-Oltea. Studierea mai atentă şi mai aprofundată a elementelor heraldice ale peceţii lui Vlaicul ar putea, probabil, să ne ofere date noi privitoare la originea sa şi a surorii sale Oltea. În ajutor ne-ar putea veni întreg spectrul de peceţi şi însemne heraldice boiereşti din secolele XIV- XV.

11. **Orizontul cultural şi spiritual**

Vlaicul a fost un om cu credinţă şi ştiinţă de carte. Astfel, într-o inscripţie în limba slavonă făcută pe o carte încă pe la 1463 se arăta: "Iată eu pan Vlaicul, pârcălabul Cetăţii Albe, am cumpărat această carte pe nume Praxiu ("Apostol" sau "Faptele apostolilor" – n. n.) de la Trifu diacul pentru 18 galbeni"[355]. Această carte fusese copiată pe hârtie în limba slavonă de un diac Mircea în 1463. În totalitate cartea are 312 file[356]. După cum reiese din inscripţie, el a cumpărat-o mai târziu pe când era pârcălab de Cetatea Albă. Faptul că în inscripţie nu se arată că a procurat cartea pentru a o dărui vreunei mănăstiri sau biserici, după cum se practica de cele mai multe ori pe acele timpuri, pare să ne vorbească că el a cumpărat-o pentru sine şi familia sa şi poate servi drept dovadă că el ştia carte slavonească, iar "Faptele apostolilor" pe care le citea îi erau drept călăuză în viaţă. Această carte s-a păstrat până astăzi, ajungând pe anumite căi necunoscute la mănăstirea Hilandar de la Muntele Athos[357]. Ea a fost văzută şi descrisă de mai mulţi istorici pe parcursul sec. XIX-XX.

Din volumul de informaţii pe care îl avem la dispoziţia noastră putem afla deocamdată că "Apostolul", copiat în Moldova pe la începutul domniei lui Ştefan cel Mare şi care a aparţinut lui Vlaicul pârcălab, nu a fost studiat de "visu" de nici un cercetător român[358]. De aceea în lucrarea de faţă pentru a-i oferi cititorului o reprezentare mai clară despre acest rarisim exemplar de carte am recurs la cea mai recentă descriere

---

[353] Ursu I. **Ştefan cel Mare**, Bucureşti, 1925, p. 296.
[354] **DRH A**, vol. II, doc. 203, p. 308-309.
[355] **Repertoriul monumentelor şi obiectelor de artă din timpul lui Ştefan cel Mare**, Bucureşti, 1958, p.440.
[356] **Ibidem.**
[357] **Ibidem.**
[358] Turdeanu E. **Manuscrise slave din timpul lui Ştefan cel Mare**, în Turdeanu E. *Oameni şi cărţi de altă dată*, Bucureşti, 1997, p.33-35; **Repertoriul monumentelor şi obiectelor de artă din timpul lui Ştefan cel Mare**, Bucureşti, 1958, p. 440, nr. 185 ş. a.

ştiinţifică făcută de istoricii din Iugoslavia D. Bogdanovici şi D. Medacovici [359].Vom aminti doar în treacăt că mănăstirea Hilandar de la Sfântul Munte Athos unde se păstrează până astăzi cartea lui Vlaicul este sârbească. În continuare aducem câteva importante detalii referitoare la acest codice, pe care l-a ţinut în mâini şi l-a citit poate seară de seară, sau pe la "praznicele mari împărăteşti" Vlaicul pârcălab. Manuscrisul merită toată atenţia şi prin faptul că este unul dintre cele mai timpurii cărţi copiate în epoca lui Ştefan cel Mare. Prezentăm în continuare datele care caracterizează manuscrisul. El reprezintă un codice, in-folio cu dimensiunile 278 x 200 mm, are copertă învelită în piele, pe care cercetătorii o datează cu sec. al XVII-lea. Acest din urmă fapt ne mai poate vorbi despre aceea că în urma utilizării îndelungate s-a deteriorat coperta originală şi posesorul lui din sec. al XVII-lea a trebuit s-o renoveze. Cartea include III+ 306+2 f. (numerotate de 1 până la 306) + 2 file nenumerotate; în total codicele numără 311 file. La filele 1, 73, 88 verso, 110 verso, 244, 251, 281, 293 sunt plasate frontispicii şi iniţiale ornamentate. Manuscrisul a fost redactat în Moldova cu puţin timp înainte de 1462- 1463 (în primii ani de domnie a lui Ştefan cel Mare, deoarece scribul îl menţionează pe acest voievod) în limba slavonă (medio-bulgară) cu caractere chirilice semiunciale, de redacţie românească (moldovenească), în caligrafia sec. al XV-lea. Pe unele file au fost distinse filigrane. Volumul cuprinde Faptele Apostolilor, Epistolele, precum si Sinaxarul ciclului pascal ("Mese⇳eslov"), din care lipsesc sfinţii sârbi. La fila 306 recto se află inscripţia autografă a diacului care a copiat cartea, pe care o aducem în original şi în traducerea noastră: " Slava gospodinu bogu v□ vℏ ◌□ ↦∓◌□ Napisa sii praksii mnogogrℏ˚nii rab□ boNii Mir a, taxate diak□, v□ d[□]◆◌ blago estivago Stefana voevoda v□ lℏto 696971 [1463]." "Слава Господоу Богоу въ вькы аминь. Написа сіи прак іи (sic) многорьшніи раб божіи Мирча тахатъ діак (…) вь дьни благочьстиваго господара Стефана воевода, в льто SЦOA (6971, тj. 1463)"[360]; "Slavă Domnului Dumnezeu în veci, amin. A scris acest Praxiu, multpăcătosul rob al lui Dumnezeu, Mircea, nevrednicul diac, în zilele evlaviosului domn Ştefan voievod, în anul 6971 (1462-1463)".

Pe fila 306 verso este plasată o altă inscripţie în slavonă, precum că a cumpărat "pan Vlaicul pârcălab de Cetatea Albă de la Trifu diacul pentru 18 galbeni" ("Se az□ pan□ Vlaik⌒l□, pr[□]kalaba Bℏlogradskogo, k⌒pili esmy sia knigN na im□ Praksi⌒ ot□ Trifa diaka za zlatyx□.")[361]. Această din urmă inscripţie este importantă din punctul de vedere al studiului de faţă prin aceea că în ea se arată, precum că codicele a fost procurat de Vlaicul pe când era pârcălab de Cetatea Albă, fie pe la 1462-1463 pe când a fost copiat, fie la o dată ulterioară.

---

[359] Богданович Д. **Каталог кирилских рукописа монастира Хиландара.** Медакович Д. **Старые штампане книге монастира Хиландара**, Београд, 1978.

[360] Ibidem, p. 81.

[361] **Ibidem.** Într-o recenzie la catalogul celor doi istorici iugoslavi Ion-Radu Mircea, făcînd referinţă „La collection de manuscrits a élé etudiée et photographié complètement par le prof. M. Matejić de l'Université de Ohaio (U.S.A.)" în 1972, care fac parte din colecţia mănăstirii Hilandar, arată la fila 224 a „Praxapostolos" din 1463 editorii au trecut cu vederea o inscripţie (probabil în limba română – E.A.) „*Simion diac, fils du pope Eremia de Iaşi*" (vezi recenzia lui Ion-Radu Mircea la Богданович Д. **Каталог кирилских рукописа монастира Хиландара.** Медакович Д. **Старые штампане книге монастира Хиландара,** Београд, 1978. , în *Revue des études sud-est europeennes,* T. XVIII, Bucureşti, 1980, nr. 3, p. 527-529). În caz dacă această inscripţie este în limba română ar trebui să admitem că manuscrisul lui Vlaicul a rămas în Moldova cel puţin până în sec. al XVII-lea.

Trebuie de arătat că aceste inscripţii sunt descifrate şi publicate de mai mulţi istorici. Dacă e să pornim de la descifrările istoricilor români[362], făcute la rândul lor după publicaţii anterioare, ar trebui mai curând să credem că inscripţia de la fila 306 verso a fost făcută chiar de Vlaicul cu ocazia cumpărării cărţii. După aceştia, inscripţia ar începe cu "Se az□ pan□ Vlaik⌒l□" ("Adică, eu, pan Vlaicul").

Spre deosebire de alţi editori, cercetătorul sârb D. Bogdanovici aduce şi alte inscripţii marginale. Astfel, el arată că la fila 305 verso se află inscripţia, probabil sârbească "пише да је то књига попа Гаврила" ("A dat această carte popa Gavril"). Am putea admite că chiar acest popă Gavril a dăruit cartea mănăstirii Hilandar şi cu această ocazie a făcut nota respectivă la fila menţionată. La fila 306 verso sub inscripţia lui Vlaicul, D. Bogdanovici descifrează cuvintele " типик катавасіам" ("tipic la catavasii"). S-ar putea admite că aceste două din urmă inscripţii aparţin unor cititori din epocile ulterioare al codicelui, fie din Moldova, fie de la mănăstirea Hilandar.

După cum arată Emil Turdeanu: "Numele pisarului Mircea, nu mai apare în mărturiile contemporane. Din această cauză, nici lăcaşul unde s-a înfăptuit lucrarea nu poate fi identificat"[363]. Nu se cunosc detalii nici despre celălalt diac Trifu de la care a procurat pan Vlaicul cartea. Acelaşi istoric, nu exclude faptul că acest diac Trifu ar putea fi unul şi acelaşi cu un oarecare "Тфри" (criptogramă, care poate fi descifrată după P.P. Panaitescu ca "Trif", formă curentă în documente alături de "Trifu"), care la 1477 a copiat la Lvov pentru logofătul Mihu şi fraţii săi, Duma şi Sica un "Evangheliar", care se păstra în perioada interbelică în Casa Naţională Ruteană din Lvov[364]. Drept argument istoricul menţionează o posibilă trecere după 1463 a acestui pisar în Polonia, poate chiar cu anumite misiuni din partea domnului Ştefan cel Mare către logofătul Mihul, printre care transmiterea de către voievod a salv-conductelor eliberate la 1468 şi 1470, prin care se urmărea scopul de a-l readuce pe fostul mare demnitar în Moldova.

La etapa actuală a cercetărilor putem spune că "Apostolul", care a aparţinut pârcălabului Vlaicul mai are aspecte necercetate. Aşa de exemplu, nu se poate afirma cu certitudine dacă anume Vlaicul, a lăsat mărturia de la fila 306 verso; ce reprezintă codicele ca valoare artistică, cui a mai aparţinut şi împrejurările în care a ajuns la mănăstirea Hilandar ş.a.

Evident, numai cercetările viitoare vor putea da răspunsuri cât de cât plauzibile la aceste întrebări.

După ce Vlaicul a intrat în posesia moşiei Chişinău în 1466, precum am admis în altă lucrare, nu este exclus, ca noul stăpân să fi construit în satul de pe Bâc o biserică de lemn. Căci, după cum se ştie, în Ţara Moldovei devenise o tradiţie ca în diferite oraşe şi sate sau în afara lor, domnitorii, marii boieri dregători, înaltele feţe bisericeşti, iar mai târziu şi persoane de stare mai modestă să construiască cu toată cheltuiala lor biserici, mănăstiri şi schituri. Au putut face acest gest şi urmaşii lui Vlaicul, care au rămas în stăpânirea Chişinăului încă aproape o sută de ani, astfel încât apariţia unor instituţii

---

[362] **Repertoriul monumentelor şi obiectelor de artă din timpul lui Ştefan cel Mare**, Bucureşti, 1958, p. 440, nr. 185. Turdeanu E. **Manuscrise slave din timpul lui Ştefan cel Mare**, în Turdeanu E. *Oameni şi cărţi de altă dată*, Bucureşti, 1997, p.34.

[363] Turdeanu E. **Manucrise slave din timpul lui Ştefan cel Mare**, în Turdeanu E. *Oameni şi cărţi de altă dată*, Bucureşti, 1997, p.34.

[364] Panaitescu P.P. **Contribuţii la istoria lui Ştefan cel Mare**, extras din *Analele Acaademiei Române***,** Memoriile Secţiunii Istorice, serai III, tom XV, Bucureşti 1934, p. 16-17; Turdeanu E**.** Op. Cit., p. 66-67.

ecleziastice la Chişinău a putut să ţină de activitatea stăpânului moşiei Vlaicul pârcălab[365].

S-ar mai putea presupune că Vlaicul, fiind un om cu multă credinţă în Dumnezeu s-a îngrijit, în toate cetăţile (Cetatea Albă, Hotin, Orhei) unde a fost pârcălab de bisericile din partea locului.

12. Familia şi descendenţii

Spre nenorocul nostru, analele zgârcite ale epocii au aruncat în împărăţia uitării nu numai multe din faptele eroice ale vestitului pârcălab, ci şi multe date din viaţa lui personală. Astfel nu ni s-au păstrat sau cel puţin nu s-au descoperit informaţii despre părinţii săi, despre aceia când şi cu cine s-a căsătorit Vlaicul.

Dintre urmaşii direcţi ai lui Vlaicul este cunoscut doar fiul său Duma, văr cu Ştefan cel Mare, care a avut o biografie nu mai puţin zbuciumată de cât a tatălui său. El a purtat permanent titlul de pan şi se mai întâlneşte în izvoare cu numele Duma fiul lui Vlaicul, Duma Vlaicovici sau Duma Vlaiculovici. Ajuns la maturitate, el s-a aflat vreme îndelungată alături de tatăl său în multe dintre cele mai importante misiuni. Atât în timpul vieţii, cât şi după moartea lui Vlaicul, el a îndeplinit aceleaşi funcţii pe care le deţinuse şi tatăl său, fiind multă vreme sfetnic în divanul domnesc al lui Ştefan cel Mare, a fost pârcălab de Cetatea Albă, de Hotin, de Neamţ, probabil şi de Orhei. Dacă după moartea tatălui său, Duma ocupă al treilea scaun în divanul domnesc, apoi cu începere din 1490 şi până la sfârşitul vieţii (1502) pan Duma a ocupat permanent rangul de prim sfetnic, purtând deseori în aceşti ani şi titlul de pârcălab, fără a i se indica locul de reşedinţă[366]. Cu începere din anii ’80, Duma a început să joace un rol tot mai important în anturajul cel mai apropiat al lui Ştefan cel Mare. O elocventă mărturie în această privinţă este şi prezenţa sa printre cei 13 mari boieri care l-au însoţit pe domnitor la Colomeea în septembrie 1485, pentru a aduce omagiul vasalic regelui polonez Cazimir[367]. Drept dovadă că Ştefan cel Mare îl aprecia înalt pe vărul său poate servi şi faptul că printr-un act emis la 1 aprilie 1488, domnul dăruieşte lui Duma pârcălab, “pentru slujba lui dreaptă şi credincioasă,” un sat unde a fost Fete pe Bogdana şi o selişte în acelaşi hotar pe Trotuş“ [368]. Această din urmă danie de moşii este şi mai grăitoare dacă o raportăm la faptul că Ştefan cel Mare dăruia doar foarte rar moşii unor boieri şi rude apropiate.

Din ianuarie 1490 şi până la sfârşitul vieţii (1502), Duma este permanent primul dintre marii boieri ai sfatului domnesc[369]. Se poate afirma cu toată certitudinea că pe întreg parcursul domniei lui Ştefan cel Mare Duma în calitate de comandant militar a participat activ, acoperindu-se de glorie în multe războaie şi campanii militare ale voievodului său. Glorioasei vieţi a acestui viteaz pârcălab şi comandant de oşti din epoca lui Ştefan cel Mare merită să i se dedice pagini întregi din istoria Ţării Moldovei.

La fel ca şi tatăl său, Duma a avut pecetea sa personală, pe care o aflăm aplicată pe varianta în limba slavonă a actului de vasalitate regelui polonez din 16 septembrie 1485, menţionat mai sus, ea imprimată în ceară verde, în care se distinge clar legenda ”Печать пана Думи Влаикул” (Pecetea panului Duma Vlaicul) [370]. Alte două amprente ale peceţii

---

[365] Eşanu A. **Chişinău. File de istorie**, Chişinău, 1998, p. 52-53.
[366] Sacerdoţeanu A. **Divanele lui Ştefan cel Mare**, în *Analele Universităţii “C. I. Parhon ” Bucureşti*. Ser. Şt. Sociale. Istorie, vol. 5, Bucureşti, 1956, p. 188-193, 195; Rezachevici C. **Un Tetraevanghel**, în *SMIM*, vol.8, Bucureşti, 1975, p. 180.
[367] Bogdan I. **Documentele lui Ştefan cel Mare**, vol. II, Bucureşti, 1913, p. 370-378.
[368] **DRH A**, vol. III, doc.37, p. 65-68.
[369] **DRH A**, vol. III, doc.60, p. 114-117.
[370] Bogdan I. **Documentele lui Ştefan cel Mare,** vol. II, Bucureşti, 1913, p. 370-378.

lui Duma le aflăm pe două documente din 12 iulie[371] şi 14 septembrie 1499[372], fiind vorba de tratate internaţionale, prin care Ţara Moldovei îşi reglementa relaţiile cu Polonia şi Lituania, după eşecul polonilor din 1497 în Codrul Cosminului. Cu părere de rău nu putem aduce decât foarte puţine detalii despre pecetea lui Duma (cu excepţia că avea în diametru 3cm, imprimarea fiind făcută în ceară verde). Deoarece originalele acestor documente se păstrau pe la 1913, conform informaţiei lui Ioan Bogdan, nu posedăm alte informaţii din arhive străine privind anumite detalii ale acestui sigiliu.

După cum arată direct sau indirect izvoarele istorice Duma în calitate de membru al sfatului domnesc sau pârcălab al diferitelor cetăţi de margine, pe parcursul întregii sale cariere, care şi-a desfăşurat-o în exclusivitate sub domnia lui Ştefan cel Mare, a fost antrenat permanent în diverse acţiuni de politică externă, de menţinere a unor relaţii paşnice cu ţările vecine. Deosebit de mult a crescut rolul lui Duma în activităţile puterii centrale de stat şi de politică externă a Ţării Moldovei, mai cu seamă după 1490, de când a ocupat fără întrerupere până la sfârşitul vieţii scaunul de prim sfetnic al lui Ştefan cel Mare. Drept exemplu ne poate servi participarea lui Duma la tratativele de la Hârlău între Ţara Moldovei, pe de o parte şi Ţara Leşească, Ungaria şi Lituania, pe de altă parte, care s-au încheiat prin pecetluirea la 12 iulie 1499[373] a unui tratat de pace perpetuă între părţi. În finalul acestui document politic de primă importanţă pentru Ţara Moldovei se stipula că înaltul cler şi întreg sfatul domnesc în frunte cu logofătul Tăutul şi cu pârcălabul Duma vor veghea respectarea tuturor condiţiilor la care au ajuns părţile.

Se pare că, pan Vlaicul a avut în afară de Duma şi alţi urmaşi, deoarece într-o carte domnească din data de 24 septembrie 1468 se scrie printre altele de "credinţa panului Vlaicul de Hotin şi a copiilor lui"[374]. Spre regretul nostru, până în prezent istoricii au reuşit să identifice dintre descendenţii săi doar pe fiul său Duma. Se pare că, Duma era fiul cel mai mare al lui Vlaicul, fiind cam de aceeaşi vârstă cu Ştefan cel Mare, căci deja la 1468 el face parte din sfatul domnesc, fiind la acea dată, alături de tatăl său, în responsabila dregătorie de pârcălab al cetăţii Hotinului[375].

Documentele vremii nu le-au permis istoricilor să stabilească cu cine a fost căsătorit acest celebru urmaş al lui Vlaicul. În schimb, s-a reuşit să fie identificaţi din izvoare urmaşii săi direcţi şi chiar nepoţii lui Duma pârcălab. Din arborele genealogic schiţat de către istoricul bucureştean Constantin Rezachevici[376] reiese că fiul lui Vlaicul Duma a avut patru copii. Theodora numită Dragna, Isac, Ana şi Dragoş. Cel din urmă fiu, Dragoş, pare a fi de la o altă soţie, de asemenea necunoscută, s-au se prea poate un fiu nelegitim. Dragna la rândul ei nu se ştie cu cine a fost căsătorită (nunta ar fi avut loc în ultimii ani de domnie a lui Ştefan cel Mare), a avut un fiu pe care l-a numit Ion zis Vlaicul, probabil întru păstrarea memoriei bunicului ei Vlaicul pârcălab. După unii istorici, cel de al doilea nume de Vlaicul, nepotul său Ion l-a avut datorită asemănării izbitoare cu bunicul său. Isac a avut o fiică Nastasia, Ana l-a avut urmaş pe Ilia, iar Dragoş pe Anuşca. După izvoarele documentare interne, urmaşii lui Vlaicul şi ai lui Duma pârcălabi, nepoţii şi strănepoţii lor au fost identificaţi în mare parte de acelaşi C. Rezachevici până către sf. sec. al XVI-lea. Mulţi dintre ei au continuat să rămână în rândurile clasei elitare a societăţii marii boierimi din această epocă, învrednicindu-se chiar şi de înalte dregătorii la curtea domnească cum ar fi cea de mare vistiernic (Isac),

---

[371] Ibidem, p.417-441, p. 426.
[372] Ibidem, p. 442-446.
[373] **Ibidem**, p.417-441.
[374] **DRH A**, vol. II, p. 225-227, doc. 154.
[375] **Ibidem.**
[376] Rezachevici C. **Un Tetraevanghel**, în *SMIM*, vol.8, Bucureşti, 1975, p. 183. Vezi şi anexa la studiul de faţă .

logofăt (Toma, nepotul lui Duma) ş. a., pe când alţii, ruinându-se treptat, cad în straturile inferioare ale societăţii[377].

13. „Tetraevanghelul" nepoatei Dragna

O relicvă culturală importantă lăsată de urmaşii lui Vlaicul pârcălab a aparţinut Dragnei, fiica lui şi Duma, care a dăruit Mitropoliei din Suceava un frumos *Tetraevanghel,* care astăzi se păstrează în Biblioteca Naţională din Varşovia (Biblioteka Narodowa)[378] în fondul „Bibliotecii Ordinului Zamoisky" (B.O.Z.). Deoarece nu am avut posibilitatea să cercetăm personal această capodoperă a culturii medievale moldoveneşti, pentru a-i crea cititorului o imagine cât de cât clară despre ea, am apelat în acest scop la studiile cercetătoare poloneze Wanda Budziszewska[379], ale istoricii ruşi Aleksandr I. Rogov[380] şi Iakov N. Şciapov[381], precum şi ale istoricului român Constantin Rezachevici[382]. Conform acestora, manuscrisul s-a păstrat deosebir de bine. Printre altele, istoricul român arată că scrierea în cauză face parte "din categoria rară a celor împodobite cu miniaturi pe o pagină întreagă, ne prilejuieşte, pe de o parte, scoaterea la lumină a unei adevărate comori de artă, aparţinând epocii lui Ştefan cel Mare, iar pe de alta, prin persoana donatoarei, aducerea de noi contribuţii la cunoaşterea neamului dinspre mamă al marelui voievod"[383]. Acelaşi cercetător consideră că acest codice a fost copiat în a doua parte a domniei lui Ştefan cel Mare[384], perioadă care sub aspectul scrierilor laice şi religioase continuă şi în primele decenii ale veacului următor. Caracterizând manuscrisul de la Varşovia, istoricul român arată că el este confecţionat din pergament de calitate superioară şi că se află într-o stare foarte bună de conservare şi că scrierea este "…frumoasă semiuncială liturgică moldovenească, care ne întâmpină şi de pe alte manuscrise religioase din epoca lui Ştefan cel Mare, în culorile negru, aur şi roşu". Sub aspect artistic, "Tetraevanghelul de la Varşovia constituie o realizare de seamă a creatorilor moldoveni". Numele concret al copistului nu este indicat, dar inscripţia de la sfârşitul cărţii nu lasă nici o îndoială în privinţa provenienţei sale moldoveneşti. Cât priveşte cele două miniaturi (fila 11 verso şi 72 verso) cu chipurile a doi evanghelişti în poziţie aşezată, care împodobesc începuturile a două Evanghelii, acelaşi autor le consideră „caracteristice miniaturilor din veacul al XV-lea şi că figurile evangheliştilor

---

[377] **Ibidem.**

[378] **Ibidem**, p. 161-183.

[379] Budziszewska Wanda, **Rekopisy poludniowoslowianskie w zbiorach specjalnych Biblioteki Narodowej w Warszawie,** în *Rocznik Slawistyczny* (Revua slavistique), Wroclaw-Warszawa-krakov, 1969, t. XXX, cz.I, p. 46-52.

[380] Рогов А.И. **Кириллические рукописи в книгохранилищах Польши**, в *Studia Zrodloznawcze*, t. XIV, Warszawa-Poznan, 1969, c. 154. La pag. 157 este reprodusă miniatura cu imaginea Sf. Evanghelist Marcu, iar la pag. 160 este reprodusă fila 231 verso cu inscripţia de danie a Theodorei-Dragna.

[381] Щапов Я.Н. **Восточнославянские и южнославянские рукописные книги в собраниях Польской Народной Республики**, Москва,1976, T.I, c. 15-17. La pag. 110 din volumul citat este reprodusă inscripţia de danie în originalul slavon a Theodorei-Dragna de la fila 231 verso a "Tetraevangheliarului".

[382] Rezachevici C. **Un Tetraevanghel necunoscut aparţinând familiei dinspre mamă a lui Ştefan cel Mare**, în *SMIM*, vol.8, Bucureşti, 1975, p. 161-184.

[383] **Ibidem**, p. 161.

[384] Ceva mai înainte, Wanda Budziszewska încerca să dateze *Tetraevangheliarul* într-un diapazon cronologic mai larg – cu sec. al XV-lea (Budziszewska Wanda, **Rekopisy poludniowoslowianskie** ..., p. 48).Radu Constantinescu consideră că acest codice a fost copiat în mediul cărturăresc din Suceava între anii 1479 şi 1502 (Constantinescu Radu, **Manuscrise de origine românească din colecţii străine. Repertoriu**, Bucureşti, 1986, p. 68, nr. 331). Spre regretul nostru, nu ne-a fost accesibil un alt studiu dedicat problemei datării manuscrisului în cauză (Năsturel P.S. **De la datation d˛un évangheliaire slavo-romain de Varsovie**, în *Cyrillomethodianum,* Thessalonique, 1975, nr. III, p. 166-168).

nu sunt ascetice, ca în miniaturistica bizantină, iar împodobirea cu figuri a registrelor inferior şi superior nu se constată la miniaturile altor "Tetraevanghelii" moldoveneşti din veacul al XV-lea… Iniţialele şi frontispiciile împodobite întregesc impresia de reuşită artistică a manuscrisului…"[385].

În continuare reproducem în rezumat o descriere ştiinţifică a manuscrisului, publicată de istoricul rus Iacov N. Şciapov: "Evangelia-Tetraevanghelia" din a doua jumătate a sec. al XV-lea - începutul sec. al XVI-lea, din Moldova, pe pergament, în redacţie semiuncială (medio-bulgară) 231 file, in-folio (dimensiunile de 36 x 28 cm). Codexul este alcătuit din mai multe caiete a câte 8 file fiecare. El include file cu miniaturi, care au fost lucrate ulterior şi urmăreau scopul ilustrării manuscrisului. Predoslovia la întreaga carte şi la fiecare din cele patru Evanghelii sunt scrise în două coloniţe, iar textele propriu-zise ale Evangheliilor într-o singură coloană. Caietele de la 1 până la 13 şi de la 18 sunt numerotate, iar cele de la 14 până la 17 nu sunt numerotate. Două caiete poartă greşit unul şi acelaşi număr 10. Pe marginea mai multor file sunt înscrise cu caractere semiunciale mici cuvinte şi fraze, care au fost omise din greşeală de către copist, iar în unele cazuri (filele 66, 69) inscripţiile adăugate sunt făcute în forma scrisului moldovenesc rapid (prin urmare , acestea au putut fi înscrise mult mai târziu. n.n.). Manuscrisul a ajuns până azi în coperta sa iniţială (originală), confecţionată din scândurele cu jgheaburi acoperite cu brocart. Cotorul este confecţionat dintr-o fâşie de pergament gros acoperit cu brocart. Pe ambele coperte se desluşesc urme de cuie, semne care atestă că manuscrisul a fost împodobit cu ferecături în formă de ramă pe conturul cărţii. S-a păstrat semnul cărţii. Reversele copertelor nu sunt acoperite. Între filele 38-39 şi 124-125 lipseşte câte o filă (nu e exclus că anume pe aceste file erau miniaturile celorlalţi doi evanghelişti, Ioan şi Luca –n.n.). Pe reversul copertei de deasupra sunt indicate cotele de păstrare ale codexului: 1. SOZ x 1, № 461 (după C. Rezachevici, *Biblioteka Narodowa*, B.O.Z., sygn.4.), precum şi o inscripţie în creion: "Ten. Manuskrypt w roku 1803 oddany do biblioteki J.M. Stanislawa Hrabiego Ordinata Zamoyskich Ordynatow U.h.S." (Acest manuscris a fost dăruit în anul 1803 Bibliotecii lui J.M. Stanislaw Viteazul a Ordinului Zamoisky)[386].

În afară de aceasta, cercetătorul rus mai aduce încă un detaliu interesant care ne dezvăluie apartenenţa manuscrisului. Pe la 1804 nobilului polonez Stanislaw Zamoisky. Intră în posesia acestui manuscris, precum o confirmă chiar *ex librisul* cărţii. Pe fila 1 se află o inscripţie (probabil a unui cercetător care a încercat să dateze manuscrisul) "circa 1400" (datare greşită - n. n.). Pe ultima filă (231 verso) într-un chenar aurit în formă de scut heraldic, este plasat un text edificator din sec. al XV-lea, redactat în stilul actelor moldoveneşti de cancelarie cu caractere semiunciale, privind copierea codexului şi confecţionării copertei de către cneaghina Dragna, soţia lui Theodor, fiica lui Duma pârcălabul din Ţara Moldovei, precum şi despre dăruirea acestei cărţi în biserica cu hramul Sf. Gheorghe a Mitropoliei Sucevei. Litera iniţială **И** este înscrisă cu cerneală roşie (chinovar). Cartea este bogat ornamentată şi ilustrată. La filele 11, 72 verso se află miniaturile cu chipurile evangheliştilor Matei şi Marcu, dar nu sunt zugrăvite chipurile lui Ioan şi Luca. Pe câmpul verde al miniaturii reprezentând chipul lui Marcu este plasată inscripţia cu litere semiunciale "Fte␣fan di□kon□" ("Fteofan diacul") purtând data 1737. Vinietele de la începutul Evangheliilor sunt executate în stilul color al

[385] **Ibidem**, p. 165.

[386] Щапов Я.Н. **Восточнославянские и южнославянские рукописные книги в собраниях Польской Народной Республики**, Москва,1976, T.I, c. 15-17. Nu am reuşit să descifrăm abreviarea *u.h.s.*

ornamentelor balcanice - în formă de cercuri întretăiate. Ornamentele sunt desenate în contur aurit şi definite cu albastru. Fundalul este executat într-o variată gamă de culori: roşu, verde şi bordo. Vinietele de la filele 1, 69 verso sunt înguste şi sunt înscrise cu chinovar. Iniţialele sunt pictate în contur aurit şi definite cu linii albastre[387].

După opinia cercetătorului rus Al. I. Rogov, toate miniaturile, ornamentele, vinietele sunt posterioare copierii manuscrisului şi au fost făcute în sec. al XVIII-lea[388]. În viziunea aceluiaşi cercetător, miniaturile au fost executate într-o „manieră neglijentă", care nicidecum nu este proprie sec. al XV-lea. Atât această caracteristică, cât şi inscripţia "Fteofan diacul, 1737 " par să fie un argument ân favoarea executării lor posterioare. În Evanghelie figurează note ale celor care au folosit cartea în timpul slujbelor religioase pe la diferite sărbători, cum ar fi cea de pe fila 1 a manuscrisului. Spre deosebire de Iacov N. Şciapov, Aleksandr I. Rogov mai semnalează o inscripţie în "moldoveneşte" la fila 231 verso, dar pe care nu încearcă să o descifreze şi să o dateze[389]. Acest din urmă detaliu, precum şi ilustraţiile indicate mai sus, par să ne vorbească despre aceea că acest "Tetraevanghel" fiind copiat într-una din scriptoriile din Ţara Moldovei încă în primele decenii ale sec. al XVI-lea a rămas în Mitropolia Moldovei din Suceava până către mijlocul sec. al XVIII-lea. După această dată a ajuns codicele în împrejurări necunoscute în Polonia, nimerind în colecţia de cărţi a magnaţilor Zamoisky, iar împreună cu acestea în Biblioteka Narodowa din Varşovia, unde au constituit un fond aparte în secţia de manuscrise.

Spre deosebire de Constantin Rezachevici, care datează manuscrisul cu a doua parte a domniei lui Ştefan cel Mare şi de Iacov N. Şciapov, care îl datează foarte aproximativ cu a doua jumătate al sec. XV- începutul sec. al XVI-lea, noi considerăm că munca de copiere a cărţii s-a făcut mai curând în primele decenii ale sec. al XVI-lea. Afirmăm aceasta deoarece, atunci când cneghinei Teodora-Dragna a confecţionat pe cheltuiala sa şi a dăruit *Tetraevanghelul* Mitropoliei din Suceava,atunci bunicul ei (Vlaicul pârcălab, decedat la 1484), precum şi tatăl ei, Duma pârcălab (decedat la 1502) nu mai erau în viaţă. După cât se pare, cartea era dăruită întru pomenirea bunicului şi a tatălui ei, deoarece în inscripţia de donaţie se arată, precum vom vedea mai jos, că manuscrisul e dat „pentru sufletul său şi al părinţilor săi şi al bunicilor săi ...". După cu mai rezultă din inscripţia de donaţie, însăşi Dragna avea, la data copierii codexului, o vârstă onorabilă, [390] iar copiii săi - nepoţii lui Duma şi strănepoţii lui Vlaicul - ajunseseră la deplină maturitate.

Acest manuscris frumos împodobit, are o inscripţie în limba slavonă, care varsă multă lumină asupra aspectelor abordate în studiul de faţă. În versiunea românească a lui C. Rezachevici inscripţia sună astfel: "Cu voia tatălui şi cu ajutorul fiului şi cu săvârşirea sfântului duh. S-a scris şi s-a ferecat acest Tetraevanghel cu cuget bun şi cu osârdia sufletului spre Dumnezeu de către stăpâna şi cneaghina Theodora numită Dragna, fiica lui Duma pârcălab, pentru sufletul său şi al părinţilor săi şi al bunicilor săi, Vlaicul şi alţii, şi al copiilor săi Ion zis Vlaicul spătarul şi fratele Isac şi sora Ana şi fiul ei Ilia şi al altor neamuri drept credincioase ale ei. Şi a dat Sfânta Evanghelie mitropoliei din

[387] Ibidem, p. 16.
[388] Рогов А.И. **Кириллические рукописи в книгохранилищах Польши**, в *Studia Zrodloznawcze*, t. XIV, Warszawa-Poznan, 1969, c. 154.
[389] **Ibidem**, p.. 154, 157.
[390] Rezachevici C. mai admite că Theodora ar putea fi în aceeaşi măsură atât nume de botez cât şi cel primit în calitate de călugăriţă. (Rezachevici C. **Un Tetraevanghel**…, p. 177).

Suceava, unde este hramul Sfântului mare mucenic Gheorghe, a dat neclintit în vecii vecilor, amin."[391] Inscripţia i-a permis acestui cercetător să schiţeze în mare parte arborele genealogic al lui Vlaicul şi al descendenţilor săi.

Având la dispoziţie descifrările şi comentariile inscripţiei de danie de la fila 231 verso a lui C. Rezachevici şi Ia. N. Şciapov, după lucrările citate mai sus am observat că cei doi istorici interpretează (C. Rezachevici şi traduce din slavonă în româneşte) în mod diferit unele pasaje din această pisanie[392]. Astfel, C. Rezachevici interpretează fragmentul: "Vl□inskaa knћginћ θe␣d␣ra Dragna pereklom d□␣i D⌒ma pr□kalaba ..." ca "stăpâna şi cneaghina Theodora numită Dragna", apreciind că Theodora ar putea fi în egală măsură atât numele ei de botez, cît şi de călugăriţă, iar Ia. N. Şciapov interpretează termenul "Vl□inskaa" în sensul de apartenenţei etnice, considerând că fragmentul "… knћginћ θe␣d␣ra Dragna pereklom …" se referă la soţia unui oarecare Theodor, numită (poreclită) Dragna ("Влочинскои княгинеи, женои Феодора Драгна, дочерью пыркалаба Думы…")[393]. În rest, traducerile şi interpretările celor doi cercetători nu diferă.

Bazându-ne pe fotocopia acestei inscripţii, anexate de Al I.Rogov şi C.Rezachevici în studiile lor, am efectuat o transcriere însoţită de o traducere proprie. Deşi am întâmpinat unele dificultăţi legate de calitatea inferioară a fotocopiilor publicate, în continuare prezentăm transcrierea însoţită de traducerea noastră: "Izbolen**iemь** ωtca n posp□°eniem s□na n s□vr□°enim**ь** ЬIS[vћ]**m**[o]go d[⌒]xa. Ispisas□ n okovas□ s**i**i ⓿etr□ev**[**an**]**g**[**e**]**l**ь** dobrym s□mislom i ⌒sr□○**i**em d**[⌒]**°⊙␣◆□∓ □ ⓼**[**og**]**⌒ vl□inskaa ◆ћ•○◆ћ ⓼eωd**[**ω**]**ra dragna poreklom d□wi d⌒ma pr□kalaba za d**[⌒]**w³ svo³ i rωd**i**tel svoix n dћd svoix Vlaika n prω**ч**ix n □d svoix ❺ω**[**n**]** rekoma Vlaika spa**[**s**]**⌒arћ ◆ ↕␣↦␣↦ ⊙•**[**◦**]** Isaka n sastra Anna n s**[**□**]**na e³ Il**i**a n pro**ч**ix pravoslavnyx rωd ix. I dade S**[**v□**]**to Ev**[**an**]**g**[**e**]**l**i**e mitropol**i**i Sω**ч**avskoi ide³**i** est xram S**[**vћ**]**t**[**o**]**go Vel**[**i**]**ko my**ч**nika Geωrg**i**a nepor⌒weno na vћky vћkom, amin ". ("Cu voia Tatălui şi cu ajutorul Fiului şi cu săvârşirea Sfântului Duh. S-a scris (copiat) şi s-a ferecat acest Tetraevanghel cu cuget bun şi osârdie sufletească către Dumnezeu cneaghina moldoveană (vlahă, volohă) (în sens de apartenenţă naţională românească – n. n.) Theodora poreclită (numită) Dragna, fiica lui Duma pârcălab pentru sufletul ei şi al părinţilor ei şi bunicilor săi Vlaicul şi alţii, şi al copiilor săi Ion, numit Vlaicul, spătar şi fratele ei Isac şi sora Ana (pasajul din urmă poate fi tradus şi ca: "şi a copiilor săi Ion, numit Vlaicul, spătar şi fratele său Isac şi sora Ana") şi a fiului ei Ilia şi al altor drept credincioase rude ale lor. Şi a dat Sfânta Evanghelie Mitropoliei din Suceava, unde este hramul Sf. Mare Mucenic Gheorghe, neclintit în vecii vecilor, amin").

Pornind de la această din urmă tălmăcire, precum şi de la interpretarea lui Iacov N. Şciapoc, considerăm că noţiunele "…Vl□inskaa knћginћ…" pot fi traduse, mai

---

[391] **Ibidem** ,p. 168

[392] Deşi lui Al.I.Rogov îi revine meritul de a descifra şi publica primul această inscripţie, el nu încearcă să comenteze informaţia şi nici să identifice personalităţile istorice care apar în inscripţie (Рогов А.И. **Кириллические рукописи ...,** 154).

[393] Щапов Я.Н. **Восточнославянские и южнославянские рукописные книги в собраниях Польской Народной Республики**, Москва,1976, T.II,c. 15.

curând, prin cuvintele „cneghina moldoveană (vlahă, volohă)”.Totodată cercetătorul rus admite că formula „ ̂e d ra Dragna” din inscripţie trebuie tradusă prin „a lui Theodor Dragna” (substantivul propriu Theodor este la cazul genetiv, adică „Dragna lui Theodor”. n.n.). În acest caz, tabloul se schimbă radical, astfel că ar putea fi vorba nu de un nume dublu, Theodora-Drahâgna, ci de soţia unui oarecare Theodor[394]. Deosebit de complicată este şi interpretarea filiaţiei ce reiese din inscripţie, căci Isac şi Ana ar putea fi nu fratele şi sora Dragnei, precum consideră C. Rezachevici, ci ai lui Ion, zis Vlaicul, spătar, adică toţi trei fiind copiii aceleiaşi Dragna. Dintre urmaţii celor trei copii ai Dragnei (Ion, Isac şi Ana), numai Ilie, fiul Anei, este menţionat în inscripţia de danie. În cazul acesta, spiţa genealogică poate fi revăzută astfel:

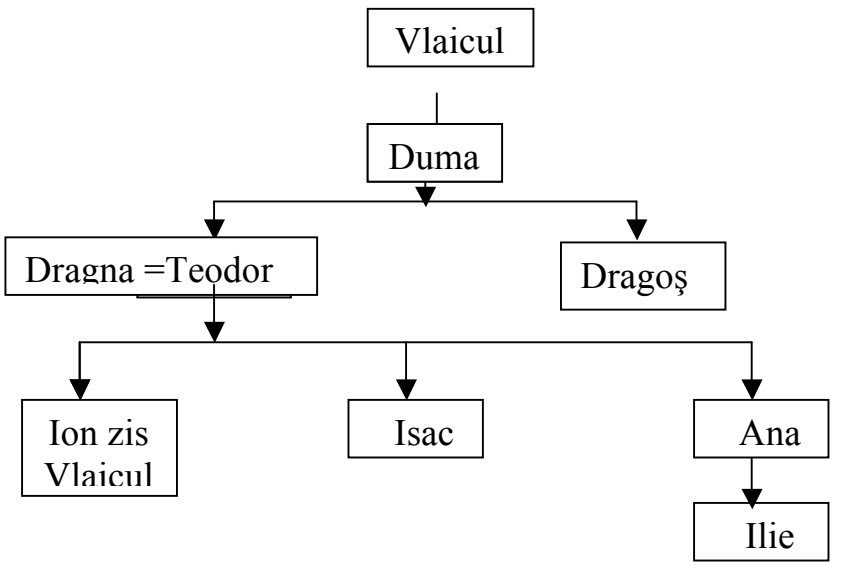

Această modificare ne-a permis să revizuim în mare parte arborele genealogic al urmaşilor lui Vlaicul, întocmit de C. Rezachevici[395]. În urma comparării cu rezultatele cercetărilor istoricilor ieşeni Ştefan S.Gorovei şi Maria Magdalena Szekely[396] efectuate în paralel cu noi în privinţa descendenţilor lui Vlaicul pârcălab am constatat că opiniile noastre coincid.

În lumina acestor tălmăciri şi interpretări poate fi văzut astfel şi locul copierii codexului. După cum am arătat mai sus, C. Rezachevici consideră că manuscrisul a fost copiat într-una din scriptoriile din Moldova. Istoricii ruşi la care la care ne-am referit consideră că ornamentarea lucrării este de tip balcanic, ceea ce denotă că scribul era din aceeaşi arie culturală din care făcea parte şi Ţara Moldovei. Totodată, se pare că numai un copist de altă etnie putea să scrie despre apartenenţa etnică a Dragneu, care era diferită de a sa. În asemenea caz, copistul este, mai curând, din mediul cultural ortodox vest-ucrainean, aflat sub stăpânirea Poloniei, unde moldovenii sau românii, în general, erau numiţi „volohi” sau „vlohi”, de unde apare în inscripţia tălmăcită şi analizată mai sus cuvântul „Vl inskaa” ca derivată de la „vloh” sau „vlah”. De aici reiese că acest cuvânt este, de fapt, un adjectiv care desemnează apartenenţa etnică şi nicidecum un substantiv, precum consideră C. Rezachevici, traducând noţiunea în cauză prin cuvântul „stăpână”. Cu atât mai mult că în evul mediu în lumea ortodoxă prin noţiunea stăpână

[394] Năsturel P.S. **De la datation d un évangheliaire slavo-romain de Varsovie**, în *Cyrillomethodianum,* Thessalonique, 1975, nr. III, p. 166-168.
[395] Rezachevici C. **Un Tetraevanghel**…, vezi arborele genealogic.
[396] Gorovei Ştefan S., Szekely Maria Magdalena, **Nepoţii lui Ştefan cel Mare,** în *Arhiva Genealogică*, Iaşi, 1998, nr. 1-2, p. 107-123.

(Vlady i a) era desemnată doar Sfânta maria, maica lui Iisus. Or, toate acestea ne-ar putea determina să considerăm că opera cărturărească comandadă de Dragna a fost copiată de un străin, fie în mediul cuiltural al vreunei mănăstiri din Moldova, fie într-una din scriptoriile vest-ucrainene, aflate sub o puternică influienţă balcanomoldovenească. Poate numai acele note în „limba moldovenească" văzute de Al. I. Rogov pe filele acestui codice ne vorbesc despre faptul că donaţia cneghinei Dragna a ajuns la destinaţie, adică în biserica „Sf. Mare Mucenic Gheorghie" a Mitropoliei Susevei, de unde ulterior, la începutul sec. al XIX-lea, a auns în Biblioteca magnaţilor Zamoisky.

Totodată, din cele arătate mai sus, rezultă mai curând, că iniţial codicele nu a fost împodobit cu miniaturile celor doi evanghelişti, deşi în acest scop au fost lăsate file curate; aceştea fiinf desenaţi de alt copist doar în anii 30 ai sec. ql XVIII-lea.

În cele din urmă, faptul că cneghina Dragna a închinat *Tetraevanghelul* Bisericii „Sf. Gheorghe" (Mirăuţi –n.n.) a Mitropoliei din Suceava ar mai putea însemna că bunicul Vlaicul şi tatăl ei Duma au fost înmormântaţi în gropniţa sau în preajma acestui lăcaş sucevean[397].

Aşadar, valoroasa relicvă a cneaghinei Dragna, păstrată în Biblioteca Naţională din Varşovia, a trezit după cum vedem o interesantă discuţie în literatura de specialitate. Numai cercetările viitoare vor putea aduce noi date privitoare la acest *Tetraevanghel* şi, respectiv, la spiţa genealogică a urmaşilor lui Vlaicul pârcălab.

* * *

După cum a observat cititorul, în lucrarea de faţă am încercat să reliefăm principalele jaloane ale vieţii şi activităţii lui Vlaicul pârcălab, unul dintre cei mai importanţi sfetnici şi comandanţi militari din epoca lui Ştefan cel Mare. Dacă Ţara Moldovei a rezistat atunci atâtor primejdii, aceasta s-a datorat devotamentului şi jertfirii de sine ale unor mari comandanţi de oşti cum a fost Vlaicul pârcălab, unchiul lui Ştefan cel Mare. Astfel, eseul nostru a urmărit scopul de a readuce în atenţia cititorului gloria militară de altădată a Ţarii Moldovei, faptele de vitejie ale lui Vlaicul pârcălab, care şi-a dedicat viaţa slujirii pământului natal.

Am încercat de asemenea să arătăm că exemplul lui Vlaicul în slujirea cu devotament a Ţării Moldovei a fost urmat de fiul său Duma. Fiii, nepoţii şi strănepoţii lor au păstrat vie încă multă vreme memoria înaintaşilor. Astăzi una din străzile din partea centrală a oraşului Chişinău, intersectându-se cu bulevardul Ştefan cel Mare, poartă numele lui Vlaicul Pârcălab, semn că generaţia noastră a dorit să înveşnicească memoria eroului din epoca lui Ştefan cel Mare .

[397] Despre biserica Mirăuţi cu hramul Sf. Gheorghe (vechea Mitropolie) vezi: Caproţu Ioan. **Vecea Catedrală mitropolitană din Suceava. Biserica Sf. Ioan cel Nou**, Iaşi, 1980, p. 24, 37-41.

14. *Anexă* . Vlaicul şi descendenţii săi. Arborele genealogic

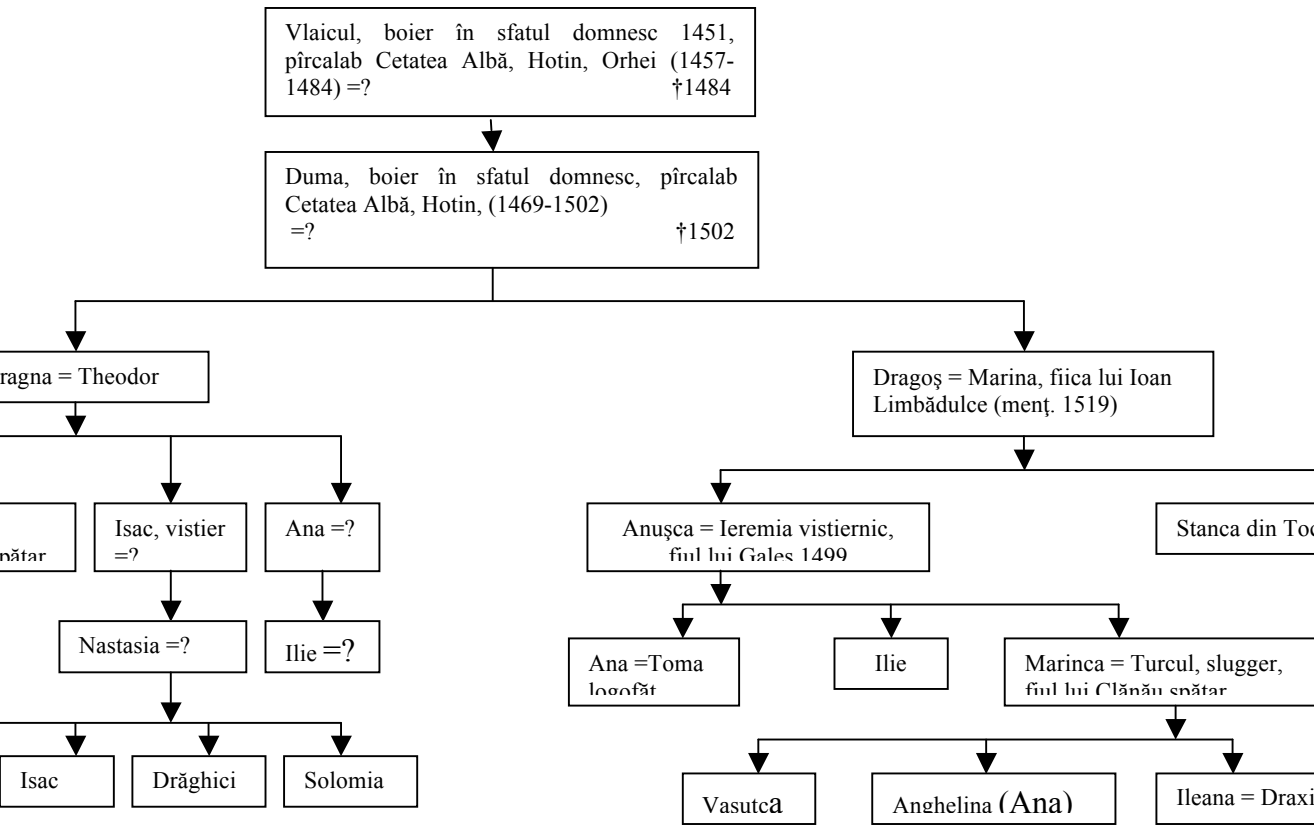
Vlaicul, boier în sfatul domnesc 1451, pîrcalab Cetatea Albă, Hotin, Orhei (1457-1484) =? †1484
Duma, boier în sfatul domnesc, pîrcalab Cetatea Albă, Hotin, (1469-1502) =? †1502
ragna = Theodor
Dragoş = Marina, fiica lui Ioan Limbădulce (menţ. 1519)
Isac, vistier =?
Ana =?
Anuşca = Ieremia vistiernic, fiul lui Gales 1499
Stanca din Toc
Nastasia =?
Ilie =?
Ana =Toma
Ilie
Marinca = Turcul, slugger, fiul lui Clănău spătar
Isac
Drăghici
Solomia
Vasutca
Anghelina (Ana)
Ileana = Draxi

Imagine: Lespedea de mormânt a lui Cristian de la Orheiul Vechi

Boierii lui Ştefan cel Mare Vlaicul şi Galeş.

O controversă a istoriografiei româneşti

În literatura de specialitate s-a afirmat uneori destul de categoric că Vlaicul ar fi purtat în unele cazuri şi numele de "Galeş". Mai mult decât atât, Vlaicul ar fi fost fiul unui Galeş menţionat în izvoarele din epoca lui Alexandru cel Bun. În baza acestor afirmaţii au fost construite genealogii cu totul greşite, care derutează şi dezinformează cititorul. Pe această cale s-a ajuns să fie confundat pârcălabul Vlaicul, unchiul lui Ştefan

cel Mare cu un alt boier, înalt demnitar din epoca acestui voievod pe nume Galeş[398]. Mai mulţi istorici români, între care C. Rezachevici[399], la care ne-am referit deja, au arătat că Vlaicul şi Galeş sunt persoane diferite şi îşi trag obârşia din neamuri de boieri diferite. Însă, deoarece într-un articol publicat recent se insistă din nou în mod eronat asupra identităţii lui Vlaicul pârcălab cu un boier anume Galeş din epoca lui Ştefan cel Mare, revenim la acest subiect.

Cu părere de rău, din perioada imediat următoare de după războiul antiotoman din anii 1475-1476 şi până la 1478, perioadă în care apar concomitent Vlaicul şi Galeş, s-au păstrat puţine documente interne (doar 5 la număr). Dintre acestea în actul din 11 februarie 1478 figurează (al -2lea şi al 3-lea) în sfatul domnesc "**Vlaicul** şi fiul său Duma", "Gangur" (al 6-lea), fără dregătorie şi un oarecare *"pan ..**leş** de Orhei*"[400] (al 11-lea) . Editorii D.I.R. A. consideră că în acest caz numele parţial şters este "Bileş"[401]. Pe când editorii D.R.H. A. respingând această completare arată că cele două litere şterse de la începutul numelui neclar ar fi "**K**" şi "**a**"[402] de unde ar reieşi că numele deplin este "Caleş". Din cele arătate mai sus mai curând poate fi vorba nu de Bileş sau Caleş ci de **Galeş** [403]. Aceste reconsiderări mai arată clar că în acest act figurează concomitent Vlaicul, Gangur şi Galeş. Prin urmare, Vlaicul şi Galeş sunt persoane cu totul diferite. În afară de aceasta, în cartea domnească din 22 mai 1476 în sfatul domnesc este atestată o persoană numele căreia începe cu litera "**Г**" slavonesc (restul literelor sunt şterse) ca pârcălab de Orhei. Editorii D.R.H. A., pornind de la faptul că în documentul precedent păstrat din 5 iunie 1475 în divan figura "Gangur de Orhei", au considerat că locul şters din documentul din data de 22 mai 1476 după litera "G" trebuia să fi urmat numele deplin "G<angur pârcălab de Or>hei"[404]. Noi presupunem că în egală măsură numele deplin a putut fi "G<**aleş pârcălab de Or**>hei"[405]. Din izvoarele vremii, inclusiv şi din cele arătate mai sus, se profilează următorul tablou al succesiunii unor boieri în scaunul pârcălăbiei de Orhei : cu începere din 1470 a fost pârcălab Gangur, apoi aproximativ din 1476-1478 - Galeş, apoi revine pentru a doua oară Radu Gangur 1479 - 1480, apoi din 1481 până în vara anului 1484- Vlaicul.

Nu se adevereşte nici încercarea de a arăta că Vlaicul este fiul unui oarecare Galeş, menţionat într-un act din 3 aprilie 1412 [406]. Cu atât mai mult sunt lipsite de temei încercările de a demonstra precum că Coman, fiul lui Galeş, menţionat în acelaşi act de danie, cât şi Cristian (fratele unui oarecare Galeş) atestat într-o inscripţie de pe o piatră funerară descoperită în urma săpăturilor arheologice de la Orheiul Vechi, purtând data aproximativă 1472-1481, sunt fraţii lui Vlaicul Pârcălab. Afirmăm acestea deoarece cel puţin nu se poate pune semnul egalităţii, adică nu poate fi identificat Galeş de pe la 1412 (mai mult ca probabil mort la acea dată) cu Galeş din Orheiul Vechi, care pe la 1472-

---

[398] Costăchescu M. **Documente moldoveneşti de la Ştefan cel Mare**, Iaşi, 1933, p.8; Bîrsan Liuba. **Acest Vlaicu Galeş**, în *Tyragetia,* Chişinău,1999, vol. VIII,p.79-80.

[399] Rezachevici C. **Un Tetraevanghel** …, p.179.

[400] **DRH A**, vol. II, p. 318-320, doc. 211.

[401] **DIR A**, veacul XV, vol. II, p. 4-5, doc. 7; Secerdoţeanu A. , în enumărarea divanelor din timpul domniei lui Ştefan cel Mare în perioada 1476 mai 22 – 1478 februarie 11, Gangur pârcălab de Orhei îl dă cu semnul întrebării. (Sacerdoţeanu A**. Divanele lui Ştefan cel Mare,** în *Analele Universităţii "C.I. Parhon Bucureşti,* Ser. Şt. Sociale. Istorie, Vol. V, Bucureşti, 1956, p. 183).

[402] **DRH A**, vol II, p. 320, doc. 211, nota 9.

[403] Documentul din 20 noiembrie 1499, fiindu-i întărit de Ştefan cel Mare un sat "panului Eremia vistier, fiul lui Galeş" (**DRH A**, vol. III, p. 431-433, doc. 243).

[404] **DRH A,** vol. II, p. 313, doc. 206.

[405] De aceea în hrisovul de la 22 mai 1476 (**DRH A**, vol. II, p. 313, doc. 206), când se enumeră persoanele în sfatul domnesc, numele boierului care începe cu litera "Г" slavonesc poate fi în egală măsură şi "G<angur pârcălab de Or>hei" şi "G<aleş pârcălab de Or>hei".

[406] **DRH A**, vol. I, doc. 33, p. 47

1481 mai era în viaţă şi îi punea o piatră funerară fratelui său Cristian, după cum reiese din inscripţia, pe care o aducem integral: "<+ℓℏ>.. <_>чп / <prn>stavi<s□>/ <r>abь b³i□i ?/ <k>rьsti□nь / <m>sча mai□ / <vv> **I** dnь v□ / <ᵹ>naaemðp / <am□tьib / ℏ ° ebratь p / ana gali ° □" ("В лето 6980 (6989) представился раб божий Кристиан, месяца мая 12 день, вечная ему память и был (он) братом *пана Галеша*")[407]. În traducere :" În anul 6980(după cum consideră editorii inscripţiei ultima cifră, fiind cioplită nu prea sigur, poate fi citită şi ca 9 slavonesc, de unde data din inscripţie poate fi citită şi ca 6989) a răposat robul lui Dumnezeu Cristian, luna mai, în ziua a 12-a, veşnica lui pomenire şi a fost (el) fratele panului Galeş". Din conţinutul inscripţiei rezultă că aproximativ între anii 1472-1481 se afla la Orhei un oarecare pan Galeş, care, după cum am încercat să arătăm mai sus conform documentelor ieşite din cancelaria domnească în anii 1476 –1478, a deţinut un timp dregătoria de pârcălab de Orhei. Anume acest Galeş a avut un frate Cristian, care a murit şi a fost înmormântat la Orhei, pe când cel dintâi era pârcălab şi a fost menţionat în documentele arătate mai sus.

Posibil că tot acest Galeş e menţionat şi în actul din 20 noiembrie 1499, pe când nu mai era în viaţă. Probabil, cei doi demnitari Galeş şi Vlaicul s-au cunoscut în timpul slujbei la cetatea Orheiului, ei fiind un timp concomitent şi membri ai sfatului domnesc, cel puţin în anii 1476-1478. Puţin mai târziu, fiul lui Galeş (Ieremia vistiernic) se căsătoreşte cu strănepoata lui Vlaicul (Anuşca)[408]. Prin urmare, nu pot fi considerate justificate încercările de a-i identifica pe Coman şi Cristian ca fiind fraţii lui Vlaicul, chiar dacă eventual am admite acest lucru. În ce-l priveşte pe pan Galeş din perioada de domnie a lui Ştefan cel Mare, care a fost un timp şi pârcălab de Orhei, el l-a avut probabil drept bunic pe Galeş, menţionat la 1412, iar Coman, fiul lui Galeş, pomenit în acelaşi izvor, a fost mai curând tatăl său. Galeş, pârcălabul de Orhei, a avut un fiu, care a ajuns vistiernic, care mai târziu s-a căsătorit cu una din nepoatele lui Duma, fiul lui Vlaicul.

Cu mulţi ani mai târziu, Ana fiica Anuşcăi şi a lui Ieremia vistiernic, la 15 aprilie 1569, arată că fiica lui Eremia vistier, ca s-a chemat pe călugărie Evloghie, checneghina lui Toma logofăt, răstrănepoata lui Vlaicul, pârcălab de Cetatea Albă şi a lui Clanău spătar şi a lui Ion Limbădulce, şi a lui Galeş ...,, (vezi anexa). De aici reiese din nou că Vlaicul şi Galeş erau persoane diferite.

Astfel, încercările de a demonstra că Vlaicul şi soră sa Maria-Oltea (unchiul şi respectiv mama lui Ştefan cel Mare) sunt urmaşii direcţi ai unui Galeş din epoca lui Alexandru cel Bun sau că acelaşi Vlaicul este una şi aceeaşi persoană cu un alt Galeş (de unde ar veni şi numele Vlaicul Galeş) din epoca lui Bogdan al II-lea şi Ştefan cel Mare nu au la temelie nici un suport documentar real.

Neamul de bioeri Galeş.

---

[407] Смирнов Г.Д., Полевой Л.Л., Рафалович И.А. **Нагробие ХУ в. из Старого Орхея со славяно-молдавской надписью**, în *Limba şi Literatura Moldovenească,* nr. 4, 1962, p. 45-50; Bîrsan Liuba. **Acest Vlaicu Galeş!,** în *Tyragetia*, Anuar VIII, 1999, p. 80 .Cristian moare prin anii 1472-1481, după cum reiese din inscripţia de pe piatra de mormânt. În prezent, lespedea se păstrează în Muzeul de Etnografie şi Istorie Naturală din Chişinău. Într-un studiu recent, Ion Hâncu admite o inexactitate în interpretarea acestei inscripţii. Astfel, el afirmă că „în acest locaş sfătn, fiind vorba de biserica din incinta cetăţii Orheiul Vechi, între anii 1480 şi 1484, a fost înmormântat pan Vlaicul Galeş, verişor al marelui domnitor al moldovei Ştefan cel mare şi frate al pârcălabului de Orhei.Graţie faptului că piatra de pe mormântul răposatului Vlaicul (în realitate este a lui Cristuan, fratele lui Galeş –n.n.) s.a păstrat, iar insctipţia de pe ea a fost descifrată de către specialişti, s-a aflat când a fost înfiinţată biserica şi cine a fost ctitorul ei" (Hâncu Ion, **Conscrucţiile monumentelor de la Orheiul vechi**, în *Orheiul Vechi*. Buletin istorico-arheologic, Chişinău, 1998, p. 19).

[408] Rezachevici C. **Un Tetraevanghel** ..., în *SMIM*, vol.8, Bucureşti, 1975, p.179.

Arbore genealogic

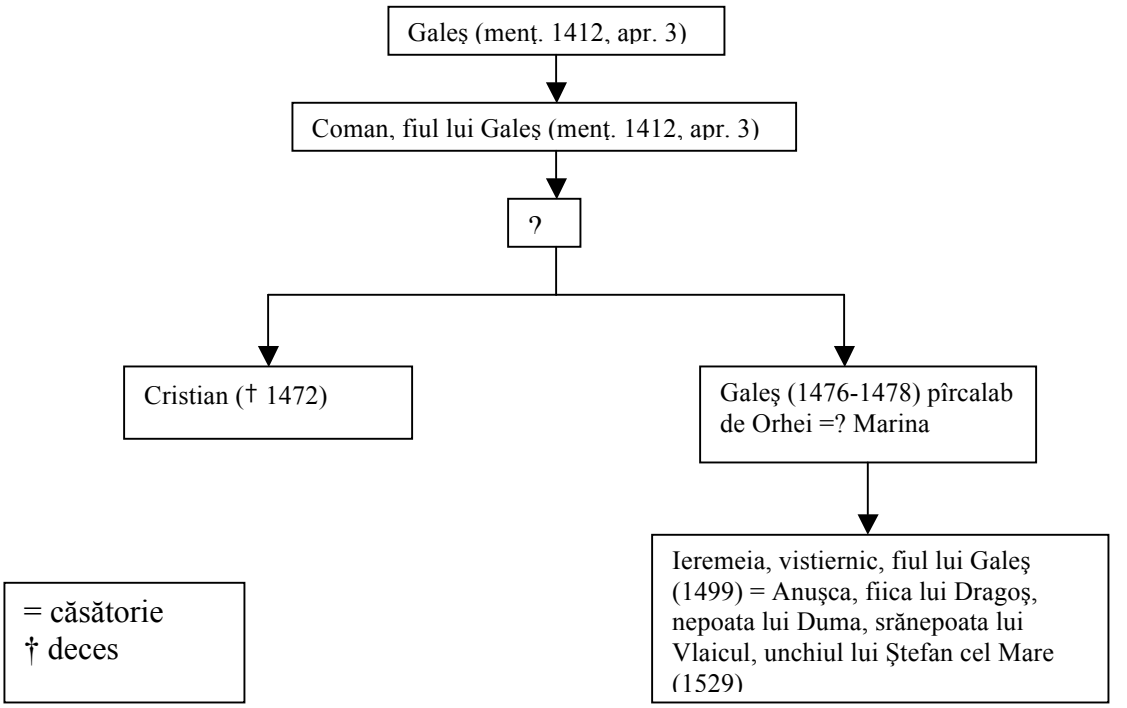
Galeş (menţ. 1412, apr. 3)
Coman, fiul lui Galeş (menţ. 1412, apr. 3)
?
Cristian († 1472)
Galeş (1476-1478) pîrcalab de Orhei =? Marina
Ieremeia, vistiernic, fiul lui Galeş (1499) = Anuşca, fiica lui Dragoş, nepoata lui Duma, strănepoata lui Vlaicul, unchiul lui Ştefan cel Mare (1529)
= căsătorie
† deces

Ilistraţie: Spada lui Ştefan cel mare

Spada lui Ştefan cel Mare

În ultimele luni, prin intermediul mijloacelor de informare în masă a fost difuzată ştirea precum că va fi adusă la Chişinău copia „sabiei" lui Ştefan cel Mare, care se păstrează într-un muzeu din Turcia, ceea ce a fost făcut. Dacă prin efortul cuiva au fost convinse autorităţile turceşti sau, mai simplu, conducerea muzeului din Istanbul, unde se păstrează rarisima relicvă ştefaniană, de a obţine o copie, este foarte frumos şi considerăm că, este un gest demn de apreciere, cu atât mai mult că, în Republica Moldova asemenea „odoare" din epoca lui Ştefan cel Mare aproape că lipsesc cu desăvârşire. În asemenea împrejurare, credem noi, ar fi binevenite unele precizări mai mult istorice, adică ştiinţifice chiar, privind „sabia" lui Ştefan cel Mare de la Istanbul.

În primul rând, ţinem să precizăm că, atât până la Ştefan cel Mare, cât şi după el, domnii, boierii şi alţi înalţi demnitari ai Ţării Moldovei purtau ca armă personală nu o sabie, ci o **spadă**. În legătură cu aceasta, trebuie să arătăm că, deşi ambele arme erau confecţionate din oţel, între sabie şi spadă sunt deosebiri esenţiale. Dacă sabia avea lamă îngustă, de regulă cu un singur tăiş, ca formă era dreaptă sau încovoiată şi se ţinea cu o singură mână, apoi spada avea lamă lată şi dreaptă, cu două tăişuri şi era ţinută cu două mâini, fiind mai grea. Ba mai mult, spada domnului ţării era în grija unui înalt dregător al curţii – marele spătar, care treptat a preluat şi înalte funcţii judecătoreşti şi administrative. Într-o interpolaţie (interpolaţia este o adăugire posterioară datei elaborării unei cronici de

către o altă persoană – n. n.) din a doua jumătate a sec. al XVII-lea a lui Misail Călugărul la *Letopiseţul Ţării Moldovei* de Grigore Ureche, fiind caracterizate funcţiile dregătorilor de curte se arată că „*spătarul mare"* era „*la obiceiu îmbrăcat la dzile mari cu haină scumpă domnească şi dvorbitoriu (slujeşte – n. n.) cu arme domneşti încins, (stând – n. n.) la spatele domnului*", „*al doilea (spătar – n. n.) zvoreşte (duce – n. n.) când nu zvoreşte cel mare şi el îmbrăcat cu spata (spada –n. n.) încins şi cu buzdiganul amână (în mână – n. n.)",* precum şi la sărbătorile mai mici *„iar spătarul al treilea zvoreşte peste toată vremea*" [409] , adică în fiecare zi. Această completare a lui Misail Călugărul la cronica menţionată este făcută la descrierea unor evenimente din Ţara Moldovei de la sfârşitul sec al XIV-lea, când, de fapt, se profilaseră treptat funcţiile principalelor înalţi dregători de la curtea domnească.

Prima menţiune documentară a *spătarului* în Ţara Moldovei datează din 24 aprilie 1434, în această funcţie fiind menţionat „pan Dieniş spătar"[410]. În domnia lui Ştefan cel Mare, importanţa dregătoriei de spătar a crescut, acesta trecând în sfatul domnesc înaintea vistiernicului, dar după pârcălabi, dregători cu funcţii militare[411]. Dintre spătarii lui Ştefan cel Mare, în documentele vremii, sunt menţionaţi: „pan Seacâş" (1458-1469)[412], „pan Bodea" (1469- 1470)[413], care se admite că a căzut pe câmpul de luptă la Valea Albă (1476), „pan Vrânceanu" (1471-1473)[414], „pan Mihău" (1473-1476)[415], „pan Costea" (1478-1483)[416], „pan Dragoş" (1483-1484)[417], care a mai deţinut şi rangul de pârcălab de Roman şi pe cel de vornic, despre care Ştefan cel Mare într-o carte domnească din 5 februarie 1468 arăta că acesta „l-a slujit drept şi credincios"[418], şi ultimul care a deţinut dregătoria în domnia marelui voievod a fost „pan Clănău" (1486-1503)[419], de altfel, foarte apropiat marelui domn, deoarece era căsătorit cu nepoata sa Dragna, fiica Mariei, sora voievodului.

Tradiţia purtătorilor de spadă a domnului s-a păstrat până în sec. al XVIII-lea, fiind fixată şi de Dimitrie Cantemir, care, în „Descriptio Moldaviae", arată că „*spătarul cel mare, era purtător de spadă a domnului"*[420], specificând că „*îndată după domn urmează spătarul*, *purtând armele domnului*" [421] la marele ceremonii de la curtea domnească. Astfel, din cronicile şi documentele epocii observăm că, spada domnului ţării era unul din simbolurile puterii şi era purtată de spătar la ceremoniile de curte, la sărbători, adică nici de cum nu era o armă de luptă.

După cum reiese dintr-o informaţie din epocă, prin intermediul unor negustori genovezi, precum se admite, Ştefan cel Mare a comandat meşterilor armurieri din Genova (Italia) o spadă *„... che volesemo cometer qui o Zenova una spada a la facione valaschesca"*, adică de model valahic, ceea ce înseamnă că, în această epocă, exista un tip de spadă specific Ţărilor Române, adică şi Moldovei. Deoarece armurierilor nu le era cunoscut asemenea tip de armă şi cum ar putea fi confecţionată, meşterul Cristofor, care

---

[409] Ureche Grigore. **Letopiseţul Ţării Moldovei**, Bucureşti, 1955, p. 70-71.
[410] **DRH A**, vol. I, Bucureşti, 1975, doc. 128, p. 181.
[411] **Instituţii feudale din Ţările Române**. Dicţionar. Coordonator Ovid Sachelarie, Nicolae Stoicescu, Bucureşti, 1988, p. 450.
[412] **DRH A**, vol. II, Bucureşti, 1976, doc. 67-156.
[413] **DRH A,** vol. II, doc. 158-169.
[414] **DRH A**, vol. II, doc. 173-189.
[415] **DRH A**, vol. II, doc.191-206.
[416] **DRH A,** vol. II, doc.211-247.
[417] **DRH A**, vol. II, doc.249-269.
[418] **DRH A**, vol. II, doc.151, p. 220.
[419] **DRH A,** vol. II, doc.263-265; **DRH A**, vol. III, Bucureşti, 1980, doc.1-295.
[420] Cantemir Dimitrie. **Descriptio Moldaviae**, Bucureşti, 1973, p. 201.
[421] **Ibidem,** p. 227.

acceptase comanda, printr-o scrisoare (descoperită de Nicolae Iorga) adresată înaltului demnitar moldovean arăta că, meşterii săi, necunoscând acest tip de spadă, cere să vină cineva la faţa locului pentru a-i informa cu privire la asemenea model: *„... li maestri non sano intendas la facione de la dicta spada e che, quando serò de que la farò fare a mio modo*"[422]. Faptul că Ştefan cel Mare nu s-a mulţumit să comande spada la meşterii din Braşov sau Lvov, unde erau confecţionate de cele mai multe ori asemenea arme pentru demnitarii moldoveni, arată că domnul Moldovei dorea să aibă o spadă de o calitate deosebită, pe care o puteau asigura numai cei mai vestiţi meşteri armurieri din Italia (apropo, cuvântul românesc „spada" vine chiar de la italienescul „spada").

Spadele din această epocă aveau lungimea de 125-128 cm, erau cu lama dreaptă, cu două tăişuri, cu vârful în formă de triunghi sau rotunjit. Dea lungul ei, lama avea 2-3 şănţuleţe, garda în formă de cruce cu braţe drepte, înclinate spre lamă sau curbate în sens opus, terminându-se cu butoni conici, care trebuia să oprească alunecarea armei adversarului pe lângă braţele gărzii. Spada avea mâner de apucat cu două mâini sau cu o mână şi jumătate, în formă de fus şi era înfăşurat cu metal scump. În vârf, spada avea un „măr" metalic în formă discoidală[423], unde, de regulă, se grava numele posesorului, stema ţării, blazonul personal sau se înfrumuseţa cu pietre scumpe. De aceea, preţiosul obiect, copia căruia urmează să fie adusă şi care ar fi mai nimerit să fie transmisă spre păstrare Muzeului Naţional de Istorie a Moldovei, trebuie numit nu „sabia", ci „spada lui Ştefan cel Mare". Cu atât mai mult că, după câte se pare, nu este vorba în cazul dat de o armă cu care voievodul chiar mergea în lupte, ci mai curând era unul din simbolurile puterii lui Ştefan, alături de coroana domnească, sceptrul domnesc şi buzduganul personal. Faptul că spada era unul din simbolurile autorităţii domneşti, a forţei militare a ţării, se vede clar din textul tratatului de prietenie şi ajutor reciproc încheiat de Bogdan al II-lea, tatăl lui Ştefan cel Mare cu Iancu de Hunedoara „voevod, guvernator al întregii crăimi ungureşti " la 5 iulie 1450, prin care domnul Moldovei dădea garanţii omologului său „*să n-avem a cuceri **cu spada** Chilia fără de voia părintelui şi domnului nostru Ioan Voevod"*[424].

La sigur că, Ştefan cel Mare a avut şi arme personale, cu care lupta în războaie. Se ştie, de exemplu, după „O samă de cuvinte" de Ion Neculce că, el avea arcul său personal. Avem în vedere legenda despre fondarea mănăstirii Putna, când voievodul a tras, împreună cu un aprod de-al său, din arc, pentru a stabili locul zidirii mănăstirii, iar în altă legendă se spune precum că Ştefan şi-a lăsat arcul chiar la această mănăstire, unde s-a păstrat mai multă vreme[425].

Revenind la spada din muzeul turcesc, după cum vom încerca să arătăm mai jos, aceasta reprezenta un obiect deosebit de preţios pentru acele timpuri şi, se pare, a fost confecţionat la comanda personală a voievodului. Pentru a face mai multă lumină în explicaţiile pe care la sigur le datorăm cititorului, vom arăta numaidecât că, cu aşa-numitele „săbii" erau înarmaţi oştenii din păturile mijlocii şi de jos ale societăţii

---

[422] Iorga Nicolae. **Acte şi fragmente**, III, p. 43. Cf. Vlădescu Cristian, König Carol. **Tipuri de arme albe şi armuri la oştile române în a doua jumătate a secolului al XV-lea**, în *Studii şi materiale de muziografie şi istorie militară,* Bucureşti, 1973, nr. 6, p. 68.

[423] **Repertoriul monumentelor şi obiectelor de artă din timpul lui Ştefan cel Mare**, Bucureşti, 1958, p. 353-355; Vlădescu Cristian, König Carol. **Tipuri de arme albe şi armuri la oştile române în a doua jumătate a secolului al XV-lea**, în *Studii şi materiale de muziografie şi istorie militară,* Bucureşti, 1973, nr. 6, p.68; Solcanu Ion. **Arta şi societatea românească (sec. XIV-XVIII)**, Bucureşti, 2002, p. 111.

[424] Bogdan Ioan. **Cinci documente istorice slavo-române din arhiva Curţii Imperiale de la Viena**, în *Analele Academiei Române,* Ser. II.Mem. secţ. Ist., tom XI, 1888-1889, Bucureşti, 1890, p. 56, 58. Cuvântul slavonesc „□" trebuie tradus „spadă" şi nici de cum „sabie" cum a tradus Ioan Bogdan (Rezachevici Constantin. **Bogdan al II-lea,** în *Cronologia domnilor din Ţara Românească şi Moldova a. 1324-1881*. Vol. I, Secolele XIV-XVI, Bucureşti, 2001, p. 515-516).

[425] Ion Neculce, **O samă de cuvinte**, Bucureşti, 1990, p. 21-22.

moldoveneşti, care erau chemaţi la „Oastea cea mică” sau „cea mare” în caz de primejdii sau chiar de războaie. Să ne amintim, de exemplu, episodul din romanul „Fraţii Jderi” al celebrului nostru romancier Mihail Sadoveanu, de altfel, un foarte bun cunoscător al atmosferei istorice din epoca lui Ştefan cel Mare, când tânărul Ionuţ Părnegru era trimis iscoadă (în cercetare) la turci, i se dădea povaţă ca **sabia** şi alte lucruri personale să le lase la Dunăre. Bineînţeles, mulţimea, adunată în aşa-numitele steaguri de oaste, în frunte cu pârcălabi de cetăţi şi de pe la ţinuturi, mai era înarmată cu ghioage ţintuite, suliţe, arcuri cu săgeţi (fierare arcaş purta o tolbă cu 16-24 săgeţi), topoare, coase, săbii ungureşti şi paloşe (de la ungurescul „pallos” sau sârbescul „palos”[426]) ş. a. Asemenea arme erau confecţionate atât în atelierele meşteşugăreşti din oraşele Moldovei[427], cât şi aduse din ţările vecine. Astfel, la 3 iulie 1460, întărind privilegiul dat negustorilor din Lvov, Ştefan cel Mare fixează vama cea mare la descărcarea în Suceava pentru „săbii ungureşti şi paloşe”[428].

Spada lui Ştefan cel Mare a fost identificată sau descoperită în vechiul Muzeu Eski Serai de la Istanbul şi a fost descrisă cu destule amănunte de către istoricii români Marcu Beza, Emil Vârtosu, Ioan Gr. Popescu, C. C. Giurescu ş. a., încă în perioada interbelică din secolul trecut, atribuind-o lui Ştefan cel Mare, ca mai târziu relicva să fie inclusă în „Repertoriul monumentelor şi obiectelor de artă din timpul lui Ştefan cel Mare”. Aprecieri şi descrieri utile privind asemenea arme aflăm şi în cercetările semnate de Cristian Vlădescu, Carol König, Ioan Solcanu ş. a. specialişti în domeniul istoriei artei militare. Deoarece, în virtutea împrejurărilor şi posibilităţilor cu totul limitate ale istoricilor din Chişinău, atât noi, cât şi alţi specialişti din Republica Moldova, nu am avut posibilitatea să studiem această atât de scumpă nouă tuturor relicvă istorică, rămasă de la Ştefan cel Mare, de aceea recurgem la informaţiile şi cercetările istoricilor arătaţi mai sus, precum şi la fotografiile publicate de ei, venind şi noi cu unele considerente, care se prea poate vor contribui la cunoaşterea mai bună a acestei relicve ştefaniene.

Aşa dar, astăzi, spada voievodului moldovean face parte din colecţia Muzeului Topkapi Saray din Istanbul şi are următorii parametri: lama dreaptă cu două tăişuri cu lungimea de 125 cm; pe ambele feţe ale spadei, în lungul lamei, sunt făcute câte 3 şenţuleţe, cel din mijloc – mai lung, este însoţit de alte două mai scurte, de o parte şi de alta. Spada descrisă are vârf în formă de triunghi. Mânerul armei în formă de fus, numit de specialişti, „de două mâini”, adică de apucat cu ambele mâini, este înfăşurat cu fir (sârmă) argintiu, iar după alţi istorici - cu fir de aur. Spada are gardă cu braţe drepte în formă de cruce, terminate cu butoni conici. Mânerul cu cap în formă de disc, care avea în mijloc un medalion, probabil o fi fost o piatră scumpă sau un blazon, care a căzut, iar pe marginea discului este gravată următoarea inscripţie cu caractere slavone, pe o faţă:”† *I□↦□ ŞStefan□ voevod↦* g”, pe revers este continuată inscripţia: „ospodar□ *zemli Moldavs o˘”* (Io Ştefan voievod domn al Ţării Moldovei)[429]. Trebuie să arătăm că, toţi istoricii menţionaţi mai sus, precum şi tradiţia istorică orală, atribuie fără rezerve această spadă lui Ştefan cel Mare. În acelaşi timp, se ştie că Ţara Moldovei a mai avut voievozi

[426] Bogdan I. **Documentul Râzenilor din 1484 şi organizarea armatei moldovene în secolul XV**, *Analele Academiei Române.* Ser. II. Mem. secţ. Isr., to, XXX, Bucureşti, 1098, p. 434; Vlădescu Cristian, König Carol, Popo Dan. **Arme în muzeele din România,** Bucureşti, 1973, p. 11-16.

[427] **История народного хозяйства Молдавской ССР (с древнейших времен до 1812 г.)**. Отв. ред. П.В. Советов, Кишинев, 1976, с. 112-113.

[428] Bogdan I. **Documentele lui Ştefan cel Mare**, Bucureşti, 1913, vol. II, p. 277, 278.

[429] **Repertoriul monumentelor şi obiectelor de artă din timpul lui Ştefan cel Mare**, Bucureşti, 1958, p. 353-355; Vlădescu Cristian, König Carol. **Tipuri de arme albe şi armuri la oştile române în a doua jumătate a secolului al XV-lea**, în *Studii şi materiale de muziografie şi istorie militară,* Bucureşti, 1973, nr. 6, p.68-69; Beza Marcu. **Noi urme româneşti la Stanbul,** în *Boabe de grâu* (Bucureşti), 1934, nr, 7, p. 385-402.

cu numele de Ştefan: Ştefan I (1394-1399); Ştefan al II-lea, fiul lui Alexandru cel Bun (1433-1447); Ştefăniţă (1517-1527); Ştefan Lăcustă (1538-1540); Ştefan, fiul lui Petru Rareş (1551-1552); Ştefan Tomşa (1563-1564) ş.a. Prin urmare, putem atribui relicva în cauză lui Ştefan cel Mare cu anumite rezerve. Ceea ce ne încurajează să considerăm că, spada din muzeul turcesc i-a aparţinut marelui nostru voievod este faptul că, prin anumite comparaţii şi sistematizări de arme albe din evul mediu al Ţării Moldovei, istoricii o datează cu sec. al XV-lea – începutul sec. al XVI-lea.

Cititorul mai puţin vizat trebuie să mai afle că, în acelaşi Muzeu al Palatului Topkapi se mai păstrează încă două spade moldoveneşti, considerate a fi din epoca lui Ştefan cel Mare şi aparţinând unor înalţi dregători moldoveni. Aceste spade sunt asemănătoare ca formă cu spada domnească descrisă mai sus. Lungimea uneia este de 126 cm, iar lungimea alteia de 127 cm. Cu deosebirea că, braţele gărzii sunt uşor încovoiate, iar pe feţele discului apare bourul Moldovei şi un scut fasciat, având ca suport semiluna[430].

În urma săpăturilor, arheologii au mai descoperit alte spade tipice moldoveneşti la Hârlău (azi, exemplarul se află la Muzeul de Istorie a Moldovei din Iaşi), la Deleni (jud. Iaşi) şi la Cetatea Neamţului, ultimele două sunt datate cu a doua jumătate a sec. al XV-lea, toate trei având lungimea de până la 125 cm, cu capul mânerului de aceeaşi formă discoidală, nedeosebindu-se cu nimic de cele menţionate mai sus.

Spade asemănătoare sunt zugrăvite şi în bisericile vestitelor mănăstiri medievale ale Moldovei - Voroneţ (1488), Bălineşti (1499), Suceviţa şi biserica Sf. Gheorghe din Suceava (sec. XVI). Alte spade au fost identificate pe o serie de broderii din aceeaşi epocă, dintre care menţionăm pe cele de pe dverele de la mănăstirea Putna (din 1485 şi 1510), dăruite de Ştefan cel Mare, şi respectiv de fiul său Bogdan al III-lea, voievod al Moldovei (1504-1517), şi cea de pe steagul de luptă a lui Ştefan cel Mare (1500)[431], spadă ţinută de Sf. Gheorghe Purtător de Biruinţă, ocrotitorul spiritual al Ţării Moldovei, care astăzi se află la mănăstirea Zograf de la Sf. Munte Athos. O informaţie în plus, pe care ne-o aduc frescele de la bisericile numite, este aceea că spada era purtată în teacă[432].

Spadele moldoveneşti din această perioadă erau asemănătoare cu cele transilvănene (de exemplu, cu cea de pe lespedea de mormânt a lui Iancu de Hunedoara din Catedrala romano-catolică din Alba-Iulia) şi chiar cu cele occidentale[433]. De altfel, în izvoarele vest-europene se întâlnesc exemple când spadele erau folosite la spargerea liniei de suliţaşi şi arcaşi pedeştri în încăierările unităţilor de cavalerie şi la respingerea scărilor de asalt a cetăţilor[434].

Probabil, celebrul sculptor Alexandru Plămădeală, în cea mai splendidă statuie a lui Ştefan cel Mare şi Sfânt din câte ne-a fost dat să vedem, care se află în centrul Chişinăului, a dorit să-i pună în mâini genialului voievod spada domnească. Nu o simplă sabie, ci chiar spadă sa domnească.

Dacă ne întoarcem la spadele păstrate astăzi la Istanbul, după toate probabilităţile, acestea au ajuns la Muzeul Topkapi rămânând de la sultanii otomani. Presupunem că, ele s-au pomenit acolo mai curând ca trofee de război, decât ca daruri oferite demnitarilor

---

[430] **Repertoriul monumentelor şi obiectelor de artă din timpul lui Ştefan cel Mare**, Bucureşti, 1958, p. 355; Vlădescu Cristian, König Carol. **Tipuri de arme albe şi armuri la oştile române în a doua jumătate a secolului al XV-lea**, în *Studii şi materiale de muziografie şi istorie militară,* Bucureşti, 1973, nr. 6, p.68-69.

[431] Solcanu Ion. **Arta şi societatea românească (sec. XIV-XVIII)**, Bucureşti, 2002, p. 112.

[432] **Ibidem.**

[433] Vlădescu Cristian, König Carol. **Tipuri de arme albe şi armuri la oştile române în a doua jumătate a secolului al XV-lea**, în *Studii şi materiale de muziografie şi istorie militară,* Bucureşti, 1973, nr. 6, p.66-67.

[434] Vlădescu Cristian, König Carol, Popo Dan. **Arme în muzeele din România,** Bucureşti, 1973, p.12-14.

otomani de vreun domn al Ţării Moldovei, ştiindu-se faptul că, otomanii au jefuit în mai multe rânduri Ţara Moldovei în secolele XVI-XVII, prădând şi arzând până şi palatele domneşti.

În final, trebuie să subliniem că, istoricii au observat că asemenea spade sunt incomparabil mai puţine faţă de alte tipuri de arme albe folosite în acea epocă. Aceasta ne face să conchidem că, spadele caracterizate mai sus, inclusiv şi cea atribuită lui Ştefan cel Mare, aveau mai mult un caracter simbolic, element indispensabil al demnităţii domneşti, şi era folosită în ceremonialul de curte.

Un letopiseţul slavo-român inedit din epoca lui Ştefan cel Mare
(după un codice de la mănăstirea Hilandar)

Istoria mănăstirii Hilandar de la Muntele Athos din Grecia numără peste o mie de ani de existenţă şi pe parcurs de secole aici s-au acumulat bogăţii şi raritäţi cărturăreşti enorme. Este interesant faptul că, alături de sutele de volume provenite din Serbia, Bulgaria, Imperiul Bizantin, Muntenia, Marele Cnezat al Moscovei ş.a., aici se află depozitate şi câteva zeci de cărţi – codice manuscrise - copiate în mănăstirile şi bisericile din Ţara Moldovei în secolele XIV-XVIII. Drept exemple pot servi atât cartea numită „Praxiu" sau „Vieţile sfinţilor" în limba slavonă, care la 1463 a fost cumpărată de Vlaicul Pârcălab, unchiul lui Ştefan cel Mare[435], cât şi o „Psaltire" din secolul XIV, pe care este o însemnare istorică privind campania otomană în Moldova din 1538; alte şase „Psaltiri" din secolul al XVI-lea; un „Octoih" din sec. XV şi altul din sec. XVI; şapte „Tetraevangheliare" din secolele XV-XVII; alte trei cărţi „Apostol" din secolele XVI-XVII, precum şi mai multe „Sbornice" şi „Minee" copiate de mână[436]. De cele mai multe ori, nu se ştie cum şi când au ajuns aceste cărţi la mănăstirea athonită. Unele au putut fi aduse şi dăruite mănăstirii Hilandar de către monahi pelegrini veniţi spre a se închina la locurile sfinte de la Athos, altele au putut fi dăruite de voievozii şi boierii moldoveni, pentru rugăciunea şi iertarea păcatelor.

În acelaşi timp, o serie de scrieri ecleziastice şi cu conţinut istoric de la Hilandar au circulat în Ţara Moldovei[437]. Aceste prezenţe cărturăreşti reciproce arată că în evul mediu între mănăstirea Hilandar şi centrele de cultură scrisă din Moldova se menţineau legături cărturăreşti strânse.

1. Retrospectivă istorică. O primă informaţie despre prezenţa unei cronici[438] din epoca lui Ştefan cel Mare la mănăstirea Hilandar din Sf. Munte Athos ne-a parvenit după

[435] O descriere mai detaliată vezi: Eşanu Andrei. **Vlaicul Pârcălab – unchiul lui Ştefan cel Mare**, Chişinău, 2001, p. 47-51.
[436] Cândea Virgil. **Mărturii româneşti peste hotare. Mică enciclopedie**, vol. I, Bucureşti, 1991,p. 472-485.
[437] Mihăilă G. **Istoriografia română veche (sec. Al XV-lea – începutul sec. Al XVII-lea) în raport cu istoriografia bizantină şi slavă,** în *Romanoslavica,* vol. XV. Literatură-istorie, Bucureşti, 1967, p. 165-166.
[438] Noţiunile de „cronică" şi „letopiseţ" sunt folosite ca sinonime.

publicarea de către istoricii sârbi D. Bogdanović şi D. Medacović a unui catalog de cărţi manuscrise şi vechi tipărituri aflate în biblioteca acestui lăcaş athonit[439]. Examinând cu atenţie fiecare descriere a codicelor[440] incluse în catalog, am constatat că în „Sbornicul" nr. 484 (Miscelaneu[441]), datat cu secolul al XVI-lea, la filele 94^{v} şi 95^{r} se cuprinde un letopiseţ slavo-român[442], întocmit în Ţara Moldovei în perioada de domnie a lui Ştefan cel Mare. Conform descrierii făcute în catalog, letopiseţul ar cuprinde evenimente istorice, desfăşurate între anii 961 şi 1490. Această informaţie ne-a interesat în mod deosebit, deoarece nici o cronică slavo-română dintre cele cunoscute până în prezent nu are asemenea limite cronologice. Faptul ne-a determinat să considerăm că este vorba de o cronică necunoscută, din care am putea afla multe informaţii noi din epoca respectivă.

În scurtă vreme (de prin 1980), am întreprins demersuri în vederea obţinerii unei deplasări de documentare la vestita mănăstirea sârbească Hilandar de la Muntele Athos, cu scopul de a cerceta cronica *de visu*, de a face cópii, şi de a determina valoarea ei ştiinţifică. Suspectat din toate părţile de birocraţia ştiinţifică, de structurile de partid şi KGB-iste, după multe încercări, întreprinse între anii 1980-1991, inclusiv şi prin intermediul Academiei de Ştiinţe a U.R.S.S. de la Moscova, ne-a fost refuzată plecarea în Grecia. Am făcut tentative de a intra în posesia unei cópii a acestei cronici, prin intermediul unor istorici prieteni din România şi Grecia, dar din păcate, nici acestea nu s-au încununat de succes. Abia în ultima vreme, din presa periodică ştiinţifică din mai multe ţări, am aflat de existenţa unui Centru ştiinţific Hilandar (*Hilandar Research Library and the Resource Center for Medieval Slavic Studies*), condus de profesorul Predrag Matejic, care îşi desfăşoară activitatea pe lângă *The Ohio State University* din Statele Unite ale Americii.

Din materialele despre activitatea acestui centru am aflat că aici a fost acumulat un număr mare de cópii ale materialelor păstrate la mănăstirea Hilandar. Prin *Internet*, am aflat coordonatele acestei instituţii şi prin aceeaşi reţea de comunicare internaţională am adresat o scrisoare domnului profesor P. Matejic, cu rugămintea de a ne pune la dispoziţie copiile a câtorva file, inclusiv filele 94-95, din codicele mai sus arătat. Domnul profesor, secundat de M.A. Johnson, cercetător la acelaşi centru[443], ne-a răspuns cu deosebită bunăvoinţă, expediindu-ne prin *Internet* şi prin poştă materialele solicitate. Aceasta a avut loc la începutul lunii aprilie 2004. Întrând în posesia copiei, am continuat investigaţiile asupra cronicii şi pregătirea ei pentru tipar.

La descifrarea textului am întâmpinat dificultăţi deosebit de mari, deoarece aproape jumătate din fila 94^{v}, pe verticală este înnegrită. Probabil, fila respectivă a fost umezită şi din această cauză ulterior s-a deteriorat [444]. Cu toate acestea, în urma unei lecturi minuţioase, conturul letopiseţului s-a profilat în aşa fel încât ne-am putut crea o

---

[439] Богдановић Д. **Каталог ћириловских рукописа монастира Хиландара**. Медаковић Д. **Старе штампане књиге монастира Хиландара,** Београд, 1978, nr. 484, p. 184-185. Informaţia a fost preluată şi de Cândea Virgil. **Mărturii româneşti peste hotare**. **Mică enciclopedie**, vol. I, Bucureşti, 1991, nr. 1108, p. 479

[440] În ştiinţa istorică prin această noţiune este desemnat orice carte manuscrisă medievală.

[441] Noţiunele de „sbornic" şi „miscelaneu" sunt folosite ca sinonime. Acestea sunt cărţi manuscrise medievale, care cuprind mai multe texte diferite, de regulă cu conţinut religios şi laic.

[442] Богдановић Д. **Каталог ћириловских рукописа монастира Хиландара**. Медаковић Д. **Старе штампане књиге монастира Хиландара,** Београд, 1978, nr. 484, p. 184-185.

[443] Aducem şi pe această cale mulţumiri domnilor profesori Predrag Metejic şi Paşa Jonson pentru ajutorul acordat .

[444] Aducem şi pe această cale mulţumiri doamnei doctor Valentina Pelin, cercetător ştiinţific coordonator la Institutul de istorie al Academiei de Ştiinţe a Moldovei, pentru ajutorul acordat la descifrarea textului original al Cronicii şi la traducerea ei în limba română. Precum şi lui Ion Negrei, redactorul revistei *Cugetul* din Chişinău, pentru sfaturile preţioase în procesul pregătirii pentru tipar a acestei scrieri.

reprezentare destul de clară despre această scriere medievală, provenită din Ţara Moldovei.

2. Descrierea. Cronica în cauză face parte dintr-un modest „Sbornic", caligrafiat pe hârtie, în limba slavonă de redacţie moldovenească şi este datat de istoricul sârb D. Bogdanović cu secolul al XVI-lea. „Sbornicul" cu dimensiunile 155x100 mm, are 1+134+2 file. Manuscrisul este legat în aşa fel încât filigranul nu poate fi studiat. Coperta de piele este datată cu sec. al XVII-lea. Cartea este copiată de o singură mână, adică de o singură persoană necunoscută. Scris semiuncial. La fila 2^{r} manuscrisul are un modest frontispiciu ornat. La fila 1 codicele are două inscripţii posterioare: una în limba greacă, care reprezintă o încercare de condei: „*Slavă ţie, Domne. Binecuvântat este Domnul în vechi şi acum, în vecii vecilor amin.*", iar alta – în limba slavonă: „S□a kni$\mathbb{N}^{\circ}$(⇳)↦ d[⌒] ⌣ovnika N ikanora ⌴t Vodi Spa(s)i Gori S[v*ħ*] t[o] go Afona, □ZP🍎G 1 dade e S□me⌴(n)⌒ brat⌒"[445] („Această cărticică a duhovnicului Nicanor păzeşte de apă (salvează) Sfântul Munte Athos, 7193 (1685) a dat-o fratelui Simeon"). La filele 1 şi 134 v este imprimată pecetea mănăstirii cu inscripţia „Библиотека српске лавре Хиландара (Светагора)".

Nu se cunosc împrejurările şi nici data la care codicele descris a ajuns la mănăstirea Hilandar de la Sfântul Munte Athos. Putem doar admite că manuscrisul în cauză s-a pomenit în colecţia mănăstirii athonite în scurtă vreme după ce a fost copiat, deoarece urme ale lecturii şi utilizării lui în Moldova, în perioada imediat următoare, nu am reuşit să identificăm. Codicele a ajuns la Athos, probabil, prin intermediul vreunui călugăr peregrin. Aici interesul pentru informaţii de ordin laic, cu atât mai mult despre Moldova, era probabil infim şi de aceea cronica a rămas în afara atenţiei generaţiilor de slujitori de la Hilandar până în zilele noastre.

Codicele miscelaneu descris cuprinde lucrări în limba slavonă cu conţinut religios :la filele 2^{r} - 94^{r} - Despre icoane, despre cruce, despre lauda lui Dumnezeu, despre lauda şi rugăciunea sfinţilor şi despre alte articole ale singurei adevărate credinţe a biserici lui Hristos, iar la filele 96^{r} – 134^{v} – Cartea „Floarea Darurilor"[446].

Între lucrările mai sus arătate, la filele 94^{v} - 95^{r} este inclusă încă o scriere, de această dată cu conţinut laic istoric, întitulată „L*ħ*to(m) ⌴b⬭vlen□e" („Arătarea anilor"). Anume această din urmă lucrare ne interesează în primul rând, deoarece, după cum am constatat, este vorba de **o cronică slavo-română necunoscută** până în prezent, pe care am denumit-o convenţional *Letopiseţul slavo-român Hilandar*. După dimensiunile sale, cu cele 33 de rânduri (24 rânduri în fila 94^{v} şi 9 rânduri în fila 95^{r})[447], cronica în cauză nu se deosebeşte cu nimic de alte scrieri similare din Moldova elaborate în sec. al XV-lea – început sec. XVI, fiind destul de scurtă, dar după vom vedea din cele

---

[445] Descifrarea inscripţiei aparţine cercetătorul sârb D. Bogdanović.

[446] Floarea Darurilor – carte populară, alcătuită de călugărul italian Tommaso Gozzadini în secolul al XIII-lea, tipărită în 1474 la Veneţia, de unde apoi se răspândeşte în Orient şi Occident. Se presupune că în jurul anului 1480 postelnicul Gherman Valahul a tradus direct din italiană în româneşte această carte (Teodorovici Constantin. **Floarea Darurilor**, în *Dicţionarul literaturii române de la origini până la 1900*, Bucureşti, 1979, p. 358-359). În cazul nostru, se pare că este vorba de una din cele mai vechi traduceri ale acestei cărţi din limba italiană în cea slavonă, efectuată în una din mănăstirile din Moldova. Precum susţine cercetătorul rus A. I. Rogov, această carte populară a pătruns în Marele Cnezat al Moscovei din Moldova (Рогов А.И. **Основные проблемы изучения культурных взаимосвязей России с Дунайскими княжествами в XV-XVII вв**., în *Балканские исследования. Вопросы социальной политической и культурной истории Юго-Восточной Европы*, Москва, 1984, с. 292-303).

[447] Deşi este de proporţii modeste, noi am calificat lucrarea drept *cronică* deoarece cuprinde descrierea unui număr mare de evenimente istorice în comparaţie cu *însemnarea cronicărească*, care consemnează, de regulă, un singur eveniment.

ce urmează, deosebit de densă în informaţii din epocă. Istoricul sârb D. Bogdanović o apreciază drept un „Letopiseţ moldovenesc" (Кратки молдавски летопис), care cuprinde evenimente desfăşurate între anii 961-1490[448].

Examinând cu atenţie conţinutul cronicii, observăm fără dificultate că în centrul atenţiei autorului anonim sunt întâmplările din sec. XIV - XV-lea, inclusiv trei evenimente din domnia lui Ştefan cel Mare. Această din urmă împrejurare precum şi faptul că manuscrisul e de redacţie moldovenească ne face să considerăm că letopiseţul a fost întocmit în Ţara Moldovei. Faptul că manuscrisul în cauză cuprinde lucrări cu conţinut bisericesc, religios, ne face să admitem că acest codice, din care face parte şi scrierea cu conţinut istoric arătată mai sus, a fost întocmit la din mănăstirile mai importante din Moldova din acea epocă. Atât codicele în cauză, cât şi din conţinutul letopiseţului nu face nici o aluzie la vreun lăcaş de cult unde ar fi fost elaborată cronica. Locul elaborării cronicii şi autorul ei ar putea fi cunoscute numai în urma unei cercetări mai aprofundate, comparate cu mai multor codice manuscrise din epoca respectivă, studiind caligrafia şi ductul, hârtiei şi alţi parametri de bază.

Descifrând textul, am constatat că letopiseţul reflectă evenimente ce ţin atât de istoria universală, mai ales a Europei de Sud - Est şi Centrale, cât şi de istoria românească, mai cu seamă din Moldova din anii de domnie a lui Ştefan cel Mare.

3. Izvoarele. În viziunea noastră, la întocmirea cronicii autorul anonim a folosit un şir de izvoare cărturăreşti, dintre care pot fi: Sfânta Scriptură, lucrări de istorie bisericească, precum şi o serie de cronografe şi letopiseţe bizantine şi sud slave, aflate în circulaţie pe acele timpuri în sud-estul Europei, inclusiv în Ţările Române (adică în sec. al XV-lea)[449]. Aceste izvoare au fost utilizate mai ales pentru întocmirea primei părţi a cronicii. Cât priveşte evenimentele legate direct de Ţara Moldovei, de domnia lui Ştefan cel Mare, de moartea regelui Matia Corvin şi explozia de răsunet din Constantinopol, considerăm că autorul le preia din *Letopiseţul sârbesc nou* (1355-1490)[450].

4. Data elaborării. Relatarea unor evenimente din a doua jumătate al sec. al XV-lea, precum şi menţiunea că „de la Naşterea lui Hristos /până Manasses [au trecut] 1500 de ani" ne înclină să considerăm că autorul cronicii este un contemporan al lui Ştefan cel Mare. Or, aceste consemnări de fapte ne permit să emitem ipoteza că letopiseţul în cauză a fost întocmit în jurul anului 1500 în Ţara Moldovei. În cazul dacă ipoteză se va confirma, am putea spune că avem în faţă o cronică întocmită în timpul domniei lui Ştefan cel Mare şi a ajuns până în zilele noastre chiar originalul acesteia. Astfel, se pare că este vorba de cea mai veche cronică slavo-română ajunsă în original până în zilele noastre. Pornind de la această datare a *Letopiseţului slavo-român Hilandar* după opinia noastră, putem limita şi datarea codicelui miscelaneu cu hotarul secolelor XV- XVI.

---

[448] Богдановић Д. **Каталог ћириловских рукописа монастира Хиландара**. Медаковић Д. **Старе штампане књиге монастира Хиландара,** Београд, 1978, nr. 484, p. 184-185.

[449] Mihăilă G. **Istoriografia română veche (sec. Al XV-lea – începutul sec. Al XVII-lea) în raport cu istoriografia bizantină şi slavă**, în *Romanoslavica,* vol. XV. Literatură-istorie, Bucureşti, 1967, p.157-196.

[450] Despre această cronică vezi: Bogdan Ioan. **Contribuţii la istoriografia bulgară şi sârbă (Ein Beitrag zur bulgarischen und serbischen Geschichtschreibund),** în Ioan Bogdan. *Scrieri alese*, Bucureşti, 1968, p. 255-261; Mihăilă G. **Istoriografia română veche (sec. Al XV-lea – începutul sec. Al XVII-lea) în raport cu istoriografia bizantină şi slavă,** în *Romanoslavica,* vol. XV. Literatură-istorie, Bucureşti, 1967, p.168-169.

5. Conţinutul. Letopiseţul începe cu câteva date din Vechiul Testament, în baza căruia autorul anonim încearcă să construiască o scurtă cronologie succesivă, având drept reper figuri dintre cele mai importante ale Bibliei, după cum urmează:
„De la Avraam până la Moise [au trecut] 444 ani – 4 veacuri.
De la / Moise până la David [au trecut] 445 ani – 5 veacuri.
De la David până la Naş/terea lui Hristos [au trecut] 742 ani – 6 veacuri."

Pentru a face legătură între aceste date biblice şi epoca contemporană lui, autorului cronicii arată în continuare precum că „De la Isus Hristos până la Manasses [au trecut] 1500 de ani".

După acestea, autorul consemnează un eveniment deosebit de important pentru istoria Sfântului Munte Athos, pe timpul domniei împăratului bizantin „Nichifor Foca"[451], care „a domnit 6 ani şi 6 luni. Şi în timpul lui a început să se zidească Lavra în Sfântul Munte Athos de către Sfântul Atanasie de la Athos[452] pe când avea încă rangul de voievod".

Cronica continuă printr-o scurtă sinteză a cuceririlor otomane în Peninsula Balcanică începând cu 1359, când turcii cuceresc localitatea bizantină „Calipole"[453]. Din aceeaşi serie de evenimente istorice, legate de cuceririle otomanilor în Balcani, autorul evidenţiază moartea în 1444 a „regelui Vladislav la Varna"[454], căderea Constantinopolului în 1453 şi luarea Caffei de către osmani în 1475.

După aceasta, autorul cronicii se întoarce întrucâtva îndărăt, considerând demne de consemnat încă două evenimente importante în cucerirea Balcanilor de către turci. Astfel, el arată că la 1454 sultanul Mehmed beg se afla în campania de cucerire a Serbiei, consemnând cucerirea oraşului Ostroviţa, precum şi campania nereuşită din 1474 a aceluiaşi sultan contra lui Scander beg[455], adică contra Albaniei.

Apoi autorul îşi mută privirile asupra unor evenimente care au avut loc concomitent şi în perioada imediat următoare, în Ţara Moldovei. Astfel, consemnând campania împotriva lui Scander beg, cronicarul arată că în acelaşi an „s-a retras Ştefan voievodul Moldovei în ţara sa", fiind vorba, probabil, de din acţiunile militare a lui Ştefan cel Mare în Muntenia în cursul anului 1474[456].

Un alt eveniment important reflectat în cronică este campania din 1476 a sultanului Mehmed contra lui Ştefan, voievodul Moldovei, pe care „... l-a bătut şi s-a întors [de acolo]". După care, cronicarul arată că sultanul clarificând relaţiile cu vitejii unguri a dat un ospăţ pe Dunăre.

---

[451] Este vorba de împăratul bizantin Nicefor II Focas (963-969).

[452] Este vorba de Atanasie de la Athos (925-1003) (Preda Emil. **Dicţionar al Sfinţilor Ortodocşi**, Bucureşti, 2000, p. 38-40). Fondatorul vieţii monahale organizate şi a Marei Lavre de la Sf. Munte Athos în a doua jumătate a sec. al X-lea, prieten şi duhovnic al împăratului bizantin Nicefor Focas. (Сотирис Ладас. **Святая Гора Афон. Монастыри и их сокровища**, Афины, 1998, с. 12-13).

[453] Este vorba de oraşul bizantin Gallipoli, situat pe peninsula cu acelaşi nume la ieşirea din strâmtoarea Dardanele în Marea Ege, cucerit în realitatea în 1354 (Inalcik Halil. **Imperiul Otoman. Epoca clasică**. Ed. de Mihai Maxim şi Dan Prodan, Bucureşti, 1996, p. 51-54).

[454] Este vorba de regele Ungariei Vladislav I Jagiello (1440-1444), căzut în lupta cu otomanii la Varna la 10 noiembrie 1444.

[455] Scander beg - eroul albanez Gheorghe Castrioti (1405 ?- 1468). Trimis de tată său în calitate de ostatic la curtea sultanului Murat II-lea. Educat în corpul de eniceri al sultanului. S-a manifestat ca bun şi talentat oştean şi a primit numele de Iscander, în cinstea lui Alexandru Macedon. Din Iscander bei a devenit Scander beg. (**История Европы**. Том второй. **Средневековая Европа**, Москва, 1992, с. 380).

În cazul reflectat în cronică de faţă este vorba mai curând de ţara lui Scander beg, Albania, deoarece eroul murise încă în 1468, iar în anul arătat în letopiseţ sultanul întreprinsese într-adevăr o campanie în Albania, asediind cetatea Scutari (Inalcik Halil. **Imperiul Otoman. Epoca clasică**. Ed. de Mihai Maxim şi Dan Prodan, Bucureşti, 1996, p.398), „şi nu l-a luat".

[456] Vezi: **Istoria Românilor**, vol. IV, Bucureşti, 2001 p. 377.

Ultimul eveniment din şirul confruntărilor moldo-otomane, consemnat în cronică, este cel din 1484 (în cronică 1483) despre „mersul împăratul Baiazit asupra oraşelor lui Ştefan voievodul Moldovei, Chilia şi Cetătea Albă[457].

Cronica se încheie cu relatarea a două evenimente, de astă dată de istorie universală: în primul, este vorba de moartea regelui ungar Matia Corvin, iar în cel de-al doilea, care s-a produs la Constantinopol, se descrie o mare explozie a unui depozit de praf de puşcă, incendiat în urma căderii unui fulger. Ambele evenimente au avut loc, precum arată cronicarul, în 1490 şi se vede că au produs o mare impresie asupra sa, preluându-le din *Letopiseţul sârbesc nou*.

Probabil autorul anonim avea intenţia să continue cronica, deoarece a lăsat spaţiul alb pe fila 95^{r} şi 95^{v}, dar din anumite cauze necunoscute nu a făcut acest lucru.

6. Autorul. La sigur, autorul cronicii este un călugăr cărturar care vieţuia în una din mănăstirile Moldovei, din timpul domniei lui Ştefan cel Mare. Faptul că lipsesc unele indicii privind iniţiativa elaborării cronicii (fie din porunca voievodului, fie la îndemnulunui alt demnitar), ne face să credem că autorul a întocmit-o din proprie iniţiativă, fiind, de fapt, o scriere neoficială cu conţinut istoric. Pornind de la conţinutul cronicii, se vede că autorul era un om cu destulă carte şi cu un interes cărturăresc larg, deşi făcea parte, evident, din tagma monahicească. Cronicarul a cules o bună parte din informaţii din surse cărturăreşti, demonstrând că este bine informat, prezentând o panoramă deosebit de vastă a evenimentelor din epoca sa, cuprinzând preponderent evenimente istorice produse în Peninsula Balcanică, Ţările Române şi din Crimeea. Reieşind din conţinutul cronicii, constatăm cu uşurinţă că în prim planul atenţiei autorului s-a aflat expansiunea otomană în sud-estul Europei (sec. XIV-XV) şi Ţara Moldovei în special (a doua jumătate a sec. XV). Deşi autorul nu spune direct, se observă lesne îngrijorarea sa în legătură cu pierderile mari suportate de lumea creştină în urma cuceririlor otomane din această perioadă.

Astfel, în urma cercetărilor efectuate, considerăm că *Letopiseţului slavo-român Hilandar* inclus în „Sbornicul 484" reprezintă o lucrare cronicărească originală întocmită la hotarul secolelor XV-XVI de către un autor anonim în Ţara Moldovei. Acesta este un izvor narativ valoros şi trebuie să fie pus alături de cronicile slavo-române, elaborate în Moldova în sec.XV-XVI, descoperite şi publicate de Ioan Bogdan la sfârşitul sec. al XIX-lea şi reeditate de P. P. Panaitescu la mijlocul secolului trecut.

Mai jos, prezentăm originalul descifrat al letopiseţului (în varianta cu completarea prescurtărilor, cu aliniate şi anii paralel cu caractere slavoneşti şi cifre arabe) cu note şi comentarii, precum şi traducerea lui românească.

Semne convenţionale

1. Prin semnul / sunt separate rândurile originalului.
2. Prin semnul // sunt separate cele două pagini ale textului original.
3. În paranteze rotunde ( ) sunt înscrise literele ridicate de asupra rândului.
4. În paranteze pătrate [ ] sunt înscrise literele omise în rezultatul prescurtărilor unor cuvinte, precum şi unele cuvinte restabilite după sens sau după alte surse cronicăreşti şi cronografe din epocă.

[457] Vezi mai jos originalul şi traducerea cronicii

7. Textul original

L*ħ*to(m) ⌴b⬭vlen□e

⌴(↔) Avraama do M⌴□sea 1 □*m* d (444) , l*ħ*(t)1d*(4)1 v*ħ* k□[458].

⌴(t) / M⌴□sea do D[a] v[i] (d)a 1 □*me* (445) l*ħ*(t) 1 e* (5)1 v*ħ* k□ [459] .

⌴(↔) D[a] v[i] (d)a do Ro (()/d□stva x[risto]va ˇ*MV* (742) l*ħ*(t) 1 ⎽+ (6)
v*ħ* k□[460]1

⌴(↔) Ro (()d□stva x[risto]va / [do Mannas□a [461]] a* f* (1500) [462] l*ħ*(t) .

B□ l*ħ*(t)[⌴] 1 □⎽*□k f* (6469 =961) [463] 1 N ikifo(r) / [Foka ⇳[a]→(⎽t)⎽∘⎽↦] ⎽* (6) l*ħ*(t) 1 ⎽* (6) m[e](←)[Å]⇳◌ 1 I pri to(m) na/[ða#ti Lavra] □(d)ati v□ S[vÅ]t*ħ*i Gor*ħ* Af⌴(n)st*ħ*i S[vÅ]t□(m) / [Afan[a]s□e(m)] Af⌴nsk□(m) v□ voevo(d)sk⌴m san⁀ e⎽e s³/[⎽⁀ emu] 1

B □ l*ħ*(t)[⌴] □⎽* ⌴k□* (6867=1359) t⁀r▱ prido ˚ □ na Ka /[lipole] 1 I pri⬭ ˚³ bro(d) I pr□□ ˚³ mn⌴g□□ stra/n□ k□ □apa(d) 1 I ⌴(↔) tol*ħ* ←□↔⎽∘→◌ (←□) s□ m³⎽en□e i ne/ustroen□e vel(i)e i paguba po m*ħ*↔⌴(⎽) ⎽r(s)t□a(n)sk□(⎽)1 / [B□ ˚a (ℕe)] tog(d)a i trusi veli⇳i po □eml*ħ*(⎽)[464]1

---

[458] În realitate 4 veacuri şi 44 de ani.

[459] În realitate 4 veacuri şi 45 de ani.

[460] În realitate 7 veacuri şi 42 de ani. Aceste informaţii cu unele persoane din Vechiul Testament cu cronologia respectivă a putut să aibă la bază direct Vechiul Testament (informaţia fiind comprimată maximal) sau o istorie bisericească creştină sau un cronograf cum ar fi cel al lui Manasses, dar calculele aparţin autorului anonim al *Letopiseţului slavo-român Hilandar.*

[461] Lectura cuvântului Mannas□a nu este sigură.

[462] Se prea poate că informaţia (calculul) aparţine autorului *Letopiseţului slavo-român Hilandar.* Pornind de la această informaţie, precum şi de la aceea că marea majoritate a informaţiilor din cronică sunt din a doua jumătate al sec. al XV-lea până la 1490 inclusiv, putem admite că letopiseţul în cauză la fel ca şi codicele mănăstirii athonite a fost întocmit la hotarul sec. XV-XVI.

[463] Informaţia cu privire la fondarea Marei Lavre de la Sf. Munte Athos a fost preluată, probabil, din vreo cronică universală în limba slavonă, care circula în Balcani şi în ţările Române în sec. XV, dintre care ar putea fi şi *Letopiseţul sârbesc nou* (Mihail Moxa. **Cronica Universală**. Ed. critică, însoţită de izvoare, st introductiv, note şi indici de G.Mihăilă, Bucureşti, 1989,p. 192, nota 2 „Frază din textul completat al lui Nichifor (versiunea sl. alăturată dă anul 6469 (961)", la fel ca şi autorul *Letopiseţului slavo-român Hilandar*). În realitate Marea Lavră s-a zidit cu sprijinul lui Nichifor Foca în anul 963.

[464] Cu excepţia indicării anului □⎽+⌴k□+ (1359) , rândurile 8-12 sunt reproduse după acelaşi izvor istoric un letopiseţ sau un cronograf mai vechi, din care a fost preluată aceeaşi informaţie şi de autorul anonim al cronicii sârbo-moldoveneşti, cu excepţia inversării cu locul a cuvintelor ←□↔⎽∘→◌(←□) s□

B□ lℏ(t)[␣] 1 /[□_*Cn*g (6953=1444) pog□be] [465] kral Vladislav na Vranℏ1

B□ lℏ(t)[␣] 1 / [□_*⇳□a*] (6961=1453) pr□[imi] ⇳[a]r□ Me(_)me(d) beg□ ⇳[a]rigra(d)[466]1 m[e](s)[Å]⇳a1 ma(i) 1 / [k*f(29) v□ d□n□ vtornik□] 1

B□ lℏ(t) [␣]1 □_*⇳p*g (6983=1475) pr□imi ° [3] to(▱)/rk[3] Kaf⌒1

[B □ lℏ(t) [␣]1 □_*⇳□*v] (6962=1454)1 porobi ⇳[a]r□ Me(_)me(d) beg / [sr□bli] i [ra□s□ pa] na ␣stroviu [467] 1

B□ lℏ(t)[␣] 1 □_*⇳pv*(6982=1474)1 _o /di ba ° a na Sk□nd□(r) i ne pr□e ga[468].

I toℕ(d)e lℏ_∘ /[ubiga Ste]fa[(n)□ voev]oda Mo(l)dav(s)k□i na svo˘ zeml˘1/

[B □ lℏ(t)[␣] 1 □_*⇳p*d (6984=1476) _o]di ⇳[a]r□ Me(_)me(d) beg□ na Stefana /[voevoda] Mo(l)[davsk]ago1 i razbi ga i v□zvra_ [□] s□ /[ot□ t□d⌒] razbor□[469] ugr␣(m) vit□(ℕ) kr[3]□[470] tr□pez⌒ / na D⌒navu [471]1

---

m[3]_en□e (**Cronica sârbo-moldovenească,** în *Cronicile slavo-române din sec.XV-XVI publicate de Ion Bogdan*. Ed. de P.P.Panaitescu, Bucureşti, 1959, p.189, ultimul aliniat. Mihail Moxa. **Cronica Universală**. Ed. critică, însoţită de izvoare, st introductiv, note şi indici de G.Mihăilă, Bucureşti, 1989, p.217).

[465] Dată restabilit după Moxa Mihail. **Cronica Universală**. Bucureşti, 1989, p. 217.

[466] Este vorba de căderea Constantinopolului, capitala imperiului bizantin.

[467] Informaţia cuprinsă în rândurile 16 (începând cu cuvintele **V□ lℏ(t) 1 □_+⇳□**+V – 17 (până la cuvântul ␣stroviu inclusiv) este preluată din *Letopiseţul sârbesc nou* (Bogdan Ioan. **Ein Beitrag zur bulgarischen und serbischen Geschichtschreibund,** în *Archiv für slavische Philologie*, Bd. XIII, 1891, p. 523, inclus şi de Stojanovici Lj. **Stari srpski rodoslovi i letopisi**, Karlovitz, 1923, p. 205-276. Cf. Mihail Moxa. **Cronica Universală**. Ed. critică, însoţită de izvoare, st introductiv, note şi indici de G.Mihăilă, Bucureşti, 1989, compartimentul „Izvoare", p. 352).

[468] În *Letopiseţul sârbesc nou* pr□emi ga (Mihăilă G. **„Cronica Universală" a lui Mihail Moxa şi izvoarele sale**, în Mihail Moxa. *Cronica Universală*, Bucureşti, 1989, p. 9, 91 şi compartimentul „Izvoare", p. 352).

[469] În *Letopiseţul sârbesc nou*, din care a fost preluată informaţia, acest cuvânt este redat prin **razobori**.

[470] În *Letopiseţul sârbesc nou*, aceste două cuvinte **vit□(³) kr³□** îi redat prin cuvântul **vit□³□sk³□**. Modificarea, probabil, a apărut în rezultatul unei lecturi eronate a textului sârbesc de către autorul cronicii de faţă.

[471] Informaţiile cuprinse în rândurile 17 (cu începere de la **V□ lℏ(t) 1 □_+⇳+pv)** – 23 (până la cuvîntul **D⌒navu** inclusiv) sunt preluate integral din *Letopiseţul sârbesc nou* (Bogdan Ioan. **Ein beitrag zur bulgarischen und serbischen Geschichtschreibund,** în *Archiv für slavische Philologie*, Bd. XIII, 1891, p. 524, inclus şi de Stojanovici Lj. *Stari srpski rodoslovi i letopisi*, p. 205-276. Cf. Mihăilă G. **„Cronica Universală" a lui Mihail Moxa şi izvoarele sale**, în Mihail Moxa. *Cronica Universală*, Bucureşti, 1989, p. 9, 91 şi compartimentul „Izvoare", p. 352). În acest pasaj este vorba de campania lui Mehmed al II-lea în Moldova în vara anului 1476 şi despre luptele sale cu Matia Corvin, regele Ungarie în iarna anului 1476-1477 (André Clot. **Mahomed al II-lea, cuceritorul Bizanţului**. Terad. de Ş. Grancea, Editura Artimis, f.l., f.a., p. 157).

B□ lℏ(t)[⌴] 1 □⌴*⇳a* (6991=1483)[472] 1 ⌴odi ⇳[a]r□ Ba⬭zi(t) na /[grad[ov□] Ste]fana voevoda Mo(l)da(v)skago1na Kel□ i i // na Bℏℓ◌•⌴⊢(d) ◌≺⌴□◌∓◌ ◌(⌴)[473] 1

B□ lℏ(t)[⌴] 1 □⌴*⇳*i (6998=1490) umrℏ kra(l) ugrosk□i Mafea ◦ □1

I u C[a]rigra(d) toℕ(d)e lℏ↔◦ □na/men□e vel□e s□tvori s□1 Ml□n□a bo s□v□ ◦ e ⌴/gn□naa niz□ ◦ e(d) ◦ e1 ⬭ko(ℕ) inog(d)a na Sodom□t(ℏ)/n□1 I popali bil□e pra⌴noe i ⌴r³ℕ□□ ⇳[a]r(s)ka□ / v□ edinoi ⇳[□]rk[v]oi ⌴ranimo s³⌴i1 I s□ℕeℕe / bliz□ ⌴kr[□](s)t□ mℏ↔⊢ ↔◦•◦ □(◯)⊢⓪□⊢ ←³⌴◌∓◌ ⌴→⊢/minami tursk□ mn⌴g□(i) n eℕe bℏ ⌴ ⓪◌(⌴) ←□ℕ⊙ℕ⊙ / vse[474] . //

8. Traducerea

Arătarea anilor

De la Avraam până la Moise [au trecut] 444 ani – 4 veacuri.

De la / Mois e până la David [au trecut] 445 ani – 5 veacuri.

De la David până la Naş/terea lui Hristos [au trecut] 742 ani – 6 veacuri.

De la Naşterea lui Hristos / până la Manassis [au trecut] 1500 de ani.

În anul 6469 (961). Nichifor /Foca a domnit 6 ani şi 6 luni. Şi]în timpul lui a în/ceput să se zidească Lavra în Sfântul Munte Athos de către Sfântul/ Atanasie din Athos pe când avea încă rangul de voievod/.

În anul 6867 (1359) turcii au trecut la Calipole şi au luat vadul, şi au luat multe ţări / dinspre apus. Şi de atunci s-a făcut sminteală şi neorânduială şi pierzare prin ţările creştine. / Au fost atunci şi mari cutremure prin ţări. /

În anul / [6953 noiembrie 10 (1444)] a murit regele Vladislav la Varna.

În anul 6961 / (1453) a luat ţarul mehmed beg Ţarigradul în luna mai 29, în zi de marţi.

În anul 6983 (1475) au luat tu/rcii Caffa.

În anul 6962 (1454) ţarul Mehmed beg a înrobit / [a tăiat (a trecut prin sabie) şi a dărâmat] Ostroviţa.

În anul 6982 (1474) a me/rs paşa asupra lui Scandăr şi nu l-a luat.

În acelaşi an / s-a retras Ştefan voievodul Moldovei în ţara sa . /

---

[472] În realitate Chilia şi Cetatea Albă au fost cucerite în 1484.

[473] Informaţia cuprinsă în din rândurile 23 (începând cu V□ lℏ(t) 1 □⌴+⇳a+) – 24 de pe fina 94v şi rândul 1 până la cuvintele (≺⌴□◌∓◌ ◌(⌴)) din fila 95r este preluată integral din *Letopiseţul sârbesc nou.* Cuvântul grad din rândul 24 este scris în *Letopiseţul sârbesc nou* gradov□.

[474] Informaţia cuprinsă în rândurile 25-33 (1-9 din fila 95 [r]) este preluată din *Letopiseţul sârbesc nou,* textul fiind redat în redacţie slavo-moldovenească.

În anul 6984 (1476) a mers ţarul Mehmed beg asupra lui Ştefan / voievodul Moldovei şi l-a bătut şi s-a întors / [de acolo], clarificându-se cu vitejii unguri a dat un ospăţ (trapeză) pe Dunăre.

În anul 6991 (1483) a mers împăratul Baiazit asupra / oraşelor lui Ştefan voievodul Moldovei, asupra Chiliei // şi Cetăţii Albe, şi le-a luat.

În anul 6998 (1490) a murit regele / Ungariei Mateaş.

Şi în Ţarigrad în acelaşi an un semn / mare s-a întâmplat. Că iată un fulger de foc / câzând din cer, precum altă dată asupra Sodomiteni/lor. Şi nimerind în praful de puşcă împărătesc / ce se păstra într-o biserică. Şi au ars multe temple turceşti din / împrejurimile acelui loc şi au ars toţi cei care se aflau în ele. //

Cu privire la un pretins codice din epoca lui Ştefan cel Mare

Răsfoind revista „Biserica Ortodoxă Română" din anii '70-'80 ai secolului trecut, o informaţie ni s-a părut de-a dreptul senzaţională. În ea se vorbea de un codice, datat cu sec. al XV-lea, care cu sute de ani în urmă ar fi făcut parte din colecţia de cărţi-manuscrise a mănăstirii Căpriana din Basarabia. Interesul ştiinţific şi curiozitatea nesimulată ne-a făcut să plecăm la Cluj pentru a lua cunoştinţă la faţa locului de manuscrisul în cauză. Dacă s-ar fi confirmat cele menţionate mai sus, acest codice putea fi o carte manuscrisă, copiată la mănăstirea Căpriana încă pe timpul lui Ştefan cel Mare.

Este vorba de lucrarea întitulată "101 Manuscrise slave din Transilvania (sec. XII-XVII)" semnată de preotul Chiril Pistrui[475]. Publicaţia este deosebit de importantă pentru toţi cercetătorii literaturii şi culturii vechi româneşti în limbă slavonă. Autorul descrie un număr considerabil de cărţi manuscrise, care au fost copiate şi apoi au circulat în Ţările Române câteva secole la rând şi se păstrează în prezent în diferite biblioteci mirene şi ecleziastice din Transilvania. De menţionat faptul că multe dintre ele provin din Moldova şi Ţara Românească. Meritul autorului constă în aceea că a depistat şi a pus pentru prima dată în circuitul ştiinţific acest important lot de carte veche românească de expresie slavonă, deschizând pe această cale începuturile unor cercetări mai aprofundate a acestui patrimoniu.

Din cele 101 manuscrise slavo-române ne-a atras atenţia, în primul rând, un codice, care, conform afirmaţiilor autorului, a fost copiat şi a aparţinut un timp îndelungat (sec. XV- începutul sec. XVII) mănăstirii Căpriana. Anume la acest codice manuscris ne vom opri mai detaliat în continuare, pornind de la examinarea şi studierea proprie a acestei cărţi. Investigaţiile noastre urmăresc scopul de a verifica veridicitatea informaţiilor lui Chiril Pistrui. De altfel, codicele respectiv ce prezintă un interes destul de mare, a fost copiat şi a circulat în altă zonă geografică şi istorică a Ţării Moldovei, decât cea indicată de către Chiril Pistrui.

Trebuie de menţionat că manuscrisul examinat de visu în prezent se păstrează în secţia de manuscrise a Bibliotecii "Lucian Blaga" a Universităţii din Cluj Napoca la cota 4172, iar în lucrarea lui Chiril Pistrui acesta este descris la numărul 77[476 2]. Codicele este

[475] Pistrui Chiril. **101 Manuscrise slave în Transilvania (sec.XII-XVII)** în Biserica Ortodoxă Română (în continuare **BOR**), (Bucureşti) , 1978 nr. 1-2, p. 127-148; nr. 3-4, p. 303-310; nr. 5-6, p. 608-624; 1979, nr. 3-4, p. 531-562; 1981, nr. 1-2, p. 123-130; nr. 5-6, p. 643-654.

[476] Pistrui Chiril. **101 Manuscrise slave în Transilvania (sec.XII-XVII),** în *BOR,* 1979, nr. 3-4, p. 556.

întocmit în limba slavonă, de redacţie medio-bulgară şi are dimensiunile 210 x 145 mm şi 27 rânduri pe pagină. Manuscrisul a fost copiat destul de îngrijit şi cu acurateţe, dar pe hârtie de calitate inferioară şi nu conţine ornamente, viniete şi miniaturi bogat împodobite (caracteristice manuscriselor slavo-române, executate la comanda domnitorilor sau înalţilor dregători de stat din această perioadă), ceea ce demonstrează faptul că a fost copiat de vre-un călugăr pentru uzul intern al mănăstirii. Primele file din manuscris lipsesc, dar conţinutul lui cât şi inscripţia de la sfârşitul cărţii – „Конец месяц май" (Sfârşitul lunii mai) vădesc că este vorba de un *Minei pe luna mai*. Manuscrisul are 183 file, prinse în caiete a câte 8 file fiecare. Filele 1(din cele păstrate) – 128 cuprind Slujbele bisericeşti de strană pe zilele 2-31 mai (conform *Tipicului*) şi încep cu „Aceeaşi lună în 2 – Cel dintre Sfinţi părintele nostru Atanasie, arhiepiscopul Alexandriei", iar la filele 129–183 includ „Sinaxarul", adică vieţile sfinţilor şi pomenirile sfintelor sărbători din luna mai, începând cu „Prorocul Ieremia, sfântul mare mucenic Filosof", pomenit la 1 mai.

Repere pentru datarea manuscrisului pot servi filigranele hârtiei, unele forme ale scrisului, ortografierea şi limba în care a fost scris textul, precum şi inscripţiile marginale posterioare sau chiar ale copistului manuscrisului. Filigrane : foarfece (f. 56, 57 ş. a.), mână (mănuşă) cu trei degete, pe degetul din mijloc se înalţă o bară, care se termină cu o rozetă, mâna în partea de jos având mâner. Filigranul – înalt de 110 mm şi lat de 30 şi 20 mm (f. 128 ş. a.)[477].

Preotul Chiril Pistrui datează manuscrisul cu secolul al XV-lea, însă el nu subliniază dacă drept criteriu pentru aceasta i-au servit filigranele hârtiei. Examinând cu atenţie filigranele manuscrisului, noi am constat importante similitudini cu filigranul nr. 1611din catalogul lui Al. Mareş, filigran care pare să ne indice o moară de hârtie din Ţara Românească cu data de producţie a anului 1509[478].

Probabil, predecesorul nostru, pentru a data manuscrisul s-a bazat mai întâi, pe o notă, făcută mai târziu de vreun cititor pe ultima filă, pe 183, verso „**Az s\vr\[**enïe i poklonenïe **// Kisnom8 i s**[v**1**] t**8mu hram8 Pr**[**o**] **r**[**o**] **ca Yilia.** … **i** (adaos de altă mână în continuare) **// i poclo** [**...**] v□ **l1<t> ZCE <**7025= 1517**>**"[479] (*S-a desăvârşit închinarea cinstitului şi sfântului hram Proroc Ilie. Şi închinarea ... anul 1517*). Puţin mai jos, tot de a doua mână, însemnarea este reluată, dar de această dată fiind înscris numele călugărului, apoi anul 7125(=1617): „**Visarn␣<n> v\ l1<t> XRCE <**7125=1617**> m**[e] **<s>**[□] **]a** ↦**<p>**[**rili**e] **L<**30**> dni**" („*Visarion în anul 7125 (1617) luna aprilie 30 zile*"). Aceasta ar însemna, în opinia noastră, că Visarion a scris data greşit (omiţând întâmplător a doua cifră „**R**" = o sută), de aceea a reluat aceeaşi inscripţie cu data 7125 adică 1617. Deci se poate presupune că Visarion a făcut nota, mai curând, la 1617. Prin urmare, anul 1517, care a fost luat drept reper de datare de către Chiril Pistrui, nu poate fi concludent. După noi, mai convingătoare pentru datarea manuscrisului ar fi inscripţia de la fila 128, care, judecând după forma scrisului, este făcută de alt scrib şi nu de cel care a copiat anterior codicele: „**S\<i> @in**⊙˘ **ponovi** ⊙**<g>** [**y**] ⊙**<r>mona<H> Cipr**ï□**<n>** ␣**<t> monasti<r>** // **s**[v**1**] fl[**o**] **m**⌒ **Pr**[**o**] **roc8 Yl**ï˘ v**l**[e] fl**o XKG <**7093= 1585**>** avg[**ust**] **c**e **<**25**>**"**"** (*Acest Minei l-a renovat ieromonahul Chiprian de la mănăstirea Sfântul Proroc*

[477] Ibidem.
[478] Mareş Al. **Filigranele hârtiei întrebuinţate în Ţările Române în secolul al XVI-lea**, Bucureşti, 1987, nr. 1611, p. 340, 415.
[479] Exprimăm recunoştinţă doamnei Valentina Pelin pentru ajutorul acordat la descifrarea inscripţiilor marginale ale manuscrisului.

Ilie. În anul 7093 (=1585) august 25). Prin urmare, dacă renovarea codicelui s-a făcut la 1585, apoi, evident, cartea a fost copiată mai înainte de această dată. Pentru a data mai exact codicele, vom încerca să apelăm şi la alţi parametri ai manuscrisului. Astfel, filigranul indicat mai sus, data acestei note, precum şi forma în care a fost caligrafiat textul ne permit să datăm codicele cu secolul al XVI-lea (după 1509 ante august 1585). Faptul că mai sunt cunoscute alte două cărţi manuscrise (un *Mineiu* şi *Rânduiala Sf. Ilie*), copiate la mănăstirea Sfântul Proroc Ilie[480], ne face să credem că şi *Mineiul* în cauză a fost copiat în aceeaşi scriptorie mănăstirească.

De ce, totuşi, Chiril Pistrui a ajuns la concluzia că *Mineiul* a aparţinut mănăstirii Căpriana? Răspunsul îl aflăm analizând descifrarea eronată de către Chiril Pistrui a aceleiaşi inscripţii din 1585, de la fila 128 : *Acest Minei este a ieromonahului Panarit de la mănăstirea Chipriana [cu hramul] Sfântul proroc Ilie, în anul 7093, februarie în 25* [481]*)*. În primul rând, din descifrarea noastră reiese clar că este vorba de mănăstirea Sfântul Proroc Ilie şi nicidecum de mănăstirea Căpriana. În rândul al doilea, în sec. al XVI-lea hramul „Sfântul Proroc Ilie" îl purta o mănăstire din Suceava, ctitorită de Ştefan cel Mare[482] , iar mănăstirea Căpriana purta hramul „Adormirea Maicii Domnului"[483]. În rândul al treilea, „[**y**] e**<r>mona<**x**> Ciprï□<n>** ␣**<t> monasti<r> s**[v**1**] ↵[**o**] mu Pr**[**o**] **roc8 Yl**ï˘" a renovat „**ponovi**" manuscrisul la 1585, şi nu de ieromonahul Panarit, cum a citit Chiril Pistrui. În rândul al patrulea, acelaşi cercetător a confundat numele ieromonahului Chiprian cu cel al mănăstirii Căpriana, ajungând astfel la o concluzie greşită în privinţa apartenenţei acestui manuscris mănăstirii basarabene.

Potrivit inscripţiei, *Mineiul* un timp oarecare a aparţinut mănăstirii Sf. Proroc Ilie din Suceava. Pe la 1585, fiind în folosinţă de mai multă vreme, manuscrisul sau numai coperta s-a deteriorat şi monahul Chiprian din această mănăstire (nicidecum Panarit, cum consideră Chiril Pistrui), după cum arată inscripţia reprodusă mai sus, l-a renovat. Pe la 1617 codicele mai era în posesia mănăstirii Sf. Proroc Ilie, despre care fapt mărturiseşte inscripţia lui Visarion.

Altă notă marginală, făcută în limba română, de la fila 128 verso, ne dezvăluie alte detalii despre soarta de mai departe a manuscrisului: **Ake<t> Mine<y> mai la<m> cÿ<m>**p**\ra<t> Lÿpÿ<l> [i** ª**efa<n> [i Savi<n> din** v**i//st⊙rÏ⊙ [i la<u> dat** î**<n> b**e**s'ric\ Pr**e **Poa<r>t\ la** s[fî] nt**a Tr<o>]**ø **. // Ca s\ l⊙** fï**⊙ Poman** în v**'k. V\ dni Yo Dusa voEvo<d>. // Vl**[⊙] **to XRKA <**7191=1683**> m**[⊙] **<s>**['] **]a a<p>**[**riliE**] **CX <**27**> pri Y⊙r⊙i Ursu<l> da s⊙** z**na⊙<t>."**(*Acest Minei [pe luna] mai l-am cumpărat Lupul şi Ştefan şi Savin din visterie şi l-am dat în biserica Pre Poartă la Sfânta Troiţă, ca să le fie pomană în veci în zilele Io Duca voievod [1678-1683]. În*

---

[480] Paşchivschi Vlad. **Două manuscrise: un Mineiu şi Rânduiala Sf. Ilie**, în *Junimea românească*, XIV, 1925, nr. 1-3, p. 43-55.

[481] Pistrui Chiril. **101 Manuscrise slave în Transilvania (sec.XII-XVII),** în *BOR,* 1979, nr. 3-4, p. 556.

[482] Iorga N. **Călugării de la Sântilie şi Gheorghe pisarul leşesc**, în *Analele Academiei Române*. Mem. secţ. Ist, Seria III, tom IV, Bucureşti, 1925, p. 411-434; Biserica acestei mănăstiri, precum arată pisania a fost ctitorită de Ştefan cel Mare în 1488. Vezi mai detaliat: Costea <Hostiuc> Erast. **Mănăstirea Sînt Ilie, ctitoria voievodului Ştefan cel Mare (1488-1783-1938),** Iaşi, 1940, 175p.; **Repertoriul monumentelor şi obiectelor de artă din timpul lui Ştefan cel Mare,** Bucureşti, 1958, p. 67-76.; Stoicescu Nicolae. **Repertoriul bibliografic al localităţilor şi monumentelor medievale din Moldova**, Bucureşti, 1974, p. 413.

[483] **Надпись на окладе Евангелия в монастыре Киприана,** в *Записки Одесского Общества Истории и Древности,* том. 1, Одесса, 1844, с. 288-292. Hramul mănăstirii este arătat în cartea domnească de danie a lui Alexandru Lăpuşneanu de la 11 aprilie 1559/1560 (Венелин Ю, **Влахо-болгарские или дако-славянские грамоты собранные и объясненные,** Спб., 1840, с. 171-173; *MEF*, vol. 1, doc. 29, p. 74-77) , în scrisoarea monahului Isaia în 1585 (Сырку П.А. **Из истории сношений русских с румынами**, Сп6.,1896, с.3-5).

anul 7191 [1683] luna aprilie în 27 prin Ierei Ursul ca să se ştie). Astfel, după cum reiese din această inscripţie, pe la 1683 cartea a fost cumpărată (nu se arată de unde şi de la cine) de către trei dregători de la vistierie şi dăruită bisericii cu hramul Sfânta Treime din Poartă, adică bisericii situate la Poarta cea Mare a Curţii domneşti din Iaşi [484], fapt fixat de „ierei Ursul", probabil, slujitor în acest lăcaş.

Mult mai târziu manuscrisul a aparţinut Bibliotecii Universităţii din Cernăuţi. Drept mărturie servesc cele două ştampile ovale de la filele 1 şi 52 (neobservate de Ch. Pistrui), care au imprimate în centru stema Imperiului Habsburgic (un vultur), iar pe margini inscripţia „CZERNOWITZ * K.K. UNIVERSITÄS BIBLIOTHEK* ". Ştiut fiind faptul că Universitatea din Cernăuţi a fost fondată în 1875, iar acest teritoriu a făcut parte din componenţa Imperiului Habsburgic până în 1918, se poate concluziona că cele două ştampile au fost aplicate cu ocazia includerii manuscrisului în colecţia bibliotecii acestei instituţii.

La o dată necunoscută, fie înainte, fie după 1918 manuscrisul a ajuns în posesia Muzeului de Ştiinţe Naturale din Sibiu, care la 22 iunie 1955 îl dăruieşte Bibliotecii Centrale Universitare din Cluj [485], căreia îi aparţine până în prezent [486].

Aşadar, *Mineiul pe luna mai*, păstrat în prezent la Cluj, trebuie datat cu secolul al XVI-lea, el provenind într-adevăr din spaţiul istoric al Ţării Moldovei, dar nicidecum nu a făcut parte din colecţia bibliotecii mănăstirii Căpriana, precum susţine Chiril Pistrui, ci mănăstirii Sf. Proroc Ilie din Suceava. Eroarea provine, precum am încercat să arătăm, de la descifrarea greşită a inscripţiei marginale din 1585, numele ieromonahului Chiprian de la mănăstirea cu hramul Sf. Proroc Ilie din Suceava fiind confundat cu cel a mănăstirii Căpriana din Basarabia.

Interpretări pe marginea unor lacune din documentele lui Ştefan cel Mare

Mai multe documente slavo-române din sec. XIV-XVII au ajuns până în zilele noastre cu anumite lacune în text. Originea lor este diferită. Unele documente s-au deteriorat drept urmare a păstrării neadecvate, a umezelii, a rupturilor pe la îndoituri sau chiar fiind şterse anumite cuvinte în scopul falsificării lor.

Într-un fel sau altul, nu rareori, cercetătorii au publicat aceste documente cu anumite lacune. Tot odată, destul de frecvent, istoricii încearcă să completeze aceste goluri, pornind de la conţinutul documentelor din acea epocă sau de la posibilităţile de interpretare pe care le oferă documentul dat în caz dacă sunt lipsă (rupte, şterse, spălate ş.a.) un anumit număr de caractere (litere).

În cele ce urmează, încercăm să venim cu anumite consideraţii în privinţa completării unor lacune în documentele din epoca lui Ştefan cel Mare, deşi asemenea încercări de completare s-au făcut cu ocazia editării lor şi mai înainte, de exemplu, în prestigioasele ediţii "Documente privind Istoria României A.Moldova" (DIR A) şi "Documenta Romaniae Historica A.Moldova" (DRH A).

---

[484] Stoicescu Nicolae. **Repertoriul bibliografic al monumentelor**…, p. 413.
[485] Stoicescu Nicolae. **Repertoriul bibliografic al monumentelor**…, p. 413.
[486] Exprimăm mulţumiri domnului Ioan Hantea director al Bibliotecii Universitare din Cluj, care ne-a pus la dispoziţie manuscrisul şi ne-a dăruit o copie xerox a codicelui.

Din perioada imediat următoare de după războiul antiotoman din anii 1475-1476 şi până la 1478 s-au păstrat puţine documente interne (doar 5 la număr), dintre care unele au lacune. Astfel, în documentul din 22 mai 1476[487] în sfatul domnesc este atestată o persoană numele căreia începe cu litera "Г" şi se termină cu "ъ" slavonesc aruncat (de aceea s-a păstrat), celelalte litere fiind şterse, ca pârcălab (această noţiune, precum şi primele două litere din următorul cuvânt, sunt, de asemenea, şterse, dar restabilite de editori după conţinut) de Orhei, (" 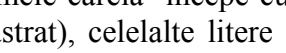 ")[488]Editorii DRH A-ului, probabil, pornind de la faptul că în documentul antecedent din 5 iunie 1475[488], publicat în aceeaşi colecţie, în divan figura "Gangur de Orhei", au considerat că şi în locul şters din actul de pe 22 mai 1476[489] după litera "G"(slavonesc) trebuia să fi urmat numele deplin "G<angur pârcălab de Or>hei". Noi considerăm că se poate admite în locul menţionat să fi fost scris în egală măsură "G<aleş pârcălab de Or>hei" (" 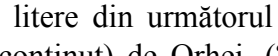 "). Completarea pe care o propunem în actul din 22 mai 1476, pare să se potrivească, adică să fie legată logic, cu informaţiile, care ne parvin prin completările unor altor lipsuri de litere din actul de la 11 februarie 1478[490].

În strânsă legătură cu lacuna şi completarea propusă mai sus ţinem să atragem atenţia asupra faptului că în actul din 11 februarie 1478 acelaşi boier Gangur apare în sfatul domnesc (al 6-lea), fără a i se indica dregătoria, deoarece, probabil, nu o deţinea la acea dată. Este important, prin prisma completărilor propuse, că în actul din 11 februarie 1478 figurează (al 11-lea) în sfatul domnesc un oarecare *"pan ...**leş** de Orhei*" (" 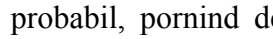 ")[491]. Editorii DIR A-ului consideră că în acest caz numele parţial şters este "Bileş"[492]. Pe când editorii DRH A-ului nu acceptă ca sigură completarea, dar arată că sunt şterse două litere de la începutul cuvântului, care ar fi "K" şi "a" adică numele întregit poate fi citit Caleş. Completarea cu litera "K", propusă de aceştia, porneşte de la aceea că în original s-a păstrat un element al acestei litere slavoneşti - o bară verticală, pe care noi o considerăm că ar putea fi în egală măsură şi element al majusculei slavoneşti "Г"[493]. De aceea, în locul dat, mai curând, poare fi vorba nu de Bileş sau Caleş, variante de lectură propuse până la noi, ci de "<**Ga>leş de Orhei**". Cu atât mai mult că numele de Bileş sau Caleş nu se întâlnesc în alte izvoare medievale româneşti.

Completarea propusă de noi pare să fie pe deplin rezonabilă, în lumina unor date obţinute în urma săpăturilor arheologice. Astfel, cu mai mulţi ani în urmă, la Orheiul Vechi a fost descoperită o piatră de mormânt cu următoarea inscripţie "<+ℓ▢>ⷪ <ⷪ>чп / <prn>stavi<**s**▯>/ <r>abь b▯i**I**i ?/ <k>rьsti▯nь / <m>sча mai▯ / **<vv> I** dnь v▢ / <♤>naaem❶p / <am▯tьib / ▢&ebratь p / anagali&▯"[494] ("În anul 6980 (după cum consideră editorii inscripţiei, ultima cifră, fiind cioplită nu prea sigur, poate fi citită şi ca 9 slavonesc, de unde data din inscripţie poate fi citită şi ca 6989) a răposat robul lui Dumnezeu Cristian, în luna mai în ziua a 12-ea, veşnica lui pomenire şi el a fost fratele

---

[487] **DRH A**, vol. II, p. 312, doc. 206.
[488] **DRH A**, vol. II, p. 308-309,doc. 203.

[489] **DRH A,** vol. II, p. 313, doc. 206.
[490] **DRH A**, vol. II, p. 318-320, doc. 211.
[491] **DRH A**, vol. II, p. 318-320, doc. 211.
[492] **DIR A,** veacul XV, vol. II, p. 4-5, doc. 7. Secerdoţeanu A., enumerând divanele din timpul domniei lui Ştafan cel Mare în perioada 1476 mai 22 – 1478 februarie 11, în locul unde scrie "Gangur pârcălab de Orhei" pune semnul întrebării. (Sacerdoţeanu A. **Divanele lui Ştefan cel Mare**, în *Analele Universităţii "C.I. Parhon Bucureşti*, Ser. Şt. Sociale. Istorie, vol. V, Bucureşti, 1956, p. 183).
[493] **DRH A,** vol II, p. 320, doc. 211, nota 9.
[494] Смирнов Г., Полевой Д., Рафалович И. **Нагробие XV века из Старого Орхея со славяно-молдавской надписью**, în *Limba şi literatura moldovenească*, Chişinău, 1962, nr. 4, p. 45-50.

lui pan Galeş"). Din conţinutul inscripţiei reiese că în acea perioadă, adică aproximativ între anii 1472-1481 sunt atestaţi la cetatea Orheiului pan Galeş şi fratele său Cristian, care a murit şi a fost înmormântat în apropiere de biserica cimitirului de lângă citadela Orheiului Vechi[495], pe când, se pare, cel dintâi era pârcălab şi a fost menţionat în documentele arătate mai sus.

Reieşind din cele menţionate, putem presupune că după 5 iunie 1475 Radul Gangur a mai deţinut dregătoria de pârcălab de Orhei, dar că ceva mai înainte de 11 februarie 1478, se prea poate chiar până la 22 mai 1476 să fi fost înlocuit în această funcţie cu "pan Galeş". Putem admite că cei doi boieri au deţinut un timp dregătoria la Orhei împreună, căci unii cercetători consideră că Radul Gangur a deţinut dregătoria de pârcălab de Orhei neîntrerupt din 1470 până în 1480[496]. La prima vedere, această interpretare pe marginea documentelor interne arătate mai sus ar trebui să se confirme şi prin faptul că din 4 martie 1479 până la 29 august 1480 reapare în calitate de membru în sfatul domnesc a lui Ştefan cel Mare "pan Gangur pârcălab de Orhei"[497]. Am putea să ne raliem cu uşurinţă acestei opinii, dacă nu ar fi la mijloc acel pan Galeş, despre care am vorbit mai sus şi care a deţinut şi el un timp, după părerea noastră, numita dregătorie. În afară de aceasta, dacă examinăm cu atenţie componenţa sfatului domnesc, înşiruită în actul din 11 februarie 1478, observăm că boierul Gangur este înscris fără rang dregătoresc, iar persoana, care am admis că poate fi identificată cu pan Galeş este desemnată prin formula "de Orhei"("Орхеиский»). Prin urmare, la această din urmă dată, pârcălab de Orhei poate fi considerat doar Galeş. Tot odată, pe Gangur nu-l putem considera căzut în dizgraţie în faţa voievodului ţării, în timp ce scaunul pârcălăbiei era ocupat de altcineva, deoarece el continua să rămână în sfatul domnesc, chiar mai sus în ierarhia boierească de atunci, iar în următorii ani (1479-1480), Radul Gangur revine în scaunul pârcălăbiei din Orhei.

Dacă urmărim succesiunea pârcălabilor de la Orhei în domnia lui Ştefan cel Mare observăm că acesta din urmă numea aici doar câte un singur dregător. Astfel, reieşind din actele ieşite din cancelaria domnească, constatăm că în anii 1470-1475 a fost pârcălab Radul Gangur; în 1476-1478 - Galeş, în 1479- 1480 din nou Radul Gangur, în 1481-1484 - Vlaicul, în 1486-1491 Grozea Micotici, iar în 1492-1493 - iarăşi Radul Gangur.

Astfel, din cele înşiruite, observăm că în anii 1470-1480 sunt atestaţi ca pârcălabi de Orhei Radul Gangur şi Galeş. După cum am văzut, izvoarele nu ne permit să afirmăm că cei doi pârcălabi s-au aflat concomitent în această dregătorie.

După câte se pare, la fel ca şi Radul Gangur, boierul Galeş era din ţinuturile de răsărit ale Ţării Moldovei (ba poate chiar din Orhei), sau se stabilise de mai multă vreme pe aceste meleaguri. Se prea poate că despre originea orheiană a boierului Galeş ne vorbeşte şi existenţa satului Găleşti din ţinutul Orhei, menţionat în documentele istorice cel puţin din sec. al XVI-lea[498]. Acelaşi sat Găleşti, precum şi alte moşii cu acelaşi nume (Găleşti, Gălăşeşti) din alte ţinuturi ale Moldovei par să fi aparţinut sau să fi fost întemeiate de boierii Galeş.

Pe lângă acestea, ne face să presupunem că pan Galeş era din părţile Orheiului şi faptul că îl avea în preajmă pe fratele său Cristian, pe care l-a înmormântat aici (se prea poate la baştină), între 1472 şi 1481, conform inscripţiei de pe piatra tombală. Dispariţia boierului Galeş din izvoarele vremii, după 1478, şi revenirea în scaunul pârcălăbiei de

---

[495] **Ibidem**, p 45.

[496] Bogdan I. consideră că Gangur a deţinut dregătoria până la 1486 (Bogdan I. **Organizarea armatei moldoveneşti în sec. XV**, în *Analele Academiei Române.* Mem. Secţ. Ist., Seria II, Tom. 29, Bucureşti, 1906, p. 367-368); Sava A. **Documente Orhei**, Bucureşti, 1944, p. VII.

[497] **DRH A,** vol. II, doc. 213- 227.

[498] **DIR A,** veacul XVI, vol. I, p. 606.

Orhei a lui Radul Gangur ne face să credem că el a decedat în scurtă vreme după această din urmă dată. În cazul dacă se confirmă stingerea din viaţă a lui Galeş prin 1478 sau cel târziu în 1479, din care cauză scaunul pârcălăbiei îl ocupă din nou Radul Gangur, anul decesului de pe piatra funerară a lui Cristian trebuie redus numai la prima variantă 6980, adică 1472, ceea ce ar mai însemna că "pan Galeş" se afla la Orhei cel puţin din 1472. Această împrejurare ne face să considerăm mai mult ca probabilă aflarea boierului Galeş în scaunul pârcălăbiei de Orhei şi în 1476, de unde reiese că lacuna din documentul de la 22 mai 1476 trebuie completată mai curând prin cuvântul "Galeş".

Un ecou relativ târziu al existenţei şi activităţii lui pan Galeş datează din 20 noiembrie 1499, când Ştefan cel Mare cumpără pe banii săi satul Giuleştii pe râul Negru, ţinutul Neamţ şi-l dăruieşte (fapt mai rar întâlnit în domnia lui Ştefan cel Mare) pentru slujba dreaptă şi credincioasă lui Ieremia vistiernic, fiul lui Galeş. Acest gest a lui Ştefan cel Mare ne face să credem că atât boierul Galeş, prezent la Orhei în anii 80 ai sec. al XV-lea, cât şi urmaşii săi, care au deţinut, de asemenea, dregătorii importante (exemplul concret poate servi Ieremia vistiernic), făceau parte din elita boierească, foarte apropiată şi devotată marelui voievod. Raţionamentul devine şi mai concludent dacă ne amintim, măcar în treacăt, că la un moment dat în plină epocă a lui Ştefan cel Mare, pan Galeş se încuscreşte cu unul din nepoţii lui Vlaicul, unchiul lui Ştefan cel Mare. Încă înainte de 1499 acest Ieremia vistiernic se căsătoreşte cu strănepoata lui Vlaicul (Anuşca)[499].

Probabil, cele două familii de mari boieri moldoveni, reprezentate, pe de o parte, de Vlaicul şi fiul său Duma, iar, pe de altă parte, de Galeş şi fiul acestuia Ieremia, s-au cunoscut încă din tinereţe, făcând parte din anturajul apropiat a lui Ştefan cel Mare. Peste o generaţie cele două clanuri boiereşti s-au apropiat şi mai mult prin căsătoria menţionată mai sus.

După cum am încercat să demonstrăm, omisiunele din actele din 22 mai 1476 şi 11 februarie 1478 pot fi completate cu numele *Galeş pârcălab de Orhei*. Prin urmare, pan Galeş nicidecul nu poate fi identificat cu Vlaicul pârcălab.

Din cele arătate mai sus vedem că Vlaicul şi sora-sa Maria-Oltea făceau parte dintr-o veche viţă de boieri moldoveni, care s-au înrudit cu familia lui Bogdan al II-lea, tatăl lui Ştefan cel Mare. Totodată, materialele analizate arată convingător precum că Vlaicul şi Galeş sunt neamuri de boieri diferite, care s-au manifestat în epoca lui Ştefan cel Mare.

[499] **DRH A**,vol. III, p. 431-433, doc. 243; Rezachevici C. **Un Tetraevanghel** ..., în *Studii şi materiale de istorie medie*, vol. 8, Bucureşti, 1975, p.179.

PARTEA II

Pârcălabi de Hotin (sec. XIV - 1714)

1. Considerente preliminare

Cetatea şi oraşul Hotin au o veche istorie, începuturile cărora coboară în adâncul secolelor. Cu toate că de această istorie s-au apropiat mulţi cercetători[1], originea acestei aşezări rămâne în mare măsură neclară. După cum au încercat să arate unii istorici, Hotinul ca cetate şi centru urban comercial şi vamal a apărut într-un spaţiu populat de români pe vechea cale comercială de la Marea Baltică la Marea Neagră. De timpuriu, la vadul Nistrului pe la Hotin caravanele comerciale treceau râul, urmându-şi calea spre sud sau spre nord. În aceste împrejurări aici a apărut cetatea, vama, târgul, precum şi anumite grupuri sociale, care asigurau trecerea şi ordinea respectivă.

Bineînţeles, în condiţiile când izvoarele scrise sunt atât de zgârcite în informaţii, pentru a determina vechimea Hotinului ar putea aduce date interesante săpăturile arheologice în această zonă. Drept exemplu poate servi tezaurul monetar (peste o mie de piese) descoperit lângă Hotin, care în mare parte include monede din ţările germane din sec. al XII-lea, fiind ascuns prin 1225-1230 şi a aparţinut probabil unui negustor sau unei căpetenii locale[2]. Numai asemenea cercetări ar putea să verifice ipoteza precum că Hotinul ar fi fost întemeiat de către genovezi încă prin sec. al X-lea[3].

Dar faptul că Hotinul este menţionat ca centru episcopal catolic la 15 februarie 1310 (cea mai veche menţiune documentară) *"lo vescovo da Chocina*", cunoscută dintr-o sursă italiană[4] poate să vorbească despre aceea că aşezarea exista de mai multă vreme. Nu sunt cunoscute în detaliu împrejurările în care Hotinul şi ţinutul din preajmă a fost înglobat în Ţara Moldovei în virtutea faptului că era populat de români. Probabil, evenimentul s-a produs în urma rivalităţii cu Statul Polon şi cu Ducatul Lituanian, care în expansiunea lor teritorială din sec. al XIV-lea, mai cu seamă după înfrângerea tătarilor la Apele Albastre din 1362[5], ajung la Nistru şi chiar la Marea

---

1. Giurescu C.C. **Târguri sau oraşe şi cetăţi moldovene din secolul al X-lea până la mijlocul secolului al XVI-lea,** Ed. II-a, Bucureşti, 1997, p.242-247 (în continuare Giurescu C.C. **Târguri şi oraşe**); Arbure Zamfir C. **Basarabia în secolul al XIX-lea.** Ed. Îngrijită, studiu introductiv, note, comentarii, indice de Ion şi Tatiana Varta, Chişinău, 2001, p 266-270; Chirtoagă Ion. **Hotinul**, în *Destin Românesc. Revistă de istorie şi cultură*, Bucureşti-Chişinău, 1995, nr. 1, p. 86-96; Gumenâi Ion. **Hotarele ţinutului Hotin până la 1715**, în *RIM*, Chişinău, 1996, nr. 4, p. 75-92 ;Idem, **Istoricul apariţiei ţinutului Hotin,** în *RIM*, 1997, nr. 1-2, 132-138; Idem. **Oraşul Hotin**, în *RIM*, 1999, nr. 3-4, p. 80-87; Husar Alexandru. **Cetatea Hotin**, în, Alexandru Husar, Gheorghe Gonţa, Silvia Dimitriu-Chicu. **Cetăţi de pe Nistru. Hotin, Soroca, Tighina, Cetatea Albă,** Chişinău, 1998, p. 7-71; Gumenâi Ion. **Istoria ţinutului Hotin. De la origini până la 1806**, Chişinău, 2002, 304 p.; Şlapac Mariana **Cetăţile medievale din Moldova (mijlocul sec. al XIV-lea – mijlocul sec. al XVI-lea)**, Chişinău, 2004, 368 p.
2. Spinei Victor. **Moldova în secolele XI-XIV**, Bucureşti, 1982, p. 99-100.
3. Arbure Zamfir. **Dicţionarul geografic al Basarabiei**, Bucureşti-Chişinău, 2001, p. 118-119; Codiţă P. **Românitatea districtului Hotin în decursul istoriei**, în *Viaţa Basarabiei,* 1941, nr. 4-8, p. 292.
4. **Monumenta Hungariae Vaticana**, seris I, vol. II, 1885, p. 456, Apud. Chirtoagă Ion. **Hotinul**, în *Destin Românesc*, 1995, nr. 1,p. 86 ; Iorga Nicolae. **Istorie românilor prin călători străini**, Bucureşti, 1981, p. 368; Giurescu C.C. **Târguri şi oraşe,** Bucureşti, 1997, p. 242.
5. Parasca Pavel. **Suceava – prima capitală a Ţării Moldovei întregite** , în *Limba Română* (Chişinău), 2001, nr. 1-3, p. 140-141.

Neagră. Faptul că Ţara Leşească nu a reuşit în această perioadă să-şi continue extinderea teritorială şi în spaţiul dintre Carpaţi, Prut şi Nistru, chiar în cursurile lor superioare, s-a datorat, probabil, victoriei oştii lui Bogdan I „la Plonini" (loc sau aşezare situată chiar în această zonă geografică)[6] asupra unor unităţi de oaste poloneză, precum şi consolidării puterii voievodale de la Suceava asupra cetăţii şi ţinutului Hotin, barând calea regelui polonez spre Dunăre şi Marea Neagră. Deşi în privinţa datei acestei confruntări sunt diverse opinii, mai verosimilă ni se pare cea exprimată de Pavel Parasca, fiind vorba de anul 1359[7]. Oricum, aceste evenimente au favorizat în mare măsură consolidarea puterii lui Bogdan I asupra Hotinului.

Aşa dar, includerea acestui spaţiu hotinean în statul medieval moldovenesc s-a făcut în timpul domniei lui Bogdan I (1359-1365), când voievodatul de la Suceava s-a extins „înglobând Ţara Şepeniţului şi ajungând la Nistru, în segmentul dominat de cetatea Hotinului"[8]. Acest voievodat de pe timpul lui Bogdan I s-a păstrat în conştiinţa generaţiilor ulterioare sub vechiul nume de Ţara de Sus[9].

Se poate admite cu destulă încredere că pe atunci când Hotinul este menţionat într-un letopiseţ rusesc întocmit în anii 1387-1392 sau cel târziu la 1406[10] acesta era de mai multă vreme în componenţa Ţării Moldovei, fiind inclus de autorul cronicii ruseşti ca fapt indiscutabil printre cele 14 oraşe volohe (româneşti) din spaţiul cuprins între Carpaţi, Nistru, Dunăre şi Marea Neagră. De aceea, nu numai faptul că „ţinutul Hotin a fost organizat (s-a constituit - n. n.) printre primele", şi pentru că era „o regiune de margine, situată la hotarul cu Polonia" şi „ocupa un loc aparte în sistemul defensiv" şi administrativ al ţării, precum consideră Ion Gumenâi [11], dar şi datorită faptului că acest spaţiu a fost înglobat în componenţa Ţării Moldovei încă de prin anii '50 ai sec. al XIV-lea .

Pe la 1401, când Hotinul este menţionat pentru prima dată într-un izvor intern[12], acesta era un important centru vamal al Ţării Moldovei, ceea ce ar însemna că şi structurile vamale fuseseră instituite aici la o dată anterioară.

Evident că voievozii ţării aveau nevoie ca un asemenea important centru cum era Hotinul să fie administrat de demnitari numiţi de ei. Probabil deja încă de pe timpul lui Bogdan I voievozii moldoveni au început să desemneze la Hotin dregătorii lor cu misiuni militare, administrative şi vamale. Primii diriguitori ai cetăţii Hotin, pe care îi găsim în documente interne şi externe, sunt menţionaţi prin formulele de: „castellan", "de Hotin", „staroste" sau „pârcălab" al Hotinului. Referindu-se la epoca de până la Alexandru cel Bun (1399-1432),

---

6. **Ibidem**, p. 138-145.
7. Parasca P. **Formarea graniţelor istorice ale Ţării Moldovei**, în *Anale Ştiinţifice ULIM*, Seria istorie, Vol. I, Chişinău, 2000, p. 35-42; Parasca Pavel. **Suceava – prima capitală a Ţării Moldovei întregite** , în *Limba Română* (Chişinău), 2001, nr. 1-3, p. 140. Petru Muşat voivod, în urma căsătoriei cu Nastasia, fiica lui Laţcu, uneşte în mâinile sale două ţări – Moldova şi voievodatul Şepeniţului (Boldur A. **Istoria Basarabiei**, Bucureşti, 1992, p. 208-209).
8. Parasca Pavel. **Suceava – prima capitală a Ţării Moldovei întregite** , în *Limba Română* (Chişinău), 2001, nr. 1-3, p. 142.
9. Parasca P. **Formarea graniţelor istorice ale Ţării Moldovei**, în *Anale Ştiinţifice ULIM*, Seria istorie, Vol. I, Chişinău, 2000, p. 35-42;
10. **„Список русских городов дальних и ближних**", в кн. Тихомиров М.Н. **Русское летописание**, Москва, 1979, с. 87-88.
11. Gumenâi Ion. **Istoricul apariţiei ţinutului Hotin**, în *RI M*, 1997, nr. 1-2, p. 133.
12. **DRH A**, vol, I, Bucureşti, 1975, p. 18-20, doc. 13**.** Informaţia din 11 februarie 1400 nu poate fi luată în consideraţie, deoarece precum arată editorii, este vorba de un fals (**DRH A**, vol, I, p. 418-420, doc. III. Document fals).

celebrul profesor al lui Mihai Eminescu - Aron Pumnul - încă pe la mijlocul sec. al XIX-lea observa că „funcţiile de părcălabi ... erau oferite numai unora din cei mai de seamă şi mai bogaţi latifundiari din ţinut, ... drept recompensă pentru cazul în care s-au evidenţiat prin înţelepciune în afacerile civile sau prin vitejie în cele militare”[13].

Astfel la hotarul sec. XIV-XV se încheie formarea structurilor militare, administrative şi vamale la Hotin. Una dintre cele mai importante funcţii în cadrul acestor structuri era pârcălăbia, unde au activat pe parcursul secolelor numeroşi dregători domneşti.

Problema apariţiei şi evoluţiei ulterioare a Hotinului a fost abordată într-un şir de studii recente[14]. De asemenea, s-au întreprins investigaţii cu privire la pârcălăbiile Moldovei în general[15] şi cea a Hotinului în special, ultimele reducându-se de fapt la întocmirea unor liste de pârcălabi hotineni, care conţin multe lacune şi inexactităţi, drept urmare a utilizării unui număr limitat de izvoare[16], ceea ce ne-a determinat să întreprindem cercetări speciale în această privinţă.

Cine erau pârcălabii de Hotin, ce activităţi au desfăşurat ei în perioada aflării cetăţii în componenţa Ţării Moldovei, care au fost relaţiile lor cu domnia, ce rol au jucat ei în viaţa politică a ţării şi în relaţiile lor cu ţările vecine, mai ales cu Polonia? La aceste întrebări vom încerca să răspundem în studiul de faţă, pornind de la un material documentar, narativ şi istoriografic mult mai amplu. Deoarece studiul nostru cuprinde un număr mare de date, informaţii, cifre, referinţe la izvoare şi surse istoriografice, pentru a înlesni înţelegerea materiei expuse am eşalonat pârcălabii de Hotin în ordinea numirii lor de către voievozi, fiecare din ei fiind însoţit de informaţiile privind activitatea desfăşurată în exerciţiul funcţiunii. De asemenea, studiul este înzestrat cu un tabel, care cuprinde în strictă ordine cronologică de la începuturi până la 1714 (când Hotinul este transformat în cetate otomană) numele tuturor pârcălabilor identificaţi cu referinţele documentare respective ale atestării lor, în paralel cu numele domnilor ţării (vezi anexa la partea a II-a a lucrării).

2. Pârcălabi hotineni înainte de Ştefan cel Mare

Spre regret, puţinele izvoare interne şi externe scrise din a doua jumătate a sec. al XIV-lea nu ne aduc decât informaţii vagi sau de-a dreptul îndoielnice privind primii pârcălabi de Hotin. Dacă prima menţiune documentară cu privire la existenţa dregătoriei de pârcălab în Ţara Moldovei datează din 1387[17], adică de pe timpul lui Petru Muşat (1375-1391), apoi primul pârcălab de Hotin, atestat la 3 februarie 1397, este un oarecare **Ştefan** (“Stephanus de Chotin“),

13. Onea Octavian. **Aron Pumnul - studii genealogice. Istoria familiei Petriceico-Hăjdău**, în *Arhiva Genealogică*, Iaşi, 1998, nr. 1-2, p. 39.
14. Vezi trimiterea 1.
15. Codrescu Th. **Uricariul**, Vol. XVIII, Iaşi, 1892, p. 478-489; Nichita D. **Contribuţii asupra pârcălăbiei în Moldova până la sfârşitul secolului al XVI-lea**, în *Arhiva* (Iaşi), 1925, nr. 2, p. 90-98; nr. 3-4, p. 245-254; Bârsan Liuba C. **Pârcălabii cetăţilor de pe Nistru în timpul domnului Ştefan cel Mare**, în *Anuarul Muzeului Naţional de Istorie a Moldovei*, Chişinău, 1992, Vol. 1, p. 167-172.
16. Gheorghiu Aurel. **Pârcălabii Hotinului**, în *Revista Moldovei* (Botoşani), 1927, An. VI, 1-3, p. 24-36, nr. 4-5, p. 18-27.Bălan Theodor. **Vornicia în Moldova**, în *Codrul Cozminului*. Buletinul Institutului de Istorie şi Limbă din Cernăuţi, VII, 1931-1932, p. 100 (160)-103 (163; Halic Haralambie. **Cetatea Hotin (destin în istorie)**, Botoşani, 2000, vezi tabelul de la sfârşitul cărţii.
17. Giurescu CC. **Istoria românilor**, Vol. II, partea II-a, Bucureşti, 1940, p. 419; Gumenâi Ion. **Istoria ţinutului Hotin. De la origini până la 1806,** Chişinău, 2002, p. 58.

menţionat printre martorii salvconductului dat de Ştefan voievod (1394-1399) lui Spiţco, palatin de Podolia[18].

Date mai sigure despre prezenţa unor pârcălabi la Hotin parvin din domnia lui Alexandru cel Bun. Într-o interpolaţie în corpul cronicii lui Grigore Ureche, atribuită de P. P. Panaitescu lui Misail Călugărul, se arată că, de rând cu alte „lucruri bune", Alexandru cel Bun este acela care a efectuat anumite transformări de ordin administrativ în ţară, când „tocmit-au şi boiarii mari în sfat, de chiverniseala ţării ş-a pământului Moldovei ", instituind înaltele dregătorii de stat cum ar fi cele de mare logofăt, mare vornic al Ţării de Jos şi mare vornic al Ţării de Sus, după care urmează „pârcălab de Hotin la acea margine despre Ţara Leşască şi Căzăcească, giudecătoriul tuturor la acel ţinut"[19], ceea ce ar însemna după opinia noastră că dregătorul care diriguia cetatea şi ţinutul Hotinului era printre cei mai importanţi, fiind enumerat al patrulea din întregul şir de dregători moldoveni din sfatul domnesc. Alexandru cel Bun, efectuând o asemenea „reformă", a trebuit, probabil, să pornească de la anumite realităţi, care se constituiseră de mai multă vreme, iar aceasta arăta că Hotinul şi dregătorii de Hotin ocupau un rol dintre cele mai importante în structurile militare şi politice ale ţării.

Se crede că, pe la 1400-1401, pârcălab era un oarecare **Hâjdăuco**[20] reprezentant al Hâjdăilor, cunoscut neam de boieri moldoveni[21]. Informaţia merită atenţie, dar nu se confirmă prin documentele cunoscute până azi. Din aceeaşi sursă provine informaţia precum că, ulterior, din aceeaşi familie a boierilor Hâjdău au fost pârcălabi de Hotin 23 de persoane, la Roman – 4, la Suceava – 2[22].

Prima menţiune certă, confirmată prin izvoarele interne scrise, a unui pârcălab la Hotin, în domnia lui Alexandru cel Bun, datează din 28 iunie 1401[23], fiind vorba de "**Şandru de la Hotin",** menţionat în această calitate în sfatului domnesc. Deşi, după cum am arătat mai sus, vama de la Hotin a fost instituită de mai multă vreme, se prea poate chiar de pe timpul primilor voievozi ai Moldovei, dar în domnia lui Alexandru cel Bun, când pârcălab era Şandru, vama a fost consolidată şi a devenit treptat „cea mai vestită şi cea mai bogată trecere a Nistrului"[24]. La fel ca şi alte structuri ţinutale, vama de Hotin se subordona pârcălabului din această cetate[25]. Activitatea ulterioară a lui Şandru de Hotin este mai dificil de delimitat, deoarece în anii următori apare în izvoare încă o persoană cu acelaşi nume[26]. De aceea, numai descoperirea altor

---

18. Datat cu anul 1387 (Costăchescu M. **Documente moldoveneşti înainte de Ştefan cel Mare**, vol. II, Iaşi, 1932, p. 616-617, nr. 168; Nistor I. **Basarabia, pivotul politic al Moldovei voievodale**, în *Analele Academiei Române.* Mem. Secţ. Istorice. Seria III, vol. XXVI, Bucureşti, 1944, p. 230; Husar Alexandru. **Cetatea Hotin**, în *Limba Română*, (Chişinău), 1997, Nr. 1-2, p. 221.; Gumenâi I. **Istoricul apariţiei ţinutului Hotin,** în *RIM*, 1997, nr. 1-2, p. 133). Anul (M.CCC:XCVII) datat cu anul 1397 Gumenâi I. **Istoricul apariţiei ţinutului Hotin**, în *RIM,* 1997, nr. 1-2, p. 133; Ibidem, **Istoria ţinutului Hotin. De la origini până la 1806**, Chişinău, 2002, p. 24-25).
19. Ureche Grigore. **Letopiseţul Ţării Moldovei**, Bucureşti, 1955, p. 70
20. Care se mai menţionează şi în documentul din 19 august 1401- inexistent.
21. Pumnul Aron. **Studii genealogice. Istoria familiei Petriceico-Hâjdeu** (Apud: Onea Octavian. **Aron Pumnul – studii genealogice. Istoria familiei Petriceico-Hăjdeu,** în *Arhiva Genealogică*, 1998, V (X), nr. 1-2, p. 35).
22. **Ibidem**.
23. **DRH A**, vol, I, p.18-20, doc. 13 .
24. Husar Alexandru. **Cetatea Hotin**, în *Limba Română*, (Chişinău), 1997, Nr. 1-2, p. 222.
25. Gumenâi I. **Oraşul Hotin**, în *RIM*, 1999, nr. 3-4, p. 81.
26. În documentul din 28 iunie 1401 sunt menţionaţi în sfatul domnesc concomitent *„Şandru pârcălab*" şi *„Şandru de la Hotin" (***DRH A**, vol. I, p.18-20, doc. 13). Vezi şi indicele de nume al volumului, p. 500); Unii istorici îi consideră eronat una şi aceeaşi persoană (Gonţa Al. **Documente privitoare la istoria României. A. Moldova veacurile XIV-XVI (1384-11625). Indicele numelor de persoane**. Ediţie îngrijită

documente istorice ar putea vărsa lumină asupra activităţii lui Şandru de Hotin. Oricum, este cert faptul că pe la 1403 el nu mai era în funcţie, deoarece dregătoria era exercitată de un alt pârcălab.

Printr-un act emis la Suceava la 7 ianuarie 1403, prin care Alexandru cel Bun dăruia Episcopiei Moldovei nişte sate, printre membrii sfatului domnesc enumeraţi cu această ocazie figurează şi "**Horaeţ de la Hotin**"[27]. După cum reiese din documentele emise de cancelaria domnească în primii ani de aflare în scaunul ţării (1400-1403) a lui Alexandru cel Bun acest boier Horaeţ a deţinut şi alte importante dregătorii cum ar fi cea de vistiernic şi de ceaşnic[28]. În aceleaşi documente apare ca membru al sfatului domnesc şi un oarecare „Mic Horaeţ", care nu trebuie confundat cu Horaeţ de la Hotin. Nu ştim cât timp a fost Horaeţ dregător la Hotin, deoarece în documentele interne din anii următori lipseşte componenţa sfatul domnesc. Sfatul reapare în documente abia la 8 martie 1407, dar de această dată Horaeţ nu mai figura. Astfel, Horaeţ apare în funcţie la Hotin doar o singură dată în 1403.

Ulterior, până în 1433, izvoarele interne nu atestă vreun înalt demnitar domnesc „de la Hotin". Investigaţiile în această privinţă sunt deosebit de dificile, din cauza schimbării formularului (modelului) documentelor emise de cancelaria domnească, conform căruia membrii sfatului domnesc sunt enumeraţi fără rangul dregătoresc ce-l deţineau. Într-o oarecare măsură acest gol poate fi completat parţial după documente şi izvoare externe şi narative. Examinarea acestora din urmă din păcate nu a dus la rezultate palpabile în această privinţă. S-ar putea oare admite că Alexandru cel Bun nu a numit dregători de-ai săi pe la cetăţi şi ţinuturi? Documentele interne emise cu începere din 1407, când în formular reapare sfatul domnesc, atestă asemenea demnitari, deşi puţini la număr, cum ar fi „staroste de Suceava", „de la Siret" ş. a., dar după 1412-1413 dispar si asemenea specificări. Această stare de lucruri ne face să credem, că Alexandru cel Bun a continuat să numească dregători pe la cetăţi şi ţinuturi, dar ei nu apar în izvoarele vremii din simpla cauză că asemenea ranguri nu mai sunt incluse în formularul oficial al documentelor emise de cancelaria sa.

După moartea lui Alexandru cel Bun, un timp, formularul actelor domneşti a continuat să rămână acelaşi, dar informaţia necesară în problema studiată ne parvine tot mai frecvent din documente cu caracter diplomatic extern, precum şi din izvoare narative. Astfel, printre demnitarii şi episcopii care au asistat la întocmirea legământului lui Ştefan voievod (fiul lui Alexandru cel Bun) faţă de Vladislav al II-lea, craiul leşesc, de la 13 decembrie 1433, în localitatea Lancici, în faţa lui Mihail Buczacki, fratele regelui, figurează un oarecare „**Ian de Hotin**"[29]. Probabil el l-a reprezentat pe Ştefan voievod la depunerea acestui jurământ în calitate de staroste de Hotin.

Primul care a fost menţionat prin calificativul *"pârcălab de la Hotin*" a fost **Stanciul Hotnog**[30], care, la 21 aprilie 1436, a fost miluit de către Ilie şi Ştefan voievozi (fiii lui Alexandru

---

şi cuvânt înainte de Ioan Caproşu, Bucureşti, 1995, p. 641 (în continuare Gonţa Al. **Indice de nume**); Gumenâi Ion. **Istoricul apariţiei ţinutului Hotin**, în *RIM*, 1997, nr. 1-2, p. 133-134.).

27. **DRH A**, vol. I, p. 24-25, doc. 17; Alexandru Gonţa îl identifică ca Micul Horaeţ (Gonţa Al. **Indice de nume,** p. 281,448).
28. **DRH A**, vol. I, p. 13-15, doc. 10;p. 16-17, doc.11; p. 18-20, doc. 13; p. 24-25, doc. 17.
29. **Moldova în contextul relaţiilor politice**, Chişinău, 1992, p. 30-40 (în continuare **Moldova în contextul relaţiilor politice**)
30. După cum se ştie Hotnogul de asemenea era un rang militar, ceea ce ar fi însemnat că Stanciul a fost numit în funcţia de pârcălab la Hotin şi datorită faptului că până la această dată fiind Hotnog acumulase o anumită experienţă militară evidenţiindu-se probabil, pe acest tărâm.

cel Bun) pentru „dreaptă şi credincioasă slujbă cu un sat, Crasna, unde îi erau şi casele”[31] (este vorba de un act de întăritură a moşiei sale). Acelaşi Stanciul, numit „de Buhăieşti”, face parte din delegaţia boierilor lui Iliaş-vodă, care întăresc la Lvov, la 19 septembrie 1436, jurământul de supunere a voievodului moldovean faţă de Vladislav al III-lea, regele Poloniei[32]. Acesta nu trebuie confundat cu un alt Stanciul, numit „cel Mare” („Marele”), pârcălab de Cetatea Albă în 1448[33].

În pofida războaielor fratricide, o perioadă îndelungată, din 1438 până în domnia lui Petru Aron inclusiv (1455)[34], pârcălab de Hotin a fost pan **Manoil**, grec de origine[35]. Din izvoarele vremii se vede că Manoil a desfăşurat în această funcţie o vastă activitate militară şi diplomatică, jucând un rol important atât în evenimentele din Moldova, cât şi în relaţiile acesteia cu Ţara Leşească. În cartea domnească din 20 iunie 1438, de la aceiaşi Ilie şi Ştefan voievozi, el figurează în sfatul domnesc ca “pan Manoil de la Hotin”[36], bucurându-se, evident, de toată încrederea şi aprecierea celor doi voievozi.

După cum mărturisesc izvoarele vremii, în această perioadă îndelungată, de peste 20 de ani (1436-1457), până la urcarea lui Ştefan cel Mare pe tronul Ţării Moldovei, boierul Manoil, încadrându-se în viaţa politică, plină de mari frământări şi primejdii, a încercat, ca şi alţi contemporani ai săi, sentimente de mărire şi cădere, apărând şi dispărând de pe arena politică, în funcţie de voievodul care reuşea să ajungă la putere. Astfel din 1436 până la 17 ianuarie 1438 îl aflăm printre boierii din sfatul domnesc a domnitorilor Iliaş şi Ştefan ocupând locul 15, dar, după ce a fost numit în slujbă de stat la Hotin, este într-un fel îndepărtat de curtea domnească, fiind înscris ulterior în sfat doar al 24-lea din 33 de persoane.

În rivalitatea dintre cei doi fraţi, Ilie şi Ştefan, pentru tronul ţării pe parcursul anilor 1436-1447[37], izvoarele vremii ni-l prezintă pe pan Manoil ca adept şi susţinător al lui Ilie (Iliaş) voievod, precum şi al fiilor săi – Roman şi Alexăndrel[38]. La un moment dat, după tragicul eveniment al orbirii lui Iliaş voievod, scrie N. Iorga[39], Marinca, soţia polonă[40] a acestuia, îl sili pe pârcălabul hotinean Manoil să cedeze, la 18 februarie 1444, în mâinile lui Ioan, castelanul de

---

31. **DRH A**, vol. I, p. 203, doc. 148; **Documente privind Istoria României. A Moldova**, veacul XIV-XV, vol. I, p. 123 (în continuare **DIR A**).
32. **Moldova în contextul relaţiilor politice,** p. 51.
33. **DRH A**, vol. I, doc. 279-290; Miclescu-Prăjescu I.C. **Boieri moldoveni din veacul al XV-lea: Stanciul Pârcălab de Hotin şi Stanciul Marele**, în *RIR*, Bucureşti, VII, 1937, p. 358-370 (în continuate **RIR**).
34. **DRH A**, vol. II, doc. 48.
35. Vezi şi Eşanu Andrei, Eşanu Valentina. **Moldova medievală. Structuri executive, militare şi ecleziastice**, Chişinău, 2002, p. 282-297.
36. **DRH A**, vol. I, p. 260-262, doc. 184.
37. **Istoria României**. vol. II, Bucureşti, 1962, p. 416-424.
38. Istoricii au păreri diferite în privinţa originii lui Alexandrel voievod. Nicolae Iorga îl considera pe Alexandrel drept fiu al lui Roman şi al Mărincăi, nepot al lui Ilie voievod (Iorga N. **Basarabia noastră**, în Iorga N. *Neamul Românesc în Basarabia*, Bucureşti, 1995, p. 154), iar alţi istorici afirmă că el este fiul lui Ştefan al II-lea (Scorpan C. **Istoria României**. Enciclopedie, Bucureşti, 1997, p.47). După alte genealogii, Alexandrel este considerat fiu al lui Iliaş (vezi, de exemplu: **DRH A**, vol. I, p. 435; Gonţa Al. **Indice de nume**, p. 16; Gorovei Şt. **Muşatinii,** Chişinău, 1991, vezi anexa la volum; Smeu Georgeta**. Dicţionar de istoria românilor,** Bucureşti, 1997, p.413).
39. Iorga N. **Basarabia noastră,** în Iorga N. *Neamul Românesc în Basarabia*. vol. I, Bucureşti, 1995, p. 153-154;
40. Cele mai recente cercetări demonstrează totuşi că Marinca era de origine lituaniană, soră cu Sofia, soţia regelui Poloniei Vladislav II Jagiello (Rezachevici C**. Cine a fost soţia lui Ilie voievod, fiul lui Alexandru cel Bun ? Un alt epizod dinastic moldo-polono-lituan**, în *Arhiva Genealogică* (Iaşi), 1995, nr. 3-4, p. 11-18).

Czystov, şi ale lui Petru Odrovanski, palatinul din Lvov, trei cetăţi din nordul Moldovei - Hotin, Ţeţina şi Hmeliovul[41], în scopul redobândirii tronului cu ajutorul polonilor. Însă, Manoil nu s-a grăbit să aducă la îndeplinire această poruncă, păstrând cetatea sub controlul său. Aceasta mai însemna, că puternica cetate a Hotinului a continuat în acele vremuri grele să rămână în stăpânirea moldovenilor.

Situaţia se schimbă brusc o dată cu venirea la tronul ţării, în 1447, a lui Roman voievod, în tabăra căruia se afla şi boierul pan Manoil, pentru că numai astfel poate fi explicată prezenţa înaltului demnitar în sfatul domnesc al lui Roman din 18 februarie 1448, el fiind numit "Manoil cel Mare" ("Маноила Великого")[42]. Atât în acest document, cât şi în cel din 23 februarie 1448[43] , de altfel ultimul izvor intern de la Roman voievod, pan Manoil figurează al doilea în sfatul domnesc. Manoil rămâne fidel lui Roman chiar şi în perioada când acesta pierde tronul în folosul unchiului său Petru. După unii istorici, Manoil s-a retras împreună cu Roman în Podolia la susţinătorul lor regele Poloniei, păstrând totodată şi controlul asupra Hotinului[44]. În aceeaşi relaţie (scrisoare), emisă în Colomeea la 23 februarie 1448 de Roman-vodă către vornicul Ditrich Buczacki, se aminteşte de credinţa panului Manoil de Hotin.

În împrejurări necunoscute Roman este otrăvit de nişte boieri ai săi. Dar, Manoil rămâne în aceeaşi tabără a fiilor lui Ilieş, de astă dată a lui Alexandrel, fratele mai mic a lui Roman, pe care îl susţine în tentativa sa de a dobândi tronul Ţării Moldovei în 1449 cu sprijinul leşilor[45]. În această acţiune politico-militară, care s-a încheiat cu succes, boierul Manoil, după toate aparenţele, a jucat un rol dintre cele mai importante, fie ca sfetnic, fie ca pârcălab de Hotin, deoarece ulterior în sfatul domnesc a lui Alexandrel el ocupă poziţia a doua după boierul Oană[46].

În anii 1449-1455 pan Manoil apare în sfatul domnesc doar în timpul scurtelor domnii ale lui Alexandrel (1449 martie – octombrie; 1452 august - 1455 mai). Acest fapt, demonstrează încă o dată fidelitatea lui faţă de Alexandrel. Pentru mai multă convingere, ţinem să arătăm că în aceşti ani Manoil a lipsit din sfaturile domneşti ale lui Petru voievod (1447 iulie - septembrie), Ciubăr voievod (1449 iarna), Bogdan voievod (1449 octombrie - 1451 octombrie), Petru voievod (1451 octombrie - 1452 februarie; 1454 august - 1455 februarie) rămânând în tabăra lui Alexandrel. Cu toate acestea Manoil continua să deţină controlul asupra cetăţii Hotin susţinut de poloni.

Din informaţiile pe care le oferă cronicile vremii (selectate şi prezentate de Grigore Ureche şi de interpolatorii de mai târziu în *Letopiseţul Ţării Moldovei*) constatăm cu deplină claritate că în scurta domnie de doi ani a lui Bogdan voievod, tatăl lui Ştefan cel Mare, a avut numeroase ciocniri militare cu Alexandrel. Acesta din urmă, susţinut de o seamă de moldoveni şi de oastea leşească, inclusiv şi de podoleni, a intrat în câteva rânduri în ţară pe la Hotin cu scopul de a-şi redobândi tronul. Însă, în aceste campanii, descrise cu multe amănunte în cronica menţionată, Alexandrel suferă înfrângere şi Bogdan reuşi să se menţină la tron.

Ceea ce ne interesează direct în legătură cu evenimentele evocate, este faptul că în aceste războaie din anii 1449-1451 pan Manoil s-a aflat permanent în preajma lui Alexăndrel şi a

---

41. Costăchescu M. **Documentele moldoveneşti înainte de Ştefan cel Mare**, Vol. II, Iaşi, 1932, p. 113; Iorga N. **Basarabia noastră**, în Iorga N. *Neamul Românesc în Basarabia*. vol. I, Bucureşti, 1995, p. 153-154; Gumenâi I. **Istoricul apariţiei ţinutului Hotin**, în *RIM,* 1997, nr. 1-2, p. 135.
42. **Ibidem,** doc. 274.
43. **DRH A**, vol. I, doc. 275.
44. Stoicescu N. **Dicţionar al marilor dregători din Ţara Românească şi Moldova. Sec. XIV-XVII**, Bucureşti, 1971, p. 278 (în continuare Stoicescu N. **Dicţionarul marilor dregătorilor**).
45. **Istoria Românilor**. vol. II, Bucureşti, 1962, p. 421-423
46. **DRH A**, vol. I, doc. 274.

participat activ la acţiunile militare în calitate de pârcălab de Hotin. Ba mai mult, în timpul când Alexăndrel se afla refugiat în Polonia, căutând sprijin din partea regelui (pe care, de altfel l-a şi obţinut) împotriva lui Bogdan, pârcălabul pan Manoil a reuşit să menţină controlul lui Alexăndrel asupra cetăţii Hotinului şi împrejurimilor.

Pan Manoil înlesneşte trecerea peste Nistru, pe la Hotin, a unui corp de oaste de moldoveni, susţinători ai lui Alexăndrel şi a polcurilor poloneze. În această acţiune îndreptată împotriva lui Bogdan, pan Manoil participă foarte activ. Precum descrie evenimentele, sursa cronicărească de care am amintit, în una din luptele dintre oastea lui Bogdan şi cea a lui Alexăndrel, leşii l-au "trimis înainte carăle cu pârcălabul de Hotin (evident este vorba de pan Manoil. - n.n.) şi cu dânsul toţi moldovenii şi podolenii"[47]. După cum reiese din acelaşi izvor narativ, anume pârcălabul de Hotin i-a salvat pe leşi de la dezastrul total, după ce ei au suferit pierderi grele în luptele cu Bogdan voievod[48].

Astfel s-a consumat încă o tentativă a lui Alexăndrel şi a grupării boiereşti, pe care o reprezenta, de a ocupa scaunul domnesc, iar pentru Manoil aceste evenimente au constituit încă un examen de fidelitate stăpânului său, soldându-se pentru el, totodată, cu acumularea unei importante experienţe militare. Pe de altă parte, până la sfârşitul scurtei sale domnii, Bogdan voievod, în ciuda victoriilor obţinute asupra rivalului său Alexăndrel, nu a reuşit să-şi impună controlul asupra cetăţii şi a ţinutului Hotin, care au rămas în mâna pârcălabului Manoil şi a voievodului pribeag.

Pentru a încheia acest episod, vom menţiona că următoarele tentative ale lui Alexăndrel de a veni la tronul ţării, confruntându-se de astă dată cu Petru voievod, vor porni de fiecare dată dinspre Hotin. Prin urmare, din aceste evenimente se desprinde uşor concluzia, că relaţiile lui Manoil cu Alexăndrel erau dintre cele mai strânse şi că acest pârcălab continua să deţină controlul cetăţii Hotin.

Este necesar să amintim, că din cele 11 cărţi domneşti, câte s-au păstrat din ultima domnie a lui Petru Aron, numai în primele două (7 iunie, 2 iulie 1455) Manoil este înscris în sfatul domnesc ca "pan Manoil de Hotin". În celelalte el figurează, dar fără specificarea "de Hotin", ceea ce ne face să credem, că Petru Aron se prea poate înţelegând importanţa pe care o avea Manoil la Hotin în preajma căruia putea să apară vre-un pretendent la tron, a hotărât să-l lipsească de înalta dregătorie de pârcălab de Hotin, ţinându-l alături de el, totuşi, în calitate de sfetnic foarte apropiat. Pe de altă parte, Petru Aron a obţinut prin această manevră politică şi controlul asupra cetăţii Hotin.

În actele din 8 septemvrie 1457 şi 11 noiembrie 1458 [49] pan Manoil apare ca "fost pârcălab de Hotin." Această informaţie i-a determinat pe unii istorici[50] să considere că Manoil a fost pârcălab de Hotin până în primul an de domnie a lui Ştefan cel Mare, ceea ce nu se confirmă, căci, precum am arătat mai sus, la Hotin era numit pârcălab boierul Sin, încă de Petru Aron în 1455. Cu atât mai mult, că izvoarele din această epocă, atestă permanent la Hotin, numai câte un singur pârcălab. În afară de aceasta, Ştefan cel Mare reuşi să obţină controlul asupra cetăţii Hotin doar în 1463, cetatea aflându-se sub stăpânirea polonă din aprilie 1457, datorită lui Petru Aron refugiat în Ţara Leşească.

Pornind de la realitatea, că pan Manoil acumulase către această perioadă o bogată experienţă politică, pe de asupra mai ocupând şi un înalt loc în sfatul domnesc a lui Petru Aron,

---

47. Ureche Gr. **Letopiseţul Ţării Moldovei**, Chişinău, 1971, p. 83.
48. **Ibidem,** p. 82-84.
49. **DRH A,** vol II, doc. 78.
50. Gheorghiu A.I. **Pârcălabii Hotinului**, în *Revista Moldovei* (Botoşani), 1927, an. VI, nr.1-3, p.29-30

vrem să credem, că acest boier a avut de spus un cuvânt greu în favoarea importantei decizii din 5 iunie 1456, prin care a fost luată decizia de a plăti tribut Porţii Otomane, răscumpărând prin aceasta pacea de la turci [51].

Nu se cunosc evenimentele în detaliu, dar este cert că în scurtă vreme după venirea la tronul ţării a lui Ştefan cel Mare, boierul Manoil apare în sfatul domnesc al acestuia, fiind menţionat chiar în primul document emis de cancelaria domnească a voievodului, în care sunt enumeraţi membrii sfatului din 8 septembrie 1457[52]. Probabil, celebrul voievod hotărî (şi acţiunea îi reuşi) să-l atragă pe pan Manoil de partea lui, deşi acesta odinioară luptase împotriva tatălui său, Bogdan voievod, şi făcuse parte din sfatul domnesc al rivalului său Petru Aron, aşezându-l foarte aproape de el în sfatul domnesc, poate din considerentul, că Manoil era pe atunci unul dintre cei mai experimentaţi, înţelepţi şi mai competenţi boieri ai Ţării Moldovei în probleme de politică internă şi externă. Acest pas diplomatic, am spune, al lui Ştefan cel Mare faţă de Manoil a fost făcut în corespundere cu intenţiile sale de a atrage de partea lui un număr cât mai mare de boieri, care se aflau în taberele ostile lui.

Locul pe care îl ocupa Manoil în sfatul domnesc, direct sau indirect ne duce la gândul, că în primii zece ani de domnie a lui Ştefan cel Mare multe din cele mai importante probleme de stat, erau abordate şi rezolvate cu participarea directă şi foarte activă a boierului Manoil. Fiind sfetnic apropiat al lui Ştefan cel Mare, pan Manoil a participat la elaborarea celor mai însemnate acţiuni de politică internă, dar mai ales externă a Ţării Moldovei. Printre acestea sunt şi acţiunile voievodului moldovean împotriva coroanei poloneze în vederea înlăturării definitive din joc a rivalului său politic Petru Aron, precum şi cele de recuperare a cetăţilor Hotin şi Chilia.

Faptul, că pan Manoil a fost lipsit de dregătoria de pârcălab la Hotin îl confirmă şi informaţia potrivit căreia deja la 29 august 1455[53], funcţia de pârcălab a cetăţii Hotin îi aparţinea unui oarecare **Sin**, precum şi actele de la Petru Aron din 18 februarie, 5 şi 8 iunie 1456, în care Manoil figurează în sfat fără careva dregătorie, iar Sin poartă rangul de "pan Sin de la Hotin"[54]. În ultima perioadă a domniei lui Petru Aron şi probabil a aflării lui Sin la Hotin voievodul întreprinde acţiuni în vederea reglementării relaţiilor cu Ţara Leşească. Aceste acţiuni s-au încheiat prin semnarea la 1 aprilie 1457 a unei Convenţii între domnul Ţării Moldovei, Petru Aron şi starostii Sniatynului şi Podoliei, Mózilo şi Bortosz Buczacki, din care reiese, că pârcălabului de Hotin i-a revenit un rol important în reglementarea relaţiilor dintre cele două părţi. "Făgăduim – se arată în document – să le dăm şi punem şi le-am dat la graniţă, în Hotin sau în ţinutul Cernăuţilor, doi pani drepţi şi însemnaţi, pe care ei îi vor alege între panii noştri moldoveni, ca unul să ne fie ca **staroste de Hotin** şi celălalt ca dregător de Cernăuţi, ca aceşti pani ai noştri să fie dreptatea cu ei. În amândouă părţile, ca să le apere de toate strâmbătăţile, ca pe ei însăşi şi ei asemenea să aibă a păzi pe panii noştri şi a se teme, ca pe e înşişi, ca să putem împreună cu Voi să stăpânim toată ţara şi a Craiului şi a noastră…"[55]. Lovitura neaşteptată a lui Ştefan cel Mare din 12 aprilie a aceluiaşi an a împiedicat realizarea înţelegerii celor două părţi. După înfrângerea lui Petru Aron de către Ştefan cel Mare, în primăvara anului 1457, Sin a mai continuat, probabil, să deţină dregătoria menţionată încă un timp în favoarea voievodului

51. **DRH A**, vol. II, doc. 58, p. 85-87; **Moldova în contextul relaţiilor politice,** p. 78.
52. **DRH A**, vol. II, doc. 65, p. 94-97.
53. **DRH A**, vol II, doc. 52, p. 74-76.
54. **DRH A**, vol. II, doc. 56, p. 81-83, 58, p.85-87 ; **Moldova în contextul relaţiilor politice**, p. 78, **DRH A**, vol. II, doc. 59, p. 88-89; **Catalog de documente din Arhivele statului Iaşi. Moldova**, vol. I, Bucureşti, 1989, doc. 150., p. 73 (în continuare **CDMI**).
55. Costăchescu M. **Documente moldoveneşti înainte de Ştefan cel Mare**, vol. II, Iaşi, 1932, doc. 234, p. 812-813.

detronat, care se refugiase în Polonia. Pe Sin îl mai aflam în izvoare ca soţul nepoatei lui Mihăilaş[56], ca stăpân al satelor Şizcăuţi, Malinţi, Zimcouţi ş.a.[57], ca deţinător al funcţiilor de vornic (1443), stolnic (1454), iar la 13 februarie 1458 ca membru al sfatul domnesc a lui Ştefan cel Mare[58], cea ce arată, că marele voievod a reuşit să-l atragă pe fostul pârcălab de Hotin de partea sa. De altfel, după câte se pare aici se încheie cariera politică a ultimului pârcălab hotinean de până la Ştefan cel Mare.

3. Pârcălabi de Hotin în domnia lui Ştefan cel Mare

După urcarea în scaun a lui Ştefan cel Mare, cetatea Hotin continuă să fie controlată de polonezi. Abia în 1463 în urma înţelegerii pe cale diplomatică Polonia retrocedează Moldovei cetatea[59], dar, în realitate, doar la 28 aprilie 1464 fortăreaţa trecuse sub stăpânirea administraţiei moldovene[60].

După retrocedarea cetăţii Hotinului, firește, Ştefan cel Mare trebuia să trimită într-acolo o persoană demnă de încredere şi acesta a fost vornicul **Goian.** Până la această numire el a fost membru în sfaturile domneşti (1448-1470) a mai mulţi voievozi, a deţinut slujbe importante cum ar fi cea de comis, paharnic, vornic, părcălab al cetăţilor Hotin şi Chilia[61]. Fiind menţionat în pomelnicul de la mănăstirea Bistriţa, putem întrevede importanţa acestui boier în domnia lui Ştefan cel Mare[62]. În fruntea garnizoanei de la Hotin el va fi din 28 aprilie 1464 şi până la 1 ianuarie 1467[63], fiind trimis apoi la Chilia (1468-1470)[64]. În calitate de pârcălab la Hotin, Goian ia parte la lucrările comisiei mixte pentru reglementarea relaţiilor moldo-polone din 9 octombrie 1466[65].

La 11 septembrie 1467 Ştefan cel Mare îl împuterniceşte pe unchiul său **Vlaicul** cu o nouă importantă dregătorie (după cea de părcălab la Cetatea Albă 1457-1463[66]) – cea de pârcălab al Hotinului[67]. Conform unor informaţii, care răzbat din izvoarele vremii, Vlaicul a avut la Hotin împuterniciri foarte largi din partea domnitorului, îndeplinind în această perioadă atât misiuni militaro-politice, cât şi administrative, fiscale, judecătoreşti ş. a. Misiunea pârcălabului Vlaicul la Hotin nu se deosebea mult de cea pe care o avusese la Cetatea Albă. Aceleaşi sarcini de consolidare a cetăţii în faţa unor eventuale invazii din partea polonilor şi tătarilor, exercitarea puterii domneşti în aceste ţinuturi ale ţării, asigurarea funcţionării normale a vămii de la Hotin şi a căilor comerciale din această parte a ţării ş. a. În această dregătorie (uneori el apare în uricele

56. **DRH A,** vol. II, doc. 59, p. 88-89.
57. **Ibidem**.
58. **DRH A**, vol. II, doc. 67, p. 98-100.
59. Paradais C. **Comori ale spiritualităţii româneşti la Putna**, Iaşi, 1988, p.
60. Şimanschi Leon şi Agache Dumitru. **Un deceniu de ostilitate moldo-ungară**, în *Studii istorice româno-ungare,* Iaşi, 1999, p. 33.
61. Stoicescu Nicolae. **Dicţionarul marilor dregători**, p. 273.
62. Bogdan D. **Pomelnicul mănăstirii Bistriţa,** Bucureşti, 1941, p. 36, 61, 98.
63. **DRH A**, vol. II, doc. 119-144.
64. **DRH A**, vol. II, doc. 155-169.
65. Bogdan I. **Documentele lui Ştefan cel Mare**, Vol. II, Bucureşti, 1913, p. 296-299.
66. **DRH A**, vol. I, doc. 65, 81. Vezi studiul : Vlaicul pârcălab (?-1484), în Eşanu Andrei, Eşanu Valentina. *Moldova medievală. Structuri executive, militare şi ecleziastice*, Chişinău, Ed. Arc, 2001, p. 308-312; Eşanu Andrei. **Vlaicul pârcălab – unchiul lui Ştefan cel Mare**, Chişinău, 2001, p. 22-27.
67. **DRH A**, vol. II, doc. 148, p. 215-216.

domneşti şi ca "staroste de Hotin"[68], titlu dregătoresc răspândit în Ţara de Sus prin filiera leşească) Vlaicul s-a aflat, un timp îndelungat, până la 22 mai 1476[69].

După cum admite Al. Gonţa, Vlaicul pârcălab (probabil, în fruntea unui steag de oaste din ţinutul Hotinului sau chiar a unui corp important din armata lui Ştefan cel Mare - n.n.) a participat activ în luptele contra lui Matei Corvin, regele Ungariei, care invadase Ţara Moldovei în noiembrie-decembrie 1467. Un rol de seamă în distrugerea armatei ungare de patruzeci mii de oameni în lupta de la Baia (15-16 decembrie 1467) l-a avut, de asemenea, unchiul Vlaicul, care alături de Stanciul cel Mare, s-a aflat în fruntea unui corp de armată moldovenească ce a atacat oraşul incendiat, conform planului lui Ştefan cel Mare, de la nord-est, dinspre Spătăreşti, pe flancul drept[70]. În noaptea aceea groaznică numai trădarea boierului Crasnăş l-a salvat pe regele Matei Corvin de la o catastrofă totală. Regele grav rănit a reuşit să scape ca prin minune, ajungând cu greu, în condiţii de iarnă, peste munţi în Transilvania.

Trebuie de arătat, că din 20 octombrie 1469, fie la rugămintea lui Vlaicul, fie din porunca domnitorului este numit în calitate de al doilea pârcălab la Hotin "pan **Duma**", fiul lui Vlaicul, vărului voievodului[71]. Mai mult ca probabil, Duma era cam de aceeaşi vârstă cu Ştefan cel Mare şi atinsese către această vreme deplina maturitate a bărbăţiei. De aici încolo pan Vlaicul, în calitate de pârcălab, de staroste de Hotin, de membru al sfatului domnesc îl are aproape permanent alături pe fiul său Duma. Această misiune a lui Duma la Hotin s-a dovedit a fi prima din şirul multor funcţii înalte politice şi militare ale acestuia, carieră ce a durat până în 1502 când se stinge din viaţă. Misiunea celor doi pârcălabi la Hotin, tatăl şi fiul, cu începere din 1468 este strâns legată de politica lui Ştefan cel Mare orientată spre consolidarea cetăţilor şi frontierelor de răsărit ale ţării. În legătură cu aceasta, vom sublinia, că cu începere de la sfârşitul secolului al XIV, la Hotin sunt atestaţi concomitent pentru prima dată doi pârcălabi. Evenimentele ulterioare ne arată că cetatea Hotin a rezistat vreme îndelungată în faţa multor invazii şi asedii. Toate acestea, la rândul lor, par să ne vorbească despre aceea că activitatea celor doi pârcălabi, Vlaicul şi Duma la Hotin a fost deosebit de eficientă.

Probabil în calitate de pârcălab şi staroste de Hotin, Vlaicul şi fiul său au participat în fruntea unor steaguri de oaste în lupta de la Lipnic din 1470 (în apropiere de Hotin) contra tătarilor, precum şi în luptele crâncene contra turcilor din anii 1475-1476 ş. a. Aşa de exemplu, în lupta de la Lipnic în care moldovenii au obţinut o strălucită victorie asupra tătarilor Hoardei de Aur, fiind siliţi să lase un număr mare de captivi în mâinile moldovenilor, printre care se afla şi fiul hanului Mamak.[72] La începutul anului 1476 când otomanii invadează Ţara Moldovei şi se dă marea bătălie la Valea Albă, între moldoveni şi osmanlâi, o samă de oaste turcească asediază şi cetatea Hotinului. Apărătorii cetăţii în frunte cu pârcălabii Vlaicul şi fiul său Duma resping cu succes toate atacurile, silindu-i pe duşmani să bată în retragere[73]. Cetatea Hotinului a rezistat, iar oştile împăratului otoman, Muhamed II, au fost împinse cu mari pierderi de către oastea lui Ştefan cel Mare peste Dunăre.

---

68. **DRH A,** Vol. II, doc. 161, p. 237-239.
69. **DRH A**, vol. II, doc. 206 p. 312-314.
70. Gonţa Al. **Strategia lui Ştefan cel Mare în bătălia de la Baia1467**, în Gonţa Al. *Studii de istorie medievală*, Iaşi, 1998, p.318.
71. **DRH A**, vol. II, doc. 162, p. 237-239.După cum arată Dimitrie Cantemir erau numiţi câte doi pârcălabi la cele mai importante cetăţi, între care şi cea a Hotinului (Dimitrie Cantemir. **Descrierea Moldovei**, Bucureşti, 1973, p. 257.)
72. Gonţa Al. **Principii referitoare la drepturile omului în izvoarele istorice ale Moldovei medievale**, în Gonţa Al. *Studii de istorie medievală*, Iaşi, 1998, p.266.
73. Husar Alexandru. **Cetatea Hotinului**, în *Limba Română*, Chişinău, 1997, nr. 1-2, p. 221-228.

Pe întreg parcursul perioadei hotinene pârcălabul Vlaicul, iar mai apoi şi fiul său pan Duma au continuat să activeze şi în sfatul domnesc al lui Ştefan cel Mare, participând activ la dezbaterea şi soluţionarea celor mai importante probleme de stat a Ţării Moldovei. Manifestându-se mai mult în calitate de comandant militar şi pârcălab a unor mari cetăţi, Vlaicul, a avut de spus un cuvânt greu la divanul domnesc în probleme ce ţineau de apărarea ţării, de respingerea invadatorilor străini.

În strânsă legătură cu aceasta, ţinem numaidecât să arătăm că după stingerea din viaţă a unuia dintre cei mai apropiaţi sfetnici ai lui Ştefan cel Mare, Manoil Grecul, la începutul anului 1467, voievodul îi acordă pârcălabului Vlaicul un rol şi mai mare în divanul marilor boieri moldoveni. Astfel, pe parcursul câtorva ani după această dată, pan Vlaicul ocupă aproape permanent poziţia a doua, dar nu mai jos de a 3-a sau a 4-a .

După încheierea misiunii panului Vlaicul la Hotin, care a avut loc, probabil, în vara anului 1476, după lupta de la Războieni (Valea Albă) atât el cât şi fiul său Duma dispar din izvoarele vremii pentru mai mult de un an şi jumătate. Faptul s-ar putea datora probabil, atât numărului mic de documente interne cunoscute din această perioadă (doar 5, dintre care doar în unul sunt enumeraţi membrii sfatului domnesc) cât şi situaţiei complicate, prin care trecea ţara în urma sângeroaselor războaie dintre moldoveni şi otomani din anii 1475-1476.

Abia la 11 august 1479, după câţiva ani de întrerupere (sau lipsă de informaţii ?), printre ultimii în sfatul domnesc al lui Ştefan cel Mare este enumerat "**Ştefu l de Hotin"**[74]**,** adică un alt pârcălab, care posibil era la începutul carierii sale. Căci ulterior, pe parcursul domnii lui Ştefan cel Mare, el va figura permanent în divan ocupând poziţia 9, 7, 4, 3 şi 2[75]. Mai mult ca atât, spre sfârşitul vieţii sale (1507-1510 septembrie 21, ultima menţiune[76]), în domnia lui Bogdan al III-lea, fiul lui Ştefan cel Mare, lui Ştefu l i se încredinţează chiar primul loc în divan, ceea ce ne-ar face să credem că el devine prin experienţa şi devotamentul său o persoană foarte importantă, poate chiar şi apropiată voievodului. După cum am arătat mai sus, Ştefu l era numit la Hotin, post pe care la deţinut până la 14 septembrie 1486[77].

Pentru a doua oară la Hotin sunt menţionaţi doi părcălabi "credinţa panului **Ion** şi credinţa panului Ştefu l pârcălabi de Hotin" la 21 noiembrie 1486[78]. Ambii au conlucrat doar câteva luni până în 8 martie 1487[79]. Din 7 octombrie 1487 şi până la 20 aprilie 1491[80] în documentele vremii Ştefu l din nou rămâne de unul singur ca pârcălab la Hotin. Din cauza că numele Ştefu l era foarte popular (în acea perioadă sunt menţionaţi 13 persoane cu acest nume) nu putem delimita exact alte informaţii despre Ştefu l, părcălab de Hotin.

După Ştefu l, la dregătoria de Hotin urmează, din 15 octombrie 1491 şi până la 26 martie 1493, pârcălabul **Muşat** [81]. După această din urmă dată şi până la 24 ianuarie 1496[82] (e şi ultima menţiune) el va activa în calitate de boier în sfatul domnesc a aceluiaşi voievod [83]. O cronică rusă de epocă fixează sosirea în 1492 la Marele cneaz al Moscovei a unei solii din partea lui Ştefan

74. **DRH A**, vol. II, doc. 219, p. 333-334.
75. **DRH A,** vol. II, doc, 265; vol. III, doc. 96-295.
76. **DIR A**, veacul XVI, vol. I, doc. 78, p. 82-84. Decedat ante 1513 martie 5 (Stoicescu N. **Dicţionaru**l **marilor dregători**, p.287).
77. **DRH A,** vol. II, doc. 226, 233, 237, 240, 241, 243, 244-247, 249-252, 257, 264.
78. **DRH A,** vol. II, doc. 265, p. 408-409.
79. **DRH A**, vol. III, doc. 3-10.
80. **DRH A** ,vol. III, doc. 11- 93.
81. **DRH A**, vol. III, doc. 96-134.
82. **DRH A**, vol. III, doc. 197, p. 357-8.
83. **DRH A**, vol. III, doc. 136-197.

cel Mare în frunte cu Muşat: "Того же месяца Феврале прииде из Волох Скурат Зиновьевич, да с ним прииде посол к великому князю Стефанав Волошского воеводы Мушат"[84] (În aceeaşi lună Februarie a venit din Ţara Moldovei Scurat Zinovievici şi cu el a venit sol la marelui cneaz [de la] Ştefan Valahul voievod, Muşat), a cărui misiune va continua până în luna aprilie aceluiaşi an[85]. Este considerat una şi aceeaşi persoană cu vornicul Onică Muşat[86], căruia la 22 mai 1476 i se întăreşte prin uric domnesc selişte a Poprincani pe Jijia[87], iar la 17 octombrie 1483 satul Uncheteşti la Nistru[88].

O perioadă destul de îndelungată, din 26 octombrie 1493 până la 7 octombrie 1508 pârcălab de Hotin este **Toader**. Cu excepţia anului 1495 când el a îndeplinit funcţia de unul singur[89], în aceeaşi perioadă pe Toader l-au însoţit în această dregătorie **Purice (**26 octombrie 1493 - 11 martie 1494[90]); **Duma (Brudur**[91]**)** (24 ianuarie 1496 – 20 martie 1497[92]) şi pe o perioadă mai de durată a conlucrat cu **Negrilă** (24 septembrie 1498 – 5 decembrie 1508[93]).

În iunie 1498 o importantă solie de 40 de persoane în frunte cu acelaşi pârcălabul de Hotin - *Toader Isăescul* şi Şandru diacul, însoţiţi de diacul rus Nikita pleacă la Moscova. Solii aveau sarcina să convingă pe Ivan al III-lea să păstreze pacea, în conformitate cu cele statornicite în trecut, îndemnându-i totodată pe moscoviţi să se alăture alianţei statelor occidentale împotriva otomanilor[94].

La încheierea tratatului de pace între Ştefan cel Mare şi Ioan Albert, rege al Poloniei de la 12 iulie 1499 participă în calitate de membri ai delegaţiei moldoveneşti "Toader şi Negrilă staroşti de Hotin"[95]. Drept dovadă sunt semnăturile precum şi sigiliile lor personale atârnate la acest document: "Печать пн. Негрила прэкалаб" şi «Печать пана Т[о]дера п[ръкалаб]»[96].

Între 17 aprilie şi 29 mai a anului 1500, pârcălabul de Hotin Toader a lui Isaia («**Федор Исаевич**», precum este atestat în izvoarele ruseşti) îndeplineşte o nouă importantă misiune diplomatică la Moscova[97]. El era împuternicit de către voievodul Moldovei să contribuie la normalizarea relaţiilor între Marele cneaz al Moscovei Ivan al III-lea şi Marele duce al Lituaniei – Alexandru. Informaţia ne parvine dintr-o relaţie datată aproximativ după 11 august 1500 a lui Ştefan cel Mare către Ivan al III-lea adusă la cunoştinţă de către solul Moldovei – Constantin diacul[98]. Misiunea lui Toader pârcălabul a fost fixată şi în "Voskrisenskaja letopis": "Тое же весны приидоша к великому князю посол Волошской, именем Феодор Исаев, наместник

84. **Полное Собрание Русских Летописей**, Том 18. Симёновская летопись, Спб., 1913, с. 276; Тихомиров М.Н. **Русское летописание**, Москва, 1979, с. 145.
85. Bezviconi G. **Contribuţii la istoria relaţiilor româno-ruse**, Bucureşti, 1962, p. 39.
86. Gonţa Al. **Indice de nume**, p. 477.
87. **DRH A**, vol. II, doc. 206, p. 312-314.
88. **DRH A,** vol. II, doc. 254, p. 389-391.
89. **DRH A**, vol. III, doc. 152-194.
90. **DRH A**, vol. III, doc. 136-146.
91. **DRH A.** Vol. III, doc. 230-278.
92. **DRH A**, vol. III, doc. 197-227.
93. **DRH A**, vol. III, doc. 230-295; DIR A, veacul XVI, vol. I, doc. 32-77.
94. Bezviconi G. **Contribuţii la istoria relaţiilor româno-ruse**, Bucureşti, 1962, p. 42.
95. **Moldova în contextul relaţiilor politice**, Chişinău, 1992, p. 113-114.
96. Bogdan I. **Documentele lui Ştefan cel Mare**, Vol. II, Bucureşti, 1914, p. 426-427.
97. **Полное Собрание Русских Летописей**, том 20, часть I. Львовская летопись, Санкт-Петербург, 1910, с. 370.
98. **Исторические связи народов СССР и Румынии,** Том Ш , 1408-1631, Москва, 1965б с. 83-84, 302.

Хотянский”[99] (În aceiaşi primăvară a venit la marele cneaz solul voloh, pe nume Feodor Isaev (Toader a lui Isaia - n. n.) ocârmuitor al Hotinului.

Pârcălabul de Hotin, *Purice* anterior a fost aprod domnesc [100], spătar şi paharnic[101]. După unii istorici el poate fi protagonistul legendei din „O samă de cuvinte” a lui Ion Neculce despre un oarecare Purice supranumit ulterior Movilă[102] .

Până a ajunge pârcălab la Hotin *Duma Brudur* a mai îndeplinit funcţia de clucer (1480-1488), iar în ultimii ani de viaţă apare în Sfatul Domnesc ca „pârcălab” fără indicarea locului de exercitare a funcţiei (1498-1502)[103].

Fie între anii 1476-1479 şi 1494-1495 sau 1497-1498, când nu sunt atestaţi după izvoare pârcălabi la Hotin, se prea poate că în această dregătorie a fost un oarecare **Udre**, menţionat într-un act târziu din 12 aprilie 1586 ca “fost părcălab de Hotin”, căruia i s-a întărit un sat “de Bătrânul Ştefan voevod”[104] (Ştefan cel Mare). Se pare tatăl acestui Udre este Dan, paharnic menţionat la 1420-1422[105], iar fiul pârcălabului Udre şi a Podolincei este Maxim Udrea cliucinic atestat la 1520[106], 1522[107], 1528[108]. De la pârcălabul Udre şi fiului său Maxim Udrea a urmat spiţa de boieri cu acelaşi nume[109].

4. Pârcălabi de Hotin sub urmaşii lui Ştefan cel Mare

După câte se vede pârcălabii Toader şi Negrilă, menţionaţi mai sus, s-au bucurat de încrederea nu numai a lui Ştefan cel Mare, dar şi a fiului său Bogdan al III-lea (1504-1517), deoarece aceştea îndeplinesc funcţia la Hotin şi în anii 1505-1508. Probabil, ei au deţinut aceeaşi funcţie până la începutul anului 1510, când sunt atestaţi documentar alţi doi pârcălabi la Hotin Dan Bolea şi Grincovici. Afirmăm aceasta, în primul rând, deoarece „Toader pârcălabul” (probabil fost pârcălab la această dată) la 20 martie 1510 face parte din delegaţia comisiei mixte moldo-polone, care s-a întrunit la Cracovia, unde au convenit în privinţa încheierii tratatului de pace între înaltele feţe ale statelor, precum şi la reglementarea relaţiilor de frontieră[110], iar în al doilea rând, după plecarea din scaunul pârcălăbiei de Hotin, *Negrilă* continuă să apară în anturajul lui Bogdan al III-lea (21 septembrie 1510 – 7 ianuarie 1517[111]), fiind în fruntea membrilor sfatului domnesc. La toate acestea trebuie să adăugăm că pârcălabul Negrilă a avut o carieră destul de îndelungată pe acele timpuri, rămânând şi după moartea lui Bogdan în sfatul

99. **Полное Собрание Русских Летописей**, том 8, часть VII. Продолжение летописи по Воскресенскому списку, Спб., 1859, с.238.
100. Alexianu Al. **Acest ev mediu românesc**, Bucureşti, 1973, p. 56.
101. Stoicescu N. **Unele categorii de slujbaşi ai statelor feudale, Ţara Românească şi Moldova**, în *Studii şi articole de istorie*, vol. XII, 1968, ă. 107-108.
102. Stoicescu N. **Dicţionarul marilor dregători**, p. 284.
103. Stoicescu N. **Dicţionarul marilor dregători**, p. 269-270.
104. **DIR A,** veacul XVI, vol. III, doc. 380, p. 314-315.
105. Gorovei Ştefan. **Note de antropologie medievală**, în *Arhiva Genealogică*, 1997, nr. 1-2, p. 54-55.
106. **DIR A**, veacul XVI, vol. I, doc, 141, p. 155-156.
107. **DIR A**, veacul XVI, vol. I, doc. 235,p 267.
108. **DIR A,** veacul XVI, vol. I, doc. 260, p. 294; Gorovei Ştefan. **Note de antropologie medievală**, în *Arhiva Genealogică,* 1997, nr. 1-2, p. 54-55.
109. Gorovei Ştefan. **Note de antropologie medievală**, în *Arhiva gâGenealogică*, 1997, nr. 1-2, p. 54-55.
110. **Moldova în contextul relaţiilor politice ...**, p. 136-140, doc. 77.
111. **DIR A**, veacul XVI, vol. I, doc. 78-104 .

domnesc a lui Ştefăniţă (7 octombrie 1517 – 9 septembrie 1525[112]), ba chiar şi în primii ani de domnie a lui Petru Rareş (3 martie 1527- 23 aprilie 1530[113]).

Printre cei care erau de faţă la semnarea tratatului de pace între Bogdan al III-lea, domn al Moldovei şi Sigismund, rege al Poloniei la 7 februarie 1510 sunt enumeraţi şi "pan **Dan Bolea** şi pan **(Bratul**[114]**) Grincovici,** staroşti de Hotin"[115]. Se pare în această acţiune de politică externă Grincovici a fost o figură de prim rang, fiind trimis la curtea regelui polon[116] cu scopul de a pregăti elaborarea şi semnarea tratatului. Faptul că aceşti boieri jucau un rol important în anturajul voievodului ţării este şi aceea că ei în acelaşi timp erau şi membrii ai sfatului domnesc[117]. Dan Bolea împreună cu Grincovici au deţinut această dregătorie până la 7 martie 1513[118]. Dacă Dan Bolea îşi încheie cariera la această din urmă dată, apoi Grincovici îşi continuă activitatea de pârcălab împreună cu **Talabă** din data de 20 aprilie 1515 până către mijlocul domniei lui Ştefăniţă vodă, aceştia fiind concomitent şi membri ai sfatului domnesc, precum se vede din actul de la 8 ianuarie 1523[119]. De asemenea, cei doi aflaţi în exerciţiul dregătoriei de pârcălabi la Hotin, Grincovici şi Talabă, alături de şătrarul Ivaşcu, jitnicerul Cârje şi Petrică, staroste de Cernăuţi din 8 iulie[120] până în luna decembrie 1519 au participat la o serie de consfătuiri a căpitanilor (adică a pârcălabilor) de margine între Moldova şi Ţara Leşască[121], pentru a "tocmi" hotarul[122]. Talabă va mai reveni la Hotin ca pârcălab în august – septembrie 1525[123]. În primii ani de domnie a lui Petru Rareş documentele îl atestă pe „*Bratul Grincovici*" printre membrii sfatului domnesc al acestuia, fiind menţionat pentru ultima dată la 8 aprilie 1528[124]. După cum vedem Grincovici a cunoscut o carieră politică şi militară destul de îndelungată. După moartea unchiului său, Ştefan pârcălab, Bratul Grincovici a primit drept moştenire satele Drăguşani şi Ecuşani, care i-au fost întărite de Bogdan al III-lea la 5 martie 1513[125] şi reîntărite de Ştefăniţă voievod la 23 aprilie 1518[126].

La 15 şi 25 martie 1523 este atestat alături de Grincovici ca pârcălabi de Hotin, şi „pan **Toade**r"[127], menţionat mai sus. Nu cunoaştem din ce considerente tânărul voievod Ştefăniţă l-a înlăturat atât de repede pe Toader din această dregătorie. Se prea poate, că evenimentul s-a produs în împrejurările, când domnitorul încerca să facă unele schimbări în contingentul de persoane ce-l înconjura la Suceava, precum şi în cetăţile mai puternice ale Moldovei. După unii

---

112. **DIR A**, veacul XVI, vol. I, doc. 105-200.
113. **DIR A**, veacul XVI, vol. I, doc. 202-287.
114. Gonţa Al. **Indice de nume,** p. 83.
115. Hurmuzaki E. .**Documente privitoare la istoria românilor**. Supl. Vol. II/ 1,Bucureşti, 1893, doc. 1, p. 9 (în continuare **Hurmuzaki E. Documente**); **Moldova în contextul relaţiilor politice** ..., p.129-136.
116. Gheorghiu A.I. **Pârcălabii Hotinului**, în *Revista Moldovei*, Botoşani, 1927, Anul VI, nr. 1-3, p. 35.
117. **DIR A,** veacul XVI, vol. I, doc. 78-81.
118. **DIR A,** veacul XVI, vol. I, doc. 81, p. 86-87.
119. **DIR A**, veacul XVI, vol. I, doc. 95-191
120. **Moldova în contextul relaţiilor politice** ..., Chişinău, 1992, p. 152, doc. 83.
121. Ursu Horia I. **Moldova în contextul politic european (1517-1527),** Bucureşti, 1972, p. 25.
122. Stoicescu N.**Dicţionarul marilor dregători**, p. 330.
123. **DIR A**, veacul XVI, vol. I doc. 199-200.
124. Stoicescu N. **Dicţionarul marilor dregători** , p. 309.
125. **CDMI** , vol. I (1398-1595), Bucureşti, 1989, doc. 434, p. 182.
126. **CDMI**, vol.I, doc. 462, p. 192.
127. **DIR A**, veacul XVI, vol. I, doc. 192-193. După Horia Ursu alături de Toader pârcălab la Hotin era Petrică, pe care Ştefăniţă vodă îl scoate de la Hotin şi îl numeşte portar de Suceava (1523) (Ursu Horia. **Moldova în contextul politic european (1517-1527),** Bucureşti, 1972, p. 67). Documentele interne nu-l atestă pe Petrică ca pârcălab de Hotin. Mai curând este vorba de Petrică pârcălab de Roman, care la acea dată este făcut portar de Suceava (Stoicescu N. **Dicţionarul marilor dregători**, p. 323).

istorici acest Toader este fratele lui Petru Rareş[128], care ulterior, în domnia fratelui său va deţine această dregătorie din 1530-1537, iar alţii îl identifică cu Toader Bubuiog, Toader logofăt, Toader vistier şi Toader stolnic[129].

Din 10 aprilie 1524 până la 30 aprilie 1537[130] sau chiar până la sfârşitul primei domnii a lui Petru Rareş (vara 1538) pârcălab de Hotin a fost **Vlad.** În această perioadă el este atestat permanent şi în sfatul domnesc, fiind unul din boierii de încredere ai lui Ştefăniţă şi Petru Rareş. La fel ca şi alţi pârcălabi hotineni, Vlad îndeplineşte şi alte misiuni din partea voievodului său. De exemplu, în martie 1527 pârcălabul de Hotin Vlad precum şi starostele de Cernăuţi Toma Barnovschi sunt trimişi în solie la Cracovia pentru a pune la cale încheierea tratatului de prietenie cu Ţara Leşească[131]. La 13 decembrie a aceluiaşi an are loc semnarea acestui tratat, cu care ocazie cei doi pârcălabi se află din nou la Cracovia[132]. La 5 noiembrie 1529, alături de Toma vistier, Vlad îndeplineşte o altă misiune din partea lui Petru Rareş de astă dată la Bistriţa (Transilvania), pentru a reglementa relaţiile cu locuitorii acestei urbe[133]. Peste un an pârcălabul Vlad participă la campania lui Petru Rareş în Pocuţia. Avangarda oştii moldoveneşti, comandată de Toma Barnovschi, staroste de Cernăuţi şi Vlad de Hotin suferă înfrângere la Gwozdiec (19 august 1531), înfrângere care a determinat în mare măsură insuccesul lui Petru Rareş în această acţiune militară. Drept pedeapsă, Petru Rareş avea intenţia să-l omoare pe Vlad, dar a fost salvat prin intervenţia altor boieri[134]. Mai mult, în ciuda acestui eşec, Vlad nu a fost lipsit de dregătoria de la Hotin, rămânând să o îndeplinească până către sfârşitul primei domnii a lui Petru Rareş (30 aprilie 1537)[135]. După invazia otomană din 1538-1539, acelaşi pan Vlad reapare pe arena politică, dar de astă dată (7 martie 1540) în anturajul lui Ştefan Lăcustă (1538-1540), fapt care ne arată că el a trecut în tabăra acestuia[136]. Pe tot parcursul anului 1540 (din martie până în noiembrie[137]) Vlad deţinea al doilea loc în sfatul domnesc al acestui voievod. Revenirea lui Petru Rareş în tronul Ţării Moldovei la 1541 a pus capăt activităţii dregătoreşti a lui Vlad. Dispariţia lui din izvoarele vremii pare să ne vorbească fie despre refugierea sa într-o ţară vecină, fie că a decedat. În anii, cât Vlad a fost pârcălab la Hotin i-a avut consecutiv parteneri în această funcţie pe : **Barbovschi, Talabă, Mihul şi Ion Stârcea, Toader**.

---

128. Ghibănescu Gh. **Divanurile domneşti din Moldova şi Muntenia în sec. XVI**, în *Ioan Neculce*, Iaşi, 1928, p. 11 (în continuare Ghibănescu Gh. **Divanurile domneşti sec. XVI**); Minea I. Despre Teodor, fratele lui Petru Rareş, în *Cercetări istorice*, VIII-IX (1932-1933), nr. 3, p. 349-351; Szekely Maria Magdalena. **Marii logofeţi ai Moldovei lui Petru Rareş (I),** în *SMIM*, Bucureşti, vol.XIII, 1995, p. 84: Gonţa Al. **Indice de nume**, p. 674-675.
129. Coriolan G. **Logofeţii mari Teodor Bubuiog, Teodor Băloş şi alţi boieri ai lui Petru Rareş în întâia domnie**, în *Neamul românesc literar*, 1910, p. 52, 55; 86-88; 105-111; 121-125; Cihodaru C. **Pretendenţi la tronul Moldovei între anii 1504 şi 1538**, în *AIIAI* , XIV, 1977, p. 116-117.
130. **DIR A,** veacul XVI, vol. I, doc. 196-352.
131. Ciobanu V. **Ţările Române şi Polonia sec. XIV-XVI**, Bucureşti, 1982, p. 137.
132. **Moldova în contextul relaţiilor politice** ..., p.157-162.
133. Gonţa Al. **Legăturile economice dintre Moldova şi Transilvania în sec. XIII-XVII**, Bucureşti, 1989, 119.
134. Ursu I. **Bătăliile de la Gwozdiec şi Obertyn**, în *Analele Academiei Române.* Memorii sect. Istorice, Ser. II, tom. XXXV, Bucureşti, 1912-1913, p. 433-434, 450.
135. Cihodaru Constantin. **Politica internă,** în *Petru Rareş*, Red. Coord. Leon Şimanschi, Bucureşti, 1978, p. 82; Szekely M.M., **Sfetnicii lui Petru Rareş,** Studiu prosopografic, Iaşi, 2002, p. 149-153.
136. **DIR A**, veacul XVI, vol. I, doc. 356, p. 393-394.
137. **DIR A**, veacul XVI, vol. I, doc. 356-364.

Primul dintre ei, *Barbovschi (Onufrie*[138]**)** s-a aflat la Hotin împreună cu Vlad o scurtă perioadă, fiind menţionat în această funcţie doar în actul din 10 aprilie 1524[139]. După această din urmă dată Barbovschi este numit de către Ştefăniţă vodă, portar de Suceava, funcţie în care se află până în 23 aprilie 1530[140]. Tot în aceşti ani el face parte şi din sfatul domnesc. Împreună cu Grozav, marele vornic, hatmanul Barbovschi a comandat oastea moldoveană în lupta de la Feldioara (iunie 1528), în care au obţinut biruinţă asupra ungurilor şi a secuilor[141]. Apoi ca hatman şi portar de Suceava a comandat o seamă de oaste în decembrie 1530 în acţiunile lui Petru Rareş cu scopul restituirii principalelor cetăţi şi târguri din Pocuţia, când probabil cade în luptă[142]. A fost ctitorul bisericii Adormirea Maicii Domnulu din Suceava, astăzi dispărută[143].

În prima jumătate a anului 1525 Vlad a deţinut pârcălăbia de la Hotin de unul singur[144], iar în august-septembrie a aceluiaşi an el deţine pârcălăbia împreună cu *Talabă*[145], care a mai fost pârcălab la Hotin între 1515-1523.

O dată cu venirea lui Petru Rareş la tronul Moldovei, divanul domnesc rămâne aproape neschimbat. Astfel, în primul act de la noul domn din 3 martie 1527 îl găsim menţionat printre cei 14 boieri din vechea pleiadă pe "Vlad pârcălab de Hotin", iar pe *Mihul* ca al doilea pârcălab la Hotin[146], dintre noii dregători. În dregătoria de la Hotin el s-a menţinut până la 29 aprilie 1529[147]. La fel ca Barbovschi, hatmanul şi Vlad pârcălabul de Hotin, Mihul a luat parte la lupta de la Obertyn (22 august 1531)[148]. Din 1530 şi până la sfârşitul domniei lui Ştefan Lăcustă (1540) a fost portar de Suceava[149]. Portretul verbal a lui Mihul îl aflăm în letopiseţul lui Macarie: "un oarecare Mihul, în dregătorie înaltă, de neam arbănaş (aromân – n. n.), om înşelător care, cum se spune, îndemna şi răzvrătea pe toţi, arătând că păstrează către domn dragoste din inimă, în taină însă pregătea trădare şi ţesea sfaturi pline de clevetiri. Şi s-a întovărăşit cu cei care voiau să-şi însuşească averi ale altora şi ale lor să le înmulţească cu mijloace nedrepte"[150]. Levantin de origine şi nedezminţind întru nimic cele arătate de cronicar, el a fost de fiecare dată trădător în toate acţiunile miliare ale lui Petru Rareş. Trădă la Bistriţa, asmuţă pe boieri şi se înţelege cu polonii la Obertyn (22 august 1531); organizează complotul pentru predarea Domnului său, la Ciceiu; în sfârşit, o serie întreagă de uneltiri vrăjmaşe, care i-au pătat numele. Acelaşi comportament se constată şi faţă de Ştefan Lăcustă. Grigore Ureche arăta printre altele în această privinţă: "Acei lei şi lupi încruntaţi … anume Mihul hatmanul, Trotuşan logofătul … omoară pe Ştefan Vodă"[151]. Doar faţă de Cornea vodă a avut un comportament onest,

---

138. Onofrei (Stoicescu N. **Dicţionarul marilor dregători**, p. 292); Onufrei (Gonţa Al. **Indice de nume**, p. 532).
139. **DIR A**, veacul XVI, vol. I, doc. 196, p. 221-223.
140. **DIR A**, veacul XVI, vol. I, doc. 199-286; Stoicescu N. **Dicţionarul marilor dregători**, p. 292.
141. Grigore Ureche. **Letopiseţul Ţării Moldovei**. Ed. de P.P.Panaitescu, Bucureşti, 1955, p. 138-139.
142. Onufrie Barbovschi moare în 1530 (Gorovei Ştefan. **Domnia lui Ştefan Lăcustă**, în *Petru Rareş*, Red. Coord. Leon Şimanschi, Bucureşti, 1978, p. 161) ori în 1531 (Stoicescu N. **Dicţionarul marilor dregători**, p. 292).
143. Stoicescu N. **Dicţionarul marilor dregători**, p. 292.
144. **DIR A,** veacul XVI, vol. I doc.197-198; MEF, vol. II, doc. 81, p. 258.
145. **DIR A**, veacul XVI, vol. I doc. 199-200.
146. **DIR A**, veacul XVI, vol. I doc.202, p. 228-230; Miclescu-Prăjescul I.C. **Despre unii dregători moldoveni din veacurile XV-XVII şi despre neamurile lor,** în *Arhiva Genealogică*, 1996, nr. 1-2, p. 295.
147. **DIR A**, veacul XVI, vol. I, doc. 204-286. Sekely M.M. propune data de 19 iunie 1529 (Szekely M.M., **Sfetnicii lui Petru Rareş,** Studiu prosopografic, Iaşi, 2002, p.157).
148. Stoicescu N. **Dicţionarul marilor dregători**, p. 315.
149. Ibidem, p. 315-316.
150. **Cronica lui Macarie**, în *Cronicile slavo-române din sec. XV-XVI.* Publicate de Ion Bogdan. Ediţie revăzută şi completată de P.P.Panaitescu, Bucureşti, 1959, p. 98.
151. Grigore Ureche. **Letopiseţul Ţării Moldovei**. Ed. de P.P.Panaitescu, Bucureşti, 1955, p.150.

rămânându-i credincios, după ce îl ridicase la tron[152]. A fost ucis din ordinul lui Petru Rareş la 11 martie 1541, ca făcând parte dintre adepţii lui Alexandru Cornea[153].

De asemenea, alături de Vlad, la începutul domniei lui Petru Rareş, a fost un scurt timp pârcălab la Hotin şi *Ion Stârcea***.** Menţionat în această dregătorie doar o singură dată la 8 aprilie 1528 când i se întăreşte satul Boianul Mare[154]. Acest Stârcea pe timpul lui Ştefăniţă-vodă a fost mare stolnic[155]. Faptul că pe acea vreme sunt deja atestaţi la Hotin Vlad şi Mihul, ne face să presupunem că Ion Stârcea a fost pârcălab de Hotin o scurtă vreme la o dată anterioară.

Ultimul cu care a împărţit Vlad scaunul dregătoresc de la Hotin a fost pan *Toader* (Teodor), fratele dinspre mamă a lui Petru Rareş[156]. El a deţinut această dregătorie din 23 aprilie 1530 şi până la 30 aprilie 1537[157]. Se prea poate că s-a aflat la Hotin până la campania militară a lui Suleiman Magnificul în vara anului 1538, când a fost nevoit să se refugieze cu familia în Polonia. Printr-o scrisoare (25 septembrie – 4 octombrie 1538) sultanul cere regelui polonez Sigismund I, ca "să-l prindă pe Teodor, pârcălabul de Hotin, fratele fostului voievod al Moldovei Petru, şi să-l trimită sub o escortă severă la Poartă. Cere, de asemenea ca toată averea şi familia acestuia să fie trimisă noului voievod al Moldovei - Ştefan"[158]. Regele şi senatul polonez au decis extrădarea lui Toader şi a familiei sale. Trecând prin Moldova convoiul cu extrădaţii, a fost atacat de oamenii lui Ştefan Lăcustă, care au răpit prizonierii. În noiembrie 1538 pârcălabul Toader şi un fiu al său au fost omorâţi din ordinul noului domn[159].

În 1538-1540, în legătură cu un mare dezastru prin care a trecut Ţara Moldovei invadată de turci şi tătari, au fost dereglate toate structurile de stat ale ţării, între care şi pârcălăbia de la Hotin. De aceea, probabil, în această perioadă cetatea nu a avut pârcălabi. Abia de la 7 martie 1540 din Hârlău a fost emis actul domnesc a lui Ştefan Lăcustă (1538-1540), de unde îi aflăm în sfatul domnesc în calitate de părcălabi la Hotin pe **Popăscul** şi pe **Şeptelici**[160]. În vara anului 1540 ambii pârcălabi fac parte din membrii comisiei mixte de hotar moldo-polone[161]. Ei s-au menţinut la Hotin până aproape de sfârşitul domniei lui Ştefan Lăcustă, la 30 noiembrie 1540[162]. Din alte două documente aflăm şi numele mic al lui *Şeptelici* - *Andrei* (Andreica), unul de la 4 iunie 1540, când voievodul îi întăreşte o jumătate din satul Ezăreni[163] iar altul din 5 mai 1548, din care aflăm că Andreica Şeptelici "fost pârcălab" era fratele lui Cozma Ghianghea pârcălab de Roman[164]. Din porunca lui Petru Rareş după întoarcerea domnului din campania sa în

---

152. Gheorghiu A.I**. Pârcălabii Hotinului**, în *Revista Moldovei* , Botoşani, 1927, Anul VI, nr. 1-3, p. 35-36.
153. Grigore Ureche. **Letopiseţul Ţării Moldovei**. Ed. de P.P.Panaitescu, Bucureşti, 1955, p. 149-150, 152; Vezi mai detaliat: Szekely M.M., **Sfetnicii lui Petru Rareş,** Studiu prosopografic, Iaşi, 2002, p. 153-166.
154. **DIR A**, vaecul XVI, vol. I, doc. 259, p. 292-4. Mai detaliat vezi: Stoicescu N. **Dicţionarul marilor dregători**, p. 325-326 şi **DIR A**, veacul XVI, vol. II, doc.126, 129.
155. Stoicescu N. **Dicţionarul marilor dregători**, p. 325-326.
156. Gorovei Ştefan. **Toader, pârcălab de Hotin**, în *AIII*, 1981, XVIII, p. 683-686; Idem. **Rude şi înrudiri necunoscute ale lui Petru Rareş**, în *Revista Istorică*, Bucureşti, 1997, nr. 7-8, p. 467-475.
157. **DIR A**, veacul XVI, vol. I, doc.287-352. Deşi nu sunt izvoare certe, se admite că el a deţinut funcţia până la căderea lui Petru Rareş în septembrie 1538 (Rezachevici C. **Politica internă** , în *Petru Rareş*. Red. Coord. Leon Şimanschi, Bucureşti, 1978, p. 218-219).
158. **Catalogul documentelor turceşti**, vol. II, Bucureşti, 1965, doc. 11, p. 6.
159. Gorovei Ştefan. **Toader, pârcălab de Hotin**, în *AIII*, 1981, XVIII, p. 683-686; Ibidem: **Note istorice şi genealogice cu privire la urmaţii lui Ştefan cel Mare**, în *SMIM,* Vol. VIII, Bucureşti, 1975, p. 198-199; Vezi mai detaiat: Szekely M.M., **Sfetnicii lui Petru Rareş,** Studiu prosopografic, Iaşi, 2002, p. 166-190.
160. **DIR A**,veacul XVI, vol. I, doc. 356, p. 393-394.
161. Hurmuzaki E. **Documente.** Supl. Vol. II/1, Bucureşti, 1893, doc. LXIX, p. 133.
162. **DIR A**, veacul XVI, vol. I, doc. 357-364;.
163. **CDM I**, vol. I, doc. 633,p. 258.
164. **DIR A**, veacul XVI, doc. 521, p. 582-583.

Transilvania, a fost decapitat în ianuarie 1543[165], mai mult din cauza greşelilor făptuite în această acţiune militară[166].

În documentul extern din 1 iunie 1540 Popăscul e menţionat ca „Tryfon Popieluk", adică *Trifan*[167] *Popescu***,** care în timpul primei domniei a lui Petru Rareş a deţinut dregătoria de ceaşnic (paharnic)[168], fiind concomitent şi membru al sfatului domnesc, a participat la bătălia de la Obertyn (1531), a fugit de pe câmpul de luptă, ceea ce a provocat derută în rândurile armatei moldovene[169], căzând în prizonierat la poloni[170]. Trădându-l pe Petru Rareş, el devine o persoană de încredere a lui Ştefan Lăcustă, care îl numeşte pârcălab la Hotin[171].

Odată cu redobândirea pentru a doua oară a tronului Ţării Moldovei, Petru Rareş (1541-1546) face mari schimbări în componenţa sfatului domnesc, numind pe la cetăţi oameni noi de încredere. Printre aceştia a fost şi **Nicoară Hâra**, care în prima domnie a fost printre boierii cei mai devotaţi voievodului. În 1538, printre altele, l-a avertizat pe Petru Rareş de trădarea boierilor[172]. Cu toate că Ştefan Lăcustă căuta să-l atragă de partea sa, promiţându-i iertare pentru „greşeala ce ne-ai greşit", fiind vorba de complotul boieresc, Nicoară Hâra a rămas alături de Petru Rareş şi s-a întors cu el în ţară în 1541. Dintr-o relaţie polonă din 19 martie 1541 aflăm, că Nicoară Hâra este numit pârcălab la Hotin în locul lui Andrei Şeptelici[173]. Probabil, drept răsplată „pentru dreaptă şi credincioasă slujbă" la 30 aprilie 1542, domnul "dăruieşte jupanului Nicoară Hâra pârcălab de Hotin" [174] satele Cârsteşti, Protopopeni cu mori pe Siret şi Hăreşti "cu coturile şi cu mori pe Moldova"[175], ultimele două fiind ulterior dăruite mănăstirii Pobratei[176]. La acelaşi lăcaş a şi fost înmormântat[177] în condiţii privilegiate la 1545[178] . Nicoară Hâra construieşte cu cheltuiala sa în 1541-1542 în satul Zahareşti, ţinutul Sucevei o biserică cu hramul Sf. Dumitru[179].

---

165. **Cronicile slavo-române din sec. XV-XVI**. Publicate de I. Bogdan. Ed. de P.P. Panaitescu, Bucureşti, 1959, p. 118; .Stoicescu N. **Dicţionarul marilor dregători**, p. 329.
166. Rezachevici Constantin. **A doua domnie 1541-1546. Politica internă**, în *Petru Rareş*. Red. Coord. Leon Şimanschi, Bucureşti, 1978, p. 210.
167. Hurmuzaki E. **Documente**. Supl. Vol. II/1, Bucureşti, 1893, doc. LXIX, p. 133.
168. 1530-1537 (**DIR A**, veacul XVI, vol. I, doc. 287-352).
169. Stoicescu N. **Dicţionarul marilor dregători**, p. 323.
170. Ursu I. **Bătăliile de la Cwozdiec şi Oberty**, în *Analele Academiei Române.* Memorii Seria Istorie, seria II, t. XXXV, Bucureşti, 1912-1913, p. 438-439.
171. **DIR A**, veacul XVI, vol. I, doc. 356-365; Szekely M.M., **Sfetnicii lui Petru Rareş,** Studiu prosopografic, Iaşi, 2002, p.190-193.
172. Grigore Ureche. **Letopiseţul Ţării Moldovei**, Bucureşti, 1955, p. 143; Stoicescu N. **Dicţionarul marilor dregători**, p. 310; Zahariuc Petronel. **O genealogie de refăcut: familia Hâra**, în *Arhiva Genealogică,* 1994, nr. 3-4, p. 226-227.
173. Stoicescu N. **Dicţionarul marilor dregători**, p. 310.
174. **Catalogul documentelor moldoveneşti din Arhiva istorică Centrală a Statului**, vol. I, Bucureşti, 1957, p. 110 (în continuare **CDMB**); **CDMI**, vol. I, p. 636.
175. **CDMB**, vol. I, p. 110**; CDMI, vol. I, doc. 636, p. 259.**
176. **1587 mai 14 (DIR** A, veacul XVI, vol. III, doc. 437, p. 357-358).
177. **DIR A**, veacul XVI, vol. III, doc. 437, p. 357-358.
178. Gorovei Ştefan. **Domnia lui Ştefan Lăcustă**, în *Petru Rareş*. Red. coord. Leon Şimanschi, Bucureşti, 1978, p. 166; Înmormântat în 1546 (Puşcaşu Voica Maria. **Lespizile funerare de la mănăstirea Probota (II),** în *Arhiva Genealogică*, Iaşi, 1996, III (VIII), nr. 1-2, p. 263, 267).
179. Stoicescu Nicolae. **Repertoriul bibliografic al monumentelor ...,** p. 934; Vezi mai detaliat de Nicoară Hâra : Szekely M.M., **Sfetnicii lui Petru Rareş,** Studiu prosopografic, Iaşi, 2002, p.193-205.

În perioada 1542-1548 erau pârcălabi la Hotin **Ioan Sturza şi Ioan Moghilă**[180] (Movilă, Mohilă). Într-adevăr din actul lui Petru Rareş de la 27 mai 1542 printre membrii sfatului domnesc sunt menţionaţi aceşti doi pârcălabi[181]. *Sturza* în domnia lui Ştefan Lăcustă a deţinut dregătoria de postelnic (7 martie – 30 noiembrie 1540[182]), iar în a doua domnie a lui Petru Rareş (1541-1546) este ridicat la rangul de pârcălab la Hotin, probabil, din primul an după revenirea în scaunul ţării. Ambii vor deţine acest rang de la Hotin şi în domnia fiului lui Petru Rareş – Iliaş (1546-1551), până la 5 mai 1548[183]. Anume în această din urmă domnie, lui Sturza i se indică de mai multe ori şi numele mic - Ion[184]. La 30 noiembrie 1547 la întrunirea de la Cetatea Neamţului a lui Iliaş, domnul Moldovei şi Sigismund I, rege al Poloniei cu prilejul întăririi jurământului de pace, au fost prezenţi şi ambii pârcălabi de la Hotin. Acest act a fost semnat şi de „Ioan Sturza a lui Ureche din Şomuz, Ioan Movilă din Hudinţi, starostii Hotinului"[185]. După 5 mai 1548 pârcălabul Ion Sturza este înlocuit cu Hârbor[186]. Ion Sturza va mai deţine importanta dregătorie de portar de Suceava (1550-1552)[187]. Pe când deţinea această din urmă dregătorie el este trimis de Ştefan Rareş, domn al Moldovei (1551-1552) în Polonia, pentru a duce tratative de pace[188]. Ambii pârcălabi, se vede, erau persoane demne de încredere ale familiei Rareş, dat fiind faptul că au dregătorit pe timpul domniei tatălui – Petru Rareş, dar şi în domniile fiilor acestuia - Iliaş şi Ştefan, deţinând funcţii cheie a ţării. Din 1552 Sturza dispare din documentele vremii, ceea ce ar însemna că se stinsese din viaţă.

Cel de-al doilea pârcălab de Hotin *Ioan Moghilă* a fost numit în dregătorie la Hotin împreună cu Ioan Sturza (1542 – 1548), iar în 1550 martie 12 - aprilie 3 îl vom găsi dregătorind la aceeaşi cetate împreună cu Hârbor[189]. În luna martie - aprilie 1546, Ioan Moghilă a deţinut rangul de vistiernic în sfatul domnesc[190], apoi între anii 1554-1563, în timpul domniilor lui Alexandru Lăpuşneanu şi Despot-vodă - dregătoria de mare logofăt[191]. Deţinător a unui mare

---

180. Ghibănescu Gh. **Divanurile domneşti sec. XVI**, în *Ioan Neculce*, 1928, fasc. 7, p. 17; **Documente româneşti în limba slavă din mănăstirile Muntelui Athos. 1372-1658,** publ. de Nandriş, după fotocopiile Gabriel Millet, Bucureşti, 1937, p. 237-240; **DIR A**, veacul XVI, vol. I, doc.377-381, 405-406, 410-414, 431, 434-521.
181. **Documente româneşti în limba slavă din mănăstirile Muntelui Athos. 1372-1658**, publ. de Nandriş, după fotocopiile Gabriel Millet, Bucureşti, 1937, p. 237-240.
182. **DIR A,** veacul XVI, vol. I, doc. 356-364.
183. **DIR A,** veacul XVI, vol. I, doc. 491-521.
184. **DIR A**, veacul XVI, vol. I, doc. 493,494,502-504, iar părerea istoricilor în privinţa numelui mic a lui Moghilă diferă. O problema care trebuie cercetată pe viitor ar fi, care dintre Moghilă a fost pârcălab la Hotin între anii 1542-1550 – Gavriil sau Ion ? În susţinerea lui Ion - „Ion Mohilovici de la Hudinţi" (Ciurea D. **Organizarea administrativă a statului feudal Moldova (sec. XIV-XVIII),** în *AIIAI,* vol II, 1965, p. 154 (în continuare Ciurea D. **Organizarea administrativă**); Corfus Ilie. Documente privitoare la istoria României culese din arhivele polone. Sec. XVI, Bucureşti, 1978, doc. 70, p. 142-148 (în continuare Corfus Ilie. **Documente din arhivele polone. Sec. XVI**,); Gonţa Al. **Indice de nume**, p. 328). În susţinerea lui Gavriil – Stoicescu N. **Dicţionarul marilor dregători** , p. 317; Husar Al. **Cetatea Hotin**, în *Limba Română* , Chişinău, 1997, nr. 1-2, p. 225.
185. Corfus Ilie. **Documente din arhivele polone. Sec. XVI**, doc. 70, p. 142-148; Gorovei Ştefan. **Note de antropologie medievală**, în *Arhiva Genealogică*, 1997, nr. 1-2, p.51-52.
186. Din 29 iulie 1548 şi până în februarie 1550 nu sunt documente cu menţionarea sfatului domnesc (**DIR A**, veacul XVI, vol. I, doc. 530).
187. **DIR A**, veacul XVI, vol. I, doc. 530-531, vol. II, doc. 1, 10-14,18,23-27, 30-31.
188. **Călători străini despre Ţările Române**, vol. II, Bucureşti, 1970, p. 100; vezi mai detaliat despre Ioan Sturza: Szekely M.M., **Sfetnicii lui Petru Rareş,** Studiu prosopografic, Iaşi, 2002, p.206-215.
189. **DIR A**, veacul XVI, vol. I, doc. 530, 531 şi 535.
190. **DIR A**, veacul XVI, vol. I, doc. 382- 403, 409, 415-430, 433.
191. **DIR A** , veacul XVI, vol. II, doc. 1,32, 40, 42-163.

număr de moşii[192], „Ioan Moghilă din Hudinţi”[193] este tatăl mitropolitului, Gheorghe, al voievozilor Simeon şi Ieremia Movilă[194].

Pentru scurtă vreme (martie – aprilie 1546) la Hotin documentele atestă trei pârcălabi. Celor doi, pe când Ioan Moghilă mai îndeplinea şi funcţia de vistiernic, li se alătură şi **Borcea** pârcălab[195]**.** Acesta din urmă era un dregător important la curtea lui Petru Rareş şi a urmaşilor săi, deţinând în anii 1545-1548 funcţia de mare vornic[196].

Iar la 10 mai 1546 doar o singură dată este menţionat alături de Movilă un oarecare **Isac,** pârcălab de Hotin[197]**.**

Pe o perioadă scurtă, de la 12 martie până la 3 aprilie 1550, sunt menţionaţi în sfatul domnesc ca pârcălabi la Hotin **Moghilă** şi **Maxim**[198] **Harbor**[199] **(**Hărbor, Hârbor, Hrăbor, Herbura). Ultimul, este fiul lui Girgea Hârbor comis[200]. Maxim Harbor a deţinut în sfatul domnesc dregătoria de mare postelnic (1545-1548)[201] şi de pârcălab la Hotin în anul 1550 împreună cu Moghilă, iar la 21 martie 1551 menţionat la aceeaşi cetate cu panul Cozma Ghianghea[202]. În timpul vieţii el face danie mănăstirii Dobrovăţ trei familii de ţigani[203]. La 4 aprilie 1552 Maxim Harbor nu mai era în viaţă, căci Alexandru Lăpuşneanu îi dăruieşte mănăstirii Putna „suma de 100 aspri din averea postelnicului Hărbor, mort, fără copii”[204]. Din cartea de întăritură de la Alexandru Lăpuşneanu din 4 aprilie 1560, mai reiese, că acelaşi voievod făcea pomenire lui Maxim Hârbor postelnic, dă din suma de 5000 aspri la cinci mănăstiri Putna, Moldoviţa, Homor, Voroneţ şi Slatina şi îl înscrie în sfântul pomelnic al acestor mănăstiri. „Şi câţi au mai rămas din aceşti bani mai sus scrişi, domnia mea i-am dat în mâna rugătorului şi părintelui nostru chir Iftimie, episcopul de Rădăuţi, ca să pomenească şi să-i facă pomenire din an în an, cât va sta sfânta mănăstire, pentru că Maxim Hârbor postelnic n-a avut copii ai săi şi nici rudă pentru ocină, ci a rămas domniei mele. Pentru aceasta, i-am vândut-o şi l-am pomenit”[205].

După cum am arătat mai sus, la 21 martie 1551 erau pârcălabi la Hotin Hârbor şi **Cozma Ghianghea**[206]**,** fiul lui Şeptelici[207] din Covurlui. Acesta este trimis ca sol al lui Iliaş-vodă la Sigismund August, rege al Poloniei. După cum reiese dintr-o altă sursă poloneză, solia moldovenească s-a reţinut la Cracovia 3 săptămâni şi 4 zile (21 aprilie- 15mai), iar corpul soliei era alcătuit din 20 de persoane, printre care şi Avram, popă din Hotin[208]. În scrisoarea de răspuns a regelui din data de 11 mai 1551, în care este arătată activitatea aceste misiuni

---

192. Gonţa Al. **Indice de nume**, p. 328.
193. Corfus Ilie. **Documente din arhivele polone. Sec. XVI** , doc. 70, p. 142-148; Gorovei Ştefan. **Note de antropologie medievală**, în *Arhiva Genealogică*, 1997, nr. 1-2, p.51-52.
194. Vezi mai detaliat: Szekely M.M., **Sfetnicii lui Petru Rareş,** Studiu prosopografic, Iaşi, 2002, p. 216-237.
194. **DIR A**, veacul XVI, vol. I, doc. 382-404, 409, 416-424.
195. Stoicescu N. **Dicţionarul marilor dregători** , p. 295; Gonţa Al. **Indice de nume**, p. 79.
196. **DIR A**, veacul XVI, vol. I, doc. 448, p. 496-497; Vezi mai detaliat: Szekely M.M., **Sfetnicii lui Petru Rareş,** Studiu prosopografic, Iaşi, 2002, p. 145-148.
197. **DIR A**, veacul XVI, vol. I, doc. 513, p. 574; vol. II, doc. 131, p. 139-140.
198. **DIR A**, veacul XVI, vol. I, doc. 530, p. 587-588.
199. **DIR A**, veacul XVI, vol. I, doc. 513, p. 574; vol. II, doc. 131, p. 139-140.
200. **DIR A**, veacul XVI, vol. I, doc. 377-521.
201. **DIR A**, veacul XVI, vol. II, doc. 1, p. 1-4.
202. **DIR A**, veacul XVI, vol. II, doc. 139, p. 147-149.
203. Paradais Claudiu. **Comori ale spiritualităţii româneşti la Putna**, Iaşi, 1988, p. 133.
204. **DIR A**, veacul XVI, vol. II, doc. 131, p. 139-140.
205. **DIR A,** veacul XVI, vol. II, doc. 1, p. 1-4.
206. Corfus I. **Documente din arhivele polone. Sec. XVI**, p. 142-148, doc. 70.
207. Holban Th. **Documente româneşti din arhivele polone**, în *AIIAI,* XIII, 1979, p. 302.

diplomatice, apare şi numele deplin al acestui pârcălab, Ghianghea Şeptelici [209]. A fost o persoană de încredere a lui Petru Rareş „slujindu-i cu dreaptă credinţă", în detrimentul faptului că acelaşi domnitor i-a decapitat fratele[210]. Până în acest din urmă an, Cozma Ghianghea a mai deţinut şi alte ranguri boiereşti în domnia lui Petru Rareş, inclusiv pe cea de pârcălab la Orhei (1543)[211], iar în domniile fiilor acestuia, Iliaş - dregătoria de pârcălab de Roman (1547-1550[212]) şi în cea a lui Ştefan, ca boier în sfatul domnesc (1552)[213]. Acest din urmă domnitor, la 30 aprilie 1552 îi întăreşte mai multe moşii numindu-l „... adevărat boier al nostru credincios pan Gheanghea pârcălab a slujit mai înainte sfântrăposatului părintelui domniei mele Petru voevod, iar astăzi ne slujeşte drept şi credincios"[214]. Dizgraţiat în timpul domniei lui Alexandru Lăpuşneanu, posibil s-a refugiat în Polonia.

Odată cu venirea noului domn al Moldovei – Ştefan, fiul lui Petru Rareş (iunie 1551-septembrie 1552) se schimbă componenţa sfatului domnesc. În problema care ne interesează apar la fel nume noi, între care şi **Iosip Veveriţă**, menţionat ca pârcălab la Hotin doar în scurta domnie a acestui voievod. „Veveriţă pârcălab de Hotin" este menţionat pentru prima dată în 1551 <după 11 iunie>, când i se întăreşte printr-o carte domnească a patra parte din satul Posadnici pe Jijia[215]. Din 28 martie 1552 lui Iosip Veveriţă i se alătură la Hotin - **Ion Hârovici** (Hâra)[216], iar între 28 aprilie şi 14 mai 1552 - **Spancioc (Drăghici).**

Iosip Veveriţă a mai deţinut dregătoria de mare postelnic (1550-1551[217]), pârcălab de Roman (1553-1560[218]) şi pârcălab (fără reşedinţă) în sfat domnesc (1560[219]), postelnic (1564)[220]. În noiembrie 1563, Iosip Veveriţă l-a susţinut, se pare, pe Ştefan Tomşa, în acţiunea sa contra lui Despot-vodă. Preluând scaunul domnesc pentru puţin timp (5 săptămâni), Ştefan Tomşa este înlăturat de Alexandru Lăpuşneanu. Fostul domn se refugiază la Lvov împreună cu adepţii săi, care au fost prinşi de regele polon şi executaţi la insistenţa sultanului. Grigore Ureche scrie că printre cei omorâţi a fost şi Veveriţă[221]. În urma cercetărilor efectuate s-a constat, că Veveriţă nu era printre cei executaţi, ci mai curând printre cei eliberaţi de regele polon[222]. Faptul se adevereşte, deoarece în 1565[223]-1566, Veveriţă apare în tabăra altui adversar a lui Alexandru Lăpuşneanu – Ştefan Mâzgă, care încearcă nereuşit să obţină tronul în 1566. Probabil, în a doua domnie a lui Alexandru Lăpuşneanu (1563-1568), precum şi în domnia lui Bogdan Lăpuşneanu

---

208. Corfus I. Documente privitoare la istoria României, culese din arhivele polone sec. XVI, Bucureşti, 1979, p. 151-153, doc. 76.
209. Stoicescu N. **Dicţionarul marilor dregători**, p. 306.
210. **DIR A,** veacul XVI, vol. I, p. 409, doc. 375; CDMI, vol. 1, p.260, doc. 638.
211. **DIR A**, veacul XVI, vol. I, doc. 491, 495,497-511,516-520,531.
212. **DIR A**, veacul XVI, vol. II, doc. 10-31.
213. **DIR A**, veacul XVI, vol. II, doc. 26, p. 27-29.
214. **DIR A**, veacul XVI, vol. II, doc. 3, p. 6.
215. **DIR A,** veacul XVI, vol. II, doc. 10, p. 10-11..
216. **DIR A,** veacul XVI, vol. I, doc.530-531, Vol. II, doc. 1.
217. **DIR A**, veacul XVI, vol. II, doc.38-83
218. **DIR A**, veacul XVI, vol. II, doc. 130-149.
219. Ureche Grigore. **Letopiseţul Ţării Moldovei**, Bucureşti, 1955, p. 177-178. Probabil Grigore Ureche îi cunoaşte dregătoria dintâi a lui Iosip Veveriţă, de aceia îl menţionează în evenimentele din 1564 cu vechea sa dregătorie fără să o fi deţinut la această din urmă dată, deoarece nu se confirmă prin izvoarele documentare.
220. Ureche Grigore. **Letopiseţul Ţării Moldovei,** Bucureşti, 1955, p. 177.
221. Corfus I. **Documente din arhivele polone. Sec.XVI-lea**, doc. 128,p. 238-240; doc. 128, p. 242-246; doc. 130, p. 252-256; doc.131, p. 256-258. Pungă Gh.**Ţara Moldovei în timpul lui Alexandru Lăpuşneanu**, Iaşi, 1994, p. 108.
222. Stoicescu N. **Dicţionarul marilor dregători**, p. 336.

(1568-1572), Veveriţă era pribeag, deoarece nu apare în izvoarele interne, iar la începutul anului 1572 se afla printre susţinătorii lui Ion-vodă Armeanul. În scurtă vreme, după ce ia tronul, Ioan-vodă se răfuieşte crunt cu o seamă de boieri, printre care şi Veveriţă, care, după cum arată Gr. Ureche, este îngropat de viu, cauza fiind, după cum scrie acelaşi cronicar „vrând (vodă – n.n.) să ia agonisita tuturora”[224]. Este adevărat că Iosip Veveriţă era un boier cu mari proprietăţi funciare[225], care după moarte sunt confiscate de domn. Ulterior, averile sale au fost revendicate de familia sa, ceea ce îi reuşeşte, deoarece la 23 aprilie 1580, Iancu Sasul voievod întăreşte soţiei lui Iosip Veveriţă, Drăghina[226], şi copiilor săi Toader, Onciul, Gligore, Florea şi Nastasia moşiile cumpărate încă de soţul şi tatăl lor[227].

Petru[228] *Drăghici*[229] *Spancioc***,** pârcălab de Hotin (28 aprilie – 14 mai 1552)[230], pârcălab de Iaşi (29 aprilie – 5 mai 1552)[231], mare uşar (1553)[232], pârcălab de Cetatea Nouă (15 martie 1558 - 14 aprilie 1559)[233], mare spătar (1561-1562)[234], mare vornic (14 mai – 17 iunie 1563)[235]. Spancioc a fost în tabăra lui Ştefan Tomşa, fiind nevoit să se refugieze în martie 1564 la Lvov, unde a fost decapitat împreună cu domnitorul pribeag Ştefan Tomşa şi Ioan Moţoc (în primele zile a lunii mai)[236] din ordinul regelui polonez, la cerinţa sultanului şi „îngropat afară din târgu (Lvov), la mănăstirea lui Sfeti Onofrie”[237].

La 5 septembrie 1552 **Toader (Bolea)** semnează în calitate de pârcălab la Hotin, împreună cu alţi boieri, jurământul de credinţă de la Bokuta a domnului moldovean Alexandru Lăpuşneanu faţă de regele Poloniei[238].

Ion Hârovici (Hâra, Hâre, Ioan Hâra, Herovici, Jurjea Hâra, Chera) este menţionat la Hotin între 28 martie – 1 septembrie 1552 împreună cu Iosip Veveriţă, precum şi în sfatul domnesc a lui Ştefan, fiul lui Petru Rareş[239]. Ion Hârovici a rămas un timp în această dregătorie şi în prima domnie a lui Alexandru Lăpuşneanu (septembrie 1552 – noiembrie 1561), împărţind pe rând scaunul de pârcălab de la Hotin cu **Drăghici Spancioc**[240], cu **Luca Popovici** (22 iunie

---

223. Ureche Grigore. **Letopiseţul Ţării Moldovei**, Bucureşti, 1955, p. 185.
224. Gonţa Al. **Indice de nume**, p. 351.
225. **DIR A**, veacul XVI, vol. III, doc. 174, p. 137. În document din 5 mai 1584 ea e numită Solomia (**Ibidem**, p. 253).
226. **DIR A,** veacul XVI, vol.III, doc. 174, p. 137.
227. Hurmuzaki E. **Documente**. Supl. Vol. II/1, Bucureşti, 1893, doc. CXXIV, p. 238-241
228. **DIR A**, veacul XVI, vol. II, doc. 162, p. 165-166; Holban Th. **Documente externe (1552-1616),** în *Studii. Revistă de istorie* (Bucureşti) , 1965, nr. 3, p. 674 .
229. **DIR A,** veacul XVI, vol. II, doc. 24, 30.
230. **DIR A**, veacul XVI, vol. II, doc. 25-27, 31
231. Holban Th. **Documente externe (1552-1616),** în *Studii. Revistă de istorie* (Bucureşti) , Tom. 18, 1965, nr. 3, p. 674.
232. **DIR A**, veacul XVI, vol. II, doc. 93, 95, 98, 101-104, 106, 107, 113-115.
233. Ureche Grigore. **Letopiseţul Ţării Moldovei**, Bucureşti, 1955, p. 177-178; Stoicescu N. **Dicţionarul marilor dregători** , p. 325.
234. **DIR A**, veacul XVI, vol. II, doc. 159, 161, 162, 163; Stoicescu N. **Dicţionarul marilor dregători**, p. 325.
235. Hurmuzaki E. **Documente**. Supl. Vol. II/1, Bucureşti, 1893, doc. CXXIV, p. 238-241.
236. Ureche Grigore. **Letopiseţul Ţării Moldovei,** Bucureşti, 1955, p. 177-178.
237. Holban Th. **Documente externe (1552-1561),** în *Studii. Revistă de istorie*. Tom 18, nr. 3, 1965, p. 668; Pungă Gh. **Ţara Moldovei în vremea lui Alexandru Lăpuşneanu,** Iaşi, 1994, p. 44. Nicolae Stoicescu îl consideră pârcălab la Hotin din 12 nov.1552 – 24 apr. 1553 (Stoicescu N. **Dicţionarul marilor dregători**, p. 295). Într-adevăr în această perioadă sunt lipsă documente cu indicarea sfatului domnesc.
238. **DIRA**, veacul XVI, vol. II, doc. 10-14, 18, 23, 25-27, 31.
239. **DIRA**, veacul XVI, vol. II, doc. 24, 30.

1553[241]) şi cu **Ioan Neagoe** între 21 septembrie 1553[242] şi 12 mai 1555[243]. Cariera politică a lui Ion Hârovici începe, se pare spre sfârşitul ultimei domnii a lui Petru Rareş, la 14 mai 1546, când este menţionat ca slugă domnească şi ca stăpân în Sereteni pe Elan[244]. În domnia lui Alexandru Lăpuşneanu el îndeplineşte importante misiuni diplomatice. Astfel, din 11 aprilie 1553, timp de câteva săptămâni el se află la Cracovia, unde negociază condiţiile depunerii jurământului faţă de regele Polon Sigismund August de către voievodul Moldovei[245]. Evenimentul se produce la 22 iunie 1553 la Hârlău, când voievodul „depune din nou jurământul de vasalitate regelui şi întăreşte pe cel făcut în 1552 la Bokota"[246]. Printre cei prezenţi la ceremonie în afară de solii polonezi Stan Teczynski şi P. Boratynski sunt atestaţi Luca Popovici şi Ioan Hâra, pârcălabi de Hotin. În 1555 Ion Hâra se pomeneşte printre cei care au complotat împotriva lui Alexandru Lăpuşneanu[247]. S-a constatat că Ion Hâra ar fi frate cu Nicoară Hâra pârcălab la Hotin, care a activat în a doua domnie a lui Petru Rareş (1541-1546)[248].

La începutul carierei sale *Luca Popovici* a activat în calitate de diac în cancelaria domnească (1540-1548)[249], apoi pârcălab al Cetăţii de Baltă (Transilvania). În 1552, când stăpânirile moldovene, inclusiv Cetatea de Baltă, sunt ocupate de habsburgi, Luca Popovici plecă în Polonia[250]. El este menţionat ca pârcălab de Hotin la 22 iunie 1553[251] cu ocazia depunerii jurământului dat de Alexandru Lăpuşneanu faţă de regele Poloniei[252]. În scurtă vreme după aceasta, înainte de 21 septembrie 1553, el a fost înlocuit la Hotin cu fostul comis Neagoe[253].

Ioan Neagoe (Ioan Negoia[254], Ion Nigoia[255], Negoe, Niagoi, Niagul, Ceagoe, Ionaşco Neagoe[256]), mare stolnic (17 septembrie 1545 – 5 mai 1548)[257], pârcălab de Neamţ (martie – aprilie 1550)[258], pârcălab Soroca 1552[259], mare comis <1553>, [260] pârcălab la Hotin (21

---

240. Pungă Gh. **Ţara Moldovei în vremea lui Alexandru Lăpuşneanu**, Iaşi, 1994, p. 306. Documentul din 1561, din care ar reieşi că Luca Popovici şi Ion Hârovici ar fi fost pârcălabi de Hotin şi în această calitate ar fi fost în componenţa unii solii de depunere a jurământului faţă de regele polonez, nu se potriveşte cu informaţiile interne şi externe din prima domniei a lui Alexandru Lăpuşneanu (Holban Th. **Documente externe (1552-1561),** în *Studii. Revistă de istorie*. Tom 18, nr. 3, 1965, p.674.)
241. **DIR A**, veacul XVI, vol. II, doc. 38, p. 37-38. De aceea, locul rupt din documentul din 21septembrie 1553, unde sunt enumeraţi pârcălabii de Hotin poate fi restabilit prin numele Popo<vici> sau Hâro<vici>[242]. Cât ne priveşte, considerăm că numele restabilit este mai curând Hârovici, deoarece acesta figurează mai frecvent în documente atât până la, cât şi după această dată în calitate de pârcălab la Hotin.
242. **DIRA**, veacul XVI, vol. II, doc.38, 40-50, 52-56, 58-61, 63-73, 75-83.
243. **DIR A**, veacul XVI, vol. I, p. 507. doc.455.
244. Corfus I. **Documente din arhivele polone. Sec. XVI,** p. 162-168, doc. 83
245. Ibidem, p. 166-178, doc. 84.
246. Pungă Gh. **Ţara Moldovei în vremea lui Alexandru Lăpuşneanu**, Iaşi, 1994, p.104.
247. Stoicescu N. **Dicţionarul marilor dregători**, p. 310; Zahariuc Petronel. **O genealogie de refăcut: familia Hâra,** în *Arhiva Genealogică*, 1994, nr. 3-4, p. 225-229
248. **DIR A,** veacul XVI, vol. I, anii 1540-1548.
249. Pungă Gh. **Ţara Moldovei în vremea lui Alexandru Lăpuşneanu**, Iaşi, 1994, p.101-102.
250. Ibidem, p. 306.
251. Ibidem.
252. Ibidem, p.102.
253. **DIR A**, veacul XVI, vol. II, doc. 41, p. 40-41.Trad. rom.
254. **MEF**, vol. II, Chişinău, 1978, doc. 94, p. 296-297.
255. **DIR A**, veacul XVI, vol. IV, doc. 195, p. 146-147.
256. **DIR A**, veacul XVI, vol. I, doc. 377 – 521.
257. **DIR A**, veacul XVI, vol. I, doc. 530 – 535.
258. Eşanu Andrei, Eşanu Valentina. **Cetatea şi ţinutul Sorocii**, în Eşanu Andrei, Eşanu Valentina. *Moldova medievală. Structuri executive, militare şi ecleziastice*, Chişinău, 2001, p. 86.

septembrie 1553 – 20 august 1560[261], probabil, până la sfârşitul primei domnii a lui Alexandru Lăpuşneanu, noiembrie 1561). În 1560, pentru a contracara acţiunile duşmănoase ale lui Despot, îndreptate împotriva Moldovei, Alexandru Lăpuşneanu îl trimite pe Ionaşco Neagoe într-o misiune specială la Bistriţa şi Alba Iulia „să ceară sprijinul lui Ioan Sigismund contra lui Despot", în caz dacă acesta din urmă ar intra în Transilvania[262]. În unele documente de mai târzii aflăm şi alte date interesante despre Ioan Neagoe şi urmaşii săi. Astfel în actul din 23 iulie 1596[263] aflăm că Neagoe părcălab de Hotin a fost căsătorit cu Magdălina. În a doua domnie a lui Alexandru Lăpuşneanu (1564-1568), el este învinuit de „hiclenie" şi i se confiscă moşiile soţiei sale, care ulterior va reuşi să le recupereze fiind împărţite nepoţilor[264]. Aceleaşi moşii sunt reîntărite de Ieremia Movilă, prin actul arătat mai sus, nepoţilor lui Neagoe - Toader diac, Zamfirei[265] şi lui Dumitru[266]. Trebuie să mai arătăm, că alături de Ionaşco Neagoe au fost pârcălabi la Hotin - Ion Hârovici (21 septembrie 1553 – 12 mai 1555), pe care l-am caracterizat mai sus şi **Văscan Movilă** (15 martie 1558 – 20 august 1560).

La 27 mai 1559 **Ivan**, voitul cetăţii Hotin împreună cu pârgarii săi sunt martori la vânzarea a 30 butoaie de vin unor negustori din Lvov[267].

Până a fi numit pârcălab la Hotin *Văscan Movilă* fusese postelnic (1553-1555)[268]. În această calitate este trimis de către domn cu o anumită misiune în Polonia[269]. Între 15 martie 1558 – 20 august 1560 este atestat cu certitudine ca pârcălab la Hotin[270]. El a îndeplinit această funcţie, probabil, până în plină domnie a lui Despot, iar la 14 ianuarie 1563 lui i se alătură **Avram (Banilovici)**[271] . La 14 mai 1563 Văscan Movilă este înlocuit cu **Matiaş Stârcea**[272]. Se pare, cariera politică a lui Văscan Movilă se încheie aici, deoarece la o dată ulterioară el mai apare călugărit cu numele Varsanava[273]. Cât priveşte Avram (Banilovici) şi Matiaş Stârcea, ei vor deţine funcţia la Hotin doar până la 17 iunie 1563[274].

Avram Banilovici (de la Bănila)[275] era o personalitate deosebit de importantă, fiind un diplomat iscusit în anii 40-60 ai sec. al XVI-lea. În 1535, pe când era diac, în cancelaria domnească, el a îndeplinit misiuni diplomatice din porunca lui Petru Rareş în Polonia şi Lituania[276], iar în octombrie 1538 îndeplineşte o altă misiune diplomatică la Cracovia din

---

259. Holban Th. **Documente externe (1552-1616),** în *Studii. Revistă de istorie* (Bucureşti) , Tom. 18, 1965, nr. 3, p. 674 .
260. **DIR A**, veacul XVI, vol. II, doc. 38 – 149. Deşi între anii 1455-1458 în documente nu apare sfatul domnesc, probabil Neagoe continuat să fie pârcălab de Hotin, deoarece el a deţinut această dregătorie atât până la 1555 cât şi după 1558, până la sfârşitul domniei lui Alexandru Lăpuşneanu 18 noiembrie 1561.
261. Gonţa Al. **Legăturile economice dintre Moldova şi Transilvania în secolele XII-XVII**, Bucureşti, 1989, p. 149.
262. Ghibănescu Gh. **Surete şi izvoade**, vol. 20, p. 70.
263. **DIR A**, veacul XVI, vol. IV, doc. 195, p. 146-147.
264. **DIR A**, veacul XVI, vol. IV, doc. 195, p. 146-147.
265. 1598 aprilie 5 (**DIR A**, veacul XVI, vol. IV, doc. 259, p. 202-203).
267 **Исторические связи народов СССР и Румынии,** том 1, Москва, 1965, с. 125-126.
266. **DIR A**, veacul XVI, vol. II, doc. 38-83.
267. Holban Th. **Documente externe (1552-1616)**, în *Studii. Revistă de istorie* (Bucureşti) , Tom. 18, 1965, nr. 3, p. 674 .
268. **DIR A,** veacul XVI, vol. II, doc. 93 – 149.
269. **Călători străini despre Ţările Române**, vol. II, Bucureşti, 1970, p. 215.
270. **DIR A**, veacul XVI, vol. II, doc. 159, p. 162-163.
271. Gonţa Al. **Indice de nume**, p.722.
272. **DIR A**, veacul XVI, vol. II, doc. 163.
273. Stoicescu N. **Dicţionarul marilor dregători** , p. 292.
274. **Ibidem**.

porunca lui Ştefan Lăcustă[277]. După revenirea lui Petru Rareş în scaunul Ţării Moldovei, Avram de Bănila este numit ca staroste de Cernăuţi, fiind trimis în mai multe solii în Polonia[278]. Astfel, în ianuarie 1542 el este numit în fruntea soliei moldovene cu misiunea de a restabili relaţiile diplomatice dintre Petru Rareş şi Sigismund I[279]. Avram apare în prim planul activităţii politice a Ţării Moldovei şi în timpul domniei lui Despot vodă (1561-1563), când este atestat ca pârcălab la Hotin 1563[280] (după Stoicescu N., 1562-1563[281]). Pe când era în această dregătorie, Avram împreună cu Ion Moţoc sunt trimişi în Ţara Românească ca s-o peţească pe sora lui Petru vodă cel Tânăr, pentru Despot vodă [282]. În acelaşi an (1563) „Avram de la Bănila" este unul dintre demnitarii care asistă şi semnează jurământul lui Despot vodă faţă de Sigismund August, regele Poloniei[283].

Despre *Matiaş Stârcea* se cunoaşte că era fiul lui Ion Stârcea stolnic[284] şi că cunoscuse o ascensiune destul de importantă în domnia lui Alexandru Lăpuşneanu de la diac în 1547 până la mare spătar în 1552[285] şi vistier în 1554[286], fost vistier pe la 1560[287]. Revine în activitatea politică în domnia lui Despot vodă, când în 1562, fiind o persoană apropiată voievodului, este trimis să ducă haraciul sultanului[288], iar în mai –iunie 1563 îl atestăm în rang de pârcălab la Hotin[289]. O dată cu căderea din scaun a lui Despot vodă, Matiaş Stârcea se retrage din viaţa politică, stingându-se din viaţă înainte de 20 ianuarie 1572, când urmaşii săi împart moştenirea[290].

După unii autori, în ultima perioadă de domnie, Despot-vodă a cedat Hotinul polonilor[291], urmând ca aceştia să asigure şederea sa în scaunul Ţării Moldovei. Conform acestor istorici la Hotin a fost instalat **Piasotski,** pârcălab polon[292].

În formularul documentelor emise de cancelaria domnească din 24 iunie 1563 până la 1569 lipsesc (doc.164-190) membrii divanului, fapt care îngreuiază identificarea funcţiilor deţinute de boieri. Din păcate, nu am reuşit să identificăm deţinerea acestor dregătorii nici după alte izvoare din epocă.

În a doua domnie a lui Alexandru Lăpuşneanu (1564-1568) din ordinul sultanului cea mai mare parte a cetăţilor au fost arse. Iată cum relatează Grigore Ureche acest eveniment: „Alexandru vodă făcându pre cuvântul împăratului, umplându toate cetăţile de lemne, le-au

275. Gorovei Ştefan. **Domnia lui Ştefan Lăcustă**, în *Petru Rareş*. Red. Coord. Leon Şimanschi, Bucureşti, 1978, p. 169
276. Corfus I. **Documente din arhivele polone. Sec. XVI,** doc. 43, p.73-78.
277. Rezachevici C. **Politica externă**, în *Petru Rareş*, Red. Coord. Leon Şimanschi, Bucureşti, 1978, p. 236.
278. **DIR A**, veacul XVI, vol. II, doc.159, 161-163.
279. Stoicescu N. **Dicţionarul marilor dregători**, p. 292.
280. **Ibidem**.
281. Corfus I. **Documente din arhivele polone. Sec. XVI**, doc. 114, p. 211-220.
282. **DIR A,** veacul XVI, vol. II, doc.126., p. 133-134.
283. **DIR A**, veacul XVI, vol. II, doc. 27, 31,
284. **DIR A**, veacul XVI, vol. II, doc. 56, p. 57-59.
285. **DIR A**, veacul XVI, vol. II, doc.126, p. 133-134.
286. **Călători străini despre ţările române**, vol. II, Bucureşti, 1970, p. 186.
287. **DIR A**, veacul XVI, vol. II, doc.159, 161-163.
288. **DIR A**, veacul XVI, vol. III, doc. 8, p. 4 -5.
289. Corfus I. **Documente din arhivele polone. Sec. XVI**, doc. 124, 128.
290. Şincai Gh. **Cronica Românilor**, vol. II, Bucureşti, 1978, p. 335; Gheorghiu A.I. **Pârcălabii Hotinului**, în *Revista Moldovei,* Botoşani, 1927, an. VI, nr. 4-5, p. 21.

aprinsu de au ars şi s-au risipit, numai Hotinul l-au lăsat, ca să fie apărătură dinspre leaşi"[293] în 1564-1565. Prin urmare, Hotinul trebuia să aibă în continuare comandanţi militari.

În perioada dintre 30 ianuarie 1569 – 25 iulie 1570 este atestat la Hotin pârcălabul **Sava**[294] **(Capotă**[295]**).** Alături de el apar pe rând **Turcea** (30 ianuarie 1569-27 iunie 1570)[296], **Gavriil (**20 mai 1569)[297](vezi mai jos) şi **Dinga** (30 iunie –25 iulie 1570)[298]. Toţi aceşti pârcălabi au făcut parte din sfatul domnesc a lui Bogdan Lăpuşneanu (1568-1572).

Până a deveni pârcălab, *Sava Capotă* făcea parte din sfatul domnesc încă din 1546[299]. În 1552 îl aflăm în rang de mare stolnic[300], iar în 1560 de mare postelnic[301]. S-a dovedit a fi un adversar a lui Alexandru Lăpuşneanu, făcând parte din tabăra pretendenţilor lui Constantin Rareş[302] şi Ştefan Mâzgă[303]. Spre deosebire de Stoicescu N., Al. Gonţa consideră că Sava Capotă şi Sava pârcălab de Hotin sunt persoane diferite[304]. Sava de Hotin este identificat după documentele interne de Al. Gonţa până în 1572[305].

Despre *Turcea* cunoaştem foarte puţin, ştiind doar că fusese în Ţara Românească în timpul lui Ioan vodă, precum se arată în documentul din 1579[306].

Dinga, o figură importantă în domnia lui Bogdan Lăpuşneanu, fiind în rang de postelnic (1569-1570), pârcălab de Hotin (1570), a fost hatman (1571-1572) trecând de partea lui Ioan vodă cel Viteaz, în domnia căruia i se pierde urma[307]. Înainte de 20 martie 1570 a fost solul lui Bogdan Lăpuşneanu la regele Poloniei[308]. Ştefan Gorovei îl identifică, se pare întemeiat, cu *Talpă Dinga hatman* şi că ar fi „fiul sau nepotul unei Talpă"[309].

Cu începere din 13 decembrie 1572 sunt instalaţi la Hotin noi pârcălabi, fiind vorba de **Cozma Murgul** şi **Lupe Huru**[310]**.** Cozma Murgul se află în această cetate doar în cursul lunii decembrie a aceluiaşi an[311]. Din 1573 în locul acestuia vine la Hotin **Ion Caraghiuzel**[312].

---

291. Ureche Grigore. **Letopiseţul Ţării Moldovei**, Bucureşti, 1955, p. 179. De fapt, Alexandru Lăpuşneanu nu a ars cetăţile (Pungă Gh. **A „risipit" Alexandru Lăpuşneanu cetăţile Moldovei ?,** în *Analele ştiinţifice ale Universităţii „Al. I. Cuza".* Ser. Nouă, Istorie, Tom. 37-38, Iaşi, 1991-1992, p. 253-260).
292. **DIR A,** veacul XVI, vol. II, doc. 191-246; CDMB, Supl., vol. I, p. 70.
293. **DIR A,** veacul XVI, vol. II, doc. 24, 30; Stoicescu N. **Dicţionarul marilor dregători**, p. 324. După Gh. Pungă - Sava (Ivu ?) (Pungă Gh. **Ţara Moldovei în vremea lui Alexandru Lăpuşneanu**, Iaşi, 1994, p.306).
294. **DIR A**, veacul XVI, vol. II, doc. 191-243; **CDMB, Supl**., vol. I, p. 70.
295. **DIR A**, veacul XVI, vol. II, doc. 204.
296. **DIR A**, veacul XVI, vol. II, doc. 244-246.
297. **DIR A,** veacul XVI, vol. I, p. 452. doc. 411.
298. **DIR A**, veacul XVI, vol. II, doc. 24, 30.
299. **DIR A**, veacul XVI, vol. II, doc. 119-145.
300. Holban Th. **Documente externe (1552-1616),** în *Studii. Revistă de istorie* (Bucureşti) , Tom. 18, 1965, nr. 3, p. 674 .
301. Stoicescu N. **Dicţionarul marilor dregători**, p. 324; Hurmuzaki E.**Documente.** Supl. II/ 1, p. 246-249; *Romanoslavica* , XV, 1967, p. 249-251; 0
302. Gonţa Al. **Indice de nume**, p. 92, 594.
303. Stoicescu N. **Dicţionarul marilor dregători,** p. 324; Gonţa Al. **Indice de nume**, p. 594-595.
304. **DIR A**, veacul XVI, vol. III, p. 113-114, doc. 143.
305. Stoicescu N. **Dicţionarul marilor dregători**, p. 301.
306. **DIR A**, veacul XVI, vol. III, p. 221.
307. Gorovei Ştefan. **Note de antropologie medievală**, în *Arhiva Genealogică*, 1997, nr. 1-2, p. 57.
308. **DIR A**, veacul XVI, vol. III, doc. 17, 18, 19.
309. Ibidem.

Înainte de a deveni pârcălab la Hotin (13- 28 decembrie 1572[313]) *Cozma Murgul* a fost boier în sfatul domnesc (1569-1570)[314]. În vara anului 1574 a trecut în tabăra adversă a lui Ioan-vodă cel Cumplit[315], fapt pentru care în domnia lui Petru Şchiopul, în 1575-1579, va ajunge mare vornic al Ţării de Jos[316].

Lupe Huru a fost la Hotin (13 decembrie 1572 – 10 mai 1574[317]) împreună cu Cozma Murgul, iar din 1573 cu Ion Caraghiuzel. În lunile martie - mai 1574 Lupe Huru e menţionat ca pârcălab la Hotin de unul singur[318]. În timpul războiului antiotoman Lupe Huru ca pârcălab de Hotin a fost alături de Ioan-vodă, dar „când a pierit Ion Vodă ... a fugit pârcălabul de Hotin Huru din cetatea Hotinului în Ţara Leşască ” [319]. Fiica lui Lupe Huru - Mărica a „fost doamna lui Ioan vodă”[320].

Ioan Caraghiuzel (numele său în limba turcă înseamnă „frumosul cel negru”), apare în componenţa sfatului domnesc (1569-1570) şi fiind boier credincios lui Ioan vodă cel Viteaz ocupă înalte dregătorii de mare postelnic (1572), pârcălab de Hotin (1573), apoi pârcălab de Roman (1574)[321].

Grigore Ureche scrie despre participarea unui pârcălab de Hotin – **Ieremia (Cernăuţanul)** la războiul antiotoman din vara lui 1574[322]. După cum arată izvoarele documentare interne, acesta fusese până la 10 mai 1574 pârcălab la Orhei[323], după care dată este trimis la Hotin, unde s-a alăturat lui Lupe Huru. Fiind în această din urmă dregătorie, participă alături de Ioan vodă la lupta din 10 iunie de lângă lacul Cahul. Din nefericire acest Ieremia Cernăuţanul, care a fost trimis de către Ioan vodă la Hotin pentru a aduna oaste s-a dovedit a fi trădător în două rânduri: prima dată când a fost trimis să respingă trecerea Dunării de către turci la Isaccea, iar a doua oară – în lupta de la Cahul, când în fruntea cavaleriei moldoveneşti de 13 mii de oşteni trece de partea inamicului[324].

5. Pârcălabi hotineni în domniile lui Petru Şchiopul şi Petru Aron

După cum menţionează un martor ocular polon „încă în 1574, l-am văzut ocupat (Hotinul – n. n.) de turci. Totuşi voievodul îşi are într-însul pe pârcălabul său care ne-a primit acolo de două ori în numele domnului”[325] (Pertu Şchiopul, iunie 1574 – 23 noiembrie 1577).

---

310. **DIR A**, veacul XVI, vol. III, doc. 22- 31.
311. **DIR A**, veacul XVI, vol. III, doc. 17, 18, 19.
312. **DIR A**, veacul XVI, vol. II, doc. 191 – 196.
313. Ureche Grigore. **Letopiseţul Ţării Moldovei**, Bucureşti, 1955, p. 189.
314. **DIR A**, veacul XVI, vol. III, doc. 60 – 153.
315. **DIR A**, veacul XVI, vol. III, doc. 17-45. Fost pârcălab la 21 mai 1575 (**DIR A**, veacul XVI, vol. III, doc. 68, p. 52-53).
316. **DIR A**, veacul XVI, vol. III, doc. 39, 40, 43, 45.
317. Sava A. **Documente privitoare la târgul şi ţinutul Lăpuşna**, Bucureşti, 1937, doc. 19, p. 30-31 (în continuare **Sava A. Documente Lăpuşna**).
318. **CDMB**, vol. III, p. 35. Vezi arborele genealogic a lui Huru (Ghibănescu Gh. **Surete şi izvoade**, vol. 24, p. 204-205.)
319. Stoicescu N. **Dicţionarul marilor dregători**, p. 297; Gonţa Al. **Indice de nume** , p. 324.
320. Ureche Grigore. **Letopiseţul Ţării Moldovei**, Bucureşti, 1955, p. 189
321. Eşanu Andrei, Eşanu Valentina. **Moldova medievală. Structuri executive, militare şi ecleziastice**, Chişinău, 2001, p. 40.
322. Vezi de exemplu: Gonţa Gh. **Ţara Moldovei şi Imperiul Osman**, Chişinău, 1990, p. 106-107.
323. **Călători străini despre Ţările Române**, vol. II, Bucureşti, 1970, p. 545.

Posibil această dregătorie să o fi deţinut tot acelaşi Ieremia, care trecu de partea turcilor, menţionat mai sus. Noul voievod, după cum obişnuiau să facă toţi predecesorii săi, instalează oameni credincioşi în dregătoriile ţării. Astfel, la 5 martie 1575 îi aflăm la Hotin pe pârcălabii **Cârstea** şi **Andronic (Andronachi)**[326](despre care nu posedăm informaţii suplimentare). Dacă Cârstea s-a menţinut doar până la 2 mai 1575[327], apoi Andronic a rămas aici până în 4 iulie 1578[328], făcând parte şi din sfatul domnesc. Alături de Andronic mai sunt atestaţi la Hotin **Gavriil** (16 iulie 1575 – 22 februarie 1578[329]) şi **Gheorghie (I (Întâiul) - n. n.)** [330] (18 aprilie - 4 iulie 1578[331]). O încercare de a identifica personalitatea acestui Gheorghe pârcălab de Hotin o face Nicolae Stoicescu, care în baza unor izvoare documentare susţine că este nepotul de soră a lui Petru Şchiopul şi a mai fost pârcălab la Hotin (?) între 20 martie 1580 – 8 mai 1581, împreună cu Toader [332]; 15 septembrie 1585 – 2 septembrie 1589 împreună cu Bucium, Cucor (Cocoară), Frâncescul şi Zota[333]. Acelaşi istoric admite că acest Gheorghe a fost ulterior pârcălab de Neamţ (1583), de Roman (1584-1585) şi hatman (1590-1591). În 1591, când Petru Şchiopul cade din scaunul ţării, el îl însoţeşte pe acesta în pribegie în Imperiul Habsburgic, apoi în Polonia, iar după moartea fostului domn rămâne tutore al fiului acestuia. După cum consideră Nicolae Stoicescu, acelaşi Gheorghie ajunge hatman în Ţara Românească[334].

---

324. **DIR A**, veacul XVI, vol. III, doc. 60-65.
325. **DIR A**, veacul XVI, vol. III, doc. 65. În ultimul sfert al sec. aş XVI-lea sunt atestate mai multe persoane cu numele Cârstea, care deţineau dregătorii înalte. Identificarea fiecăruia este dificilă şi necesită studii aprofundate aparte.
326. **DIR A**, veacul XVI, vol. III, doc. 127, p. 99-100.
327. **DIR A**, veacul XVI, vol. III, doc. 75-117.
328. Unii istorici consideră în mod eronat că este vorba de o singură persoană Gheorghe cu funcţia de pârcălab la Hotin, care a activat în ultimele decenii ale sec. XVI şi primul deceniu al sec. XVII. (Gh. Ghibănescu, **Divanurile domneşti sec. XVI**, în *Ioan Neculce*, 1928, fasc. 7, p. 32; Şt. Gorovei, **Buzul pârcălab şi Gheorghe pârcălab de Hotin**, în *AIIAI*, 1982, nr. XIX, p. 664-670; Al. Gonţa, **Indice de nume**, p. 239). După izvoarele vremii între 1578 şi 1610 Nicolae Stoicescu a identificat trei pârcălabi la Hotin cu acelaşi nume Gheorghe, care au ocupat această dregătorie consecutiv (N. Stoicescu, **Dicţionarul marilor dregători**, p. 306-307). Noi susţinem această din urmă opinie. Pentru a-i deosebi i-am desemnat prin Gheorghe (I), Gheorghe (II); şi Gheorghe (III). La baza acestor identificări sunt puse, în primul rând, domniile, pornind de la faptul că fiecare domnitor numea în funcţie de răspundere persoanele sale de încredere. În a II-a şi a III-a domnie lui Petru Şchiopul şi în cea a lui Iancu Sasul a îndeplinit, cu anumite întreruperi, funcţia la Hotin Gheorghe (I) 1578-1589 (**DIR A**, veacul XVI, vol. III, doc. 122,127, 168-217, 352- 407, 490, 424-532); Documentele arată clar că Gheorghe (I) este nepot de soră al lui Petru Şchiopul „nepote, figliolo della mia sorella" (Hurmuzaki E. **Documente**, vol. XI, Bucureşti, 1900, p. 430, 437). Gheorghe (II) dregătorind la Hotin intre 16 martie – 16 iunie 1591, la sfârşitul domniei lui Petru Şchiopul şi fiind fratele lui Balica hatman , figurează concomitent în acelaşi document de la 16 martie 1591 cu Gheorghe (I). Gheorghe (III) a fost pârcălab la Hotin o perioadă destul de îndelungată 1596-1610 în domniile lui Ieremia , Simion şi Constantin Movilă. Îl deosebim pe Gheorghe al (III) datorită faptului că el purta numele de Gheorghe din Lozna (Ilie Corfus, **Documente din arhivele polone. Sec. XVI,** Bucureşti, 1979, p. 390-391, doc. 202). Gheorghe (II) reapare în anii 1601-1607 ca pârcălab de Neamţ (**DIR A**, veacul XVII, vol. I, doc. 178-335; vol. II, doc. 1-148 de verificat). În aceeaşi perioadă Gheorghe (III) din Lozna, Izlozeanu, Lozinschi era pârcălab la Hotin 1596 – 1610 (**Suceava. File de istorie. Documente privitoare la istoria oraşului 1388-1918,** vol. I, Bucureşti, 1989, doc. 81, p. 211; **DIR A**, veacul XVI, vol.IV, doc. 211-349, veacul XVII, vol. I, doc. 17-346, vol. II, doc. 1-450).
329. **DIR A**, veacul XVI, vol. III, doc. 127, p. 99-100.
330. **DIR A**, veacul XVI, vol. III, doc.168 – 208.
331. **DIR A**, veacul XVI, vol. III, doc. 352 – 532.
332. N.Stoicescu N. **Dicţionarul marilor dregători**, p. 306.

Gavriil, fost pârcălab la Hotin la 1569**,** devine boier de încredere a lui Petru Şchiopul şi va deţine pârcălăbia la Hotin în anii 1575-1578[335], 1583-1584[336], în toate cele trei domnii ale acestuia în Moldova. Între 14 ianuarie – 20 martie 1584 Gavriil este atestat în sfatul domnesc împreună la Hotin cu **Andrei (Corcodel**) [337] (vezi mai jos). El este menţionat în cărţile domneşti la 28 octombrie 1581[338] şi 3 februarie 1592[339] ca „fost pârcălab de Hotin".

Pe parcursul celei de a II-a şi a III-a domnie a lui Petru Şchiopul acesta operează frecvente schimbări de pârcălabi la Hotin, când se succed Gheorghie, Andronic, Gavril, Vartic, Iuraşco Varticovici ş. a. (vezi anexa)

Nu ştim cu certitudine, prin ce se explică aceste schimbări frecvente, dar se pare că voievodul era în căutarea unor dregători în care să aibă încredere deplină, Hotinul fiind în acea perioadă nu numai una din cele mai importante cetăţi, dar şi un important centru urban, comercial şi vamal la graniţa cu Polonia. În afară de aceasta, domnul căuta să evite formarea unor grupări duşmănoase susţinute de poloni. Totodată, poate a fost şi o tactică a domnitorului, pentru a nu permite pârcălabilor să controleze după bunul lor plac importantele venituri ale vămii din partea locului.

Dacă Gheorghe s-a aflat la Hotin până în 4 iulie 1578, apoi **Vartic** deţine dregătoria între 18 aprilie 1578 şi 12 noiembrie 1579[340], până la sfârşitul domniei lui Petru Şchiopul, avându-i în calitate de parteneri pe un frate al său **Iuraşco Varticovici** (2 – 26 aprilie 1579[341]), apoi pe un **Ion** (28 mai – 12 noiembrie 1579[342]). Acest Ion ar putea fi una şi aceeaşi persoană cu *Ivan Nărocea*, portar de Suceava, pârcălab de Neamţ, de Roman, de Hotin, logofăt şi mare vornic al Ţării de Sus între anii 1579-1594[343].

Se poate presupune că *Vartic* este fiul lui Petru Vartic[344] diac, şi al Stancăi[345]. Este una dintre cele mai importante figuri politice din domniile lui Petru Şchiopul. Până a ajunge pârcălab la Hotin, Vartic fusese slugă domnească (1561-1569)[346]. Deoarece la o dată apropiată anului 1580 un *Toderaşco Varticovici* era pârcălab la Soroca[347], am putea admite că este vorba de una şi aceeaşi persoană, adică Vartic. Prin aceasta se completează un gol în activitatea lui Vartic, care în anii 1583- 1587 va deveni mare vornic al Ţării de Sus, apoi al Ţării de Jos. În 1591 el a emigrat împreună cu Petru Şchiopul, dar s-a întors în ţară sub Aron Tiranul (1593), când a mai deţinut dregătoria de mare vornic al Ţării de Jos, fiind învinuit de "hiclenie"[348] şi omorât de acesta în 1594[349].

---

333. **DIR A**, veacul XVI, vol. III, doc . 60-117.
334. **DIR A**, veacul XVI, vol. III, doc. 255 – 293.
335. **DIR A,** veacul XVI, vol.III, doc. 292, 293.
336. **DIR A**, veacul XVI, vol.III, doc. 229, p. 176-177.
337. **CDMI**, vol. I, doc. 1462, p. 532.
338. **DIR A**, veacul XVI, vol.III, doc.122 – 153; **CDMB,** Supl. I, p. 74.
339. **DIR A,** veacul XVI, vol.III, doc. 135 –140.
340. **DIR A,** veacul XVI, vol.III, doc.142-153; **CDMB**, Supl. I, p. 74.
341. Al. Gonţa, **Indice de nume**, p. 367.
342. Documentul din 30 noiembrie 1547 unde Petru Vartic e numit „staroste al cetăţii Suceava, mare hatman al întregii curţi şi a întregii Ţări de Jos" (Ilie Corfus, **Documente din arhivele polone. Sec. XVI**, doc. 70, p. 147).
343. Stoicescu N., **Dicţionarul marilor dregători**, p. 335.
344. Ibidem.
345. N. Iorga, **Neamul românesc în Basarabia,** Vol. I, Bucureşti, 1995, p. 196. Este unica menţiune despre Toderaşco Varticovici din ultimele decenii ale sec. al XVI-lea.
346. **DIR A,** veacul XVI, vol .IV, doc. 90, p. 69-70, doc. 144, p. 117,
347. **DIR A**, veacul XVI, vol .IV, doc. 144, p. 117; Stoicescu N. , **Dicţionarul marilor dregători**, p. 335.

Iuraşco Varticovici, fiul lui Petru Vartic, este frate cu Ionaşco Varticovici (†ante 1583, septembrie 11[350]) şi cu Toderaşco Varticovici şi cunoscuse deja o ascensiune politică, ocupând rangurile de mare paharnic (1575-1576) şi mare postelnic (1576-1577)[351], după care în câteva rânduri va ocupa dregătoria de pârcălab de Hotin (2- 26 aprilie 1579[352]; 20 martie – 30 mai 1584[353]; 30 martie – 8 aprilie 1585[354]). Înainte de 7 mai 1586 decedase[355]. La aceeaşi dregătorie de Hotin împreună cu Iuraşco Varticovici va fi în perioada 20 martie – 30 mai 1584 şi 30 martie – 8 aprilie 1585 cu Andrei Corcodel[356]. Informaţii preţioase despre familia şi proprietăţile lui Iuraşco Varticovici conţine actul din 7 mai 1586, conform căruia „rugătorii călugări de la mănăstirea Galata au vândut dreapta lor ocină şi danie a sf. Mănăstiri, un sat, anume Malitinţii, în ţinutul Cernăuţilor ... Vasilcăi, cneaghina lui Iuraşco Varticovici şi fiilor ei Lupul şi Gavril, şi Anesiei pentru 21. 000 de aspri, care acest sat Malitinţi ... a fost mai întâi dedina lor şi ... l-a dat sf. mănăstiri însuşi răposatul Iuraşco Varticovici, pentru pomenirea fratelui său, Ionaşco Varticovici şi pentru pomenirea fiicei lui, Anghelina, pe care au îngropat-o în sfânta mănăstire. Deci au răscumpărat dreapta lor dedină."[357].

După cum reiese din cercetările efectuate *Andrei Corcodel* a fost o persoană apropiată lui Petru Şchiopul. Astfel el este logofăt al III-lea (1583), pârcălab la Hotin (1584-1585) şi de Neamţ (1586). Pentru dreaptă slujbă de logofăt şi pârcălab a fost răsplătit de Petru Şchiopul cu şase sate şi patru selişti. Ca hatman şi portar de Suceava (1586-1589) a luat parte la luptele duse de oastea lui Petru Şchiopul împotriva „domnişorilor" susţinuţi de cazaci, fiind răsplătit din nou de domn. Această funcţie o va mai deţine încă o dată (1591-1592). Deşi Grigore Ureche afirmă că a plecat cu Petru Şchiopul în Polonia împreună cu Movileştii (1591), el mai apare ca hatman (1591-1592) în domnia lui Aron Tiranul. Sperând să obţină domnia Moldovei pentru Petru Şchiopul, pleacă la Constantinopol la 7 mai <1593>. Aici îl cunoaşte pe Mihai Viteazul voievod, care îl va aduce în Ţara Românească ca mare logofăt (1593-1594)[358]. Moare înainte de 7 mai 1597[359].

Din 1580 – 1581 am arătat că erau la Hotin pârcălabii Gheorghe cu **Toader**, care a mai deţinut aceeaşi dregătorie împreună cu **Petrea Solacu** (21 august 1581 – 8 martie 1582)[360], despre ultimii doi din păcate nu posedăm alte informaţii.

În cărţile domneşti din 6 ianuarie şi 6 august[361] 1583 sunt menţionaţi ca pârcălabi la Hotin Gavriil, arătat mai sus, şi **Gavrilaş**[362]**.** În lunile martie şi mai 1583 şi aceleaşi luni a

348. **DIR A**, veacul XVI, vol. III, doc. 284, p. 231.
349. Stoicescu N., **Dicţionarul marilor dregători**, p. 334.
350. **DIR A,** veacul XVI, vol III, doc. 135- 140.
351. **DIR A**, veacul XVI, vol III, doc. 294- 311.
352. **DIR A**, veacul XVI, vol .III, doc. 330- 335.
353. **DIR A**, veacul XVI, vol .III, doc. 385, p. 319.
354. N. Stoicescu, **Dicţionarul marilor dregători**, p. 290.
355. **DIR A**, veacul XVI, vol. III, doc. 385, p. 319.
356. Ionaşcu I., **Despre hatmanul moldovean Andrei, ajuns mare logofăt al lui Mihai Viteazul**, în *Cercetări istorice*, X-XI, 1936, nr. 1-2, p. 97-105; Florescu G.D., **Andrei vistiernicul şi Andrei hatmanul-logofătul de la sfârşitul secolului al XVI-lea. Reflectări şi precizări la broşura d-lui I. Ionaşcu despre aceşti boieri**, Bucureşti, 1936; Stoicescu N. , **Dicţionarul marilor dregători** , p. 290-291.
357. Stoicescu N. , **Dicţionarul marilor dregători** , p. 290-291. Al. Gonţa, **Indice de nume**, p. 27.
358. **DIR A,** veacul XVI, vol. III, doc.224-239; Al. Gonţa, **Indice de nume**, p. 557.
359. **DIR A**, veacul XVI, vol. III, doc. 278, p. 225-228.
360. **DIR A**, veacul XVI, vol. III, doc. 255, p. 198-200; Al. Gonţa, **Indice de nume**, p. 230.

anului 1590[363] Gavrilaş va îndeplini funcţia împreună cu fostul mare spătar şi hatman[364] **Nicolae (Nicula)**[365]**,** iar la 25 aprilie 1591 să-i găsim menţionaţi în rang de pârcălabi la Hotin pe acelaşi Gavrilaş şi pe **Gheorghie**[366] **(al II-lea,** vezi trimiterea nr. 328**).**

După cum am precizat mai sus, Gheorghe (I) a deţinut pârcălăbia de la Hotin între 15 septembrie 1585 şi 2 septembrie 1589 împreună cu **Condrea Bucium**, cu **Grigore Cucor** (Cocoară)[367], cu **Frâncescul,** menţionat doar o singură dată, la 2 septembrie 1588[368], şi cu **Zota Tzigara,** grec de origine, pârcălab la Hotin (24 aprilie – 24 august 1589; 16 martie 1591[369]), vistier şi mare spătar, căsătorit cu Maria, fiica lui Petru Şchiopul. El l-a însoţit în refugiu la Lipizzano (1594) pe socrul său.

Bucium Condrea a avut o carieră politică de peste 20 de ani în domnia a mai multor voievozi. Astfel, a fost mare paharnic (1572-1574), pârcălab de Orhei (1574-1578[370]), de Roman (1576, 1577, 1579), de Neamţ (1579, 1584-1585), mare vornic în Ţara de Jos (1580-1583), împreună cu Brut (Bartolomeo Brutti) postelnic, trimis cu oastea de Iancul Sasul contra răsculaţilor (1581), pârcălab de Hotin (3 septembrie 1585 – 7 septembrie 1586), mare vornic în Ţara de Jos (1588-1590 ; 1591-1592). Ucis de Aron Tiranul (mai 1592) sub acuzaţia de „hiclenie”[371].

Zota Tzigara era originar din Ioannina[372] (Epir). Cele mai timpurii informaţii despre prezenţa sa în Moldova datează din 1587 cu ocazia întocmirii unei foi de zestre[373], când Zota Tzigara se căsătorea cu Maria, fiica lui Petru Şchiopu[374] şi 1588, când el dăruieşte mănăstirii Galata un pocrovăţ[375]. El a fost pârcălab la Hotin în două rânduri făcând parte totodată şi din sfatul domnesc în cea de a treia domnie a lui Petru Şchiopul (24 aprilie – 24 august 1589[376]; 16 martie 1591[377]), îndeplinindu-şi îndatoririle alături de Gheorghe pârcălab. După cum pare să reiasă din cartea domnească din 25 iunie 1589 Zota Tzigara până a deveni pârcălab de Hotin a deţinut înalta funcţie de vistier[378]. Ulterior a mai îndeplinit dregătoria de mare spătar[379]. După câte se vede, căderea din scaun a lui Petru Şchiopul nu a ştirbit din influenţa şi autoritatea lui Zota Tzigara, deoarece, după cum arată Grigore Ureche la 1592 „Aron vodă dacă s-au aşezatu la scaun al doilea rându au pusu pre ... Zota postelnic mare ...”[380] (evident este vorba de Zota Tzigara.- n.n.). Nu se ştie cît timp a mai rămas el în Moldova şi ce împrejurări l-au determinat să părăsească ţara, dar la 9 iulie 1594 el se afla în

361. **DIR A**, veacul XVI, vol. III, doc. 547, 553, 557.
362. Stoicescu N., **Dicţionarul marilor dregători**, p. 321.
363. **DIR A**, veacul XVI, vol. III, doc. 259 – 270.
364. **DIR A**, veacul XVI, vol. IV, doc.18, p. 15-16.
365. Stoicescu N., **Dicţionarul marilor dregători** , p. 300; Al. Gonţa, **Indice de nume**, p. 114,.
366. **DIR A**, veacul XVI, vol. 3, doc. 494, p. 397-398.
367. **DIR A,** veacul XVI, vol. 3, doc.508, 512 – 532., vol. 4, doc. 12, p. 10-12.
368. Andrei Eşanu, Valentina Eşanu, **Moldova medievală. Structuri executive militare şi ecleziastice**, Chişinău, 2001, p. 40-41, p. 168-169.
369. Stoicescu N., **Dicţionarul marilor dregători**, p 296. Gonţa Al. **Indice de nume**, p. 117-118.
370. Ariadna Camariano-Cioran, **L”Epire et les Pays roumains,** Ioannina, 1984, p. 147. Exprimăm mulţumiri domnului Andronicos Falangas, care ne-a atras atenţia asupra acestei publicaţii.
371. Hurmuzaki E., **Documente**, vol. XI, p.705-707.
372. **DIR A**, veacul XVII, vol. 4, p. 238.
373. **DIR A**, veacul XVI, vol. III, p. 406.
374. **DIR A**, veacul XVI, vol. III, doc. 508, 512 - 532.
375. **DIR A**, veacul XVI, vol. 4, doc. 12, p. 10-12.
376. **DIR A**, veacul XVI, vol. III, doc. 524, p. 435-437.
377. **DIR A**, veacul XVI, vol. 4, p. 109; Stoicescu N., **Dicţionarul marilor dregători**, p. 337
378. Grigore Ureche, **Letopiseţul Ţării Moldovei**, Bucureşti, 1955, p. 210.

străinătate la Lipizzano[381] . Moare în 1599 şi este înmormântat la biserica „San Giorgio dei Greci" din Veneţia[382]. În timpul aflării în Moldova Zota Tzigara a început să înalţe mănăstirea Hlincea din Iaşi, fapt pentru care e considerat ctitor[383]. Pribegia l-a împiedicat să o ducă la capăt. Ulterior construcţia s-a pustiit, fiind finisată în domniile lui Vasile Lupu şi Ştefăniţă Lupu[384].

La rândul său, fostul mare stolnic Grigore Cocoară face parte împreună cu **Bârlădeanu (Zaharia)** din sfatul domnesc ca pârcălabi la Hotin. Bârlădeanu, fiul lui Avram postelnic, a deţinut dregătoriile de logofăt (1577-1580), postelnic (1582), mare spătar (1584, 1587.1788)[385], pârcălab la Hotin (7 martie 1587[386], 28 ianuarie[387], 21 mai 1590[388]), mare logofăt (1591- 1592). A fost ucis de Aron Tiranul pentru „hiclenie" (mai 1592)[389].

Gheorghe (al II-lea), fratele lui Balica hatman, fost mare paharnic (1583-1589), devine pârcălab la Hotin între 16 martie şi 16 iunie 1591[390], apoi de Neamţ (1601, 1602-1603, 1604-1607). Este înmormântat, probabil, la mănăstirea Neamţ[391]. Unii istorici îl confundă cu Gheorghe I pe Gheorghe pârcălab de Hotin, nepotul lui Petru Şchiopul. Dar prin actul din 16 martie 1591 se vede clar, că este vorba de două persoane diferite[392], cu atât mai mult că în acest timp Gheorghe I era în pribegie, iar la Hotin Gheorghe II era pârcălab. Pentru un timp scurt, alături de Gheorghe II, menţionat la 16 iunie 1591, se află în această funcţie în cetatea Hotinului şi **Durac**[393] **(Stahor**[394]**),** fost pârcălab la Orhei (1589)[395].

Între 25 decembrie 1591 şi 3 mai 1592 în sfatul domnesc al primei domnii a lui Aron-vodă sunt enumeraţi la Hotin panii **Molodeţ** şi **Jora**[396]. Din a doua domnie a aceluiaşi voievod, la Hotin apare aproape pe tot parcursul anului 1593 un oarecare **Danciul**[397], iar din 7 decembrie 1593 până la 4 mai 1594, **Oprea** şi **Ion**[398]. Din 18 decembrie 1594 şi, probabil, până la sfârşitul domniei lui Aron Tiranul la Hotin a fost pârcălab **Rizan**[399].

Boierul *Oprea* a ocupat înalte dregătorii (mare armaş, mare postelnic, mare logofăt între anii 1589-1593). A fost căsătorit cu Irina, fiica lui Neagoe[400]. Înainte de 7 decembrie

---

379. **DIR A**, veacul XVI, vol. 4, p. 109.
380. Hurmuzaki E., , **Documente**, vol. XI, p. 53.
381. **DIR A,** veacul XVII, vol. IV, p. 207; N. Grigoraş, **Ctitorii mănăstirii Hlincea**, în *Însemnări ieşene*, III, 1938, vol. V, nr. 3, p. 552-554.
382. Stoicescu N., **Repertoriul bibliografic al monumentelor,** Bucureşti 1974, p.453.
383. Stoicescu N. , **Dicţionarul marilor dregători**, p. 294; Al. Gonţa, Indice de nume, p.68.
384. **DIR A,** veacul XVI, vol. 3, doc. 416, p. 341-342.
385. **DIR A**, veacul XVI, vol. 3, doc. 545, p. 450-451.
386. **DIR A,** veacul XVI, vol. 3, doc. 557, p. 458.; **MEF**, vol. I, doc. 61, p. 147.
387. Minea I., **Sfârşitul marelui logofăt Bârlădeanul în contra lui Aron vodă**, în **Revista arhivelor**, Bucureşti, III, 1936-1937, nr. 6-8, p. 104-107.
388. **DIR A**, veacul XVI, vol. 4, doc.12, 18, 20, 30.
389. Stoicescu N., **Dicţionarul marilor dregători** , p.307.
390. **DIR A**, veacul XVI, vol. 4, doc. 12, p. 10-12; Stoicescu N., **Dicţionarul marilor dregători,** p.307.
391. **DIR A**, veacul XVI, vol. 4, doc. 30, p. 29-30.
392. Vezi mai detaliat: Andrei Eşanu, Valentina Eşanu, **Moldova medievală. Structuri executive , militare şi ecleziastice**, Chişinău, 2001, p. 64-65.
393. *Ibidem.*
394. **DIR A**, veacul XVI, vol. 4, doc. 44, p. 39-40; doc. 65, p. 53-54.
395. **DIR A**, veacul XVI, vol. 4, doc. 90, 91, 96-98
396. I. Corfus, **Documente din arhivele polone, Sec, XVI**, doc. 196, p. 372-375; **DIR A**, veacul XVI, vol. 4, doc. 127, 128.
397. Greşit datat (**DIR A,** veacul XVI, vol. 4, doc. 143, p. 116-117); **MEF,** vol. II, doc. 120, p. 364-366.
398. **DIR A,** veacul XVI, vol. III, doc. 521, p. 432-433; Stoicescu N. , **Dicţionarul marilor dregători**, p. 321.

1593[401] i se încredinţează dregătoria de pârcălab la Hotin, pe care a ocupat-o până la 4 mai 1594[402], iar în 1598 şi cea de Orhei[403]. În decembrie 1593 el este judecat de comisarii comisie mixte de frontieră pentru „arestarea unor nobili şi negustori poloni", faptă pentru care i se cer despăgubiri[404]. Despre ceilalţi pârcălabi de Hotin din domnia lui Aron Tiranul nu dispunem de alte informaţii.

6. Pârcălabi hotineni de la Ieremia Movilă până la Moise Movilă

În domniile movileştilor (Ieremia, Simion şi Constantin) pe o durată destul de îndelungată la Hotin deţine dregătoria **Gheorghe (al III-lea,** vezi trimiterea nr.328**)** din **Lozna[405]** sau **Lozonschi, Izlozeanu[406], Kattaratos[407].** El era grec de origine[408]. S-a înrudit cu Ieremia Movilă, care era căsătorit cu fiica acestuia Elisabeta[409]. Anterior deţinuse funcţia de clucer (1578-1579), fuge probabil în Polonia în vremea domniei lui Iancu Sasul, de unde revine cu ginerele său care-l face pârcălab la Hotin (22 ianuarie 1596 – 21 decembrie 1610)[410]. În 1598-1599 Gheorghe în calitate de pârcălab de Hotin e trimis sol la regele Poloniei din partea lui Ieremia Movilă[411]. În timpul unirii Ţărilor Române sub Mihai Viteazul în 1600, doar Hotinul mai rămăsese necucerit. Aici era o garnizoană de mercenari de origine germană[412], instalată de Ieremia Movilă[413]. În timpul evenimentelor din 1601-1602, Gheorghe Kataratos a avut relaţii foarte încordate cu polonul Klicki, care ocupase cetatea Hotin[414]. Documentele istorice arată că Izlozeanu a continuat să deţină funcţia de pârcălab de Hotin şi în a doua domnie a lui Ieremia Movilă (sept. 1600-iun. 1606). În schimbările caleidoscopice la tronul Ţării Moldovei după Ieremia Movilă, când în scaun au venit pe rând alţi Movileşti (Mihail sau Constantin), Gheorghe Izlozeanu rămâne neatins în funcţia sa de părcălab la Hotin până la sfârşitul anului 1610.

Trebuie să menţionăm că aproape pe întreaga durată (1596-1610), Gheorghe Izlozeanu a dregătorit la Hotin de unul singur, fapt cu totul ieşit din comun în această perioadă, deoarece atât până la 1596, cât şi după 1610 la Hotin erau numiţi de domnitori permanent doi sau chiar trei pârcălabi. Aceasta, pare să ne demonstreze că autoritatea lui Izlozeanu la Hotin era deosebit de

---

399. I. Corfus, **Documente din arhivele polone, Sec, XVI,** Bucureşti, 1979, doc. 196, p. 372-375.
400. **DIR A,** veacul XVI, vol. III, doc. 127, 128.
401. **DIR A,** veacul XVI, vol. III, doc. 249, p. 189-191.
402. I. Corfus, **Documente din arhivele polone, sec, XVI**, Bucureşti, 1979, doc. 196, p. 372-375.
403. **Călători străini despre ţările române**, Vol. IV, Bucureşti, 1972, p. 242; I. Corfus, **Documente din arhivele polone, Sec, XVI**, doc. 202; Vezi mai detaliat: Şt. Gorovei, **Buzul pârcălab şi Gheorghe pârcălab de Hotin**, în *AIIAI,* 1982, nr. XIX, p. 664-670.
404. Victor Brătulescu, **Miniaturi şi manuscrise din Muzeul de Artă religioasă**, Bucureşti, 1939, p. 18
405. Stoicescu N., **Dicţionarul marilor dregători,** p.307; I. Corfus, **Documente din arhivele polone. Sec. XVII,** Bucureşti, 1983, doc. 29, p. 56-65.
406. Iorga N. , **Studii şi documente cu privire la istoria românilor,** Vol. V, Bucureşti, 1903, p. 615.
407. Zotta Sever. **Doamna Elisabeta a lui Ieremia Movilă voievod a fost fiica lui Gheorghe pârcălab de Hotin**, în *Arhiva Genealogică*, II, Iaşi, 1913, p. 178-180.
408. **Suceava. File de istorie. Documente privitoare la istoria oraşului 1388-1918,** vol. I, Bucureşti, 1989, doc. 81, p. 211; **CDMB**, Supl. I, p. 83, 84-85; **DIR A**, veacul XVI, vol. 4, doc.211-349; **MEF**, vol. I, doc. 72, 77, 80, 91, 99, 101, 103; vol. 3, doc. 5; **DIR A**, veacul XVII, vol. I, doc. 17 ; **CDMB,** Supl. I, p. 92, 99, 100, 107; **DIR A,** veacul XVII, vol. I, doc. 42; **Călători străini despre Ţările Române,** vol. 4, p.242, 250; **DIR A,** veacul XVII, vol. I, doc. 72, 95, 97, 110 – 346; veacul XVII, vol. II, doc. 1 – 450.
409. Corfus I., **Documente din arhivele polone, sec, XVI**, Bucureşti, 1979, doc.202, 210.
410. Miron Costin, **Letopiseţul Ţării Moldovei**, în *Letopiseţul Ţării Moldovei*, Chişinău, 1990, p. 142.
411. Chirtoagă I., **Hotinul**, în *Destin Românesc*, Chişinău-Bucureşti, 1995, nr. 1,p. 89.
412. Hurmuzaki E. , **Documente**. Supl. II/2, Bucureşti, 1895, p. 176-177.

mare şi această putere el nu a dorit să o împartă cu nimeni, profitând de faptul că în scaunul ţării s-au aflat ginerele şi nepoţii săi. Dregătoria de pârcălab de Hotin, i-a permis lui Izlozeanu să exercite controlul nu numai asupra cetăţii, dar şi asupra veniturilor vămii şi ţinutului Hotin, acumulând pe această cale averi importante.

Nu cunoaştem cauza căderii sale din scaunul de pârcălab, dar se ştie că încă din timpul domniei ginerelui său el a săvârşit numeroase abuzuri[415], care au putut să continue şi în domnia lui Mihail sau Constantin Movilă. Pe de o parte în luptele şi rivalităţile aprige pentru scaunul Ţării Moldovei era antrenat într-un fel sau altul, de o parte sau de alta şi faimosul pârcălab de Hotin, iar pe de alta, vârsta, poate chiar destul de înaintată l-a determinat să plece din dregătorie, cu atât mai mult, că în scurtă vreme Constantin Movilă este nevoit să cedeze scaunul domnesc lui Ştefan al II-lea Tomşa. În 1607 Gheorghe Izlozeanu primeşte indigenatul şi cetăţenia polonă[416].

Nu se cunosc împrejurările, dar în această perioadă, chiar în timpul aflării la Hotin, Gheorghe Izlozeanu cade prizonier la tătari, dar este eliberat prin răscumpărare şi moare în ţară înainte de 19 august 1617, când soţia sa „Cârstina pârcălăboaia" se ocupă personal de o tranzacţie legată de moşia lor Păltiniş[417]. Despre faptul, că Gheorghe Izlozeanu nu mai era în viaţă ne vorbeşte mai sigur o informaţia din 13 aprilie 1619, când „Cârstina, pârcălăboaia, cneaghina sfântrăposatului pan Gheorghe pârcălab de Hotin" vinde satul Păltiniş[418].

Se consideră că Gheorghe Izlozeanu a fost ctitorul bisericii Sf. Gheorghie-Lozonschi din Iaşi[419]. Biserica a fost construită, după unele aprecieri, în domnia lui Ieremia Movilă, dar prima menţiune documentară datează din 1615[420]. După câte se pare biserica era construită din lemn şi are o bogată istorie reflectată în multe documente[421].

Prin 1598-1599 cu osârdia şi „cheltuiala lui Gheorghe Izlozeanu, pârcălab de Hotin, şi a soţiei sale Cristina" este copiat un „Evangheliar"[422], pe care îl dăruieşte bisericii din cetatea Hotin. Ulterior cartea a ajuns în posesia mănăstirii Putna, iar de acolo – în cea a Muzeului de Istorie din Bucureşti, unde se păstrează până în prezent[423]. Evangheliarul scris în limba slavonă conţine o amplă inscripţie de danie, din care aflăm, că codicele a fost copiat de Martin Vasevici din Rohatin din Ţara Leşească şi a ferecat-o Ioachim Zlătaru din Suceava[424].

La 10 martie 1607 ca pârcălab la Hotin e menţionat un oarecare **Ion**[425].

---

413. **DIR A**, veacul XVII, vol. IV, doc. 153, p. 113, Stoicescu n., **Dicţionarul marilor dregători,** p.307.
414. C. Rezachevici, **Indigenatul polon – o formă însemnată de integrare a nobilimii româneşti în cea europeană în evul mediu**, în *Arhiva Genealogică*, 1996, nr. 3-4, p. 215.
415. **DIR A**, veacul XVII, vol. 4, doc. 247, p. 200.
416. **DIR A**, veacul XVII, vol. IV, doc. 399, p. 320.
417. Stoicescu N., **Dicţionarul marilor dregători,** p.307.
418. **DIR A**, veacul XVII, vol. 3, p. 201.
419. Vezi: Stoicescu N., **Repertoriul bibliografic al monumentelor**, Bucureşti, 1974, p. 462-463, notele p. 517-518.
420. Victor Brătulescu, **Mărturii şi manuscrise din Muzeul de Artă religioasă**, Bucureşti, 1939, p. 18; Elena Linţa, L. Djamo-Diaconiţa., O. Stoicovici, **Catalogul manuscriselor slavo-române din Bucureşti,** Bucureşti, 1981, p. 102-107
421. Brătulescu Victor. **Miniaturi şi manuscrise din Muzeul de Artă religioasă**, Bucureşti, 1939, p. 18. Linţa E. Djamo-Diaconiţa L., Stoicovici O. **Catalogul manuscriselor slavo-române din Bucureşti**, Bucureşti, 1981, p. 102-107.
422. Linţa E. Djamo-Diaconiţa L., Stoicovici O. **Catalogul manuscriselor slavo-române din Bucureşti**, Bucureşti, 1981, p. 102-107.
423. **DIR A,** veacul XVII, vol. II, doc.110, p. 92-93.

În ultimul an de domnie a lui Constantin Movilă (după 21 decembrie 1610- 18 decembrie 1611) şi primul an de domnie a lui Ştefan Tomşa (decembrie 1611- începutul lui octombrie 1612), după cum relatează călătorul străin Tomaso Albert, cetatea Hotinului în anul 1612 se afla în stăpânirea polonilor: „Acolo pe malul fluviului este o cetate frumoasă aflată în stăpânirea polonezilor, care ţin acolo o garnizoană ca zălog pentru 100 000 de florini împrumutaţi domnului”[426].

Primii pârcălabi de Hotin ai lui Ştefan Tomşa, **Dumitru Goia** şi **Eremia** sunt instalaţi în toamna anului 1612. Prima menţiune datează din 8 octombrie 1612[427]. Ei îşi exercită funcţia până la 30 martie 1613[428], fiind concomitent şi membri ai sfatul domnesc. După această din urmă dată Dumitru Goia este atestat de unul singur la Hotin[429], iar din 9 februarie – 7 martie 1614 lui i se alătură **Mihalcea**[430]. Mihalcea a mai deţinut dregătoria de la Hotin ceva mai înainte împreună cu un oarecare **Barbă Albă,** după cum reiese din zapisele de judecată din 7 martie 1614[431] şi 25 iunie 1617[432]. Se pare, că ei au fost pârcălabi la Hotin aproximativ în anul 1611, deoarece în 1612 cetatea era controlată de poloni. În cel din urmă zapis sunt menţionaţi şi „voinicii lui Barbă Albă şi Mihalcea”, care ar putea fi ceata de oşteni de la cetate .

Originea lui *Barbă Albă* este confuză. Se cunoaşte un diac, care prin 1585 întocmeşte un act domnesc[433]. Probabil, a fost implicat în rivalităţile pentru tron ale Movileştilor. În aceste împrejurări, se pare, Simion Movilă îi confiscase averile. Barbă Albă era gata să-l susţină pe Constantin Movilă la tron cu condiţia ca acesta să-i restituie averile şi „să fie în siguranţă cu viaţa”, Barbă Albă jură credinţă lui Constantin şi fiind considerat „om distins” îi va aduce noului domn „caftanul, sabia şi buzduganul”[434]. După cum reiese din evenimentele ulterioare Barbă Albă a ţinut cuvântul dat, iar Constantin drept răsplată l-a făcut la 1611 pârcălab de Hotin.

Până a deveni pârcălab la Hotin (8 octombrie 1612 – 29 martie 1614[435]), *Dumitru Goia* a fost postelnic, aprod, iar după 1614 urcă alte trepte dregătoreşti: ureadnic de Iaşi, mare comis, mare vornic în Ţara de Jos, pârcălab la Neamţ şi mare postelnic[436]. A fost căsătorit cu Candachia[437] şi a avut în proprietate multe moşii[438]. Ulterior, împreună cu Şeptelici hatman,

---

424. **Călători străini despre Ţările Române,** vol. 4, Bucureşti, 1972, p. 178.
425. **Moldova în contextul relaţiilor politice**, Chişinău, 1992, doc. 112, p. 203; .**DIR A**, veacul XVII, vol. III, doc. 166, p. 102-103.
426. **DIR A**, veacul XVII, vol. III, doc. 200, p. 125-126; 203, p. 129-130.
427. **DIR A.** veacul XVII, vol. III, doc. 229, p. 145. (5 nov. 1613).
428. **DIR A**, veacul XVII, vol. III, doc.249; MEF, vol. I, doc. 126, p. 283.
429. **MEF**, Vol. I, doc. 126, p. 283.
430. **MEF,** vol. I, doc. 142, p. 321.
431. **DIR A**, veacul XVI, vol. III, p. 267.
432. Corfus I. **Documente privitoare la istoria României culese din arhivele polone. Secolele al XVI-lea şi al XVII-lea,** Bucureşti, 2001, p. 165-166, doc. 76 (în continuare Corfus I. **Documente din arhivele polone. Sec. XVI şi XVII**)
433. **DIR A,** veacul XVII, doc. 166, 167, 200, 203, 229, 249, 255, 256; **CDMB**, Supl. I, p. 297; **MEF.** vol. I, doc. 126.
434. Stoicescu N., Corfus I. **Documente privitoare la istoria României culese din arhivele polone. Secolele al XVI-lea şi al XVII-lea,** p.403-404.
435. **CDMB**, vol. I, Bucureşti, 1957, p. 370.
436. **CDMB**, vol. I, Bucureşti, 1957, p. 297, 362, 367, 370,

l-a ucis pe Gaspar Graţiani, care se retrăgea spre Polonia, fiind la rându-i ucis de Alexandru Iliaş, trupul fiindu-i aruncat în „ieşitoare”[439].

Despre *Eremia*, pe care Alexandru Gonţa îl identifică cu Ieremia Mateeşescul (Eremia Berăescul)[440] cunoaştem că la 8 octombrie 1612 la încheierea păcii între Ştefan Tomşa al II-lea şi Sigismund, regele Poloniei[441], făcea parte din delegaţia moldovenească în funte cu Anastasie Crimca[442], iar la 28 ianuarie 1613 mai continua să rămână „pârcălab la Hotin”.

Din 18 octombrie 1614 între membrii sfatului domnesc ai aceluiaşi domnitor, constatăm apariţia unor nume noi în calitate de pârcălabi de Hotin, fiind vorba de **Şinţa şi Todică**[443]**,** care deţin dregătoria până la 6 aprilie 1615[444].

Şinţa (Şiinţea, Şinţu) anterior fost aprod, ştim că este de origine din ţinutul Orhei[445]. Şinţa a făcut parte din solia moldovenească la regele Poloniei. Drept dovadă este răspunsul de la 27 octombrie 1614 solilor lui Ştefan Tomşa, lui Gheorghe Balş, al doilea logofăt şi lui *Sienna* pârcălabul Hotinului în care regele Poloniei îşi exprimă satisfacţia pentru faptul că domnul Moldovei îi oferă prietenia, pe care ar dori-o sinceră; speră să nu se mai repete actele de pe urma cărora au avut de suferit nobilii poloni de la hotar, pentru a căror despăgubire propune domnului convocarea comisiei mixte[446]. Din 12 mai 1615 Şinţa e înlocuit la Hotin cu un oarecare **Petru**[447], care împreună cu Todică au dregătorit la Hotin până la sfârşitul domniei lui Ştefan Tomşa (12 noiembrie 1615). Iată cum descrie Charles de Joppecourt evenimentele din această perioadă de la Hotin: „Armata principelui Alexandru (Movilă), care înaintase aproape două leghe de cetatea Cameniţa în Podolia, era ţinută în loc de a trece Nistrul ... deoarece se temea de cetatea Hotinului, în care se afla o puternică garnizoană de moldoveni cu tunuri, pentru a păzi trecerea peste acel râu. Dar spre norocul principelui Alexandru, căpitanul cetăţii (pârcălabul de Hotin, Petru) fiind foarte nemulţămit de cruzimile voievodului Ştefan (Tomşa)[448], a trecut din a sa pornire de partea lui Alexandru, împreună cu oştenii săi şi i-a adus cheile cetăţii, pe care a pus-o în întregime în slujba lui, astfel încât armata a trecut uşor în Moldova, şi în semn de bucurie s-au tras câteva salve de tun ... ”[449].

În scurta domniei a lui Alexandru Movilă (21 noiembrie 1615-iulie 1616) cetatea s-a aflat în mâinile polonilor, dar deja în primele luni ale domniei lui Radu Mihnea (iulie 1616-februarie 1619), polonii în frunte cu Zolkiewski se retrag din cetate[450], iar în locul lor sunt instalaţi pârcălabii **Iochim** şi **Ionaşco**. După datele documentare, ei sunt atestaţi din 12

437. Miron Costin, *Letopiseţul Ţării Moldovei*, în Miron Costin, „Opere”, Bucureşti, 1958, p. 72, 75.
438. Al. Gonţa, **Indice de nume**, p. 290-291.
439. **Moldova în contextul relaţiilor politice,** doc.112, p. 203.
440. Hurmuzaki E., **Documente,** Supl. II/2,Bucureşti, 1895, p. 369-375; Şt. Gorovei, **Anastasie Crimca**, în *Mitropolia Moldovei şi Sucevei*, 1979, nr. 1-2, p. 148.
441. **DIR A,** veacul XVII, vol. III, doc. 275, 303, 311; Şinţa fost pârcălab – 1 septembrie 1638 (**DRH A,** vol. XXIV, doc. 465, p. 438).
442. **DIR A,** veacul XVII, vol. III, doc. 311, p. 211-213.
443. Gonţa Al., ***Indice de nume***, p. 644.
444. Corfus I., **Documente din arhivele polone. Sec. XVI şi XVII**, Bucureşti, 2001, doc. 97, p. 203.
445. **DIR A**, veacul XVII, vol. III, doc.317.
446. 1615 septembrie –octombrie are loc răscoala marii boierimi moldovene împotriva lui Ştefan Tomşa. Sprijinit de târgoveţi domnul înfrânge pe răsculaţi lângă Iaşi, 75 de boieri sunt executaţi. (**Istoria României în date,** Bucureşti, 1971, p. 133).
447. **Călători străini despre Ţările Române,** Vol. 4, p. 392-393.
448. N. Iorga, **Neamul românesc în Basarabia**, vol. I, Bucureşti, 1995,p. 188.

octombrie 1616 şi se menţin la Hotin până la 20 aprilie 1617[451]. Într-un document din 10 mai 1620 de la Gaspar voievod este menţionat "sluga noastră *Ionaşco Paicul* biv pârcălab şi cneaghina lui Todosia"[452], care poate să fie identic cu pârcălabul de la Hotin.

Este interesant să arătăm, că *Iochim* (Iacomi, Iachim, Iacomie, Iachimi) pe când era pârcălab la Hotin făcea parte din sfatul domnesc a lui Radu Mihnea, fapt care ne determină să-l considerăm o persoană de încredere a acestui voievod. Iacomi era de asemenea grec de origine[453]. Până la această dată, fie în domnia lui Alexandru Movilă, fie a altui domnitor, după câte se vede Iacomi a fost un timp scurt postelnic, fiind menţionat cu această dregătorie în actul din 26 iulie 1616[454]. După cum reiese din acelaşi act, el deţinuse această dregătorie ceva mai înainte de a ocupa scaunul pârcălăbiei de Hotin. La această dată, el era stăpân în Vojca, ţinutul Sorocii[455]. Faptul, că documentele anterioare nu atestă prezenţa sa şi a unor predecesori ai săi în Moldova ne face să credem, că grecul Iacomi a poposit în ţară destul de recent. După 20 aprilie 1617 şi până la sfârşitul domniei lui Radu Mihnea, Iacomi dispare din anturajul voievodului, dar se pare a rămas în Moldova, deoarece sub următorul domn, Gaspar Graţiani (1619 febr. 9 – 1620 sept. 10) este atestat la 6 mai 1619 ca staroste de Putna[456]. Iacomi a fost căsătorit cu o oarecare Păscălina (nume destul de frecvent întâlnit în Moldova în această perioadă), numită ulterior Păscălina Iacomiasa[457], care probabil se trăgea dintr-un neam de proprietari băştinaşi. N. Stoicescu identifică un fiu al lor pe nume Dumitrache, menţionat în 1628[458]. Însăşi faptul cum era ortografiat numele fiului arată, că era urmaşul unui grec. Probabil, pe când era staroste de Putna, Iacomi a încetat din viaţă, din care cauză dispare din documentele vremii. Ne face să afirmăm aceasta şi faptul, că în 1621-1622 soţia sa, Păscălina Iacomiasa cumpăra şi i se întărea moşia Ruşi[459] (în mod normal asemenea acţiuni erau întreprinse de capii familiei). Faptul, că după moartea sa, atât soţia cît şi fiul ei sunt atestaţi în Moldova arată că ei au rămas în ţară.

Conform unui document datat aproximativ cu 20 aprilie 1617 pârcălabi la Hotin sunt deja **Nicula** şi **Constantin Roşca,** care se menţin aici până la 15 mai 1618[460], iar după această din urmă dată, continuă Nicula căruia i se alătură **Tudori**[461] la 17 decembrie 1618[462]. Acesta va deţine funcţia până la 13 aprilie 1619[463]. Din sursa de la 17 decembrie 1618 mai constatăm, că Constantin Roşca este numit pârcălab la Suceava. Într-un document din perioada 11 aprilie 1619 – septembrie 1620, în sfatul domnesc este menţionat ca pârcălab la Hotin

449. **MEF**, vol. I, doc. 134, 138; **DIR A**, veacul XVII, vol. 4, doc. 89,129, 144, 145, 152, 154, 157 165, 171, 174-179, 182, 185.
450. Ghibănescu Gh., **Surete şi izvoade**, vol. 9, Iaşi, 1914, p. 100.
451. **DRH**, vol. XIX, p. 161.
452. **DIR A**, veacul XVII, vol. 4, p. 10, 16.
453. **DIR A**, veacul XVII, vol. 4, p. 10.
454. **DIR A**, veacul XVII, vol. 4, p. 338; Informaţia este reluată în actul din 1625 (**Ibidem**, XVII, vol. 5, p. 346); Stoicescu N., **Dicţionarul marilor dregători,** p, 409.
455. **DIR A**, veacul XVII, vol. 5, p. 67, 237, 316.
456. Stoicescu N., **Dicţionarul marilor dregători**, p, 409.
457. **DIR A**, veacul XVII, vol. 5, p. 67, 237.
458. **DIR A**, veacul XVII, vol. 4, doc. 186, 198, 284, 302-321; Stoicescu N., **Dicţionarul marilor dregători,** p. 434; **MEF**, vol. I, doc. 142,146, 148; Ghibănescu Gh., **Surete şi izvoade**, vol. 5, Iaşi, 1908, p. 252.
459. Lui Tudor pârcălab de Hotin i se întăreşte un sat la 13 aprilie 1619 (**DIR A**, veacul XVII, vol. 4, doc. 399, p. 320).
460. **DIR A,** veacul XVII, vol. 4, doc. 370, p. 301-302.
461. **DIR A**, veacul XVII, vol. 4, doc. 399.

Bolea[464]. La 3 aprilie 1620 Constantin Roşca se reîntoarce la Hotin[465]. Împreună cu el de astă dată se află aici **Amadi**[466]

Amadi (Annibale Amati din Pistola[467], Amatti, Iamandi, Amandi, Anibală). Pînă a deveni pârcălab în 1620, el e menţionat ca „secretar"[468], adică diac. Se vede, că ştiinţa de carte, cunoaşterea limbilor străine i-au dat posibilitate să se manifeste din plin, devenind ulterior, dregător la Hotin. Este atestat la Hotin până la 20 aprilie 1620[469], probabil, el s-a menţinut în această dregătorie până la sfârşitul domniei lui Gaspar Graţiani (1619 febr. 9– 1620 sept. 10), când în urma luptei de la Ţuţora el a cedat cetatea polonezilor[470].

La 20 aprilie 1620, *Constantin Roşca*[471] este trimis la principele Transilvaniei ca sol din partea domnului Gaspar Graţiani, pentru a-l convinge pe acela de bunele sale intenţii[472]. Constantin Roşca a deţinut iniţial slujbe dregătoreşti de mare postelnic în Ţara Românească, iar în Moldova - cea de mare vistiernic, pârcălab de Hotin în două rânduri, pârcălab de Suceava[473] şi de mare vornic în Ţara de Jos. Tot el l-a însoţit pe domnul Miron Barnovschi la Poartă (1633), de unde a fost trimis de noul domn Moise Movilă să prindă pe Lupu Coci vornic[474] (viitorul domn Vasile Lupu) .

Tudori (Tudor, Tudorie, Tuduri, Tudoris) va mai deţine dregătorie la Hotin şi în alte două rânduri: din 15 martie 1624 până la 1 iunie 1625[475] şi din 18 martie 1631 până în aprilie 1633[476]. El face parte şi din membrii sfatului domnesc în ambele domnii ale lui Radu Mihnea (1616-1619; 1623 -1626)[477], apoi în cele ale lui Moise Movilă (1630-1631) şi a lui Alexandru Iliaş (1631-1633). Se vede, că Tudori era un demnitar apropiat a lui Radu Mihnea şi s-a menţinut la Hotin până către sfârşitul ultimei sale domnii. După cum aflăm din actul de vânzare-cumpărare din 13 aprilie 1619 Cârstina, soţia pârcălabului de Hotin, Gheorghe Izlozeanu vinde satul Păltiniş „panului şi prietenului nostru Tudorie, pârcălab de Hotin"[478].

---

462. **DIR A,** veacul XVII, vol. 4, doc.393, p. 316-317.
463. **DIR A**, veacul XVII, vol. 4, doc. 569, p. 438-450.
464. **DIR A**, veacul XVII, vol. 4, doc.573, 582.
465. Iorga N., **Neamul românesc în Basarabia**, vol. I, Bucureşti, 1995,p. 189.
466. **DIR A**, veacul XVII, vol. 4, doc. 569, 574, 580.
467. **DIR A**, veacul XVII, vol. 4, doc. 573, 582.
468. Floareş Dan, **Domnia lui Gaspar Graţiani**, în **Ioan Neculce**, II-III, Iaşi, 1996-1997, p. 32. Acelaşi autor vorbeşte de „o succesiune de 6 pârcălabi" la Hotin în domnia lui Gaspar Graţiani (**Ibidem,** p. 32), care nu se confirmă documentar.
469. Despre familia lui Constantin Roşca vezi documentul din 12 aprilie 1620 (**DIR A**, veacul XVII, vol. 4, doc. 578), despre moşiile lui vezi **Ibidem**, doc. 579.
470. Gonţa Al. , **Legăturile economice dintre Moldova şi Transilvania în sec. XIII-XVII,** Bucureşti, 1989, p. 181.
471. **DIR A,** veacul XVII, vol. 4, doc.370.
472. Miron Costin, **Letopiseţul Ţării Moldovei**, în Miron Costin, *Opere*, Bucureşti, 1958, p. 104-105.
473. **DIR A**, veacul XVII, vol. 5, doc. 356, 360-362, 365-367, 389, 400, 403, 458; Iorga N. , **Legăturile româneşti cu Muntele Sinai. Observaţii la comunicarea d-lui M. Beza**, în *Analele Academiei Române.* Mem. Ist., Ser. III, Vol. XIII, Bucureşti, 1932-1933, p. 337
474. **MEF,** vol. 3, doc. 131; **CDMB**, Supl. I, p. 170; Stoicescu N., **Dicţionarul marilor dregători**, p. 413; **MEF,** vol. 3, doc. 131; **Documente privitoare la istoria oraşului Iaşi, Vol. I. Acte interne (1408-1660),** Editate de Ioan Caproşu şi Petronel Zahariuc, Iaşi, 1999, doc. 213; **CDMB**. Supl. I, Bucureşti, 1975, p. 170; Codrescu Th., **Uricariul,** vol. 2, Bucureşti, 1889, p. 51; **DRH A**, vol. XXI, doc. 146, 169, 188, 203, 218; **CDMB**, vol. II, p. 193. Tudori, fost pârcălab – 25 ian. , 14 mart.1635 (**DRH A**, vol. XXIII, doc. 23, 57, 58).
475. După izvoare nu se confirmă prezenţa neîntreruptă în sfatul domnesc din 1618-1624, precum consideră Al. Gonţa (Gonţa Al. , **Indice de nume**, p. 704).
476. **DIR A**, veacul XVII, vol. 4, doc. 399., p. 320.

Despre Tudori documentele mai arată, că ştia limba greacă şi probabil era grec de origine. Ne-a determinat să admitem aceasta, faptul, că el în unele documente pe lângă semnătură mai adăuga fraze întregi în limba greacă[479]. Totodată, pare să ne confirme, că „Tudoris" era grec, pe de o parte faptul, că era bun prieten cu grecul Gheorghe Izlozeanu (Kattaratos), iar pe de altă parte, că el a deţinut înalte dregătorii doar până la urcarea în scaun a lui Vasile Lupu, domn care s-a înălţat şi datorită atitudinii sale ostile faţă de grecii din Ţara Moldovei. După cum se vede din zapisul din 1632-1633, Tudori era fratele mai mic a vornicului Gavrilaş[480], care, de asemenea, va deţine dregătoria de pârcălab la Hotin. Pornind de la faptul, că Gavrilaş semnează „"Gavrilaş Matiaşovici"[481] putem conchide că Tudori şi Gavrilaş erau fiii lui Matiaş, diac din Şirăuţi. Investigaţiile privind originea etnică, familia şi înrudirile pârcălabului Tudori poate fi obiectul de studiu a unor cercetări aparte. În domnia lui Vasile Lupu, Tudori mai este menţionat în câteva rânduri[482], dar fără a ocupa vreo înaltă dregătorie.

În septembrie 1620 Gaspar Graţiani se aliază cu oastea polonă condusă de hatmanul Zolkiewski, împotriva otomanilor, care intraseră în Moldova. Domnitorul permite instalarea unei garnizoane polone în cetatea Hotinului. La 19 septembrie 1620 are loc lupta de la Ţuţora, unde forţele moldo-polone sunt înfrânte de turci. În anul următor se va da o altă luptă lângă Hotin. Pierderile otomanilor, ca de altfel şi ale polonezilor au fost destul de mari. Potrivit relatărilor călătorului turc Evlia Celebi „aici au sorbit cupa morţii ... şapte mii de ostaşi" (turci)[483], după care la 9 octombrie 1621 se încheie pacea turco-polonă de la Hotin, unde suzeranitatea Porţii asupra Moldovei este confirmată şi Hotinul este restituit de poloni Moldovei. Garnizoana poloneză din Hotin a fost înlocuită cu una moldovenească[484].

Aproape în tot timpul domniei lui Alexandru Iliaş (1620 sept. – 1621 oct.) la Hotin a pârcălăbit **Barnovschi (Miron),** mai întâi cu **Luchian** (1 septembrie 1620[485]; 13 martie 1621[486]), apoi cu **Gorgan** (10-30 martie 1621[487]). La 13 aprilie 1621 mai aflăm la Hotin un alt pârcălab cu numele de **Apostol**, care semnează greceşte o mărturie de vânzare-cumpărare[488].

Miron Barnovschi s-a aflat la Hotin până în vara anului 1621 (ultima menţiune 15 iunie)[489], iar din 14 septembrie a acelui an îl aflăm în scaunul pârcălăbiei de la Suceava[490]. Miron Barnovschi, fiind vorba de viitorul domn al Ţării Moldovei (1626-1629), a mai deţinut şi alte dregătorii, cum ar fi cea de spătar, staroste de Cernăuţi, hatman şi pârcălab de Suceava. A slujit pe Radu Mihnea cu „slujbă dreaptă şi cu vărsare de sânge"[491]. De la 20 ianuarie

---

477. Vezi zapisul din 1632-1633 (**DRH A**, vol. XXI, doc. 188, p. 245-246).
478. **DRH A,** vol. XXI, doc. 188, p. 245-246.
479. **DIR A,** veacul XVII, vol. 4, p. 230, 354.
480. Tudori, fost pârcălab – 25 ian. , 14 mart.1635 (**DRH A**, vol. XXIII, doc. 23, 57, 58); (Ghibănescu Gh., **Surete şi izvoade**, vol. 3, Iaşi, 1907, doc.164/1, 164/7, p. 287-295).
481. **Călători străini despre Ţările Române**, Vol. 4, Bucureşti, 1976, p. 423.
482. Miron Costin, **Letopiseţul Ţării Moldovei**, în Costin Miron. *Opere*, Bucureşti, 1958, p. 84-85; **Istoria României în date,** Bucureşti, 1971, p. 134
483. Document datat aproximativ <1620 sept. 1 – 1621, aug. 31> (**DIR A**, veacul XVII, vol. 4, doc. 627, p. 493-496).
484. **DIR A**, veacul XVII, vol. 5, doc. 20-23
485. **DIR A,** veacul XVII, vol. 5, doc. 19, 26,29, 30, 32, 33, 35.
486. **DIR A**, veacul XVII, vol. 5, doc. 52, p. 46-47.
487. **DIR A**, veacul XVII, vol. 5, doc. 68, p. 57.
488. **DIR A**, veacul XVII, vol. 5, doc. 82, p. 64.
489. Stoicescu N. , **Dicţionarul marilor dregători**, p. 344.

1626, fiind „omu de ţară şi fără coconi şi cunoscut împărăţiei cu slujbele ce făcusă la Hotin ... şi ştiut şi căpeteniilor tătăreşti ... cu care legasă priieteşug", a fost ales domn „cu glasurile tuturora"[492]. Datorită acestei prietenii cu tătarii a evitat un război prădalnic, puterea lor militară aruncându-se asupra leşilor. După mazilirea ce i-a venit, Miron Barnovschi pleacă „cu casa lui" la târgul său cumpărat în Ţara Leşească, „anume Ustia, cu câteva ocine, nu departe de Nistru". Va fi omorât ulterior de turci învinuit pe nedrept de trădare.

Dacă despre *Luchian* cunoaştem doar că a făcut parte şi din sfatul domnesc (1620-1621), apoi despre *Gorgan* se ştie că a mai deţinut înalta dregătorie de mare stolnic (1616-1618), şi cea de spătar (1621), iar mai târziu şi cea de mare paharnic în Ţara Românească[493]. Revine în Moldova în domnia lui Vasile Lupu, care îl omoară, învinuindu-l de „hiclenie"[494].

Cu venirea în a doua domnie la scaunul Ţării Moldovei, Ştefan Tomşa (1621-1623) îi instalează la Hotin pe pârcălabii **Ignat Ciogolea**[495] şi pe fostul staroste de Cernăuţi[496], **Alexa Musteaţă**, fiind atestaţi concomitent şi în sfatul domnesc din martie până la 5 septembrie 1622[497].

Din 26 octombrie 1622 şi până la sfârşitul domniei 25 iunie 1623 apar în sfatul domnesc ca pârcălabi la Hotin **Iuraşco Dracea**[498] împreună cu **Drăgan Tăutul** (14 februarie – 2 martie 1623)[499] şi apoi cu **Mihail Tăutul** (5 martie - 25 iunie 1623)[500]. Probabil Mihail şi Drăgan Tăutul sunt fraţi. Dacă despre Drăgan nu posedăm alte informaţii, apoi despre Mihail cunoaştem că era fiul lui Zaharia Tăutul[501] şi că la începutul carierei fusese diac, apoi al doilea logofăt[502].

În a doua domnie a lui Radu Mihnea (1623-1626) pârcălabi la Hotin sunt **Tudori** (care mai deţinuse funcţia prin 1618-1619) şi **Condrea**[503], menţionaţi în sfatul domnesc între 15 martie – 22 iulie 1624[504], iar din 24 octombrie 1624 şi până la 1 iunie 1625 sunt atestaţi **Tudori** şi **Ghica**[505]. Tudori va mai deţine un scurt timp (18-23 martie 1631[506]) funcţia împreună cu **Malcoci** la sfârşitul primei domnii lui Moise Movilă (1630-1631) şi în a doua

490. Miron Costin, **Letopiseţul Ţării Moldovei**, în Miron Costin, *Opere,* Bucureşti, 1958, p.92-93.
491. Stoicescu N., **Dicţionarul marilor dregători**, p. 187-188.
492. Costin Miron. **Letopiseţul Ţării Moldovei**, în Costin Miron. *Opere*, Bucureşti, 1958, p.117.
493. Despre neamul Ciogolea vezi : Ghibănescu Gh. , **Documente**, în *Arhiva (*Iaşi), An. XV, 1904, p. 44-46
494. DIR A, veacul XVII, vol. 4, doc. 292.
495. DIR A, veacul XVII, vol. 5, doc. 148, 159, 170, 172, 186, 228-231; **Documente privitoare la istoria oraşului Iaşi**, Vol. I, doc. 146; Ghibănescu Gh., **Documente**, în *Arhiva* (Iaşi), An. XV, 1904, p. 44.
496. **DIR A,** veacul XVII, vol. 5, doc. 255-257, 263, 279, 280, 282, 308 ; **CDMB**, Supl. I, p. 148; Ghibănescu, Gh. **Surete şi izvoade**, vol. 5, Iaşi, 1908, p. 172-174.
497. **DIR A,** veacul XVII, vol. 5, doc. 255-257, 262, 280, 282.
498. **CDMB**, Supl. I, p. 148; **DIR A**, veacul XVII, vol. 5, doc. 279, p. 207-208; Ghibănescu GH. , **Surete şi izvoade**, vol. 5, p. 172-174.; L.T. Boga *Documente Basarabene*, Chişinău, 1928, p. 120, doc. LXVIII.
499. Ghibănescu Gh., **Surete şi izvoade**, vol. 5, p. 172-174;
500. Gonţa Al. , **Indice de nume**, p. 456.
501. Condrea mare vameş (1616 -1623) (Corfus I. **Documente din arhivele polone. Sec. XVI şi XVII.** Ed. de Vasile Matei, Bucureşti, 2001, p. 238; Gonţa Al. , **Indice de nume**, p. 117).
502. **DIR A,** veacul XVII, vol. 5, doc. 356, 360-362, 365-367, 389; Iorga N., **Legăturile româneşti cu Muntele Sinai. Observaţii la comunicarea d-lui M.Beza,** în *Analele Academiei Române*. Mem. Ist., Ser. III, Vol. XIII, Bucureşti, 1932-1933, p. 337
503. **DIR A**, veacul XVII, vol. 5, doc. 400, 403, 458; **CDMB**, vol. II, p. 62
504. **MEF**, vol. 3, doc. 131; **CDMB**, Supl. I, p. 170; **Documente privitoare la istoria oraşului Iaşi**, Vol. I, doc.213; Stoicescu N., **Dicţionarul marilor dregători**, p. 413.

domnie a lui Alexandru Iliaş (1631-1633) alături de acelaşi Condrea, menţionat mai sus**,** prin 8 iulie 1632- aprilie 1633[507].

Condrea (Conde, Condea, Condi, Conda) în calitate de mare vameş la 12 septembrie 1616 participă alături de mitropolitul Anastasie Crimca, de Nicoară, mare vornic al Ţării de Sus şi logofătul Mihail Tăutul la lucrările comisiei mixte moldo-polone de la Braha[508].

Se pare prima apariţie importantă a lui *Malcoci* în documentele vremii este cea din 26 iunie 1617 când Radu Mihnea voievod confirmă trecerea în stăpânirea unei case din Iaşi „boierului nostru credincios, Malcoci, mare cămătar"[509], ceea ce ar însemna că el se stabilise în capitala Moldovei de mai multă vreme şi desfăşura aici o importantă activitate cămătărească, bucurându-se de toată stima domnitorului. Nu este exclus că acest Malcoci este una şi aceeaşi persoană cu Malcoci vătaf menţionat în 1612[510]. Probabil, prin activitatea sa cămătărească, Malcoci s-a impus în cercurile înalte ale puterii ajungând peste câţiva ani pârcălab de Roman (1624, 1629), apoi mare sluger[511] şi în cele din urmă pârcălab la Hotin. Îşi încheie cariera în domnia lui Vasile Lupu ajungând mare şetrar (1641)[512]. Din cariera desemnată de Nicolae Stoicescu se vede că Malcoci era un dregător destul de văzut în anii 30-40 ai sec. al XVII-lea, fiind şi pârcălab de Roman (1624 şi 1629), mare sluger (1629), mare medelnicer (ante 1631) şi mare şetrar (1641)[513]. Se admite că era de neam grec, semnând în greceşte actul din 12 iulie 1641[514]. Malcoci pârcălab împreună cu soţia sa Varvara dăruiesc satul Şocani, ţinutul Iaşi mănăstirii Sf. Vineri din Iaşi[515].

O dată cu obţinerea scaunului domnesc de către Miron Barnovschi (20 ian. 1626 – 30 aug. 1629), la Hotin este numit fostul staroste de Cernăuţi[516] Gavrilaş sau **Gavriliţă (Matiaş[517])**, care era căsătorit cu sora voievodului, Sârbca[518]. El rămâne la Hotin între 7 februarie 1626 - 7 august 1627[519]. După această din urmă dată, el este ridicat la rangul de mare vornic al Ţării de Sus (1627-1629). Pleacă cu Miron Barnovschi din ţară (1629) cu o mare avere, de care a fost jefuit. Revenind în ţară în 1630, pleacă din nou cu cumnatul său la Poartă, iar după moartea acestuia a fost lăsat ispravnic al averii domnului. S-a menţinut în postul de mare logofăt în domnia lui Vasile Lupu (1636-1643, 1650-1651). Pe parcursul carierei a acumulat un vast domeniu, fie prin cumpărări, fie ca răsplată din partea domnului pentru slujbă dreaptă şi credincioasă. Intervine cu ajutor la lucrările de construcţie la

---

505. **DRH A**, vol. XXI, doc. 146, 169, 188, 203, 218; **CDMB,** vol. II, p. 193. Tudori, fost pârcălab – 25 ian. , 14 mart.1635 (**DRH A**, vol. XXIII, doc. 23, 57, 58).
506. Orăşel pe Nistru, vizavi de cetatea Hotinului (Corfus I., **Documente din arhivele polone. Sec. XVI şi XVII**, Bucureşti, 2001, doc. 112, p. 235-239, nota 2).
507. **Documente privitoare la istoria oraşului Iaşi,** vol. I, doc. 118, p. 161-162.
508. ***DIR A,*** veacul XVII, vol. III, p. 444.
509. Stoicescu N. , **Dicţionarul marilor dregători** , p. 413.
510. Ibidem.
511. Ibidem.
512. **Ibedem**.
513. **Documente privitoare la istoria oraşului Iaşi**, Vol. II, Iaşi, 2000, doc. 246, p. 216.
514. Fostul staroste de Cernăuţi împreună cu Petrea Scaraoţkii 1613-1615 (**DIR A**, XVII, vol. III, p. 132, doc. 205; Ghibănescu GH., **Surete şi izvoade***,* vol. 5, p. 184/4., 184/5; **Documente privitoare la istoria oraşului Iaşi,** vol. I, p. 141, doc. 101)
515. Gavrilaş Matiaşovici (**DIR A**, veacul XVII, vol. 4, p. 230, 354).
516. Stoicescu N. , **Dicţionarul marilor dregători***,* p. 414. Pe Gavrilaş Matiaş a nu-l confunda cu Gavrilaş Hâra vezi: (Gorovei Ştefan. **Gavrilaş Hâra logofăt şi Gavrilaş Matiaş logofăt**, în *AIIAI*, vol. XIX. 1982, p. 670-672); Székely M.M., **Mateiaş logofătul**, în *Magazin istoric*, 1992, nr. 7, p. 10-14, 18.
517. **DRH A,** vol. XIX, Bucureşti, 1969, doc. 20, 32, 160, 162, 165, 168-169, 171, 173, 175, 179, 213, 227

mănăstirea Bârnova,[520] pe care nu a dus-o până la capăt din cauza decesului, care a avut loc după anul 1652, averea fiindu-i împărţită între fiicele sale[521]. Este cunoscut sigiliul cu semnătura sa[522].

După Gavrilaş Matiaş scaunul de la Hotin îl deţine Gheorghe sau **Gheorghiţă Jora** fiind mai mulţi ani uricar, a fost apreciat de Miron Barnovschi, care îl ridică la rang de cămăraş, apoi de sluger[523]. În această din urmă funcţie îndeplineşte şi o misiune diplomatică în Polonia[524]. La întoarcere în patrie, voievodul îi încredinţează la 9 decembrie 1627 dregătoria de pârcălab la Hotin, pe care a îndeplinit-o până la 5 iunie 1629[525], atingând prin aceasta apogeul carierei sale[526].

La începutul celei de a doua domnii a lui Alexandru Iliaş (1631-1633) la Hotin îl aflăm în funcţie pe **Lupu (Velişcu[527]) Hăbăşescu** (29 aprilie-28 mai 1632[528]), care până la această dată a avut o bogată carieră, deţinând înalte dregătorii: logofăt, mare vornic al Ţării de Jos[529], pârcălab de Cotnari, de Neamţ[530].

În domnia lui Moise Movilă pârcălabi la Hotin sunt **Gavrilaşco** şi **Constantin Ciogolea** (15 decembrie 1633 – 15 martie 1634[531]), menţionaţi în cartea domnească din 12 martie 1634 şi ca membri ai sfatului domnesc[532]. Nu este exclus că *Gavrilaşco* este una şi aceeaşi persoană cu Gavrilaş Matiaş, (menţionat mai sus), persoană apropiată Movileştilor. *Constantin Ciogolea* a fost pârcălab la Hotin, iar în domnia lui Vasile Lupu a cunoscut o mare ascensiune ajungând vornic de Botoşani (1636-1637), vornic de poartă (1643-1646), mare clucer (1646-1648), mare medelnicer (1650) şi mare spătar (1651-1653)[533]. Frate cu Pătraşco şi Miron Ciogolea, Constantin Ciogolea a fost solul lui Vasile Lupu la Bogdan Hmelniţki după prada acestuia din 1650[534]. Fiind prins că uneltea în favoarea lui Gheorghe Ştefan (cu care se înrudea prin fratele său), a fost ucis de Vasile Lupu în 1653[535].

7. Pârcălabii hotineni de la Vasile Lupu până la Ştefăniţă Lupu

518. **Documente privitoare la istoria oraşului Iaşi**, Vol. III, Iaşi, 2000, p. 364-365, doc. 396.
519. Stoicescu N., **Dicţionarul marilor dregători,** p. 414.
520. Petronel Zahariuc, **Observaţii asupra unor sigilii medievale moldoveneşti** (I), în *Arhiva Genealogică*, 1997, nr. 1-2, 255-266, planşa II, nr. 29.
521. Stoicescu N., **Dicţionarul marilor dregători***,* p. 411.
522. Hurmuzaki E., **Documente***,* Supl. II/2, p. 576.
523. **DRH A**, vol. XIX, doc. 266-270,310,326, 330, 333, 334, 340, 341, 348, 370, 380; **CDMB**, vol. II, p. 96, 102, 398; **MEF**, vol. 3, doc. 98, 100, 109112; **Documente privitoare la istoria oraşului Iaşi**, vol. I, doc. 177, 178, 181.
524. Spiţă genealogică vezi: Ghibănescu GH., **Surete şi izvoade**, vol. 17, Iaşi, 1927, p. XVIII-XX.; vol. 22, p. 23, 121.
525. „Velişcu Hăbăşescu fost pârcălab de Hotin" (**DRH A**, vol. XXI, Bucureşti, 1971,doc. 208, p. 265).
526. **DRH A**, vol. XXI, doc. 42, 60, 93; **CDMB**, vol. II, Bucureşti, 1959, p. 165.
527. **CDMB**, vol. II, Bucureşti, 1959, p. 165.
528. Stoicescu N., **Dicţionarul marilor dregători,** p. 405.
529. Stoicescu N., **Dicţionarul marilor dregători,**p.375; Codrescu Th., **Uricariul,** vol. 5, Iaşi, 1862, p. 228, vol. 7, p. 127.
530. **MEF**, vol. 3, doc. 155, p. 315. Gh. Ghibănescu îl confundă cu Ignat Ciogolea (Gh. Ghibănescu, **Documente***,* în *Arhiva (*Iaşi), An. XV, 1904, nr. 1, p. 44. „Constantin Ciogolea ci au fost pârcălab de Hotin" (**DRH A**, vol. XXIII, doc. 61, p. 63).
531. Stoicescu N. , **Dicţionarul marilor dregători,** p.375.
532. Miron Costin, **Letopiseţul Ţării Moldovei,** în Miron Costin, *Opere*, Bucureşti, 1958, p. 133.
533. **Ibidem,** p. 136-140

Primii pârcălabi din domnia lui Vasile Lupu (1634-1653) au fost **Pătraşco Ciogolea** şi **Dumitru Buhuş,** care au deţinut funcţia de la 18 iunie 1634 până la 14 aprilie 1636[536]. Pătraşco Ciogolea se va mai afla în aceeaşi dregătorie din 6 - 7 aprilie 1637, de astă dată cu **Toader Petriceico**[537], din data 15-22 martie 1638 împreună cu **Popescul**[538], iar cu **Constantin Stârcea** din <1 septembrie 1638 – 31 august 1639 >[539]. În zapisul de vânzare de la 18 septembrie 1635 semnează ca martor „**Gheorghie Dondăş**, namesnic de Hotin", care a îndeplinit un scurt timp funcţia de pârcălab[540].

Pătraşco Ciogolea a deţinut unele dregătorii şi până la Vasile Lupu, dar cele mai înalte ranguri boiereşti le-a ocupat în domnia acestuia, ajungând logofăt[541], în două rânduri pârcălab de Hotin (18 iunie 1634- 16 februarie 1640[542] şi 25 noiembrie 1648-20 ianuarie 1650[543]), precum şi mare stolnic. Susţinându-l pe Gheorghe Ştefan în lupta pentru tron, este omorât de Vasile Lupu în mai 1653[544] împreună cu fratele său Constantin.

Dumitru Buhuş a avut o ascensiune îndelungată, ocupând dregătoriile de postelnic, logofăt, vistiernic, mare vistiernic. În domnia lui Vasile Lupu e numit pârcălab la Hotin (24 ianuarie 1635[545]), funcţie pe care o deţine până la 14 aprilie 1636[546], după Stoicescu până la 10 mart. 1637[547]. Din timpul exercitării acestei funcţii ne-a parvenit o informaţie care-l caracterizează ca: "un om demn şi înţelept, cum sunt puţini între ai lui"[548]. A mai deţinut ulterior dregătoria de vistiernic, pârcălab de Neamţ, mare spătar. Pe parcursul vieţii a acumulat un vast domeniu funciar. Moare în 1647, fiind înmormântat la biserica sa din Criveşti, ţinutul Neamţ[549].

---

534. Ghibănescu Gh., **Documente**, în *Arhiva* (Iaşi), An. XV, 1904, nr. 1, p. 45; **DRH A**, vol. XXIII, doc. 54, 64, 68, 69, 72, 76-78, 93, 315, 334, 348, 365, 380, 389, 391, 397, 399; **CDMB**, Supl. I, p. 184; **CDMB**, vol. II, p. 234; **MEF**, vol. 3, doc. 169; Stoicescu N. , **Dicţionarul marilor dregători** , p.375
535. **DRH A**, vol. XXIV, doc. 54, 56, 57.
536. **DRH A,** vol. XXIV, doc. 275, 278, 290, 291.
537. **DRH A**, vol. XXIV, doc. 120, 457, 459.
538. **DRH A**, vol. XXIII, doc. 240, p. 284-285.
539. Stoicescu N., **Dicţionarul marilor dregători**, p. 375-376.
540. Ghibănescu GH., **Documente**, în **Arhiva** (Iaşi), An. XV, 1904, nr. 1, p. 45; Stoicescu N., **Dicţionarul marilor dregători,** p. 375-376; **DRH A**, vol. XXIII, doc. 51-78,93, 150, 216, 235, 315, 365,389, 391, 397-399, 423; **Calendar bisericesc 1930**, p. 76; **CDMB**,. Supl. , vol. I, Bucureşti, 1975, p. 184, 192; **DRH A,** vol. XXIV, doc. 38, 54,56,57,85.
541. Corfus I., ***Noi informaţii despre români în vechi ediţii polone de documente,*** în *Revista de istorie*, Bucureşti, 1978, nr. 6, p. 494; **CDMB,** Supl. I, p. 226,; **MEF,** vol. 4, doc. 92.
542. Miron Costin, **Letopiseţul Ţării Moldovei**, în Miron Costin, *Opere*, Bucureşti, 1958, p.140. Despre familia lui Pătraşco Ciogolea vezi documentul din 4 mai 1637 (**DRH A**, vol. XXIII, p. 87, doc. 87).
543. Stoicescu N., **Dicţionarul marilor dregători,** p. 355.
544. **DRH A**, vol. XXIII, doc. 54, 64, 68, 69, 72, 76-78, 93, 315, 334, 348, 365, 380, 389, 391, 397, 399; **CDMB**, Supl. I,p. 184; **CDMB**, vol. II, p. 234; **MEF**, vol. 3, doc. 169.
545. Stoicescu N., **Dicţionarul marilor dregători,** p. 355. Într-un act particular din 4 mai 1637 Buhuş Dumitru e menţionat ca pârcălab de Hotin. Noi considerăm că acest act este mai curând un fals, de aceea nu a fost luat în consideraţie la determinarea limitelor cronologice a aflării lui în dregătoria de la Hotin. Ne-a determinat să considerăm că avem de a face cu un fals deoarece, de exemplu, Constantin Stârcea, care, de asemenea, figurează în acest document nu putea să poarte la acea dată calificativul de „ biv pârcălab Hotininscoi" din simplul motiv că, după cum reiese din totalitatea informaţiilor din acea perioadă, acesta din urmă va deveni pârcălab de Hotin doar în 1638. Acest document a fost apreciat drept autentic de autorii volumului (DRH A, vol. XXIV, doc. 85, p. 83-84).
546. **Călători străini despre Ţările Române**, vol. 5, Bucureşti, 1973, p. 113, 116-117.
547. Stoicescu N. , **Dicţionarul marilor dregători**, p. 355.

Toader Petriceico a fost mare armaş, vornic de Câmpulung, mare jitnicer şi pârcălab la Hotin (21 iulie 1636 - 6-7 aprilie 1637)[550], după care va mai deţine dregătoria de mare vornic al Ţării de Sus. După ce a fost trimis de Vasile Lupu să îndrepte hotarul cu Transilvania (1641)[551], va fi numit din nou pârcălab la Hotin (1 aprilie 1545 – 12 februarie 1546; 19 iunie 1547-13 iunie 1548[552]).

Popescul (Ionaşco[553]?), fost pârcălab de Ştefăneşti, e numit la Hotin împreună cu Pătraşco Ciogolea din 14-22 martie 1638[554], iar din 27 martie 1640 – 22 august 1641 împreună cu Constantin Stârcea[555] (după N. Stoicescu ca pârcălab până la 25 octombrie 1641[556], după Gh. Ghibănescu şi în 1642 ca pârcălabi în divanul domnesc [557]). În continuare va mai fi numit pârcălab la Dorohoi şi vornic de poartă[558].

Constantin Stârcea şi-a început activitatea ca simplu diac în domnia lui Vasile Lupu, fiind ridicat ulterior la dregătoria de pârcălab de Hotin la 8 iunie 1637[559]; 1638 septembrie 1- până la 1644[560]. El şi-a exercitat funcţia în acelaşi timp cu Pătraşco Ciogolea (1638-1639[561]), cu Popescul (1640-1641[562]) şi cu Trandafir (1644[563])

După ce apare în rang de pârcălab la Hotin doar în luna martie 1642[564] (la 19 octombrie 1642, menţionat în rang de comis[565]), **Balan Haţimirschi**[566] îndeplineşte această funcţie fără întrerupere în anii următori 1643-1646[567]. Împreună cu acesta din urmă, la 31 martie 1643 este menţionat şi **Apostol,** ambii fiind atestaţi în sfatului domnesc a lui Vasile Lupu ca pârcălabi de Hotin[568], împreună cu **Iorga Trandafir** la 18 aprilie 1644 şi 17

548. **CDMB**, Supl. I, p. 190; **DRH A,** vol. XXIV, doc. 54, 56, 57.
549. Andrei Veress, **Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei şi Ţării Româneşti**, vol. X, Bucureşti, 1938, p. 104-105, Apud Stoicescu N., **Dicţionarul marilor dregători**, p. 426.
550. **CDM B**, Supl. I, p. 216; Stoicescu N. , **Dicţionarul marilor dregători**, p. 426; **MEF**, vol. 4, doc. 75, 85.
551. Stoicescu N., **Dicţionarul marilor dregători,** p. 426.
552. **DRH A**, vol. XXIV, doc. 272, 275, 278, 290, 291.
553. **Documente privitoare la istoria oraşului Iaşi**, vol. I, doc. 286, 298, Sava A., **Documente** *Lăpuşna*, Bucureşti, 1937, doc. 36.
554. Stoicescu N. , **Dicţionarul marilor dregători,** p. 442; Codrescu Th., **Uricariul,** vol. 23, Bucureşti, 1895, p. 155
555. Ghibănecsu Gh., **Divanele domneşti sec. XVII,** în *Arhiva*, (Iaşi), 1916, nr.1-2, p.52.
556. Stoicescu N., **Dicţionarul marilor dregători***,* p. 426,.
557. **DRH A**, vol. XXIV, doc. 120.
558. **DRH A**, vol. XXIV, doc.457, 459; D. Ciurea, **Aspecte din situaţia socială a Moldovei în sec. XVII-XVIII***,* în *AIII*, vol. XXIV, 1987, vol. II, p. 150; Ghibănescu Gh., **Documente**, în *Arhiva*, (Iaşi), XV, 1905, nr. 1, p. 45; **Călători străini despre Ţările Române***,* vol. 5, Bucureşti, 1975, p. 166; **Documente privitoare la istoria oraşului Iaşi**, vol. I, doc. 286, 298; A. Sava, **Documente Lăpuşna**, doc. 36; Stoicescu N., **Dicţionarul marilor dregători,** p. 442.
559. ***DRH A***, vol. XXIV, doc.457, 459; Ghibănescu Gh., **Documente,** în *Arhiva*, (Iaşi), XV, 1905, nr. 1, p. 45;
560. **Documente privitoare la istoria oraşului Iaşi**, vol. I, doc. 286, 298, A. Sava, **Documente Lăpuşna**, doc. 36.
561. Gh.Ghibănecsu, **Divanele domneşti sec. XVII**, în *Arhiva*, (Iaşi), 1916, nr.1-3 p.53.
562. Stoicescu N., **Dicţionarul marilor dregători,** p. 348; Paul Mihail, **Documente şi zapise moldoveneşti de la Constantinopol (1607-1806)**, Iaşi, 1948, p. 42, doc. 30.
563. **MEF,** vol. 4, doc. 16.
564. Cu numele de Haţimirschi apare în documentul din 18 aprilie 1644 (**CDMB**. Supl. I, p. 212).
565. 31 martie 1643 (A. Sava, **Documente Lăpuşna**, doc. 40); 17 aprilie1644 (**MEF,** vol. 4, doc. 33); 18 aprilie 1644 (**CDMB**, Supl. I, p. 212); 7 iulie 1644 (Stoicescu N., **Dicţionarul marilor dregători**, p. 348); 1 aprilie 1645 (**CDMB**, Supl. P. 216); 22 iunie 1646 (Boga L.T., **Documente basarabene**, XV, Chişinău, 1932, p. 10, doc. XIII); 17 septembrie 1646 (**CDMB**, Supl., 220).
566. Sava A., **Documente Lăpuşna**, doc. 40.

septembrie 1646, iar[569] la 1 aprilie 1645 cu **Toader Petriceico**[570] (vezi mai sus). La 13 februarie 1643 mai este atestat ca pârcălab la Hotin şi fostul vistiernic **Ionaşco Rusul**[571].

Bălan Haţimirschi este o figură destul de importantă în domnia lui Vasile Lupu, fiind ridicat la rang de postelnic, agă, mare comis. Se pare că dregătoria de pârcălab a fost ultima în cariera sa. Se stinge din viaţă înainte de 8 octombrie 1655[572].

Apostol, menţionat mai sus alături de Bălan Haţimirschi, mai îndeplinise funcţia la Hotin pe parcursul întregului an 1642 (30 martie - 19 octombrie)[573]. Apostol a fost un dregător important sub mai mulţi domnitori, ajungând între anii 1625-1643 la rang de mare uşar, mare armaş, mare pitar, mare medelnicer şi pârcălab la Hotin (31 martie 1643). După câte se vede este una şi aceeaşi persoană cu Apostol, care va deveni pârcălab de Orhei în 1645[574], era fiul lui Ionaşco Rusul[575].

Iorga Trandafir, poate fi unul dintre cei doi Iorga, greci de origine, caracterizaţi de N. Stoicescu sau poate o a treia persoană[576].

În anii 1649-1653 pârcălab la Hotin este **Ionaşco**[577] (a nu-l confunda cu Ionaşco Rusu, arătat mai sus). În 1650 acest Ionaşco participă activ la evenimentele războiului lui Bogdan Hmelniţchi cu polonii. În legătură cu aceste evenimente el apare într-un epizod din cronica lui Miron Costin cu numele de Ionăşcuţă: „de care izbândă a leşilor, dacă au înţeles Vasile vodă den Ionăşcuţă pârcălabul de Hotin, l-au îmbrăcat cu haină cu soboli, avându nădejdea că cu aceea izbândă a leşilor va hălădui de cuscria lui Hmil"[578]. În cadrul aceloraşi evenimente Ionaşco pârcălab de Hotin este trimis la 18 septembrie 1651 de către Vasile Lupu la ginerele său Janus Radziwill[579]. Cu această ocazie el duce o scrisoare a domnitorului şi lui Nicolae Potocki, mare hatman[580] al Poloniei. Ionaşco rămâne un timp (26 iulie - 19 octombrie 1653[581]) la Hotin şi în domnia lui Gheorghe Ştefan. După câte se vede în această perioadă Gheorghe Ştefan întreţinea legătura cu regele Poloniei anume prin acest Ionaşco, pârcălab de Hotin (menţionat ca „Ionaşco Cuparul, pârcălabul Hotinului"[582]), după cum reiese din scrisoarea de la 20 august 1653 a voievodului moldovean către marele cancelar al Poloniei,

---

567. **CDMB,** Supl. vol. I, p.212, 220.
568. **CDMB**, Supl.vol. I, , p. 216.
569. **CDMB**, vol. II, p. 334. Probabil Ionaşco Rusu, care este menţionat ca pârcălab de Hotin era mai curând pârcălab de Orhei (Stoicescu N., **Dicţionarul marilor dregători**, p. 440; A. Eşanu, V. Eşanu, **Moldova medievală. Structuri executive militare şi ecleziastice,** Chişinău, 2001, p. 48-49).
570. Stoicescu N., **Dicţionarul marilor dregători**, p. 348.
571. **MEF**, vol. 4, doc. 11, 16; Stoicescu N., **Dicţionarul marilor dregători**, p. 339.
572. Stoicescu N, **Dicţionarul marilor dregători**, p. 339, **MEF**, vol. 4, doc. 11, 16; **DRH A,** vol. XXVI, doc. 392, p. 324-326**.** Eşanu A..,EşanuV., **Moldova medievală. Structuri executive, militare şi ecleziastice,** Chişinău, 2001, p. 49.
573. Ghibănescu Gh. , **Surete şi izvoade**, vol. 4, Iaşi, 1908, p. 226-228.
574. Stoicescu N. , **Dicţionarul marilor dregători**, p.410-411.
575. 1649 august 22 (**MEF**, vol. 4, doc. 90) , 95; 1650 (Miron Costin, **Letopiseţul Ţării Moldovei** , în Miron Costin, *Opere*, Bucureşti, 1958, p. 134); 1651 martie 26 (**MEF**, vol. 4, doc.95).
576. Miron Costin, **Letopiseţul Ţării Moldovei** , în Miron Costin, *Opere*, Bucureşti, 1958, p. 134.
577. CorfusI., Documente din arhive polone, Sec. XVII*,* Bucureşti, 1983, doc. 116, p. 188-189, nota 1.
578. **Ibidem***,* doc. 116, p. 188-189.
579. **Ibidem***,* doc. 116, 117, 118, 119, 134, 135. Nicolae Iorga, **Studii şi documente cu privire la istoria românilor,** Vol. XX, Bucureşti, 1911, p. 212; Virgil Cândea, **Mărturii româneşti de peste hotare**, vol. I, Bucureşti, 1991, p. 354.
580. Corfus Ilie, **Documente din arhive polone, Sec. XVII**, Bucureşti, 1983, doc. 116, 117; Nicolae Iorga, **Studii şi documente privitoare la istoria românilor**, vol. XX, p. 212; Virgil Cândea, **Mărturii româneşti de peste hotare,** vol. I, Bucureşti, 1991,p. 354.

Ştefan Koryczynski[583]. Nu încape îndoială că Ionaşco pârcălabul de Hotin, Ionaşco Cuparul şi Ionăşcuţă este una şi aceeaşi persoană cu Ionăşcuţă Ifrimovici, pe care Gh. Ghibănescu îl identifică în componenţa sfatului domnesc din anii 1650-1653[584]. Exercitându-şi funcţia şi sub Gheorghe Ştefan, pârcălabul de Hotin, Ionaşco este implicat în vara anului 1653 într-un şir de acţiuni legate de reglementarea relaţiilor dintre poloni şi tătari, moldoveni şi poloni ş.a. Astfel, pârcălabul Ionaşco este trimis la regele Poloniei Jan Cazimir (20 august 1653) cu scopul stabilirii legăturii dintre noul domn şi rege, şi de a destrăma alianţa cazacilor şi tătarilor, ceea ce-i reuşeşte. Prin aceeaşi acţiune diplomatică pârcălabul hotinean reuşeşte să obţină de la rege şi ajutor militar pentru domnul Moldovei[585]. În octombrie 1653 Gheorghe Ştefan trimite ajutor polonezilor 1000 de oşteni în frunte cu un „comandant de bun neam, domnul Ionaşco cuparul, pârcălabul Hotinului"[586]. După 1653 soarta lui Ionaşco rămâne necunoscută.

Dintr-un act de la 26 martie 1651 alături de Ionaşco pârcălab de Hotin figurează cu aceeaşi funcţie un grec - **Iane**[587], fost mare sluger (1638-1642). Nicolae Stoicescu îl identifică cu *Pîrvan Iane* (grec de origine) pârcălab la Hotin şi la 14 aprilie 1652[588]. La 20 august 1653 este menţionat „Iani, grecul, care sub Vasile domnul a fost pârcălab şi vameş la Hotin"[589], de unde reiese că în ultimul an de domnie a lui Vasile Lupu nu mai deţinea nici o dregătorie.

Nicolae Stoicescu îl identifică la Hotin şi pe pârcălabul **Coste (Constantin, Costaşco) Moţoc,** din neamul de boieri Moţoc**,** care a activat aici în trei rânduri: 1652 februarie 27 – aprilie 14; 1658 mai 9 –1659 martie 28 şi 1662 ian. 25 -1663 mai 22[590].

În documentul din 29 iulie 1665 este menţionat ca „fost pârcălab" de Hotin **Efrim Hâjdău,** care la această dată nu mai era în viaţă, deoarece copiii săi împart între ei moşiile ce-i aparţinuseră[591]. După unii istorici el a deţinut funcţia în domnia lui Vasile Lupu[592], după alţii – el a fost pârcălab în domnia lui Gheorghe Ştefan[593]. Ionaşco Cuparul, menţionat mai sus a fost mai curând pârcălab la Hotin concomitent (1651-1653) cu Efrim Hâjdău. Fiind timpuri grele de război Ionaşco era antrenat permanent de Vasile Lupu în diverse misiuni

---

581. Corfus Ilie, **Documente din arhive polone. Sec. XVII**, Bucureşti, 1983, doc. 119, p. 192-193.; **Suceava. File de istorie. Documente privitoare la istoria oraşului 1388-1918**, Vol. I, Bucureşti, 1989, doc. 162, p. 292.
582. Ghibănescu Gh., **Divanurile domneşti sec. al XVII-lea**, în *Arhiva*, (Iaşi), A. XXVI, 1915, nr. 1-3, p. 60, 82, 83, 84.
583. Corfus Ilie, **Documente din arhive polone. Sec. XVII**, Bucureşti, 1983, doc. 117, 189-190; Ion Ieremia, **Politica externă a Moldovei la mijlocul sec. al XVII –lea (1634-1658),** Chişinău, 1999, p. 213.
584. Corfus Ilie, **Documente din arhive polone. Sec. XVII**, Bucureşti, 1983, doc. 134, 135.
585. **MEF**, vol. 4, doc. 95.
586. Stoicescu N., **Dicţionarul marilor dregători**, p. 426.
587. Corfus Ilie, **Documente din arhive polone. Sec. XVII**, Bucureşti, 1983, doc. 118, p. 190-192.
588. Stoicescu N., **Dicţionarul marilor dregători**, p. 419.
589. **MEF**, vol. 5, doc. 53; Mihailovici Paul. **Documentete moldoveneşti găsite la Constantinopol 1462-1755,** în *Cercetări istorice*, Iaşi, vol. VIII-IX, 1932-1933, nr. 3, p.49-51
590. Zotta Sever, **Spiţa neamului Hăjdeu**, în *Arhiva Genealogică*, An. II, iulie-sept. 1913; Octavian Onea, **Genealogia familiei Hajdeu alcătuită de Tadeu Petriceicu Hajdeu**, în *Arhiva Genealogică*, 1994, nr. 3-4, p. 83-101; Al. Husar, **Cetatea Hotin**, în *Limba Română* (Chişinău), 1997, nr. 3-4, p. 218; Octavian Onea, **Aron Pumnul – studii genealogice. Istoria familiei Petriceico-Hăjdău**, în *Arhiva Genealogică*, 1998, V (X), nr. 1-2, p. 35, 39-40.
591. Ghibănescu Gh., **Divanurile domneşti sec. al XVII**, în *Arhiva, (*Iaşi), 1915, nr. 1-3 , 84; Gheorghiu A.I., **Pârcălabii Hotinului**, în *Revista Moldovei*, (Botoşani), 1927, An. VI, nr. 4-5, p. 25; Holic H., **Cetatea Hotinului (Destin în istorie)**, Botoşani, 2000, p. 117.

diplomatice în Polonia, pe când de apărarea cetăţii se ocupa Efrim Hâjdău. După cum reiese din informaţiile înşiruite de Miron Costin în cronica sa, se pare că în luptele pentru tron între Vasile Lupu şi Gheorghe Ştefan a fost antrenat direct şi acest Efrim Hâjdău. Din aceleaşi informaţii reiese că în ultimele luni ale domniei lui Vasile Lupu cetatea Hotinului în frunte cu pârcălabul Hâjdău a trecut de partea pretendentului. Cu toate că Vasile Lupu a încercat să asedieze cetatea cu scopul de a-l constrânge pe Hâjdău s-o cedeze, unde era adăpostită multă din agoniseala domnitorului, Hâjdău a rămas fidel lui Gherorghe Ştefan[594]. După ce Gheorghe Ştefan devine domnitor, Hâjdău mai rămâne, probabil, pârcălab de Hotin până în 1654 inclusiv. Acest Efrim Hâjdău a fost o personalitate cu reale calităţi. Pe la mijlocul sec. al XIX-lea Aron Pumnul arăta că „*Ifrim,* pârcălab la Hotin, plecat de trei ori cu solii în Polonia, şi căruia domnitorul Vasile (Lupu 1633-1654.- n.n.) i-a acordat drepturile de a purta purpură sau mantie princiară, iar regele Polonie i-a dăruit o medalie de aur cu dreptul de a o purta la gât pe un lanţ aşijderea de aur, un latifundiar extrem de bogat cu posesiuni în cinci ţinuturi”[595]. Căsătorit întâi cu fata lui Căpotici şi a doua oară cu cea a lui Hruş vornicul, de la care a avut 6 copii. A murit înainte de 27 mai 1665[596].

Din informaţiile oferite de Miron Costin, în vara anului 1653 Gheorghe Ştefan îl numeşte pârcălab la Hotin pe **Jora,** care în această perioadă dă lupte cu tătarii în împrejurimile acestei cetăţi[597]. După materiale documentare, în 1654 apare la Hotin un oarecare **Gheorghe,** care se pare, este una şi aceeaşi persoană cu Jora, menţionat mai sus[598].

Un alt pârcălab, **Ion Hăbăşescu** (Ionică Hăbăşescul[599]), este atestat la Hotin între 10 martie 1656 şi 11 aprilie 1657[600]. Potrivit unor opinii el s-a menţinut la Hotin până în 1659[601], ceea ce pare să nu corespundă realităţii, deoarece la 13 octombrie 1657el este atestat ca pârcălab de Soroca[602]. În documentul de la 2 aprilie 1656 în sfatul domnesc, alături de Ion Hăbăşescu, apare ca pârcălab de Hotin şi **Chiriac Sturza**[603], care deja la 21 decembrie semnează „fost pârcălab”[604]. Mai cunoaştem din cartea domnească a lui Gheorghe Ştefan, că la 30 iunie 1656 la Hotin era pârcălab **Albotă Pavel**[605]**,** care fiind devotat domnului său, va pleca împreună cu acesta din ţară[606]. Fost diac (1638), vornic de gloată

---

592. Costin Miron, **Letopiseţul Ţării Moldovei**, în Miron Costin, *Opere,* Bucureşti, 1958, p. 147.
593. Aron Pumnul, **Studii genealogice. Istoria familiei Petriceico-Hâjdeu**. Apud: Octavian Onea, **Aron Pumnul – studii genealogice. Istoria familiei Petriceico-Hăjdeu**, în *Arhiva Genealogică*, 1998, V (X), nr. 1-2, p. 35.
594. Octavian Onea, **Genealogia familiei Hasdeu alcătuită de Tadeu Petriceicu Hasdeu**, în *Arhiva Genealogică*, 1994, nr. 3-4, p. 84-85.
595. Costin Miron, **Letopiseţul Ţării Moldovei**, în Miron Costin, *Opere,* Bucureşti, 1958, p. 162. Vezi şi Axinte Uricariul, **Cronica paralelă a Ţării Româneşti şi a Moldovei**. Ed. de G. Ştrempel, vol. II, Bucureşti, 1994, p. 75.
596. Vezi documentul din 18 martie 1654 (**CDMB**, vol. III, p. 35).
597. **Documente privitoare la Istoria oraşului Iaşi**, vol II, Iaşi, 2000, p. 290-292, doc. 313.
598. **CDMB**, vol. III, p. 57, 59, 74; **Исторические связи народов СССР с Румынии**, том 2, Москва, 1968, с. 278-281; **Documente privitoare la istoria oraşului Iaşi**, vol. I, doc. 415, p. 477, doc. 430, p. 489.
599. Stoicescu N., Dicţionarul marilor dregători, p. 405; **Călători străini despre ţările române**, vol. VI, Bucureşti, 1976, p. 422.
600. **Călători străini despre ţările române,**vol. VI, Bucureşti, 1976, p. 435. Vezi nota.
601. **Исторические связи народов СССР с Румынии**, том 2, Москва, 1968, с. 278-281; **Documente privitoare la istoria oraşului Iaşi,** vol. I, doc. 415, p. 477.
602. Sava Aurel, **Documente privitoare la târgul şi ţinutul Orheiului**, Bucureşti, 1944, doc. 96 (în continuare Sava A. **Documente Orhei**).
603. **MEF**, vol. 4, doc. 117; Stoicescu N., **Dicţionarul marilor dregători**, p. 338.
604. Stoicescu N, **Dicţionarul marilor dregători**, p.338.

(1647; 1649), pârcălab de Hotin (1656) şi jutnicer (1657)[607]. Se admite că în anul 1657 împreună cu Ion Hăbăşescu la Hotin se afla **Andrei Abaza**[608]. Ion Hăbăşescu va mai reveni în pârcălăbia de la Hotin în 1660 şi 1662[609] (vezi anexa).

Andrei Abaza se stabilise în Moldova încă prin 1640 venind împreună cu Ecaterina, soţia lui Vasile Lupu , fiind cerchez de origine[610]. În continuare el a cunoscut o strălucită carieră, deţinând până la moarte în 1707 rangurile de armaş (ante 1657), mare cămăraş (1660), vistiernic (1665), stolnic (1665-1666), din nou pârcălab la Hotin (1667), clucer (1677). În această din urmă dregătorie este însărcinat „cu aducerea apei pe olane la Sfântul Nicolae Domnesc". Un timp îndelungat Andrei Abaza îndeplineşte îndatoririle de „vornic al doamnei", această dregătorie fiind indicată şi pe lespedea sa de mormânt[611].

Chiriac Sturza şi-a început cariera cu dregătoria de pârcălab la Hotin. Ulterior, a deţinut şi alte înalte dregătorii boiereşti, de mare jitnicer, mare vameş, mare paharnic. Căzând în dizgraţia lui Duca vodă (1665 după sept. 11-1666 după mai 21; 1668-1672; 1678-1683), se stinge din viaţă în 1682[612].

De la 1 septembrie 1656[613] până la 9 februarie 1664[614], cu anumite întreruperi în domnia mai multor voievozi funcţia de pârcălab la Hotin o deţine **Miron Costin** (vezi anexa). Este vorba despre celebrul cronicar şi înalt demnitar de stat, Miron Costin (1633-1691**)**, care a fost numit la această dregătorie având doar 25 de ani. În această perioadă tânărul pârcălab desfăşoară o vastă activitate de administrator civil, comandant militar şi judecător în numele domnului Moldovei, al cetăţii şi ţinutului Hotin. Participă în mai multe acţiuni militare, în care acumulează o bună experienţă de război[615]: la luptele contingentelor moldoveneşti din oastea turcească împotriva lui Gheorghe Rakoczi II în Transilvania (1659-1660), la războiul turco-austriac din 1663 la Neuhäusel, cu care prilej trece cu oastea lui Dabija vodă prin Ţara Românească. În Moldova luase parte la războaiele civile împotriva pretendentului Constantin Şerban, de partea lui Gheorghe Ghica[616]. Miron Costin a fost o persoană deosebit de activă pe plan diplomatic fiind „învăţat, ştiind latineşte, leşeşte, având noţiuni de limbă italiană, putând înţelege probabil şi ruseşte, era nimerit ca sol"[617]. De aceea, el este trimis de către domnitor în numeroase misiuni diplomatice pe parcursul carierei sale politice, majoritatea efectuându-le în Polonia[618]. În calitate de pârcălab de Hotin, Miron Costin e trimis în 1662 ca sol din partea lui Eustratie Dabija la regele Poloniei Ioan Cazimir spre a pune la cale relaţii de bună vecinătate cu Ţara Leşească şi pentru a o înclina spre o alianţă antiotomană,

---

605. Ghibănescu Gh., **Impresii şi note din Basarabia**, Chişinău, 2001, p. 147-148.
606. **Călători străini despre Ţările Române**, vol. VI, Bucureşti, 1976, p. 422.
607. **CDMB,** Supl, vol. I, p. 252; Stoicescu N, **Dicţionarul marilor dregători**, p. 405.
608. Dragnev D., Eşanu A., **Familia Abaza în Rusia. Noi contribuţii documentare**, în **AIII**, vol. XXX, 1993, p. 672-673.
609. Sorin Iftimi, **Abăzeştii din sudul Moldovei**, în *Arhiva Genealogică*, 1997, nr. 3-4, p. 215, nota.2.
610. Stoicescu N, **Dicţionarul marilor dregători**, p. 445.
611. Document inedit din Arhivele Statului Bucureşti (Paul Păltănea, **Familia cronicarului Miron Costin şi risipirea moşiilor prin descendenţi,** în *Arhiva Genealogică*, 1997, nr. 3-4, p. 153-154).
612. Sava A., **Documente Orhei**, Bucureşti, 1944, p. 118, doc. 108.
613. Costin Miron, **Letopiseţul Ţării Moldovei**, în Miron Costin, *Opere,* Bucureşti, 1958 , p.184, 172, 188.
614. Panaitescu P.P., **Miron Costin. Studiu introductiv***,* în Miron Costin, *Opere*, Bucureşti, 1958, p. 8-9.
615. Călinescu George, **Istoria literaturii române de la origini până în prezent**. Ed. a II-a de Al. Piru, Bucureşti, 1982, p. 17.
616. Despre Miron Costin diplomat vezi : Veniamin Ciobanu, **Elite şi diplomaţie românească în sec. XVII**, în AIII, vol. XXXV, Iaşi, 1998, p. 22-23.

care s-a dovedit a fi nerealizabilă[619]. În ultimele luni de aflare la Hotin (ianuarie-februarie 1664) Miron Costin i-a parte ca martor la întocmirea unor documente de vânzare-cumpărare[620]. Pe parcursul vieţii va mai deţine rangul de mare comis (1664-1665), mare paharnic (1665-1666), mare vornic al Ţării de Sus ((1666-1667), al Ţării de Jos (1667-1671), mare logofăt (1676-1677; 1678-1683)[621]. Miron Costin a fost unul dintre cei mai mari proprietari de moşii din Moldova[622] . În 1691, fiind învinuit de trădare este omorât din porunca lui Constantin Cantemir.

Alături de Miron Costin îi identificăm ca pârcălabi la Hotin pe **Coste (Constantin) Moţoc** (1658 mai 9 –1659 martie 28; 1662 ian. 25 -1663 mai 22)[623] (vezi anexa), probabil pe **Ion Hăbăşescu** (1660 nov. 1[624], vezi mai sus) şi pe **Prodan Drăguşescu** (1661 iul. 9)[625]. În aceşti ani şi-au exercitat funcţia la Hotin şi alţi pârcălabi: **Bucioc** (18 ianuarie 1657)[626], **Miron Ciogolea** şi **Toader Iordachi (**22 martie – 11 mai 1660**)**[627]. Pornind de la cele arătate mai sus putem admite că şi aceşti trei din urmă pârcălabi s-au aflat în cetatea de pe Nistru alături de Miron Costin.

Miron Ciogolea se trăgea din neamul de boieri Ciogolea, care au dat mai mulţi pârcălabi de Hotin, inclusiv pe Ignat, Constantin, Pătraşco Ciogolea, precum şi socrul său Constantin Stârcea**[628]** . Miron Ciogolea a mai deţinut rangurile de pârcălab de Neamţ (1641; 1651-1652), de Cotnari (1650), mare clucer (1655-1557). La un moment dat era învinuit de Gheorghe Ştefan de prietenie cu tătarii. În realitate, după cum arată Miron Costin, el încerca să-şi scoată soţia şi fiica din robia acestora[629].

Toader Iordachi (Cantacuzino) figură importantă a vieţii politice din anii 50-80 ai sec. al XVII-lea, a deţinut înalte dregătorii de stat ajungând caimacam pe timpul lui Gheorghe Duca, plecat cu oastea la Viena (1683), a avut înrudiri apropiate cu voievozii Vasile Lupu, Ştefan Tomşa, Dumitraşco Cantacuzino ş. a.[630]

„*Prodan,* feciorul Drăguşescului", este probabil, fiul lui Constantin Drăguşescu. A fost staroste de Cernăuţi 1657 apr. 30 –29 iulie 1660[631]**.** „Fost pârcălab" la Hotin la 9 iulie

617. Panaitescu P.P., **Ştiri noi despre Miron Costin**, în *Omagiu lui I.Bianu*, Bucureşti, 1927, p. 277-280; Enache Puiu, **Viaţa şi opera lui Miron Costin**, Bucureşti, 1975, p. 47.
618. **CDMB**, vol. III, p. 230, doc. 1033; N. Iorga, **Studii şi documente cu privire la istoria românilor**, vol. VI, Bucureşti, 1904, p. 85; Sava A., **Documente privitoare la târgul şi ţinutul Orheuluii**, Bucureşti, 1944, p. 118, doc. 108.
619. Stoicescu N., **Dicţionarul marilor dregători***,* p. 387-388.
620. Vezi mai detaliat: Paul Păltănea, **Familia cronicarului Miron Costin şi risipirea moşiilor prin descendenţi:** Partea I, în *Arhiva Genealogică*, 1997, nr. 3-4, p. 145-156; **Ibidem,** Partea II, în *Arhiva Genealogică*, 1998, nr. 1-2, p. 87-107.
621. Stoicescu N., **Dicţionarul marilor dregători***,* p.419; **Documente privitoare la istoria oraşului Iaşi**, vol. I, doc. 457, p. 511-513; **CDMB,** vol. 3, p. 211-212.
622. **CDMB**, Supl. I, Bucureşti, 1975, p. 252.
623. **MEF**, vol. 5, doc. 9.
624. Zahariuc P., **Date noi despre legăturile Ţărilor Române cu Epirul**, în *AIII*, vol. XXXVII, Iaşi, 2000, p. 58-59.
625. Ghibănescu Gh., **Documente**, în *Arhiva* (Iaşi), An. XV, 1904, nr. 1, p. 42; **Calendar bisericesc 1927**, Chişinău, 1927, p. 74; **MEF**, vol. 4, doc. 135, p. 303, doc. 138,p. 310; **Documente privitoare la istoria oraşului Iaşi***,* vol. I, doc. 482, p. 533.
626. Stoicescu N., **Dicţionarul marilor dregători***,* p.376.
627. Costin Miron, **Letopiseţul Ţării Moldovei**, în Miron Costin . *Opere,* Bucureşti, 1958 , p.132.
628. Stoicescu N., **Dicţionarul marilor dregători***,* p.364-365.
629. Iorga N., **Studii şi documente privitoare la istoria românilor**, vol. V, p. 30, nota 2.

1661[632] şi la 25 februarie 1662 e menţionat într-o mărturie de vânzare-cumpărare, când semnează personal „Az Prodan Drăguşescu biv părcălab hotinschi”[633]. Va mai deţine dregătoria de mare spătar (1664, 1676), de pârcălab la Hotin, între 16 mai 1670 şi 20 septembrie 1671[634], de mare medelnicer (1675). Simpatizant al răscoalei lui Hâncu şi Durac din 1671-1672, filopolon şi adversar al lui Gheorghe Duca, după înfrângerea răsculaţilor el trece în Polonia, cu Ştefan Petriceicu. Deşi era de origine socială modestă, datorită carierei sale a acumulat un număr destul de mare de moşii [635].

8. Pâcălabi hotineni în epoca marilor frământări

Datorită lui Prodan Drăguşescu în urma vânzării a o jumătate din satul Căsăuţi din ţinutul Hotin la 5 mai 1663, aflăm numele altui pârcălab de Hotin – **Ştefan Tăban**, care o fi deţinut această dregătorie până la 1663[636], dar despre care nu posedăm alte informaţii.

La 20 septembrie 1663 **Iancul Costin** pârcălabul de Hotin semnează o mărturie de vânzare-cumpărare[637]. Este vorba de fratele mai mic a lui Miron Costin[638]. Nu cunoaştem cât timp a fost în funcţie, dar se pare că a deţinut-o în prima domnie a lui Gheorghe Duca (sept 1665 – mai 1666)[639], probabil, alături de Alexandru Buhuş. La 15 mai 1666, spre sfârşitul acestei domnii, semnează ca „fost pârcălab”[640]. În această perioadă a ctitorit „schitul Hotinului”, care mai târziu va fi închinat mănăstirii Putna[641]. În ultimele luni ale domniei lui Alexandru Iliaş (mai 1666-nov. 1668) Iancu Costin revine la Hotin, fiind menţionat ca pârcălab la 17 iunie 1668[642]. Probabil, o dată cu pierderea tronului de către acesta, Iancu Costin este nevoit să părăsească Hotinul.

Documentar este atestat în câteva rânduri în funcţie de pârcălab la Hotin **Alexandru Buhuş.** Prima dată la 6 octombrie 1663[643], a doua oară între 24 februarie[644]-15 mai 1666[645], apoi

630. Boga L.T., **Documente basarabene**, vol. XVI, Chişinău, 1933, p. 7-8, doc. VII; Stoicescu N., **Dicţionarul marilor dregători**, p. 395-396; Iorga N., **Studii şi documente privitoare la istoria românilor**, vol. V, p. 30, nota 2; D.Velciu, **Cu privire la cei mai vechi Costineşti**, în *Revista de istorie,* Bucureşti, tom. 31, nr. 8, 1978, p. 1448-1449.
631. **MEF**, vol. 5,doc. 28, 31, 35.
632. Ghibănescu Gh., **Surete şi izvoade**, vol. 4, Iaşi, 1908, p.111, doc. CXXI; **CDMB**, vol. 3, p. 421, 433; **MEF**, vol. 5, doc. 3, p. 43, doc. 13, p. 67; Stoicescu N., **Dicţionarul marilor dregători**, p. 395-396.
633. Stoicescu N., **Dicţionarul marilor dregători**, p.395-396
634. **CDMB,** Supl. I, p. 259, nr. 804; **Idem**. vol. IV, Bucureşti, 1970, p. 423.
635. Ghibănescu Gh., **Surete şi izvoade**, vol. 9, p. 157.
636. Stoicescu N., **Dicţionarul marilor dregători**, p. 390.
637. A.I. Gheorghiu, **Pârcălabii Hotinului**, în *Revista Moldovei* (Botoşani), 1927, Anul VI, nr. 4-5, p. 26.
638. **MEF**, vol. 5, doc. 63, p. 157.
639. Furtună D., **Privilegiul dat unui preot din Cetatea Hotinului**, în *BOR*, An. LIII, 1935, nr. 1-2, p. 44; Turcu C., **Mănăstirea lui Iancu Costin...,** Peatra Neamţ, 1941, 14 p.
640. Gumenâi I. , **Unele consideraţii privind proprietatea boierească în ţinutul Hotin în sec. XVII,** în *RIM*, Chişinău, 2000, nr. 1-2, p. 52; D. Furtună, **Privilegiul dat unui preot din cetatea Hotin**, în *BOR*, Bucureşti, 1935, 1-2, p. p. 44. Fost pârcălab – 1670 iunie 11 (Iorga N. , **Călugării de la Sântilie şi Gheorghe, pisarul leşesc**, în **Analele Academiei Române**, Mem. Secţ. Ist.,Seria III, t. IV, Buc., 1925, p. 415.).
641. **MEF**, vol.5, doc. 33, p. 94-95.
642. Ghibănescu Gh., **Surete şi izvoade**, vol. 4, Iaşi, 1908, p. 39.
643. **MEF**, vol. 5, doc. 63, p. 158-159.

la 9 februarie împreună cu **Dumitraşcu**[646], 19 noiembrie 1669[647] şi în ultimul rând la 21 ianuarie 1670, împreună cu **Mitca**[648]. *Alexandru Buhuş* face parte dintr-o faimoasă familie de boieri cu înrudiri domneşti şi din înalta societate a vremii. A deţinut dregătorii mai mici şi mai mari, inclusiv de mare pitar, serdar, hatman, pârcălab de Suceava[649] şi caimacam, participând la mai multe campanii militare în care s-a manifestat din plin talentul său de hatman. Se interesa mult de istorie, făcându-se la comanda lui copia unui hronograf. Căsătorit cu Alexandra, fiica lui Grigore Ureche[650]. A cunoscut o strălucită carieră de măriri şi căderi, sfârşind ca fugar în Ţara Românească[651]. Cu părere de rău dar despre *Mitca* nu dispunem informaţii, iar despre *Dumitraşcu* vezi Dumitraşco Nacul (mai jos).

Probabil după Miron Costin, în august-septembrie 1664 a deţinut funcţia la Hotin **Grigore (**Grigoraşcu, Gligore**) Hăbăşescu,** care va mai reveni pentru un timp scurt în aceeaşi pârcălăbie în 4 noiembrie 1667[652]. Grigore Hăbăşescu, frate cu Ion Hăbăşescu, este o importantă figură în viaţa politică a Ţării Moldovei din anii 40-70 ai sec. XVII-lea, care a slujit sub diferiţi domni. Deţine înalte ranguri dregătoreşti, fiind implicat în luptele interne pentru tronul ţării de partea unui sau altui domn, a fost un timp mare armaş (1651 şi 1654). În calitate de serdar (1656-1658), el a fost comandantul oştirilor moldovene trimise în Polonia de Gheorghe Ştefan în ajutorul principelui ardelean Gheorghe Rakoczy II-lea. A mai fost hatman (1658-1659), mare paharnic (1659-1661). Trei ani mai târziu se va afla în exil în Polonia. Revenind în ţară va deveni pârcălab la Hotin, mare şetrar (1665), pârcălab la Soroca (1665)[653], mare comis (1665-1666), mare stolnic (1667), din nou pârcălab la Hotin. Între anii 1669-1671 va fi mare vornic al Ţării de Sus, susţinând răsculaţii lui Hâncu şi Durac[654]. În domnia lui Ştefan Petriceicu el deţine dregătoria de hatman, îndemnându-l pe voievod să se împotrivească turcilor şi să se alăture oştilor mareşalului Ioan Sobieski, viitorul rege, care avea să obţină victoria în lupta de la Hotin (24 noiembrie 1673). Constrâns de împrejurări, Grigore Hăbăşescu urmează din nou exilul în Polonia. Aici el participă (1674-1675) cu contingentul moldovean la campania regelui polon de recucerire a Ucrainei şi alungare a turcilor şi a oştilor cazacului Doroşenco. Hatmanul Hăbăşescu era o persoană apreciată şi cunoscută datorită implicării sale active în relaţiile moldo-polone şi în politica internă a ţării sale[655]. La 4 februarie 1676 obţine privilegiile de indigenat şi cetăţenie polonă din partea Seimului convocat la Cracovia semnat de 93 de mari demnitari poloni [656]. În diploma emisă

644. **Documente privitoare la istoria oraşului Iaşi**, vol. II, doc. 217, p. 189-201. După Th. Codreşcu anul 1678 februarie 9 (Codrescu Th., **Uricariul**, vol. 5, Bucureşti, 1862, p. 238-239).
645. **Documente privitoare la istoria oraşului Iaşi**, vol. II, doc.293, p. 268-273.
646. **MEF,** vol. 5, doc.118.
647. Stoide C.A., **Un episod din domnia lui Gheorghe Duca. Răscoala lui Hâncu şi Durac din 1671-1672**, Iaşi, 1936, p. 20.
648. **Documente privitoare la istoria oraşului Iaşi**, vol II, Iaşi, 2000, p.429-431,doc. 474.
649. Stoicescu N. **Dicţionarulmarilor dregători,** p. 358-360.
650. **Documente privitoare la istoria oraşului Iaşi**, vol II, Iaşi, 2000, p. 158-159, doc. 179.
651. Eşanu Andrei, Eşanu Valentina, **Moldova medievală. Structuri executive, militare şi ecleziastice,** Chişinău, 2001, p. 99, 175.
652. Stoide C.A., **Un episod din domnia lui Gheorghe Duca. Răscoala lui Hâncu şi Durac din 1671-1672**, Iaşi, 1936, p.8-9.
653. Costin Feneşan, **Diplome de indigenat polon ale boierilor moldoveni Grigore Hăbăşescu şi Gheorghe Hâjdău**, în *Arhiva Genealogică*, 1997, nr. 3-4, p. 97-98.
654. C. Rezachevici, **Indigenat polon – o formă însemnată de integrare a nobilimii româneşti în cea europeană în evul mediu,** în *Arhiva Genealogică* , 1996, nr. 3-4, p. 209; Costin Feneşan, **Diplome de indigenat polon ale boierilor moldoveni Grigore Hăbăşescu şi Gheorghe Hâjdău,** în *Arhiva Genealogică*, 1997, nr. 3-4, p. 93-107.

se argumenta că „... domnul de nobil neam Grigore Hăbăşescu, comandantul suprem al oştilor Ţării Moldovei, bărbat remarcabil atât prin alte fapte strălucite, cât mai ales prin priceperea sa de oştean ...”[657]. În august 1676 hatmanul Hăbăşescu se întoarce în ţară[658], ctitoreşte schitul Măstăcani din ţinutul Bacău[659] şi moare la 4 decembrie 1680[660].

Într-un document păstrat în Arhivele Statului (Iaşi) din 20 septembrie 1664 este menţionat un fost pârcălab de Hotin - Darie[661], pe care îl considerăm a fi una şi aceeaşi persoană cu **Darie Cărăbăţ,** deoarece în arborele genealogic întocmit de Gh. Ghibănescu figurează ca pârcălab la Hotin pe la 1665[662]. A deţinut funcţia de pârcălab de Hotin un scurt timp după 1660 dar înainte de 20 septembrie 1664. Darie Cărăbăţ face parte dintr-o veche viţă de boieri moldoveni, reprezentanţii cărora au deţinut ranguri şi la Lăpuşna. A deţinut înalte dregătorii fiind mare sluger, mare comis, mare spătar. La fel ca şi alţi contemporani ai săi arătaţi mai sus, participă la luptele interne pentru scaunul ţării[663].

Din investigaţiile lui Nicolae Stoicescu reiese că din 24 februarie -6 martie 1665 pârcălab la Hotin a fost **Buhuş Lupaşco**, care, de asemenea este o importantă figură politică din anii 60-70 ai sec. al XVII-lea, participând la evenimentele din domniile lui Şerban Cantacuzino, Gheorghe Duca ş.a. A deţinut înalte dregătorii în Moldova şi Ţara Românească[664].

La 3 august - 4 septembrie 1665 sunt atestaţi la Hotin alţi doi pârcălabi -moldoveanul **Pavel Contâş** şi grecul **Hagi Panait,** care pe atunci făceau parte din sfatul domnesc a lui Eustratie Dabija voievod[665].

Hagi Panait (Panaiot, Panaioti, Panaiotachi) a fost capuchehaia lui Ştefăniţă Lupu la Poartă, mare uşar, mare şetrar[666].

Pavel Contâş deşi a deţinut un scurt timp rangul de pârcălab de Hotin a avut o activitate politică destul de amplă, ajungând de la simpla funcţie de diac, în domnia lui Vasile Lupu, până la treptele înaltelor dregătorii cum ar fi cea de logofăt şi mare sluger în anii 60-80 ai sec. al XVII-lea[667].

În sfatul domnesc a lui Iliaş vodă este menţionat ca pârcălab la Hotin la 6 martie 1667 un oarecare **Abaza**[668]. Probabil este vorba de acelaşi Andrei Abaza, care mai deţinuse funcţia în 1657 (vezi mai sus).

---

655. Feneşan Costin, **Diplome de indigenat polon ale boierilor moldoveni Grigore Hăbăşescu şi Gheorghe Hâjdău**, în *ArhivaGenealogică*, 1997, nr. 3-4, p. 100.
656. ***Ibidem*,** p. 98.
657. Stoicescu N. **Dicţionarulmarilor dregători**, p.405-406.
658. Isac Virginia, **Însemnări pe o carte veche despre hatmanul Grigore Hăbăşescu**, în *AIIAI*, vol. XXI, Iaşi, 1984, p. 387-389; Costin Feneşan, **Diplome de indigenat polon ale boierilor moldoveni Grigore Hăbăşescu şi Gheorghe Hâjdău**, în *ArhivaGenealogică* , 1997, nr. 3-4, p. 98.
659. Gumenâi I., **Unele consideraţii privind proprietatea boierească în ţin. Hotin în sec. XVII**, în *RIM*, Chişinău, 2000, nr. 1-2, p. 59.
660. Ghibănescu Gh., **Surete şi izvoade**, vol. 17, p. LXI-LXIII;
661. Stoicescu N. **Dicţionarulmarilor dregători,** p.372.
662. Ibidem, p. 357-358; **Documente privitoare la istoria oraşului Iaşi**, vol II, Iaşi, 2000, p.670.
663. Codrescu Th., **Uricariul,** vol. 8, Bucureşti, 1888, p. 231; **Călători străini despre Ţările Române**, vol.7, p. 351; **Documente privitoare la istoria oraşului Iaşi**, vol II, Iaşi, 2000, p. 85-90, doc. 90
664. p.425.
665. Ibidem, p.380.
666. Boga L.T. **Documente basarabene**, Chişinău, 1928, p. 200, doc. CVII.

După cum admit unii cercetători la 16 august 1667 pârcălabi la Hotin erau **Vasile Dumitraşcu** şi **Constantin Jora,** care întâmpină o înaltă solie leşească ce ţinea calea spre Adrianopol[669].

În scurtă vreme, la 4 noiembrie a aceluiaşi an sunt atestaţi în sfatul domnesc a lui Iliaş vodă pârcălabii **Grigoraşcu Hăbăşescul** şi **Constantin[670],** probabil acelaşi Constantin Jora. El s-a menţinut în această funcţie şi în anii următori, fiind atestat la 12 martie 1669[671], alături de Dumitraşco, iar la 21 ianuarie 1670 „Constantin Jora" îndeplineşte funcţia împreună cu „Alexandru (probabil Buhuş. – n. n.) şi Mitca pârcălabi de Hotin" (vezi mai sus), care sunt martori la hotărnicirea moşiei Macicăuţi[672]. *Constantin Jora* este reprezentant al unei dinastii boiereşti din epocă, a deţinut înalte dregătorii de stat: mare armaş, mare clucer şi serdar[673].

Dumitraşco pârcălab de Hotin la 8 aprilie 1669[674], figura la 5 august 1670 ca fost „logofăt şi pârcălab de Hotin"[675]. Deoarece cu doi ani mai înainte (19 octombrie 1668[676]) este menţionat „Dumitraşco Nacul ce au fost logofăt" reiese că în aceste documente este vorba de una şi aceeaşi persoană - **Dumitraşco Nacul**, care a fost la Hotin (între 9 februarie –8 aprilie 1669 şi 5 august 1670), mare pitar (1671)[677] şi staroste de Cernăuţi (1673)[678]. Din informaţia acumulată de N. Stoicescu se desprinde concluzia că Nacul Dumitraşco se trage dintr-un neam de mari boieri fiind văr cu Ştefan Petriceicu voievod şi a deţinut în anii 50-70 ai sec. al XVII-lea înalte dregătorii de stat: mare jitnicer, mare pitar, mare paharnic[679].

Un scurt timp alături de Prodan Drăguşescu (vezi mai sus) activează la Hotin **Gheorghe Hâjdău**, întâlnindu-l doar o singură dată la 9 ianuarie 1671[680]. De asemenea, alături de Prodan Drăguşescu, dar de astă dată la 17 iunie a aceluiaşi an apar alţi doi pârcălabi la Hotin **Gheorghe Şeptilici** şi **Neniul**[681].

Gheorghe Hâjdău este fiul lui Efrim Hâjdău, fost pârcălab de Hotin[682]. S-a numărat printre boierii credincioşi a lui Ştefan Petriceicu în ambele domnii (1672-1673; 1683-1684)[683], care îl numeşte pârcălab la Hotin (1671). Probabil, în 1673[684] pleacă în exil în Polonia unde obţine la 4 februarie 1676 indigenatul[685] . În 1683 vine din nou în ţară unde este

---

667. Codrescu Th. **Uricariul,** vol. 9, Iaşi, 1887, p. 145; **Călători străini despre Ţările Române**, vol. 7, Bucureşti, 1980, p. 161, notă.
668. **Documente privitoare la Istoria oraşului Iaşi***,* vol II, Iaşi, 2000, p.158-159, doc 179.
669. **Ibidem**, p. 196-197, doc. 224.
670. **MEF**, vol. 5, p. 277, doc. 118.
671. Stoicescu N. **Dicţionarulmarilor dregători,** p.412.
672. **CDMB**, Supl. I, p. 283; **Documente privitoare la istoria oraşului Iaşi***,* vol II, Iaşi, 2000, p. 215-219. doc. 246.
673. Ghibănescu Gh**.,** **Surete şi izvoade,** vol. 5, p. 185/7.
674. Ibidem, p. 185/6.
675. **Documente privitoare la istoria oraşului Iaşi**, vol II, Iaşi, 2000, doc 337, 338, 392.
676. Ibidem, p. 360-361, doc.392.
677. Stoicescu N. **Dicţionarulmarilor dregători,** p.421.
678. **MEF,** vol. 6, doc. 1, p. 40-41.
679. **MEF,** vol. 6, doc. 13, p. 67.
680. **MEF**, vol. 5, doc. 53, p. 135-137.
681. Costin Feneşan, **Diplome de indigenat polon ale boierilor moldoveni Grigore Hăbăşescu şi Gheorghe Hâjdău**, în *Arhiva Genealogică*, 1997, nr. 3-4, p. 93-107.
682. Boleslav Hâjdău scrie că pleacă în exil în 1675 (Boleslav Hâjdău, **Schiţă istorico-genealogică asupra nobilităţii familiei Hâjdău (Ghijdeu***)*, în *PRO FIDE ET PATRIA. Contribuţii la studierea vieţii şi activităţii membrilor familiei Hâjdău. Hasdeu,* Chişinău, 2002, p. 238).
683. C. Rezachevici **Indigenat polon – o formă însemnată de integrare a nobilimii româneşti în cea europeană în evul mediu**, în *Arhiva Genealogică*, 1996, nr. 3-4, p. 209; Feneşan Costin, **Diplome de**

numit căpitan, apoi deţine şi dregătoria de vel armaş. Atunci când Ştefan Petriceicu a fost nevoit, la începutul anului 1684, să renunţe a doua oară la scaunul Moldovei, Gheorghe Hâjdeu l-a urmat şi de astă dată în exilul polon. Se întoarce în ţară înainte de 1691 când este menţionat ca „biv pârcălab de Hotin”[686].

Gheorghe Şeptilici face parte din dinastia de boieri Şeptilici, cunoscută încă din sec. al XVI-lea[687]. Anterior a deţinut funcţia de al doilea logofăt[688].

Grigore[689] *Neniul* (Neaniul) de origine din ţinutul Cârligătura, unde a avut în posesie multe moşii. A început cariera în postură de diac (1614-1617), pârcălab de Cârligătura (1624), vornic de poartă (1630), logofăt al II-lea (1658-1661)[690], va mai deţine funcţia de pârcălab la Hotin şi în 1672[691]. A fost căsătorit cu Sârbca, sora lui Miron Costin[692]. S-a stins la o vârstă înaintată, lăsând urmaşi două fete şi un băiat (Constantin Costin Neaniul)[693].

În februarie 1672 când ţara era cuprinsă de răscoala lui Hâncu şi Durac la Hotin era „mare căpitan” şi părcălab **Ştefan Hâjdău**, care împreună cu Hăbăşescul şi Prodan trecuseră de partea răsculaţilor şi stăteau închişi în cetate. Ştefan Hâjdău era acela, care întra în legături cu polonii, pentru a-i avea în ajutor împotriva lui Duca vodă[694]. Înfrângerea răscoalei l-a făcut pe Ştefan Hâjdău împreună cu familia să se refugieze în Polonia, unde a cerut indigenatul, pe care la 4 februarie 1676 l-au obţinut doar fiii săi, deoarece el murise cu puţin timp înainte de acest eveniment[695]. Ştefan Hâjdău a deţinut anterior şi alte dregătorii cum ar fi cea de mare paharnic şi mare căpitan[696].

---

indigenat polon ale boierilor moldoveni Grigore Hăbăşescu şi Gheorghe Hâjdău, în *Arhiva Genealogică,* 1997, nr. 3-4, p. 93-107.

684. Zotta Sever, **Spiţa neamului Hâjdeu**, în *Arhiva Genealogică* , An. II, 1913, p. 141-142; Feneşan Costin, **Diplome de indigenat polon ale boierilor moldoveni Grigore Hăbăşescu şi Gheorghe Hâjdău**, în *ArhivaGenealogică*, 1997, nr. 3-4, p. 98.
685. Vezi notele: Ghibănescu Gh., **Ispisoace şi zapise**, vol. VI, partea I, Iaşi, 1931, p. 56-57.
686. Băleanu A., Stoide C.A., **Documente moldoveneşti privitoare la familia de boieri Neaniul cu un studiu, Iaşi, 1938, p. 1-76; Documente privitoare la Istoria oraşului Iaşi**, vol II, Iaşi, 2000, p. 112-113, doc. 122.
687. **Documents greco-roumains de Fond Mourouzi d”Athenes**. Volume de F. Marinescu, Gheorgheta Penelea-Filitti, Anna Tabaki, Athenes-Bucureşti, 1991, p. 85.
688. **MEF,** vol. 6, doc. 13, p. 67; **Documents greco-roumains de Fond Mourouzi d”Athenes**. Volume de F. Marinescu, Gheorgheta Penelea-Filitti, Anna Tabaki, Athenes-Bucureşti, 1991, p. 85.
689. Boga L.T., **Documente basarabene**, Fasc. III, p. 5-6.
690. Paul Păltănea, **Familia cronicarului Miron Costin şi risipirea moşiilor prin descendenţi:** Partea I, în *Arhiva Genealogică,* 1997, nr. 3-4, p. 145-156; *Ibidem*, Partea II, în *Arhiva genealogică*, 1998, nr. 1-2, p. 87-107. Vezi şi arborele genealogic, p. 107. Despre familia Neaniul vezi: C.S. Stoide, **Documente moldoveneşti privitoare la familia de boieri Neaniul cu un studiu**, Iaşi, 1938, 76 p.
691. A.Băleanu, C.A. Stoide, **Documente moldoveneşti privitoare la familia de boieri Neaniul cu un studiu,** Iaşi, 1938, p. 10.
692. Iorga N., **Basarabia noastră scrisă după 100 de ani de la răpirea ei de către ruşi (1912),** în N. Iorga, Neamul românesc în Basarabia, vol. I, Bucureşti, 1995, p. 209-210; Stoide C.A., **Un episod din domnia lui Gheorghe Duca. Răscoala lui Hâncu şi Durac din 1671-1672**, Iaşi, 1936, p. 16-17.
693. Zotta Sever, **Spiţa neamului Hâjdău**, în *Arhiva Genealogică*, An. II, 1913, p. 143. Feneşan Costin, **Diplome de indigenat polon ale boierilor moldoveni Grigore Hăbăşescu şi Gheorghe Hâjdău**, în *Arhiva Genealogică*, 1997, nr. 3-4, p. 99. După izvoarele citate nu se confirmă datele înşiruite în testamentul din 1732 a fiilor săi, precum că Ştefan Hîjdău ar fi ajuns în Rusia intrând în slujba lui Petru cel Mare (Octavian Onea, **Aron Pumnul – studii genealogice. Istoria familiei Petriceico-Hăjdeu**, în *Arhiva Genealogică*, 1998, V (X), nr. 1-2, p. 41).
694. Iorga N., **Basarabia noastră scrisă după 100 de ani de la răpirea ei de către ruşi (1912),** în Iorga N. *Neamul românesc în Basarabia*, vol. I, Bucureşti, 1995, p. 209; Octavian Onea, **Aron Pumnul – studii genealogice. Istoria familiei Petriceico-Hăjdeu,** în *Arhiva Genealogică*, 1998, V (X), nr. 1-2, p. 41.

Dar rezistenţa la Hotin nu a durat mult, căci deja la 29 aprilie 1672 izvoarele îi atestă aici pe **Vasile Mârzac** vel căpitan şi pe **Gheorghe Zgarbura** pârcălab de Hotin[697], care au fost numiţi în funcţie în locul celor înfrânţi.

Vasile Mârzac, de fapt îl chema Vasile Răghineţ, dar prefera porecla sub care apare în absolut toate documentele vremii[698], a mai deţinut vel căpităniа de la Soroca între 1645 şi 1652[699], în 1651 era mare şetrar[700].

La 8 august 1675 apare în funcţie de pârcălab la Hotin **Hacik[701]**, căruia nu am reuşit să-i identificăm obârşia şi activitatea.

În domnia lui Antonie Ruset (1675 nov. – 1678 nov.) la Hotin este atestat la 20 octombrie 1676[702], doar un singur pârcălab pre nume **Gheorghe,** care probabil este aceeaşi persoană cu Gheorghe Zgarbura**,** menţionat mai sus.

Prezenţa unui pârcălab de Hotin Ifrim Hâjdeu în 15 august 1684[703] e îndoielnică, deoarece fostul pârcălab cu acest nume murise încă prin anul 1665[704].

La 11 ianuarie 1700 semnează ca martor la o danie „**Niculai Başotă**, pârcălab Hotinschii”[705], care a fost o importantă figură de la răscrucea sec. XVII-XVIII, deţinând anterior înaltele dregătorii de mare medelnicer şi mare vistiernic. A fost destituit de Nicolae Mavrocordat pentru delapidări de bani din visterie. S-a călugărit la sfârşitul vieţii cu numele de Nicodim[706].

Ca martor la o vânzare-cumpărare din 8 martie 1702 a unei părţi din satul Dumbrăveni, ţinutul Neamţ este atestat **Eni Condrat** pârcălab de Hotin[707].

La o dată necunoscută, fie în ultimele decenii ale sec. al XVII-lea, fie la începutul secolului următor, dar înainte de 1705 pârcălab de Hotin a fost şi **Miron Hâjdău[708]**, frate cu alţi doi pârcălabi de Hotin - Gheorghe şi Ştefan Hâjdău. Anterior impus de vitregiile timpului în 1675 el este nevoit să se refugieze în Polonia, de unde revine doar în 1691[709]. După această dată el reuşeşte să se impună în viaţa politică a ţării fiind numit şi pârcălab de Hotin. Pe la 1705 „fostul pârcălab Miron Hâjdău” rezolva un litigiu de proprietate cu nepotul său

---

695. Ghibănescu Gh., **Surete şi izvoade***,* vol. 9, p. 159.
696. Zoe Diaconescu, **Note pe marginea unor spiţe de neam***,* în *Arhiva Genealogică*, An. I (VI), 1994, nr. -2, p. 324-325.
697. Eşanu Andrei, Eşanu Valentina, **Moldova medievală. Structuri, executive, militare şi ecleziastice**, Chişinău, 2001, p. 97.
698. Boga L.T., **Documente basarabene**, XX, Chişinău, 1938, p. 19, doc.V
699. N. Iorga N., **Studii şi documente**, vol. XI, Bucureşti, 1906, p. 279; A.I. Gheorghiu*,* **Pârcălabii Hotinului**, în *Revista Moldovei* (Botoşani), 1927, An. VI, nr. 4-5, p.26.
700. **MEF**, vol. 6, p. 98, doc. 26. După Costăchescu M. Anul 1677 oct. 20 (M. Costăcghescu M., **Documentele moldoveneşti înainte de Ştefan cel Mare***,* vol. II, Iaşi, 1932, p. 72).
701. Husar Al., **Cetatea. Hotin**, în *Limba Română* (Chişinău), 3-4, 1997, p. 221.
702. **MEF**, vol. 5, doc. 53, p. 135-137.
703. **Documente privitoare la istoria oraşului Iaşi,** vol III, Iaşi, 2000, p. 132-133, doc. 153.
704. Stoicescu N**., Dicţionarul marilor dregători**, p. 346.
705. **CDMB**, vol. V, Bucureşti, 1975, p 31-32.
706. **CDMB,** vol. V, Bucureşti, 1975, p. 122.
707. Hâjdău Boleslav, **Schiţă istorico-genealogică asupra nobilităţii familiei Hâjdău (Ghijdeu***),* în *PRO FIDE ET PATRIA. Contribuţii la studierea vieţii şi activităţii membrilor familiei Hâjdău. Hasdeu,* Chişinău, 2002, p. 238, 242.

Lupaşco, fiul lui Ştefan Hâjdău[710]. Data morţii rămâne necunoscută, nu a avut urmaşi direcţi[711].

În domnia lui Antioh Cantemir pârcălab la Hotin este menţionat la 5 ianuarie 1707 **Vasile Mirzenco[712].**

Pârcălabii numiţi de domnii moldoveni s-au menţinut la Hotin până în domnia lui Dimitrie Cantemir (1710-1711). În scurta domnie a acestuia pârcălab este **Toader Călmaşul[713].**

Astfel, Nicolae Mavrocordat (1709-1710) cunoscând intenţia turcilor de a pune stăpânire pe cetatea Hotinului a „giuruit împărăţiei 100 pungi cu bani ca să nu ia Hotinul". Propunerea voievodului a fost acceptată şi „a isprăvit un termen ca să aibă a şedea la Hotin pârcălab, precum era şi mai înainte şi să asculte de dânsul oamenii cei de loc"[714].

După eşecul total pe care la suferit Dimitrie Cantemir la 1711 Nicolae Mavrocordat în a doua sa domnie (1711-1714) a întreprins din nou acţiuni în vederea menţinerii Hotinului în componenţa Ţării Moldovei. Aceasta îi reuşi pentru o scurtă vreme, căci documentele istorice îl atestă în iunie 1712 ca mare căpitan de Hotin pe **Pătraşco**[715] şi la 4 martie 1714 pe fostul şetrar[716], pârcălabul de Hotin - **Constantin Pîrvul**[717].

Cu toată împotrivirea domnitorului fanariot, în octombrie 1714 sultanul a rupt cetatea Hotinului din trupul ţării transformând-o în raia. Martor ocular la aceste evenimente tragice, Axinte Uricariul a notat în Letopiseţul său „şi într-acel an s-au lipsit Ţara Moldovei, de acel minunat ţinut al Hotinului şi au lipsit şi pârcălabii şi căpitanii de acolo... Până atunci era şi pârcălab la Hotin trimis de Nicolae-vodă şi căpitan mare şi căpitani mici ... Iar daca s-au luat ţinutul Hotinul, s-au ridicat toţi. Numai vama rămăsese puţină vreme"[718].

* * *
*

Aşa dar, din cele arătate mai sus la Hotin aflăm una dintre cele mai vechi pârcălăbii ale Ţării Moldovei, care după toate probabilităţile îşi are începuturile în domnia lui Bogdan I. După cum reiese atât din lucrările predecesorilor, cât şi din lucrarea de faţă, de la întemeierea Ţării Moldovei şi până în domnia lui Dimitrie Cantemir, Hotinul a jucat permanent un important rol ca centru comercial, vamal, administrativ şi militar, ocupând o poziţia strategică în sistemul de apărare a întregii ţări.

În baza unui material documentar şi narativ mult mai amplu, în studiul de faţă am încercat să identificăm numele şi să arătăm activitatea pe diverse planuri a pârcălabilor de Hotin de la

708. **CDMB**, vol. I, Bucureşti, 1975, p. 122.
709. Hâjdău Boleslav, **Schiţă istorico-genealogică asupra nobilităţii familiei Hâjdău (Ghijdeu),** în *PRO FIDE ET PATRIA. Contribuţii la studierea vieţii şi activităţii membrilor familiei Hâjdău. Hasdeu,* Chişinău, 2002, p.242.
710. Boga L.T., **Documente basarabene**, Chişinău, 1928, p. 201, doc. CVIII.
711. Halic H., **Cetatea Hotin** (destin şi istorie), Botoşani, 2002, p. 117.
712. Husar Al., **Cetatea Hotin**, în „Limba Română", Chişinău, 1997, nr. 3-4, p. 222.
713. Iorga N., **Studii şi documente**, vol. 5, p. 228, doc. 68; N. Iorga, **Basarabia noastră scrisă după 100 de ani de la răpirea ei de către ruşi (1912)**, în Iorga N., Neamul românesc în Basarabia, vol. I, Bucureşti, 1995, p.219.
714. **Documente privitoare la Istoria oraşului Iaşi**, vol III, Iaşi, 2000, p. 348, doc. 394.
715. **CDMB,** vol. V, Bucureşti, 1975, p. 328.
716. Axinte Uricariul, **Cronica paralelă a Ţării Româneşti şi a Moldovei**, Ed. de G.Ştrempel, Vol. II, Bucureşti, 1994, p. 302

începuturi până la 1714. În afară de funcţia primordială de comandanţi militari ai cetăţii şi de apărare a hotarului de nord-est al Ţării Moldovei, ei îndeplineau misiuni diplomatice, administrative, judiciare şi fiscale. Pârcălăbia Hotinului erau una dintre cele mai râvnite de către demnitarii ţării, prin faptul că pe aici trecea o importantă arteră comercială europeană, care împreună cu vama din partea locului aducea mari profituri şi venituri ilicite, fapt pentru care pârcălabii erau deseori schimbaţi de către domnitori. De aceea la Hotin aproape pe întreg parcursul perioadei studiate constatăm o mare fluctuaţie de pârcălabi.

După cum am încercat să arătăm, pârcălabii erau numiţi în funcţie de domnitorul ţării, de aceea odată cu venirea în scaun a unui nou domn aproape de fiecare dată erau numiţi şi noi pârcălabi dintre oamenii de încredere ai acestuia. Pârcălabii de Hotin jucau un rol important în viaţa politică a ţării, aceştia făcând parte aproape permanent din sfatul domnesc. Un timp erau instalaţi la Hotin câte un singur pârcălab, iar cu începere din domnia lui Ştefan cel Mare (1469) aici sunt numiţi câte doi pârcălabi. Ulterior, cea mai mare parte a voievozilor moldoveni, până în cea de a doua domnie a lui Nicolae Mavrocordat erau numit de cele mai multe ori câte doi sau chiar trei pârcălabi.

De regulă la Hotin erau numite în funcţie persoane ieşite din rândurile mari boierimi, care atât până cât şi după aceasta au deţinut înalte dregătorii. Deşi funcţia de pârcălab de Hotin nu putea fi moştenită totuşi mulţi deţinători reuşeau să-şi plaseze în acest scaun urmaşii sau rudele apropiate. Drept exemplu, pot fi Vlaicul şi fiul său Duma, reprezentanţii familiilor boiereşti Movilă, Hăbăşescu, Costin, Hâjdău, Ciogolea, Jora, Stârcea, Buhuş ş. a. Uneori în funcţia de pârcălab la Hotin ajungeau şi persoane de neam străini, cum ar fi Manoil Grecul, Zota Tzigara, Pârvan Iane, Hagi Panait, Gheorghe Kattaratos, Annibale Amati ş.a.

Mulţi dintre ei ştiau carte, cunoşteau limbi străine. Fiind oameni bogaţi, pârcălabii de Hotin deseori erau antrenaţi în acţiuni de binefacere (dăruiau sume de bani, părţi de moşii ş.a. unor mănăstiri din ţară şi din străinătate), ctitoreau schituri, biserici, pe care le înzestrau cu cele necesare.

Deseori cetatea era antrenată în acţiunile militare, de multe ori era asediată şi chiar pierdută, dar de fiecare dată Ţara Moldovei reuşea să-şi recupereze această importantă cetate. Transformarea Hotinului în cetate turcească a provocat Ţării Moldovei una dintre cele mai grele pierderi. Cu anumite întreruperi (în timpul războaielor ruso-turce) Hotinul s-a aflat sub controlul direct al otomanilor până la 1806[719].

Pârcălabi de Soroca
(sec. XV –mijlocul sec. XVIII)

717. Despre evenimentele după anul 1714 vezi: Popescu Mihail, ***Veniturile raialei Hotinului în timpul stăpânirii turceşti*,** în *Revista arhivelor*, vol. II, 1927-1929, p. 394-402; Lungu V., **Despre olacul Hotinului (1715-1806)**, în *Cercetări istorice*, An. V-VIII (1929-1931), Iaşi, 1931; Agachi Alexei, **Hotin: pământ din pământul Moldovei,** în *Destin Românesc*, Chişinău-Bucureşti, 1998, nr. 2, p. 31-39; Gumenâi I., **Istoria ţinutului Hotin. De la origini până la 1806**, Chişinău, 2002, p.173-260;

În procesul consolidării Ţării Moldovei pe parcursul sec. al XV-lea şi mai ales în epoca lui Ştefan cal Mare un rol important l-a jucat sistemul de apărare. Şirul de cetăţi de pe Nistru şi Dunăre - Hotin, Soroca, Orhei, Tighina, Cetatea Albă, Chilia, care s-au construit şi reconstruit, pe acele vremuri au jucat un rol dintre cele mai importante în istoria Moldovei. Despre istoricul acestor fortificaţii şi localităţile din împrejurimile lor s-a scris mult şi mai continuă să se scrie completându-se istoriografia noastră cu noi lucrări şi noi date uneori surprinzătoare în urma ultimelor investigaţii arheologice şi arhivistice.

Din negura vremurilor, în spaţiul pruto-nistrean puţine cetăţi au avut norocul să ajungă până în zilele noastre aproape intacte. Cetatea Soroca este una din ele. Ea ne uimeşte şi ne copleşeşte prin stilul ei arhitectonic aparte. Istoriografia a înregistrat unele lucrări, atât cu privire la istoria cetăţii Soroca, cât şi a urbei cu acelaşi nume[720]. La începuturile ei (cea mai timpurie atestare datează din 1499) Soroca reprezenta o întăritură sau cetate de lemn şi pământ. După această dată cetatea Soroca este atestată permanent în izvoare la 1510, 1512[721] 1522, 1532[722] ş.a. La 1528 un călător străin anonim menţiona Soroca printre principalele cetăţi şi oraşe ale Ţării Moldovei[723]. În 1538 în urma campaniei lui Suleiman Magnificul în Moldova cetatea Sorocii a fost cucerită de turci "unde au şi fost numiţi chiar sangeacdei"[724]. Controlul turcilor asupra Sorocii n-a durat mult, căci deja în 1539, trecând prin Moldova călătorul polon Ieronim Laski relata precum că domnul Ţării Moldovei, Ştefan Lăcustă (1538-1541), "a trimis pe un mare boier al său numit "Selha"[725] cu o oaste puternică spre Soroca , pentru a o păzi de tătari, despre care aflase că vor năvăli fie în ţara sa, fie în acea a Maiestăţii Sale regelui" Poloniei[726]. Evident ni se pare faptul că în cazul dat este vorba de cetatea Soroca. Cetatea de piatră, ajunsă până în zilele noastre a fost construită în 1543 în a doua domnie a lui Petru Rareş. Probabil construcţia de piatră la Soroca trebuia într-o oarecare măsură să compenseze pierderile de teritorii şi cetăţi în sudul ţării[727]. După această dată importanţa cetăţii Soroca în sistemul de apărare a Ţării Moldovei, ca centru vamal şi de ţinut este destul de mare, căci ea ne apare fixată cu numele *Sfoca* pe o hartă a Europei pictată de Raffael Sanzio pe un perete a uneia din galeriile interioare ale Vaticanului la 1562[728].

În studiul de faţă ne propunem să identificăm şi să dezvăluim – în măsura în care ne permit izvoarele vremii - atât numele administratorilor cetăţii şi ţinutului de la Nistru, a pârcălabilor şi vel căpitanilor, cât şi activitatea lor de la finele sec. XV (de când datează prima menţiune documentară scrisă despre Soroca) până la începutul sec. al XIX-lea. Ne vom referi în special, la acei comandanţi militari ai cetăţii concomitent şi administratori ai ţinutului, care erau numiţi şi revocaţi de către domnii Ţării Moldovei şi aveau misiunea de a apăra hotarele ţării şi de

---

[720] Lăpedatu A. **Cetatea Sorocii**, în *Cetatea Moldovei*, (Iaşi), XII, 1914; Culea A. **Cetăţile moldoveneşti de pe Nistru**, Bucureşti, 1926; Vataman P. **Din istoricul Sorocii**, în *Viaţa Basarabiei*, 1937, nr.9; Grigoraş N. **Vechi cetăţi moldoveneşti (Originea lor)**, în *Cercetări istorice*, vol. XX (vol. III s.n.), 1947; Giurescu C.C. **Târguri sau oraşe şi cetăţi moldovene din sec. al X-lea până la mijlocul sec. al XVI-lea**, Bucureşti, 1967; Chirtoagă I. **Soroca**, în *Destin Românesc*, (Chişinău-Bucureşti), 1993, nr. 4; Trofăilă V**. Soroca**, Chişinău, 1997; **Cetăţi de pe Nistru. Hotin, Soroca, Tighina, Cetatea Albă,** Chişinău, 1998.

[721] Hurmuzaki E. , **Documente,** II, 3, p. 699-700 ("castrum nostrum sorocianum")

[722] Iorga N. **Neamul românesc în Basarabia**, vol. I, Bucureşti, 1995, p. 167.

[723] **Călători străini despre ţările române,** vol. I, Bucureşti, 1968, p. 199.

[724] Denize E. **Petru Rareş şi Moldova dintre Prut şi Nistru**, în *Revista istorică*, Seria nouă, Tom. 8, nr. 7-8, 1997, p. 478.

[725] **Ibidem,** nota 6, "Selha", după cum presupun editorii volumului poate fi pârcălabul de Hotin Scripcă.

[726] **Ibidem** , p. 236.

[727] **Ibidem**, p. 167.

[728] Dumitriu-Snagov I. **Monumenta Romaniae Vaticana**, Bucureşti, 1996, p.56-57.

a rezolva diverse conflicte de frontieră. Tot ei făceau judecată, încasau ferâia sau globa, aplicau amenzi, efectuau anchete penale şi în materie de proprietate, urmăreau pe fugari, anchetau pe şoltuzii oraşului ş. a. Una din cele mai importante sarcini era încasarea birului şi transmiterea ei la visterie[729]. Aceştia erau aşa numiţii *pârcălabii*[730], iar mai târziu *vel căpitanii*[731] de ţinut.

Dregătoria de pârcălab este una dintre cele mai vechi din Ţara Moldovei şi avea iniţial funcţia de comandant militar a unei cetăţi. În izvoarele latine, de origine ungurească sau poloneză inclusiv şi cele cu referinţă la Ţara Moldovei şi alte ţări româneşti, ei erau numiţi *capitaneus* sau *castellanus.* Prima menţiune a unui pârcălab în Moldova datează din 1411. Pe timpul lui Ştefan cel Mare, adică în perioada când în izvoarele vremii începe să figureze cetatea şi pârcălabii de Soroca, dregătorii care deţineau asemenea funcţii jucau un rol important în viaţa politică şi militară a Ţării Moldovei. Despre aceasta ne vorbeşte faptul că pârcălabii deseori luau parte la sfatul domnesc, iar în documentele ieşite din cancelaria domnească apăreau la loc de frunte, după marele vornic[732].

Izvoarele vremii după cum vom arăta mai jos ne atestă pârcălabi la Soroca până la hotarul sec al XVII- XVIII când sunt înlocuiţi de vel căpitani. Dimitrie Cantemir enumără Soroca către această din urmă perioadă, printre cetăţile cu doi pârcălabi[733]: "după pierderea Tighinei, Soroca este o importantă redută în contra polonilor, două căpetenii de oaste sunt rânduite de domnitor să apere această cetate"[734]. Din cercetările noastre se vede clar că, până la mijlocul sec. al XVI-lea, cetatea Soroca a avut un singur pârcălab şi doar cu venirea în prima domnie a lui Alexandru Lăpuşneanu (septembrie 1552) sunt numiţi câte doi pârcălabi. În timpul unor războaie ruso-turce din sec. al XVIII-lea (1711, 1736-1739) domnitorii Moldovei încearcă să revină la funcţia de pârcălab la Soroca cu vechile lui împuterniciri militare. După încetarea ostilităţilor se revine însă la numirea în funcţie a vel căpitanilor, care aveau mai cu seamă funcţii administrative şi judecătoreşti în ţinut. La intersecţia anilor 40-50 ai sec. XVIII-lea, în ţinutul Soroca în locul funcţiei de vel căpitani este instituită cea de ispravnic. Din numărul destul de mare de pârcălabi şi vel căpitani de Soroca, pe care am reuşit să-i identificăm, unii s-au remarcat prin faptele lor de vitejie.

1. **Soroca sub Ştefan cel Mare**

Trecând la dezvăluirea subiectului propus, ceea ce, de altfel, se face pentru prima dată în istoriografie, trebuie să arătăm că unii cercetători au încercat să identifice cu anumite ocazii şi numele primilor pârcălabi de Soroca[735]. În unele lucrări, deşi, se ştie că prima menţiune certă în

---

[729] Ciurea D. **Organizarea administrativă a statului feudal Moldova (sec. XIV-XVIII),** în *AIIAI,* vol.II, 1965, p. 165.

[730] Grigoraş N**. Instituţii feudale din Moldova. I. Organizarea de stat până la mijlocul sec. XVIII-lea,** Bucureşti, 1971, p. 285-305.

[731] Boga L.T. **Paza marginii. Căpităniile de margine de pe Nistru, Ciuhur spre raiaua Tighinei şi Bugeac,** Chişinău, 1932, 22 p.

[732] Nichita D. **Contribuţii asupra pârcălăbiei în Moldova până la sfârşitul secolului al XVII-lea**, în *Arhiva* (Iaşi), 1925, nr. ", p. 90-98; Ibidem, **Contribuţii asupra pârcălăbiei în Moldova**, în *Arhiva* (Iaşi), 1925, nr. 3-4, p. 245-254; Nistor I. **Basarabia, pivotul politic al Moldovei voievodale**, în *Analele Academiei Române*. Mem. Ist. Ser. III, vol. XXVI, Bucureşti, 1944, p. 227-255; **Instituţii feudale din Ţările Române**. Dicţionar, Bucureşti, 1988, p. 361-362

[733] Cantemir D. **Descrierea Moldovei**, Bucureşti, 1973, p.36, 257.

[734] Ibidem, p. 79.

[735] Bălan T. **Vornicia în Moldova**, în *Codrul Cozminului*. Buletinul Institutului de Istorie şi Limbă din Cernăuţi, VII, 1931-1932 , ed. (1931), p.112 (172).

izvoarele vremii a Sorocii datează din 1499, după cum s-a dovedit în baza unui document fals, datat cu 23 noiembrie 1470[736], s-a admis că primul pârcălab instalat de Ştefan cel Mare la Soroca, ar fi fost un oarecare Albul. Din analiza unor asemenea acte s-a constatat că nu rareori astfel de documentele reflectau într-o anumită măsură fapte şi persoane reale din epocile respective. În ce măsură poate fi demonstrată prezenţa unui pârcălab Albul, ba chiar existenţa cetăţii Soroca pe la 1470 - este greu de spus, deoarece nu posedăm alte informaţii care ar confirma aceasta. Nu se confirmă nici opinia împărtăşită de Liuba Bârsan[737] privitoare la prezenţa pârcălabului Maxim la Soroca între anii 1491-1499, precum şi transferarea în această perioadă a cetăţii şi pârcălăbiei de Chilia la Soroca.

Primul pârcălab al Sorocii atestat cu deplină certitudine este **Coste.** La 12 iulie 1499, acesta participă de o potrivă cu alţi boieri la încheierea Tratatul de pace perpetuă între Ştefan cel Mare şi Ioan Albert, regele Poloniei [738], iar la 14 septembrie a aceluiaşi an – la semnarea Tratatului de alianţă între domnitorul moldovean cu Alexandru, marele duce al Lituaniei [739]. Astfel, în primul document menţionat el e prezentat ca "Coste pârcălab de Soroca" ("Koste par□kalab□ Soro⇳k□i " – în limba slavonă şi "Constantinus alias Coztha porcolab Sorociensis", în varianta latină)[740]. În cel de al doilea izvor, aceeaşi persoană figurează drept "[Kost]e starosta [S]oro⇳k□i"[741]. În această din urmă sursă "Coste de Soroca" apare printre "noi boierii Ţării Moldovei, sfatul domnului nostru voievod…", în total 22 de boieri nominalizaţi, precum şi alţii nenominalizaţi[742]. Dealtfel pe aceste două tratate s-au păstrat pecetele lui Coste. Interesant este de menţionat că pe Tratatul din 12 iulie 1499 a variante latine s-a păstrat pecetea cu legenda " Koste par□kalab□"[743], iar pe Tratatul din 14 septembrie a aceluiaşi an, în varianta slavonă pecetea cu legenda "Pan Kost[e p]osadnik"[744]. Participarea lui Coste la încheierea acestor tratate internaţionale ne vorbeşte de importanţa atât a pârcălăbiei de Soroca, cât şi a lui Coste pârcălab personal în viaţa politică a Ţării Moldovei la intersecţia sec. XV-XVI, în ultima perioadă a domniei lui Ştefan cel Mare.

În cercetările din ultima vreme, Coste pârcălab de Soroca este identificat cu Coste Posadnic[745], care, la 7 martie 1528, nu mai era în viaţă, căci la o dată anterioară soţia sa, Maruşca, intrând, probabil după moartea soţului ei în posesia moşiei Brăneşti a lui Coste Posadnic, o vinde lui Albul Fărcovici[746]. Faptul pare cu atât mai mult împlinit, cu cât exact peste o lună (7 aprilie 1528 [747]) şi copiii săi – Fătul şi surorile îşi vând moştenirea primită de la tatăl lor o parte din satul Starosuliţi. Drept dovadă hotărâtoare că pârcălabul Coste este aceeaşi persoană

---

[736] **DRH A**, vol. II. Bucureşti, 1976, p.438- 443, doc. XIII, document fals. Informaţia acestui document este preluată fără rezerve de Silvia Dimitriu-Chicu, vezi: Dimitriu-Chicu Silvia. **Cetatea Soroca**, în Husar Al. ş. a. *Cetăţi de pe Nistru,* Chişinău, 1998, p. 74

[737] Bârsan Liuba. **Pârcălabii cetăţilor de pe Nistru în timpul domniei lui Ştefan cel Mare**, în *Tyragetia.* Anuarul Muzeului Naţional de Istorie a Moldovei, Vol. I, 1992, p. 170.

[738] **Moldova în contextul relaţiilor politice,** 1992,p. 114.

[739] **Ibidem,** p. 114-116.

[740] **DRH A.**, vol. III, p. 454, nota 4.

[741] **Ibidem ;** Bogdan. I. **Documentele lui Ştefan cel Mare**, vol. II, Bucureşti, 1914, p. 444 şi 446, nr. 179.

[742] **Moldova în contextul relaţiilor politice,** p. 115-116. Nr. 67.

[743] Bogdan I. **Documentele lui Ştefan cel Mare**, Vol. II, Bucureşti, 1913, p. 427.

[744] **Ibidem**, p.444.

[745] Iftimi S. **Posadnicii: o dregătorie, un neam şi o aşezare**, în *Arhiva Genealogică*, 1994, anul I (VI), nr. 1-2, p. 253-259; Taşca G.-F. **Posadnicii de la Soroca şi descendenţa lor**, în *Arhiva Genealogică*, 1995, anul II (VII), nr. 3-4, p. 139-143

[746] **CDMI ,** vol. I, Bucureşti, 1989, p.226, doc. 546.

[747] **CDMI**, vol. I, p. 236, doc. 571**.**

cu Coste posadnic este adusă cartea domnească de la Ştefan voievod, din 28 aprilie 1552, în care acesta este numit "Coste Posadnic, pârcălab de Soroca" [748].

Şi noi susţinem acestă idee şi o confirmăm prin compararea variantelor textelor şi a pecetelor de pe tratatele din 12 iulie şi 14 septembrie 1499[749]:

- în varianta slavonă a tratatului din 12 iulie în divan e enumerat printre alţii "Koste par□kalab□ Soro⇳k□i ";
- în varianta latină, e numit "Constantinus alias Coztha porcolab Sorociensis" şi tot aici peceata cu legenda "Koste par□kalab□";
- în tratatului din 14 septembrie a textul slavon e indicat "[Kost]e starosta [S]oro⇳k□i" şi peceata cu legenda de pe acest exemplar "Pan Kost[e p]osadnik ";
- este acelaşi Coste, care este enumerat în toate variantele între Ivanco şi Alexa pârcălabi de Orhei şi Clănău spătar;

Totuşi apare o întrebare de ce în aşa scurtă perioadă de timp (iulie-septembrie) Costea a folosit două peceţi diferite? O fi pierdut-o pe cea de pârcălab, care de altfel e mai prestigioasă. Căci a fost nevoit s-o folosească pe cea mai veche, pe când era posadnic.

Coste Posadnic, pârcălab de Soroca era fiul lui Stan Posadnic şi a Maricăi, ce cobora din Mihail Peritschi [750]. El a fost căsătorit cu Maruşca fiica lui Pântecel, nepoata lui Iliaş Ceaşnic, [751] cu care a avut drept fiu pe Fătul, care mai târziu va deţine funcţia de pârcălab de Ciubărciu [752] şi încă cinci fiice: Stanca, Solomia, Neagşa, Ana şi Anghelina. [753] La 14 martie 1500 Ştefan cel Mare îi întăreşte satul Todireşti lui "Coste pârcălab Sorocii şi frati-său Teodor şi Giurja Păcurarul…, unde a fost casa unchiului lor"[754]. Nu se ştie până când Coste a deţinut funcţia de pârcălab de Soroca, dar se pare că a deţinut-o destul de mult. Deoarece pe de o parte un alt pârcălab îl identificăm la Soroca abia în 1519, iar pe de altă parte, într-un document emis mult mai târziu, la 28 aprilie 1552, nepoţii săi îl mai ţin minte, numindu-l "Coste Posadnic, pârcălab de Soroca"[755]. Detaliul este semnificativ şi în sensul că descendenţii lui Coste se mândreau cu bunicul lor .

De la primul pârcălab al Sorocii s-a mai păstrat o relicvă. Fiind vorba de pecetea lui personală, care o aplică pe tratatele mai sus menţionate din 12 iulie şi 14 septembrie 1499. Cunoscutul slavist român Ioan Bogdan, căruia îi aparţine meritul descoperirii acestor documente ne comunică despre ele următoarele că pecetea lui Coste este una din cele 22 de peceţi aplicate, inclusiv şi pecetea mare a domnitorului. Pecetea lui Coste în varianta slavonă a tratatului din 12 iulie are legenda "Koste par□kalab□"[756], iar în cel din data de 14 septembrie – "Pan Kost[e p]osadnik"[757] . Dealtfel, în acest din urmă document Coste figurează în text "[Kost]e starosta [S]oro⇳k□i", iar în legenda peceţii sale atârnate la acest document - " Pan Kost[e p]osadnik". Aceste detalii ne demonstrează deosebit de convingător că Coste pârcălab de Soroca e una şi

---

[748] **DIR A,** veacul XVI, vol. II, Bucureşti, 1952, p. 24, doc. 24.
[749] Bogdan I. **Documentele lui Ştefan cel Mare**, Vol. II, Bucureşti, 1913, p. 417-446.
[750] Iftimi S. **Posadnicii: o dregătorie, un neam şi o aşezare**, în *Arhiva Genealogică*, 1994, anul I (VI), nr. 1-2, p. 256; Taşca G.-F. **Posadnicii de la Soroca şi descendenţa lor**, în *Arhiva Genealogică*, 1995, anul II (VII), nr. 3-4, p. 139-141.
[751] **CDMI** , vol. I, Bucureşti, 1989, p. 226, doc. 546. (7 martie 1528) .
[752] Gonţa Al. **Indicele de nume**, p. 127.
[753] Vezi doc. din 7 martie 1528 (**CDMI,** vol. I, Bucureşti, 1989, p. 226, doc. 546);
[754] **DRH A**, vol. III, p. 454, doc. 253.
[755]**DIR A**, veacul XVI, vol. II, p. 24, doc. 24; **CDMI**, Vol. I, Bucureşti, 1989, p. 304, doc. 763.
[756] Bogdan I. **Documentele lui Ştefan cel Mare**, vol. II, Bucureşti, 1913, p.427.
[757] **Ibidem**, p. 444..

aceeaşi persoană cu pan Coste posadnic. Tot odată poate să trezească unele nedumeriri faptul că în acelaşi an 1499 la date foarte apropiate (la 12 iulie şi 14 septembrie) Coste aplică două peceţi diferite. Faptul că pe la 12 iulie 1499 Coste avea deja pecetea cu legenda "Косте пръкалабъ" ne face să credem că el deţinea dregătoria la Soroca de un anumit timp până la această dată (12 iulie).

2. **Pârcălabi de Soroca sub urmaşii lui Ştefan cel Mare**

În 22 ianuarie 1510, la Cameniţa se încheie Tratatul de înţelegere între solii lui Bogdan voievod şi Sigismund, regele Poloniei, iar la 20 martie acelaşi an - Tratatul de pace între Polonia şi Moldova, în care găsim un pasaj "dacă supuşii noştri vor fi nedreptăţiţi de către supuşii D-lui Bogdan-vodă, atunci se vor adresa către pârcălabii (staroştii) moldoveni de la Hotin, de la Cernăuţi şi de la Soroca, şi aceia îi vor judeca cu deplinătatea dreptului"[758]. Aceste stipulaţii ale tratatelor menţionate ne mai vorbesc şi despre faptul că pe atunci pârcălăbia Sorocii activa şi era cunoscută în plan internaţional.

La 1519, este menţionat ca pârcălab de Soroca un oarecare **Ion**, fiul lui Mihul medelnicer, care dăruieşte satul Piscani şi trei sălaşe de ţigani mănăstirii Dobrovăţ[759]. Nu se ştie cât timp el a fost pârcălab, dar la 28 martie 1533 "a venit înainte de moartea sa " la divanul domnesc "Ion pârcălab de la Soroca, fiul lui Mihul medelnicer" pentru a reconfirma dania mai sus menţionată mănăstirii Dobrovăţ[760].

Pe la 1522-1523, Luca Cârje, solul lui Ştefan cel Tânăr (1517-1527) în Polonia se plânge regelui că "braţlavianii au răpit din ţara noastră oile turcilor". În aceeaşi plângere se pomeneşte de o răpire de oi mai sus de Orhei, când locuitorii – supuşi polonezi – de la Wisniţa şi Chmielnik au luat 9 000 de oi, iar **starostele (pârcălabul - n. n.) moldovean de Soroca**, urmărindu-i a reuşit a smulge din mâinile lor 2 000 de oi, capturând şi patru oameni[761]. Tot din această perioadă, 1523 ne parvine o informaţie dintr-o sursă de ordin diplomatic, despre existenţa unui staroste de Soroca ("starostha Soroczky"). Este vorba de o instrucţiune solilor moldoveni trimişi de Ştefăniţă-vodă la regele polon Sigismund cel Bătrân, în care dregătorul sorocean apare alături de "starostele ţării de jos" şi de vornicul Iurie. Cercetătorul ieşean D. Ciurea admite că starostele de Soroca era un oarecare **Grozav,** care ar fi deţinut această dregătorie din 1521[762]. Să fi fost antrenat în aceste acţiuni de ordin intern şi extern pârcălabul de Soroca Grozav, menţionat mai sus, sau altul, oricum putem admite că era o personalitate destul de importantă în domnia lui Ştefăniţă în calitate de pârcălab de Soroca şi de membru al unor solii moldovene în Polonia. De asemenea, în aceşti ani îl surprindem într-o acţiune îndrăzneaţă, încununată de succes la hotarul Moldovei cu Ţara Leşească de recuperare a oilor răpite de supuşi polonezi.

La una din ambrazurile cetăţii de piatră de la Soroca, a celui de al treilea turn, a fost descoperită de către G. F. Cebotarenco o interesantă inscripţie, conform căreia cetatea de piatră a fost construită pe timpul pârcălabului **Toader**[763]. Cercetătorul presupune că rozeta de sub această

---

[758] Costăchescu M. **Documentele moldoveneşti de la Bogdan voevod (1504- 1517),** Bucureşti, 1940, p. 466, 481; **Moldova în contextul relaţiilor politice,** p.128,139.

[759] **DIR A**, veacul XVI, vol. I, Bucureşti, 1953, p.138, 146; **DIR A,** veacul XVI, vol. II, Bucureşti, 1951, p. 147-148.

[760] **DIR A**, veacul XVI, vol. I, p. 361-362, doc. 328.

[761] Costăchescu M. **Documentele moldoveneşti de la Ştefăniţă voevod (1517-1527),** Iaşi, 1943, p. 549-550; Ursu H. **Moldova în contextul politic european (1517-1527**), Bucureşti, 1972, p. 61-62.

[762] Ciurea D. **Organizarea administrativă a statului feudal Moldova (sec. XIV-XVIII**), în *AIIAI,* vol. II, 1965, p. 146.

[763] Чиботаренко Г.Ф. **Сорокская крепость памятник старины**, Кишинев, 1984, с. 30, vezi şi foto p. 26-27.

inscripţie, nu este altceva decât pecetea acestui pârcălab [764]. Pornind de la faptul că majoritatea cercetătorilor consideră că cetatea de piatră a fost zidită de Petru Rareş în 1543 [765], putem admite că Toader era tocmai pe atunci sau poate şi ceva mai înainte, pârcălab de Soroca, dar care în anul următor este înlocuit cu alt dregător.

În anul 1544 [766] îl găsim în dregătoria de pârcălab la Soroca pe **Cazan** (Căzan), pe care în 1546 îl aflăm în fruntea unei solii la regele Poloniei, Sigismund I, din partea lui Iliaş Rareş voievod, fără a i se indica dregătoria pe care o deţinea în ţară [767]. Tot în această perioadă pârcălabul Sorocii era inclus în sfatul domnesc. Aceste fapte par să ne vorbească despre creşterea importanţei pârcălăbiei de aici, pe de o parte, şi despre încrederea mare pe care i-o acorda lui Cazan, pârcălabul Sorocii, domnul ţării - pe de altă parte. Fie pe timpul lui Ştefan Rareş (1551-1552) sau în urma căderii acestuia din tronul ţării, Cazan, care la acea vreme era deja staroste de Huşi, s-a făcut pribeag în Polonia[768]. Însă în timpul primei domnii a lui Alexandru Lăpuşneanu (septembrie 1552 – noiembrie 1561) în scurtă vreme el se repatriază, câştigă încrederea noului domn, căci deja în 1553 este repus în dregătoria de pârcălab al Sorocii. Mai mult ca atât, în 1554 acelaşi voievod îi dă lui "Cazan, pârcălab de Soroca două locuri pustii în ţinutul Orhei"[769].

Probabil pe timpul domniei unuia dintre fiii lui Petru Rareş, dar mai curând a lui Iliaş (septembrie 1546 - iunie 1551), a fost pârcălab la Soroca un boier pe nume **Neagoe.** La un moment dat, el a căzut în dizgraţia domnitorului, poate din cauza că s-a pomenit în opoziţie faţă de acesta, după care a fost nevoit să pribegească un timp în Polonia. Până la 5 septembrie 1552 când la Bakuta pe Nistru este depus jurământul de credinţă în faţa regelui Poloniei de către Petru Stolnicul (Alexandru Lăpuşneanu) „Neagu staroste de Soroca" este atras, fiind pribeag, de partea pretendentului la tronul Moldovei şi a făcut parte din grupul de boieri, care au participat la această acţiune politică, acţiune care urmărea scopul de a câştiga susţinerea suzeranului polon, pentru ocuparea tronului[770]. Neagoe a revenit în Ţara Moldovei odată cu obţinerea tronului de către Alexandru Lăpuşneanu şi în scurtă vreme 5 septembrie 1552 el este ridicat la rang de pârcălab de Soroca împreună cu **Toader Bocuta** (Bocotco, Bocutco), fiind totodată incluşi şi în Sfatul domnesc[771]. Cu ocazia jurământului de la Hârlău din 22 iunie 1553, Neagoe ("Negoi")[772], fostul pârcălab de Soroca, este ridicat la dregătoria de mare comis. Această funcţia n-a deţinut-o mult timp, fiind numit, până la 21 septembrie a aceluiaşi an pârcălab de Hotin[773].

---

[764] **Ibidem.**

[765] Costin M. **Opere**, Bucureşti, 1958, p. 205. Drept argument de bază servesc scrisorile lui Petru Rareş din 23 aprilie şi 24 iunie 1543 prin care el solicită venirea în Moldova a meşterului Ioan petrarul (Iohannes lapidicia) ca să lucreze la Cetatea Soroca vezi de exzemplu: Giurescu C.C. **Târguri şi oraşe ,** Bucureşti, 1967,p. 274; Gonţa Al. **Legăturile economice dintre Moldova şi Transilvania în secolele XIII-XVII**, Bucureşti, 1989, p. 130; Чиботаренко Г.Ф**. Сорокская крепость памятник старины**, Кишинев, 1984.

[766] Corfus I**. Documente din arhivele polone. Sec. XVII-lea,** p. 123-126, doc. 61, vezi nota alcătuitorului, fără suport documentar.

[767]**Ibidem,** p. 125-126, doc. 62.

[768] Pungă Gh. **Ţara Moldovei în vremea lui Alexandru Lăpuşneanu**. Iaşi, 1994, p. 44, 101.

[769] Popovici **Angela. Proprietatea funciară în ţinuturile Lăpuşna, Orhei, Soroca în sec. al XV-lea – începutul sec. al XVIII-lea**, Chişinău, 1997, p.22. Teză de doctor în istorie, manuscris în posesia Bibliotecii Academiei de Ştiinţe a Republicii Moldova.

[770] Iorga N. **Istoria Românilor**, vol. Vitejii. Ed. De C. Rezachevici, Bucureşti, 1998, p. 22.

[771] Holban Th. **Documente externe** (1552-1561), în *Studii. Revistă de istorie*.Tom 18, nr. 3, 1965, p. 668.

[772] Pungă Gh. **Ţara Moldovei în vremea lui Alexandru Lăpuşneanu**. Iaşi, 1994, p. 44, 101.

[773] **Ibidem,** p. 102, nota 30.

Printr-o carte domnească de la Ştefan Rareş din 3 aprilie 1552, aflăm că pârcălab la Soroca era un oarecare **Sas**, căruia domnitorul îi miluieşte două selişti Fântâna Popii Holeneşti, Fântâna Pantii pe Căinar pentru că "ne-au slujit cu dreptate şi cu credinţă"[774].

3. Pârcălabi de Soroca de la Alexandru Lăpuşneanu până la Ieremia Movilă

Odată cu venirea la scaunul domnesc, în septembrie 1552, a lui Alexandru Lăpuşneanu Sas rămâne în dregătoria sa de la Soroca, deoarece voievodul întărindu-i aceleaşi proprietăţi îl menţionează în aceeaşi funcţie[775], însă la 5 septembrie acelaşi an Alexandru Lăpuşneanu mai numeşte din anumite considerente încă un pârcălab la Soroca, pe Teodor Bocotco (Bocutco), despre care vom scrie mai jos. Faptul se cere subliniat şi prin aceea că astfel pentru prima dată la Soroca, se pare, sunt în funcţie concomitent doi pârcălabi. Nu ştim cu certitudine cât timp s-a aflat Sas în această dregătorie, dar pe la 25 septembrie 1566, deja în a doua domnie a lui Alexandru Lăpuşneanu, să-l aflăm ca fost pârcălab[776]. Dintr-un document posterior, de la 1606, pârcălabul Sorocii Sas mai stăruia în memoria urmaşilor săi, fiind pomenit cu ocazia vânzării seliştei Popeşti, ţinutul Sorocii, probabil, fosta seliştea Popii Fântâna Holeneşti, pe care o vânduse anterior lui Climente, preot din Soroca[777].

Printre cei 21 de boieri moldoveni, care au semnat jurământul de credinţă regelui polonez, în localitatea Bakuta pe Nistru, a lui Petru stolnicul, pe atunci pretendent la tronul Ţării Moldovei (viitorul domnitor Alexandru Lăpuşneanu) la 5 septembrie 1552 se afla şi **Teodor Bocotco** (Bocutco), pârcălab de Soroca [778]. În 1554 el nu mai era în această dregătorie deoarece căzuse în dizgraţie din cauza rudei sale boierul Lupe Huru, socrul unui pretendent la tronul lui Alexandru Lăpuşneanu. Cu toate că prin anii 1552-1554 fusese pribeag în Polonia ca susţinător a lui Alexandru Lăpuşneanu, la întoarcere în ţară nu i se mai încredinţează dregătoria de pârcălab la Soroca, pe care o deţinuse mai înainte[779].

La 16 decembrie 1554, la Vilno, este încheiat Tratatul de alianţă între Alexandru Lăpuşneanu şi Sigismund al II-lea August, rege al Poloniei, unde sunt enumăraţi "ambasadorii mari ai săi (ai lui Alexandru Lăpuşneanu – n. n.), pe Iosif Petrovici, pârcălab de Roman şi starostele de Cetatea Nouă, pe **Nicolae,** pârcălab de Soroca şi pe Abram Danilovski, secretar domnesc" [780]. La 3 iulie 1555 este capul soliei din partea lui Alexandru Lăpuşneanu la regele polone un oarecare **Nicoară** starostele de Soroca[781] , pe care noi îl considerăm că e acelaşi cu Nicolae.

În aşa numitul letopiseţ rusesc „de la Lvov" aflăm o informaţie potrivit căreia în ianuarie 1555 au "venit solii domnitorului voloh Alexandru (Alexandru Lăpuşneanu - n. n.), Stepan pârcălabul Romanului şi *Micul* pârcălabul Sorocii şi au cerut suveranului (moscovit - n. n.) să

---

[774] **Молдавия в эпоху феодализма**,Том I, Кишинев, 1961, с.. 58-59, док. 22; vezi Minea I**. Regeste de documente moldoveneşti (1508-1590)**, în *Cercetări istorice* (Iaşi), Anul IV, 1929, nr. 2, p. 149.
[775] Bălan T**. Au fost în Moldova vătafi de ţinut**, în **Revista arhivelor**, 1941, nr. 2, p. 382-383.
[776] **CDMI,** Vol. I, Bucureşti, 1989, p. 346, doc. 888.
[777] **DIR A**, veacul XVI, Vol. II, Bucureşti, 1952,.p. 3.
[778] Hurmuzaki-Bogdan, **Documente privitoare la istoria românilor**, Supliment II, Vol. I, p. 193-198; Pungă Gh. **Ţara Moldovei în vremea lui Alexandru Lăpuşneanu,** Iaşi, 1994, p. 44; nota 56,57.
[779] **Ibidem,** p. 102.
[780]**Moldova în contextul relaţiilor politice internaţionale 1387-1858**. **Tratat**e.Ed. de I. Ieremia, Chişinău, 1992, p. 179-180, doc. 99.
[781] Corfus I. **Documente din arhivele polone. Sec. XVI şi XVII,** Ed. Îngrijită de Vasile Matei, Bucureşti, Ed. Academiei Române, 2001, doc. 14, 15.

ajute creştinătatea să se răscumpere de la turci Şi ţarul mare cneaz i-a miluit pe soli şi le-a dat voie să plece după vechiul obicei"[782]. La puţin timp (3 februarie 1555) aceiaşi delegaţie diplomatică a fost invitată la o ceremonie de mate anvergură cu tot alaiul împărătesc, cu tot soborul de episcopi şi preoţi, precum şi solii străini cu prilejul miruirii episcopului de Cazan, printre care erau prezenţi şi „trimişii voievodului voloh solii Osif şi *Nicula* cu tovarăşii lor"[783]. Aceste din urmă pasaje ne face să credem că printre solii lui Alexandru Lăpuşneanu, care s-au aflat la Moscova în iarna lui 1555, făcea parte şi Nicolae (Nicoară) pârcălab de Soroca, care în letopiseţul rusesc figurează cu numele de Micul sau Nicul.

Într-un zapis de vânzare-cumpărare de la 9 aprilie 1555 aflăm că **Hristea**, pârcălabul de Soroca cumpără cu 300 de zloţi tătăreşti o parte din satul Hăsnăş.[784]

Fiind în dregătoria de pârcălab de Soroca **Ioan** a lui Nicolae este trimis în decembrie 1555, de Alexandru Lăpuşneanu, într-o solie în frunte cu Avram din Bănilă la regele Poloniei[785].

La 25 martie 1599 "Ieremia Moghilă întăreşte uric lui Nistor Ureche mare vornic un loc din pustie pe Cubolta la Fântâna Ciobanului şi la Peperigi, ţinutul Soroca… cumpărat cu 500 talere de la Dumitru Scrivilă şi fratele său Efrim, *care-l cumpăraseră de la* ***Simion****, fost pârcălab de Soroca, iar acesta îl primise danie de la Ioan voevod*" [786]. Posibil, Simion primise dania pentru unele merite deosebite, pe care nu le cunoaştem, dar sigur e că în timpul domniei acestuia era pârcălab la Soroca. Despre care Ioan voievod este vorba ? Până în anul 1599 s-au succedat la domnie: Ioan Joldea (1552 septembrie), Ioan Heraclide Despot (1561 noiembrie - 1563 noiembrie), Ioan-Vodă cel Viteaz (1572 februarie – 1574 iunie) şi Ioan Potcoavă (1577 noiembrie-decembrie)[787]. Mai mult ca sigur că Simion a deţinut pârcălăbia la Soroca în timpul domniei lui Ioan - Vodă cel Viteaz, căci domniile acestora au fost de mai lungă durată, faţă de ceilalţi doi, care au menţinut tronul ţării doar câte o lună. Deci Simion, fusese pârcălab, probabil, între anii 1561-1563 sau 1572-1574.

Un **Toderaşco Varticovici** mai era încă pârcălab de Soroca pe la 1580[788].

De un pârcălab viteaz a avut parte cetatea Sorocii pe timpul lui Petru Şchiopul. Este vorba de **Pârvul**, despre care Grigore Ureche scrie în cronica sa: "Războiul Pârvului pârcălabului de Soroca, când s-au bătut cu cazacii la Perieslav, în zilele lui Pătru vodă, 7095 (1587), ghenar 8. Rădicatu-s-au o samă de cazaci ca nişte lupi ce sânt învăţaţi de-a pururе la pradă, de au întrat în ţară şi au prădat şi multe bucate au luat de la ţinutul Sorocii. Iară Pârvul pârcălabul Sorocii ş-au îndemnat cu hânsarii şi cu alţii, carii au avut de bună voie şi i-au ajunsu la Perieslavu. Acolo cazacii vrând să nu dea dobânda, moldovenii să scoată al său, tare războiu s-au făcut într-înşii şi în doao zile bătându-să, de-abia au spartu pre cazaci. Mai apoi dacă i-au biruit, pre tăţi i-au omorât, fără numai unul zic să fie scăpat; o samă vii i-au prins şi i-au trimis la Pătru vodă, pre carii i-au trimis la împărăţie."[789] Drept mulţumire, pentru că a slujit "noao cu dreapta credinţă, văzându domnie mea a lui dreptă slujbă cătră noi…" la 8 mai 1587, Petru Şchiopul, domnul Moldovei dăruieşte lui Pârvul, pârcălab de Soroca, satul Burueneşti, ţinutul Roman, "cu vad de

---

[782] **Полное Собрание Русских Летописей**, Том XX . Вторая половина. **Львовская летопись**. Ч. 2, Санкт Петербург, 1914, с. 554.
[783] Ibidem, p. 556.
[784] **CDMI**, Vol. I, Bucureşti, 1989, p. 319, doc. 807
[785] Corfus I. **Documente din arhivele polone. Sec. XVI şi XVII,** Ed. Îngrijită de Vasile Matei, Bucureşti, Ed. Academiei Române, 2001, doc. 17, p.33-38
[786] **CDMB,** Vol. I, Bucureşti, 1957, p. 249; Gonţa Al**. Indice de nume**, p. 607.
[787] **Istoria României în date**, Bucureşti, 1971.
[788] Iorga N. **Neamul românesc în Basarabia**, vol. I, Bucureşti, 1995, p. 196.
[789] Ureche Gh. **Letopiseţul Ţării Moldovei**, Chişinău, 1971, p. 207.

moară pe Siret, sat domnesc[790]. Dat fiind faptul că acest document are un conţinut ieşit din comun, ce ne dezvăluie cu multe amănunte fapta vitejească a acestui pârcălab de Soroca, aducem în continuare o citată mai amplă:"… de vreme că slujind el domnii mele şi pământului nostru, încă şi până acum într-aceasta vreme, în care vreme s-au întâmplat de au venit nişte căzaşi tâlhari, foarte oameni răi, aice în pământul nostru şi au prădat şi câteva sate la margene, pe Nistru, în pământul domnii mele. Deci şluga noastră Pârvul pârcălabul, el lovindu-să cu dănşii, s-au bătut şi aşa Dumnezău milostivul fiind agiutor şi biruindu pre acei tâlhari, i-au dat supt sabie domnii mele şi toţi s-au biruit cu moarte, iar pre unii dintre dânşii încăş vii s-au prinsu, iar unora dintr-ănşii numai capetele lor s-au adus de faţă înainte noastră şi a tot sfatul domnesc. Care mai pre urmă şi sluga noastră Pârvul pârcălabul viind, s-au aflat pe însuş trupul lui avându câteva rane"[791].

La 12 mai 1591, **pârcălabului Sorocii** (în izvorul latin – "capitaneus Sorocensis") i se solicită un serviciu din partea autorităţilor poloneze în folosul domnitorului Ţării Moldovei Petru Şchiopul în legătură cu apariţia unui pretendent la tron[792]. Acest moment pare să ne vorbească că pârcălabii Sorocii îndeplineau diferite misiuni diplomatice, de legătură cu ţările vecine, în cazul dat cu Polonia.

La 7 decembrie 1593, la Hotin avea loc o întrunire a comisiei mixte de hotar unde a fost judecat **Druţul,** pârcălabul Sorocii, pentru incendierea proprietăţii nobilului polonez Jazlowieski[793].

4. Pârcălabi de Soroca în domniile Movileştilor

Din 25 martie 1599 în divanul ţării sunt enumăraţi **Albotă (Gheorghe[794]) şi Mănăilă,** pârcălabi de Soroca[795]. Ieremia Movilă, domnul Ţării Moldovei, îi porunceşte, la 18 mai 1599, lui "Mănăilă, pârcălab de Soroca, să meargă în satul Grozeşti să împlinească de la Albotă pârcălab doi cai şi plată lucrului făcut de Lazăr şi fraţii săi pe locul dăruit de Ioan voievod."[796] La 13 iunie 1599 au fost trimişi de domnul ţării Ieremia Movilă să facă hotarul satului Burdujăni pe "ale noastre credincioase slugi" **Ciomârtan** marele vătaf[797] de hânsari şi pe Mănăilă pârcălab de Soroca, să cerceteze o pricină la Burdujani[798]. La 25 martie 1600 Apostolachi, vistier, soţul Cneajnei şi ginerele lui Alexandru Lăpuşneanu se judecă cu Gheorghe Albotă pârcălab de Soroca, pentru satul Pătrăşcani[799]. Din întăritura, pentru acest sat mai află că Gheorge Albotă

---

[790] **CDMI,** Vol. I, Bucureşti, 1989, p. 484, doc. 1312.
[791] **DIR A**. Veacul XVI, vol. III, p. 355-356, doc. 435.
[792] **Исторические связи народов СССР и Румынии**, Москва,1965, с.195-196, doc. 65.
[793] Corfus I. **Documente din arhivele polone. Sec. XVI**, Bucureşti, 1979, p. 372-375, doc. 196.
[794] **DIR A**. Veacul XVI, vol. IV, p. 281-284, doc. 347.
[795] Ghibănescu Gh. **Divanurile domneşti în Moldova şi Muntenia în sec. XVI**, în *Ioan Neculce* (Iaşi), 1928, fasc. 7, p. 36; **DIR A**, veacul XVI, vol. IV, Bucureşti, 1952, p. 252, doc. 310.
[796] **CDMB**, vol. I, p. 250; **DIR A,** veacul XVI, vol. IV, p. 259, doc. 321.
[797] Demnitari cu funcţii militare administrative şi judecătoreşti similare cu cele ale pârcălabilor. De rang mai înalt putea fi marele vătaf de ţinut. Din a doua jumătate a sec. Al XVII-lea vătafii sunt înlocuiţi cu vel căpitanii (Ciurea D. **Organizarea administrativă a statului feudal Moldova (sec. XIV-XVIII**), în *AIIAI,* Vol. II, 1965, p. 166-167 **; Instituţii feudale din ţările române. Dicţionar**, Bucureşti 1988, p. 495).
[798] **DIR A.**, veacul XVI, vol. IV, p. 261-262, doc. 324. Vezi Gonţa Al. **Indice de nume**, p. 111, care îl numeşte pe Ciomârtan şi ca "pârcălab de Soroca"; **DIR A**, veacul XVII, vol. IV, Bucureşti, 1956, p. 373-374, doc. 475.
[799] **DIR A**, veacul XVI, vol. IV, Bucureşti, 1952, p. 281-284, doc. 347.

pârcălabul de Soroca se trage din Petrea Albotă, mare vornic şi că mai avea pe fraţii Petrea şi Ion Albotă, precum şi surorile Odochia, Sofronia şi Mariica[800].

La 20 noiembrie 1599, voievodul Ieremia Movilă îi întăreşte lui **Voico** (Voicul), pârcălabul de Soroca, seliştea Paşcani, ţinutul Iaşi, cumpărată cu 100 de zloţi tătăreşti[801].

Aceste informaţii din anul 1599, amintite mai sus, par să arate că în această perioadă scurtă s-au perindat sau au fost concomitent la Soroca doi, trei sau chiar patru pârcălabi: *Mănăilă, Gheorghe Albotă, Voico şi Ciomârtan*. Despre Voico, pârcălabul de Soroca, mai aflăm din cărţile domneşti din 7 mai 1601[802], când acesta vinde satul Paşcani, şi din 15 mai 1603, de la Ieremia Movilă voievod, care îi întăreşte slugii sale "Voicul, pârcălabul Sorocăi" nişte sate[803]. Iar la 5 februarie 1604 Ieremia Movilă, domnul Ţării Moldovei, le porunceşte pârcălabilor de Soroca "să cerceteze hotarul satelor Moreni şi Dobruşa şi să pună stâlpi…"[804]. Cine sunt aceşti pârcălabi, în document ni se indică, dar din alte izvoare ce ne stau la dispoziţie conchidem că ei erau: **Mănăilă şi Voicul.** Aceasta o putem argumenta prin următoarele mărturii: una - de la 1 aprilie 1604, care este confirmată de către Mănăilă şi Voica pârcălabii de Soroca şi cu şoltuzul şi cei 12 pârgari din Soroca precum că "dresurile… de cumpărătură şi întăritură…pre a lor otcine …au perit din cetatea noastră Soroca de căzaci şi de zaporojeni, cât au bătut cetatea "[805] şi alta - de la 15 aprilie 1604[806], unde la fel figurează ambele nume în calitate de pârcălabi de Soroca. Pe Mănăilă în calitate de pârcălab îl mai întâlnim menţionat între anii 1604-1605, martie 4, când Ieremia Movilă domnul Ţării Moldovei, îi dăruieşte "un loc pustiu în ocolul domnesc, ca să-şi facă vie"[807] şi într-un document din 7 aprilie 1605, prin care cumpără o parte din satul Medvica, ţinutul Hotin[808]. Am putea deci conchide că Albotă Gheorghe a deţinut dregătoria între 25 martie 1599-1600; Mănăilă - între 25 martie 1599 şi 7 aprilie 1605; Voico între 20 noiembrie 1599 şi 1606[809].

Cu ocazia semnării unei cărţi de mărturie la Soroca de la 7 aprilie 1605 aflăm de un alt pârcălab ai acestei cetăţi – **Toader Pilipovschi,** precum şi de **Toader** şoltuzul şi cei 12 pârgari ai Sorocii[810].

La 1606 este menţionat în catastiful vistieriei Ţării Moldovei pârcălabul de Soroca Ciolhanschi[811]. **Vasile Ciolhanschi** era căsătorit cu Ana, nepoata lui Alexandru Lăpuşneanu şi cumpărase cu 500 de zloţi satul Bobuleşti de lângă târgul Ştefăneşti, ţinutul Dorohoi de la fiii lui Doicin pârcălab. După moartea lui în împrejurări legate de succesiunea la tron a Movileştilor, soţia sa vinde acest sat şi se retrage împreună cu cei trei copii, la prietenii lor din Polonia[812].

Este interesant că într-un izvor din 1610 este menţionat pentru prima şi ultima dată prezenţa la Soroca şi a unui portar, pe nume **Dumitru Băsescul [813].**

---

[800] **Ibidem.**
[801] **CDMB**, vol. I, p. 253.
[802] **CDMB,** vol. I, p.259
[803] **MEF**, vol. III, Chişinău, 1982, p. 24-26, doc. 6.
[804] **CDMB**, vol. I, p. 273.
[805] **MEF**, vol. III, Chişinău, 1982, p. 29, doc. 7.
[806] **CDMB**, vol. I, p. 277 şi **DIR A,** veacul XVII, vol. I, Bucureşti, 1952, p. 137, doc. 196.
[807] **DIR A,** veacul XVII, vol. I, Bucureşti, 1952, p. 130-132, doc. 189.
[808] **MEF**, vol. II, Chişinău, 1961, p. 208, doc. 89.
[809] Gonţa Al. **Indice de nume**, p.745.
[810] **MEF**, Vol.II,p.208, doc.89.
[811] Caproşu I. **Structuri fiscale şi administrative într-un catastif moldovenesc de visterie din 1606**, în *AIII*, 1993, vol. XXX. P. 260.
[812] **DIR A**, veacul Xvii, vol. III, p. 6-7, doc. 8
[813] **DIR A**, veacul XVII, vol. II, doc 315.

Dintr-un document emis la Suceava pe 22 noiembrie 1611, în calitate de martor la vânzare-cumpărare semnează, printre alţii, şi "**Dumitru**, fost pârcălab de Soroca"[814]. Posibil că Dumitru a fost pârcălab după 1606, dar până la 22 noiembrie 1611, când figurează ca fost pârcălab. După opinia cercetătoare Maria Magdalena Szekely Dumitru fost pârcălab de Soroca este una şi aceiaşi persoană cu Dumitri Sculeş[815].

La 5 decembrie 1616 semnează în calitate de martori la dăruirea unei moşii – "**Iane** pârcălabul şi **Toderaşco** de Soroca şi ... Zotei de acolo şi ... **Huzeiu** ce au fost şoltuz şi dinaintea lui Dumitru soltuzului" [816]. Din această informaţie se poate deduce, se pare, că pârcălab de Soroca era Toderaşco.

Într-un document din 3 august 1617 este amintit printre membrii sfatului domnesc al lui Radul Mihnea şi **Felea Văscan**, pârcălab de Soroca [817].

Despre un fost pârcălab de Soroca, **Huhulea,** aflăm dintr-un ispisoc din anul 1627, mai 31, când fiii acestuia, Vasile şi Stratul, se judecă pentru moşii ce le-au rămas de la tatăl lor[818]. Această sursă nu ne dezvăluie exact când a fost el pârcălab, însă din alt izvor, de la 5 mai 1618, aflăm că acest Huhulea este numit "Ionaşcu Huhulea" şi că ceva mai înainte murise, căci la 1618 moştenitorii împart ţiganii rămaşi de la el[819]. Prin urmare, el a fost pârcălab de Soroca la o dată anterioară anului 1618. Sursele istorice ne mai arată că Huhulea fusese căsătorit cu Măriuţa, fiica lui Gheorghe, mare logofăt al lui Petru Şchiopul şi că avea moşii [820].

La 4 februarie 1621, pârcălabii de Soroca **Teodor şi Mihail,** îi comunică printr-o scrisoare lui Toma Zamoyski, staroste de Şargorod, ulterior vicecancelar al Poloniei, precum că ei l-au ajutat pe omul trimis de rege să ajungă la domnul Ţării Moldovei. Totodată dregătorii soroceni îl informează pe demnitarul polonez despre starea politică în Balcani[821]. Din altă scrisoare, de astă dată a lui Teodor pârcălabul, de la 20 mai 1621 către acelaşi Toma Zamoyski, aflăm importante date cu privire la evacuarea tătarilor din Soroca, precum şi că locţiitorul hanului (Crimeii – n. n.) cu oastea de Oceacov e în drum spre Hotin şi despre intenţia hanului de a trece prin Ucraina[822]. Aceste documente ne arată cu claritate că pârcălabii de Soroca erau în taină întru totul de partea polonilor. Or, se ştie că în aceşti ani era în plină desfăşurare un mare război între Ţara Leşească şi Imperiul Otoman, iar Moldova trebuia să se afle, ca ţară supusă sultanului, în tabăra otomană. Acelaşi pârcălab Teodor (Toader) apare ca martor în 1622[823]. La 13 aprilie 1622, de astă dată cu numele Tudori, este menţionat printre martori deja ca fost pârcălab de Soroca[824]. După cum observăm acest pârcălab e numit Teodor, Toader, Tudor, ceea ce ne face să considerăm că e vorba de una şi aceeaşi persoană, fiindcă e atestat într-o perioadă de timp foarte restrânsă (1621-1622), de fiecare dată fiind nominalizat ca "pârcălab de Soroca". Este interesant faptul că acest pârcălab de Soroca ştia carte latinească şi leşească şi îşi întocmea personal scrisorile către

---

.[814] **CDMB. Supliment**, vol. I, Bucureşti, 1975,p. 119. Ghibănescu Gh. **Surete şi izvoade,** XXI, p. 186, nr. 114**.**
[815] Szekely M.M. **Sfetnicii lui Petru Rareş,** Iaşi, 2003, p. 92.
[816] **DIR A,** veacul XVII, vol. IV, Bucureşti, 1956, p. 68, doc. 95.
[817] **DIR A**, veacul XVII, vol. IV, p. 521-522, doc. 3, document îndoielnic.
[818] **DRH A**, vol. XIX, Bucureşti, 1969, p. 306-307, doc. 219.
[819] **DIR A**, Veacul XVII, vol. IV, doc 274.
[820] Ciubotaru Mircea. **O străveche aşezare de pe valea Bârladului: Negreşti (jud. Vaslui),** Partea I, în *AIIAI, v*ol. XX, 1983, p. 324.
[821] Corfus I. **Documente din arhivele polone. Sec. XVII**, Bucureşti, 1983, p. 105-106, doc. 49.
[822] Ibidem, p.106-107, doc. 50.
[823] Gonţa Al. **Indice de nume**, p. 675.
[824] **CDMB**, Vol. II, p. 30.

demnitarii poloni în aceste limbi[825]. La sigur că Teodor studiase la vreo şcoală din Polonia. Cu părere de rău, despre pârcălabul Mihail nu dispunem de alte date.

Ştefan Tomşa (1621-1623) domnul Ţării Moldovei, la 28 mai 1623, porunceşte pârcălabilor de Soroca să aleagă hotarul satului Noscova, al mănăstirii Sucevița[826]. Din acest document reiese că în acea perioadă la Soroca erau cel puţin doi pârcălabi, dar care sunt ei nu ştim cu certitudine. Putem presupune că unul dintre ei era un oarecare **Bratei,** care, la 4 august 1623 dă o mărturie în calitatea de "fost pârcălab şi **Ioan Reaşcoi** fost căpitan…"pentru o danie a unei părţi din Vlădeni, ţinutul Soroca[827].

Într-o carte domnească de la 18 februarie 1628, aflăm că Miron Barnovschi Movilă (1626-1629, prima domnie) îi întăreşte lui **Gavril Gorgan**, pârcălab de Soroca satul Camănca pe Răut, în ţinutul Sorocii[828]. La 22 mai 1628, acelaşi voievod, îi porunceşte pârcălabului de Soroca (fără a-i indica numele dar, probabil, aceluiaşi Gavril Gorgan) să cerceteze hotarul moşiei lui Ionaşco Hrincovici[829]. Însă pe 20 iulie 1628 el nu mai era în această funcţie deoarece figurează ca "fost pârcălab de Soroca", aflat în conflict cu Dumitraşco, pentru seliştea Prevdiceni[830].

La 15 martie 1630 este menţionat în calitate de pârcălab de Soroca un oarecare Todiraşcu[831], care probabil continua să fie pârcălab şi la 12 noiembrie 1632 cu numele de **Teodoraşco Vartic**, care la această din urmă dată scria o scrisoare prietenului său din Polonia - Ioan Smialko[832]. În 1633, domnul ţării Moise Movilă (1633-1634) scrie "slugii mele Teodoraşco, pârcălabul Sorocei" să trimită oameni peste Nistru, care să-i aducă informaţii asupra intenţiilor şi mărimii armatei polone[833]. La 23 decembrie 1633, acelaşi domn scrie către G. Kozuchowski, că a însărcinat pe pârcălabul Sorocii Teodoraşco Vartic, împreună cu pârcălabii Orheiului, să cerceteze daunele pricinuite de români supuşilor vicecancelarului Toma Zamoyski[834]. Într-o mărturie de la 4 mai 1637 el semnează ca "Toderaşco biv pârcălab Soroţcomu"[835]. Presupunem că Toderaşco Vartic era părcălab la Soroca încă de pe la 4 septembrie 1631, când judecătorul Poloniei Luca Maiskowski îi mulţumeşte, pentru că i-a trimis o căruţa de harbuji (pepeni verzi)[836]. Nu este exclus că Toderaşco Vartic a preluat dregătoria de părcălab de la Gavril Gorgan.

5. Pârcălabi şi căpitani de Soroca de la Vasile vodă Lupu până la Dimitrie Cantemir

Probabil, pe la 20 octombrie 1640, acelaşi Toderaşco Vartic este din nou pârcălab la Soroca, căci la această dată cumpăra o parte din satul Malcăuţi din ţinutul Soroca[837].

---

[825] Corfus I. **Documente din arhivele polone. Sec. XVII**, Bucureşti, 1983, p.XIX.
[826] Livezeanu D. **Documente de la Athos privitoare la câteva mănăstiri din Moldova (1617-1755**), în Biserica Ortodoxă Română (Bucureşti), 1980, nr. 6, p. 631.
[827] **DIR A,** veacul XVII, vol. V, Bucureşti, 1957, p. 240, doc. 318.
[828] **DRH A**, Vol. XIX, Bucureşti, 1969, p. 403-407, doc. 297.
[829] **Ibidem**, p. 503-504, doc. 359.
[830] **Ibidem**, p. 526-527, doc. 380.
[831] **Documente din Basarabia,** Chişinău, 1928, p. 118, doc. LXVIII.
[832] Corfus I. **Documente privind istoria României culese din arhivele polone. Sec. XVII**, Bucureşti, 1983, p.132-133, doc. 74.
[833] Ibidem, p, 136, doc. 76.
[834] Ibidem, p. 147-149, doc. 84.
[835] **DRH,** Vol. XXIV, Bucureşti, 1998, p. 83, doc. 85.
[836] Gorfus I. . **Documente din arhivele polone. Sec. XVII**, Bucureşti, 1983, p.130-131, doc.72.
[837] Iorga N. **Nouă documente basarabene,** în *Analele Academiei Române*. Mem. Secţ. ist., Seria II, Vol. XXXIV, Bucureşti, 1913-1914, p. 945.

La 16 ianuarie 1641 apare în calitate de martor la vânzarea moşiei Biserica de Piatră din ţinutul Cârligăturii un „**Ionaşco** biv pârcălab ot Soroca”[838], care nu este exclus să fie una şi aceeaşi persoană cu Ioan Reaşcoi, fost căpitan, menţionat mai sus...

Istoricul Nicolae Stoicescu îl menţionează ca pârcălab de Soroca la 8 iunie 1641[839] pe **Ştefan** logofăt [840]. La 16 august 1646, Ştefan logofăt, pârcălab al Sorocii, îi mulţumeşte judecătorului Poloniei, Luca Miaskowski, pentru cunoştinţa făcută cu stegarul coroanei şi îi trimite 100 de harbuji (pepeni verzi) şi 40 de zămoşi (pepeni galbeni)[841]. Pe timpul domniei lui Vasile Lupu (1634-1653) printre cei mai apropiaţi sfetnici de taină ai domnitorului era şi acelaşi logofătul şi pârcălabul de Soroca - Ştefan, care făcea parte din categoria “oamenilor noi”, ridicaţi de Vasile Lupu spre rosturile politice înalte ale ţării[842]. Pe acest demnitar Miron Costin îl înveşniceşte făcându-i un portret cu rezonanţe manieristice[843], unul dintre cele mai interesante din cronografia românească medievală: “Omu de miratu la întregiia lui de sfaturi şi de înţelepciune, cât pre acele vremi de-abiia de era pementean de potriva lui, cu carile şi Vasile vodă singur, deosebi de boieri, făcea sfaturi şi cu multe ceasuri voroavă, aşea era de deplin la hire. Iară la sfatul trupului său era gârbov şi la cap cucuiatu, cât puteai dzice că este adevăratul Essopu la chipu”[844]. După ce s-a ridicat împotriva lui Vasile Lupu, la 1653, sprijinindu-l pe Gheorghe Ştefan, pretendentul la tronul Moldovei, Ştefan, pârcălab de Soroca, a fost arestat în drum spre Hotin şi asasinat de către boierii din Hânceşti, care îl însoţeau, după aceea şi domnul confiscându-i averea [845].

Din această perioadă ne mai parvine informaţia despre un alt pârcălab la Soroca, **Manoil Haladic**, care e menţionat într-o carte domnească de la Vasile voievod din 15 iulie 1645, prin care i se întăreşte “lui Simion Jomir mare spătar şi a neamului său, Manoil Haladic pârcălabului de la ţinutul Soroca”[846] stăpânirea unei părţi de ocină din Cotijănii Mari ţinutul Soroca. Iar la 25 septembrie a aceluiaşi an, Grigore Ureche, fost mare vornic din porunca lui Vasile Lupu voievod, cercetează plângerea lui Jomir Simion şi a lui Manoil Haladic, pârcălab de Soroca, în privinţa hotarului aceleaşi ocine[847].

În perioada pe când pârcălab la Soroca era Ştefan apare un nou element în structura militară şi administrativă locală. Astfel, în afară de pârcălab mai aflăm la Soroca un vel căpitan. O primă menţiune a acestei funcţii datează din luna mai 1645, de unde aflăm că mai mulţi răzeşi din Cotiujeni îi vând lui **Vasile Mârzac (Răghineţ[848]),** mare căpitan de Soroca nişte părţi din ocina lor. Este interesant de menţionat că acest zapis a fost întărit prin semnături ale martorilor

---

[838] Ghibănescu Gh. **Surete şi izvoade,** vol. 3, p. 286, doc. 162**; DRH A**, vol. XXVI, p. 6-7, doc. 7.
[839] Stoicescu N. **Dicţionarul marilor dregători**, p. 448.
[840] **MEF**, vol. VIII, Chişinău, 1998, p. 193, doc. 155.
[841] Gorfus I. . **Documente din arhivele polone. Sec. XVII**, Bucureşti, 1983, p.154-155, doc. 88.
[842] Zahariuc P. **Sfatul domnesc a lui Gheorghe Ştefan (I**), în *AIII*, vol. XXXIII, 1996, p. 41.
[843] Gustav Rene Hocke. **Lumea ca labirint Maniera şi manie în arta europeană. De la 1520 până la 1650 şi în prezent,** Bucureşti, 1973, p. 413.
[844] Costin Miron. **Opere.** Ed. P.P. Panaitescu, Bucureşti, 1958, p. 141.
[845] Axinte Uricariul. **Cronica paralelă a Ţării Româneşti şi a Moldovei**, Ed. de G. Ştrempel, Bucureşti, 1994, p. 55-56; Chirtoagă I. **Hotinul**, în *Destin Românesc*, 1995, nr. 1, p. 90.
[846] **CDMB.** Supliment, Vol. I, p. 217, doc. 655
[847] **Ibidem,** p. 217, doc. 656 (în document figurează data de 25 august 1645, ceea ce cred autorii volumului că e greşit).
[848] Diaconescu Zoe. **Note pe marginea unor spiţe de neam**, în *Arhiva Genealogică*, Iaşi, 1994, An. I (VI), nr. 1-2, p. 324-328

şi „cu pecet din Cetatea Soroca”[849]. Tot pe acest demnitar îl întâlnim şi la 20 martie 1652, când „Vasile Mârzac, vel căpitan de Soroca” cumpără trei moşii, în pustie pe apa Cobolţii[850]. Tot în timpul domniei lui Vasile Lupu Vasile un căpitan de Soroca este martor la o danie[851], probabil acelaşi Vasile este menţionat şi la 19 octombrie 1655 în calitate de martor la o acţiune de vânzare - cumpărare[852]. Prin urmare, Vasile Mârzac a deţinut această funcţie între 1645-1655.

Lupu Stroescu starostele de Soroca în 1656 i-a parte la misiunea diplomatică a lui Gheorghe Ştefan la Moscova, prin care se încheia un acord moldo-rus[853].

În notele sale, călătorului turc Evlia Celebi, aflat în trecere prin Moldova în 1657, descrie cetatea Soroca, “care să află sub ascultarea *unui boier* şi care e loc de vamă sub stăpânirea beiului Moldovei”[854]. Boierul menţionat de călător este evident pârcălabul din partea locului, al cărui nume nu-l arată. Editorii români ale însemnărilor de călătorie ale lui Evlia Celebi consideră că acesta ar fi **Ion Hăbăşescu ,** menţionat într-o sursă istorică ca pârcălab de Soroca pe la 13 octombrie 1658[855], fără a indica izvorul informaţiei. Cât ne priveşte, trebuie să arătăm că în izvoarele din această perioadă Ion Hăbăşescu e menţionat frecvent ca pârcălab de Hotin din 10 martie 1656 până la 20 iulie 1659[856]. În asemenea împrejurări putem presupune că i s-a încredinţat poate episodic şi pârcălăbia Sorocii, pe care le-a deţinut concomitent. De exemplu, în acelaşi an 1657, la Hotin, în afară de Ion Hăbăşescu izvoarele îl atestă pe pârcălabul Andrei Abaza[857] - timp în care Ion Hăbăşescu o fi putut veni la Soroca în calitate de pârcălab.

Înainte de 1661 e atestat pârcălab la Soroca **Anastase,** care îi aduce la cunoştinţă lui Iordache, mare vistiernic, hotarul satului Trifăuţi[858].

În timpul primei domnii a lui Ştefăniţă Lupu (1659 noiembrie –1661 ianuarie), figurează numele unui alt pârcălab de Soroca, menţionat la 10 martie [859], 24 iulie[860] şi 25 iulie 1660[861] – **Dumitraşco,** despre care mai ştim că era căsătorit cu Aniţa, stăpâna satului Iugani, ţinutul Tutova. La 29 iulie 1661, e menţionat “Dumitraşco, fost pârcălab” [862], care va mai deţine această dregătorie pe timpul domniei lui Dumitraşco Cantacuzino (1674-1675)[863]. Este mai mult ca sigur că aceşti ultimi doi pârcălabi, Anastase şi Dumitraşco au dregătorit împreună la Soroca, pe timpul domniei lui Ştefăniţă Lupu.

La 12 aprilie 1661[864], îl aflăm la Soroca pe un alt pârcălab, **Alexandru**, căruia Ştefan –vodă Lupu îi porunceşte să cerceteze conflictul dintre egumenul şi soborul de preoţi de la mănăstirea

---

[849] Răuţu Meletie. „**Cetatea” cu monografia oraşului Soroca. Patru biserici cu diverse instrucţiuni şi 49 documente vechi răzăşeşti basarabene,** Oradea, 1932, p. 20.

[850] Sava A. **Documente Orhei,** Bucureşti, 1944, p. 95-96, doc. 88.; Ghibănescu Gh. **Surete şi isvoade**, vol. IX, p. 142; vol. XI, 137; Diaconescu Zoe. **Note pe marginea unor spiţe de neam**, în *Arhiva Genealogică,* 1994, nr. 1-2, p. 324-328.

[851] Iorga N. **Neamul românesc în Basarabia**, vol. I, Bucureşti, 1995, p. 201.

[852] Codrescu T. **Uricariul**, XII, 1889, p. 286.

[853] Bezviconi G. **Contribuţii la istoria relaţiilor româno-ruse (din cele mai vechi timpuri pînă la mijlocul sec. al XIX-lea),** Bucureşti, 1962, p. 92-93.

[854] **Călători străini despre ţările române**, Vol. VI, Bucureşti, 1976, p. 435.

[855] **Ibidem,** vezi şi nota. Ghibănescu Gh**. Surete şi izvoade**, vol. IV, Iaşi, 1908, p. 85-86.

[856] Stoicescu N. **Dicţionar marilor dregători,** p 405.

[857] **Călători străini despre ţările române,** Vol. VI, Bucureşti, 1976, p. 422.

[858] **CDMB**. Supliment, Vol. I, Bucureşti, 1975, p. 253.

[859] **CDMB**, vol. III, Bucureşti, 1968, p. 124, doc 502.

[860] **Ibidem,** 135-136, doc. 561.

[861] **Ibidem,** p.136, doc. 563. Ghibănescu Gh**. Surete şi izvoade**, vol. IV, Iaşi, 1908, p 220-221.

[862] **Ibidem,** p. 163, doc. 701.

[863] **Ibidem**, p. 511, doc. 2465.

[864] **Ibidem**, p. 156.

Dragomirna cu "Irimia vornicelul", pe care l-a pus mănăstirea să strângă venitul. Un alt izvor din 1669 el apare în documente cu numele de "Alexandru **Buhuş**, fost pârcălab", probabil de Soroca, în legătură cu o chestiune de proprietate legată de satul "Cosăuţi pe Nistru, în ţinutul Soroca, mai sus de târgul Soroca"[865]. Pornind de la faptul că în 1663 el era rotmistru în armata polonă, se poate deduce că îşi încheiase activitatea la Soroca încă până la această dată[866].

Un pârcălab de Soroca **Dumitraşcu Epure** atestă Miron Costin ante 12 mai 1662[867].

În afară de aceasta, din timpul domniei lui Eustratie Dabija (1661 septembrie –1665 septembrie) ne mai parvin alte informaţii privitoare la pârcălabii de Soroca. Una din 15 martie 1664, când voievodul porunceşte **pârcălabilor de Soroca** să cerceteze pricina dintre mănăstirea Dragomirna şi Grăjdan din Năpadova, pentru o moară a mănăstirii, pe care acesta o ţinea zălog de 2 ani[868]. Alta, de la 6 octombrie 1664, emisă la Iaşi, când "Racoviţă Cehan mare logofăt, Toma Cantacuzino mare vornic şi Duca mare vistiernic, face cunoscut **pârcălabilor de Soroca** că s-a jefuit egumenul mănăstirii Golia din Iaşi…"[869]. Cine sunt aceşti pârcălabi nu cunoaştem, dar din informaţia de mai jos putem presupune că erau **Gligorie Hăbăşăscul** şi altul **Apostol Durac**, deoarece ambii sunt menţionaţi ca pârcălabi numai în limita domniei lui Eustratie Dabija. Pe Gligorie Hăbăşăscul îl găsim pomenit cu titulatura de pârcălab de Soroca într-un zapis de hotărnicire a satului Manova, ţinutul Soroca, la 20 mai 1665[870], iar pe pârcălabul Apostol Durac - rezolvând o plângere la 30 iulie[871] şi la 28 august 1665[872] în calitate de martor. Probabil, Apostol Durac a fost pârcălab la Soroca până în iunie 1668, când este ridicat la rang de mare medelnicer[873].

La 20 martie 1664 este atestat că **Vasile Mateicisco,** căpitan se Soroca, care cumpăra nişte părţi din moşia Bulăteni de pe Căinar[874].

După 1668, dar înainte de 1672, nu am reuşit să identificăm numele concret a vreunui pârcălab de Soroca. Cu siguranţă, însă, aceştia erau numiţi în funcţie în perioada indicată. Drept mărturie ne servesc unele documente. Astfel, în noiembrie 1668, Duca voievod porunceşte **pârcălabilor de Soroca** să aleagă locul seliştilor Noscova şi Rujinţi ale mănăstirii Sucevţa[875].

La 1672 este atestat pârcălab de Soroca **Apostol Catargiu**, când cumpăra moşia Cotiujeni[876]. El era cumnat cu Ştefan Petriceicu, domn al Moldovei. Se refugiază cu acesta din urmă în Polonia, unde în 1676 obţine indigenat şi cetăţenie polonă[877].

Prezintă interes faptul că la 21 martie 1673 este menţionat la Soroca un vătaf pe nume **Vasile**[878], precum şi **pârcălabi,** cărora la 17 septembrie 1673 domnul Ştefan Petriceicu le

---

[865] **Ibidem**, p. 396, doc. 1866.
[866] Stoicescu N. **Dicţionarul marilor dregători**, p 358.
[867] Bălan T. **Documente bucovinene,** vol. II, p. 173-175.
[868] **CDMB**, vol. III, p. 232.
[869] **CDMB**. Supliment, Vol. I, p.263.
[870] **CDMB**, Vol. III, p. 261; **MEF**, Vol. V, Chişinău, 1987, p. 126, doc. 49; Boga L.T. **Documente Basarabene,** XI, Chişinău, 1930, p. 19-20, doc. XVII.
[871] **CDMB.** Supliment, Vol. I, Bucureşti, 1975, p. 265.
[872] **CDMB**, Vol. III, p. 274.
[873] Stoicescu N. **Dicţionarul marilor dregători**, p. 398.
[874] Ghibănescu Gh. **Impresii şi Note din Basarabia,** Chişinău, 2001, p.177, doc. XX.
[875] Livezeanu D. **Documente de la Athos privitoare la câteva mănăstiri din Moldova (1617-1755**), în *BOR,* (Bucureşti), 1980, nr. 6, p. 633.
[876] Ghibănescu Gh. **Surete şi izvoade,** vol 9, p. 222.
[877] Rezachevici C. **Indigenat polon – o formă însemnată de integrare a nobilimii româneşti în cea europeană în evul mediu**, în *Arhiva Genealogică*, Iaşi, 1994, nr. 3-4, p. 209.
[878] **Ibidem**, p.471, doc. 2258; Sava A. **Documente Orhei**, p. 135, doc. 134.

adresează o scrisoare prin care cere delimitarea unul unui hotar[879], iar în anul 1674, aproximativ între lunile ianuarie şi februarie, **pârcălabii de Soroca** au cercetat conflictul dintre Ruxanda doamna (fiica lui Vasile Lupu – n. n.) şi Ilie Moţoc, în privinţa stăpânirii satului Andreuţi [880]. Să fi fost pârcălabi la Soroca **Ion şi Dumitraşco**, care pe la 1675 (document fără lună şi zi), semnează ca martori într-un zapis de vânzare-cumpărare a moşiei Dămăceni ţinutul Soroca [881].

La 5 iunie 1680, dintr-un zapis de mărturie, aflăm numele pârcălabilor de Soroca: "**Manoil Grigorev,** pârcălab, **Isac**, pârcălab, Miron Bulubaşa, Apostol, fost stolnic, **Sava,** şoltuz şi 12 pârgari: Sava, căpitan de Napadova, Eremia Ostahi, Sandul Sava, Panaite Miretură, Colan, căpitan, Leontii Dabija, Ghirvasii Trohin din Sufleneţ, Gavril, vornic, Grigore Tabircia, Gavril Sava, Trohin Toader, Lăpuşnean şi Vasile Sava şoltuzii"[882]. Nu cunoaştem până când au rămas să fie ei pârcălabi, dar în 1685 Ion Neculce scrie că "Duca-vodă au lăsat zălog la vizirul pentu-acei bani pe Apostol Catargiul vel-comis şi pe **Tănase** de Soroca"[883] probabil pârcălab de Soroca.

În timpul campaniei lui Jan Sobieţchi 1691 cetatea Soroca a fost ocupată de poloni. În 1692, Constantin Cantemir susţinut de Mustafa-Paşa cu o seamă de oaste, au încercat să-i alunge pe polonezi din cetate, dar nu au reuşit[884]. Ea a fost retrocedată Ţării Moldovei abia în 1699[885]. Iată de ce în această perioadă nu activează pârcălăbia Sorocii. Se pare, însă, după această dată domnii moldoveni nu au mai reluat tradiţia numirii unor pârcălabi la Soroca încă multă vreme, căci un nou pârcălab numit aici îl identificăm după izvoare doar la 27 mai 1711, cu ocazia intrării în Moldova a unor unităţi de armată rusă în cadrul campaniei de la Prut. Acesta era **Semion Afendic,** fiind numit de Dimitrie Cantemir[886].

La hotarul sec. XVII- XVIII, odată cu instituirea serdăriei de Chişinău, care avea drept sarcină paza hotarelor de răsărit şi de miază-zi a Ţării Moldovei (Lăpuşna, Orhei şi Soroca) au fost lichidate pârcălăbiile cu funcţii de pază şi militare din aceste ţinuturi, iar în locul lor, la Soroca a fost instituită vel căpitănia, iar la Lăpuşna şi Orhei – serdăria, care erau subordonate marelui serdar de Chişinău cu funcţii de ispravnic[887].

Deoarece după evenimentele din 1711 izvoarele nu ne mai atestă un timp pârcălabi sau căpitani de Soroca, se poate admite că aceste funcţii, preponderent militare au fost lichidate la insistenţa Porţii otomane în urma campaniei de la Prut. În aceste condiţii, după trecerea cetăţii Hotin sub stăpânirea osmanilor, funcţiile militare de apărare din această parte a ţării au fost preluate de garnizoana turcească a cetăţii Hotin.

6. Pârcălabi de Soroca sub domnii fanarioţi (prima jum. a sec. XVIII)

---

[879] Codrescu T. **Uricariul,** X, Bucureşti, 1888, p. 168-169.
[880] **CDMB**, Vol. III, p.485-486
[881] **Ibidem**, p. 511, doc. 2466.
[882] **MEF**, vol. VI, p. 123, doc. 37.
[883] Neculce I. **Letopiseţul Ţării Moldovei şi O samă de cuvinte**, Bucureşti, 1959, p. 74.
[884] **Suceava. File de istorie. Documente privitoare la istoria oraşului 1388-1918.** Vol. I, Bucureşti, 1989, p. 352, doc. 211.
[885] Dimitriu-Chicu Silvia**. Cetatea Soroca**, în Husar Al. ş.a. *Cetăţi de pe Nistru*, Chişinău, 1998, p.91.
[886] Dimitriu-Chicu Silvia. **Cetatea Soroca**, în Husar Al. ş.a. *Cetăţi de pe Nistru*, Chişinău, 1998, p. 91-92.
[887] Georgescu V., Strihan P. **Judecata domnească în Ţara Românească şi Moldova 1611-1831**. Partea I, Organizarea judecătorească. Viol. II (1740-1831), Bucureşti, 1981.

Din 1719 pârcălăbia Sorocii de reactivează, având de astă dată doar funcţii administrative şi judecătoreşti. Abia din 23 octombrie 1719[888] îl atestăm la Soroca pe **Miron Donici**, care semnează împreună cu pârcălabul Constantin Carpuz o mărturie de vânzare-cumpărare[889], la fel şi în septembrie 1726[890]. Se pare Miron Donici rămâne în această dregătorie până în 1732, când îl atestăm în cartea domnească a lui Grigore Ghica de la 7 mai aceluiaşi an „credinciosul boier Miron Donici, vel clucer pârcălab de Soroca" să cerceteze o plângere a lui Gligore cu privire la moşia Cureşniţa, ţinutul Soroca[891].

Biv căpitanul **Lupul Danul** semnează la 7 aprilie 1719 în calitate de martor la o tocmeală de arendă[892]. Dintr-un document ulterior, emis la 21 iulie 1742 aflăm precum că "Catrinii, căpităniţii Lupului Danul ce-au fost căpitan mare la Soroca" i se întăreşte stăpânirea unei moşii[893] când probabil, căpitanul nu mai era în viaţă. Aceste informaţii ne demonstrează că Lupul Danul fusese pe timpuri (până la 1719) vel căpitan de Soroca.

După cum ne arată cu deplină claritate o carte domnească de la Grigore Ghica voievod, din 18 aprilie 1727, căpitanii efectuau deopotrivă cu alte funcţii şi paza de margine a ţării: " Ciruş pitarul ... să fie volnic ...a chema şi a strânge oameni streini din Ţara Leşească şi din Ţara Turcească, şi dintr-alte părţi de loc, şi măcar şi oameni de ţară de ar fi; şi fiind înstreinaţ, oricâţ de mulţi, de ar vini să să aşează la săleşti, la Malcauţi, ce easti la ţinutul Sorocăi, vor fi slujitori supt ascultarea lui **Vasile**, căpitan ot Soroca; ca să fie de paza marginii, şi or avea de la domniia mea milă şi odihnă, până la 1 an nemărui nemică n-or da"[894].

Cu începere cu anul 1728, la Cernăuţi, Soroca, Fălciu, Covurlui şi Tecuci, în locul căpitanilor sunt atestaţi *căpitani mari de margine* [895]. Tot în această perioadă se constată o creştere a contradicţiilor dintre serdar (probabil cel de Chişinău) şi căpitanilor ţinuturilor de margine, inclusiv cel de Soroca, în privinţa drepturilor părţilor de a strânge impozite, de a efectua judecăţi, paza de margine, de a numi funcţionari mai mărunţi ş. a., căci la 5 aprilie 1730, Grigore Ghica voievod, printr-o ordonanţă scrisă în acest scop, delimitează atribuţiile părţilor[896], pentru a aplana divergenţele dintre aceştia.

Pârcălăbia la Soroca se încearcă a fi restabilită după intrarea trupelor ruse pe teritoriul Ţării Moldovei, în timpul războiului ruso-turc din anii 1736- 1739, când cetăţile Hotin şi Soroca sunt controlate de trupe ruseşti şi moldoveneşti. Iată de ce la 28 septembrie 1737, după o întrerupere de mai mulţi ani, îl identificăm la Soroca pe pârcălabul **Petre Duca** [897]**.** Pe la sfârşitul aceluiaşi an el este trimis la Kiev cu o scrisoare de la domnitorul Moldovei, în care Grigore al II-lea Ghica (1735- 1739) se propunea în calitate de mediator între Poarta Otomană şi Imperiul Ţarist[898]. La 2 ianuarie 1738, în trecere prin Moldova, călătorul John Bell of Antermony consemna: "În dimineaţa zilei de 2 ianuarie am plecat din Tigonovka şi am trecut râul pe gheaţă am ajuns la

---

[888] **MEF,** vol. VIII, p. 45-46, doc. 25

[889] Zotta S. **Date nouă cu privire la Andronachi Donici (cca 1760-4 noiembrie 1829),** în *Arhiva*, Iaşi, An. XXVI, 1915, nr. 1-3, p. 37

[890] **Documente din Basarabia,** Chişinău, 1928, p. 119, doc. LXVIII**.**

[891] Boga L.T. **Documente basarabene**, vol. XIV, Chişinău, 1931, p. 21, doc. XIII

[892] **MEF,** vol. VIII, p. 41, doc. 22.

[893] **Ibidem**, p. 279.

[894] **MEF**, vol. VIII, Chişinău, 1998, p. 95, doc. 64.

[895] **Instituţii feudale din ţările române. Dicţionar**, Bucureşti 1988, p. 84.

[896] Sava A. **Documente Orhei**, p. 198-200, doc. 200.

[897] Bogdan P. Damian. **Legăturile serdarului Lupu Anastasă cu ruşii (1721-1751),** în *SMIM, v*ol. II, Bucureşti, 1957, p. 352.

[898] **Очерки внешнеполитической истории Молдавского княжества,** Кишинев, 1987, с. 265, 267.

Soroca unde am găsit caii pregătiţi acolo, mi-am luat rămas bun de la d. Petrache ("Petraky" [899]) şi mi-am urmat mai departe drumul…"[900]. Evident este pârcălabul Petre Duca, de neam grec, menţionat mai sus. E de notat faptul că pârcălabul Sorocii a permis intrarea în ţară a acestui străin numai după primirea aprobării de la domn[901].

La 1741 mai continua să activeze un pârcălab la Soroca, căci într-o carte domnească de la 21 octombrie [902], adresată **pârcălabului de Soroca** (fără a i se indica numele), acestuia i se cerea să intervină pe lângă dregătorii polonezi în legătură cu un litigiu financiar. Prezenţa **pârcălabului de Soroca** este atestată şi la 14 noiembrie 1741 [903].

După această din urmă dată la Soroca sunt atestaţi doar "căpitani" sau "vel căpitani", care se subordonau , probabil, serdăriei de Chişinău. De fapt, căpitanii în această perioadă îndeplineau aceleaşi îndatoriri administrative, judecătoreşti şi militare în ţinuturile de margine, pe care le aveau anterior pârcălabii [904].

În două documente, emise de cancelaria domnească a lui Constantin Mavrocordat la sfârşitul anului 1741[905], este menţionat **Anastase** (Anastasache) "ce-au fost căpitan la Soroca la măria sa Grigore-vodă"[906], într-una din domniile sale (1726 septembrie - 1733 aprilie; 1735 noiembrie - 1739 septembrie; 1739 octombrie - 1741 septembrie). În documentul din 12 decembrie 1741, aflăm că Anastasache, pe când era căpitan la Soroca a efectuat, un proces de judecată între doi împricinaţi[907]. La 10 octombrie 1741, este emis din partea domnului un act de proprietate, prin care i se dă "lui Anastase fost căpitan de Soroca" dreptul "să-şi stăpânească o casă ce şi-a construit în târgul Soroca"[908].

La 21 octombrie şi 14 noiembrie 1741, sunt emise alte "cărţi gospod" din cancelaria lui Constantin Mavrocordat "pârcălabului de Soroca"[909], numele căruia nu este indicat. Aceasta ne face să credem că la acea dată dregătoria de pârcălab continua să fie menţinută la Soroca, dacă însuşi domnitorul dă indicaţii dregătorului menţionat. La 23 octombrie domnitorul scria "serdarului de Soroca, să comande a se lucra cu plată, 30 de căruţe pentru menzilul (servicii poştale – n. n.) de la Iaşi"[910]. Dintr-o altă carte domnească, de la 18 octombrie 1741, aflăm şi numele dregătorului - **Constandinache**, vel căpitan de Soroca[911], iar la 26 noiembrie a aceluiaşi an, el numit "vel căpitan i pârcălab de Soroca"[912]. Într-o scrisoare de la 23 decembrie 1741, acelaşi demnitar sorocean, este informat de " venirea la Iaşi a gubernatorului de Movilău şi pentru judecata ce au doi oameni de la Raşcov cu un ţârcovnic din Iaşi"[913]. În altă dispoziţie, din 11 ianuarie 1742, domnitorul îi porunceşte "…pârcălabului de Soroca Constandinache să

---

[899] **Ibidem**, p. 672.
[900] **Călători străini despre Ţările Române**. Vol. IX, Bucureşti, 1997, p. 193.
[901] Ciurea D. **Organizarea administrativă a statului feudal Moldova (sec. XIV-XVIII**), în *AIIAI,* vol. II, 1965, p. 165.
[902] **Condica lui Constantin Mavrocordat**. Ed. de C. Istrati. Vol. I, Iaşi, 1985, p. 49.
[903] **Ibidem**, p. 67.
[904] **Instituţii feudale din ţările române. Dicţionar**, Bucureşti 1988, p. 84.
[905] 10 octombrie 1741 (**Condica lui Constantin Mavrocordat**. Ed. De C. Istrati. Vol. I, Iaşi, 1985, p. 38) şi 12 decembrie 1741 (**Ibidem,** Vol. II, Iaşi, 1986, p. 452).
[906] **Condica lui Constantin Mavrocordat**. Ed. de C. Istrati, vol. II, Iaşi, 1986, p. 452.
[907] **Ibidem.**
[908] **Condica lui Constantin Mavrocordat**. Ed. de C. Istrati, vol. I, Iaşi, 1985, p.38.
[909] **Ibidem**,Vol. I, p. 49, 67
[910] **Ibidem**, p. 51.
[911] **Ibidem**, Vol. II, p. 78.
[912] **Ibidem** p. 98.
[913] **Ibidem**, p. 132.

repună pe un vornicel numit de egumenul mănăstirii Sf. Sava la moşiile sale de acolo (în ţinutul Soroca – n. n.) şi pe care el l-a înlocuit”[914]. Constandinache, vel căpitan de Soroca, apare în izvoare până la 2 iulie 1742[915].

La 8 iulie 1742 este atestat **Tudorache**, vătaful şi căpitanul de Soroca [916]. Nici Tudorache nu a deţinut mult timp postul de căpitan de Soroca, pentru că deja de la 16 septembrie 1742 întâlnim în condica lui Constantin Mavrocordat un alt căpitan de Soroca **Ilieş (**Ilie**),** care e menţionat până la 14 decembrie a aceluiaşi an[917].

În perioada cercetată, cu începere de la prima atestare documentară a Sorocii (1499) până către mijlocul sec. al XVIII-lea, am reuşit să identificăm şi parţial să arătăm activitatea a mai multe zeci de pârcălabi, căpitani şi vel căpitani de Soroca. Acest tablou ne permite să conchidem că cetatea, împreună cu ţinutul timp de aproape două secole (1499-1691) a fost administrată de pârcălabi. Din 1691 până în 1699 cetatea s-a aflat în mâinile leşilor, iar după retrocedarea ei domnii ţării instalează aici în funcţii administrative şi militare dregători cu rang de căpitani şi vel căpitani, care s-au menţinut până către anii 70 ai sec. al XVIII-lea. Peste câţiva ani funcţiile administrative şi judecătoreşti sunt preluate de ispravnici (primul ispravnic de Soroca atestat la 9 decembrie 1747[918]), iar căpitanilor şi vel căpitanilor le revin doar funcţiile militare şi grănicereşti de pază. Activitatea ulterioară a ispravnicilor şi căpitanilor de Soroca rămâne în afara intereselor studiului de faţă.

Structuri militare şi administrative la Orhei (sec. XV- mijl. sec. XVIII)

1. Orhei - vatră de istorie şi civilizaţie

Oraşul Orhei are o veche şi bogată istorie. Meleagurile orheiene au fost populate din cele mai vechi timpuri. În această zonă geografică arheologii descoperă la tot pasul bogate vestigii din diferite epoci, din antichitate până în plin evul mediu. Vechiul ţinut al Orheiului împodobit cu codrii deşi, coline, râuri şi râuleţe, cu soluri fertile a oferit oamenilor condiţii prielnice de viaţă. În antichitate şi evul mediu timpuriu acest spaţiu a făcut parte din aria geografică de romanizare şi formare a poporului român.

Oraşul Orhei de astăzi, este de mult cunoscut, a avut în trecut o altă vatră mai veche, care de mai multe secole în împrejurări grele a fost părăsită. Populaţia băştinaşă a abandonat vechea urbe de pe Răut, găsind loc potrivit pentru o nouă aşezare cu aceeaşi denumire Orhei cu 15-18 km mai la Est pe malul aceleiaşi ape curgătoare. Vatra veche părăsită în primele decenii ale sec. al XVI-lea a intrat în istorie cu numele de Orheiul Vechi, iar noua aşezare, apărută ceva mai înainte de mijlocul sec. al XVI-lea a fost denumită Orhei.

---

[914] **Ibidem**, p. 140.
[915] 26 martie, 30 mai, 11 iunie, 25 iunie, 2 iulie 1742 (**Condica lui Constantin Mavrocordat**. Ed. de C. Istrati. Vol. II, Iaşi, 1986, p. 191-192.)
[916] **Ibidem**, p. 232.
[917] **Ibidem**, vol. I, p. 285; vol. II, p. 465.
[918] Boga L.T. **Documente basarabene,** vol. XX, Chişinău, 1938, p. 204.

În vatra Orheiului Vechi în urma săpăturilor arheologii au identificat o aşezare umană şi chiar o veche cetate de lemn şi pământ, care a existat în secolele XII-XIII, fiind distrusă în urma invaziei tătaro-mongole din anii 1241- 1242.

Se mai cunoaşte de asemenea că în aceeaşi vatră au construit fortificaţii şi chiar un întreg oraş de tip oriental tătaro-mongolii în ultima perioadă a stăpânirii lor. Prin anii 60 -70 ai sec. al XIV-lea acest oraş se stinge drept urmare a izgonirii şi retragerii tătaro-mongolilor din spaţiul dintre Prut şi Nistru. În scurtă vreme în vatra acestui oraş a început să se aşeze din nou cu traiul populaţia băştinaşă. Localitatea deveni în curând dominantă sub aspect economic asupra împrejurimilor. Extinderea teritorială a Ţării Moldovei prin includerea spaţiului dintre Prut şi Nistru în componenţa acestui stat a favorizat evident dezvoltarea sub toate aspectele a Orheiului. Se pare, încă din ultimele decenii ale sec. al XIV-lea şi primele decenii ale sec. al XV-lea, Orheiul deveni destul de atractiv din punct de vedere economic-comercial şi a producţiei meşteşugăreşti. Se prea poate, localitatea deveni loc de popas şi eventual loc pentru schimbul de mărfuri dintre negustorii care urmau calea de-a lungul văii Nistrului din zona Mării Baltice şi Poloniei spre Marea Neagră şi cale întoarsă. Această împrejurare a stimulat dezvoltarea comerţului şi meşteşugurilor, ducând la apariţia unor pături negustoreşti şi meşteşugăreşti în partea locului. Stabilitatea politică asigurată mai ales pe timpul domniei lui Alexandru cel Bun a favorizat transformarea vechii localităţi de pe Răut în aşezare urbană. Se pare, deja în deceniile trei-patru ale sec. al XV-lea ea devenise târg.

În baza numeroaselor vestigii arheologice existenţa târgului Orhei este atestată încă din deceniul 3-4 ai sec. al XV-lea, fiind vorba în primul rând despre descoperirea unui număr mare de monede bătute în epoca lui Alexandru cel Bun, precum şi a unui număr important de monede străine[919].

După cum se admite vechea cetate de piatră înălţată de tătaro-mongoli, deşi suferise mult, a servit totuşi şi moldovenilor ca centru de apărare, ba poate, chiar şi ca sediu al dregătorilor care administrau târgul şi ţinuturile din jurul oraşului.

Războaiele fratricide din anii 30 - 50 ai sec. al XV-lea au frânat în mare măsură procesele economice care fuseseră impulsionate cu multă putere în epoca lui Alexandru cel Bun. În schimb, odată cu urcarea în scaunul Ţării Moldovei a lui Ştefan cel Mare, Orheiul începe să-şi recapete vitalitatea de altă dată. Ia amploare viaţa urbană, se dezvoltă meşteşugurile şi comerţul, deşi târgul continua să aibă un accentuat aspect rural prin ocupaţiile agrare a unei mari părţi a populaţiei din partea locului. În politica sa de consolidare a capacităţii de apărare a Ţării Moldovei, precum se ştie, Ştefan cel Mare a acordat o mare atenţie întăririi liniei de apărare de-a lungul Nistrului, construind noi cetăţi sau reconstruind şi consolidând cetăţile mai vechi, dintre care făcea parte şi cea a Orheiului.

După cum au demonstrat cercetările, în a doua jumătate a anilor 60 ai sec. al XV-lea a fost înălţată citadela Orheiului – punct de apărare a hotarelor de răsărit ale ţării împotriva invaziilor tătare. Despre aceasta ne mărturisesc atât săpăturile arheologice, în cadrul cărora au fost descoperite temelia citadelei, cât şi documentele timpului. Astfel, în hrisovul din 1 aprilie 1470 este pomenit pentru prima dată un pârcălab, adică un comandant militar a cetăţii Orhei, care după cum se obişnuia pe acele timpuri, îndeplinea şi funcţii administrative ale ţinutului. Deşi, în izvoarele din secolul al XV-lea nu întâlnim atestată administraţia locală a târgului Orhei, adică a şoltuzului şi a celor 12 pârgari, precum şi cea a ţinutului, prezenţa lor este demonstrată prin analogie cu alte oraşe şi ţinuturi ale Ţării Moldovei, precum şi prin atestarea acestor organe

[919] Buşcăneanu Viorel. **Din istoria târgului Orhei (sec. XIV - mijlocul sec. XVI),** în *Cugetul*, Chişinău, 1999, Nr. 1-2, p. 7 (în continuare Buşcăneanu Viorel. **Din istoria târgului Orhei**).

administrative urbane şi de ţinut în izvoarele vremii din sec. XVI – XVII. În cronica atribuită lui Brzeski (1566) apare de mai multe ori termenul "dzierzawa" cu sensul de ţinut şi teritoriu dependent de o cetate sau oraş. Ţinuturile Neamţ şi Orhei sunt numite astfel[920] .

Prin construirea unei cetăţi de pământ şi lemn la Orhei, Ştefan cel Mare urmărea scopul de a închide o poartă larg deschisă dinspre părţile tătăreşti pe linia dintre Hotin şi Cetatea Albă. Totodată, prin aceasta, voievodul căuta să-şi consolideze poziţiile în această parte a ţării prin dregători instalaţi de el, care să se ocupe mai eficient de apărarea şi administrarea acestor ţinuturi. Trebuie să subliniem că aceste funcţii la Orhei, la fel ca şi la Hotin, la Cetatea Albă sau Chilia , erau îndeplinite de pârcălabi. Până a ajunge la nominalizarea şi pe cât permit izvoarele istorice să dezvăluim activitatea acestor dregători de la Orhei, trebuie să arătăm, că Ştefan cel Mare a acordat o mare atenţie acestui târg şi acestei cetăţi ca centru de apărare şi de exercitare a puterii sale (judiciare, administrative şi fiscale) în aceste ţinuturi. Drept dovadă în această privinţă poate servi faptul, că în această funcţie până la sfârşitul domniei sale Ştefan cel Mare a numit reprezentanţi ai marii boierimi dregătoare moldovene, persoane dintre cele mai devotate voievodului, cum ar fi Radu Gangur, Galeş, Vlaicul ş. a. După cum au arătat cercetările, vechiul târg al Orheiului a ajuns la mare înflorire în ultimele decenii ale sec. al XV-lea.

Ce rol a jucat în plan defensiv, mai ales în calea năvălirilor tătarilor cetatea Orheiului în epoca lui Ştefan cel Mare au arătat mai cu seamă în baza izvoarelor arheologice cercetările efectuate în perioada postbelică[921]. Relicvele descoperite arată că urmele existente pe peninsula joasă formată de apele Răutului la 15 km. est de actualul oraş Orhei, permit ipoteza că cetatea Orhei (Orheiul Vechi) s-ar fi găsit acolo, între satele Trebujeni şi Butuceni, într-o poziţie prielnică apărării. Peninsula era traversată de un val de zidărie şi două de pământ, care închideau limba de pământ spre uscat din celelalte trei părţi, adâncimea albiei Răutului şi conformaţia râpoasă a malului înalt puneau cetatea la adăpost de atac[922]**.**

Fortificaţiile Orheiului constau din construcţii din lemn, pământ şi piatră. În partea dinspre apus – cel mai vulnerabil loc al "peninsulei" au fost construite două linii de apărare. Prima linie consta dintr-un perete de lemn (gard) din bârne groase aşezate orizontal, susţinute din ambele părţi de rânduri de stâlpi. La anumită distanţă la partea dinspre oraş a peretelui au fost înălţate turnuri circulare din bârne înfipte vertical în pământ. În partea de sus a turnurilor erau platforme de observaţie şi de luptă. În faţa acestui perete, în calea duşmanului mai era un obstacol – un şanţ adânc.

În timpul unui asediu tătarii au incendiat peretele din lemn. Pe locul lui a fost ridicat un val de pământ, care avea la temelia lui nişte construcţii dreptunghiulare din bârne, iar în faţa lor era săpat un alt şanţ, dar mai îngust.

Linia a doua de apărare era mai aproape de oraş – la 200 metri spre răsărit de prima şi consta dintr-un terasament din bolovani de calcar acoperit cu un strat de pământ bătut. Pentru a pătrunde în oraş inamicul trebuia să învingă aceste două linii de fortificaţii.

La marginea vetrei oraşului, duşmanul se lovea de un alt obstacol: pe malul stâncos al Răutului se înălţa citadela de piatră, temelia căreia se păstrează până în zilele noastre. Ea constituia, probabil, centrul principal de rezistenţă în sistemul de apărare al Orheiului, cuprinzând la temelie un dreptunghi de circa zece mii metri pătraţi. Pereţii citadelei erau zidiţi din blocuri de piatră, întărite cu mortar de var. La colţuri citadela era străjuită de turnuri cilindrice. Turnuri semicilindrice au fost înălţate lângă pereţii dinspre apus, sud şi răsărit.

---

[920] Ciurea D. **Organizarea administrativă …,** în *AIIAI,* Vol. II, 1965, p. 157.)

[921] Bârnea Pavel. **Oraşul medieval în Moldova (sec. XV – primul sfert al sec. XVI),** Chişinău, 1997, p. 28-30.

[922] **Repertoriul monumentelor şi obiectelor de artă din timpul lui Ştefan cel Mare.** Bucureşti, 1959, p. 225.

Peretele nordic – din partea malului abrupt al Răutului era sprijinit de două întărituri masive de piatră – contraforturi. Intrarea în citadelă era dinspre sud. Deasupra ei se înălţa un turn, ambele părţi ale porţii erau străjuite de doi piloni.

După cum constată cercetătorii monumentului, specificul arhitecturii citadelei de la Orhei scot la iveală multe aspecte asemănătoare ale cetăţii "Oraşului Nou" de lângă Roman. Asemănarea e atât de evidentă, încât nu este exclus că la înălţarea ambelor cetăţi să fi luat parte aceiaşi zidari[923]. Dintre edificiile mai importante din cadrul cetăţii din această epocă arheologii disting aşa-numitul palat al pârcălabului şi al cărui destinaţie rămâne enigmatică în mare parte în opinia noastră, precum şi o biserică cu un cimitir în preajmă, ateliere meşteşugăreşti ş. a.

În pofida tuturor măsurilor în vederea consolidării capacităţii de apărare a cetăţii Orheiului, în 1499 în urma unei noi incursiuni a tătarilor, atât târgul, cât şi cetatea Orheiului a suferit distrugeri mari. Deşi, citadela a rămas în mâinile moldovenilor, se pare apărătorii ei nu au mai fost în stare să-i readucă capacitatea de apărare de până la această dată. Cu atât mai mult că în august-septembrie 1513 o nouă invazie a tătarilor a provocat alte grele pierderi cetăţii. Aceste incursiuni de jaf ale tătarilor au fost urmate de altele, în anii de domnie a lui Ştefăniţă (1517-1527), care au afectat şi mai mult cetatea, târgul şi ţinutul Orheiului, provocându-le mari pagube şi ruină[924] . Urmări şi mai dezastruoase pentru întreg ţinutul Orheiului, a cetăţii şi târgului în special a avut campania militară a oastei otomane sub conducerea lui Soliman Magnificul în vara anului 1538. Ba mai mult, în urma acestei acţiuni asupra Orheiului atârna pericolul transformării în cetate turco-tătară[925] ca una din măsurile consolidării otomanilor în spaţiul dintre Prut şi Nistru a Ţării Moldovei. Devastarea târgului Orhei cu începere din 1499 i-a determinat se vede pe mulţi locuitori ai urbei să-şi găsească un trai mai liniştit în altă parte. Fenomenul strămutării populaţiei din vatra Orheiului Vechi s-a accentuat mai cu seamă după 1538-1540, fenomen, care în scurtă vreme a dus la apariţia unei noi localităţi cu acelaşi nume Orhei.

Documentele mărturisesc, că ulterior pe vremea domniei a doua a lui Petru Rareş, adică după 1543, pe locul vechii cetăţi a Orheiului a fost înălţată o nouă cetate de piatră, care ulterior a fost folosită de unii domnitori în vederea restabilirii capacităţii de apărare a Ţării Moldovei. Cât priveşte vechiul târg, el fusese părăsit cu de săvârşire. Cu începere din anii 50-60 ai sec. al XVI-lea izvoarele istorice încep tot mai frecvent să ne ofere informaţii despre apariţia unui nou târg într-o nouă vatră, care în aceeaşi perioadă s-a impus ulterior şi ca centru administrativ al ţinutului Orhei[926]. Deoarece structurile administrative ale târgului Orhei în evoluţia lor istorică au fost cercetate în cele ce urmează ne vom opri mai detaliat la structurile militare şi administrative ale cetăţii şi ţinutului Orhei pe parcursul sec. XV-XVIII. Acestea au fost reprezentate mai cu seamă de pârcălăbie.

O primă încercare de a reconstitui în baza izvoarelor scrise o listă a pârcălabilor de Orhei îi aparţine lui Aurel Sava, dar văzută de pe poziţiile acumulărilor de astăzi a documentelor de epocă, ea s-a dovedit a fi lacunară [927]. În schimb cercetătorul reuşeşte să stabilească că

---

[923] **Ibidem**, Bucureşti, 1959, p. 225.

[924] Bușcăneanu Viorel. **Din istoria târgului Orhei**, p. 8.

[925] Denize Eugen. **Petru Rareş şi Moldova dintre Prut şi Nistru,** în *Revista Istorică*. (Bucureşti). Seria nouă, tom VIII, nr. 7-8, 1997, p. 479-480; Chirtoagă Ion. **Sud - Estul Moldovei şi stânga Nistrului (1484-1699),** Bucureşti, 1999,p.50.

[926] Despre evoluţia târgului Orhei în noua sa vatră vezi mai detaliat: Cocârlă Pavel. **Unele date privitoare la administraţia ţinutului şi târgului Orhei la sfârşitul sec. XVI- prima jumătate a sec. XVII**, în *Anuarul Muzeului Naţional de Istorie,* vol. I, Chişinău, 1992, p.161-167; Bușcăneanu Viorel. **Din istoria târgului Orhei**, p.6-16.

[927] Sava A. **Documente Orhei**, Bucureşti, 1944, p. XXXV-XXXVII.

pârcălăbia, ca formă de administrare publică este înlocuită la Orhei prin serdărie pe la mijlocul sec. al XVII-lea. Tot odată aceluiaşi istoric îi aparţine meritul de a perfecta o listă destul de completă şi destul de exactă a serdarilor de Orhei între anii 1653-1819[928]. Deoarece, lucrarea de faţă este dedicată structurilor militare şi administrative, ţinem să arătăm că sub acest aspect cetatea, târgul şi ţinutul Orheiului nu se deosebea de alte ţinuturi şi oraşe ale Ţării Moldovei. Izvoarele istorice arată că în această epocă, garnizoana militară din cetatea Orheiului era sub conducerea unui pârcălab, care pe lângă altele mai avea şi funcţii de administrare a ţinutului. Treburile târgului Orhei erau diriguite de acelaşi şoltuz cu cei 12 pârgari, pe care îi întâlnim în multe alte oraşe ale ţării.

2. Pârcălăbi de Orhei în epoca lui Ştefan cel Mare

Finisând reconstruirea cetăţii Orheiului Ştefan cel Mare numi aici un pârcălab al său. Astfel la începutul anului 1470 a fost instituită o nouă pârcălăbie, care avea complicata sarcină de a astupa o mare breşă în linia de apărare la Nistru. În caz de invazie străină pârcălabul Orheiului avea sarcina de a mobiliza populaţia din partea locului la luptă cu invadatorii. La fel ca şi în alte ţinuturi el îndeplinea şi importante funcţii administrative, juridice şi fiscale, fiind numit şi controlat de domn.

Primul pârcălab de Orhei numit de Ştefan cel Mare a fost pan **Radu Gangur**, fiul unor stăpâni de moşii de prin partea locului şi pe care N. Iorga într-o lucrare dedicată istoriei Basarabiei îl numea Radu Gangur, fiul Ganguroaiei celei bătrâne[929] . După cum se admite Radu Gangur este una şi aceeaşi persoană cu "Radul spătar"[930], care pentru prima oară apare menţionat în izvoarele vremii în sfatul domnesc a lui Petru Aron voievod între 2 iulie 1455 – 30 iunie 1456[931]. Credem, că în cazul dat este vorba de una şi aceeaşi persoană, din simplul considerent că ulterior, în epoca lui Ştefan cel Mare nu este cunoscută o altă persoană sus pusă din rândurile boierilor de prim rang, care să fi purtat numele de Radu. Pornind de la îndelungată carieră politică şi militară, pe care a cunoscut-o Radul Gangur în timpul domniei lui Ştefan cel Mare, putem admite că acesta pe timpul domniei lui Petru Aron era la începutul activităţii sale de înalt dregător. Totodată pornind de la faptul că Radu spătar nu mai apare în sfatul domnesc a lui Petru Aron în ultimul an de aflare în scaunul ţării, ne face să presupunem că în anumite împrejurări tânărul demnitar s-a pomenit în opoziţie faţă de domnitor în luarea anumitor decizii de politică internă sau externă şi de aceea, Petru Aron nu a mai dorit de a-l avea printre membrii sfatului domnesc.

Se pare, însă, că tânărul boier nu s-a aflat nici după aceste evenimente în afara activităţii politice, trecând în tabăra lui Ştefan, fiul lui Bogdan II voievod (1449-1451), pe care, de rând cu alţi boieri, l-a sprijinit în acţiunile de obţinere a tronului în primăvara şi vara anului 1457. În aceste reflecţii, pornind de la faptul că deja în primul act emis de cancelaria domnească a lui Ştefan cel Mare în care sunt pentru prima dată enumeraţi membrii sfatului domnesc, fiind vorba de hrisovul din 15 septembrie 1466[932], apare ca "pan Radul Gangur", fără careva rang

---

[928] **Ibidem**, p. XXXVIII-LV.

[929] Iorga Nicolae. **Basarabia noastră**, în Iorga Nicolae. *Neamul românesc în Basarabia*, Bucureşti, 1995, p. 158, 163. Ocina era lângă Puhoi pe Botna (**Ibidem**). Satul Gangura de azi, în apropiere de Puhoi pe Botna poartă numele lui Gangur, fiind în sec. al XV-lea moşia sa.

[930] Vezi de exemplu: **DRH A**, vol. II, p. 512, vol. III, p. 587; Gonţa Al. **Indice de nume**, p. 577; Stoicescu N. **Dicţionarul marilor dregători,** p. 272.

[931] **DRH A**, vol. II, doc. 48- 61.

[932] **DRH A.** Vol. II, p.202-204, doc. 141.

dregătoresc. De aici încolo, până în 8 februarie 1470 Radu Gangur permanent face parte din sfatul domnesc a lui Ştefan cel Mare[933].

În calitate de pârcălab la Orhei este atestat documentar la 1 aprilie 1470, prin formula "*pan Gangur de Orhei"*, fiind enumerat printre membrii sfatului domnesc într-o carte de întăritură de la Ştefan cel Mare prin care mănăstirii Neamţ i se dă şi se întăreşte "prisaca lui Chiprian, la Botne, cu mănăstirea de la obârşia Vâşnevăţului…"[934] .Făcându-l comandant militar al cetăţii Orheiului, anume pe Radu Gangur, Ştefan cel Mare a avut, după câte se vede temeiuri dintre cele mai serioase. Pe de o parte, către această perioadă, Radul Gangur era un demnitar cu multă experienţă, fiind încă din tinereţe militar, iar pe de altă parte, el era din părţile de răsărit ale ţării, şi prin urmare, cunoştea în toate privinţele situaţia de la faţa locului. Nu excludem faptul că chiar Radul Gangur a fost acela căruia i-a încredinţat Ştefan cel Mare refacerea cetăţii ca mai apoi să-l instaleze în scaunul pârcălăbiei din Orhei. Cu începere de la această dată în calitate de pârcălab de Orhei el este menţionat în câteva rânduri până la 5 iunie 1475[935].

Din perioada imediat următoare până la 1478 s-au păstrat puţine documente interne (doar 5 la număr), dintre care în cel din 22 mai 1476 în sfatul domnesc este atestată o persoană numele căreia se începe cu litera "Г" slavonesc(celelalte litere fiind şterse) ca pârcălab de Orhei. Editorii DRH-lui, probabil, pornind de la faptul că în documentul antecedent din 5 iunie 1475 în divan figura "Gangur de Orhei" au considerat că şi în locul şters din actul de pe 22 mai 1476 după litera "G" trebuia să fi urmat numele deplin "G<angur pârcălab de Or>hei" „G<ang⁀r(□) prkalab(□) ⌴r>xiisky"[936]. Noi considerăm că se poate admite cu acelaşi succes că în locul menţionat să fi fost scris "G<aleş pârcălab de Orh>ei" „G<ale ◦ (□) prkalab(□) ⌴r>xiisky". Care sunt argumentele. În documentul din 11 februarie 1478 figurează Gangur în sfatul domnesc (al 6-lea), fără a i se indica dregătoria sau locul ei, deoarece probabil nu o deţinea. Tot în acel document figurează în sfatul domnesc un oarecare *"pan ...**leş** de Orhei*" „pana ... le ◦ a ⌴rxeiskog(o)"[937] (al 11-lea) . Editorii DIR-lui consideră că în acest caz numele parţial şters este "Bileş"[938]. Pe când editorii DRH-lui respingând această părere, dar arată că sunt şterse două litere de la început, care ar fi "K" şi "a"("K", deoarece s-a păstrat primul element o bară verticală, pe care noi o considerăm în egală măsură, element al majusculelor slavoneşti "K" şi "Г»)[939]. Mai curând poate fi vorba şi în acest caz de "**Galeş de Orhei**"[940]. Cu atât mai mult, că în urma săpăturilor arheologice de la Orheiul Vechi a fost descoperită o piatră de mormânt cu următoarea inscripţie „"<+ℓℏ>␣ <␣>чп / <prn>stavi<s□>/ <r>abь b³i□i ?/ <k>rьsti□nь / <m>sча mai□ / **<vv> I** dnь v□ / <ⷪ>naaemðp / <am□tьib / ℏ ◦ ebratь p/ana gali ◦ □" "В лето 6980 (6989) представился раб божий Кристиан, месяца мая 12 день, вечная ему память и

---

[933] **DRH A,** vol. II, doc. 141-162.
[934] **DRH A,** Vol. II, Bucureşti, 1976, p. 241-243, doc. 163.
[935] Documentele din 1470 mai 7 – 1475 iunie 5 (**DRH A**, Vol. II, p. 246- 308, doc. 203).
[936] **DRH A,** vol. II, p. 313, doc. 206.
[937] **DRH A**, vol. II, p. 318-320, doc. 211.
[938] **DIR A,** veacul XV, vol. II, p. 4-5, doc. 7. Secerdoţeanu A.în enumărarea divanelor din timpul domniei lui Ştafan cel Mare în perioada 1476 mai 22 – 1478 februarie 11, Gangur pârcălab de Orhei îl dă cu semnul întrebării. (Sacerdoţeanu A. **Divanele lui Ştefan cel Mare,** în *Analele Universităţii "C.I. Parhon"* Bucureşti, Ser. Şt. Sociale. Istorie, Vol. V, Bucureşti, 1956, p. 183).
[939] **DRH A,** vol II, p. 320, doc. 211, nota 9.
[940] Documentul din 20 noiembrie 1499, fiindu-i întărit de Ştefan cel Mare un sat "panului Eremia vistier, fiul lui Galeş" (**DRH A**, vol. III, p. 431-433, doc. 243).

был (он) братом *пана Галеша*"[941] ("În anul 6980 sau 6989 (deoarece ultima cifră poate fi citită în două feluri) a decedat robul lui Dumnezeu Cristian, în luna mai în ziua a 12-ea, veşnica lui pomenire şi el a fost fratele lui pan Galeş"), de unde reiese că în acea perioadă, adică aproximativ între anii 1472-1481 era în serviciu la cetatea Orheiului un boier, "pan" Galeş, care a deţinut un timp dregătoria de pârcălab. Reieşind din cele arătate, putem presupune că după 5iunie 1475 Radul Gangur a mai deţinut această dregătorie, dar că mai înainte de 11 februarie 1478, se prea poate chiar până la 22 mai 1476 să fi fost înlocuit în această dregătorie cu "pan" "Galeş". Nu excludem faptul că cei doi boieri au deţinut un timp dregătoria la Orhei concomitent. Unii cercetători, consideră că Gangur a deţinut dregătoria de pârcălab de Orhei neîntrerupt din 1470 până în 1480[942]. Cu atât mai mult că în actele domneşti cu începere din 4 martie 1479 până la 29 august 1480 reapare din nou în calitate de membru în sfatul domnesc a lui Ştefan cel Mare "pan **Gangur** pârcălab de Orhei"[943]. Am putea să ne raliem cu uşurinţă acestei opinii, dacă nu ar fi la mijloc acel pan Galeş, despre care am vorbit mai sus şi care a deţinut şi el un timp numita dregătorie. În afară de aceasta, dacă examinăm cu atenţie componenţa sfatului domnesc înşiruită în actul din 11 februarie 1478, observăm că boierul Gangur este înscris fără rang dregătoresc, iar persoana, care am admis că poate fi identificată cu pan Galeş este desemnată prin formula "de Orhei"("Орхеиский»). Prin urmare, la această din urmă dată, pârcălab de Orhei poate fi considerat doar Galeş, deşi pe Gangur nu-l putem considera în acelaşi timp căzut în dizgraţie în faţa voievodului ţării, cu atât mai mult că în următorii ani (1479-1480), Radul Gangur revine în scaunul pârcălăbiei din Orhei. Ţinem să arătăm că atât între anii 1470-1475şi 1479-1480 Radul Gangur figurează ca unicul deţinător al acestei dregătorii, ceea ce ne face să credem că aproximativ între 1476-1478 singurul pârcălab de Orhei a fost pan Galeş. În această perioadă, Radul Gangur a rămas în sfatul domnesc a lui Ştefan cel Mare fără a deţine vreo dregătorie concretă. Posibil tot acest Galeş e menţionat şi în actul din 20 noiembrie 1499, ca o persoană care nu mai era în viaţă.

Astfel, din cele înşiruite observăm că în anii 1470-1480 sunt atestaţi ca pârcălabi de Orhei doar Radul Gangur şi Galeş. După cum am văzut, izvoarele nu ne permit să afirmăm că cei doi pârcălabi s-au aflat concomitent în această dregătorie. După câte se pare, la fel că şi Radul Gangur, boierul Galeş era din părţile de răsărit ale ţării(ba poate chiar din Orhei), sau se stabilise de mai multă vreme pe aceste meleaguri. Ne face să presupunem aceasta, faptul că pan Galeş îl avea în preajmă la Orhei pe fratele său Cristian, pe care l-a înmormântat aici, conform inscripţiei de pe piatra tombală între 1472 şi 1481. Dispariţia boierului Galeş din izvoarele vremii după 1478 şi revenirea în scaunul pârcălăbiei de Orhei a lui Radul Gangur ne face să credem că el a decedat în scurtă vreme după această din urmă dată. În cazul dacă se confirmă stingerea din viaţă a lui Galeş prin 1478 sau cel târziu în 1479,din care cauză scaunul pârcălăbiei îl ocupă din nou Radul Gangur, anul decesului de pe piatra funerară a lui Cristian trebuie redus numai la prima variantă 6980 adică (1472).

Un ecou relativ târziu al existenţei şi activităţii lui pan Galeş datează din 20 noiembrie 1499 când Ştefan cel Mare cumpără pe banii săi satul Giuleştiii pe râul Negru ţinutul Neamţ şi-l

---

[941] Смирнов Г., Полевой Д., Рафалович И. **Нагробие XV века из Старого Орхея со славяно-молдавской надписью,** în *Limba şi literatura moldovenească*, (Chişinău), 1962, nr. 4, p. 46-48; Bârsan Liuba**. Acest Vlaicu Galeş!,** în *Tyragetia* (Chişinău), Anuar VIII, 1999, p. 80.Cristian moare prin anii 1472-1481, după cum reiese de pe piatra de mormânt.

[942] Bogdan I. consideră că Gangur a deţinut dregătoria până la 1486 (Bogdan I. **Organizarea armatei moldoveneşti în sec. XV**, în *Analele Academiei Române.* Mem. Secţ. Ist., Seria II, Tom. 29, Bucureşti, 1906, p. 367-368); Sava A. Documente Orhei, p. VII.

[943] **DRH A,** vol. II, doc. 213- 227.

dăruieşte (fapt mai rar întâlnit) pentru slujba dreaptă şi credincioasă lui Ieremia vistiernic, fiul lui Galeş[944]. Acest gest a lui Ştefan cel Mare ne face să credem că atât boierul Galeş, prezent la Orhei în anii 80, cât şi urmaşii săi care au deţinut de asemenea dregătorii importante (exemplul concret poate servi Ieremia vistiernic), făceau parte din elita boierească foarte apropiată şi devotată marelui voievod. Raţionamentul devine şi mai concludent dacă ne amintim măcar în treacăt că la un moment dat în plină epocă a lui Ştefan cel Mare, pan Galeş se încuscreşte cu unul din nepoţii lui Vlaicul, unchiul lui Ştefan cel Mare. Încă înainte de 1499 acest Ieremia vistiernic se căsătoreşte cu strănepoata lui Vlaicul (Anuşca)[945].

Probabil, cele două familii de mari boieri moldoveni reprezentate pe de o parte de Vlaicul şi fiul său Duma, iar pe de altă parte de Galeş şi fiul acestuia Ieremia s-au cunoscut încă din tinereţe făcând parte din anturajul cel mai apropiat a lui Ştefan cel Mare . Peste o generaţie cele două clanuri boiereşti s-au apropiat şi mai mult prin căsătoria menţionată mai sus.

De la 1 februarie 1481 pârcălab de Orhei este numit de Ştefan cel Mare **Vlaicul,** unchiul domnitorului**.** Până la această dată**,** Vlaicul a mai deţinut dregătoriile de pârcălab la Cetatea Albă (1457-1462, 1478), la Hotin (1467-1476) astfel vestitul pârcălab avea o mare experienţă când vine la Orhei şi va deţine acest post până către sfârşitul vieţii sale în vara anului 1484[946]. Se prea poate că în anii 70-80 ai sec al XV-lea, pe când se ajunse la maximă încordare şi confruntare între Imperiul Otoman şi Ţara Moldovei şi pe când la Orhei erau pârcălabi Radu Gangur sau chiar Vlaicul se întreprind importante măsuri de ridicare a capacităţii de apărare a cetăţii Orhei. Se pare, anume în această perioadă cetatea a fost înzestrată pentru prima dată cu artilerie. Despre aceasta ne vorbesc acele două tunuri de bronz, care au fost descoperite în vara anului 1999 de expediţia arheologică de la Orheiul Vechi condusă de Gheorghe Postică. În această ultimă perioadă a vieţii sale (1479-1484) fiind la o vârstă destul de înaintată, iar pe de asupra înarmat cu o bogată experienţă politică şi militară, înţeleptul şi mult devotatul boier Vlaicul a fost onorat de Ştefan cel Mare fiind aşezat pe cel mai înalt scaun în sfatul Domnesc, figurând permanent până la ultima sa menţiune în izvoarele vremii (29 mai 1484) [947] primul între sfetnicii ţării.

Cine o fi fost numit pârcălab la Orhei după moartea lui Vlaicu nu se cunoaşte. Abia din 14 septembrie 1486[948] îl aflăm în această funcţie pe **Grozea Micotici**, care a deţinut-o până la 20 aprilie 1491[949]. Grozea Micotici este cunoscutul boier din epoca lui Ştefan cel Mare. Este la început comis şi apare uneori în divan numai cu numele Grozea, alte ori cu numele complet. Îl întâlnim pentru prima dată în divanul lui Ştefan cel Mare la 11 februarie 1478, în funcţia de comis[950], care o deţine până la 29 mai 1484[951], iar din septembrie 1486 apare în sfatul domnesc ca pârcălab de Orhei. Urmaşii lui Grozea Micotici sunt cunoscuţi dintr-un document de la 14 decembrie 1575, de la Petru voievod, când Sanda şi sora ei Drăguţa, fetele Mariţei, nepoatele jupânesei bătrânului Vlad pârcălabul, strănepoatele lui Grozea comis, vând din ispisocul de cumpărătură, ce a avut strămoşul lor, Grozea comis de la bătrânul Ştefan voievod, satul de pe

---

[944] **DRH A,** vol. III, p. 431-433, doc.243.
[945] **Rezachevici C. Un Tetraevanghel** ..., în *SMIM*, vol.8, Bucureşti, 1975, p.179.
[946] **DRH A,** Vol. II, doc. 262, p. 401-403.
[947] **DRH A,** vol. II, doc. 233 – 262.
[948] **DRH** A., vol. II, doc. 263, p. 403-405.
[949] **DRH A,** vol. II, doc. 264-265; DRH, vol. III, doc.3-93.
[950] **DRH** A, vol II, doc. 211, p. 318-320.
[951] **DRH** A., vol. II,doc. 262, p. 401-402.

Jijia, Iucşenii, lui Ion Golăe vel logofăt, drept 1000 zloţi tătăreşti "când ei s-au răscumpărat din robie de la tătari"[952]. Vlad pârcălabul menţionat în acest act este ginerele lui Grozea Micotici[953].

Din 20 aprilie 1491 şi până la 30 martie 1492 nu găsim pe nimeni menţionaţi ca deţinător al acestui post.

A treia oară, dar pentru un timp scurt, de la 30 martie 1492 şi până la 4 noiembrie 1493 deţine rangul de pârcălab de Orhei din nou **Radul Gangur**[954]. Posibil că era la o vârstă foarte înaintată, căci prima lui menţiune în calitate de membru al sfatului domnesc este încă de pe timpul domniei lui Petru Voievod din 1455[955]. Prin urmare, aproape 40 de ani a fost în slujba ţării, de unde am putea presupune că el a putut să se retragă la odihnă de osteneala bătrâneţilor ori a decedat după 4 noiembrie 1492.

La 12 iulie 1499 la Hârlău este încheiat Tratatul de pace între Ştefan cel Mare cu Ioan Albert, regele Poloniei, la care în calitate de martori au fost înscrişi şi pârcălabii de Orhei **Ivanco şi Alexa** [956]. Este interesant de menţionat, că pe varianta slavonă şi a celei latine a acestui Tratat s-a păstrat pecetea pârcălabului Ivanco "Печать пана Иванко пръкалаба"[957]. Pe ambii pârcălabi îi mai întâlnim la 14 septembrie a aceluiaşi an la semnarea unui alt Tratat de alianţă între Ştefan cel Mare cu Alexandru, marele duce al Lituaniei, ceea ce ne face să considerăm că ei deţineau împreună această dregătorie, dar cu părere de rău nu ştim cât timp. Pe "Ivancu pârcălab de Orhei" îl mai întâlnim menţionat într-un document din 6 aprilie 1569[958] când deja fiicele lui vând un sat, care-i fu întărit lui Ivanco de Bogdan voievod (1504-1517), de unde am crede că Ivanco a mai deţinut un timp pârcălăbia Orheiului şi pe timpul lui Bogdan voievod, adică după 1504.

Cu începere din 1499, în urma numeroaselor incursiuni prădalnice ale tătarilor, cetatea, târgul şi ţinutul Orheiului au suferit într-atât de mult, încât se prea poate că, atât Ştefan cel Mare în ultimii ani de domnie, cât şi urmaşii săi, Bogdan voievod şi Ştefăniţă voievod nu au mai reuşit să redea forţa de altădată acestei pârcălăbii.

Astfel, breşa în linia de apărare a ţării pe Nistru a apărut din nou. Izvoarele din această epocă nu ne atestă pârcălabi de Orhei, deşi nu negăm faptul că s-au făcut destule încercări de a restabili aici cetatea şi pârcălăbia. Mai mult decât atât, cu începere din 1499 pârcălabii de Orhei nu mai figurează în Sfatul domnesc timp de peste 70 de ani şi reapar aici în timpul domniei lui Ioan Vodă cel Viteaz.

3. Pârcălabi de Orhei în sec. al XVI-lea

Se pare o tentativă mai reuşită în această privinţă îi aparţine lui Petru Rareş în prima sa domnie. Astfel datorită unor documente ieşite din cancelaria domnească apar din nou informaţii despre pârcălăbia Orheiului. La 8 martie 1533, în calitate de pârcălab la Orhei este atestat "**Stepan**"(Ştefan), căruia Petru-vodă, "pentru ale sale slujbe" îi dăruieşte două locuri în pustiu, pentru a-şi întemeia sate, unul pe Ialpuh, la rădiul Stângăcenilor şi alt loc la gura Malurilor, la heleşteul lui Coţofană[959]. Pentru care merite îi fusese date lui Ştefan aceste locuri la est de râul

---

[952] Ghibănescu Gh**. Surete şi izvoade**, vol. 22, Iaşi, 1929, p. 99-100.
[953] Costăchescu M**. Documente moldoveneşti de la Ştefan cel Mare**, Iaşi, 1935, p. 71-72, 114.
[954] **DRH A,** vol. III, doc. 114-138.
[955] **DRH A,** vol II, p. 67-69, doc. 48.
[956] **Moldova în contextul relaţiilor politice**, p. 107-114.
[957] Bogdan I. **Documentele lui Ştefan cel Mare**, Vol. II, Bucureşti, 1913, p. 426-427.
[958] **CDMI,** vol. 1, Bucureşti, 1989, p. 350-351, doc. 903..
[959] Ghibănescu Gh. **Vasluiul, în Studii şi documente**, Vol. XV, Iaşi, 1926, p. 48; Documente privind istoria României. A. Moldova, Veacul XVI, vol. I, p. 352, doc. 319 (în continuare DIR).

Prut (în părţile Cahulului)[960] nu ştim, dar putem presupune că "…această adevărată slugă a noastră credincioasă" a fost miluită pentru anumite merite în faţa voievodului ţării, poate chiar pentru efectuarea anumitor lucrări de reconstrucţie şi restabilire a cetăţii Orheiului, unde, la o dată anterioară, fusese numit pârcălab.

La 25 mai 1543 este menţionat **Cozma Gheanghea** pârcălab de Orhei, când Petru-vodă îi întăreşte o parte din satul Roşcani, pe Suceava, cumpărată cu 350 zloţi tătăreşti[961]. Putem numai presupune că a deţinut această dregătorie până aproape de anul 1547 de când este menţionat în documentele interne ca pârcălab de Roman[962] şi care prin anul 1551 va deţine şi pârcălăbia Hotinului[963]. Se vede că, Cozma Geanghea a fost un militar şi administrator înţelept, dacă i s-au încredinţat conducerea unora din cele mai importante cetăţi cum erau pe atunci Orheiul, Romanul şi Hotinul. Făcând o carieră strălucită el apare nu rareori în aceşti ani şi în sfatul domnesc, mai ales în a doua domnie a lui Petru Rareş.

O rară relicvă care a ajuns până în zilele noastre ne oferă din nou informaţii conform cărora sub Alexandru Lăpuşneanu, pârcălăbia Orheiului a fost repusă în drepturile ei. Astfel, din tezaurul mănăstirii Putna face parte şi o Cruce de mână cu trei braţe, sculptată în lemn de cedru, ferecată în argint aurit, pe care aflăm încrustată următoarea inscripţie în slavonă, care în traducere românească sună astfel: "Această cruce a ferecat-o pan **Ioan Bainschi (de Baia ? - n. n.)**, pârcălab de Orhei şi jupâneasa lui Maria şi a dat-o mănăstirii de la Putna… în anul 7074 (1566) august 20"[964].

Faptul că după 1499 pe parcursul primelor două treimi ale sec. XVI sunt cu siguranţă atestaţi la Orhei doar trei pârcălabi (câte unul în domniile lui Petru Rareş şi unul în a II-a domnie a lui Alexandru Lăpuşneanu) ne arată că pârcălăbia Orheiului a trăit vremuri grele, izbutindu-se a fi restabilită doar episodic.

După o lungă întrerupere (căci pârcălabii de Orhei nu mai figuraseră în sfatul domnesc încă de pe timpul lui Ştefan cel Mare), sub domnia lui Ioan–vodă cel Viteaz (1572-1574) importanţa dregătoriei de Orhei creşte din nou. Astfel, din 1572 pârcălabii de Orhei reapar în sfatul domnesc[965]. Aceasta s-a produs, fie datorită faptului că boierii **Cârstea şi Danciu** l-au susţinut pe Ioan-vodă în acţiunile lui de a veni la tron, iar drept recompensă au fost numiţi pârcălabi, fie că domnitorul, îndată ce obţinu scaunul domnesc hotărî să consolideze această pârcălăbie în vederea viitoarelor sale acţiuni antiotomane, numind pârcălabi dintre boierii săi de încredere.

Evoluţia de mai de parte a pârcălăbiei de Orhei, precum şi activitatea celor mai importanţi pârcălabi ai acestei cetăţi este obiectul de studiu a unei cercetări aparte, care de asemenea a fost inclusă în volumul de faţă. Ceea ce ne-a determinat să procedăm astfel a fost în primul rând faptul că Danciu împreună cu un alt pârcălab orheian Stahor Durac au pus în această perioadă

---

[960] Gonţa Al. **Documente privind istoria României** A. Moldova. Veacurile XIV-XVII (1384-1625). Indicele numelor de locuri, Bucureşti, 1990, p. 130 (Ialpug), p. 152 (Maluri).

[961] **DIR A,** veacul XVI, vol. I, p. 409, doc. 375; **CDMI,** vol. 1, Bucureşti, 1989, p.260, doc. 638.

[962] **DIR A,** veacul XVI, vol. I, p. 547, 548.

[963] **DIR A,** veacul XVI, vol. II, p.3.

[964] Paradais C. **Comori ale spiritualităţii româneşti la Putna,** Iaşi, 1988, p. 559-560. Traducerea inscripţiei de pe cruce aparţine editorilor volumului citat; Szekely Maria Magdalena. **Sfetnicii lui Petru Rareş. Studiu prosopografic**, Iaşi, 2002, p. 89-90.

[965] Ghibănescu GH. **Divanirile domneşti din Moldova şi Muntenia în sec. XVI**, în *Ioan Neculce*, 1928, fasc. 7, p. 27; Sava A. **Documente Orhei**, p. 16, doc. 8; **CDMB**. Supliment, vol. I, Bucureşti, 1975, p. 71, doc. 124

începuturile unei întregi dinastii, care "au furnizat", ulterior pârcălabi de Orhei până în primele decenii ale sec. al XVIII-lea[966].

Danciu deţinuse dregătoria la Orhei împreună cu **Cârstea** din 12 martie 1572[967] până la 10 mai 1573[968] iar un timp scurt (12 martie – 10 mai 1574[969]) cu un oarecare **Ieremia**[970], timp în care ambii figurează cu acelaşi rang (pârcălabi de Orhei) în sfatul domnesc. În documentul din 10 mai 1574 aflăm interesante informaţii despre pârcălabul Ieremia, pe care Ion voievod îl numeşte "sluga noastră credincioasă" şi unde-i este menţionată şi soţia acestuia Tudora, cărora le dă şi le întăreşte două locuri din pustie unul deasupra Nistrului cu 2 mori în Răut să întemeieze două sate[971]. În 1574 Selim sultanul turcesc trimite oaste împotriva lui Ion vodă şi acesta „... dacă au înţeles, cu oastea sa, cu toată, s-au pornit şi au supus oastea sa suptu Tighina şi au trimis o samă de oaste cu **Ieremia** pârcălabul de Hotin, ca să apere trecătoarea turcilor, să nu treacă Dunărea. Ci nevoie iaste a opri cei puţini pre cei mulţi şi cei slabi pre acei tari, că trecîndu întăi puşcile cu inicerii şi cu pedestrimea, să apere vasile, aciiaşi şi oastea toată au sosit. Văzîndu Ieremia pârcălabul că nu-i poate opri, s-au întorsu şi de sîrgu au dat ştire lui Ion vodă. Ci Ion vodă altă zăbavă n-au făcut, ci îndată au purces spre oastea turcească. Însă întăi au trimis pre Sfirciovschii cu o samă de cazaci şi cu 6.000 de oameni de ţară, să poată prinde limbă. Şi fără zăbavă au dat pre oastea turciască, unde nu era mai puţini decît oastea moldovenească şi dîndu-i războiu, au fugit turcii"[972]. De menţionat că în această perioadă nu este depistat Ieremia pârcălab la Hotin ci la Orhei, care a activat acolo la sigur împreună cu pârcălabul Danciul între lunile martie – mai 1574[973].

Din 25 iunie 1574 este atestat, sub domnia întâia a lui Petru Şchiopul (1574-1577), ca pârcălab de Orhei **Bucium Condrea**[974]. Bucium Condrea a fost un mare demnitar, un boier cu mari proprietăţi, a activat în sfatul domnesc sub mai mulţi domnitori cu dregătoriile: de mare paharnic (1572-1574); pârcălab de Orhei (1575-1578); de Neamţ (1584-1585); mare vornic (1580-1584); pârcălab de Hotin (1585-1586); mare vornic (1587-1592)[975].

Din 5 martie – 2 mai 1575 la pârcălăbia Orheiului îl atestăm pe **Negrilă**[976]**,** care este inclus în sfatul domnesc a lui Petru Şchiopul**.**

---

966 Eşanu A, Eşanu V., **Dinastia de pârcălabi orheieni (sec. XVI-XVIII),** în Eşanu A., Eşanu V. *Moldova medievală. Structuri executive, ecleziastice şi militare,* Chişinău, 2001, p. 62-75.

967 Ghibănescu GH. Divanirile domneşti sec. XVI, în *Ioan Neculce*, 1928, fasc. 7, p. 27; Sava A. *Documente Orhei*, p. 16, doc. 8; **CDMB,** Supliment, vol. I, Bucureşti, 1975, p. 71, doc. 124.

968 **13 decembrie 1572** (**DIR A,** veacul XVI, vol. III, Bucureşti, 1951, p. 10, doc. 17); **20 decembrie 1752** (**Ibidem** p, 11, doc. 18); **28 decembrie 1572** (**Ibidem,** p. 12, doc. 19); **17 februarie 1573** (**Ibidem** , p, 16, doc. 22); **20 februarie 1573** (**Ibidem,** p. 17, doc. 23); **21 februarie 1573** (**Ibidem**, p. 18, doc. 24); **7 martie 1573** (**Ibidem**, p. 21, doc. 27); **17 martie 1573** (**Ibidem**, p. 22, doc. 28); **aprilie 1573** (**Ibidem**, p. 23, doc. 29); 1**0 mai 1573** (**DIR A,** veacul XVI, vol. III, p.25, doc. 31); **1572-1573** (Ghibănescu Gh. **Divanurile domneşti sec. XVI**, în *Ioan Neculce* (Iaşi),1928, fasc. 7, p.27**); februarie 1573** (**MEF**, vol .II, Chişinău, 1978,p. 309, doc. 98).

969 **DIR A**, veacul XVI, vol.III, p. 30, doc. 39; p.31, doc. 40; p. 35, doc. 43; p. 36, doc. 45.

970 **27 martie 1574 (CDMB.** Supliment, vol. I, Bucureşti, 1975, p. 72); **1574** (Ghibănescu Gh. **Divanurile domneşti în sec. XVI**, în *Ioan Neculce* (Iaşi),1928, fasc. 7, p. 27).

971 **DIR A**, veacul XVI, vol. III, p. 36, doc. 45. Despre Iremie pârcălab de Orhei vezi: Solomon Fl. **De la istoria ţării la istoria satului: cazul Portăreştilor din Trebujeni**, în *Arhiva Genealogică*, Iaşi, 1998, nr. 3-4, p. 54-55.

972 Ureche Gr. **Letopiseţul Ţării Moldovei**, Bucureşti, 1955, p. 189

973 **DIR A,** veacul XVI, vol.III, doc. 39, 40, 43, 45.

974 Ghibănescu Gh. **Divanurile domneşti sec. XVI**, în *Ioan Neculce* (Iaşi),1928, fasc. 7, p. 28.

975 Gonţa Alexandru. **Indice de nume**, Bucureşti, 1995, p. 117-118.

976 **1575 martie 5** (**DIR A**, veacul XVI, vol. III, p. 42-44, doc. 60);**1575 martie 16** (**CDMB**. Supliment I, p. 73**); 1575 martie 23 (DIR A**, veacul XVI, vol. III, p. 44-46, doc. 62); **1575 martie 30** (**Ibidem**, p. 47-49, doc. 63); **1557mai 2** (**Ibidem,** p. 49-50, doc. 65).

Bucium Condrea reapare în aceeaşi funcţie de la 16 iulie [977], iar la 15 septembrie 1575 împreună cu (**Sima[978], Ionaşco[979]) Zbierea** sunt menţionaţi în sfatul domnesc ca "pârcălabi de Orhei" [980].

Zbierea figurează în documentele vremii din 1560 în calitate de postelnic, vornic al Ţării de Jos, iar în 1573 sunt menţionaţi copii lui (Magda şi Muşa), nepoata (Fedora), strănepoţii (Iuraşco şi Vlaico)[981], de unde am deduce că Zbierea la timpul numirii sale în 1575 ca pârcălab la Orhei era la o vârstă înaintată, dacă la 1573 el avea nepoţi şi chiar strănepoţi maturi. Zbierea a avut moşii imense în ocolul Bacăului[982].

Cât timp au deţinut funcţia de pârcălabi la Orhei Condrea Bucium împreună cu Sima Zbierea nu cunoaştem, dar posibil, o perioadă scurtă. Zbierea a decăzut din acest post, pe motiv de boală sau vârsta înaintată. Cunoaştem că dispare din documentele vremii în 1578 [983], posibil, decedând.

Din 17 aprilie 1576[984] până la 8 noiembrie 1576 documentele vremii îl atestă ca pârcălab la Orhei numai pe Condrea Bucium. De la această din urmă dată, este numit un al doilea pârcălab – **Cămârzan**[985]. Ei deţin această funcţie împreună între 8 noiembrie 1576[986] - 18 noiembrie 1577[987]. Condrea Bucium a continuat să deţină funcţia până în 22 februarie 1578[988].

Abia în anul 1583 martie 14 reapar în sfatul domnesc pârcălabii de Orhei **Paţea** cu **Popăscul** [989]. Din aceeaşi lună, 29 martie şi până la 10 mai 1583[990] este menţionat **Popăscul,** dar de astă dată cu (**Ionaşco**[991]**) Nădăbaico**, care mai târziu va mai deţine pârcălăbia de Roman (1587-1592) şi cea de Neamţ (1599-1617)[992].

După o absenţă destul de îndelungată în izvoarele vremii **Danciu** reapare în prim planul scenei politice din Moldova în timpul domniei lui Petru Şchiopul, când între 14 ianuarie şi 8 aprilie 1584[993] îl aflăm împreună cu ginerele său **Stahor Durac** în calitate de membri ai sfatului domnesc şi ca "pârcălabi la Orhei". Prin 1588 Danciu nu mai deţinea funcţia de pârcălab de Orhei, deoarece el hotărniceşte nişte moşii în ţinutul Sorocii unde este indicat "ca fost pârcălab"[994], iar în cursul anului 1593 este atestat ca pârcălab de Hotin[995]. În 1603 Danciul "fost

---

[977] **DIR A**, veacul XVI, vol. III, p. 57-58, doc.75.
[978] Gonţa Al**. Indice de nume,** p. 603.
[979] Stoicescu N. **Dicţionarul marilor dregători**, p. 337.
[980] **DIR A**, veacul XVI, vol. III, p. 59-60, doc. 78.
[981] **DIR A**, veacul XVI, vol. III, p. 21, doc. 27.
[982] **DIR A**, veacul XVI, vol. II, p. 157, 205, vol. III, p. 55, 151, 266.
[983] **DIR A.** veacul XVI, vol. III, p.83-84, doc. 100.
[984] **DIR A.** veacul XVI, vol. III, p. 63-65, doc. 84.
[985] **DIR A**. veacul XVI, vol. III, p. 75-76, doc. 94.
[986] **DIR A**. veacul XVI, vol. III, p. 75-76, doc. 94.
[987] **CDMB**, Supliment, vol. I, p. 73;
[988] **DIR A.** veacul XVI, vol. III, p.92-93, doc. 117. Vezi Ghibănescu GH. **Divanurile domneşti sec. XVI**, în *Ioan Neculce,* 1928, fasc. 7, p. 28-29 şi Stoicescu N. Dicţionarul marilor dregători, p. 296.
[989] **DIR A.** veacul XVI, vol. III, p. 201-203, doc. 259.
[990] **29 martie 1583** (**DIR A**, veacul XVI, vol. III, p.207-208, doc. 262); **12 aprilie 1583** (**DIR A**, veacul XVI, vol. III, p.210-211, doc. 264; p. 211-213, doc. 265); **23 aprilie 1583** (**DIR A,** veacul XVI, vol. III, p.213-215, doc. 266); **10 mai 1583** (**DIR A,** veacul XVI, vol. III, p.216-218, doc. 269)
[991] Gonţa Al. Îi indică cu numele Ionaşco Nădăbaico (Gonţa Al. **Indice de nume**, p. 346).
[992] Gonţa Alexandru. Indice de nume, p.346.
[993] **14 ianuarie 1584** (**DIR A**, veacul XVI, vol. III, p, 238, doc. 292); 20 martie 1584 (**Ibidem**, p. 240, doc. 293); **8 aprilie 1584** (Ibidem, p. 246, doc. 298).
[994] **DIR A,** veacul XVI, vol. III, p. 393.
[995] **DIR A,** veacul XVI, vol. IV,Bucureşti, 1952, p. 70-72, 78-80.

pârcălab" este rânduit de Ieremia Movilă voievod să hotărnicească o moşie în ţinutul Orheiului[996].

Atestăm în sfatul domnesc ca pârcălabi de Orhei la 22 şi 23 mai 1586 pe **Simion (Movilă**[997]**)** şi pe **Pană** [998].

Între 25 aprilie-25 iunie 1589 îi atestăm în sfatul domnesc a lui Petru Şchiopul voievod pe "**Durac** (**Stahor.-**n.n.)şi **Capotici** (**Ştefan**[999]), pârcălabi de Orhei"[1000]. Pe Stahor Durac la 16 iunie 1591 îl găsim în post de pârcălab la Hotin[1001].

Până la 24 aprilie 1595 un oarecare **Ştefan Răzvan** deţinea funcţia de hatman la Orhei (adică pârcălab - n. n.), când Sigismund Bathori înlătură din domnia Moldovei pe Aron Tiranul şi numeşte pe acest Ştefan Răzvan domnitor[1002]. La 13 decembrie 1595 Ştefan Răzvan, este învins de Ieremia Movilă, fiind omorât [1003] .

În documentul emis de cancelaria domnească a lui Ieremia Movilă la 20 februarie 1598 sunt nominalizaţi în divanul acestuia **Băcioc Coste** şi **Oprea** "pârcălabi de Orhei[1004]. Oprea fusese pârcălab la Hotin în 1594. Era căsătorit cu Anghelina din Posadnici pe Jijia[1005].

Băcioc Costea a fost unul din cei mai influenţi boieri din vremea sa. A făcut parte zeci de ani din sfatul domnesc a Movileştilor, în calitate de mare vornic a Ţarii de Jos, de pârcălab de Orhei, de Neamţ ş.a. A fost un mare deţinător de sate, bălţi, iazuri şi mori[1006], a reclădit biserica mănăstirii Râşca[1007], a făcut bogate donaţii la mănăstirea Secu şi Sf. Sava din Iaşi[1008]. Tot el a întemeiat satul Băcioc de la confluenţa râurilor Nistru şi Bâc. Fiica lui, Tudosca se va căsători cu Vasile Lupu, viitorul domn al Moldovei[1009]. El a comandat oastea moldovenească în timpul ridicării lui Gaspar Graţiani contra turcilor, eveniment după care s-a refugiat în Polonia[1010], dar a fost prins de tătari şi tras în ţeapă în septembrie 1620[1011]. S-a păstrat sigiliul cu semnătura lui Coste Băcioc pârcălab de Orhei[1012].

La 12 decembrie 1600 îl găsim în scaunul pârcălăbiei de Orhei pe **Gheorghie Balş.** După cum reiese din acelaşi izvor el era fiul fostului vornic Cârstea Balş. Tot la acea dată Ieremia Movilă voievod întărea pârcălabului şi fraţilor săi (Lupu Balş sluger, Grigore paharnic ş. a.) nişte sate din ţinuturile Hârlău şi Iaşi[1013]. În acelaşi rang este pomenit şi în altă întăritură de la 24

---

[996] Sava A. **Documente Orhei**, p. 33, doc. 21.
[997] Stoicescu N. **Dicţionarul marilor dregători**, p. 319.
[998] **DIR A**, veacul XVI, vol. III, p.323- 324, doc. 391; **CDMI**, vol I, Bucureşti, 1989, p. 474, doc. 1280.
[999] Sava A. **Documente Orhei**, p. XXXV.
[1000] **DIR A**, veacul XVI, vol. III, p. 418-420, doc. 509; p. 435-437, doc. 524.
[1001] **DIR A**, veacul XVI, vol 4, 30.
[1002] **Istoria României în date,** Bucureşti, 1971, p. 128.
[1003] Costin Miron**. Letopiseţul Ţării Moldovei**, în Miron Costin. *Opere*, Bucureşti, 1958, p. 46; Ghibănescu Gh. **Divanurile domneşti sec. XVI**, în *Ioan Neculce* (Iaşi),1928, fasc. 7, p.34-35.
[1004] **DIR A.** veacul XVI, vol. IV, p. 189-191, doc. 249.
[1005] **DIR A**, veacul XVI, vol. III, p. 218.
[1006] **DIR A**, veacul XVII, vol. II, p. 174, 280, 303, 321; vol. III, p.7, 15, 21; vol. IV, p. 15, 142, 161, 187, 253-5, 380, 424, 444-5; vol. V, p. 58, 188-9. 266.
[1007] Stoicescu N. **Dicţionarul marilor dregători**, p.347.
[1008] **DIR A**, veacul XVII, vol. III, p. 37, Vol, IV, 307, 332, vol. V, p. 43, 46.
[1009] Stoicescu N. **Dicţionarul marilor dregători**, p.347.
[1010] **DIR A**, veacul XVII, vol. III, p. 7.
[1011] **DIR A**, veacul XVII, vol. V, p. 58.
[1012] Zahariuc P. **Sigilii medievale moldoveneşti**, I, în *Arhiva Genealogică*, Iaşi, 1997, nr. 1-2, p. 255-266, planşa II, nr. 28.
[1013] **CDMB**, Supliment, vol. I, p. 90.

mai 1602[1014]. El reapare în izvoare doar în 1609 ca fost pârcălab, deşi nu mai îndeplinea această dregătorie, fiindcă la acea dată funcţia o deţinea un oarecare Pavel [1015].

Astfel, din cele arătate mai sus observăm că după pierderile grele suferite de cetatea şi târgul Orheiului la răscrucea sec. XV-XVI, pârcălăbia este restabilită către anii 60-70 ai sec. al XVI-lea doar sporadic. Ea este restabilită definitiv după aşezarea târgului Orhei pe o nouă vatră, mai ales cu începere din domnia lui Ioan vodă cel Viteaz (1572-1574). Din aceeaşi perioadă pârcălabii de Orhei îşi recapătă locurile în Sfatul domnesc al Ţării Moldovei. Această din urmă împrejurare, direct sau indirect, ne arată că în ultima treime a sec. al XVI-lea, rolul pârcălăbiei de Orhei ca structură militară şi administrativă creşte din nou.

4. Pârcălabi de Orhei în sec. al XVII-lea

Din mărturiile de la 2, 3 şi 4 iunie 1603 aflăm că **Pătraşco Ciogolea** (Ciogole) din Vlădeni deţinea dregătoria de pârcălab la Orhei [1016].

La 15 aprilie 1607 apare în documentele vremii pârcălabul de Orhei **Donici Nicoară ,** fiul lui Andrei**,** care dăruieşte mănăstirii Secul nişte case cu dughene şi cu loc în jurul lor , în mijlocul târgului Orhei, zidite şi cumpărate de el, pentru pomenirea lui[1017]. La 3 septembrie a aceluiaşi an el face o mărturie de danie mănăstirii Secu[1018], iar la 23 septembrie 1607 Mihai Movilă voievod întăreşte lui Nicoară Donici, pârcălab de Orhei, satul Zaloceani cu vad şi loc de mori[1019]. Deja la 25 octombrie 1609 nu mai era în această funcţie[1020]. Un ecou a aflării lui Nicoară Donici în această dregătorie apare într-un şir de acte din anii 1612-1619[1021]. A murit ante 18 ianuarie 1612, când în hrisovul dat mănăstirii Secu era specificat „răposatul Donici pârcălab”[1022].

La 2 iulie 1608 **Pavel** pârcălab de Orhei cumpără o parte din satul Oleşeşti pe Putna, cu 25 taleri de argint[1023], iar la 9 martie 1609 semnează o carte domnească de întăritură “eu, Pavel pârcălab de Orhei”[1024]. Date interesante privind originea pârcălabului Pavel aflăm dintr-un document din 24 iunie 1609, prin care i se întăreşte cumpărarea unei alte părţi din moşia Oleşeşti pentru 60 de taleri de argint[1025]. Printre altele, în acest act se arată că el era fiul lui Ştefan diac (Diacovici) şi nepot de soră al panului (Nestor – n. n.) Ureche mare vornic al Ţării de Jos. Îl mai găsim menţionat în aceeaşi calitate şi la 10 mai 1610[1026]. În izvoarele vremii acelaşi Pavel “fost pârcălab de Orhei, nepot al vornicului Ureche”, mai apare în anii 1620-1621, când cumpără cu 7

[1014] **DIR A**, veacul XVII, vol. I, p. 46-47

[1015] **DIR A,** veacul XVII, vol. II, p. 189-190, doc. 252, p. 260, doc. 338.

[1016] Sava A. Documente Orhei, p. XXXV; **2 iunie 1603** (**DIR A.** , veacul XVII, vol. I, p. 104, doc. 146); **3 iunie 1603** (**Ibidem** , p. 104-105, doc. 147); **4 iunie 1603** (**Ibidem**, p. 105-106, doc. 149).

[1017] **DIR A**. veacul XVII, vol. II, p. 95-96, doc. 115; **Ibidem**, veacul XVII, vol. IV, p. 348, doc. 443; **CDMB,** vol. I, Bucureşti, 1957, p. 306. Sava A**. Documente Orhei**, p. 38-39; Boga L.T.**Documente basarabene,** XIV, Ch., 1931, p. 3, doc. I.

[1018] **DIR A.** veacul XVII, vol. II, p. 127, doc. 156.

[1019] **DIR A**. veacul XVII, vol II, p. 128, doc. 157.

[1020] **DIA A,** vol. XVII, II, p. 260.

[1021] Gonţa Al. **Indice de nume**, p. 514. Păltânea Paul. **Note despre neamul mamei lui Costache Negri: Donici,** în AG, 1994, nr. 1-2, p. 205-217.

[1022] **DIR A,** veacul XVII, vol, III, p. 54.

[1023] **DIR A.** veacul XVII, vol II, p. 166, doc. 215.

[1024] **DIR A**. veacul XVII, vol. II, p. 195, doc. 259.

[1025] **DIR A**, veacul XVII, vol. II, p. 224, doc. 297; **CDMB**, vol. II, p.326.

[1026] Sava A. **Documente Orhei**, p. XXXVI.

galbeni părţi din satul Cofeşti şi se adresează starostilor de Putna de ai ”alege partea de ocină” din acest sat[1027].

Postolache, frate cu Constantin, a fost un timp pârcălab de Orhei înainte de 14 septembrie 1618[1028]. După un document apreciat de editori ca îndoielnic din 7 decembrie 1610[1029] ne parvine informaţia că Postolache a deţinut această funcţie îndată după Pavel.

Prin 1617 Orheiul avea doi pârcălabi, pe **Aslan şi Ionaşco (Mihăilescu[1030])**, care pe la 18 iulie[1031] sunt implicaţi în hotărnicirea unei moşii. Aslan mai figurează şi în alt document, în special într-un zapis de la 25 iulie (fără an) emis la Peştera, (unii cercetători îl datează cu 1617[1032]), când el în fruntea unor “oameni buni”, hotărniceşte moşiile Trebujeni pe Răut şi Oxentia pe Nistru, care aparţineau mănăstirii Golia[1033] din Iaşi. După unii cercetători, Cei doi pârcălabi mai apar într-o mărturie hotarnică, purtând data de 24 octombrie (fără an), dar care este datată după anii de domnie a lui Radu Mihnea voievod (1616-1619; 1623-1625) a satului Ohrincea din ţinutul Orheiului[1034].

Aslan, grec de origine, după opinia lui N. Stoicescu (semna greceşte)[1035], e venit din Ţara Românească, ocupând înalte dregătorii în Moldova în timpul domniei lui Petru Şchiopul (1574-1577), după pierderea scaunului împreună cu Petru Şchiopul pleacă în exil. Se întoarce în Ţara Românească unde la fel deţine unele posturi de răspundere. În întâia domnie a lui Radu Mihnea (1616-1619) ocupă dregătoria de pârcălab de Orhei, iar în a doua domnie (1623-1626) postul de mare vornic al Ţării de Jos. Pe timpul domniei lui Miron Barnovschi Movilă (1626-1629) pleacă din nou în Ţara Românească.

Într-un document îndoielnic din 3 august 1617 ne parvin numele a încă doi pârcălabi pan **Iachim** şi **Gura** de Orhei, care ar fi făcut parte şi din sfatul domnesc[1036]. Aceste date nu şi-au găsit deocamdată confirmare după alte izvoare ale vremii.

După cum reiese dintr-o relaţie din 15 septembrie 1620 a unui militar polonez aflat în tabăra cancelarului Stanislav Zolkiewski de lângă Ţuţora, în cadrul războiului turco-polon sunt surprinşi şi **pârcălabii de Orhei** (nu li se indică numele). După cum reiese din această scrisoare pârcălabii de Orhei erau întru totul de partea polonilor, efectuând acţiuni de cercetare în scopul informării cât mai exacte a comandamentului leşesc cu privire la situaţia din tabăra turco-tătară de lângă cetatea Tighina. Conform acestei informaţii “… au venit la domnul cancelar pârcălabii Orheiului, spunând despre Iskender paşa că şade cu tabăra, în spaimă mare, sub cetatea Tighinei. Cu el nu sânt turci, nici tătari mai mult de 4800. Pârcălabii au făgăduit domniei sale… pe viaţa lor, să fure tătarilor şi unor turci toţi caii şi că-i aducă aici…(adică la Ţuţora - n. n.) la tabăra noastră, după cum şi astăzi i s-au adus unui rotmistru moldovean la o sută cinzeci de cai, luaţi de la tătari de sub tabăra lor; între acestea, ba şi cei rămaşi după acei turci ucişi la Iaşi … Despre sultan (Calgai sultan - n. n.) spun acei pârcălabi că nu se aude să fie la Skender, acum cu

---

[1027] **15 noiembrie 1620** (**DIR A** , veacul XVII, vol IV, p. 504-505, doc. 640); **5 aprilie 1621** (**DIR A** , veacul XVII, vol V, p. 42-43, doc.44).
[1028] **DIR A,** veacul XVII, vol. IV, p. 293, doc. 358.
[1029] **DIR A**, veacul XVII, vol. II, p. 347, doc. îndoielnic.
[1030] Sava A. **Documente Orhei**, p. XXXVI.
[1031] Boga L.T. **Documente basarabene**, XX, p. 36-38; **DIR A**, veacul XVII, vol. IV, p. 195-196.
[1032] Boga L. T. **Documente basarabene**, vol. XX, p.36-38, Sava A. **Documente Orhei**, p. 56, doc. 44.
[1033] Sava A. **Documente Orhei**, p. 56, doc. 44; Este greşită datarea acestui document cu anii 1602-1603 (**MEF,** vol. III, p. 17, doc. 2), deoarece Aslan era pribeag împreună cu Petru Şchiopul între anii 1594-1616 şi revine în Moldova pe timpul domniei lui Radu Mihnea.
[1034] **MEF,** vol. I, Chişinău, 1961, p. 303-307, doc. 135.
[1035] Stoicescu N. Dicţionarul marilor dregători, p. 107-108.
[1036] **DIR A**. veacul XVII, vol. IV, p. 522.

siguranţă nu-i”[1037]. Cu ocazia editării a celui de al treilea volum de documente culese de Ilie Corfus[1038] numele acestor doi pârcălabi sunt identificate cu **Stecoic** şi **Mereuţă,** cînd în jurnalul expediţiei polone în Moldova, unde sunt consemnate evenimentele petrecute în primele zile (18 august – 12 septembrie 1620) ale campaniei lui Stanislav Zolkiewski împotriva turcilor şi tătarilor, la 9 septembrie aflăm că în satul Heci, ce e pe râuleţul Răut „... au venit pârcălabii Orheiului Stecioc şi Mereuţă, şi au adus scrisoare de la Iskender paşa, care a trimis-o lor, în care îi înştiinţează că în locul domnului Gaspar Graţiani[1039] s-a dat deja de către Poartă alt domn, Alexandru, si-i roagă ca să prindă pe Gaspar şi să se închine lui Alexandru[1040] ...”[1041].

La 15 noiembrie 1620 este atestat **Petria Trafos**, căpitan de Orhei ca martor la vânzarea unei părţi din moşia Cofeşti[1042], iar în 1621 **Pavel Ureche** pârcălabul de Orhei cumpără aceiaşi moşie de la Iacob, fiul Grozavei[1043].

În timpul primei domnii a lui Miron Barnovschi-Movilă (1626- august 1629) pârcălabi de Orhei au fost **Petrea Baltag** şi **Văran**, care după cum reiese din cartea domnească a lui Alexandru Iliaş de la 9 august 1632 au efectuat hotărnicirea moşiei Peştera, zisă şi Orheiul Vechi[1044]. Petre Baltag ca “fost pârcălabul de Orhei” mai apare într-un document din 4 mai 1632, când cumpără un sfert de vie cu 50 de zloţi[1045]. Odată cu plecarea în august 1629 din tron a lui Miron Barnovschi cei doi pârcălabii sunt înlocuiţi la Orhei de **Toader,** care deja în septembrie 1629 apare ca martor într-un zapis de vânzare, care semnează tocmeala de rând cu alte persoane[1046].

La 23 decembrie 1633 **pârcălabii Orheiului** (fără a li se indica numele) din porunca voievodului Moise Movilă participă alături de Teodoraşco Vartic pârcălabul Sorocii la cercetarea daunelor pricinuite de moldoveni supuşilor vicecancelarului Poloniei[1047].

După venirea lui Vasile Lupu în scaunul Moldovei până la 29 martie 1636 pârcălab de Orhei este **Gheorghe Catargiul**, care la această din urmă dată primeşte drept răsplată pentru slujba credincioasă faţă de domnitor seliştea Piatra ce a fost domnească sub ascultarea ocolului târgului Orhei[1048]. Într-un document din 20 ianuarie 1640 îl aflăm menţionat ca pârcălab, fără a i se indica locul[1049], dar mai curând el era “fost pârcălab”.

Între 4 aprilie şi 7 iunie 1636 îl aflăm înscăunat la Orhei pe **Petre Trufaşul**[1050], care în corespundere cu îndatoririle sale se implică în diverse probleme legate de proprietatea unor persoane din ţinut

Astfel **Gligorcea Durac** este atestat cu titlul de pârcălab la 4 aprilie 1636[1051], pe când cumpăra partea lui Badiul din aceeaşi moşie Morozeni, unde părinţii săi stăpâneau de mai multă

[1037] Corfus I. **Documente din arhivele poloneze. Sec. XVII,** Bucureşti, 1983, p. 103, doc. 47.
[1038] Corfus I. **Documente din arhivele polone. Sec. XVI şi XVII,** Bucureşti, 2001, 340 p.
[1039] Gaspar Graţiani (4 februarie 1619 – 20 septembrie 1620).
[1040] Alexandru Iliaş în prima sa domniei în Moldova (20 septembrie 1620- septembrie 1621).
[1041] Corfus I. **Documente din arhivele polone. Sec. XVI şi XVII,** Bucureşti, 2001, doc. 119, p. 252.
[1042] **DIR A**, vecul XVII, vol. IV, p. 504
[1043] **DIR A**, veac XVII, vol. V, p. 42.
[1044] **DRH A**. vol. XXI, Bucureşti, 1971, p. 213-216, doc. 169. Într-un suret din 1781 al acestui document “Văran” figurează greşit “Văraţ” (**Ibidem**, p. 214-215), iar într-o copie rusă din sec. XIX acelaşi pârcălab este numit greşit “Varlam” (**MEF**, vol. III, p. 293-295, doc. 144).
[1045] **CDMB**, vol.II, Bucureşti, 1969, p. 165-166.
[1046] **MEF**, vol. III, p. 237, doc. 116.
[1047] Corfus I. **Documente din arhivele poloneze. Sec. XVII,** Bucureşti, 1983, p. 147-149, doc. 84.
[1048] **DRH A,** vol. XXIII, p. 264, doc. 222; **MEF**, vol. III, p. 344, doc. 168; **CDMB**, vol. II, p. 240.
[1049] **DRH A**, vol. XXIII, p. 264, notă la doc. 222.
[1050] **DRH A**, vol. XXIII, p. 435, doc. 388; MEF, vol. 3, p. 356-358, doc. 170.

vreme alte părţi ale acestei moşii. Deocamdată nu am reuşit să stabilim în care anume cetate ori ţinut deţinea Gligorcea dregătoria de pârcălab. S-ar putea admite că era în funcţie chiar la Orhei împreună cu pârcălabul Petre Trufaşul, menţionat în acelaşi izvor[1052]. În afară de aceasta, zapisul de mărturie, din care ne parvin informaţiile, ne mai vorbeşte despre faptul că neamul Durac îşi consolida averile funciare în moşia satului Morozeni. Aceasta ne arată că Stahor Durac cu urmaşii săi s-au stabilit, având casă şi părţi de moşie în Morozeni. Gligorcea Durac deţinu funcţia de pârcălab doar scurtă vreme. Faptul că nu este atestat ulterior nici în alte surse documentare ale vremii ne face să admitem că el a murit în curând după această dată (1636).

Fratele său **Mihalcea Durac** încă înainte de 1 aprilie 1638 era căpitan[1053], la 1 ianuarie 1639[1054] el mai deţinea această funcţie (de căpitan), probabil, de Orhei, căci deja la 19 august 1639[1055] îl aflăm în scaunul de pârcălab al aceleiaşi cetăţi, pe când întărea cumpărătura unui ţigan în târgul cu acelaşi nume.

1641 apr. 22 –

De la 22 aprilie 1641 până la 2 februarie 1646 pârcălab la Orhei e **Rusu Ionaşco**[1056]. După câte se pare, în primele luni ale anului 1646 el mai deţinea funcţia de pârcălab de Orhei, deoarece într-un zapis de împărţire a unor moşii din 2 februarie 1646, el figurează cu titlul de pârcălab [1057]. Ulterior, Ionaşco Rusu a făcut o strălucită carieră politică, căci sub acelaşi domnitor, Vasile Lupu şi alţi voievozi, care au urmat el a fost mare sluger (1647), mare medelnicer (1648-1649), mare vornic al Ţării de Jos (1654) şi mare logofăt (1654-1658)[1058].

Din mai 1645 pârcălab de Orhei este menţionat **Apostol**[1059], pe care N. Stoicescu îl consideră fiul lui Ionaşco Rusu[1060], dar nu se confirmă după izvoare scrise că el ar fi fost pârcălab până în 1667, după cum crede acelaşi istoric.

[1051] **MEF,** vol 3, Chişinău, 1984, p. 356-367, doc. 170; **DRH A,** vol XXIII, Bucureşti, 1997, p, 435, doc. 388.
[1052] **MEF**, vol 3, p. 356-367, doc. 170; **DRH**, vol XXIII, p, 435, doc. 388.
[1053] **DRH**, vol. XXIV, Bucureşti, 1998, p. 298-300, doc. 301. În acest act de zapis întocmit la Iaşi apare în calitate de martor, alături de înalţi dregători de stat şi "Durac căpitanul", pe care noi îl considerăm a fi Mihalcea Durac căpitan.
[1054] Sava A. **Documente Orhei**, p. 74, doc. 68.
[1055] Sava A. **Documente Orhei**, p. 77-78, doc. 71.
[1056] **DRH A,** vol.26.doc.200, p. 180-181; doc. 404, p. 337; Stoicescu N. **Dicţionarul marilor dregători**, p. 370-371; **DRH A**, vol. XXVI, doc. 404, p. 337; Despre familia sa vezi: Ghibănescu Gh. **Surete şi izvoade**, vol. IV, p. 246-250.
[1057] **CDMB,** vol. I, Bucureşti, 1957, p. 364, doc. 1848.
[1058] Stoicescu N. **Dicţionarul marilor dregători**…, p. 440
[1059] Sava A. **Documente Orhei,** p. 84, doc. 79.
[1060] Stoicescu N. **Dicţionarul marilor dregători**…, p. 440.

Mihalcea Durac s-a aflat în dregătoria de Orhei, deoarece el este atestat în această funcţie şi la 8 aprilie 1646[1061] în calitate de martor la o vânzare a unor averi. Se pare, la această din urmă dată, Mihalcea Durac împărţea funcţia sa cu "**Ghiorghie** (Leca[1062]) postelnicul, pârcălabul şi **Mihuleţ** de Orhei", care apar în calitate de martori în acelaşi document[1063]. Anticipând evenimentele ţinem să arătăm că ulterior prin anii 70 ai sec. al XVII-lea un Andrei Mihuleţ, după cum sa dovedit a fi ginere al lui Mihalcea Durac şi probabil fiu al lui "Mihuleţ de Orhei", menţionat mai sus, va deţine de asemenea dregătoria de pârcălab al Orheiului. Faptul că după 1646 Mihalcea Durac dispare din izvoarele vremii, pare să ne vorbească că el după această dată nu a mai deţinut vreo funcţie importantă s-au chiar a decedat.

După N. Stoicescu din 25 februarie 1648 revine la dregătoria de pârcălab la Orhei **Gheorghe Catargiu,** funcţie, care se confirmă prin alte documente ale vremii, când la 24 noiembrie 1650 conform cărţii domneşti de la Vasile Lupu i se întăreşte pârcălabului de Orhei Gheorghe Catargi seliştea Peştera în ţinutul Orheiului[1064] şi alte două documente referitoare la moşia Veprova din ţinutul Orhei din 12 şi 21 mai 1652[1065].

După câte se pare în primele luni ale 1652, în legătură cu războiul lui Bogdan Hmelniţchi şi implicarea Ţării Moldovei în aceste evenimente Vasile Lupu în afară de Gheorghe Catargiu numeşte încă un pârcălab la Orhei deoarece la 2 februarie până la 9 noiembrie a aceluiaşi an este atestat în această funcţie şi **Matei Sturza**[1066]. Acesta din urmă, după cum admite N. Stoicescu, s-a aflat în funcţie la Orhei până la căderea lui Vasile Lupi în 1653[1067]. Matei Sturza se trăgea dintr-o veche viţă de boieri moldoveni, care deţinuseră înalte dregătorii de stat. Către venirea lui Vasile Lupu în tronul Ţării Moldovei Matei Sturza avea moşii în ţinutul Orheiului şi deţinu prin 1644-1651 dregătoria de jitnicer[1068], însă năvălirea lui Bogdan Hmelniţchi în Moldova pricinuise jitnicerului pagube considerabile. După cum arată Miron Costin în letopiseţul său la 1650 "au robit casa Sturdzii jicniceriului… şi multe case întemeiate le-au dus în robie"[1069]. Însă Matei Sturza scăpă cu viaţă şi deveni ulterior pârcălab de Orhei şi mare vistiernic.

Se pare, instabilitatea politică provocată de căderea din scaun a lui Vasile Lupu a făcut ca pârcălăbia Orheiului să rămână neocupată, deoarece izvoarele scrise ne atestă alţi pârcălabi la Orhei doar la 3 august 1655 fiind vorba de **Postolaki (Apostol**, fiul lui Ionaşco Rusu, menţionat mai sus[1070], din alte izvoare mai apare cu numele Apostolache, Apostol Rusu) şi **Todosie,** când semnau un zapis de mărturie a unei părţi de moşie a satului Veprova[1071]**.** Despre Apostol Rusu ne-au parvenit date interesante dintr-o carte domnească de la 12 martie 1656, prin care Gheorghe Ştefan voievod îi dăruieşte acestuia seliştea Ivancea (ţinutul Orhei) pentru că a slujit "nouă şi pământului nostru cu dreptate şi cu credinţă" şi pentru că "au adus noî şase cai suri buni …, care noi i-am dat şi domnia noastră la trebuinţa împărătească când ni-au cerut de la împăratul otomanicescu, sultan Mahomet, o somă de cai pentru trebuinţa oşnineascâ"[1072]. Apostol Rusu sa

---

[1061] Sava A. **Documente Orhei**, p. 84, doc. 80.
[1062] **Ibidem**, p. XXXVI.
[1063] **Ibidem**., p. 84, doc. 80.
[1064] **Ibidem**, p. 90, doc. 86; **MEF**, vol. 4, p. 215, doc. 94.
[1065] **CDMB**. Supliment, vol. I, p. 232.
[1066] Boga L.T. **Documente basarabene**, vol. XVIII, Chişinău, 1936, p. 3, doc. IV, p. 4-5, doc. V. Sava A. **Documente Orhei,** p. XXXVI.
[1067] Stoicescu N. **Dicţionarul marilor dregători**, p.444.
[1068] Stoicescu N. **Dicţionarul marilor dregători**, p.444.
[1069] Costin Miron. **Opere,** Bucureşti, 1958, p. 132.
[1070] Boga L.T**. Documente basarabene**, vol. XVII, p. 6-7; Stoicescu N. **Dicţionarul marilor dregători**…, p. 440.
[1071] **MEF**, vol. 4, p. 255, doc. 113.
[1072] Sava A. **Documente Orhei**, p. 102-104, doc. 94.

aflat în dregătoria de la Orhei până către sfârşitul anului 1660 (ultima menţiune datează din 28 septembrie)[1073], deoarece în ianuarie 1661 el semnează într-o mărturie ca "fost pârcălab"[1074]. În aceşti ani, i-a avut ca parteneri]n pârcălăbia Orheiului pe **Todorache** (17 iulie 1657)[1075], **Constantin** (1658[1076],1659[1077], 26 martie 1660[1078]) **Ilie Sturza** (31 ianuarie 1660[1079], fiul lui Matei Sturza menţionat mai sus) **Gheorghe Catargiu** (9 aprilie – 25 iunie 1660)[1080]. În timpul pârcălăbiei de Orhei pe Apostol Rusu îl aflăm implicat în rezolvarea diverselor chestiuni de vânzare-cumpărare, de hotărnicire, de judecăţi a unor moşii din ţinutul Orheiului. La 25 aprilie 1660 mai este atestat **Miron** hotnogul de Orhei, care apare ca martor la o hotarnică a satului Măncenii a ţinutului Orhei[1081].

Posibil în timpul domniei lui Vasile Lupu sau poate ceva mai înainte a deţinut dregătoria la Orhei un oarecare **Sandul Suvaca**, care pe când era pârcălab a făcut o hotarnică, menţionată într-un zapis la 15 septembrie 1656[1082].

Pe parcursul anului 1661 pârcălăbia Orheiului o deţin **Niculache**[1083] (Necula) şi **Leca**[1084] pe cel din urmă îl mai aflăm ca pârcălab la Orhei pe la 5 mai 1662[1085].

La începutul lunii aprilie 1663 un timp scurt deţin pârcălăbia pentru a doua oară **Ilie Sturza** cu **Constantin**[1086], dar spre sfârşitul lunii scaunul este ocupat deja de **Duru Posadnic**[1087].

După un zapis de vânzare datat de A. Sava aproximativ cu 1665 pârcălab de Orhei era un oarecare **Vârlan,** care judeca "pricina" dintre Mircea şi egumenul mănăstirii Golia pentru satul Tribujeni[1088]. Tot cu acest an e datată inscripţia din mănăstirea rupestră de la Orheiul Vechi, aşa numita "a lui Bosie": "Această mănăstire a făcut-o robul lui Dumnezeu **Bosie**, pârcălabul de Orhei, împreună cu soţia şi copiii săi, spre cinstirea lui Dumnezeu întru iertarea păcatelor sale… anul 7173 (1665)"[1089].

La 3 octombrie 1665 este atestat din nou în pârcălăbie **Gheorghe Catargiu**[1090], care a împărţit funcţia cu **Apostol Rusu** cu începere din 5 aprilie 1666[1091]. La 10 august 1666 nu o mai deţineau, deoarece într-o poruncă domnească de la Iliaş Alexandru Voievod ei sunt numiţi "biv

---

[1073] **MEF,** vol. 4, p. 318, doc. 142.
[1074] Boga L.T.**Documente basarabene**, vol. XVII, Chişinău, 1934, p. 275-276, doc. XI; **CDMB**, vol. III, p. 148, doc. 631.
[1075] Veress Andrei. **Documente privitoare la Istoria Ardealului**, vol. X, p. 315-316, citat după: Sava A. **Documente Orhei**, p.XXXVI.
[1076] Sava A. **Documente Orhei**, p.227-229, doc. 225.
[1077] **Ibidem**, p.109, doc. 100.
[1078] **Ibidem**, p.109, doc. 101.
[1079] **CDMB**, vol. III, p. 121.
[1080] **CDMB**, vol. III, Bucureşti, 1968, p. 27; Stoicescu N. Dicţionarul marilor dregători…,370-371.
[1081] Mihail Paul. Documente şi zapise moldoveneşti de la Constantinopol (1607-1806), Iaşi, 1948, p. 107, doc. 79.
[1082] **MEF**, vol. IV, p. 264, doc. 118
[1083] Boga L.T. **Documente basarabene**, vol. XVII, p. 10.
[1084] **CDMB**, vol. III, p. 154, 155.
[1085] **MEF**, vol. 5, p. 65, doc. 20; Boga L.T. **Documente basarabene**, vol. XVII, Chişinău,. 1934, p. 281-doc. XV; p. 298-299, doc. XXX.
[1086] **CDMB**, vol. III, p. 214.
[1087] **MEF,** vol. 5, p. 89, doc. 30.
[1088] Sava A. **Documente Orhei**, p. 119, doc. 110.
[1089] Ciocanu S. **Biserica rupestră de la mănăstirea "lui Bosie" din Orheiul Vechi, Basara**bia, în *Arhitect Design* (Bucureşti), 1998, nr. 9-10, p. 44-45.
[1090] **CDMB**, vol. III, p. 277.
[1091] **CDMB**, vol. III, p. 292.

pârcălabi de Orhei"[1092], iar la 23 aprilie 1667 Apostolache e numit "biv vel pârcălabu de Orhei"[1093]. Apostol Rusu (Apostolache, Postolachie) mai apare în izvoare cu titlul de "fost pârcălab" în anii următori 1667-1669[1094], când este însărcinat de domnitor cu rezolvarea unor litigii de proprietate[1095].

De la începutul lunii septembrie 1668 e atestat la Orhei pârcălabul **Petru Baltag[1096].**

Din 29 septembrie 1667 şi până în octombrie 1668 pârcălab de Orhei a fost **Nicolae Donici**[1097]. Această funcţie, dar şi averile, apoi şi calităţile pe care le poseda i-au deschis calea spre o strălucită carieră dregătorească, ocupând ulterior de-a lungul anilor până către începutul sec. al XVIII-lea înalte funcţii de stat, cum ar fi cea de mare jitnicer, mare clucer, mare vornic al Ţării de Sus, mare logofăt ş. a.[1098].

S-ar putea, însă ca N. Stoicescu să greşească în privinţa limitei superioare a aflării lui Donici la Orhei, căci deja la 20 februarie 1668 sunt atestaţi ca pârcălabi de Orhei **Gligorie** şi **Constantin**[1099]. Acesta din urmă într-o mărturie de la 9 mai 1668 semnează ca "fost pârcălab"[1100], fiind înlocuit în scurtă vreme la 15 mai 1668 de **Leca**[1101]**.** Acesta din urmă rămâne în scaunul de la Orhei până în 6 iulie 1669[1102], cedându-i locul lui **Toader,** care este menţionat în septembrie 1669[1103]. La 27 octombrie 1669 apare şi al doilea pârcălab pe nume **Ghinea**[1104]**.** La 27 mai 1668 îl găsim pe **Ciocârlan Pavel** în calitate de căpitan de Orhei[1105]**.**

În aceşti ani după cum arată izvoarele erau instalaţi câte doi pârcălabi, despre aceasta ne mărturisesc actele din 17 august 1669, prin care Duca-vodă porunceşte "**pârcălabilor de Orhei**" (fără ai nominaliza) să cerceteze un caz de proprietate din moşia Corotceni[1106] şi o scrisoare de la 18 octombrie 1669, prin care Duca-vodă porunceşte "**pârcălabilor"** să păzească stăpânirea Alexoaei[1107]. Schimbarea frecventă a pârcălabilor de Orhei poate fi explicată uşor prin instabilitatea politică din ţară şi perindarea mai multor domnitori la tron în această perioadă.

Într-un document emis la Chişinău la 25 aprilie 1670 în calitate de pârcălabi de Orhei ne apar **Andrei Mihuleţ[1108]** şi **Loghin (Cluceresc)**[1109]**.** În anul următor cel dintâi este atestat ca

---

[1092] Sava A. **Documente Orhei**, p. 119-120, doc. 111.
[1093] Ibidem, p. 121, doc. 114.
[1094] **MEF**, vol. 5, p. 253, doc. 107.
[1095] **1668 iulie 15** (**MEF,** vol. 5, p. 224-225, doc. 94); **1668 august 8**, aici greşită traducerea "Anastasie", vezi în comparaţie documentul anterior din 15 iulie (**MEF**, vol. 5, p. 232, doc. 97); **1669 martie 16** (**MEF**, vol. 5,p. 253-254, doc. 107).
[1096] Codrescu Th.**Uricariul,** vol. 23, Bucureşti, 1895, p. 214.
[1097] Boga L.T**. Documente basarabene,** vol. XVII, Chişinău, . 1934, p. 284-285, doc. XIX.
[1098] Stoicescu N. **Dicţionarul marilor dregători**, Bucureşti, 1971, p. 394. Păltânea Paul. **Note despre neamul mamei lui Costache Negri: Donici**, în Arhiva Genealogică, 1994, nr. 1-2, p. 207.
[1099] **MEF,** vol. 5, p. 208, doc. 85.
[1100] **MEF**, vol. 5, p. 211, doc. 87.
[1101] **MEF**, vol. 5, p. 213, doc. 88.
[1102] **MEF**, vol. 5, p. 262, doc. 112.
[1103] Sava A. **Documente Lăpuşna**, Bucureşti, 1937, p. 121, nota la doc. 92.
[1104] Sava A. **Documente Orhei**, p. XXXVII.
[1105] Stoicescu N. **Dicţionarul marilor dregători**, p. 374-375.
[1106] Sava A. **Docimente Orhei**, p. 125, doc. 119.
[1107] Ibidem, p. 126, doc. 120.
[1108] Solomon Flavius. **Ascensiune şi decădere a nemului: cazul familiei Mihuleţ (Mihulescu)**, în *AG*, Iaşi, 1996, nr. 3-4, p. 275-282.
[1109] **CDMB,** vol. III, p. 410.

"uricar"[1110]**.** Cât priveşte Loghin nu cunoaştem cât timp a mai rămas în funcţie, dar pe la 20 martie 1677 este atestat ca "fost pârcălab"[1111].

La 1673 martie 21 în calitate de martor la o danie semnează un oarecare "**Leca** pârcălabul", probabil de Orhei[1112]. După cum am arătat mai sus, în această perioadă la Orhei erau câte doi pârcălabi, ceea ce ne face să presupunem că Leca a diriguit împreună cu Loghin un oarecare timp. **1676 mart. 23**

Datorită zapiselor de proprietate ajunse până în zilele noastre aflăm că la 23 martie[1113], 20 iulie 1675[1114] şi 23 martie 1676[1115] mai era pârcălab la Orhei **Andrei Mihuleţ[1116]**. În afară de **"**Andrei Mihuleţ pârcălab de Orhei" şi "Loghin Clucerescu biv pârcălab" menţionaţi la 20 martie 1677[1117] mai apar "**Gavril Donici** pârcălab de Orhei", despre care nu posedăm alte informaţii. Din data de 2 mai 1677 reapare din nou în slujbă la Orhei **Loghin** (Clucerescu) în calitate de pârcălab[1118]. Îl mai întâlnim în acest post la 28 iunie 1677[1119], 15 decembrie 1678[1120] şi 14 aprilie 1679[1121]. Loghin Clucerescu a fost căsătorit cu fiica lui Grigore Durac, pârcălab de Orhei şi respectiv sora lui Apostol Durac, pârcălab de Soroca - Alexandra cu care au avut 6 copii[1122]. Fiul lor, Toderaşco, de asemenea ajunge pârcălab de Orhei în anul 1714[1123] în a doua domnie a lui Nicolae Mavrocordat în Moldova (1711-1715).

La 20 mai 1679 îl găsim menţionat ca martor la un schimb de moşii pe "**Mihuleţ** pârcălabul"[1124], pe care îl mai găsim de astă dată, probabil cu fratele său, "Andrei Mihul (Mihuleţ – n. n.), biv pârcălab" de Orhei semnând o danie mănăstirii Golia la 5 iunie 1679[1125]. De aici încolo Andrei Mihuleţ va mai fi menţionat în diferite litigii de judecată de proprietate, în acte de cumpărare ca "pârcălab"; "uricar", "vornic de poartă".

La o dată anterioară datei de 2 noiembrie 1679 Duca-vodă porunceşte pârcălabului de Orhei **Gheorghiţă Ciudin** să-l prindă pe Lupul sluger, care împreună cu alţi doi boieri (Vasile Ghioca, mare vistiernic şi Gheorghiţă Bogdan vel jitnicer) au fost executaţi, pentru trădare faţă de Dumitraşco-vodă[1126].

Din nou reapare la pârcălăbia de la Orhei **Loghin** între anii 1681 aprilie 15[1127] până în 1683[1128] şi la 16 iulie 1691[1129].

[1110] **MEF**, vol. VI, p. 62, doc. 9.
[1111] Sava A. **Documente Orhei**, p. 138-141, doc. 139.
[1112] **Ibidem**, p. 135, doc. 134.
[1113] **MEF,** vol. VI, p. 95, doc. 25.
[1114] Sava A. **Documente Orhei,** p. 137, doc. 137.
[1115] Boga L.T**.Documente basarabene,** vol. XVI, Chişinău,, 1933, p. 13-14, doc. XIV.
[1116] Solomon Flavius. **Ascensiune şi decădere a nemului: cazul familiei Mihuleţ (Mihulescu)**, în *AG*, Iaşi, 1996, nr. 3-4, p. 275-282. Vezi şi Eşanu Andrei, Eşanu Valentina. **Moldova medievală. Structuri executile, militare şi ecleziastice**, Chişinău, 2001, p. 62-75.
[1117] Sava A. **Documente Orhei**, p. 138-141, doc. 139; **MEF**, vol. VI, p. 101-104, doc. 27.
[1118] Sava A. **Documente Orhei**, p. 142, doc. 141.
[1119] **Ibidem,** p. 143, doc. 142.
[1120] **Ibidem,** p. 144, doc. 143.
[1121] **Ibidem,** p. 144, doc. 144.
[1122] Vezi arborele geneaogic a lui Loghin Clucerescu (Sava A. **Documente Orhei**, p. 143,)
[1123] Sava A**. Documente Orhei,** p.171, doc. 178.
[1124] Ibidem, p. 145, doc. 145.
[1125] Ibidem, p. 146-147, doc. 146.
[1126] Axsinte Uricariul. **Cronica paralelă a Ţării Româneşti şi a Moldovei**, Ed. De G. Ştrempel, Vol. II, Bucureşti, 1994, p. 156.
[1127] Sava A. **Documente Orhei**, p. 150, doc. 150 .
[1128] Ibidem, p. 151, doc. 151 (15 mai 1681), doc.152 (12 aprilie 1683).

Un nou nume de pârcălab ne apare la Orhei la 11 august 1685[1130] şi 29 ianuarie 1688 [1131]– **Grigoraş Sava.**

La 24 octombrie 1689 era la Orhei pârcălab **Gavriil Donici**[1132].

La 16 iulie 1691 tot pe **Loghin** îl găsim în calitate de pârcălab[1133], iar la 29 noiembrie 1693 îl atestăm în dregătorie de căpitan pe **Durac[1134].**

Într-o mărturie scrisă la Drăsliceni în mai 1698 în calitate de martor semnează printre alţii şi "**Vasile** pârcălabul"[1135] o fi el oare dregător de Orhei?

Din 9 septembrie 1700 îl întâlnim iarăşi pe **Loghin** pârcălabul antrenat , de astă dată, într-o afacere de vânzare-cumpărare a unui iaz, care zapis e întărit de pârcălabul (de Lăpuşna) Bogos[1136]. După cum ne dovedesc documentele Loghin a deţinut acest post un timp foarte îndelungat (1670; 1677-1710[1137] cu mici întreruperi). Loghin Clucerescu a avut 6 copii, dintre care doi băieţi Pătraşcu şi Toderaşcu[1138], dintre care ultimul i-a urmat calea devenind prin 1724 pârcălab de Orhei[1139].

Din datele sumare înşiruite în acest compartiment, putem deduce că pârcălăbia Orheiului a activat fără întrerupere pe parcursul sec. XVII-lea. La fel ca şi în epocile precedente în această perioadă pârcălabii de Orhei exercitau atât funcţii administrative şi judiciare, cât şi militare. În afară de pârcălabi cu începere din sec. XVII-lea constatăm prezenţa la Orhei şi a altor dregători (hotnogi şi căpitani) cu funcţii militare de rang inferior în comparaţie cu cea a pârcălabului. Totodată, informaţiile prezentate mai sus par să demonstreze că în această perioadă funcţiile pârcălabului de Orhei devin preponderent civile, aceştia ocupându-se mai frecvent de chestiuni administrative şi judecătoreşti. Ei reprezentau puterea de stat domnească în teritoriu.

5. Pârcălabi orheieni în sec. al XVIII-lea

După cum am arătat **Loghin** a deţinut dregătoria de la Orhei între 1700-1710[1140], **Enache Ranet** atestat la 18 iunie 1706[1141], care a fost căsătorit cu fiică lui Apostol Mihuleţ[1142]; **Toader Rusul** e menţionat la 1 iunie 1708[1143].

[1129] Ibidem, p, 154, doc. 157.
[1130] Ghibănescu Gh. **Surete şu izvoade**, XI, p. 54.
[1131] Hurmuzachi E. **Documente**, III, supl. II, p. 173, 174.
[1132] Zotta Sever. **Date nouă cu privire la Andronachi Donici**, în *Arhiva* (Iaşi), An. XXVI, 1915, nr. 1-3, p. 36.
[1133] Sava A. **Documente Orhei,** p. 154, doc. 157.
[1134] **Documente privitoare la istoria oraşului Iaşi,** vol. 3, p. 57, doc. 69.
[1135] Sava A. **Documente Orhei**, p. 155, doc. 159.
[1136] **MEF**, vol. 6, p. 202-203, doc. 75.
[1137] **1710 febr. 26** (Sava A. **Documente Orhei**, p. 168, doc. 175).
[1138] Eşanu A., Eşanu V**. Dinastia unor pârcălabi orheieni (sec. XVI-XVIII),** în Eşanu Andrei, Eşanu Valentina. *Moldova medievală. Structuri executile, militare şi ecleziastice*, Chişinău, 2001, p. 62-75, vezi arborele genealogic.
[1139] Sava A. **Documente Orhei**, p. 190, doc. 195.
[1140] **1700 febr. 26** (Sava A. **Documente Orhei**, p. 168, doc. 175);**1702 febr.2** (**Ibidem**, p. 158, doc. 162); **1704 aug. 7** (**CDMB**, vol.I, p. 89, doc. 345); **1705 febr. 28** (Sava A. **Documente Orhei**, p. 160,doc. 165);**1707 mai 15** (**MEF,** vol. 6, p. 240, doc. 97); **1710 febr. 26** (Sava A. Documente Orhei, p. 168, doc. 175).
[1141] Boga L.T. **Documente basarabene**, vol.III, p. 9.
[1142] Solomon F. **Ascensiune şi decădere a neamului: cazul familiei Mihuleţ (Mihulescu)**, în *Arhiva Genealogică*, III (VIII), 1996, nr. 3-4, p, 279-281.
[1143] **Calendarul Bisericesc 1927**, Chişinău, 1927 , p. 62; **MEF,** vol. 6, p. 243, doc. 99; Boga L.T.**Documente basarabene,** vol. XII, Chişinău,, 1930, p. 5, doc. VII.

În domnia lui Dimitrie Cantemir (1710-1711) pârcălab la Orhei era **Sandu Vârnav[1144].**

La 1712-1713 **Constantin Carpuz** pârcălabul primeşte în dar nişte părţi din moşia Oniţcani[1145], ca la 8 aprilie 1715 să fie împuterniciţi Toderaşco Clucerescu şi pârcălabul **Pavel Chirica** de domnitorul Nicolae Alexandru să cerceteze cazul în privinţa aceleiaşi moşii Oniţcani a lui Constantin Carpuz[1146]. Constantin Carpuz este atestat în aceiaşi calitate de pârcălab la Orhei şi la 23 octombrie 1719[1147] împreună cu un alt pârcălab **Miron Donici[1148]**, ca la 10 mai 1721 Carpuz să fie pomenit ca "biv pârcălab de Orhei"[1149].

La 30 ianuarie 1719 întăreşte o "tocmeală pârcălabul **Pavăl Cârstea**"[1150], probabil de Orhei.

La 18 ianuarie 1720 domnitorul Mihai Racoviţă îi porunceşte pârcălabului de Orhei **Ştefan Căpotici** [1151]să cerceteze un conflict în satul Ohrincea, tinutul Orhei.

Aurel Sava[1152] îi atestă în anii 1723-1724 pe pârcălabii Grigoraş Leca şi Pavel Chirica la dregătoria de la Orhei, ceea ce nu se confirmă. În documentele din această perioadă nu găsim indicându-se locul de reşedinţă, ba mai mult la 18 decembrie 1723 Mihai Racoviţă voievod se adresează către *Leca pârcălabul şi pârcălabii de Orhei* să rezolve o plângere[1153], iar în actul domnesc de la 28 iulie 1724 ambilor pârcălabi li se porunceşte să delimiteze hotarul târgului Orhei. La întocmirea acestui act au asistat ca martori **Postolache Donici şi Toderaşcu Loghin** pârcălabii de Orhei, Ilie şoltuzul ş. a.[1154]. De unde reiese că Grigoraş Leca şi Pavel Chirica nu erau pârcălabi de Orhei, ci mai curând de Iaşi. Afirmăm aceasta şi din considerentul că toate documentele adresate acestor demnitari vin de la domnitorul ţării[1155]. În ceea ce priveşte pe Toderaşcu (Toader) Loghin, îl mai întâlnim în acest post la 7 februarie 1726[1156]; 30 martie 1732[1157]; 10 decembrie 1734[1158]. În ceea ce priveşte Grigoraş Leca posibil a fost în funcţia de pârcălab la Orhei înainte de 7 iulie 1727[1159] şi până la i iunie 1731 când e numit "biv pârcălab"[1160].

La 11 martie 1740 pârcălabul, probabil, de Orhei **Manole** primeşte de la **Vasile Gaşlar, protopop de Orhei**, o parte din poiana Săvucicăi[1161].

[1144] Codrescu Th. , **Uricariul,** XVI, p.221-2; Iorga N. **Practica domnească a unui ideolog: Dimitrie Cantemir,** în *Analele Academiei Romomâne.* Mem. Secţ. ist., Ser. III, t. XVI, (1935), p. 218

[1145] Sava A. **Documente Orhei**, p. 169-170, doc. 177.

[1146] **Ibidem,** p.171-172, doc. 179.

[1147] **MEF**, vol. 8, p. 45-46, doc. 24.

[1148] E menţionat ca pârcălab de Soroca fără a i se concretiza izvorul (Zotta S. **Date nouă cu privire la Andronachi Donici (c. 1760 – 4 noemvrrie 1829),** în *Arhiva* (Iaşi), An. XXVI, 1915, nr. 1-3, p. 37.)

[1149] Sava A. **Documente Orhei**, p. 179-180, doc. 186.

[1150] **Ibidem**, p.177-178, doc. 184.

[1151] **MEF,** vol. VIII, p. 46-47, doc. 26.

[1152] Sava A. **Documente Orhei**, p. XXXVII.

[1153] **Ibidem,** p. 184, doc. 191.

[1154] **Ibidem**, p.190, doc. 195.

[1155] **1724 mai 1** (Sava A. **Documente Orhei**, p.186, doc, 193), **1724 iunie 26** (**Ibidem**, p.188, doc. 194); **1727 iulie 7** (**Ibidem,** p.196, doc. 198), **1731 iunie 1** (**Ibidem,** p. 201, doc. 202).

[1156] Bezviconi Gh. **Boierii Moldovei dintre Prut şi Nistru,** Bucureşti, 1940, p. 234.

[1157] **MEF**, vol. VIII, p. 110-111, doc. 79.

[1158] Bezviconi Gh. **Boierii Moldovei dintre Prut şi Nistru,** Bucureşti, 1940, p. 234.

[1159] Sava A. **Documente Orhei**, p. 196-197, doc. 198.

[1160] Ibidem, p. 201-202, doc. 202.

[1161] **MEF**, vol. VIII, p. 151, doc. 115.

Domnitorul Constantin Mavrocordat adresează la 8 decembrie 1741 o carte lui "**Simeon,** vameşul de Chişinău, carile au fost şi pârcălab la Orhei"[1162], deci a fost pârcălab până la această dată.

Următorul pârcălab de la Orhei este **Lupu** atestat în 1748[1163].

Din alte izvoare mai aflăm că pe la 1 august 1758 pârcălăbia de la Orhei mai funcţiona paralel cu serdăria şi pârcălabi erau **Neculai Botezatul** şi **Stamati**[1164]**,** care au delimitat un hotar de moşie.

În anii 60 ai sec. al XVIII-lea în locul pârcălăbiei la Orhei este instituită isprăvnicia. La 1760 stolnicul **Cogălniceanu** era ispravnic de Lăpuşna şi Orhei[1165].

Cea mai târzie informaţie, din izvoarele aflate la dispoziţia noastră, despre prezenţa unui pârcălab la Orhei este cea din mărturia hotarnică a unor moşii din ţinutul Orhei de la 16 august 1766 când printre martori semnează şi „**Lezir** pârcălabul"[1166]. Cu începere din a doua jumătate a sec. al XVIII-lea se impun tot mai mult ca funcţii de administrare a ţinutului serdăria şi isprăvnicia.

Astfel, din informaţiile referitoare la dregătorii orheieni observăm că pârcălăbia ca funcţie militară, administrativă şi judiciară s-a menţinut la Orhei până în anii 60-70 ai sec. al XVIII-lea. În a doua jumătate a aceluiaşi secol această dregătorie dispare treptat. Ea cedează locul mai cu seamă din a doua jumătate a sec. al XVIII-lea serdăriei, iar către finele perioadei - isprăvniciei – dregători cu largi funcţii militare, administrative şi judecătoreşti în ţinut.

6. Administrarea târgului Orhei

Odată cu transformarea Orheiului în aşezare de tip urban se formează şi organele autoadministrării oraşului în persoana şoltuzului şi a pârgarilor[1167]. Am arătat mai sus, că nu s-au păstrat informaţii concrete privind autoadministrarea târgului Orheiul Vechi (sec. al XV-lea - prima jum. ai sec. al XVI-lea). Cât priveşte târgul nou al Orheiului, care a apărut către mijlocul sec. al XVI-lea cele mai timpuriii informaţii privind autoadministrarea locală datează din ultimele decenii ale aceluiaşi secol. Treptat apar în izvoare şi nume concrete de şoltuzi-capii administrării locale a târgului.

În 1580 are loc înţelegerea de vânzare-cumpărare în prezenţa lui **Pantea,** şoltuz de Orhei şi cei 12 pârgari[1168]. Probabil prin anii 1591-1593 şoltuz de Orhei era un oarecare **Milea**, al cărui fiu Ursul biv vătav de siniţari la 5 mai 1619 obţinu carte de întăritură pentru nişte averi, pe care le moştenise de la tatăl său "bătrânul Milea, ci a au fost şoltuz din târgul Orheiu"[1169]. Ursul veni în faţa voievodului Gaşpar Graţiani pentru aşi dovedi drepturile doar cu o carte domnească de la Ieremia Movilă probabil din prima sa domnie (1595-1600), deoarece "dresele" tatălui său Milea şoltuz de Orhei "s-au pierdut din pricina cazacilor, când au prădat hatmanul Lobodă în zilele lui Aron voievod (decembrie 1593 - n. n.). La 25 iulie 1599 se întocmeşte un zapis de mărturie de la vameşii Nicolae şi Dan, precum şi de la "Petre Trufaşul căpitan, şi *şoltuzul cu doisprezece*

[1162] **Condica lui Constantin Mavrocordat**. Ed. de C.Istreti, vol. II, Iaşi, 1986, p. 454.
[1163] Sava A. **Documente Orhei**, p.XXXVII.
[1164] Ibidem, p.238-239, doc. 232.
[1165] Iorga N. **Neamul românesc în Basarabia**, vol. I, Bucureşti, 1995, p. 228.
[1166] **Arhiva Naţională a Republicii Moldova**, F. 220, R.1, D. 464.
[1167] Cocârlă Pavel. **Unele date privitoare la administraţia ţinutului şi târgului Orhei la sfârşitul sec. XVI-prima jumătate a sec. XVII,** în *Anuarul Muzeului Naţional de Istorie a Moldovei*, I, Chişinău, 1992, p. 162.
[1168] Iorga N. **Studii şi documente cu privire la istoria românilor**, vol. V, partea I, Bucureşti, 1903, p. 74.
[1169] **MEF,** vol. I, p. 350, doc. 153.

pârgari de târg de Orhei"[1170]. Ghiorghie vornic de gloată face cunoscut la 27 august 1607 pârcălabilor şi *şoltuzului, precum şi pârgarilor de Orhei* că are dughene în târg, pe care le-a dat mănăstirii Secul[1171]. În 1608 îl avem atestat în calitate de şoltuz pe **Pântea[1172].** Într-un zapis din ???? de vânzare-cumpărare a unor moşii din ţinutul Orhei sunt menţionaţi *şoltuzul şi cei 12 pârgari din Orhei* [1173]. La întocmirea actului de hotărnicie a moşiei Trebujeni din 25 iulie 1617 a participat şi "şoltuzul **Tudoran** şi mulţi oameni buni"[1174]. Un alt şoltuz, numele căruia ne parvine din documentul din 10 septembrie 1626 este "**Bălan** voit (şoltuz - n. n.)"[1175]. Documentul în cauză este interesant şi prin faptul, că el atestă prezenţa unei peceţi a târgului, care a fost aplicată de Bălan şoltuzul. Într-un document din anul 1633 martie 8, îl găsim menţionat pe "**Marco** vuiut" (voit –n. n.) împreună cu cei 12 pârgari din târgul Orheiului[1176]. În documentul din 4 aprilie 1636 sunt menţionaţi în calitate de martori pe **Nistor** "fost şoltuz" şi Chiriac vameşul[1177]. Tot în acest document ca martori figurează şi "**Gligorie** şoltuzul de Orhei"[1178], care în actul din mai 1645 e numit "Gligori, ci au fost şoltuz"[1179] ca la 8 aprilie 1646 să fie din nou menţionat "Gligore şoltuzul de Orhei"[1180]. În cartea domnească de la Vasile Lupu voievod de la 14 mai 1645 constatăm că "au adus o plângere şoltuzul şi toţi locuitorii oraşului Orhei, împotriva fostului paharnic Gheorghie Catargiu"[1181]. Într-un document datat între anii 1663-1670 ca martori figurează "pârcălabii de Orhei, şoltuzul **Ştefan Popăscul** şi alţii"[1182]. Un oarecare "**Tănasii** *şultuzul de târgu de Orhei*" este menţionat la 20 martie 1677[1183], tot el fiind atestat în aceeaşi calitate şi la 30 august 1679[1184]. La 3 aprilie 1679 este atestat **Ipatie**, şoltuz de Orhei[1185].

Aşadar, informaţiile expuse mai sus, ne demonstrează că în târgul nou al Orheiului s-au constituit aceleaşi structuri de administrare a târgurilor ca şi pretutindeni în Ţara Moldovei. Se pare, că după mai bine de un secol de existenţă, drept urmare a decăderii economice, sau a jafurilor la care a fost supus, târgul Orhei trece prin mari dificultăţi economice care în ultimă instanţă au dus la dispariţia administraţiei locale. După 1680 funcţiile de administratori ai târgului sunt preluate de pârcălabi şi de serdari, care îmbinau funcţiile administrative cu cele militare ale ţinutului.

[1170] **MEF**, vol. I, p. 162-163, doc. 70.
[1171] **CDMB.** Supliment, I, p. 105-106.
[1172] **DIR A**, veacu XVII, vol. II, p. 139.
[1173] **DIR A.,** veacul XVII, vol. IV, p. 198-199, doc. 245.
[1174] Sava A. **Documente Orhei**, p. 56.
[1175] **DRH A**, vol. XIX, Bucureşti, 1969, p. 141-142.
[1176] **DRH A**, vol. XXI, p. 399, doc. 309.
[1177] **MEF**, vol. III, p. 356-358, doc. 170.
[1178] Sava A. **Documente Orhei**, p. 84, doc. 80.
[1179] **Ibidem,** p. 84, doc. 79.
[1180] **Ibidem**, p. 84-85, doc. 80.
[1181] **DRH A,** vol XIX, p. 141-142.
[1182] **CDMB,** vol. III; p. 228.
[1183] Sava A. **Documente Orhei**, p. 138-141, doc. 139.
[1184] **Ibidem**, p.148, doc. 147.
[1185] Boga L.T. **Doc. basarabene**, vol. XVI, p. 15, doc. XVI.

Imagine: Pecetea târgului Lăpuşna

Structuri militare şi administrative în ţinutul Lăpuşna (sec. XV- mijl. sec. XVIII)

În cadrul reformei teritorial-administrative a Republicii Moldova în mare parte s-a revenit la vechile tradiţii, la denumirile ţinuturilor şi judeţelor de altădată din spaţiul dintre Prut şi Nistru. În aşa fel, unul din judeţele nou formate şi-a recăpătat numele de Lăpuşna.

Numele localităţii Lăpuşna identic cu cel al râuleţului Lăpuşna, pe care este situată provine de la cuvântul de origine slavă veche, "scai, scaiete". Însăşi Lăpuşna înseamnă loc năpădit sau cu mulţi scaieţi, spini, brusturi. Topicul are răspândire în întregul spaţiu românesc şi după cum observă C. C. Giurescu se mai întâlneşte în Transilvania, Banat, Bucovina, unde sunt atestate forme înrudite "Lăpuşnic" şi "Lăpuş"[1186].

Prima menţiune documentară a localităţii Lăpuşna, după unii istorici[1187], este cea dintr-un act domnesc de la Alexandru cel Bun datat aproximativ cu 10 aprilie 1430-1431, ajuns până la noi printr-un suret de pe un ispisoc sârbesc[1188], în care ea figurează cu numele "*Lepoveşna"*. Conform acestui act localitatea făcea parte dintr-un grup de mai multe sate şi locuri (Iurceni, Săcăreni ş. a.) din zona râului Lăpuşna date şi întărite "pentru adevărată slugă şi credincios boierul nostru, dumnealui Vlad Adiş".

I. Vamă domnească la Lăpuşna

Nu putem şti cu siguranţă dacă Lepoveşna a devenit Lăpuşna de mai târziu, dar în forma apropiată celei de azi Lopuşna şi Lapuşna localitatea se întâlneşte în anii 50 ai sec. XV, fiind atestată deja ca centru vamal intern[1189]. Astfel, la 25 august 1454 Petru voievod în baza "privilegiului înaintaşilor noştri" scuteşte de vamă mănăstirea Moldoviţa "trei care de peşte … ca să umble … la Dunăre sau la Nistru sau la oricare baltă… şi ca să nu plătească vamă nicăieri, şi la vămile vândute şi la cele nevândute". Referinţa în acest act la un privilegiu mai vechi de la "părinţii noştri" (după cum se ştie că Petru Aron se dădea drept fiul lui Alexandru cel Bun. – n. n.) ne face să credem că voievodul nu a făcut alt ceva decât să reproducă aceleaşi scutiri de vamă, inclusiv şi în cea de la Lăpuşna, pe care le aveau călugării de la Moldoviţa conform privilegiului dat în acelaşi scop de Alexandru cel Bun. Aceasta ne face să considerăm că vama internă de la Lăpuşna exista încă din timpul acestui voievod.

La 29 iunie 1456 acelaşi Petru voievod întăreşte negustorilor din Liov privilegiul de mai înainte "Iar cine merge către ţinutul tătăresc, pentru 12 cântare, ce se vor cumpăra în Suceava, o rublă de argint, în târgul Iaşilor, 30 de groşi, iar în Lăpuşna, 30 de groşi; iar în Cetatea Albă, o jumătate de rublă de argint. Iar cine nu va merge la Cetatea Albă, să dea în Lăpuşna vama de la Cetatea Albă, ca şi cum ar fi dat în Cetatea Albă. Iar în Tighina să nu dea nimic. Iar cine va duce vite cornute la tătari, la vama principală, în Suceava, de fiecare vită cornută câte patru groşi, în Iaşi, doi groşi, în Lăpuşna, doi groşi. Pentru o sută de oi, în Suceava, 60 de groşi, în Iaşi, 30 de

---

[1186] Giurescu C.C. **Târguri şi oraşe**, Bucureşti, 1997, p. 259.

[1187] Andrieş - Tabac S. **Heraldica teritorială a Basarabiei şi Transnistriei**, Chişinău, 1998, p. 29. În **Enciclopedia Sovietică Moldovenească**, pornindu-se probabil de la acelaşi document se consideră că Lăpuşna este menţionată pentru prima dată în 1429.

[1188] **DRH A**, vol. I, Bucureşti, 1975, p. 145, doc. 98.

[1189] **DRH A**, vol. II, Bucureşti, 1976, p. 57-59, doc. 41.

groşi, în Lăpuşna, 30 de groşi. Iar ce vamă a fost în Tegheneachiciu, am desfiinţat-o, pentru ca să nu mai fie acolo nici un groş vamă, *ci în Lăpuşna să fie această vamă.* Aceasta este vama acelora ce merg la tătari."[1190] Pornind elementar de la sumele plătite în diferite vămi, observăm că vama de la Lăpuşna era de acelaşi rang cu vama de la Iaşi, ba poate mai importantă, deoarece aici erau plătite de către negustori şi sumele pentru vama de la Cetatea Albă şi de la Tighina, în caz dacă caravanele negustoreşti urmându-şi calea (de exemplu spre Constantinopol) nu treceau prin aceste din urmă centre vamale. Privilegiul lui Petru Aron a fost reînnoit la cerinţa negustorilor lioveni şi de către Ştefan cel Mare la 3 iulie 1460[1191].

Faptul că vama de la Lăpuşna continua să activeze ne arată şi privilegiul dat mănăstirii Neamţ de către Ştefan cel mare la 1 aprilie 1470, prin care "trei măji"(care speciale cu care se transporta peştele - n. n.) ale mănăstirii erau scutite de orice plată a vămii, inclusiv şi de cea de la Lăpuşna[1192].

Vama în Moldova, inclusiv şi cea de la Lăpuşna era organizată, după cum admitea A. Sava după modelul de mai înainte, când aceste ţinuturi erau stăpânite în sec. XIII – XIV de către tătari. Conform acestuia, negustorii erau obligaţi să oprească neapărat carele lor în anumite oraşe, unde plăteau vamă şi pe acesta cale ele obţineau venituri importante. În aceste târguri negustorii plăteau o vamă mică, în afară de vama cea mare achitată la graniţă sau mai ales, la Suceava [1193].

După constituirea Ţării Moldovei şi extinderea sa teritorială până la Nistru şi Marea Neagră către începutul sec. al XV-lea creşte rolul căii comerciale numite "drumul moldovenesc", pe care era situată şi vama de la Lăpuşna. Ba mai mult, la Lăpuşna se intersectau importante drumuri comerciale atât interne cât şi internaţionale, care veneau din centrul Europei prin Transilvania şi duceau spre Marea Neagră şi Crimeea, precum şi cel care venea din Polonia şi ducea spre aceleaşi porturi de la Marea Neagră şi spre Constantinopol. Acest drum se ramifica la Lăpuşna, ducând spre Cetatea Albă şi spre Constantinopol. Documentele de mai sus emise din cancelaria domnească a Moldovei şi în special cele două privilegii comerciale ale liovenilor, sunt o dovadă evidentă că Lăpuşna devenise un centru comercial şi vamal important pe marele "drum moldovenesc", care lega Polonia şi Ardealul de Crimeea şi Marea Neagră.

În urma pierderii Chiliei şi Cetăţii Albe (1484), a Tighinei (1538) şi apoi a unor noi teritorii din sud-estul Moldovei Lăpuşna se transformă treptat în vamă de margine, adică internaţională. După cât se pare, vameşii de Lăpuşna erau numiţi de domnitori şi se subordonau direct acestuia.

Primul vameş cunoscut al Lăpuşnii a fost un frate a lui Alexandru Lăpuşneanu. Astfel la 1557 Erasm Otwinovski însoţind pe Zolkiewski într-o soliei polonă la turci se întoarce pe drumul Lăpuşnei, menţionat mai sus. După ce trec Dunărea, la 1 octombrie 1557 poposesc la Lăpuşna la 6 octombrie şi stau aici o zi. Lăpuşna ar fi aparţinut pe atunci fratelui domnului, care era vameş[1194].

De asemenea este cunoscut faptul că pe timpul domniei lui Petru Şchiopul vama de la Lăpuşna a fost încredinţată pe la 1587-1588 lui Bartolomeo Bruti, persoană cu mare influenţă la curtea voievodală, căruia vama îi aducea un venit de 3.000 zloţi anual[1195].

[1190] Costăchescu M. **Documente moldoveneşti înainte de Ştefan cel Mare,** vol. II. Documente externe. Iaşi, 1932, p. 792-793.
[1191] Bogdan I. **Documentele lui Ştefan cel mare**, vol. II, Bucureşti, 1913, p. 273.
[1192] **DRH A,** vol II, p. 243-244, doc. 164.
[1193] Iorga N. **Istoria comerţului românesc**, vol I, Bucureşti, 1929, p. 82-86, 99, 101; Idem, **Istoria românilor prin călători**, vol. I, Bucureşti, 1928, p. 80; Giurescu C.C. **Istoria românilor**. Ed. II-a, vol. I, Bucureşti, 1935, p. 505-506; Sava A. **Documente** Lăpuşna, Bucureşti, 1937, p. VI .
[1194] Panaitescu P.P. **Călători poloni în ţările române**, Bucureşti, 1930, p. 8; Sava A. **Documente Lăpuşna**, p. VII.
[1195] Hasdeu B.P. **Istoria toleranţei religioase în România**, Bucureşti - Chişinău, 1992, p.42.

Faptul că veniturile vămii de la Lăpuşna erau date de voievozii Moldovei unor persoane atât de apropiate lor ne vorbeşte despre aceea că acest centru vamal era destul de important şi aducea (profituri) considerabile.

Cu începere de la sfârşitul sec. al XVI-lea nu se cunosc date concrete privitoare la activitatea acestei vămi, deşi, probabil ea a continuat să existe încă multă vreme.

Existenţa unei curţi domneşti – "conac", pe care V. Ghimpu îl atestă într-un document de la Duca Vodă din 1694, poate fi acceptată cu rezervă, deoarece, în interpretările cercetătorilor, această noţiune aplicată la Evul Mediu românesc are mai multe sensuri: "iniţial la turci conac a fost sinonim cu hanul (caravanserai). Prin extensiune a ajuns să însemne loc de popas, de găzduire noaptea; locuinţa, rezidenţa unui înalt demnitar otoman venit cu o misiune într-un ţinut; locuinţa stăpânului unui domeniu ş. a."[1196]. Deoarece, Lăpuşna nu este menţionată printre târgurile şi oraşele în care domnitorii moldoveni au avut reşedinţe voievodale, considerăm că în acest caz este vorba de un "conac" (han, loc de popas – n. n.) negustoresc, unde neguţătorii moldoveni şi străini se opreau pentru a plăti vama , a se odihni ş. a.

La începutul sec. al XVIII-lea vama de la Lăpuşna mai continua să activeze, deoarece la 24 februarie 1707 Antioh Cantemir scria lui "Gheorghi vel comis, ca să ia sama între Dracea pârcălabu-i şi între Mihnea căpitanul pentru o tovărăşie de vama Lăpuşnii şi a Orheiului, căci Dracea ar fi ridicat banii cu dobândă şi Mihnea nu vre să ste la socoteală"[1197]. Ceva mai târziu, dar înainte de 1740 vama de la Lăpuşna este transferată la Chişinău[1198].

Astfel în primele decenii ale sec. al XVIII-lea, în urma decăderii economice şi a centrului vamal-comercial vama de la Lăpuşna îşi încheie activitatea.

2. Târgul Lăpuşna

Investigaţiile arheologice efectuate la începutul anilor 50 ai sec. al XX-lea au scos în evidenţă elemente topografice ale aşezării de altă dată. Până nu de mult anumite părţi ale satului de azi Lăpuşnei au păstrat vechi denumiri cum ar fi "vama", "piaţa", "partea rusească". În timpul săpăturilor au fost descoperite rămăşiţele unui edificiu de cărămidă, precum şi fragmente de veselă din ceramică, plăcuţe smălţuite cu care se acopereau sobele, obiecte de fier ş. a., care erau caracteristice producţiei meşteşugăreşti din Moldova sec. XV- XVII, de pe timpul când pe locul actualului sat se formase un centru comercial-meşteşugăresc, care treptat a devenit târg, adică centru urban[1199] .

La 9 ianuarie 1489 într-un suret de pe o hotarnică de la Ştefan cel Mare a satului Petricani, Lăpuşna este menţionată pentru prima dată ca târg[1200]. Cu toate acestea, după cum admitea C.C. Giurescu, Lăpuşna devenise târg mult mai înainte încă din a doua jumătate a sec. XIV-lea. Faptul că Lăpuşna nu e trecută printre punctele de vamă în privilegiul din 1408, acordat liovenilor, nu constituie câtuşi de puţin o dovadă în sensul inexistenţei ei ca târg la acea dată. Mai erau, pe atunci, şi alte centre urbane – Hârlău, Piatra, Vaslui, Tecuciul – care nu figurează în amintitul privilegiu. Lipsa ei cu acel prilej înseamnă numai că Alexandru cel Bun n-a vrut să încarce prea mult cu vama pe negustorii lioveni, care exportau marfă, vite şi oi spre tătari[1201].

[1196] **Instituţii feudale din Ţările Române**. Dicţionar, Bucureşti, 1988, p. 119.
[1197] Халиппа И.Т. **Труды**, vol. I, p. 188-212; Eşanu A. **Chişinău. File de istorie**, Chişinău, 1998, p. 155.
[1198] Vezi Eşanu A. **Chişinău. File de istorie,** Chişinău, 1998, p. 38-39..
[1199] Рикман Э. А. **Разведывательные раскопки в селе Лапушна в 1953 г**., в *Известия Молдавского филиала А.Н.СССР,* Кишинев, 1954, nr. 6 (20); Полевой Л. Л **Очерки исторической географии Молдавии XIII-XV вв**., Кишинев, 1979, стр. 64-65.
[1200] **DRH A**, vol. III, p. 83-84, doc. 44.
[1201] Giurescu C.C. **Târguri şi oraşe** , p. 259.

Este foarte probabilă o înflorire a târgului Lăpuşnei sub domnia voievodului Alexandru Lăpuşneanu (1552-1561; 1564-1568), care poartă numele localităţii, despre care se spune că s-a născut în Lăpuşna, fiu al Anastasiei, fată de târgoveţi din această localitate[1202].

Ca târg Lăpuşna nu se deosebea în privinţa structurilor administrative locale de alte centre urbane ale Ţării Moldovei din această epocă, căci într-un izvor documentar relativ târziu, fiind vorba de un zapis întocmit aproximativ prin anii 1595-1600, între martorii prezenţi ne apar *şoltuzul şi cei 12 pârgari*[1203] ai târgului (conducătorul urbei şi consilierii săi), pe care îi întâlnim şi în alte oraşe. Prezenţa şoltuzului şi a celor 12 pârgarii la Lăpuşna este atestată şi la 12 martie 1611, când în baza unui zapis de mărturie întocmit cu participarea lor, Ieremia Movilă emite o carte domnească de întăritură lui Nicoară, pentru o prisacă[1204].

În târgul Lăpuşna la 1606 întâlnim şi pe un "diac ot târg" pe nume Dumitru[1205], fapt care ne arată că administraţia locală a oraşului şi ţinutului avea un scrib, care întocmea documentele oficiale şi neoficiale ale târgoveţilor şi a altor locuitori ai ţinutului.

De asemenea, ca şi alte târguri şi oraşe ale Ţării Moldovei din această epocă, Lăpuşna, în afară de vatra propriu zisă a târgului cu hotarul ei, a avut şi un ocol al său. După izvoarele ajunse până la noi este foarte greu de delimitat hotarele atât ale târgului cât şi a ocolului său., precum şi evoluţia , pe care au suportat-o acestea de-a lungul vremii. Totuşi în unele documente este menţionat doar tangenţial ocolul târgului sau "loc domnesc", acesta din urmă putea fi atât în vatra oraşului cât şi în hotarul unor rămăşiţe ale ocolului de altă dată.

După cum se ştie, oraşele şi târgurile cu ocoalele lor făceau poarte din domeniul domnesc şi se subordonau direct domnitorului. Pe parcursul secolelor XVI-XVII ocoalele oraşelor, inclusiv şi cel al Lăpuşnei se reduc treptat, deoarece voievozii neavând ce mai dărui boierilor pentru slujbă dreaptă şi credincioasă rup din acestea moşii, sate, selişti, trecându-le în proprietate privată a unor mai demnitari. Astfel la 22 aprilie 1641 "Vasile Lupu voievod face danie lui Ştefan vel armaş siliştea Sperieţi ascultătoare de *ocolul târgului domnesc al Lăpuşnei*, ca să-şi aşeze sat"[1206]. La 13 iunie 1662 Eustratie Dabija voievod îi întăreşte lui Luca pârcălabul siliştea Pulbereni, "ce acel loc au fost mai denainte vreame dereptu domnescu de *ocolul târgului Lăpuşnei,* care şilişte au fost cumpăratură socru-său lui Cărăbăţ pârcălab de la Cârstea Drăguş … ce au fost danie den ispisoc ce-au avut părintele lor Drăguş vornicul de la Pătru vodă"[1207] (probabil Petru Şchiopul (1574-1577; 1578-1579; 1582-1591).

Se pare, către sfârşitul sec. al XVII-lea în urma unor asemenea danii, ocolul Lăpuşnii dispăru complet, deoarece printr-un act domnesc din 23 august 1694 Constantin Duca voievod dăruieşte mănăstirii Sfântul Ioan Zlatoust din Iaşi " o moşie domnească anume Târgul Lăpuşnii … cu vatra târgului Lapuşna"[1208]. După cum observă A. Sava unele menţiuni de "loc domnesc" în vatra târgului sau a ocolului Lăpuşnei sunt doar nişte ecouri târzii a unor proprietăţi domneşti la Lăpuşna. Astfel, într-un zapis de la 1733- 1734 (7242) de la Matei Alcazi biv clucer, prin care"… au dăruit la Sfânta Episcopie (de Huşi – n. n.) a lui ocină şi moşie o pivniţe ce au făcut-o

---

[1202] Panaitescu P. P. **Călători poloni în ţările române**, Bucureşti, 1930, p.8; Sava A. **Documente Lăpuşna**, p. VII.
[1203] Sava A. **Documente Lăpuşna**, p. 24-25, doc. 15.
[1204] Ghibănescu Gh. **Surete şi izvoade**, vol. V, Iaşi, 1908, p. 141-144.
[1205] Sava A. **Documente Lăpuşna**, p.IX.
[1206] Ibidem, p. 53-56, doc. 36.
[1207] Ibidem, p.91-92, doc. 67 şi p. 106, doc. 85.
[1208] Ghibănescu Gh. **Surete şi izvoade**, vol. XI, p. 55.

el pe drepţi banii săi în târgul în Lăpuşna … însă pământul iaste loc domnescu”[1209]. Dania către episcopie este întărită la 30 ianuarie 1735 de Constantin Nicolae Mavrocordat voievod[1210] .

Astfel, către la răscrucea sec.XVI-XVII ocolul şi vatra târgului Lăpuşna trec treptat din proprietatea domnească în cea a unor feudali laici şi ecleziastici.

3. Pecetea târgului

Administraţia târgului şi a ţinutului Lăpuşna avea şi pecetea sa. În zapisul datat cu 1595-1600 aflăm şi cea mai veche amprentă a sigiliului (pecetea) Lăpuşnei. După cât se vede aceasta este pecetea şoltuzului târgului, care este însoţită de amprentele a două sigilii mai mici a celor doi mari vătafi de Lăpuşna, care sunt prezenţi la întocmirea zapisului. Pecetea târgului a fost descrisă în mai multe rânduri de istorici, care, cu această ocazie încearcă să descifreze simbolurile ei. Ea are forma circulară cu o cruce în centru, care este înconjurată între două linii continui circulare între care este scrisă legendă cu litere slavoneşti ”Pe at□ Lip ˚ ni”, adică «Pecetea Lăpuşnei». Conform opiniei exprimate de Ion Nistor crucea simboliza lupta contra păgânităţii[1211]. În viziunea lui S. Andrieş-Tabac crucea este “formată din patru cruci latine, cunoscută în lume şi ca cruce românească”[1212]. Această pecete mai este pomenită doar încă o singură dată într-un regest a unui zapis de vânzare-cumpărare din 20 martie 1647, în finalul căruia se arată precum că tocmeala a fost întărită “cu pecete Lăpuşnii”[1213].

4. Lăpuşna - centru de ţinut

O perioadă îndelungată târgul Lăpuşna a fost şi centru ţinutului cu acelaşi nume. După cum admitea C. C. Giurescu, ţinutul Lăpuşna, la fel ca şi alte ţinuturi ale Ţării Moldovei s-a constituit încă din a doua jumătate a sec. al XIV-lea… Ţinutul şi-a luat numele mai degrabă de la târg, decât de la apă, aşa cum e cazul cu majoritatea ţinuturilor moldovene[1214].

Încă la începutul sec. al XVIII-lea, D. Cantemir a lansat o interesantă ipoteză cu privire la apariţia şi extinderea teritorială a ţinutului Lăpuşna. Conform acesteia, centrul acestui ţinut în proces de formare a fost la Tighina, teritoriul său s - a extins treptat până la Prut. Ceva mai târziu, (probabil pe la mijlocul sec. al XV-lea, concomitent cu transferarea vămii de la Tighina la Lăpuşna – n. n.) centrul ţinutului a fost transferat la Lăpuşna[1215], târg, care, fiind situat mai în adâncul ţării, era mai puţin afectat de atacurile forţelor străine. După cum vom vedea mai jos, când vom încerca să delimităm hotarele ţinutului Lăpuşna, extinderea teritorială a ţinutului Lăpuşna spre nord a avut loc ceva mai târziu decât s-a produs atingerea limitelor sudice ale ţinutului Orhei, de-a lungul apei Bâcului. Numai astfel se poate explica, în viziunea noastră faptul că locuitorii şi proprietarii moşiilor din dreapta râului aveau dreptul exclusiv de a folosi apele Bâcului (de a construi mori, iazuri şi heleştee cu peşte ş. a.).

Probabil limitele ţinutului s-au profilat mai clar în sec. al XV-lea. Ulterior, însă, ele au suportat anumite schimbări din cauza invaziei şi lărgirii treptate a stăpânirilor turco-tătare în Sud

---

[1209] Sava A. **Documente Lăpuşna**, p. 173, doc.148.
[1210] Ibidem, p. 173-174, doc.148.
[1211] Nistor Ion I. **Basrabia, pivotul politic al Moldovei voievodale**, în *Analele Academiei Româ*ne. Memoriile Secţiei Istorice, Seria III, vol. XXVI, Bucureşti, 1944, p. 16.
[1212] Andrieş - Tabac S. **Heraldica teritorială a Basarabiei şi Transnistriei**, Chişinău, 1998, p. 29, figura 22.
[1213] Sava A. **Documente Lăpuşna**, p. IX, p. 69, doc. 48.
[1214] Giurescu C. C. **Târguri şi oraşe**, p.259.
[1215] Cantemir D. **Desriptio Moldaviae. Descrierea Moldovei**, Bucureşti, 1973, p. 79.

- Estul Moldovei. Primul cercetător care a încercat să distingă hotarele ţinutului Lăpuşna în evoluţia lor istorică a fost Aurel Sava[1216]. În viziunea sa spre apus limita ţinutului Lăpuşnei a fost Prutul începând cam din dreptul Cioreştilor – Cioara de astăzi – şi mergând spre miazănoapte pe lângă Călmăţui (Codreşti), Obileni, Bălăureşti până la satul astăzi dispărut Coluneştii. Acest sat pare a fi fost aşezat cam în dreptul Grozeştilor de astăzi.

Din dreptul Grozeştilor hotarul ţinutului pornea, probabil cu direcţia sud-vest, nord-est către valea Nârnovei, urcând apoi pe valea Sacă, afluent al Nârnovei, cuprinzând înspre răsărit Măriniciul, Heleştienii, Petrosul şi Nisporenii în interiorul ţinutului şi lăsând în afară Băcşenii arătaţi într-un document din 1669 ca aşezaţi la capul ţinutului Iaşi.

De la Vâlcăneşti, hotarul dinspre miazănoapte mergând spre răsărit îl formează valea Bucovăţului. Satele de pe malul drept sunt în ţinutul Lăpuşnei: Dolna, care nu este decât Corneştii de altă dată, Micleuşenii, Lozova şi Vorniceni. Satele dinspre miazănoapte, de pe malul stâng se aflau în ţinutul Iaşilor.

De la vărsarea Bucovăţului în Bâc hotarul se poate însemna cu precizie. Mai multe documente îl arată în mod lămurit. Astfel: "apa Bâcului unde se împreună ţinutul Orheiului cu ţinutul Lăpuşnei" (iulie 1676)[1217] sau "Lăpuşna niciodată n-au avut înpărtăşire în apa Bâcului" (13 mai 1812)[1218] sau, în fine "moşiile din Lăpuşna ci merg până în apa Bâcului n-au vaduri di mori, ci numai moşiile di Orheiu" (25 iunie 1763)[1219].

Prin urmare satele de pe malul drept al Bâcului făceau parte din ţinutul Lăpuşnei, câtă vreme satele de pe malul stâng al Bâcului erau cuprinse în ţinutul Orheiului. Ceva mai mult: dreptul de a se folosi de apă îl aveau numai orheienii. Numai ei, ca proprietari ai satelor de pe malul stâng al râului aveau dreptul să-şi facă iazuri şi mori în apa Bâcului.

Această delimitare se poate verifica şi prin documente. Astfel, Pănăşeştii – Volosănii de altă dată - Curlucenii, Cojuşna, Străşenii, Chişinău, Buicani, Sângera, pâna la "seleştea hotarului gospod ce-i zic Luţănii", de unde se începea raiaua Benderului se aflau în ţinutul Lăpuşnei.

Se vede deci că satul Chişinăului se afla la limita dinspre nord al ţinutului Lăpuşnei. Atunci când, în veacul al XVII-lea Chişinăul, făcut târg de Eustratie Dabija-vodă se va dezvolta astfel în cât să adăpostească nu numai pe pârcălabi, ci şi pe serdarii de Orheiu, a trebuit să i se adauge un hinterland însemnat către nord: toată regiunea dintre valea Bâcului şi aceea a Ichelului. Mutându-se în Chişinău, serdarii de Orheiu în mod firesc a trebuit să ia naştere un ţinut întrunit al Lăpuşnei şi Orheiului, care a dăinuit până la 1812.

Către miazăzi delimitarea ţinutului este însă mult mai greu de făcut pe bază de documente, pentru că începând din veacul al XVI-lea, în această parte a Moldovei, între Prut şi Nistru, aşezându-se tătarii, ţinutul Lăpuşnei a devenit ţinut de margine. Hotarul ţinutului s-a confundat cu hotarul ţării. Cum este şi firesc nu s-au păstrat documente anterioare referitoare la moşii sau sate moldoveneşti intrate sub stăpânire tătărească. Nu putem de aceea vorbi cu suficientă precizie de un ţinut al Tigheciului, de unul al Cetăţii Albe, de un ţinut al Ciubărciului sau de vreun alt ţinut intrat sub stăpânire străină. De asemenea nu ştim dacă tot sudul Lăpuşnei, încorporat ca margine de ţară acestui ţinut a făcut şi mai înainte parte din ţinutul Lăpuşnei, în ipoteza când un asemenea ţinut a existat şi pe vremea lui Ştefan cel Mare.

Fapt este că ceea ce a rămas moldovenesc după delimitările de la sfârşitul veacului al XVII-lea a continuat să fie moldovenesc chiar şi acolo unde s-au instalat vremelnic tătarii, nu

---

[1216] Sava A. **Docunmente Lăpuşna**, p. XI-XIV.
[1217] Ibidem, p. 130, doc. 105.
[1218] Ibidem, p. 264, doc.203.
[1219] Ibidem, p. 204, doc. 176.

prin stăpânire de fapt ci prin tradiţia dreptului de proprietate păstrată de răzeşi sau proprietari în genere asupra moşiilor, cu sau fără sate, uneori cu aşezări vremelnice de sate.

În lipsa oricărui alt obstacol natural înaintarea tătărească pare a se opri către mijlocul celei de a doua jumătăţi a veacului al XVII-lea de-a lungul valului superior al lui Traian. Acest hotar este cunoscut în istorie sub denumirea hotarului lui Halil-Paşa, care în 1672 era comandantul Cameniţei de curând cucerită.

Cu aproximaţie acest hotar pleca din dreptul vechii silişti a Luţenilor din malul Bâcului – vechea aşezare a călăraşilor domneşti şţi cobora direct spre sud pe valea Calinderului până în valea Botnei cuprinzând în lăuntrul său teritoriul pe care se află astăzi satele Balmaz, Scroafa şi Baccealia. Din valea Botnei, în dreptul Sălcuţei lua linia Valului Traian către apus închizând iarăşi în lăuntrul său satele Taraclia, Baimaclia, Batâr, Selemet, Grădiştea, Ialpujelel, Sărăţica Nouă, Copcui până la Leova[1220]. La cele arătate de A. Sava ţinem să atragem atenţia asupra faptului că, probabil consolidarea vămii de la Lăpuşna către mijlocul sec. al XV-lea în defavoarea celei de la Tighina şi a târgului Lăpuşna în domnia lui Ştefan cel Mare a putut să aibă drept urmare extinderea hotarului de Sud - Est a ţinutului până către apa Nistrului. Ulterior, cu toate că au fost rupte de la Ţara Moldovei importante spaţii teritoriale în jurul Cetăţii Albe şi a Tighinii, chiar şi în a doua jumătate a sec. al XVI-lea unele moşii din preajma Nistrului mai continuau să se afle şi să fie administrate în cadrul ţinutului Lăpuşna. Or, numai în asemenea condiţii putea Iancul Sasul voievod să-i ceară lui Bodeiu mare vătaf de Lăpuşna la 16 august 1581 să rezolve un litigiu de proprietate în satul Copanca de pe Nistru[1221] . Cât priveşte spre Sud limitele ţinutului Lăpuşna s-au extins treptat până în adâncurile stepei puţin populate a Basarabiei istorice, fără să aibă delimitări clare. Aceste din urmă hotare au suportat ulterior în sec. XVI-XVII schimbări esenţiale în urma căderii Chiliei, Cetăţii Albe şi Tighinei sub stăpânirea otomană şi a stabilirii tătarilor şi nogailor în Bugeac.

După cel mai vechi recensământ cunoscut efectuat în 1591 în Ţara Moldovei, ţinutul Lăpuşna avea la bir 1538 şi 288 de săraci , 48 istov la "Slobozia Ceacrăloi (Ceacârului?) şi 5 săraci, 42 de vătaşi, 501 curteni, 342 nemeşi, 88 popi "[1222]. Conform aceluiaşi recensământ din 1591 în ţinutul Lăpuşna sunt înregistraţi 42 de vătafi (administratori ai satelor din ţinut - n. n.), ceea ce arată, considerăm noi, că pe atunci ţinutul îngloba cel puţin 42 de localităţi.

5. Structuri ecleziastice lăpuşnene

Pentru o perioadă îndelungată în plan bisericesc nu se ştie de către cine era administrat ţinutul Lăpuşna, căci, după cât se ştie, Episcopia de Huşi căreia se subordonau bisericile din acest ţinut, a fost întemeiată doar către sfârşitul sec. al XVI-lea. Dacă subordonarea protopopiei de Lăpuşna faţă de episcopia Huşilor este mai mult sau mai puţin clară, apoi cărei instanţe ecleziastice i se subordona aceeaşi protopopie înainte de această, rămâne de clarificat. Pe deoparte, am putea admite subordonarea Lăpuşnei, ca ţinut ce făcea parte din Ţara de Jos, arhiepiscopiei (mitropoliei) de Roman, constituite la hotarul sec XIV-XV, iar pe de altă parte, pornind de la existenţa în sec al. XIV-lea a unei episcopii ortodoxe la Cetatea Albă, iar după căderea acesteia sub stăpânirea otomană (1484), şi cristalizarea în sec. al XVI-lea a unui centru ecleziastic ortodox la Căuşeni (de unde, se prea îşi face apariţia şi

[1220] Sava A. **Documente Lăpuşna**, p. XII-XV.
[1221] DIR A, veacul XVI, vol. III, Bucureşti, 1951, p. 168 doc. 223.
[1222] Hurmuzaki E., **Documente**, XI, p. 218-219.

vechea biserică "Adormirea Maicii Domnului"), am putea admite subordonarea în plan religios a ţinutului Lăpuşna până către sfârşitul sec. al XVI-lea acestor centre ecleziastice din sud-estul Ţării Moldovei.

Din puţinele date, pe care le avem la dispoziţie, reiese clar că la Lăpuşna şi în întreg ţinutul se desfăşura pe atunci ca şi pretutindeni în Moldova o viaţă religioasă. Despre aceasta ne vorbesc mulţimea de date privitoare la preoţi diaconi, călugări, biserici schituri şi mănăstiri, care sunt atestate în târgul şi ţinutul Lăpuşna în sec. XV-XVIII. Pentru a ilustra cele enunţate recurgem la o serie de exemple concrete.

a. Târgul Lăpuşna

Pe la 1573 este atestat Toader, popă de Lăpuşna, care stăpânea în Costeşti un iaz şi o moară pe Botna[1223].

O informaţie deosebit de importantă ne parvine dintr-un document din anul 1662, în care sunt menţionaţi preoţii domneşti din Lăpuşna "anume popa Tiron şi diaconul Trischii"[1224] . În baza acestei informaţii, V. Ghimpu admite, pe bună dreptate, existenţa la acea dată în Lăpuşna a unei biserici, ctitorii domneşti, care trebuia să fi fost amplasată în apropiere de curtea domnească[1225](după noi, lângă hanul negustoresc).

Dacă am admis cu destulă uşurinţă existenţa unei biserici domneşti la Lăpuşna până la 1662, apoi datele referitoare cu privire la ctitorul ei lipsesc total. Pornind de la faptul, că ceva mai înainte au fost înălţate biserici domneşti de către Vasile Lupu la Orhei, Ismail, poate şi Chişinău, putem emite ipoteza, că biserica domnească de la Lăpuşna a fost înălţată de acelaşi voievod. Pe de altă parte, dacă admitem existenţa unor legături ale lui Alexandru Lăpuşneanu, care pornesc de la mama sa, cu Lăpuşna pare a nu fi lipsită de temei, ctitorirea celor două instituţii (biserica şi conacul încă din epoca acelui voievod).

Faptul că în scurtă vreme, după atestarea celor doi preoţi domneşti este identificat la Lăpuşna în anul 1667şi popa Hariton îl determină pe V. Ghimpu să admită existenţa în acest târg a unei alte biserici[1226]. Aceasta a putut fi situată pe una din uliţele negustorilor şi meşteşugarilor din târg. Probabil aceste biserici erau construite din lemn. Drept dovadă este biserica din lemn cu hramul „Sfinţii Voievozi" de la Lăpuşna, datată cu sec. al XVIII-lea[1227], pe locul căreia pe la 1814-1819 a fost construită o nouă biserică de zis[1228]. Alt preot din Lăpuşna, Simion, se remarcă în calitate de diac în anul 1672[1229].

Probabil, la biserica domnească îşi aveau reşedinţa şi protopopii de Lăpuşna, atestaţi cu acest titlu din primul deceniu al sec. al XVIII-lea. După cum reiese din unele izvoare relativ târzii la Lăpuşna era constituită o protopopie, care se subordona Episcopiei de Huşi. Astfel, în 1702 protopopul de Lăpuşna Toader scrie personal un zapis de danie lui Varlaam, episcop de Huşi şi mănăstirii Brădiceşti, prin care le dăruieşte satul Tălpigeni[1230]. Un alt protopop de Lăpuşna, preotul Şerban este atestat la 30 ianuarie 1735 ca martor la întărirea daniilor, prin

---

[1223] **DIR A**, veacul XVI, vol. III, p. 24.
[1224] Iorga N. **Studii şi documente cu privire la istoria românilor**, vol. XVI, Bucureşti, 1909, p. 160.
[1225] Ghimpu Vlad. **Biserici şi mănăstiri în Basarabia anilor 1457-1711 atestate în izvoarele documentare,** în *Cronica Episcopiei Huşilor*, Huşi, 1998, IV, p. 601.
[1226] Ibidem,
[1227] Stoicescu N. **Repertoriul bibliografic al monumenteleor**..., p. 532.
[1228] *Arhivele basarabiei*, (Chişinău), 1935, nr. 1, p. 34.
[1229] **CDMB,** vol. III, Bucureşti 1968, p. 449, nr. 2140.
[1230] CDMB, Vol. I, Bucureşti, 1975, p. 40.

care călugăriţa Doroftea dăruia Episcopiei de Huşi trei dughene din târgul Chişinăului şi alta asupra unei pivniţe din târgul Lăpuşnei pe pământul domnesc, dania lui Matei Alcazi[1231].

b. Ţinutul Lăpuşna

Astfel, după cum deduce V. Ghimpu[1232] după un document din 25 aprilie 1645, pe timpul domniei lui Bogdan Lăpuşneanu (1568-1572), popa Ivaşco, care era probabil dintr-una din localităţile Lăpuşnei, deţinea pe atunci părţi din satul Bârlădeni, pe Prut[1233].

Conform recensământului din 1591 în ţinut sunt înregistraţi 88 de popi[1234]. Pornind de la faptul că pe meleagurile lăpuşnene au fost atestaţi cu aceeaşi ocazie 42 de vătafi (administratori ai satelor) putem admite că în ţinut erau pe atunci cel puţin 42 de sate. Dacă raportăm numărul de preoţi la cel al satelor putem conchide cu uşurinţă că fiecare localitate avea în mediu câte doi preoţi. Aceste date ne permit să considerăm că satele ţinutului aveau numărul necesar de cadre ecleziastice şi prin urmare de aici putem deduce existenţa unei diriguiri destul de judicioase şi consecvente a activităţii ecleziastice în frunte cu protopopul de Lăpuşna.

În anul 1609 "popa Onaca, fiul lui Pătraşco … vinde parte din satul Ciocăneşti, ţinutul Lăpuşna"[1235]. Un alt preot din ţinutul Lăpuşna pe nume Evstratie este menţionat la 1619, precum că la o dată anterioară cumpăra de la Lupul Lăpuşneanu o parte din satul Brăteni[1236], acelaşi ţinut. La această cumpărătură era martor popa Ion din alt sat al ţinutului Lăpuşnei - Iurceni[1237] . Popa Voinea este atestat în satul Volcăeşti, pe Işnovăţ ţinutul Lăpuşnei în anul 1620[1238]. Pe la 1632 - 1636, este atestată preoteasa Parasca, care vinde împreună cu alţii părţile lor din satul Hlăpeşti, pe Prut, ţinutul Lăpuşna[1239]. Prin anul 1634 apare în izvoare popa Istratie din Cristeşti (Lăpuşna)[1240]. Ca martor într-un act de vânzare - cumpărare a satului Negreşti apare pe la 1655, preotul Tănase din Volnieşti (Lăpuşna)[1241]. Alţi preoţi, Guţian şi Borciul din Troeneşti şi Stănislăveşti, ţinutul Lăpuşnei semnează ca martori la dăruirea satului Troeneşti[1242]. Pe la 1669, Nastasia preoteasa împreună cu fraţii ei primesc un loc la Mănăileşti, pentru alt loc din satul Vasiani, pe Botna, ţinutul Lăpuşna[1243]. Preotul Silie cumpără o parte din satul Pojoreni, pe Botna, în anul 1692[1244].

c. Mănăstiri şi schituri în ţinutul Lăpuşnei

În spaţiul ţinutului Lăpuşna au apărut încă din prima jumătate a sec. al XV-lea şi două dintre cele mai vechi mănăstiri ale Ţării Moldovei - Vărzăreşti şi Vişnevăţ, ulterior denumită Căpriana. Dacă istoria mănăstirii Căpriana a fost studiată în detaliu (numai în ultimul deceniu al

---

[1231] Sava A**. Documente Lăpuşna**, p. 173, doc. 148.
[1232] Ghimpu Vlad. **Biserici şi mănăstiri în Basarabia anilor 1457- 1711 atestate în izvoarele docu**mentare, în *Cronica Episcopiei Huşilor*, vol. IV, Huşi, 1998, p. 596.
[1233] Sava A. **Documente Lăpuşna**, p. 67- 70, doc. nr 47.
[1234] **DIR A,** veacul XVI, vol. IV, p. 5, doc. 5.
[1235] **DIR A**, veacul XVII, vol. II, p. 267.
[1236] **DIR A**, veacul XVII, vol. IV, p. 415.
[1237] **DIR A**, veacul XVII, vol. IV, p. 415.
[1238] **DIR A**, veacul XVII, vol. IV, p. 454.
[1239] **DRHA**, vol. XXI, p. 45-48, doc. nr. 42; p. 128-131, doc. nr.102; **MEF**, vol. III, p. 355.
[1240] **DRHA**, vol. XXII ,p. 57.
[1241] Sava A. **Documente Lăpuşna**, p. 72-73, doc. nr. 53.
[1242] **CDMB**, vol. III, p. 155, nr. 663.
[1243] **CDMB**, vol. III, p. 401, doc. 1890.
[1244] **CDMB**, vol. IV, p. 327, nr. 1457.

sec. al XX-lea i-au fost dedicate câteva zeci de studii[1245]), apoi istoricul celeilalte mănăstiri rămâne în cea mai mare parte necercetat. În strânsă legătură cu interesele studiului de faţă ţinem să arătăm doar tangenţial că mănăstirea Căpriana, avea în posesie încă din sec. XV-XVI un vast domeniu funciar, care s-a constituit în urma donaţiilor unor voievozi şi boieri moldoveni. Marea majoritate a moşiilor sale făceau parte din ţinutul Lăpuşna. Încă de pe la începutul sec. al XVI-lea pe una din moşiile mănăstirii a apărut şi s-a consolidat treptat un schit, care din a doua jumătate al sec. al XVIII-lea a început să se numească Condriţa[1246]. Înainte de 9 decembrie 1677 fostul mare stolnic Mihalcea Hâncul a întemeiat pe una din moşiile sale mănăstirea Hâncu[1247], iar în sec. XVIII apare şi schitul Suruceni[1248], ambele lăcaşe din ţinutul Lăpuşna.

Pe parcursul sec. XVII-XVIII în urma donaţiilor făcute de diferiţi voievozi şi persoane particulare de diferit rang, obţin moşii şi alte averi în târgul şi ţinutul Lăpuşna Episcopia Huşilor, diferite mănăstiri din Iaşi şi din Orientul Apropiat ortodox, dintre care unele au fost arătate mai sus.

Ţinutul Lăpuşna a rămas în subordonarea Episcopiei de Huşi până în 1812, când în urma anexării Basarabiei la Imperiul Rus la Chişinău s-a format o nouă eparhie.

6. Strucruri militare şi administrative în ţinutul Lăpuşnei

a. structuri administrative

Dacă de exemplu ţinuturile Cernăuţi, Hotin, erau diriguite de aşa numiţii starosti, iar asemenea ţinuturi ca Soroca, Orhei ş. a. de către pârcălabi, apoi ţinutul Lăpuşna după cât se vede din puţinele informaţii care ni le oferă izvoarele istorice era administrat de unul sau doi mari vătafi, iar satele, moşiile ţinutului erau administrate de vătăşei. După cum admite D. Ciurea dregătoria de mari vătafi a fost introdusă la Lăpuşna spre mijlocul sec. al XVI, probabil sub influenţa munteană[1249]. În viziunea noastră, dregătoria de vătaf la Lăpuşna vine dintr-o tradiţie mai veche locală, care s-a cristalizat treptat sub influenţa mai sus arătată munteană, având drept explicaţie vecinătatea apropiată a ţinutului cu Ţara Românească, şi a fost acceptată de voievozii Ţării Moldovei.

Se pare, primul administrator cunoscut al ţinutului Lăpuşna şi al vămii a fost fratele (nu i se indică numele - n. n.) lui Alexandru Lăpuşneanu [1250].

Primul vătaf este atestat la 16 august 1581, când Iancul Sasul voievod îi porunceşte lui **(Alexa) Bodeiu** mare vătaf al ţinutului Lăpuşna să clarifice litigiul dintre călugării mănăstirii Neamţ cu Malic de la Copanca pe Nistru [1251].

[1245] Vezi de exemplu: Postică Gh., Constantinescu N. **Căpriana. Repere istorico-arheologice**, Chişinău, 1996 ; Eşanu A., Eşanu V. Fuştei N. **Trecut şi prezent la Mănăstirea Căpriana din Basarabia**, Paris, 1997; Eşanu A., Eşanu V. **Căpriana, metoc al mănăstirii Zograf de la Muntele Athos (sec. XVII- încep. sec. XX),** în *Sud -Est*, Chişinău, 1999, nr.3-4, p.36-46; Eşanu A., Eşanu V., Fuştei N., Pelin V., Negrei I. **Mănăstirea Căpriana (sec. XV-XX),** Chişinău, 2003, 564 p.

[1246] Vezi mai detaliat: Eşanu A., Eşanu V. **Schitul Condriţa. Eseu istoric**, în *Destin Românesc*, Bucureşti - Chişinău, 1999, nr. 4, p.

[1247] **MEF**, vol. VI, p. 110, doc. 31.

[1248] Stoicescu N. **Repertoriul biblografic al monumentelor**, Bucureşti, 1974, p. 820.

[1249] Ciurea D. **Organizarea administrativă**, în *AIIAI*, vol. II, 1965, p. 166.

[1250] Sava A. **Documente Lăpuşna**, p. VII.

[21] **DIR A,** veacul XVI, vol. III, Bucureşti, 1951, p. 168, doc. 223; Stoicescu N. **Dicţionarul marilor dregători,** p.294, care admite că e fiul lui Alexa Bodeiu fost mare vătaf de Lăpuşna; Gonţa Al. **Indice de nume**, p. 14.

Diriguitor al ţinutului Lăpuşna era pe timpul domniei lui Petru Şchiopul (1578-1579; 1582-1591) un străin pe nume **Bartolomeo Bruti.** Cine era acest Brutti? Albanez italienizat şi de credinţă romano-catolică. Acesta în împrejurări grele îi salvă viaţa domnitorului, condamnat la moarte de către turci. Ulterior Petru Şchiopul ajungând în scaunul domnesc al Moldovei îl invită pe Bartolomeo Brutti în ţara sa şi îl ridică la rang de consilier de taină şi mare căpitan de Lăpuşna. În scrisorile sale din 5 septembrie 1587[1252] cu nunţiul papal din Polonia şi 14 ianuarie 1588[1253] cu legatul apostolic din Polonia Hannibal di Capua, Bruti se autointitulează "Gran Camarier di Moldavia et *Capitano di Lapusna*", iar Petru Şchiopul îl numeşte şi mai pompos "magnus aulae nostrae magister"[1254]. Pe de asupra, în semn de recunoştinţă, îl înzestră cu averi imense, între care şi veniturile vămii de Lăpuşna (3.000 de zloţi aur anual). El se menţinu în aceste funcţii până la sfârşitul domniei lui Petru Şchiopul, devenind foarte bogat. La 1590 Bartolomeo Brutti primeşte indigenat şi cetăţenia polonă[1255]. Noul domn Petru Aron, îi datora lui Bruti sume considerabile, dar nedorind să i le înapoieze porunci armaşilor să-l omoare[1256]. Alţi cercetători întrevăd asasinarea acestuia din motive politice ca susţinător aş altor pretendenţi la tron[1257].

Pe la sfârşitul sec. al XVI-lea se încearcă o consolidare a administraţiei locale a ţinutului, deoarece constatăm prezenţa a doi vătavi la Lăpuşna. Astfel **Mihalcea** şi **Constantin**, mari vătafi de ţinutul Lăpuşna în anul [1595-1600] împreună cu şoltuzul şi cei 12 pârgari dau o mărturie la vânzarea unei părţi a moşii Dieşani[1258].

Pe parcursul sec. XVII- anii 70 sec. XVIII funcţiile administrative în ţinut erau îndeplinite de pârcălabi. Despre activitatea lor vezi compartimentul "Administrarea militară". Pe la 1808 la Lăpuşna erau doi ispravnici **Donici Manolache** şi **Roset Vasile[1259].**

b. Structuri militare

După cum arată izvoarele istorice în ultimele decenii ale sec. al XVI-lea la Lăpuşna a fost instituită şi o dregătorie cu funcţii militare, care avea misiunea de a apăra sau de a stopa intenţiile agresive ale turcilor şi tătarilor în sud-estul Moldovei. În baza unui izvor publicat de A. Veress, Aurel Sava constată "că după moartea lui Alexandru Lăpuşneanu, moldovenii prinzând de veste că tătarii se pregătesc să prade ţara, au luat din timp măsuri de pază în mai multe locuri, între care şi la Lăpuşna, astfel că, atunci când tătarii ai năvălit în vara anului 1568, după ce au pustiit 34 de sate, au putut fi loviţi prin surprindere de către moldoveni şi nimiciţi"[1260]. Se pare la început aici a fost instituită o căpităne şi această funcţie a îndeplinit-o un timp acelaşi

---

[1252] Hurmuzaki E. **Documente** , vol. III, partea 1 (1576-1599), Bucureşti, 1880, p. 95-97.

[1253] Ibidem, p100-103. Este greşit atribuit ca căpitan de Soroca (Stoicescu N. **Dicţionarul marilor dregători** , p.295-296 .

[1254] Hasdeu B.P. **Istoria toleranţei religioase în România**, Bucureşti - Chişinău, 1992, p. 40-42.

[1255] Rezachevici C. **Indigenat polon – o formă însemnată de integrare a nobilimii româneşti în cea europeană în evul mediu,** în *Arhiva Genealogică*, 1996, nr. 3-4, p. 215.

[1256] Hasdeu B.P**. Istoria toleranţei religioase în România**, Bucureşti - Chişinău, 1992, p.42. Vezi mai detaliat: Luca Cristian. **Miscellanea italo-romena (XVI e XVII secolo)** [Bartolomeo Brutti (15557-1592)], în *Închinare lui Petre Ş.Năsturel la 80 de ani.* Volum îngrijit de Ionel Cândea, Paul Cernovodeanu, şi Gheorghe Lazăr, Brăila, 2003, p.332-335.

[1257] Iorga N. **Istoria românilor prin călători străini**, Bucureşti, 1981, p. 157; Apostolescu V. **Un aventuier apisean la curtea lui Petru Şchiopul: Bartolomeo Brutti**, în *AIIAI*, vol. XVIII, 1981, p. 567-574.

[1258] Sava A. **Documente Lăpuşna**, p. 24-25, doc. 15.

[1259] Balaur A.V. **Contribuţii la studiul istoriei românilor. Istoria Basarabiei**, vol. III. Sub stăpânirea rusească (1812-1918). Politica. Ideologia. Administraţia, Chişinău, 1940, p. 125.

[1260] Sava A. **Documente Lăpuşna**, p. VIII.

Bartolomeo Brutti, care se autointitula "capitano di Lapusna". Spre sfârşitul sec. al XVI-lea la Lăpuşna pe lângă funcţionarii civili aflăm un dregător cu funcţii pur militare – hotnogul, care pe acele timpuri era comandantul unui steag de 100 de oşteni format din slujitori şi mazili[1261].Comparând datele catastifului de la 1591m Gheorghe Pungă arată că „având în vedere faptul că la nici unul dintre ţinuturile Moldovei nu se înregistrează un număr mai mare de curteni şi nemeşi (ca la ţinutul Lăpuşna – n. n.) considerăm că locuitorii" Sloboziei Ceacârului din preajma ţârgului Lăpuşna, „aveau obligaţia de a apăra ţara în cazul unor expediţii ale tătarilor sau ale turcilor din raiale"[1262].

Pentru paza acestei margini se stabileşte în 1730 că: "mai înainte vreme au avut sărdarii hotnogi de strajă pi la toate marginile acestor ţinuturi (Lăpuşna, Orhei şi Soroca) şi ce să lucra di la dânşii avea ştire sărdarii şi stricându-se acele bresle în locul acelor hotnogi au rămas de pun sărdarii nemesnici pe la margine de sunt şi de straja marginii şi ce lucrează, de la dânşii iau înştiinţare"[1263].

S-ar putea presupune că instituirea la Lăpuşna a unei dregătorii cu funcţii militare (de căpitan sau hotnog) era de rând cu altele şi o măsură a domnitorului contra locuitorilor, nobilimii, din acest ţinut, care cu puţin timp în urmă, pe la 1581 s-au ridicat contra noului bir (zeciuiala din boi) instituit de Iancul Sasul voievod. Cunoscutul cronicar Grigore Ureche descrie cu destule amănunte acest eveniment : "Iancul vodă fiind plin de lăcomie, izvodi obicină care n-au mai fostu niciodată, de au trimis în toată ţara să ia a zecea din boi, care obiceai ni l-au putut suferi ţara, ci s-au ridicat lăpuşnenii, de s-au sfătuit ca să să dezbată de suptu mâna Iancului vodă. Şi dulucindu-să, au ridicat dintre dânşii domnu pre Lungul şi i-au pus nume Ion vodă şi decii au purces pre Prut în sus." Iancul Sasul a intervenit cu forţe militare considerabile în frunte cu vornicul Bucium şi postelnicul Bartolomeo Brutti (după Ureche "Brut"), despre care s-a vorbit mai sus. "Şi timpinându-să oştile la Bolota, s-au lovit de faţă şi dându războiu vitejaşte dispre amândoao părţile, perdură lăpuşnenii războiul şi domnişorul încă să înecă în Prut"[1264].

Despre un asemenea dregător pe nume **Marco Rango,** originar din Viseşti, sat aşezat între Prut şi Nârnova**,** aflăm doar tangenţial, când acesta la 1 martie 1592 semnează în calitate de "hotnog ot volost Lăpuşna" un zapis de mărturie de vânzare-cumpărare a unei părţi din satul Perişeani (ţinutul Covurlui) [1265].

Un alt hotnog de Lăpuşna la 16 aprilie 1639 este **Ştefan Cociorvă**, care la acea dată cumpără o parte din satul Seceteni[1266].

La 25 aprilie 1645 aflăm de existenţa lui Ştefan Pagul, izbaşa „ce a fost hotnog cu călăraşi de paza marginii"[1267].

În scurtă vreme la Lăpuşna a fost instituită şi pârcălăbia. După unii cercetători ea a fost instituită aici de la Ciobărciu în urma cedării în 1595 a acestei localităţi cu satele din jur de către Iremia Movilă voievod hanului din Crimeea[1268]. Aceasta pare să corespundă realităţii, fiindcă 1593 era pârcălab la Lăpuşna **Mirea,** care împreună cu alţi martori adeveresc în târgul Lăpuşnei

---

[1261] **Instituţii feudale din ţările române**. Dicţionar, Bucureşti, 1988, p. 225.
[1262] Pungă Gh. **Ţara Moldovei în vremea lui Alexandru Lăpuşneanu**, Iaşi, 1994, p. 117.
[1263] Sava A. **Documente Lăpuşna**, p. XVIII.
[1264] Grigore Ureche. **Letopiseţul Ţări Moldovei**. Ed. de P.P.Panaitescu, Bucureşti, 1955, p. 199.
[1265] **CDMI**, Vol. I, 1398- 1595. Bucureşti, 1989, p.533, doc. 1468.
[1266] Sava A. **Documente Lăpuşna**, p.50-51, doc. 32.
[1267] **Ibidem**, p. 67-69, doc. 47.
[1268] Nistor I., **Basarabia pivotul politic al Moldovei voievodale**, *Anelele Academiei Române*. Mem. Ist., ser. III, vol. XXVI, Bucureşti, 1944, p. 241; Chirtoagă I., **Sud-Estul Moldovei şi stânga Nistrului (1484-1699),** Bucureşti, 1999, p. 190.

un schimb de moşii în ţinutul omonim[1269]. După cum s-a stabilit acest era Mirea Jora, frate cu Mitrofana, soţia lui Nestor Ureche[1270]. Ne având urmaşi pe la 1646 nepoţii săi îşi împart moşiile unchiului lor Mierea[1271]. Precum şi pe la [1595-1600] la Lăpuşna este atestat alt pârcălab **"**pan **Toader Cehan"**, care la acea dată cumpăra cote părţi din satul Dieşani[1272]. Din documentul citat nu reiese clar că Toader Cehan era în această funcţie la Lăpuşna, dar ceea ce ne face să credem că el îndeplinea funcţiile la Lăpuşna este faptul că zapisul de vânzare-cumpărare era întocmit la Lăpuşna în prezenţa celor doi mari vătavi, a şoltuzului şi celor 12 pârgari. Cumpărătura mai era întărită şi cu pecetea târgului. Ne-a mai determinat să-l considerăm pe Toader Cehan anume pârcălab de Lăpuşna şi faptul că nu-l mai întâlnim în această funcţie în altă parte. Dealtfel, Aurel Sava îl consideră de asemenea pe Toader Cehan pârcălab de Lăpuşna[1273]. Nu se ştie cât timp el a fost pârcălab, dar se pare, că în calitate de "fost postelnic", mazil a participat în 1610 la hotărnicirea moşiilor Petricani şi Talici , în ţinutul Lăpuşnei[1274].

Pe la sfârşitul sec. al XVI-lea se stabileşte sau poate este numit la Lăpuşna în dregătoria de pârcălab Petre Cărăbăţ, care deţinuse până atunci înalta dregătorie de mare vornic (se prea poate al Ţării de Jos). El a pus începuturile unei întregi dinastii de pârcălabi de Lăpuşna în sec. al XVII-lea. Astfel pe la 1 iulie 1635 este atestat în această dregătorie **Dumitru Cărăbăţ[1275],** de la care moşteneşte funcţia ginerele **Luca pârcălab de Lăpuşna** (1652-1653 vezi mai jos**),** căsătorit cu Gherghina, fiica lui Dumitru Cărăbăţ[1276] şi fiul său **Ion Cărăbăţ ,** care semnează ca martor la 20 martie 1667 un zapis de vânzare-cumpărare a satului Stroeşti din ţinutul Fălciu[1277]. Un alt hotnog de Lăpuşna la 16 aprilie 1639 este **Ştefan Cociorvă,** care la acea dată cumpără o parte din satul Seceteni[1278].

La 25 aprilie 1645 aflăm de existenţa lui **Ştefan Pagul**, izbaşa "ce a fost hotnog cu călăraşi de paza marginii"[1279].

Pe de altă parte, faptul că până în 1642 izvoarele istorice nu ne oferă ştiri despre prezenţa unor alţi pârcălabi la Lăpuşna ne face să considerăm existenţa ei mai puţin probabilă cu începere de la sfârşitul sec. al XVI-lea. În această ordine de idei, dacă Toader Cehan se va dovedi că nu a fost pârcălab la Lăpuşna ci cu totul în altă parte, în asemenea caz putem conchide că pârcălăbia care ne interesează a fost instituită doar pe timpul domniei lui Vasile Lupu. Căci prezenţa mai mult sau mai puţin constantă a unor pârcălabi la Lăpuşna este atestată cu începere din 1642. Astfel la 28 aprilie 1642 "Vasile Vodă porunceşte *pârcălabilor de Lăpuşna* să meargă …să aleagă hotarele satului Chişinău, care aparţinea mănăstirii Sfânta Vineri" din Iaşi[1280]. Numele lor

---

[1269] **DIR A,** veasul XVI, vol. IV, o, 88-89, doc. 112.

[1270] Taşcă George Felix. **Posadnicii de la Soroca şi descendenţa lor**, în *Arhiva Genealogică*, 1995, nr. 3-4, p. 142; Gorovei Ştefan S. **Înrudirile cronicarului Grigore Ureche**, în *Anuarul de lingvistică şi istorie literară* (Iaşi), vol. XXIV, 1973, p. 109-126.

[1271] **CDMB,** vol. I, Bucureşti, 1957, p. 364, doc. 1848.

[1272] Sava Aurel, **Documente Lăpuşna**. Bucureşti, 1937, p.24-25, doc. 15..

[1273] **Ibidem**, p. XV.

[1274] **DIR A,** veacul XVII, vol. II, p. 307, 308.

[1275] **CDMB**, vol. II, p. 230, doc. 1089.

[1276] Gorovei Ştefan S. **Mărturiile unui document**, în *Cercetări istorice* (Serie nouă), vol. XII-XIII, Işaşi, 1981-1982, p. 310.

[1277] Ghibănescu Gh. **Surete şi izvoade**, vol. IV, 1908, p. 268-269; Sava A. **Documente Lăpuşna**, p.XV.

[1278] Sava A **Documente Lăpuşna**, p.50-51, doc. 32.

[1279] Ibidem, p. 67-69, doc. 47.

35 Халиппа И.Т. **Документы XVII-XVIIIвв. касающиеся вотчины Буюкан ныне предместия гор. Кишинева**, в *Труды Бессарабской губернской ученой архивной коммиссии*. Том. 2, Кишинев, 1902, док. IV, V, p. 175. (în continuare Халиппа И.Т. **Труды** , vol. II); Nistor I. **Basarabia, pivotul politic al Moldovei**

concrete apar într-un alt izvor din [1642-1643], care pe la 8 septembrie 1800 era inclus într-o listă de documente, care cuprindeau date sumare privitoare la proprietarii moşiilor Chişinău, Visterniceni, Gheţăoani şi Buiucani. În special în acest regest se arată, precum că **Foti şi Drăguş** pârcălabii de Lăpuşna, din porunca domnească aleg "locul Chişinăului de către Hrusca"[1281].

În ultimii ani de domnie a lui Vasile Lupu pârcălab de Lăpuşna era un oarecare **Luca,** care "ar fi fiul popei Istrate din Cristeşti-Lăpuşna şi al preotesei Călina", căsătorit cu Gherghina (Ghinia) fata lui Cărăbăţ pârcîlabul"[1282]. În 1653 în vâltoarea rivalităţilor pentru tronul Moldovei pârcălabii de la Soroca, Orhei şi Lăpuşna au trecut cu unităţile lor de oaste de partea lui Gheorghe Ştefan, împrejurare hotărâtoare, care a grăbit căderea lui Vasile Lupu[1283]. Acesta din urmă îl pedepseşte pe Luca pârcălabul de Lăpuşna confiscându-i "pentru hiclenie" satele[1284], care îi sunt restituite de Gheorghe Ştefan îndată ce ocupă scaunul domnesc. O mărturie în această privinţă poare servi seliştea Pulbereni, pe care Luca pârcălab o avea de la socrul său Cărăbăţ[1285] şi care la rândul său o cumpărase fiind loc domnesc în ocolul târgului Lăpuşna[1286]. Vasile Lupu a răscumpărat-o, dar a plătit doar jumătate din sumă. Cu siguranţă Luca a continuat să rămână în dregătoria de la Lăpuşna şi în timpul domniei lui Gheorghe Ştefan, fiind că la 5 august 1655 voievodul îi "dăruieşte seliştea Pulbereni, în ţinutul Lăpuşnei, pentru slujbă dreaptă şi credincioasă", probabil fără ca acesta să întoarcă noului voievod suma primită de la Vasile Lupu. O adevărată cercetare a acestui litigiu legată de seliştea Pulbereni a efectuat în 1662 Eustratie Dabija voievod, care la 13 iunie a aceluiaşi an în urma investigaţiilor efectuate a reuşit să reconstituie principalele evenimente la care a participat Luca pârcălab de Lăpuşna în rivalităţile pentru tronul Ţării Moldovei. Pe la 1657 Luca mai continua să fie pârcălab de Lăpuşna, deoarece la 5 iunie a anului indicat apare ca martor la vânzarea satului Şerbeşti ţinutul Vaslui[1287]. Odată cu schimbarea domnului ţării în 1658 Luca a încetat să mai fie pârcălab, căci ceva mai târziu la 13 iunie 1662 este menţionat ca "fost pârcălab"[1288]. Însă cariera lui Luca nu luă sfârşit, deoarece ulterior el căpătă încrederea lui Duca voievod, pe care îl însoţi la Ţarigrad, după cum admite A. Sava[1289], după prima sa domnie (1665-1666). În a doua domnie a lui Duca (1668-1672) Luca redobândi funcţia de pârcălab, fiind atestat în această dregătorie la 1669 de astă dată la Chişinău[1290].

Poate această ultimă informaţie despre Luca ca pârcălab de Chişinău în 1669 l-a determinat pe Ion Chirtoagă să considere că în împrejurările grele de la mijlocul sec. al XVII-lea pârcălăbia de Lăpuşna a fost transferată la Chişinău[1291]. Datele pe care le aducem mai jos arată

---

voievodale, în *Analele Academiei Române*. Mem. Ist. Seria III, vol. XXVI, Bucureşti, 1944, p. 248; MEF, Vol. IV, Chişinău, 1986, p. 49, doc 13 (în continuare MEF); Eşanu Andrei. **Chişinău. File de istorie**. Chişinău, 1998, p.89.

[1281] Халиппа И.Т. **Труды** , vol.I, Кишинев, 1900, p. 193; Eşanu A**. Chişinău. File de ist**orie. Chişinău, 1998, p. 200**; DRH A,** vol. XXIV, doc. 434, 435

[1282] Sava A. **Documente Lăpuşna**, p. 92, vezi comentariul.

[1283] Zaharuic P. **Sfatul domnesc al lui Gheorghe Ştefan (I),** în *AIII*, vol. XXXIII, Iaşi, 1996, p. 41.

[1284] Sava A. **Documente Lăpuşna**, p. 92; Vezi o spiţă genealogică la Andreescu C.I. **Documentele Kogălnicenilor din Arhiva Fundaţiei Culturale Mihail Kogălniceanu**, în *Arhiva Românească*, an. VII, Bucureşti, 1941, p. 33.

[1285] Sava A. **Documente Lăpuşna**, p. 92, vezi comentariul.

[1286] Ibidem, p. 91-92, doc 67.

[1287] **CDMB**, Supliment I, Bucureşti, 1975, p. 243.

[1288] Sava A. **Documente Lăpuşna**, p. 91-92, doc. 67.

[1289] Ibidem, p. 92,

[1290] Eşanu A. **Chişinău. File de istorie**. Chişinău, 1998, p. 32.

[1291] Chirtoagă I. **Sud-Estul Molodvei şi stânga Nistrului (1484-1699),** Bucureşti, 1999, p. 190.

cu claritate că instituirea unei pârcălăbii la Chişinău[1292] nu a adus la dispariţia cele de la Lăpuşna ca unul dintre centrele de apărare din sud-estul Moldovei. Mai mult ca atât, din această perioadă aceste pârcălăbii activează paralel.

Despre activitatea în continuare a unor căpitani şi pârcălabi de Lăpuşna ne vorbesc un şir de date, pe care le aducem în continuare.

În calitate de martor la 17 iulie 1654 îl găsim menţionat în documentele vremii pe "**Romaşco**, căpitan de curte de ţinutul Lăpuşnei"[1293], care se pare avea de asemenea funcţii militare.

Dinpotrivă, cu începere din domniile lui Vasile Lupu şi Gheorghe Ştefan activitatea pârcălăbiei de Lăpuşna deveni tot mai stabilă. Pe parcursul anilor aici sunt atestaţi permanent pârcălabi până în deceniului a 7-lea al sec. al XVIII-lea. Izvoarele vremii îi surprind pe aceştia de cele mai multe ori implicaţi în activităţi administrative şi judiciare.

Unui oarecare **Văscan,** pârcălab i se întocmeşte la 26 iulie 1658 o hotarnică a moşiei sale Bostancea în ţinutul Lăpuşna.[1294] Probabil el era la acea dată pârcălab de Lăpuşna, deoarece nu-l întâlnim în această funcţie, după izvoarele vremii în altă parte.

Andrei, pârcălabul Lăpuşnei, iscăleşte în calitate de martor la 25 aprilie 1660 mărturia hotarnică a satului Măncenii, ţinutul Orhei.[1295]

Guţul, pârcălab de Lăpuşna întăreşte un zapis de vânzare-cumpărare la 23 septembrie, 1660 [1296].

Prin 1665 pârcălab la Lăpuşna era un oarecare **Onofrei**[1297].

În 1667 aceeaşi dregătorie este ocupată de **Ion Cărăbăţ**[1298]**,** precum şi la 24 aprilie 1669[1299].

"Stratulat Potlog de Lăpuşna pârcălab" semnează la 9 februarie 1668 un zapis de vânzare-cumpărare în calitate de martor a satelor Stolniceni şi Drăguşeni în ţinutul pe care îl diriguia[1300].

Într-un document emis la Chişinău la 25 aprilie 1670 semnează în calitate de martor un oarecare **Gheorghieş**, pârcălab de Lăpuşna.[1301] La 20 martie 1677 el semnează "Gheorghii pârcălab"[1302]. După cum arată Nicolae Iorga în 1680 era un serdar la Lăpuşna pe nume **Gheorghiţă ,** care deja la 1681 să semneze "ca fost serdar"[1303]. Ceea ce ne face să admitem că în aceste cazuri este vorba de una şi aceeaşi persoană. „Gheorghiţă Zanohi ce-au fost pârcălab" semnează un zapis la 7 august 1689[1304].

Tot în 1680 în domnia lui Gheorghe Duca voievod era căpitan de Lăpuşna **Cărstian**[1305] **Ţătrarul**[1306], care păzea hotarul de sud-estul Moldovei dinspre tătari şi raialele turceşti[1307].

[1292] Despre activitatea pârcălăbiei la Chişinău, vezi compartimentul lucrării de faţă cu privire la structurile militaro-administrative de la Chişinău.

[1293] **Arhivle Statului Bucureşti**. Fondul Episcopia Huşi, XII- 122. Original românesc.

[1294] Sava A. **Documente Lăpuşna**, p. 80, doc. 60.

[1295] Mihăil Paul. **Documente şi zapise moldoveneşti de la Constantinopol (1607-1806)**, Iaşi, 1948, p. 107, doc. 79.

[1296] **CDMB**, Vol. III, p. 141.

[1297] **Călători străini despre Ţările Române**, vol. VI, Bucureşti, 1976,p. 735. Nota nr. 738. Editorii volumului îl consideră pe Onofrei că ar putea fi şi pârcălab de Chişinău.

[1298] Ghibănescu Ch. **Surete şu izvoade**, Vol. IV, Iaşi, 1908, p. 268-269.

[1299] Sava A. **Documente Lăpuşna,** doc. .85.

[1300] **MEF**, vol. V, p. 205-206, doc. 84.

[1301] **CDMB**, Vol. III, Bucureşti, 1968, p. 410, vezi şi Eşanu A. **Chişinău. File de istorie**, Chişinău, 1998, p. 93.

[1302] Sava A. **Documente Orhei**, p. 141, doc. 139.

[1303] Iorga N. **Neamul românesc în Basarabia**, vol. I, Bucureşti, 1995, p. 207.

[1304] **Documente,** în *Ioan Neculce*, Iaşi, Fasc. 5, 1926, p. 122.

[1305] Iorga N. **Neamul românesc în Basarabia**, vol. I, Bucureşti, 1995, p. 206.

Bogos pârcălabul este menţionat în mai multe documente între anii 1698 şi 1706[1308]. Dintre care în două din ele figurează ca "Bogos pârcălabul de Lăpuşna". Unul de la 9 iunie 1698[1309] când îi dăruieşte postelnicului Panaite o parte din satul Seceteni ţinutul Lăpuşna şi al doilea din 30 aprilie 1706 când Antioh Cantemir îl "rânduieşte pe Bogos pârcălabul de Lăpuşna şi pe Panăş mazil să cerceteze plângerea ce a făcut Mihnea căpitanul…"[1310]. Reieşind din arborele genealogic al Bogoseştilor propus de Aurel Sava[1311], admitem că în cazul nostru probabil este vorba de Apostol Bogos pârcălabul de Lăpuşna, fiul lui Bogos pârcălab de Chişinău (1685-1693)[1312]. Din documentele menţionate el a administrat ţinutul Lăpuşna timp destul de îndelungat. Menţiunea pârcălabului Bogos în zapisul din 13 iunie 1714 se referă la nişte neînţelegeri privitoare la delimitarea unor părţi de moşie la o dată anterioară, pe când el era în funcţie de pârcălab, adică înainte de 1706. Acelaşi pârcălab Apostol Bogos este surprins în anul 1706 de cronicarul Ion Neculce în cronica sa, când era la un pas de moarte: "vinit-au atunce poroncă de la Poartă de au dus multă somă şi mare lemnu şi greu la Tighine şi la Cetatea Albă şi la Vozia, cu mare grabă şi cu mulţi zapcii. Boierii au stătut toată vara cu Orheiul şi cu Lăpuşna şi cu toţi simenii din curte, de-l tăie. Şi cu mare greu l-au rădicat pân-în iarnă. Şi-ncă au închisu în turnul Golâei pe Darie Donici sărdarul şi pe Chirica şi pe Bogos, şi era să li taie şi capetili, fiind ispravnici pe lemnu şi nu-l pute în grabă să-l ducă"[1313]. Fiul lui Apostol Bogos – Vicol Bogos a ajuns pe la 1720 serdar de Orhei[1314].

Probabil concomitent cu Bogos a fost un timp pârcălab la Lăpuşna şi "**Mihnea** pârcălabul", care la 24 ianuarie 1704 cumpăra o jumătate de sat Visternici de lângă Chişinău[1315]. Faptul pare să se confirme, deoarece Dimitrie Cantemir în "Descriptio Moldaviae" atestă prezenţa a doi pârcălabi la Lăpuşna în această perioadă "rânduiţi de domn să se îngrijească de treburile ţinutului"[1316]. Ulterior, din 1706 acelaşi Mihnea este menţionat de mai multe ori în funcţie de căpitan, până în anul 1708[1317].Considerăm că el a activat la Lăpuşna, deoarece nu numai că a avut moşii în acest ţinut, dar şi împreună cu "Drace pârcălab" deţineau, după cum reiese dintr-o carte domnească din 24 februarie 1707 controlul asupra vămii de la Lăpuşna[1318]. La 30 aprilie

---

[1306] Zotta Sever. **Eudixiu Hurmuzaki 1812-1912**, în *Arhiva Genealogică*, Iaşi, 1912, nr. 9-10, p. 138, trimiterea 2.
[1307] Codrescu Th. **Uricariul**, vol. XI, p. 44, doc. 208; Iorga N. **Neamul Românesc în Basarabia**, vol. I, Bucureşti, 1995, p. 207; Boga L.T. **Paza marginii. Căpităniile de margine de pe Nistru, Ciuhur spre roaiaua Tighinei şi Bugeac.** Chişinău, 1932, p. 21.
[1308] 1700 septembrie 9 (**MEF**, vol. VI, p. 202-203, doc. 75), 1705 ianuarie 12 (Халиппа И.Т. **Труды** . Том.I, Кишинев, 1900, p. 202),1706 mai 25 (**Ibidem**).
[1309] Sava A. **Documente Lăpuşna**, p. 143, doc. 119.

[1310] **Ibidem,** p. 149, doc. 124.

[1311] **Ibidem,** p. 143-144.

[1312] **Ibidem,** p. 144; Dron I. **Pârcălabi de Chişinău**, în *Chişinău. Enciclopedie*, Chişinău, 1997, p. 360. În lucrarea noastră (Eşanu A. **Chişinău. File de Istorie**, Chişinău, 1998, p. 34) l-am considerat eronat pe Bogos serdar de Chişinău.
[1313] Neculce I. **Letopiseţul Ţării Moldovei**, Bucureşti, 1959, p. 179.
[1314] **Arhiva Academiei de Ştiinţe a Republicii Moldova**, F. 18, R. 10, D. 30.
[1315] Халиппа И.Т. **Труды** . Том.I, p. 196.
[1316] Cantemir D. **Descierea Moldovei**, Bucureşti, 1973, p. 79.
[1317] 1706 aprilie 30 (Халиппа И. Т. **Труды** . Том.I, p. 196); 1707 februarie 24 (Ibidem**);** 1708 februarie 20 (Ibidem).
[1318] Халиппа И.Т. **Труды** . Том.I, p. 196; Eşanu A. **Chişinău. File de istorie**, Chişinău, 1998, p. 155

1706 când Antioh Cantemir îl "rânduieşte pe Bogos pârcălabul de Lăpuşna şi pe Panăş mazil să cerceteze plângerea ce a făcut Mihnea căpitanul…"[1319].

După Apostol Bogos prin 1707-1708[1320] deţine scaunul pârcălăbiei de Lăpuşna **Dracea,** un dregător venit din Ţara Românească. Ulterior el a deţinut funcţia de serdar de Orhei. Decedând şi neavând urmaşi domnitorul Mihai Racoviţă hotărî la 9 mai 1725, ca moşia şi moara în Bâc cei aparţinuseră să fie date călugărilor de la Căpriana, în schimb "călugării să aibă a-i muta oasele lui să le ducă să le îngroape la sfânta mănăstire şi să-i facă pomenire din an în an după obiciaiul creştinesc"[1321].

Un alt document din 30 aprilie 1706 vorbeşte de un **Lupul** hotnogul, care este rânduit să "aleagă partea din satul Uşereşti dăruită de Păun mănăstirii Danciul"[1322].

Pe la 1729 la Lăpuşna pare să-şi mai îndeplinească funcţia un *pârcălab*, care printre altele avea şi datoria de a reglementa relaţiile în zonele de păşunare a vitelor între locuitorii Ţării Moldovei şi tătarii nohai din Bugeac[1323].

Dispariţia dregătoriei de hotnogi este constatată la 5 aprilie 1730 de către domnul Grigore Ghica[1324].

"**Ştefan** pârcălabul de Lăpuşna" este însărcinat de Voievodul Grigore Ghica la 1740 aprilie 25 "să cerceteze dacă Nicolae Grosul a avut scrisori de răscumpărarea a satului Lohăneşti de la Postolache Covrig şi alţii…"[1325]

La 1743 este cunoscut un alt **Cârstian** căpitan za Lăpuşna[1326].

În anii 1749–1759 este atestat ca pârcălab de Lăpuşna **Ursul,** care la 20 septembrie 1749 face hotarnica satului Gangura[1327], la 13 august 1757 îl aflăm ca martor la întărirea hotarnicii satului Iurieşti ţinutul Lăpuşnei[1328], iar la 29 noiembrie 1759 semnează mărturia hotarnică a moşiei Grecilor în calitate de "Ursul pârcălab ot Lăpuşna"[1329], pe când la 12 iunie 1764 îl găsim într-o mărturie în calitate de pârcălab de Stolniceni.[1330]

Ultimul pârcălab de Lăpuşna atestat în izvoarele vremii, pe care le avem la dispoziţie, este **Toma Dragu,** care la 12 iunie 1764 împreună cu **Ursul** pârcălab de Stolniceni dau o mărturie "pentru moşia ce are Alexandru Suruceanu în satul Pojorăni"[1331]. Cât priveşte pârcălabul de Stolniceni, fiind vorba de un sat din ţinutul Lăpuşna, este vorba, mai curând de al doilea pârcălab de Lăpuşna, deoarece aceasta este unica menţiune a unei atare pârcălăbii. Se prea poate însăţi Ursul era originar din Stolniceni.

Din cele arătate mai sus observăm că prezenţa unei pârcălăbii la Lăpuşna începe mai curând din domnia lui Vasile Lupu şi funcţionează cu anumite întreruperi până în anii 70 ai sec. al XVIII-lea. Spre deosebire de căpitani sau hotnogi, atestaţi la Lăpuşna în a doua jumătate a

---

1319 Sava A. **Documente Lăpuşna**, p. 149, doc. 124.
1320 Eşanu A. **Chiuşinău. File de istorie**, p. 203-204.
1321 **Arhiva Academiei de Ştiinţe a Republicii Moldova**, F. 18, R. 10, D. 20, p. 1-1v., publicat în **MEF,** vol. 8, p. 90-91, doc. 58.
1322 Sava A. **Documente Lăpuşna**, p.150, doc. 125.
1323 **Cronica anonimă a Moldovei 1661-1729** (Pseudo-Amiras). Ed. De Dan Simoinescu, Bucureşti, 1975, p. 154.
1324 **Condica lui Constantin Mavrocordat**. Ed. de C. Istrati, vol. III, Iaşi, 1987,p. 274-276.
1325 Sava A. **Documente Lăpuşna**, p. 174, doc. 150.
1326 Ghibănescu Gh. **Ispisoace şi zapise**, vol IV partea I, Iaşi, 1914, , p. 42
1327 Ibidem, p. 193, doc. 165.
1328 Ibidem, p. 203, doc. 174.
1329 Ibidem, p. 253, doc. 197.
1330 Ibidem, p. 210, doc. 179.
1331 Ibidem.

sec. al XVI-lea şi care aveau preponderent îndeletniciri militare, pârcălabii îndeplineau în primul rând funcţii administrative.

O altă concluzie, care reiese din cele arătate este aceea că Lăpuşna din anii 70 ai sec. al XVIII-lea încetează de a mai fi centru administrativ al ţinutului ca urmare a decăderii economice. Cât priveşte structurile militare de apărare ele au continuat să se menţină, căci "…în anul 1775 erau vel căpitani la Lăpuşna, Soroca, Orhei, ca şi la Iaşi. La Lăpuşna păzeau 30 de panţiri, sub vel căpitan, 80 supt căpitanul de călăraşi"[1332].

c. Serdăria

În anul 1730 sunt delimitate funcţiile serdarilor de cele ale pârcălabilor de Orhei, Lăpuşna şi Soroca, care considerau că aceştia din urmă se amestecă în drepturile lor. Tot în acelaşi an se stabilea că regiunea de margine este sub supravegherea serdarului. Acesta numeşte, pedepseşte şi înlocuieşte pe vornicii de sate. Serdarul nou numit va lua o dată pe an „vulpe" de fiecare sat. Serdarul judecă şi globeşte la târgul Oniţcani (reşedinţa sa), iar în celelalte târguri, din cele trei ţinuturi "trei zile numai o dată într-un an". El va putea anula judecăţile pârcălabilor[1333].

În 1741 au loc unele modificări teritoriale importante. Ţinuturile Lăpuşna şi Orhei au fost puse sub conducerea mai întâi a unui serdar ţinutal şi apoi a doi serdari ţinutali, cu sediul la Chişinău[1334].

O investigaţie mai detaliată a activităţii serdăriei de Orhei - Lăpuşna a efectuat-o Aurel Sava într-un studiu aparte. Poate fi obiectul de studiu a unei cercetări aparte[1335].

Ciobărciul în sistemul de apărare din sud-estul Moldovei (sf. sec. XV – sec. XVI)

Odată cu căderea Chiliei, a Cetăţii Albe şi fortificaţiei Iurgheci[1336] în vara anului 1484 s-a pomenit într-o situaţie deosebit de grea sistemul de apărare a Ţării Moldovei la Dunăre, Marea Neagră şi Nistrul de jos. Stepele din sud-estul ţării au devenit uşor accesibile turcilor şi tătarilor. Ne mai întâlnind centre fortificate şi obstacole naturale importante inamicul putea în scurtă vreme să ajungă în adâncul ţării. De aceea Ştefan cel Mare şi urmaşii săi direcţi la tron au luat măsuri pentru a îngrădi ţara de invazii neaşteptate. Una din aceste acţiuni în vederea consolidării capacităţii de apărare în noile condiţii a fost şi tentativa repetată de a organiza în această regiune centre întărite cu garnizoane în frunte cu pârcălabi sau hotnogi. Se ştie că în afară de Cetatea Albă Moldova mai avea în acest spaţiu încă de la sfârşitul sec. al XV-lea un centru fortificat, de astă dată construit din lemn şi pământ, la Tighina pe Nistru[1337]. Se înţelege că după căderea Cetăţii Albe numai Tighina nici de cum nu putea să asigure securitatea pe întreg întinsul

---

[1332] Iorga N. **Neamul românesc în Basarabia,** vol. I, p. 250.
[1333] Ciurea D. **Organizarea administrativă,** în *AIIAI*, vol. II, 1965, p. 174.
[1334]Ibidem.
[1335] Sava A. **Documente Orhei**, p. XXXVIII-LV.
[1336] Denize Eugen. **Basarabia de la Ştefan cel Mare la Mihai Viteazul**, Aalborg-Danemarca, 2001, p. 39.
[1337] Chirtoagă ion. **Din istoria Moldovei de Sud-Est**, Chişinău, Ed. Museum, 1999,p. 94; Gonţa Gheorghe. **Cetatea Tighina**, în Husar Al., Gonţa Gh., Dimitriu-Chicu S.**Cetăţi de pe Nistru: Hotin, Soroca. Tighina, Cetatea Albă**, Chişinău, 1998, p. 104-139; Şlapar M. **Cetăţile medievale din Moldova (millocul sec. al XIV- mijl. sec. al XVI**), Chişinău, 2004, 368 p.

frontierelor de-a lungul Nistrului de jos şi a Limanului până aproape de Cetatea Albă. De aceea organizarea în acest spaţiu a unei noi pârcălăbii în locul celei de la Cetatea Albă se impunea în mod stringent.

În acest scop, fie de Ştefan cel Mare, precum admite Ion Nistor[1338], fie de unul din urmaşii săi, locul de reşedinţă a noii pârcălăbii a fost aleasă localitatea Ciobărciu (Ciubărciu, Ciobârciu, Cioburciu), care era o veche aşezare de unguri husiţi[1339]. Ulterior Ciobărciul a devenit o localitate catolică[1340]. Unii istorici consideră că pârcălăbia de la Ciobărciu a apărut în urma strămutării celei de la Cetatea Albă după 1484[1341]. Din izvoarele ajunse până la noi nu cunoaştem cu certitudine, totuşi, dacă s-a reuşit organizarea unei pârcălăbii la Ciobărciu în domnia lui Ştefan cel Mare sau a fiului său Bogdan şi nepotului Ştefăniţă. În schimb, cu deplină siguranţă este atestată această structură militaro-administrativă la începutul primei domnii a lui Petru Rareş (1527-1538). Astfel, din actul acestui voievod de la 7 aprilie 1528 aflăm că i se dăruieşte lui "Toader logofăt… satul Starosuliţi din trei părţi, două a lui Maxim Udrea…, iar a treia parte de sat, fusese luată de domn de la Fătul, pârcălabul de Ciobârciu şi surorile lui, Stanca, Solomia, Neagşa, Ana şi Anghelina, copiii lui Costea posadnic (primul pârcălab de Soroca 1499-1500. – n. n) în schimb pentru satul Ştoboreni, în ţinutul Horincea"[1342]. Fătul pârcălab a mai avut în posesia sa şi alte moşii, jumătate din satul Rusi, la Cobâle, pe care la 1554 au împărţit-o între ei nepoţii săi[1343], ceea ce înseamnă că la această din urmă dată pârcălabul Fătul nu mai era în viaţă.

Pentru dreaptă şi credincioasă slujbă Petru Rareş domnul Ţării Moldovei îi dăruieşte la 22 martie 1535 lui "Tomşa, pârcălab de Ciobârciu un loc pustiu pe Botna, între Dobra şi între Oale, unde este Marele Chişinău"[1344]. Pe Tomşa, Alexandru Gonţa îl consideră că este una şi aceeaşi persoană cu Ştefan Tomşa viitorul domn al Ţării Moldovei (1563-1564)[1345].

Alte nume concrete de pârcălabi de Ciobărciu din prima domnie a lui Petru Rareş nu ne mai parvin din izvoarele timpului. Am putea presupune că în urma campaniei otomane din 1538, când "Suleiman împăratul turcescu … multă pradă şi scădere făcându ţării şi călcându ţara, au ajunsu până la Suceava"[1346], pârcălăbia Ciobărciului a fost distrusă şi încetă pentru un timp să mai activeze.

Lipsa unei structuri militare la Ciobărciu după 1538-1542 şi construirea unei puternice cetăţi de piatră la Soroca în 1543 şi drept recompensă pentru pierderile teritoriale în sud-estul Moldovei, l-au determinat pe Eugen Denize să considere că "pârcălabia de la Ciobărciu se stabileşte la Soroca, cetate care, clădită iniţial împotriva tătarilor, devine şi punctul de sprijin dinspre sud împotriva turcilor"[1347]. După părerea noastră, transferarea pârcălabilor de Ciobărciu la Soroca este mai puţin verosimilă, deoarece, pe de o parte, Soroca se afla destul de departe de linia de tangenţă dintre moldoveni şi otomani în sud-estul Moldovei, iar, pe de altă parte, la

---

[1338] Nestor Ion. **Istoria Basarabiei**, Chişinău, 1991, p. 68-69, 77.
[1339] Iorga Nicolae. **Neamul românesc în Basarabia**, Bucureşti, vol. I, p. 166.
[1340] Iorga Nicolae. **Studii şi documente cu privire la istoria românilor**, vol. I-II, Bucureşti, 1900, p. 102.
[1341] Ciurea D. **Organizarea administrativă ,** în *AIIAI*, vol. II, 1965, p.160; Nestor Ion. **Istoria Basarabiei**, Chişinău, 1991, p. 68-69, 77; Denize Eugen. **Basarabiabde la Ştefan cel Mar la Mihai Viteazul**, Aalborg-Danemarca, 2001, p. 39.
[1342] **DIR A,** veacul XVI, vol. I, p.294-295, doc. 260; **CDMI**, vol. I, 1398-1595, Bucureşti, 1989, p. 236, doc. 571.
[1343] **CDMI,** vol. I, p. 309, doc. 779; **DIR A,** veacul XVI, Vol. I, p. ?.
[1344] **DIR A,** veacul XVI, vol I, p. 380-381, doc. 344; **CDMI**, vol. I, p.254, doc. 620; **MEF,** vol. III, Chişinău, 1982, p. 270, doc. 85..
[1345] Gonţa Al. **Indice de nume**. Bucureşti, 1995,p.635 .
[1346] Ureche Grigore. **Letopiseţul Ţării Moldovei**. Ed. de P.P.Panaitescu, Bucureşti, 1955, p.145.
[1347] Denize Eugen. **Petru Rareş şi Moldova dintre Prut şi Nistru**, în *Revista Istorică*. Seria nouă, Bucureşti, 1997, tom 8, p. 482; Idem, Basarabiabde la Ştefan cel Mar la Mihai Viteazul, Aalborg-Danemarca, 2001, p. 104.

Soroca exista o altă pârcălăbie încă de pe la 1499, când Ştefan cel Mare a construit aici o cetate de lemn şi pământ şi urmărea scopul apărării ţării în spaţiul dintre Hotin şi Orhei. Faptul că turcii au anexat în această perioadă Tighina, construind aici o cetate puternică, şi mai fiind pericol de transformare în cetate otomană a Orheiul Vechi, se pare mai curând că în urma dezastrului din 1538, pârcălăbia de Ciobărciu a fost distrusă încetându-şi pentru o vreme existenţa. Localitatea, precum şi alte sate din această regiune, au rămas sub controlul Ţării Moldovei şi pârcălăbia a fost reînfiinţată aici doar în timpul celei de-a treia domnii a lui Petru Şchiopul (1582-1591).

O dovada concludentă în această privinţă este scrisoarea de la 13 iunie 1589 a lui Ptru Şchiopul "slugii noastre credincioase *pârcălabului de la Ciobărciu*" de a aplana conflictul dintre călugării de la mănăstirea Neamţ şi un oarecare Malic de la Copanca[1348], localitate situată în apropiere de Ciobărciu. La sigur că acest litigiu nu s-a rezolvat, fiindcă peste trei ani pe timpul domniei lui Aron Tiranul, la 3 ianuarie 1592 li se scrie din nou "slugilor noastre credincioase, *pârcălabilor şi hotnogilor de la Ciobărciu*" şi li se cere de a-l pedepsi pe vinovat, în conflictul mai sus arătat[1349]. După cum rezultă din această scrisoare domnească la Ciubărciu pe acea vreme erau nu numai pârcălabi, dar şi hotnogi. Fiindcă se vorbeşte de pârcălabi şi hotnogi la plural, trebuie să credem că aici îşi îndeplineau funcţiile administrative şi militare cel puţin doi pârcălabi şi doi hotnogi. Pornind de la faptul că hotnogul era căpetenia unui detaşament de circa 100 de oşteni, în mare parte curteni, nemeş şi răzeşi, putem admite că pe atunci Cubărciul era un centru militar destul de important.

După toate probabilităţile, dintru început a fost reinstituită pârcălăbia ca structură administrativ-executivă în frunte cu un pârcălab (1589), care ajunge la 1592 la doi pârcălabi, a căror nume nu sunt arătate în izvoarele istorice, iar către 1592 este instituită şi o structură militară diriguită de hotnogi[1350]. Deocamdată nu putem spune, dacă prezenţa unor unităţi armate moldoveneşti la Ciobărciu a dus la reconstruirea unei citadele. Oricum, pe la sfârşitul sec. al XIX-lea Zamfir Arbure atestă „ruinele unor întăriri" în apropierea acestei localităţi, unde altă dată a existat o pârcălaăbie[1351].

Reîntemeierea structurilor militare la Ciobărciu, în viziunea noastră, făcea parte dintr-o serie de acţiuni ale domnilor moldoveni, care urmăreau scopul de a reface sistemul de apărare a ţării în partea de sud-est. În această perioadă se încearcă consolidarea unor structuri militare nu numai la Ciobărciu, dar şi la Lăpuşna. Afirmăm aceasta deoarece în 1581 la Lăpuşna este atestată funcţia de mare vătaf[1352], din 1587 şi 1588 cea de căpitan[1353], iar la 1592 cea de hotnog[1354]. Toate aceste dregătorii aveau concomitent şi împuterniciri militare.

În anul 1595 în urma ruperii de către turcii şi tătarii din trupul Moldovei a satelor moldoveneşti cu centrul la Ciobărciu[1355], drept urmare a campaniei lui Sinan-paşa, dispare şi pârcălăbia. Ulterior aceste sate au trecut în mâinile feciorului hanului tătăresc şi erau cârmuite de către un "agă de ţărmuri şi făcea parte din ţinutul cetăţii Tighina" [1356] aflat sub administraţia

---

[1348] **DIR A,** veacul XVI, vol. III, p. 429, doc. 518.
[1349] **DIR A**, veacul XVI, vol. IV, p. 42, doc. 46.
[1350] Iorga Nicolae. **Neamul românesc în Basarabia**, Bucureşti, vol. I, p. 18; Idem. **Studii şi documente cu privire la istoria românilor**, vol. VII, partea III, Bucureşti, 1904, p.370, nr. 2.
[1351] Arbure Zamfir C. **Basarabia în secolul XIX.** Ed. de Ion şi Tatiana Varta, Chişinău, Ed. Novitas, 2001, p. 333.
[1352] **DIR A,** veacul XVI, vol. III, p. 168, doc. 223, .
[1353] Hurmuzaki E. **Documente**, vol. III, Supliment, I (1576-1599), Bucureşti, 1880, p. 95-97, p. 100-103.
[1354] CDMI, vol. I, p. 533, doc. 1468.
[1355] Ciurea D. **Organizarea administrativă a statului feudal Moldova (sec. XIV-XVIII),** în *AIIAI,* vol. II, 1965, p.160; Chirtoagă ion. **Din istoria Moldovei de Sud-Est**, Chişinău, Ed. Museum, 1999, p.102.
[1356] **Călători străini despre Ţările Române**, vol. VI, Bucureşti, 1976, p. 414.

otomană. Prin 1597-1598 Ciobărciul apare în tratativele polono-otomane, care au finalizat prin încheierea păcii de la Ţuţora. În aceste negocieri polonii insistau ca „Ismailul şi Ciobărciul să fie lăsate Moldovei". Sultanul a respins aceste propuneri, făcând totuşi unele cedări moderate[1357]. Oricum, prin încheierea păcii de la Ţuţora, prin care Polonia, pe de o parte şi Imperiul Otoman, pe de lată parte, urmăreau realizarea cît mai favorabilă a intereselor lor, a fost „legiferată" pierderea de către Ţara Moldovei a Ciobărciului. Prin urmare, după această dată existenţa acestei pârcălăbii încetă pentru totdeauna.

În aprilie 1602, când pârcălabii de Hotin Avram şi Durac îl însoţeau, din porunca voievodului ţării, pe un demnitar polonez până la Ciobărciu[1358], aceştia, la sigur, l-au încredinţat pe demnitarul străin autorităţilor locale tătăreşti, deoarece pârcălăbia dispăru în 1595, iar localitatea nu mai era sub controlul Ţării Moldovei.

Potrivit unor istorici[1359], la care ne alăturăm şi noi, după 1595 pârcălăbia de Ciobărciul îşi mută reşedinţa spre nord-vest şi anume la Lăpuşna. Drept dovadă în această privinţă poate servi şi faptul că în aceiaşi perioadă când îşi încetează existenţa pârcălăbia de la Ciobărciu, începe să fie atestată în izvoare o asemenea structură la Lăpuşna. Astfel, către 1595-1600 la Lăpuşna s-au constituit nu numai structurile militare mai sus arătate, dar şi pârcălăbia [1360]. De aceea considerăm că procesul de consolidare a Lăpuşnei ca important centru militar şi administrativ în sud-estul Moldovei a fost grăbit şi de căderea Ciobărciului în mâinele tătarilor spre finele sec. al XVI-lea. Drept urmare, datorită atât acestui din urmă eveniment, cît şi a poziţiei sale geografice, Lăpuşna devine în perioada imediat următoare cel mai important centru administrativ, comercial, militar şi de apărare din sud-estul Ţării Moldovei.

Deşi a existat cu anumite întreruperi, centru de apărare de la Ciobărciu, a jucat un anumit rol în sistemul de apărare a Ţării Moldovei în sec. al XVI-lea. Populaţia acestor sate de la Nistru, fiind condusă de pârcălabii şi hotnogii din Cioburciu constituiau un obstacol în calea expansiunii turco-tătare.[1361]

[1357] Denize Eugen. **Basarabiabde la Ştefan cel Mar la Mihai Viteazul**, Aalborg-Danemarca, 2001, p.143.

[1358] Corfus I. **Documente din arhivele poloneze. Sec. XVII**., Bucureşti, 1983, p. 17, doc. 6; **Călători străini despre Ţările Române,** vol. III, Bucureşti, 1972, p. 240.

[1359] Sava Aurel, **Documente Lăpuşna**, Bucureşti , 1937, p. VII; Nestor Ion. **Istoria Basarabiei**, Chişinău, 1991, p. 68-69, 77.

[1360] Eşanu Andrei, Eşanu Valentina. **Moldova medievală. Structuri exeutive, militare şi ecleziastice**, Chişinău, 2001, p. 126-127, 132-135, vezi şi anexa-tabel p. 169-170. Nu excludem faptul că la Lăpuşna a fost instituit un pârcălab ceva mai înainte de 1595-1600, deoarece într-o mărturie de la 24 iunie 1593, prin care se face schimb de moşii în ţinutul Lăpuşnei în calitate de martor apare şi "**Mirea** pârcălabul", care posibil îşi exercita funcţia chiar la Lăpuşna. (**DIR A**, veacul XVI, vol. IV, p. 88-89, doc. 112).

[1361] Chirtoagă I. **Din Istoria Moldovei de Sud-Est,** Chişinău, 1999, p. 102; Idem. **Cioburciu**, în RIM, 1996, nr. 2(26), p. 67-84.

Imagine: Pecetea târgului Chişinău

Structuri administrative în târgul Chişinău
(mijl. sec. XVII – mijl. sec. XVIII)

Pe întreg parcursul existenţei sale ca localitate rurală (sec. al XV-lea — prima jumătate a sec. al XVII-lea), Chişinăul, ca şi multe alte sate din Ţara Moldovei, fiind moşie boierească, apoi mănăstirească, era diriguită de un vornic de sat.

1. Administrarea târgului Chişinău

Creşterea puterii economice a Chişinăului şi transformarea sa în târg în anii '50-'60 ai sec. al XVII-lea, apoi trecerea sa în categoria oraşelelor şi oraşelor ţării a impus anumite schimbări în formele de administrare a localităţii. În trecere prin Ţara Moldovei în 1665 călătorul turc Evlia Celebi arată că la Chişinău "stăpâneşte un boier aparte cu îndatoriri"[1362]. Acesta ar putea fi mai curând vornicul din partea locului, al cărui rol începe să crească în această perioadă. În baza unor izvoare Nicolae Iorga arăta de asemenea că pe la 1650 Chişinăul ca târg era diriguit de "vornic şi era supus (târgul - n. n.) Doamnei (soţia lui Vasile Lupu voievod - n. n), dar în veacul al XVII-lea fu scos din domeniul ei şi pus un pârcălab"[1363].

Primul vornic cu funcţii administrative şi judiciare destul de largi, echivalate cu cele ale pârcălabilor, precum şi cu cele chiar ale vornicilor Ţării de Sus şi Ţării de Jos, este atestat documentar la 9 februarie 1668, fiind vorba de *"... **Panfil** vornicul de Chişinău"*,[1364] care figurează în calitate de martor într-un *zapis* de vânzare-cumpărare. Căci vornicul de Chişinău este evidenţiat în "Poema polonă" de Miron Costin în rândul altor mari dregători de stat, cum ar fi marii vornici ai Ţării de Sus şi ai Ţării de Jos, pârcălabii cetăţilor şi ţinuturilor. Se ştie că marele nostru cărturar nu numai că a trăit în această epocă şi, prin urmare, cunoştea ca martor ocular rolul vornicului de Chişinău, dar ocupând înalte funcţii de stat, trebuia să cunoască realităţile din acest oraş ca deţinător al funcţiei de mare vornic al Ţării de Jos, fixând detaliul ce ne interesează atât de mult în opera sa. Printre altele cronicarul arată că această funcţie de vornic s-a menţinut la Chişinău atât cât "venitul mergea la cămara milostivirii ei Doamna"[1365]. În scurta vreme, după cum arată Miron

---

[1362] **Călători străini despre ţările române**, Vol. VI, Bucureşti, 1976, p. 735.

[1363] Iorga N. **Neamul românesc în Basarabia**, vol. I, Bucureşti, 1995, p. 204.

[1364] **MEF**, Vol.V, p.205, doc. 84. *Vornic* - în cazul Chişinăului este vorba de o dregătorie a târgului; în cazul dat poate fi asemuită cu funcţia de primar.

[1365] Costin Miron. *Opere*, Bucureşti, 1958, p.390. Considerăm că sunt necesare unele explicaţii la fraza din cronica costiniană "venitul mergea la cămara milostivirii ei doamna". Unele cercetări ale lui Nicolae Iorga, şi ale altor istorici au arătat că la o anumită etapă istorică în ţările române în afară de vistieria statului apare şi cămara domnească, care păstra şi administra tezaurul şi diferite venituri, provenite din unele impozite, ale domnitorului, făcând parte din proprietatea sa personală. Pentru prima dată cămara domnească este atestată în sec.XV. Procesul de despărţire a cămării de vistieria domnească a durat mai mult timp, fiind atestate ca instituţie aparte doar pe timpul domniei lui Vasile Lupu. Pe parcursul aceleeaşi perioade s-a conturat treptat şi cămara doamnei, adică a soţiei domnitorului, cu veniturile ei aparte, care erau administrate de dregători speciali, unul din ei fiind vornicul doamnei. (Vezi: Iorga N. **Câteva ştiri nouă privitoare la istoria românilor**, în *Analele Academiei Române.* Memoriile secţ. istorice. Ser.II, 1912-1913, vol.XXXV, Bucureşti, 1913, p.93-94; **Instituţii feudale din ţările române**. Dicţionar, Bucureşti, 1988, p.82). Informaţia adusă de Miron Costin ne arată, se pare, că o anumită perioadă până la 1669, când vornicul de Chişinău este înlocuit printr-un pârcălab, o parte din venituri, sub formă de diferite impozite, erau strânse în folosul cămării doamnei. Nu se cunosc cauzele sau împrejurările sistării acestor venituri de pe moşia şi târgul Chişinăului în folosul cămării doamnei.

Costin, titlul şi împuternicirile vornicului de Chişinău "i-au fost schimbat în *pârcălab*"[1366]. După izvoare documentare ale vremii, constatăm că acest lucru s-a produs la Chişinău la sfârşitul anilor '60 ai sec. al XVII-lea. Conform materialului documentar, dregătoria de pârcălab s-a menţinut la Chişinău până la sfârşitul aceluiaşi secol. Dacă încercăm să determinăm în care împrejurări istorice s-a stabilit pârcălăbia la Chişinău ca dregătorie domnească, trebuie să arătăm că aceasta s-a produs în urma unei îndelungate evoluţii şi schimbări la graniţa din sud-estul Moldovei. Astfel, se pare, că în urma căderii Cetăţii Albe în mâinile turcilor (1484), Ştefan cel Mare a mutat pârcălăbia cetăţii mai sus-numite ceva mai la nord pe Nistru, la Ciobărciu. După campania lui Suleiman Magnificul în Moldova (1538), ţara suportă alte pierderi teritoriale între care şi Tighina, transformată împreună cu satele din împrejurimi în raia turcească. Petru Rareş a fost nevoit să stabilească hotarul ceva mai la nord, iar pârcălăbia de la Ciobărciu o strămută, în a doua sa domnie, la Lăpuşna. După mai bine de un secol domnii moldoveni, sub presiunea permanentă a turcilor şi tătarilor, fură nevoiţi să cedeze din nou strămutând de această dată pârcălăbia de la Lăpuşna, ajunsă la decădere totală ca centru economic comercial şi de apărare, la Chişinău[1367].

La fel ca şi în alte centre mai mari ale ţării, la Chişinău chiar de la început se numeau câte doi pârcălabi concomitent, numiţi în funcţie de domnitorul ţării. Aceştia din urmă aveau funcţii administrative, judiciare şi de apărare a târgului situat, precum se ştie, la hotarul dintre ţinuturile de margine Lăpuşna şi Orhei. Din anii '80-'90 ai sec. al XVII-lea la Chişinău continuă să fie numiţi câte doi pârcălabi. Acest detaliu ne vorbeşte atât de creşterea importanţei economice cât şi de apărare a oraşului în această parte a ţării. Despre prezenţa a doi pârcălabi la Chişinău ne informează de asemenea şi Dimitrie Cantemir în *Descrierea Moldovei*[1368].

După câte se pare, cărturarul nostru reflectă starea de lucruri în această privinţă de pe timpul domniei tatălui său Constantin Cantemir (1685-1693).

Începând cu prima menţiune documentară în 1669 a unor pârcălabi de Chişinău, aceştia figurează permanent în izvoarele vremii până la sfârşitul sec. XVII. Din această perioadă au fost identificaţi mai mulţi pârcălabi ai oraşului de pe Bâc.

Primul pârcălab atestat la Chişinău este **Luca**, căruia la 24 aprilie 1669 Duca voievod îi întăreşte stăpânirea moşiei Pulbereni în ţinutul Lăpuşnei, specificând că e "pentru adevăratu şi credinciosu boerul nostru Luca pârcălab de Chişinău, că slujindu mai înnainte la alţi domni ce au fost mai înnainte de noi şi la vreame în pământ străin au slujit şi Domniei Mele, când am fost însumi Domnie Mea în Ţarigrad, unde este scaunul cinstitii împărăţii şi acum slujeşte Domnii Meale şi a Ţării noastre cu dreaptă credincioasă slujbă"[1369].

La 25 septembrie 1669 **Andronache** pârcălab de Chişinău semnează greceşte un document, care se păstra în colecţia lui Ion Pelivan[1370]. Probabil era un grec.

Pe un zapis de vânzare - cumpărare întocmit la Chişinău la 8 ianuarie 1671 semnează în calitate de martori "**Gavril** pârcălabul de Chişinău, … şi **Căzacul** şoltuzul ot Chişinău"[1371].

[1366] Ibidem. *Pârcălabul* - în cazul Chişinăului avea aceleaşi funcţii administrative de primar în înţelesul de azi ca şi vornicul. Tot pârcălabul avea funcţii de comandant militar al unei cetăţi sau ţinut, precum şi cea de preceptor de impozite.

[1367] Nistor Ion. **Basarabia, pivotul politic al Moldovei voievodale,** în *Analele Academiei Române.* Memoria secţiei istorice. Ser. III, vol. XXV, Bucureşti, 1944, p.241-244.

[1368] Cantemir Dimitrie. **Descrierea Moldovei**, Chişinău, 1982, p.148.

[1369] Sava A. **Documente Lăpuşna**, p.106, doc.85; **Documente privitoare la Istoria oraşului Iaşi,** vol II,p, 585-6, doc. 665.

[1370] Sava A. **Documente Lăpuşna**, p.XVI.

[1371] Sava A. **Documente Orhei**, p.129-130, doc. 126 .

La o tocmeală din 1676 iulie pentru o moară în apa Bâcului semnează în calitate de martor şi "**Hasanach**i pârcălabul de Chişinău"[1372].

Prin cartea domnească de la Duca voievod de la 27 ianuarie 1680 li se porunceşte " boierului nostru, pârcălabului de Chişinău **Năstasie** şi fostului căpitan Frăţiman " să delimiteze hotarele ocinei lui Andrei Mihuleţ[1373].

La pârcălăbia din Chişinău a activat între anii 1685-1693 **Bogos** pârcălabul[1374], probabil împreună cu Ghiorghieş Zanohie, care este menţionat ante 7 august 1689[1375].

Acelaşi **Luca** pârcălab de Chişinău este atestat ca ctitor la 29 mai 1690[1376] al bisericii Sfântul Nicolae din Iaşi.

La 8 octombrie 1696 Antioh Cantemir voievod se adresează către "Gavril pârcălabul"ca acesta să rezolve litigiul dintre fraţii Grosu din Hrusca, moşie în vecinătatea Chişinăului[1377]. Aici este vorba probabil de **Gavril Donici.**

La 9 iunie 1698 printre martorii, care întăresc cu semnătura lor o danie a postelnicului Panaite este şi "**Grigoraş Sava** pârcălabul de Chişinău"[1378]. Anterior între anii 1685-1688 el fusese şi pârălab de Orhei.[1379] Nu se ştie cât timp a fost el pârcălab de Chişinău, dar la 9 decembrie 1717 "Grigoraş Sava, pârcălabul" avu în faţa voievodului o pâră cu Grigore Hâncul, pentru un vad de moară lângă Chişinău[1380].

Sunt menţionaţi la Chişinău la 1 mai 1725 "**Andrei** şoltuzul din Chişinău"[1381] şi "**Toader** şoltuzul den Chişinău" la hotarul sec.XVII-XVIII[1382].

În 1731 găsim la Chişinău în târgul făcut pe locul "bătrânilor Cazacul şi Molovanul", de la Buicani pe **Agapie** şoltuzul, pe Vasile vameşul, pe **Vicol Vartic** hotnogul[1383].

La 28 februarie 1741 îl atestăm la Chişinău pe "**Lefter** starostele ot Chişinău"[1384].

Între anii 1734-1742 pârcălab la Chişinău era **Vasile Mazaragche**[1385]. La 8 martie 1742 domnul Constantin Mavrocordat le scrie o "carte la **pârcălabii de Chişinău**" , fără a specifica numele, în care le face observaţie că au dat unui turc mai mulţi cai de olac pecât prevedea porunca[1386]. Tot print-o carte domnească de la acelaşi voievod de la 5 iunie 1742 aflăm şi numele "Vasilache Mazarache biv vtori vistiernic, pârcălab de Chişinău", căriia i se porunceşte să

[1372] Sava A. **Documente Lăpuşna**, p.130, doc. 105.
[1373] **MEF**, vol.6, p.118-120, doc. 36; Sava A. **Documente Lă***puşna*, p.133, doc. 109.
[1374] Sava A. **Documente Lăpuşna***,* p.143-144; Dron I**. Pârcălabi de Chişinău**, în *Chişinău. Enciclopedie*, Chişinău, 1997, p.360.
[1375] Boga L.T. **Documente basarabene**, vol. XVII, Chişinău, 1934, p. 285-286.
[1376] Revista *Ioan Neculce*. Buletinul Muzeului municipal Iaşi, fascicula 5, 1926, p.122. Nu este exclus că e vorba de acelaşi Luca pârcălab de la 1662 (izvorul nu ne indică locul îndeplinirii funcţiei de pârcălab) şi pârcălab de Chişinău la 1669 (Sava A. **Documente Lăpuşna**, p.91-93, doc. nr.67 şi p.106-107, doc. nr.85).
[1377] Eşanu A. **Chişinău. File de istorie**, Chişinău, 1998, p. 202.
[1378] Sava A. **Documente Lăpuşna**, p.143, doc. 119.
[1379] Ghibănescu GH. **Surete şi izvoade**, vol. XI, p. 54; Hurmuzachi E. **Documen**te, vol III, supliment II, p. 173-174; Sava A. **Documente Orhei**, p. XXXVII.
[1380] Eşanu A. **Chişinău. File de istorie**, Chişinău, 1998, p. 204.
[1381] Bezviconi Gh. **Boierimea Moldovei dintre Prut şi Nistru**, Bucureşti, 1940, p. 232.
[1382] Sava A. **Documente Lăpuşna**, p.270, doc. nr.203.
[1383] Iorga N. **Studii şi documente**, vol. XVI, Bucureşti, 1909, p. 397; Iorga N. **Neamul românesc în Basarabia**, vol. I, , Bucureşti, 1995, p. 253.
[1384] **Condica lui Constantin Mavrocordat**. Ed. de C. Istrati, vol. II, Iaşi, 1986, p. 166-167.
[1385] Bezviconi Gh. **Semimileniul Chişinăulu**i, Chişinău, 1996, p. 7.
[1386] **Condica lui Constantin Mavrocordat**. Ed. de C. Istrati, vol. II, Iaşi, 1986, p.173.

"hotărască "o moşie[1387]. La 22 iunie a aceluiaşi an i se încredinţează cercetarea "pricinii" egumenului mănăstirii de la Sfântul Sava din Iaşi cu Ştefan şi fratele său Ioniţă tot din Iaşi "pentru moşia mănăstirii ce este acolo, anume Mărişenii".[1388] A doua zi îi este expediată o altă poprncă, de a-l "prinde pe Manoli, fratele lui Iosip, tâlhar, ce-au ucis pe un sârb"[1389].

O ultimă atestare a unui pârcălab la Chişinău pe nume **Gheorghe**, datează din 13 iunie 1752[1390].

Materialele prezentate arată că pârcălăbia ca institut administrativ teritorial în anii 60 ai sec. al XVII-lea şi s-a menţinut la Chişinău până la mijlocul sec. al XVIII-lea.

Din cele prezentate mai sus observăm, că dintru început la Chişinău erau numiţi câte doi pârcălabi. Iniţiativa instituirii pârcălăbiei la Chişinău îi aparţine domnitorului Gheorghe Duca (1668-1672). Astfel la 1669 îi atestăm în funcţie pe Luca şi Andronachie, apoi în anii 1685-1693 - pe pârcălabii Bogos şi Luca. Pentru comparaţie vom arăta că în oraşele mai mici (Bacău, Târgu Frumos, Hârlău, Vaslui ş. a.) se numea doar câte un singur pârcălab, iar în oraşele mai mari şi pe la cetăţi erau numiţi câte doi şi mai mulţi pârcălabi[1391].

S-a constatat că dregătoria de pârcălab nu era încredinţată în mod obligatoriu exclusiv boierilor de viţă. Documentele atestă numirea în această funcţie şi a persoanelor ce-şi trăgeau obârşia dintr-o stare socială inferioară, uneori chiar din rândurile răzeşilor. Într-un document de la 1676 în calitate de pârcălab de Chişinău îl întâlnim pe Hasanachi, răzeş de Cobusca, iar câţiva ani mai târziu - pe "Bogos pârcălabul de la Chişinău, răzeşul de Seceteni" (Sociteni)[1392].

După cum arată Nicolae Iorga "că pârcălăbiile de oraşe (cum era şi cea de Chişinău - n. n.) se dau pe bani ca dregătorii civile, cu datoria de a strânge banii şferturilor (impozit fiscal – n. n), rămâind pentru aceasta răsură în mâna lor, cari pentru aceasta dădeau la Chişinău 1100 de lei pe an"[1393]. Arendarea veniturilor pârcălăbiei de Chişinău se confirmă şi după alte izvoare. Astfel la 3 octombrie 1742 i "se arendează lui Vasile Măzărache vtori vistiernic venitul pârcălăbiei Chişinăului, cu suma de 1000 lei pe an"[1394].

Paralel cu institutul pârcălăbiei, la Chişinău se formează şi alte structuri proprii administrării oraşelor din Moldova medievală. Este vorba de funcţia de *şoltuz*. Se ştie că şoltuzul era şeful sfatului unei comunităţi urbane în Moldova medievală. El avea de obicei, pe lângă sine 6-12 pârgari prin concursul cărora rezolva diverse litigii şi chestiuni legate de viaţa oraşului. Funcţia de şoltuz s-a constituit la Chişinău aproape concomitent cu cea de pârcălab. Reieşind din informaţiile, pe care ni le oferă sursele documentare din această epocă, până în prezent am reuşit să identificăm numele a câţiva şoltuzi la Chişinău, fiind vorba de Cazacul şoltuz (8 ianuarie 1671[1395]), Toader şoltuz (la hotarul sec.XVII-XVIII[1396]), Andrei şoltuz (1 mai 1725[1397]) şi Agapie şoltuzul

---

[1387] **Ibidem**, vol.II, p.229.
[1388] **Ibidem**, vol. II, Iaşi, 1986, p.253.
[1389] **Ibidem,** vol. II, Iaşi, 1986, p. 27.
[1390] Boga L.T. **Documente basarabene,** vol. XX, Chişinău, 1938, p. 62, doc. XXV.
[1391] Cantemir D. Descrierea Moldovei, Chişinău, 1986, p.148.
[1392] Cocârlă P. **Târgurile sau oraşele Moldovei în epoca feudală sec. XV-XVIII**, Chişinău, 1991, p. 146. , p.146; Sava A. **Documente Lăpuşna**, p.XVI.
[1393] Ioga N. **Studii şi documente**, vol. VI, p. 392, nr. 1384; Idem. **Basarabia noastră**, în Iorga N. *Neamul românesc în Basarabia*, Bucureşti, 1995, p. 254.
[1394] **Condica lui Constantin Mavrocordat**. Ed. de Istrati C., vol. I, Iaşi, 1985, p. 261.
[1395] Sava A. **Documente Orhei**, p.129-130, doc. nr.126.
[1396] Sava A. **Documente Lăpuşna**, p.270, doc. nr.203.
[1397] Bezviconi Gh. **Boierimea Moldovei dintre Prut şi Nistru**, Bucureşti, 1940, p. 232.

(1731[1398]). Un alt şoltuz, fără a i se indica numele concret, este menţionat într-un hrisov domnesc din 10 octombrie 1740 de la Grigore Ghica-voievod, prin care domnitorul dă dispoziţie ca atât şoltuzul cât şi târgoveţii să nu perceapă dări de la un ţârcovnic şi un posluşnic de la biserica domnească din Chişinău[1399]. Cu părere de rău, nu am reuşit să identificăm numele a vreunui pârgar, precum şi numărul lor la Chişinău.

Cu toate acestea, putem conchide că deja la începutul anilor '70 ai sec. al XVII-lea la Chişinău s-a încheiat procesul formării structurilor teritorial-administrative şi cele proprii oraşelor medievale ale Ţării Moldovei.

Ilustraţie Pecetea Chişinăului

2. Pecetea târgului

De regulă toate oraşele şi târgurile Moldovei medievale aveau autoadministrare locală – şoltuzul sau voitul şi cel 12 pârgari. Pe lângă ei activa o cancelarie, în care diacul întocmea diverse documente emise de diriguitorii târgului. Asemenea acte erau confirmate şi întărite prin semnăturile pârcălabului, şoltuzului, precum şi a diferitor martori, care asistau la întocmirea lor. Pentru mai multă siguranţă pe unele documente se aplica pecetea târgului. A avut un asemenea sigiliu Chişinăul după obţinerea statutului de târg cu începere din anii 60 ai sec. al XVII-lea?

Cu mai mulţi ani în urmă Aurel Sava publică un document original din colecţia lui Ioan Pelivan din 8 ianuarie 1671[1400], care are amprenta unei ştampile, pe care Aurel Sava o consideră pecetea târgului Chişinău. Deoarece astăzi nu este cunoscut locul păstrării acestui document, recurgem la descrierea ei de către Aurel Sava: "pecetea mare rotundă cu tuş negru, reprezintă un sfânt îmbrăcat în zale. Din legendă pare a se desprinde cuvântul Chişinău"[1401].

Silviu Andrieş-Tabac consideră că Chişinăul nu putea avea la acea vreme pecetea sa, deoarece era pe atunci o proprietate mănăstirească[1402].

În viziunea noastră pecetea descrisă de Aurel Sava într-adevăr putea fi cea a târgului Chişinău, deoarece de la bun început târgul, pe de o parte, avea administrarea sa locală, iar pe de alta, nu întreg Chişinăul era proprietate mănăstirească. Astfel, în documentul menţionat mai sus printre cei 13 "oameni buni" prezenţi la tocmeală, figurează "Gavril pârcălabul de Chişinău… şi Căzacul şoltuzul ot Chişinău…" Este interesant de arătat că dintre cei prezenţi "au iscălit şi au pus degetele" toţi în afară de şoltuzul de Chişinău, care considerăm noi, în loc de iscălitură şi amprenta degetală a pus pecetea târgului. Or, aceasta ne face să credem că târgul Chişinău având autoadministrare locală a avut şi pecetea sa.

Nu este exclus că ulterior au avut pecetea lor mănăstirea Sfinţii Arhangheli, vama, poşta ş. a. care au fost instituite la Chişinău pe parcursul sec. al XVIII-lea.

[1398] Iorga N. **Studii şi documente**, vol. XVI, Bucureşti, 1909, p. 397; Iorga N. **Neamul românesc în Basarabia**, vol. I, , Bucureşti, 1995, p. 253.
[1399] **Arhiva Academiei de Ştiinţe a Republicii Moldova**. F.18, R.10, D.14, f.1-1v.
[1400] Sava A. **Documente Orhei**, p. 129-130, doc. 126.
[1401] **Ibidem**.
[1402] Andrieş-Tabac S. **Heraldica Chişinăului: trecut şi viitor**, în *Pergament*. Anuarul Arhivelor Republicii Moldova, I, 1998, p. 110.

3. Vamă domnească de la Chişinău

O altă instituţie, de astă dată la nivelul întregii ţări, care este plasată la Chişinău, în sec. al XVIII-lea, a fost *vama domnească*. Aceasta apare aici, probabil, în condiţiile când creşte rolul căii comerciale, care trecea prin Chişinău şe ducea spre Tighina şi Cetatea Albă, precum şi ca urmare a creşterii oraşului Chişinău ca centru meşteşugăresc şi negustoresc. Se constată de asemenea o înviorare a circulaţiei de mărfuri şi în sens opus. Tot în această perioadă apar drumuri comerciale mai noi spre Nistru (pe la Vadul lui Vodă), spre Tighina şi Cetatea Albă.

Deocamdată nu am izbutit să stabilim, când a fost instituită vama domnească la Chişinău. Totuşi este destul de evident faptul că vama de la Chişinău este succesoarea vămii din sud-estul Ţării Moldovei, care multă vreme şi-a avut sediul pe Nistru, la Tighina. Însă după pierderea de către moldoveni a Tighinei (1538), Petru Rareş, în a doua sa domnie, sau careva din succesorii săi la tron a fost nevoit să retragă pe vameşii tighineni la Lăpuşna[1403]. După mai multă vreme, când vama din Lăpuşna se afla în pericol permanent, domnii moldoveni au fost nevoiţi să schimbe din nou locul de reşedinţă al acestei vămi, stabilind-o de astă dată la Chişinău. Deocamdată nu putem afirma cu certitudine, când s-a produs acest eveniment. A fost oare transferată vama la Chişinău în acelaşi timp cu instituirea pârcălăbiei, adică prin anii ‘60 ai sec. al XVII-lea sau mai târziu - vor arăta cercetările viitoare.

Din istoria concretă a vămii de la Chişinău am reuşit să depistăm doar câteva date disparate. Astfel într-o carte domnească de la Grigore Voievod din 10 octombrie 1740 aflăm precum că domnitorul miluieşte mănăstirii de la Chişinău *din venitul vămii domneşti* “câte 2 ocă de untdelemn şi câte o litră de tămâe pi lună”. Aceste mile - se arată în finalul hrisovului domnesc - “să o aibă a lua popii, ci vor fi la ace mănăstire, pe toate lunile, în toţi anii... de la vama gospod de la Chişinău.”[1404] Aceste date sunt în acelaşi timp şi o primă atestare documentară a instituţiei domneşti la Chişinău. Ulterior, în documentele vremii, vama domnească de la Chişinău mai apare sporadic, doar tangenţial fără careva detalii concrete, privind activitatea ei. Astfel despre existenţa în continuare a acestei vămi ne vorbeşte un alt hrisov domnesc de la Matei Ghica Voievod din 1 decembrie 1754, când domnitorul urmând exemplul predecesorilor săi în tronul Ţării Moldovei porunceşte ca “...să ia biserica (*Sfântul Nicolae* din Chişinău - n. n.) pre tot anul câte cincizeci de lei din vama domnesc de la Chişinău... şi câte 2 ocă de untu de lemn şi o litră de tămâe pe lună.”[1405]

Într-o altă carte domnească a aceluiaşi voievod, din 12 decembrie 1755, aflăm că domnitorul, răspunzând, probabil, la vreo plângere a autorităţilor târgului Chişinău, dă poruncă: “vameşul Chişinăului nici de cum, de acum înainte să nu să amestece (în activitatea cântarului din partea locului - n. n.) fiind că de la domnia, numai vama li să vinde, iară nu şi cântarul.”[1406] Din informaţiile oferite de acest document se poate distinge destul de clar că activitatea vămii de la Chişinău era reglementată direct de domn prin intermediul unor documente speciale, prin care voievodul “vindea” vama respectivă cu anumite condiţii unor persoane particulare.

Aceeaşi dispoziţie, privind neamestecul “vameşilor de Chişinău” în treburile cântarului târgului, este evidenţiată în mod special în hrisoavele lui Constantin Mihail Cehan Racoviţă

[1403] Nistor I. **Basarabia, pivotul politic al Moldovei voievodale**, în *Analele Academiei Române*. Memoriile secţiei istorice. Seria III, vol.XXVI, Bucureşti, 1944, p.242.
[1404] **Arhiva Academiei de Ştiinţe a Republicii Moldova** , F.18, R.10, D.21.
[1405] Халиппа И.Н. **Труды**, том.II, с.263.
[1406] **Ibidem**, p.268.

Voievod din 22 aprilie 1756[1407], a lui Scarlat Ghica-voievod din 14 mai 1758[1408] şi a lui Ioan Teodor Calimachi Voievod din 1 ianuarie 1759[1409].

Alte informaţii despre activitatea vămii domneşti de la Chişinău ne parvin doar pe la sfârşitul sec. al XVIII-lea când, într-o serie de acte de vânzare-cumpărare din 23 aprilie, mai, octombrie 1799, îl aflăm participând la aceste afaceri pe vameşul de Chişinău Gheorghe Ţigara[1410]. Din hrisovul de fondare a şcolii domneşti din Chişinău, din 28 mai 1803 de la Alexandru Moruzi Voievod, aflăm că Gheorghe Ţigara era negustor din Chişinău şi figura printre epitropii şcolii noi deschise în acest oraş[1411].

O altă interesantă informaţie despre activitatea vămii domneşti de la Chişinău ne parvine din 1 iulie 1811, când printr-un hrisov domnesc este reglementată activitatea vămii din partea locului, în special în ceea ce priveşte condiţiile impozitelor vamale şi a înregistrării bonurilor folosirii cailor de poştă[1412]. Faptul că activitatea vămii domneşti subordona şi controla serviciile poştale (probabil atât cele interne, cât şi cele internaţionale) ne face să presupunem că vama domnească şi serviciul poştal reprezentau o singură instituţie şi erau situate în perimetrul actualului cartier Poşta Veche a Chişinăului. Cea mai timpurie atestare documentară a poştei Chişinăului, aflată la dispoziţia noastră datează din 1763, când aceasta este menţionată de rând cu alte staţiuni de poştă din ţară enumerate în sama vistieriei Moldovei din 1763[1413], deservite de lipcani (curieri), care asigurau legătura prin staţii poştale atât cu Constantinopolul, cât şi cu alte centre din străinătate şi din ţară. La început în această calitate erau folosite unităţi speciale de tătari, iar ulterior în sec. al XVIII-lea şi din rândurile băştinaşilor. Treptat, se pare, la hotarul sec. al XVIII-lea — XIX-lea în zona vămii şi a poştei din preajma Chişinăului a apărut o mică aşezare rurală situată pe moşia banului Dimitrie Râşcanu, cu denumirea – Poşta Veche[1414]. În scurtă vreme, în raza de activitate a vămii şi a localităţii din preajmă este construită cu cheltuiala vameşilor de Chişinău o mică biserică.

Cu părere de rău, nu dispunem de alte date despre activitatea vămii domneşti de la Chişinău. Numai cercetările viitoare ar putea arăta, dacă ea a continuat să activeze şi după 1812 sau şi-a încetat existenţa. Din puţinele date aduse mai sus putem conchide că vama domnească de la Chişinău percepea taxe atât în natură cât şi în bani. Probabil, această vamă, fiind situată în ţinuturile de margine, avea statut internaţional şi controla circulaţia mărfurilor, care treceau prin târgul Chişinăului şi servea drept centru vamal pentru o zonă mai largă din spaţiul de sud-est al Ţării Moldovei. Deşi situată pe teritoriul oraşului, totuşi, vama domnească de la Chişinău nu se supunea autorităţilor locale, ci direct domnitorului, care o controla prin intermediul unor dregători, numiţi de el în acest scop, cu care împărţea veniturile.

[1407] **Ibidem**, p.265.
[1408] **Ibidem**, p.274.
[1409] **Ibidem**, p.277.
[1410] **Arhiva Naţională a Republicii Moldova**, F.220, Inv.1, D.674, 677, 681.
[1411] Eşanu Andrei. **Şcoală domnească de la Chişinău la începutul sec. al XIX-lea**, în *RIM,* 1993, nr.3, p.18-19.
[1412] **Arhiva Naţională a Republicii Moldova,** F.17, Inv.1, D.1, p.1-9.
[1413] Ghibănescu Gh. **Sămile vesteriei Moldovei din 1763,** în *Ioan Neculce* (Iaşi), 1925, fascicula 5, p.98.
[1414] Dragnev D. Denumirile suburbiilor Chişinăului, în *Calendar*, 1969, Chişinău, 1968; Dron I. **Poşta Veche***,* în *Chişinău. Enciclopedie*, Chişinău, 1997, p.383.

ANEXĂ la Partea II

Dregătorii cetăţilor şi ţinuturilor dintre Prut şi Nistru ale Ţării Moldovei

(sec. XIV- mijl. sec. XVIII)

După cum am văzut din cuprinsul părţii a II-a pe parcursul sec. XIV- mijlocul sec. XVIII-lea ţinuturile, cetăţile oraşele şi satele Ţării Moldovei aveau în fruntea lor diferiţi dregători mari şi mici. Acestea în dependenţă de administrarea ţinuturilor, de apărarea ţării, de colectarea impozitelor, efectuau judecata între părţile aflate în litigiu, diriguiau oraşele, târgurile şi satele. În virtutea faptului că sub aceste aspecte istorice, viaţa şi activitatea acestor funcţionari mai cu seamă din ţinuturile dintre Prut şi Nistru, au fost prea puţin cercetate nu erau cunoscute decât sporadic nu numai activitatea, dar şi numele concrete ale acestor dregători. În baza izvoarelor istorice a fost întocmit un repertoriu cronologic de nume ale acestor funcţionari şi pe care îl prezentăm mai jos. Cititorul poate observa cu uşurinţă că numele acestora sunt înşiruite în paralel cu cele ale domnitorilor ţării, arătându-se, totodată când şi în care ţinut, cetate, sau oraş şi-au desfăşurau activitatea, precum şi dregătoria pe care au deţinut-o cu referinţă concretă la izvoare.

La o examinare mai atentă a acestui tabel mai observăm că în urma pierderilor teritoriale a Ţării Moldovei, desfiinţarea pârcălăbiilor de Cetatea Albă, Chilia, a altor structuri politico-administrative şi militare din sud-estul statului au dus la formarea treptată a unor noi centre ţinutale şi de apărate. De exemplu, în locul pârcălăbiei de Cetatea Albă a fost înfiinţată la Ciobărciu, iar ulterior aceasta din urmă să fie strămutată la Lăpuşna.

Tabelul oferă în acelaşi timp posibilitatea de a urmări transformările interne, mai ales cele ce ţineau de politica de cadre a domnilor ţării.

În afară de dregătorii incluşi în baza studiilor din Partea a II-a a lucrării de faţă tabelul a fost completat cu numele dregătorilor de la Cetatea Albă, Chilia, Cernăuţi şi Cârligătura, dând posibilitatea cititorului să-şi facă o reprezentare mai clară despre mişcarea dregătorilor de diferit rang în ţinuturile de margine ale Ţării Moldovei în ses. al XV- mijlocul sec. al XVIII-lea.

Tabelul de mai jos reprezintă o formă substanţial revăzută şi completată faţă de cel publicat în lucrarea noastră „Moldova medievală. Structuri executive, militare şi ecleziastice”, Chişinău, 2001, p. 165-183.

Domnul ţării	Cetatea (oraşul)	Numele dregătorului	Data	Funcţia	Izvorul, alte informaţii

Laţco cc. 1365-1375 (cu sediul la Baia) şi Costea cc. 1373-1375 (cu sediul la Cetatea Albă)	Cetatea Albă	**Iacşa Litavor**	1374 iun. 9	Guvernator	Iorga N. Studii istorice asupra Chiliei şi Cetăţii Albe, Buc., 1899, p. 275
Petru Muşat cc. 1375- 1391	Cetatea Albă	**Constantin**	1386	Guvernator	Şlapac M. Cetatea Albă. Studiu de arhitect medievală militară, Chişinău, 1998, p.161.
Ştefan I, cc. 1394- 1399	Hotin	**Stephsnus (Ştefan)**	1397 febr. 3	"de Chotin" (pârcălab)	Costăchescu M. Doc. moldoven. înainte de Ştefan cel Mare, vol. II, Iaşi, 1932,p,616-617, doc. 168
Alexandru cel Bun (1399-1432)	Hotin	**Şandru**	1401 iunie 28	"de la Hotin" (pârcălab)	DRH A, vol. I, p.18-20, doc. 13.
	Ţeţina	**Hotco**	1401 iunie 28	„de la Ţeţina"	DRH A, vol. I, p.18-20, doc. 13.
	Hotin	**Horaeţ**	1403 ian. 7	"de la Hotin" (pârcălab) în sf. domnesc	DRH A, vol. I, doc.17
	Cetatea Albă	**Sbiroc**	1430 mart. 23	Pârcălab în sf. domnesc	Doc. îndoielnic; DIR A, XIV-XV, vol. I, 413
Ştefan al II-lea, (nov. 1433 aug. 1435)	Hotin	**Ian (poate Ioan)**	1433 dec. 13	„de Hotin"	Eremia I. Moldova în contextul rel. politice internaţ. 1387-1858. , Chişinău, 1992, p. 39.
Iliaş şi Ştefan al II (1435-dec.1442)	Hotin	**Ştanciul Hotnog**	1436 apr. 21 – sept. 19	"pârcălab de Hotin"	DRH A, vol. I, doc.148; Moldove în contextul relaţiilor politice, 1992, p. 51.
	Cetatea Albă	**Luţian Herman**	1438	Pârcălab	Iorga N. Studii istorice asupra Chiliei şi Cetăţii Albe, Buc., 1899, p. 275
	Hotin	**Manuel (Manoil)**	1438 iun. 20 – 1442 apr. 5	"de la Hotin" (pârcălab) în sf. domnesc	DRH A, vol. I, doc.184- 220
	Cetatea Albă	**Fedorca**	1440 nov. 10	Pârcălab în sf. domnesc	Bogdan I. Inscripţii de la Cetatea Albă, în *Analele Acad. Rom*. Ser. II, tom XXX, Buc., 1908, p. 6
Ştefan al II (a II-a domnie dec. 1442 - apr.	Cetatea Albă	**Iurghici**	1443 mart. 6 – mai 30 până la 1447?	Pârcălab în sf. domnesc	D.RH A, vol. I, doc. 225, 234, 270; Gonţa Al. Indice de nume, p.

1444)					362
	Hotin	**Manoil**	1443 mai 22-1444 febr. 28	"de la Hotin" (pârcălab) în sf. domnesc	DRH A, vol. I, doc.231; Chirtoagă I. Hotinul, în *Destin Rom*., 1995, nr. 1, p. 87
Ştefan al II (a III-a domnie iul. 1445 – iul. 1447)	Hotin	**Manoil**	1445 sept. 30 – 1447 febr. 11	"de la Hotin" (pârcălab) în sf. domnesc	DRH A, vol. I, doc.259, 272
Roman al II-lea (sept. 1 447 – 23 febr. 1448)	Hotin	**Manoil**	1448 febr.18-23	"de la Hotin" (pârcălab), "Manoil cel Mare" În sf.domnesc	DRH A, vol. I, doc.274, 275
Petru al II-lea (1448 febr. 23 – 1449 mart. 23)	Cetatea Albă	**Stanciul**	1448 oct. 5	Pârcălab în sf. domnesc	Miclescu-Prăjescu I.C. Boieri moldoveni din veacul al XV. Stanciul pârcălab de Hotin şi Stanciul Marele, în RIR, VII, 1937, fasc. III-IV, p. 358-372
Alexandrel (1449 mart. 23 – oct 12)	Cetatea Albă	**Petru**	1449 mai 26	Pârcălab în sf. domnesc	DRH A, vol. II, doc. 3
	Hotin	**Manoil**	1449 mai 26	"de Hotin" (pârcălab) în sf. domnesc	DRH A, vol. II, doc.3
Alexandrel (II-a domnie, 1452 febr. – 1454 aug. 24)	Hotin	**Manoil**	1452 aug. 12 – 1454 ian. 1	"de Hotin" (pârcălab) în sf. domnesc	534 doc.istorice din Ţ.Rom şi Moldova privitoare la leg. cu Ardealul 1346-1603, Buc., 1931, p. 494-497, doc. 481; DRH A, vol. II, doc.22-39
	Cetatea Albă	**Stanciul**	1453 ian 26	Pârcălabi în sf. domnesc	DRH A, vol. II, doc.26
Alexandrel (III-a domnie, 8 febr. 1455 – 25 mai 1455)	Hotin	**Manoil**	1455 febr. 8	"de Hotin" (pârcălab) în sf. domnesc	DRH A, vol. II, doc.45
Petru Aron (a V-a domnie25 mai 1455 – 14 apr. 1457)	Hotin	**Manoil**	1455 iun. 7-iul. 2	"de Hotin" (pârcălab) în sf. domnesc	DRH A, vol. II, doc 47, 48. Fost pârcălab – 1457 sept. 8, 1458 nov. 11(DRH A, vol. II, doc. 65, 78)

	Hotin	**Sin**	1455 aug. 29 – 1456 iun. 8	"de Hotin" (pârcălab)	DRH A, vol. II, doc.52-59
Ştefan cel Mare (12 apr. 1457-2 iul.1504)	Cetatea Albă	**Vlaicul**	1457 sept. 8 – 1463	Pârcălabi în sf. domnesc	DRH A, vol. II, doc. 65, 81, vezi în vol. Studiul «Vlaicul pârcălab»
	Hotin	**Goian**	1464 apr. 28 – 1467 ian. 1	"de Hotin", pârcălab	DRH A, vol. II, doc. 119- 144
	Chilia	**Isaia şi Bucium**	1465 ian. 26 – 1466 iul. 9	Pârcălabi în sf. domnesc	Şimanchi L. Începutul elaborării cronicii lui Ştefan cel Mare, în vol. *Profesorul Constantin Cihodaru la 75-a aniversare.* Iaşi, 1983, p. 42-43
	Chilia	**Isaia**	1465 apr. 11	Pârcălab în sf. domnesc	DRH A, vol. II, doc.128
	Chilia	**Isaia şi Buhtea**	1466 aug. 28 – 1468 sept. 24	Pârcălabi în sf. domnesc	DRHA, vol. II, doc.140-154
	Cetatea Albă	**Stanciul şi Zbierea**	1466 – 1470 mai 28	Pârcălabi în sf. domnesc	DRH A, vol. II, doc131-166
	Hotin	**Vlaicul**	1467 sept. 11 – 1469 iun. 5	"de Hotin", "costellanus"	DRH A, vol. II, doc. 148-158; Bogdan I. Doc. lui Ştefan cel Mare, vol. II, Buc., 1913,p.299
	Hotin	**Vlaicul şi Duma**	1469 oct. 20 – 1476 mai 22	Staroşti, pârcălabi	DRH A, vol. II, doc.161-206
	Chilia	**Goian şi Bâlco**	1468 oct. 2	Pârcălabi în sf. domnesc	DRH A, vol. II, doc. 155
	Chilia	**Goian şi Paşco**	1469 oct. 20 – 1470 aug. 10	Pârcălabi în sf. domnesc	DRH A, vol. II, doc.161- 169
	Orhei	**Radu Gangur**	1470 apr.1 – 1475 iun. 5	Pârcălab în sf. domnesc	DRH A, vol. II, doc. 163, 165-168, 173, 175, 177,179,182-186,189,191-193, 195, 196, 198-199,201-203.
	Cetatea Albă	**Stanciul, Zbierea şi Belco (Bâlco)**	1470 iunie 5 – iulie 18	Pârcălabi în sf. domnesc	DRH A, vol. II, doc. 167-168
	Chilia	**Neagu şi Ivaşco**	1471 aug 13 – 1478 febr. 11	Pârcălabi în sf. domnesc	DRH A, vol. II, doc.173-211

	Cetatea Albă	**Luca şi Bâlco**	1471 aug. 13 – 1474 aug. 26	Pârcălabi în sf. domnesc	DRH A, vol. II, doc. 173-198
	Cetatea Albă	**Luca şi Hărman**	1475 apr. 14 – 1476 mai 22	Pârcălabi în sf. domnesc	DRH A, vol. II, doc. 199-206
	Orhei	**Galeş**	1476 mai 22 – 1478 febr.11	Pârcălab în sf. domnesc	DRH A, vol. II, doc. 206, 211.
	Cetatea Albă	**Duma şi Hărman**	1478 febr. 11 – 1480 sept. 17	Pârcălabi în sf. domnesc	DRH A, vol. II, doc. 211-230
	Chilia	**Bora Şandru şi Maxim,**	1479 mart. 4 - mai 24	Pârcălabi în sf. domnesc	DRH A, vol. II, doc. 212-218
	Chilia	**Ivaşco şi Maxim**	1479 aug. 11	Pârcălabi în sf. domnesc	DRH A, vol. II, doc. 219
	Hotin	**Şteful**	1479 aug 11- 1486 sept. 14	Pârcălab în sf. domnesc	DRH A, vol. II, doc.220-264
	Orhei	**Radu Gangur**	1479 mart.4 – 1480 aug. 29	Pârcălab în sf. domnesc	DRH A, vol. II, doc. 212-214,217-219, 221,224,226-227.
	Chilia	**Bora Şandru şi Maxim**	1479 sept. 20	Pârcălabi în sf. domnesc	DRH A, vol. II, doc. 221
	Chilia	**Ivaşco şi Maxim**	1480 mart. 15 – 1484 mai 29	Pârcălabi în sf. domnesc	DRH A, vol. II, doc. 224- 262.
	Cetatea Albă	**Gherman şi Oană**	1481 febr. 1 – 1484 mai 29	Pârcălabi în sf. domnesc	DRH A, vol. II, doc. 233-262
	Orhei	**Vlaicu**	1481 febr.1- 1484 mai 22	Pârcălab în sf. domnesc	DRH A, vol. II, doc. 233, 235, 237, 240-247, 249-254, 257-259, 261,262.
	Orhei	**Grozea Micotici**	1486 sept. 14 – 1491 apr. 20	Pârcălab în sf. domnesc	DRH A, vol. II, doc. 263-265, vol. III, doc. 3-93.
	Hotin	**Ion şi Şteful**	1486 nov. 21- 1487 mart. 8	Pârcălabi în sf. domnesc	DRH A, vol. II, doc.265; vol. III, Doc. 3-10
	Hotin	**Şteful**	1487 oct. 7- 1491 apr. 20	Pârcălab în sf. domnesc	DRH A, vol. III, doc. 11-93
	Hotin	**Muşat (Onică)**	1491 oct. 15 – 1493 mart. 26	Pârcălab în sf. domnesc	DRH A, vol. III, doc.97-134
	Hotin	**Purice şi**	1493 oct. 26 –	Pârcălabi	DRH A, vol. III,

		Toader	1494 mart. 11	în sf. domnesc	doc.136-146
	Orhei	**Radu Gangur**	1492 mart. 30 – 1493 noiem. 4		DRH A, vol. III, doc.114-138.
	Hotin	**Toader**	1495 ian. 10 – oct. 1	Pârcălab în sf. domnesc	DRH A, vol. III, doc.152-194
	Hotin	**Duma (Brudur) şi Toader**	1496 ian. 24 – 1497 mart. 20	Pârcălabi în sf. domnesc	DRH A, vol. III, doc.197- 227; "Duma Brudur" – DRH A, vol. III, doc.230- 278
	Hotin	**Toader Isăescul şi Negrilă**	1498 sept. 24 – 1503 oct. 7	Pârcălabi în sf. domnesc	DRH A, vol. III, doc. 230- 295; DIR A, XVI,vol.1,doc.32-36; "*Dinireu Toader pârcălab Hotin*"- Bogdan I., vol. II, p. 447; după 11 aud. 1500*"Феодор Исаевич наместник хотянской",* în Исторические связи народов СССР и Румынии, том 1, Москва, 1965, с. 83-84, док. 24
	Cernăuţi	**Ioan Grumaz**	1499 iul. 12, sept. 14	staroste	Hurmuzachi E. Documente, vol. II/2, Buc. 1891, p. 714-724; Moldova în contextul relaţiilor politice, doc. 66, 67.
	Orhei	**Ivanco şi Alexa**	1499 iul. 12; sept. 14 - (1504-1517)		Moldova în contextul relaţiilor politice, p. 107-114. Bogdan I. Doc. lui Ştefan cel Mare, vol.II, Buc., 1913, p. 426-427, CDMI, vol. I, 1989, p. 350-351.
	Soroca	**Coste Posadnic**	1499 iul.12; sept.14 – 1500 mart.14	Pârcălab în sf. domnesc	Moldova în contextul relaţiilor politice, p. 114-116. DRH A, vol. III, doc. 253. Bogdan I. Doc. lui Ştefan cel Mare, vol.II, 1913, p. 427,444, 446.
	Hotin	**Udrea**	[1457-1504]	Pârcălab	DIR A, XVI, vol. 3,

					doc. 380
Bogdan al III-lea, fiul lui Ştefan cel Mare (1504 iul.2 – 1517 apr. 20)	Hotin	**Toader şi Negrilă**	1505 fept. – 1508 dec. 15	Pârcălabi în sf. domnesc	DIR A, veacul XVI, vol. I, doc. 37-77.
	Soroca	**Pârcălab ?**	1510 ian 22		Moldova în contextul relaţ. politice, p.128, 139.
	Hotin	**Dan Bolea şi (Bratul) Grincovici**	1510 febr.7 – 1513 mart. 7	Pârcălabi în sf. domnesc	Moldova în contextul relaţ. politice., p. 136; DIR A,XVI, vol. I, doc. 78-81
	Hotin	**Grincovici şi Talabă**	1515 apr.20 – 1517 ian.7	Pârcălabi în sf. domnesc	DIR A, XVI, vol. I, doc.95-104.
Ştefăniţă, fiul lui Bogdan al III-lea (1517 apr. 20 – 1527 ian. 14)	Hotin	**Grincovici şi Talabă**	1517 oct. 7 – 1523 ian. 8	Pârcălabi în sf. domnesc	DIR A, XVI, vol. I, doc. 105-191. Moldova în contextul rel. polit., doc. 83, p. 153.
	Soroca	**Ion**	1519	Pârcălab	DIR, veacul XVI, vol. I, p. 138, 146, 361-362, vol. II, p. 147-148.
	Cernăuţi	**Petrică**	1519 aug. 7 - dec.	Staroste	Moldova în contextul rel. polit., doc. 83, p. 153; Horia I. Ursu. Moldova în contextul politic european (1517-1527), Buc., 1972, p. 25
	Soroca	**Grozav**	1521 - 1523	Pârcălab	Ciurea D. Organizarea administrativă, p. 146.
	Hotin	**Grincovici şi Toader**	1523 martie 15 – 25	Pârcălabi în sf. domnesc	DIR A, XVI, I, d. 192-193.
	Hotin	**Barbovschi (Onufrie) şi Vlad**	1524 apr. 10	Pârcălabi în sf. domnesc	DIR A ,XVI, vol. I, doc. 196, p. 221-223
	Hotin	**Vlad**	1525 febr. 12	Pârcălab	DIR A, XVI, I, doc. 197-198.
	Hotin	**Talabă şi Vlad**	1525 aug.26 – sept. 9	Pârcălabi în sf. domnesc	DIR A, XVI, vol. I, doc. 199-200
	Cernăuţi	**Toma Barnovschi**	1527 mart.	Staroste	Ciobanu V. Tările române şi Polonia sec. XIV-XVI, Buc., 1985, p. 137
Petru Rareş, fiul lui Ştefan cel Mare	Hotin	**Vlad şi Mihul**	1527 mart. 3 – 1529 apr. 29	Pârcălabi în sf. domnesc	DIR A, XVI, vol. I, doc. 202-286.

(I-a domnie 1527 ian.-1538sept. 18)					
	Cioburciu	**Fătul**	1528 apr. 7	Pârcălab	DIR A, veacul XVI, vol. I, doc. 260; CDMI, vol. I, doc. 571.
	Hotin	**Ion Stîrcea**	1528 apr. 8	Pârcălab	DIR A, XVI, vol. I, doc. 259, p. 292-294.
	Hotin	**Vlad şi Toader**	1530 apr. 23 – 1537 apr. 30	Pârcălabi în sf. domnesc	DIR A , XVI, vol. I, doc. 287-352.
	Orhei	**Stepan**	1533 mart. 8	Pârcălab	DIR A, veacul XVI, vol. I, doc. 319.
	Cioburciu	**Ştefan Tomşa**	1535 mart. 22	Pârcălab	CDMI, vol. I, doc. 620; DIR A, veacul XVI, vol. I, doc. 344; MEF, vol. III, doc. 85.
Ştefan Lăcustă, fiul lui Ştefan cel Mare (1538 sept. 18 – 1540 dec.)	Hotin	**Trifan Popăscul şi Andrei Şeptelici**	1540 mart.7-noiem. 30	Pârcălabi în sf. domnesc	DIR A, XVI, vol. I, doc. 356-364; CDMI, vol. I, doc. 633, p. 258. Andrei Şeptelici - fost pârcălab1548 mai 5 (DIR A, XVI,I, doc. 521)
Petru Rareş (II-a domnie 1541 febr. 19 -1546 sept.3)	Hotin	**Nicoară Hâra**	1541 mart.11 (19) – 1542 apr. 30	Pârcălab	DIR A, XVI, vol. I , d. 370, p. 406; Stoicescu N. Dicţionarul marilor dregători, p. 310; CDMB, vol. I, p. 110; CDMI, vol.I, d. 636.
	Cernăuţi	**Avram (din Bănila, Balinovici)**	<1542 ian. 22>	Staroste	Corfus I. Doc. din arhive polone sec. XVI, doc. 41, 42, 44; Corfus I. Doc. din arhivele polone sec. XVI-XVII, doc. 4,5,17.
	Hotin	**Sturza şi Moghilă**	1542 mai 27	Pârcălabi în sf. domnesc	Doc. rom. în limba slavă din mănăstirile de la Muntele Athos. 1372-1658, Buc., 1937, p. 237-240.
	Soroca	**Toader**	1543	Pârcălab	Чиботаренко Г.Ф. Сорокская крепость-памятник старины, Кишинев, 1984, с. 30
	Orhei	**Cozma Gheanghea**	1543 mai 25	Pârcălab	DIR A, XVI, I, doc. 375, p. 409.
	Soroca	**Cazan**	1544-1546	Pârcălab în sf. domnesc	Corfus I. Doc. din arhive polone sec. XVII, doc.61, nota.

	Hotin	**Sturza şi Moghilă**	1545 sept. 17-1546 mart. 4	Pârcălabi în sf. domnesc	DIR A, XVI, vol. I, doc. 377-381
	Hotin	**Borcea şi Sturza**	1546 mart. 17-apr. 2	Pârcălabi în sf. domnesc	DIR A, XVI, vol. I, doc. 382-404.
	Hotin	**Stuza şi Moghilă**	1546 apr.4	Pârcălabi în sf. domnesc	DIR A, XVI, vol. I, doc.405-406.
	Hotin	**Borce şi Sturza**	1546 apr. 6	Pârcălabi în sf. domnesc	DIR A, XVI, vol. I, doc. 407, 409.
	Hotin	**Stuza şi Moghilă**	1546 apr. 7 - 8	Pârcălabi în sf. domnesc	DIR A, XVI, vol. I, doc. 410, 412-414.
	Hotin	**Borcea şi Sturza**	1546 apr. 12 - 20	Pârcălabi în sf. domnesc	DIR A, XVI, vol. I, doc. 416, 417,418, 420, 421, 424.
	Hotin	**Sturza**	1546 apr. 20 - 21	Pârcălab în sf domnesc	DIR A, XVI, vol. I, doc. 426, 428-430.
	Hotin	**Stuza şi Moghilă**	1546 apr. 21	Pârcălabi în sf. domnesc	DIR A, XVI, vol. I, doc. 431.
	Hotin	**Sturza**	1546 apr. 22-23	Pârcălab în sf. domnesc	DIR A, XVI, vol. I, doc. 432-433.
	Hotin	**Stuza Ioan şi Ioan Moghilă**	1546 apr. 24 – iul. 2	Pârcălabi în sf. domnesc	DIR A, XVI, vol. I, doc. 434-486.
Iliaş, fiul lui Petru Rareş (1546 sept. 3 – 1551 iun. 11)	Hotin	**Sturza Ioan şi Ioan Moghilă**	1547 apr. 1 – 1548 mai 5	Pârcălabi în sf. domnesc	DIR A, XVI, vol. I, doc. 491– 521.
	Cernăuţi	**Gavril Dragu**	1547 nov..30	Starostele	Corfus I. Doc. din arhive polone sec. XVI, Buc. 1979, doc. 70
	Soroca	**Neagoe**	1546-1551		Iorga N., Istoira românilor, vol. Vitejii, Ed. C. Rezachevici, Buc., 1998, p. 22. Fost pârcălab – 1553 iun. 22 (Pungă Gh. Ţara Moldovei în vremea lui Alexandru Lăpuşneanu, Iaşi, 1994, p. 44, 101.)
	Hotin	**Movilă şi Hârbor**	1550 mart. 12 – apr. 3	Pârcălabi în sf. domnesc	DIR A, XVI, vol. I, doc. 530-535.

	Hotin	**Hârbor şi (Cozma) Ghianghea**	1551 mart. 21	Pârcălabi în sf. domnesc	DIR A, XVI, vol. II, doc. 1, p. 1-5.
	Hotin	**…? (rupt în doc.) pârcălabi**	1551 apr. 28	Pârcălabi în sf. domnesc	DIR A, XVI, vol. II, doc. 2, p. 5-6.
	Hotin	**(Cozma) Ghianghea (Andreica) Şeptelici**	1551 mai 11	Pârcălab	Corfus I. Doc. din arhive polone, sec. XVI, p. 151-153, doc. 76; Gheorghiu A. Pârcălabii Hotinului, în *Rev. Moldovei* (Botoşani), 1927, An. VI, nr. 4-5, p. 20
Ştefan, fiul lui Petru Rareş (1551iun. 11 – 1552 sept. 1)	Hotin	**Veveriţă**	1551 <după 11 iunie >	Pârcălab	DIR A, XVI, vol. II, d. 3, p. 6.
	Hotin	**Iosip Veveriţă şi Ion Hârovici (Hîra)**	1552 mart. 28 – apr. 25	Pârcălabi în sf. domnesc	DIR A, XVI, vol. II, doc. 10-14,18, 23.
	Soroca	**Sas**	1552 apr. 3-sept.		MEF, vol. I, p. 58-59
	Hotin	**(Iosip) Veveriţă şi (Drăghici) Spancioc**	1552 apr. 28	Pârcălabi în sf. domnesc	DIR A, XVI, vol. II, doc. 24, p. 24-26.
	Hotin	**Iosip Veveriţă şi Ion Hârovici (Hîra)**	1552 apr. 29 – mai 5	Pârcălabi în sf. domnesc	DIR A, XVI, vol. II, doc. 25-27.
	Hotin	**(Iosip) Veveriţă şi (Drăghici) Spancioc**	1552 mai 14	Pârcălabi în sf. domnesc	DIR A, XVI, vol. II, doc. 30, p. 31-32.
	Hotin	**Iosip Veveriţă şi Ion Hârovici (Hîra)**	<1552 pînă la 1 sept.>	Pârcălabi în sf. domnesc	DIR A, XVI, vol. II, doc.31, p. 32-33.
Alexandru Lăpuşneanu (I-a domnie sept.1552 – noiem.1561)	Hotin	**Toader (Bolea)**	1552 sept. 5	Pârcălab în sf. domnesc	Holban Th. Documente externe (1552-1561), în *Studii. Revistă de istorie*.Tom 18, nr. 3, 1965, p. 668
	Soroca	**Negoi şi Toader Bocuta**	1552 sept. 5	Pârcălabi în sf. domnesc	Holban Th. Documente externe (1552-1561), în *Studii. Revistă de istorie*.Tom 18, nr. 3, 1965, p. 668. Toader

					Bocutca - fost pârcălab –1554
	Hotin	**Ion Hîra**	<1553> apr. 11	Pârcălabi	Corfus I. Doc. din arhivele polone. Sec. XVI, doc. 83, p. 162-166.
	Hotin	**Luca Popovici şi Ion Hîra**	1553 iunie 22	Pârcălabi în sf. domnesc	Corfus I. Doc. din arhivele polone. Sec. XVI, doc.84, p. 166-178.
	Cernăuţi	**Barnovschi**	1553 iunie 22 – 1561 iunie 2	Staroste	Corfus I. Doc. din arhivele polone. Sec. XVI, doc.84, p. 166-178; Holban Th. Documente externe (1552-1561), în *Studii. Revistă de istorie*.Tom 18, nr. 3, 1965, p.674.
	Hotin	**Ion Hîra**	1553 iulie 29	Pârcălab	Corfus I. Doc. din arhivele polone. Sec. XVI, doc.85, p. 178-182.
	Hotin	**“ ... vici” (rupt doc., posibil Hîrovici) şi Ioan Neagoe**	1553 sep.21-1555 mai 12	Pârcălabi în sf. domnesc	DIRA, XVI, vol. II, doc. 38-83.
	Cernăuţi	**Barnovschie**	1553 oct. 30	Starosta	Ghibănescu Gh. Surete şi izvoade, vol. XIX, p. 62
	Soroca	**Cazan**	după 1553-1554 iun. 22	Pârcălab	Ghibănescu Gh. Surete şi izvoare, vol. IX, p. 31-34
	Soroca	**Necolae (Nicoară, Nicul)**	1554 dec. 16 – 1555 ian.-febr. 3 <1555 iul 3>.	Pârcălab, staroste	Corfus I. Doc. din arhive polone sec. XVI-XVII, doc. 14, p. 15. ***Micul*** **(**ПСРЛ,том XX, Вторая половинаю Львовская летопись, ч.2, Спб.,1914, с. 554,556).
	Soroca	**Hristea**	1555 apr. 9	Pârcălab	CDMI, vol. I, doc. 807
	Hotin	**Neagoe şi Ion Hîra**	1555 mart. 23	Pârcălabi	Pungă Al. Ţara Moldovei în timpul lui Alexandru Lăpuşneanu, Iaşi, 1994, p. 306
	Soroca	Ioan	<1555 dec.>	Pârcălab	Corfus I. Doc. din arhive polone sec. XVI-XVII, doc.17, p. 33-38

	Hotin	**(Ioan) Neagoe şi Văscan Movilă**	1558 mart.15 – 1560 aug. 20	Pârcălabi în sf. domnesc	DIRA, XVI, vol. II, doc. 93 - 149.
	Hotin	**Ivan**	1559	„voit”	Исторические связи народов СССР и Румынии, том 1, Москва, 1965, с. 125-126.
Despot vodă (Heraclidul) (18 nov. 1561- 6 nov. 1563)	Hotin	**Avram (Banilovici) şi (Văscan) Moghilă**	1563 ian. 14	pârcălabi	Călători străini despre Ţările Române, vol. II, p. 215.
	Hotin	**Avram (Banilovici) şi Mătiaş Stîrcea**	1563 mai 14 – iun. 17	Pârcălabi în sf. domnesc	DIRA, XVI, vol. II, doc. 159-163; Corfus I. Doc. din arhive polone sec. XVI, doc. 114, p. 211-220.
	Hotin	**Piasotski**	1563	Pârcălab	Şincai Gh. Cronica Românilor, vol. II, p. 335; Gheorghiu A.I. Pârcălabii Hotinului, în *Revista Moldovei,* Botoşani, 1927, an. VI, nr. 4-5, p. 21.
Alexandru Lăpuşneanu (a II-a domnie - martie 1564- martie 1568)	Orhei	**Ioan Bainschi**	1566 aug. 20	Pârcălab	Paradais C. Comori ale spiritualităţii româneşti la Putna, Iaşi, 1988, p. 559-560.
Bogdan Lăpuşneanu, fiul lui Alexandru Lăpuşneanu (mart. 1568 – febr. 1572)	Hotin	**Sava şi Turcea**	1569 ian. 30 – 1569 mai 15	Pârcălabi în sf. domnesc	CDMB, Supl. I, p. 70; DIR A, XVI, vol. II, doc. 191-203.
	Hotin	**Gavriil şi Turcea**	1569 mai 20 -	Pârcălabi în sf. domnesc	DIRA, XVI, vol. II, doc. 204, p. 193-194.
	Hotin	**Sava (Capotă) şi Turcea**	1569 mai 24 – 1570 iun. 27	Pârcălabi în sf. domnesc	DIRA, XVI, vol. II, doc. 205, 210—243.
	Cernăuţi	**Albuţă**	1570 iun.5	Staroste	Codrescu Th.Uricariul, vol. II, p. 256-257
	Hotin	**Sava (Capotă) şi Dinga**	1570 iun. 30 – iul. 25	Pârcălabi în sf. domnesc	DIRA XVI,vol. II,doc. 244,246.
Ioan Vodă cel Viteaz (febr. 1572- iunie 13 1574)	Orhei	**Cârstea şi Danciul**	1572 mart. 12 – 1573 mai 10	Pârcălabi în sf. domnesc	Sava A. Doc. Orhei, doc. 16., CDMB, vol I, doc. 124. DIR A, veacul XVI,

					vol. III, doc. 31.
	Hotin	**Cozma Murgul şi Lupe Hurul**	1572 dec. 13-28	Pârcălabi în sf. domnesc	DIR A, XVI, vol. III, doc. 17-19.
	Hotin	**Ioan Caraghiuzel şi Lupe Huru**	1573 febr. 17-mai 10	Pârcălabi în sf. domnesc	CDMB, Supl. I, p. 71? ; DIRA, XVI, vol. III, doc. 22- 31.
	Soroca	**Simion**	1572-1574	Pârcălab	CDMB, vol. I, p. 249. Eşanu A. Eşanu V., Moldova medievală, p. 89.
	Hotin	**Lupe Huru**	1574 mart. 12 – mai 13	Pârcălab în sf. domnesc	DIRA, XVI, vol. III, doc. 39-45; Stoicescu N. Dicţionarul marilor dregători, p. 312.Lupu Huru - Fost pârcălab la 21 mai 1575 (DIR A, veacul XVI, vol. III, doc. 68, p. 52-53).
	Orhei	**Danciul şi Ieremia**	1574 mart. 12 – mai 10	Pârcălabi în sf. domnesc	CDMB, Supliment, vol. I, p. 72 DIR A, veacul XVI, vol. III, doc. 45.
	Hotin	**Ieremia**	1574 iunie 10	Pârcălab	Grigore Ureche. Letopiseţul Ţării Moldovei, Buc., 1955, p. 189.
Petru Şchiopul (I- a domniei, iunie 1574 – 23 noiem. 1577)	Hotin	**Pârcălab**	1574		Călători străini despre Ţările Române, Vol.II, p. 545.,
	Orhei	**Condrea Bucium**	1574 iun. 25 - 1576 apr. 17	Pârcălab în sf. domnesc	Ghibănescu Gh. Divanele domneşti din sec. XVI, în *Ioan Neculce,* 1928, fasc. 7, p. 28
	Hotin	**Cărstea şi Andronic**	1575 mart.5 – mai 2	Pârcălabi în sf. domnesc	DIRA, XVI, vol. III, doc. 60-65.
	Orhei	**Negrilă**	1575 mart. 5 – mai 2	Pârcălab în sf. domnesc	DIR A, veacul XVI, vol III, doc. 60-63,65. CDMB, Supliment I, p. 73.
	Hotin	**Gavril şi Andronachi**	1575 iul. 16 – 1577 nov. 18	Pârcălabi în sf. domnesc	DIRA, XVI, vol. III, doc. 75-100, CDMB, Supl. I, p. 73.
	Orhei	**Condrea Bucium şi Zbierea**	1575 sept. 15	Pârcălabi în sf. domnesc	DIRA, XVI, vol. III, doc.75, 78.

	Orhei	**Condrea Bucium**	1576 apr. 17-nov.8	Pârcălabi în sf. domnesc	DIRA, XVI, vol. III, doc.84.
	Cernăuţi	**Bilăe**	1576	Staroste	Ghibănescu Gh. Surete şi izvoade, vol. 19, p. 123, doc. 5.
	Orhei	**Condrea Bucium şi Cămărzan**	1576 noiem.8-1577 noiem. 18	Pârcălabi în sf. domnesc	DIRA, XVI, vol. III, doc.94. CDMB, Supliment, vol. I, p. 73.
Petru Şchiopul (II-a domniei 1 ian 157 8- 21 noiem. 1579)	Orhei	**Condrea Bucium**	1578 febr. 22	Pârcălab în sf. domnesc	DIRA, XVI, vol. III, doc.117
	Hotin	**Gavril şi Andronic**	1578 febr. 22	Pârcălabi în sf. domnesc	DIRA, XVI, vol. III, doc. 117.
	Hotin	**Vartic şi Gheorghie**	1578 apr. 18	Pârcălabi în sf. domnesc	DIRA, XVI, vol. III, doc. 122.
	Hotin	**Gheorghie şi Andronic**	1578 iul. 4	Pârcălabi în sf. domnesc	DIRA, XVI, vol. III, doc. 127.
	Hotin	**Iuraşco Varticovici şi Vartic**	1579 apr. 2 - apr. 26	Pârcălabi în sf. domnesc	DIR A, XVI, vol. III, doc. 135 – 140.
	Hotin	**Vartic şi Ion**	1579 mai 28 – nov.12	Pârcălabi în sf. domnesc	DIR A, XVI, vol. III, doc. 142- 153; CDMB, Supl. I, p. 74.
Iancu Sasul (21 noiem. 1579 - 2 sept. 1582)	Orhei	**Pantea**	ante 1580	Şoltuz	Iorga N. Studii şi documente, col V, partea I, p. 74
	Soroca	**Toderaşco Varticovici**	1580	Pârcălab	Iorga N. Neamul românesc în Basarabia, vol. I, Buc., 1995, p. 196.
	Hotin	**Toader şi Gheorghie**	1580 mart. 20 – 1581 iun. 28	Pârcălabi în sf. domnesc	DIR A, XVI, vol. III, doc. 168-217.
	Hotin	**Toader**	1581 iul. 30	Pârcălab În sf. domnesc	DIR A, XVI, vol. III, doc. 222.
	Lăpuşna	**(Alexa) Bodei**	1581 aug. 16	Mare vătaf	DIRA, XVI, vol. III, doc.223
	Hotin	**Toader şi Petrea Solacu**	1581 aug. 21-1582 mart. 8	Pârcălabi în sf. domnesc	DIR A, XVI, vol. III, doc. 224-239
Petru Şchiopul (III-a domniei 2 sept.1582 – 19	Hotin	**Gavril şi Gavrilaş**	1583 ian. 6	Pârcălabi în sf. domnesc	DIR A, XVI, vol. III, doc. 255.

aug. 1591)					
	Orhei	**Popăscul şi Paţea**	1583 mart. 14	Pârcălabi în sf. domnesc	DIRA, XVI, vol. III, doc.259.
	Hotin	**Nicolae şi Gavrilaş**	1583 mart. 14 – mai 15	Pârcălabi în sf. domnesc	DIR A, XVI, vol. III, doc. 259-270
	Orhei	**Popăscul şi Ionaşco Nădăbaico**	1583 mart. 29- mai 10	Pârcălabi în sf. domnesc	DIRA, XVI, vol. III, doc.262,264-266,269.
	Hotin	**Gavril şi Gavrilaş**	1583 aug. 6	Pârcălabi în sf. domnesc	DIR A, XVI, vol. III, doc. 278
	Orhei	**Stahor Durac şi Danciul**	1584 ian.14 – apr.8	Pârcălabi în sf. domnesc	DIRA, XVI, vol. III, doc. 292,293, 298.Danciul – fost pârcălab, 1588
	Hotin	**Andrei (Corcodel) şi Gavril**	1584 ian. 14 – mart. 20	Pârcălabi în sf. domnesc	DIR A, XVI, vol. III, doc. 292-293
	Hotin	**Andrei (Corcodel) şi Iuraşco**	1584 mart. 20 – 1585 apr. 8	Pârcălabi în sf. domnesc	DIR A, XVI, vol. III, doc. 294-335.
	Hotin	**Bucium**	1585 sept. 1- 3	Pârcălab în sf. domnesc	DIR A, XVI, vol. III, doc. 349-350
	Hotin	**Bucium şi Gheorghie**	1585 sept 15 – 1586 sept. 7	Pârcălabi în sf. domnesc	DIR A, XVI, vol. III, doc. 352-391, 403,405
	Cernăuţi	**Gavriil**	1586 febr. 20	Staroste	DIR, XVI, vol. III, p. 301-2, doc. 369
	Orhei	**Simion (Movilă) şi Pană**	1586 mai 22-23	Pârcălabi în sf. domnesc	DIR A, XVI, vol. III, doc.391.
	Hotin	**Gheorghie şi Cucor (Coaoară Grigore)**	1587 ian. 3	Pârcălabi în sf. domnesc	DIR A. XVI, vol. III, doc. 407
	Soroca	**Pârvul**	1587 ian. 8 – mai 8	Pârcălab	Ureche G. Letopiseţul Ţării Moldovei, Buc., 1955, p.203.
	Hotin	**Cocoară şi Bîrlădeanu (Zaharia)**	1587 mart. 7	Pârcălabi în sf. domnesc	DIR A, XVI, vol. III, doc. 416
	Hotin	**Gheorghie şi Cocorea**	1587 apr. 8 – 1588 aug. 20	Pârcălabi în sf. domnesc	DIR A, XVI, vol. III, doc,. 424- 490
	Lăpuşna	**Bartolomeo Bruti**	1587sept. 5 – 1588 ian. 14	Căpitan	Hurmuzaki E. Documente, vol. III, Supliment I, p. 95-

					97;Stoicescu N. Dicţionarul marilor dregători, p. 295-296, Hasdeu B.P. Istoria toleranţei religioase în România, p. 40-42.
	Hotin	**Ghiorghie şi Frîncescul**	1588 sept. 2	Pârcălabi în sf. domnesc	DIR A, XVI, vol. III, doc. 494.
	Hotin	**Cocorea şi Gheorghie**	1588 nom.15 – 1589 apr. 25	Pârcălabi în sf. domnesc	DIR A, XVI, vol. III, doc. 498, 501, 509.
	Hotin	**Zota (Ţigara) şi Gheorghie**	1589 apr. 24 – aug. 24	Pârcălabi în sf. domnesc	DIR A, XVI, vol. III, doc. 508, 512-532.
	Orhei	**Stahor Durac şi Ştefan Capotici**	1589 apr. 25 – iun. 25	Pârcălabi în sf. domnesc	DIR A, XVI, vol. III, doc.509, 524
	Ciobărciu	**"Pârcălabului" ?**	1589 iun. 13		DIR A, XVI, vol. III, doc.518.
	Hotin	**Cocorea şi Bîrlădeanu**	1590 ian. 28	Pârcălabi în sf. domnesc	DIR A, XVI, vol. III, doc. 545
	Hotin	**Nicula şi Gavrilaş**	1590 mart. 2 – mai 21	Pârcălabi în sf. domnesc	DIR A, XVI, vol. III, doc. 547,553, 557
	Hotin	**Bîrlădeanu**	1590 mai 24	Pârcălab	DIR A, veacul XVI, vol.3, doc. 557, p. 458.
	Cernăuţi	**Sidor**	1591 febr. 26	Staroste	DIR A, XVI, vol. 4, p. 6-7, doc. 6
	Soroca	**"Pârcălabului" ?**	1591 mai 12		Исторические связи народов СССР и Румынии, том 1, Москва, 1965, док.65.
	Hotin	**Gheorghie şi Zota**	1591 mart. 16	Pârcălabi în sf. domnesc	DIR A, XVI, vol. IV, doc. 12.
	Hotin	**Gavrilaş şi Gheorghie**	1591 apr. 25	Pârcălabi în sf. domnesc	DIR A, XVI, vol. IV, doc. 18, 20.
	Hotin	**Gheorghie şi Durac (Stahor)**	1591 iun. 16	Pârcălabi în sf. domnesc	DIR A, XVI, vol IV, doc. 30.
Aron Tiranul (I-a domnie sept.1591 – iun.1592)	Orhei	**Milea**	ante 1591-1593	Şoltuz	MEF, vol. I, doc. 153.
	Hotin	**Molodeţ şi Jora**	1591 dec. 25 – 1592 mai 3	Pârcălabi în sf. domnesc	DIR A, XVI, vol. IV, doc. 44, 65.

	Ciobărciu	**"Pârcălabilor şi hotnoghilor"?**	1592 ian 3		DIR A, veacul XVI, vol.IV, doc.46.
	Lăpuşna	**Marco Rango**	1592 mart. 1	Hotnog	CDMI, vol. I, doc. 1468.
Aron Tiranul (II-a domnie 14 oct. 1592 – 24 apr. 1595)	Hotin	**Danciul**	1593 mart. 16 – apr. 20	Pârcălab în sf. domnesc	DIRA, XVI, vol. IV, doc. 90-98.
	Lăpuşna	**Mirea Jora**	1593 iunie 24	Pârcălab	DIR A, veacul XVI, vol. 4, p. 88-89, doc. 112.
	Hotin	**Oprea**	1593 dec. 7	Pârcălab în sf. domnesc	Corfus I. Doc. din arhiv. Polone, XVI, doc. 196
	Soroca	**Druţul**	1593 dec. 7	Pârcălab	Corfus I. Doc. din arhiv. Polone, sec. XVI, doc.196.
	Hotin	**Ion şi Oprea**	1594 mart. 28	Pârcălabi în sf. domnesc	DIR A, XVI, vol. IV, doc. 127-128.
	Hotin	**Rizan**	1594 dec. 18	Pârcălab În sf.domnesc	DIR A, XVI, vol. IV, doc. 143; MEF, vol. II, doc. 120, p. 364-366.
Ieremia Movilă (25 aug. 1595-27 mai 1600)	Lăpuşna	**Mihalcea şi Constantin**	1595 – 1600 cc.	Mari vătafi	Sava A. Doc. Lăpuşna, doc. 15.
	Lăpuşna	**Şoltuzului cu 12 pârgari ?**	1595 – 1600 cc.		Sava A. Doc. Lăpuşna, doc.15.
	Lăpuşna	**Toader Cehan**	1595 – 1600 cc.	Pârcălab	Sava A. Doc. Lăpuşna, doc.15
	Orhei	**Ştefan Răzvan**	1595 apr. 24	Hatman	Ghibănescu Gh. Divanurile domneşti sec. XVI, în *Ioan Neculce* (Iaşi),1928, fasc. 7, p.34-35.
	Hotin	**Gheorghie (Lozenschi)**	1596 ian. 22 – 1600 apr. 8	Pârcălab în sf. domnesc	Suceava. File de istorie. Doc., vol I, Buc. 1989, doc. 81-83; CDMB, Supl. I, p. 83, 84-85; DIR A, XVI, vol. IV, doc. 211-349
	Orhei	**Costea Băcioc şi Oprea**	1598 febr. 20	Pârcălabi în sf. domnesc	DIR A, XVI, 4, doc. 249, p. 189-191.

	Cernăuţi	**Oriş Vasile**	1598 mart. 15	Staroste	Исторические связи народов СССР с Рум. Том. 1, М, 1965, с.234-5, док. 77, p. 338
	Cernăuţi	**Cracalie**	1599 febr. 8	Staroste	CDMB. Supl.I, p. 86
	Cernăuţi	**Onciul**	1599 febr. 8	Şoltuz	CDMB. Supl.I, p. 86
	Orhei	**Petrea Trufaşul**	1599 iulie 25	Căpitan	MEF, vol. I, doc. 70.
	Soroca	**Ciomârtan**	1599 iunie 13	Marele vătaf	Ciurea D. Organizarea administrativă , în *AIIAI,* Vol. II, 1965, p. 166-167
	Soroca	**Gheorghe Albotă şi Mănăilă**	1599 mart. 25 – 1600 mart. 25	Pârcălabi	Ghibănescu Gh. Surete şi izvoade, vol. 9, p. 88-89.
	Soroca	**Voico**	1599 noiem. 20 – 1604 febr.5	Pârcălab	CDMI, vol. I, 253. MEF, vol. III, doc. 6.
	Cernăuţi	**Constantin Turcul**	II-a jum sec. XVI	Staroste	534 doc.ist slavo-rom.,Buc., 1931, p. 547, doc. 530-
Ieremia Movilă (II-a domnie sept.1600 - 30 iun.1606)	Orhei	**Gheorghe Balş**	1600 dec. 12 – 1602 mai 24	Pârcălab	CDMB, Supliment, vol. I, p. 90. DIR. A. veacul XVII, vol. I, p. 46-47 Fost pârcălab – 1609 ian. 23-oct. 25
	Hotin	**Gheorghie (Lozenschi)**	1601 iun. 4 – 1606 iun. 22	Pârcălab în sf. domnesc	MEF, I, doc. 72; DIR A, XVII, vol. I, doc. 17-346; vol II, 1-50.
	Hotin	**Dumitru**	1603 mai 21	Şoltuz	Codreşcu Th. Uricariul, vol. 1, p. 157-158.
	Orhei	**Pătraşco Ciogolea**	1603 iun. 2-4	Pârcălab	DIR A. , veacul XVII, vol. I, doc. 146,147,149.
	Soroca	**Mănăilă şi Voicul (Voico)**	1604 apr. 1-1605 apr. 15	Pârcălabi	DIR A, veacul XVII, vol I, doc. 196. MEF, vol. III, doc.7.
	Soroca	**Şoltuz ?**	1604 apr.1		MEF, vol. III, doc.7.
	Soroca	**Mănăilă şi Toader Pilipovschi**	1605 apr. 7	Pârcălabi	MEF, vol. II, doc.89.
	Soroca	**Toader**	1605 apr.7	Şoltuz	MEF, vol. II, doc.89.
	Cernăuţi	**Ghiorghi**	<1604-1605>	Staroste	DIR A, XVII, vol.I, p. 130-132, doc. 189

	Soroca	**Voico**	Ante 1606 ian. 12	Pârcălab	DIR A, XVII, vol.II, doc. 2.
	Cernăuţi	**Leanţă**	1606 mart. 7	Staroste	DIR A, XVII, vol. II, p. 10, doc. 11
	Cernăuţi	**Bobric**	1606 mart. 7	Mare vătaf	DIR A, XVII, vol. II, p. 10, doc. 11
	Soroca	**Dumitru Băsescul**	Între< 1606 – 1611 noiem. 22>	Pârcălab	Fost pârcălab – 1611 nov. 22
Simion Movilă (30 iun.1606 – 14 sept. 1607)	Soroca	**Ciolhanschi (Vasile)**	1606 iul. 1	Pârcălab	Caproşu I. Structuri fiscale şi administrative într-un catastif moldovenesc de visterie din 1606, în *AII*, 1993, vol. XXX. P. 260.
	Hotin	**Gheorghie (Lozenschi)**	1606 sept. 22 – 1607 iul. 17	Pârcălab în sf. domnesc	DIR A, XVII, vol.II, doc. 52-81; 148
	Hotin	**Ion**	1607 mart 10	Pârcălab în sf. domnesc	DIR A, XVII, vol. II, doc. 110
	Orhei	**Nicoară Donici**	1607 apr. 15 – sept. 23	Pârcălab	DIR A, XVII, vol. II, doc. 115, 157.Boga L.T.Doc. bas, XIV, Ch., 1931, p. 3, doc. I. Sava A. Doc. Orhei, p. 38-39.
Constantin Movilă (7 dec. 1607 – 18 dec. 1611)	Hotin	**Gheorghie (Lozenschi)**	1607 dec. 12 – 1610 dec. 21	Pârcălab În sf. domnesc	CDMB, Supl.I, p. 107; MEF, I, doc 99; DIR A, XVII, vol. II, doc. 255-450
	Orhei	**Pântea**	1608	Şoltuz	DIR A, XVII, vol. II, p. 139.
	Orhei	**Pavel**	1608 iul 2 – 1610 mai 10	Pârcălab	DIR A, XVII, vol. II, doc. 215, 259, 297. Sava A. Doc. Orhei, p. XXXVI**.**Fost pârcălab – 1620 nov. 15-1621apr.5
	Cernăuţi	**Staroste ?**	**1606 ian. 9**		DIR A, XVII, vol. II, p. 188-9, doc. 251
	Cernăuţi	**Podolean**	1609	Mare vătaf	Gonţa AL. Indice de nume, p. 89
	Lăpuşna	**Ioan Blehan**	1609 oct 5	Şoltuz	DIR A, XVII, vol. II, doc.333.
	Cernăuţi	**Dobruş**	1610	Şoltuz	Iorga N. Neamul rom. În Bas. Vol. I, p. 202
	Orhei	**Postolache**	1610 dec.7	Pârcălab	DIR A, XVII, vol. IV, doc.358. DIR A, XVII, vol. II, p. 347,.doc îndoielnic.

	Hotin	**Mihalcea şi Barbă Albă**	<1611>	Pârcălabi	Foşti pârcălabi - 1614, 1617 (MEF, vol. I, doc. 126, 142.
	Lăpuşna	**"Mari vătaji … şi şoltuzul cu 12 pârgari" ?**	1611 mart. 12		Ghibănescu Gh. Surete şi izvoade, vol. V, p. 141-144.
	Cernăuţi	**Onciul Iuraşcovici**	1611 apr. 1	Staroste	DIR A, XVII, vol. III, p. 15-16, doc. 24
	Soroca	**Dumitru Sculeş**	Ante 1611 nov. 22	Pârcălab	Ghibănescu Gh. Surete şi izvoade, XXI, p. 186, nr. 114.; Szekely M.M. Sfetnicii lui Petru Rareş, Iaşi, 2003, p. 92.
Ştefan al II-lea Tomşa (dec. 1611 – 20 nov. 1615)	Hotin	**Dumitru Goia şi Eremia**	1612 oct. 8 – 1613 mart. 30	Pârcălabi În sf. domnesc (1613 mart. 30)	Moldova în contextul relaţ. politice, doc. 112, p. 203; CDMB, Supl. I, p. 297; DIR A, XVII, vol. III, doc. 166, 167, 193, 200, 203, 229.
	Cernăuţi	**Gavrilaş (Matiaş) şi Petrea Scaraoţchi**	1613 mart. 31 – 1615 ian. 18	Staroşti	DIR A, XVII, vol. III, p. 132, doc. 205; Surete şi izvoade, vol. 5, p. 184/4., 184/5; Doc. pr. la ist. or. Iaşi, vol. I, p. 141, doc. 101
	Hotin	**Dumitri Goia**	1613 nov. 5	Pârcălab	DIR A, XVII, vol. 3, doc. 229.
	Hotin	**Dumitru Goia şi Mihalcea**	1614 febr. 9-mart. 7	Pârcălabi	DIR A, XVII, vol. III, doc. 249; MEF, I, doc. 126
	Hotin	**Dumitru Goia**	1614 mart. 26-29	Pârcălabi	DIR A, XVII, vol. III, doc. 255,256.
	Hotin	**Şinţa şi Todica**	1614 oct. 18 – 1615 apr. 6	Pârcălabi în sf. domnesc	DIR A, XVII, vol. III, doc. 275, 303, 311; *Sienna pârcălab Hotin* - Corfus I. Doc. din arhive polone sec. XVI-XVII, doc. 97, p. 202-204. Fost pârcălab – 1638 sept. 1 (DRH A, XXIV, doc. 465).
	Hotin	**Todica şi Petrea**	1615 mai 12 – nov. 12	Pârcălabi în sf. domnesc	DIR A; XVII, vol. III, doc. 317; Călători străini despre ţările rom, vol. 4,, Buc. 1972, p. 392-393
	Cernăuţi	**Miron Barnovschi**	1616 iul. 15	Staroste	MEF, vol. I, p. 295, doc. 132

Radu Mihnea (I-a domnie 1616 iul. 24 – 1619 febr.9)	Hotin	**Iochim şi Ionaşco (Peaicul)**	1616 oct.12 – 1617 apr. 20	Pârcălabi în sf. domnesc	MEF, I, doc. 2134; DIR A, XVII, vol. IV, doc. 89, 129, 144-185; Ionaşco Peaicul – fost pârcălab (Ghibănescu Gh.Surete şi izvoade, vol. 9, p. 100).
	Cernăuţi	**Onciul Iurăşcovici**	1616 aug. 15	Staroste	Ghibănescu Gh.Surete şi izvoade, vol. 14, p. 2
	Soroca	**Huzeiu**	ante 1616 dec. 5	Şoltuz	DIR A, XVII, vol. IV, doc.95.
	Soroca	**Toderaşco**	1616 dec. 5	Pârcălab	DIR A, XVII, vol. IV, doc.95.
	Soroca	**Iane**	1616 dec. 5	Pârcălab	DIR A, XVII, vol. IV, doc.95.
	Soroca	**Dumitru**	1616 dec. 5	Şoltuz	DIR A, XVII, vol. IV, doc.95.
	Hotin	**Nicula şi Constantin Roşca**	[1617 apr. 20] – 1618 mai 15	Pârcălabi în sf. domnesc	DIR A, XVII, vol. IV, doc. 186-198, 284-321; MEF, I, doc. 142, 148. Ghibănescu Gh.Surete şi izvoade, vol. 5, p. 252.
	Cernăuţi	**Miron Barnovschi**	1617 mai 28	Staroste	Doc. Pr. La ist. or. Iaşi, vol.I, p. 160, doc. 117
	Orhei	**Aslan şi Ionaşco (Mihăilescu)**	1617 iul. 18 – oct. 24	Pârcălabi	DIR A, veacul XVII, vol. IV, p. 195-196. MEF, vol. I, doc. 135.
	Soroca	**Felea Văscan**	1617 aug. 3	Pârcălab	DIR A, XVII, vol. IV, doc.3, doc îndoielnic
	Orhei	**Iachim şi Gura**	1617 aug. 3	Pârcălabi în sf. domnesc	DIR A, XVII, vol. IV, p. 522, doc. îndoielnic
	Orhei	**Tudoran**	1617 iul. 25	Şoltuz	Sava A. Documente Orhei, p.56.
	Orhei	**Şoltuz ?**	1617 aug 15		DIR A, XVII, vol. IV, doc. 245
	Hotin	**Iusîp**	1617 dec. 25	Şoltuz	MEF, Vol. I, doc. 146
	Cernăuţi	**Alexa Musteaţă şi Onciul Iurăşco**	1618 febr. 18 – oct. 10	Staroşti	DIR A, XVII, vol. 4, p. 230-1, doc. 292
	Soroca	**Ionaşco Huhulea**	Ante 1618 mai 5	Pârcălab	DRH A, vol XIX, doc. 219, DIR A, veacul XVII, vol IV, doc. 274.
	Hotin	**Nicula şi Tudor**	1618 dec. 17	Pârcălabi în sf. domnesc	DIR A, XVII, vol. IV, doc. 370
Gaspar Graţiani (1619 febr. 9–	Hotin	**Bolea**	[1619 apr. 11-1620 sept.]	Pârcălab în sf.	DIR A, XVII, vol. IV, doc. 393

1620 sept. 10)				domnesc	
	Hotin	**Tudor**	1619 apr. 13	Pârcălab	DIR A, XVII, vol. IV, doc. 399
	Hotin	**Constantin Roşca**	1620 apr. 3	Pârcălab	DIR A, XVII, vol. IV, doc.569.
	Hotin	**Amandi (Annibale Amatti) şi Constantin Roşca**	1620 apr. 12 – 20	Pârcălabi în sf. domnesc	DIR A, XVII, vol. IV, doc.573-582; Gonţa Al. Leg. econom dinte Mold. şi Transil. sec. XIII-XVII, p. 181.
	Hotin	**Amatti**	1620 sept. 10 (19)	Pârcălab	Floareş Dan. Domnia lui Gaspar Graţiani, în *Ioan Neculce*, II-III, Iaşi, 1996-1997, p. 32.
	Orhei	**Stecioc şi Mereuţă**	1620 sept. 9	Pârcălabi	Corfus I. Doc. din arhive polone sec. XVI-XVII, doc. 119, p. 251
Alexandru Iliaş (1620 sept.10 – 1621 oct)	Hotin	**Mirom Barnovschi şi Luchian**	Între < 1620 sept. 1-1621 aug. 31>	Pârcălabi în sf. domnesc	DIR A, XVII, vol. IV, doc. 627; CDMB Supl. I, p. 144, Boga L.T. Doc. Bas. VII, Chiş., 1929, doc.VIII, p.12.
	Orhei	**"Pârcălabi"?**	1620 sept. 15		Corfus I. Doc. din arhive polone sec.XVII,doc.47
	Orhei	**Petria Trufaş**	1620 nov. 15	Căpitan	DIR A, XVII, vol. 4, doc. 640, p. 504-5.
	Hotin	**Barnovschi**	1621 ian 11	Pârcălab	CDMB, Supl. I, p. 144.
	Soroca	**Teodor şi Mihail**	1621 febr. 4 – 1622 apr. 13	Pârcălabi	Corfus I. Doc. din arhive polone sec.XVII, doc.49, 50. Fost pârcălab- 1622 apr.13
	Hotin	**Miron Barnovschi şi Gorgan**	1621 mart. 10	Pârcălabi în sf. domnesc	DIRA,XVII, vol. V, doc. 19
	Hotin	**Miron Barnovschi şi Luchian**	1621 mart. 13	Pârcălabi în sf. domnesc	DIR A, XVII, vol. V, doc. 20-23
	Hotin	**Gorgan şi Miron Barnovschi**	1621 mart. 20 –30	Pârcălabi în sf. domnesc	Doc. din Basarabia, Chişinău, 1928, p. 120, doc. LXVIII,; DIR A XVII, vol. 5, doc. 26, 29, 30, 32, 33, 35.
	Orhei	**Pavel Ureche**	1621	Pârcălab	DIR A, XVII, vol.5, p. 42
	Hotin	**Apostol**	1621 apr. 13	Pârcălab	DIR A,veac. XVII, vol. V, doc. 52, p. 46-47.

	Hotin	**Miron Barnovschi**	1621 iun. 15	Pârcălab	DIR A, veac. XVII, vol. V, doc. 68, p. 57.
Ştefan al II-lea Tomşa a doua domnie (1621oct. 17 – 1623 aug.4)	Hotin	**Ignat Ciogolea şi Alexa Musteţă**	1622 mart. – sept. 5	Pârcălabi în sf. domnesc	DIR A, XVII, vol. V, doc.148-, 159, 170, 172, 186, 228-231
	Hotin	**Iuraşco Dracea**	1622 oct. 26	Pârcălab	DIR A, XVII, vol. V, doc. 235
	Hotin	**Paraschiv**	1622 dec. 20	Hotnog	DIR A, XVII, vol. V, pag. 175, 241
	Hotin	**Drăgan Tăutul şi Iuraşco Dracea**	1623 febr. 14 – mart. 2	Pârcălabi în sf. domnesc	DIR A, XVII, vol. V, doc. 255-257,
	Hotin	**Mihail Tăutul şi Iuraşco Dracea**	1623 mart. 5 - iun. 25	Pârcălabi în sf. domnesc	DIR A, XVII, vol. V, doc 263, 279, 280, 282; CDMB, Supl. I, p. 148; Ghibănescu Gh. Surete şi izvoade, vol. 5, p. 172-174. Doc. din Basarabia, Chişinău, 1928, p. 120, doc. LXVIII.
	Soroca	**Bratei**	Ante 1623 aug. 4	Pârcălab	DIR A, XVII, vol. V, doc 318. Fost pârcălab – 1623 aug. 4
	Soroca	**Ioan Reaşcoi**	Ante 1623 aug. 4	Căpitan	DIR A, XVII, vol. V, doc 318. Fost pârcălab – 1623 aug. 4
Radu Mihnea (II-a domnie 1623 aug. 4 – 1626 ian. 20)	Hotin	**Tudori şi Condrea**	1624 mart. 15-iul. 22	Pârcălabi în sf. domnesc	DIR A, XVII, vol. V, doc. 356, 360-362, 365-367, 389; Iorga N. Leg. rom. cu Muntele Sinai, p. 337; Ghibănescu Gh. Surete şi izvoade, vol. 5, p. 270.
	Orhei	**Pârcălabi**	1624 iul 1		DIR A, XVII, vol. V, doc. 386
	Cârligătura	**Neaniul**	1624 iul. 3	Pârcălab	Ghibănescu Gh. Surete şi izvoade, vol. XXIV, p. 136; Boleanu A. Stoide C. Doc-te mold.privit la fam.de boieri Neniul, Iaşi, 1938, p.7
	Hotin	**Tudori şi Ghica**	1624 oct. 24 – 1625 iun. 1	Pârcălabi în sf. domnesc	DIR A, XVII, vol. V. Doc. 400, 403, 458.

Miron Barnovschi-Movilă (1626 ian. 20 – 1629 aug. 30)	Orhei	**Petrea Baltag şi Văran**	Între 1626-1629 aug.	Pârcălabi	DRH A, vol. XXI, doc. 169, MEF, vol III, doc.116, 144, Petrea Baltag- fost pârcălab, 1632 mai 4
	Hotin	**Gavrilaş (Matiaş)**	1626 febr. 7-1627 aug. 7	Pârcălab în sf domnesc	DRH A,vol. XIX, doc.12, 20, 32, 160, 162, 165, 168, 169, 171, 173, 175, 179, 213, 227
	Orhei	**Bălan**	1626 sept. 10	Şoltuz	DRH A, vol. XIX, p. 141-142.
	Hotin	**Gheoghe Jora**	1627dec. 9-1629 iun. 5	Pârcălab În sf domnesc	DRH A, vol. XIX, doc. 266-2668, 270, 310, 326, 330, 333, 334, 340, 341, 348, 370, 380; MEF, vol. 3, doc. 98, 100, 109, 112; Stoicescu N. Dicţionarul marilor gregători, p. 411-2.
	Cârligătura	**Neaniul**	1628 ian 10	Pârcălab	Ghibănescu Gh. Surete şi izvoade, vol. II,p. 270; Boleanu A. Stoide C. Doc-te mold. Privit. la fam. de boieri Neniul, Iaşi, 1938, p.7
	Soroca	**Gavril Corgan**	1628 febr. 18 – iul. 20	Pârcălab	DRH A, vol. XIX, doc.297,359, 380. Ghibănescu Gh. Surete şi izvoade, vol. 9, p.224 Fost pârcălab – 1628 iul. 20.
Alexandru Coconul (1629 aug. – 1630 apr. 29)	Orhei	**Toader**	1629 sept.	Pârcălab	MEF, vol. III, doc. 116.
	Hotin	**Malcoci**	1629 nov.12 – 1630 apr. 29	Pârcălab	Stoicescu N., Dicţionarul marilor dregători , p. 413
	Soroca	**Todiraşcu**	1630 mart. 15	Pârcălab	Doc. din Basarabia, Chişinău, 1928, p. 118, doc. LXVIII.
Moise Movilă (I domnie apr. 1630 - dec. 5 1631)	Hotin	**Malcoci**	1630 apr. 29 – 1631 martie 23	Pârcălab	Stoicescu N., Dicţionarul marilor dregători, p. 413; Doc. pr. or. Iaşi, vol. I, doc. 213, p. 290-2; Codrescu Th. Uricariul II, Buc. 1889, p. 50-52

	Cernăuţi	**Isac**	1630 sept. 7	Şoltuz	CDMB.Supl.I, p. 167
	Hotin	**Malcoci şi Tudori**	1631 mart. 18 –1631 mai 1	Pârcălab	MEF, vol. 3, doc. 131; CDMB Supl.I, pag. 170; Doc. priv. ist or. Iaşi, Vol. I, doc. 213; Stoicescu N., Dicţionarul marilor dregători, p. 413; Ghibănescu Gh. Surete şi izvoade, vol. 2, p. 51.
	Hotin	**Malcoci**	1631 mai 1	Pârcălab	Stoicescu n., Dicţionarul marilor dregători, p. 413.
	Soroca	**Toderaşco Vartic**	1631 sept. 4	Pârcălab	Corfus I. Doc. din arhivele polone. Sec. XVII, Bucureşti, 1983, doc. 72.
Alexandru Iliaş (II- a domnie 1631 dec. 5 – 1633 apr.)	Hotin	**Hăbăşescu Lupu**	1632 apr. 29- mai 28	Pârcălab	DRH A, vol. XXI, doc. 42, 60, 93. Fost pârcălab – 1632 sept. 12 (DRH A, vol. XXI, doc. 208).
	Hotin	**Condrea şi Tudori**	1632 iul. 8 – 1633 (apr.)	Pârcălabi în sf. domnesc	DRH A, vol. XXI, doc. 146, 169, 188, 203, 218; CDMB; vol. II, p. 193 . Tudori , fost pârcălab – 1635 ian. 25, mart. 14 (DRH A, vol. XXIII, doc. 23, 57, 58).
	Soroca	**Teodoraşco Vartic**	1632 noiem. 12	Pârcălab	Corfus I. Doc. din arhivele polone. Sec. XVII, Bucureşti, 1983, doc.74.
	Hotin	**Malcoci**	1633 ian. 27 – febr. 5	pârcălab	Stoicescu N., Dicţionarul marilor dregători, p. 413; DRH A, vol. XXI, doc. 286. Fost pârcălab –1636 aug. 10 (DRH A, vol 23, doc. 473)
	Hotin	**Gheorghe Jora**	1633 ian. 29	Pârcălab	Ghibănescu Gh. Surete şi izvoade, vol. 21, p. 36-38.
Moise Movilă (II-a domniei 1633 iun. 25 – 1634 apr.)	Hotin	**Pârcălabi ?**	1633 aug. 25		DRH A, vol. XXII, doc. 349

	Hotin	**Gavrilaşco şi Constantin Ciogolea**	1633 dec. 15 – 1634 mart. 15	Pârcălab în sf. domnesc	Stoicescu N., Dicţionarul marilor dregători, p. 375; MEF, vol. 3, doc. 155, p. 315; Ghibănescu Gh., Documente, în Arhiva, XV, 1904, nr, 1, p. 44; Codrescu th.Uricariul, vol. 5, p. 228, vol. 7, p. 127. Ciogolea Constantin fost pârcălab – 1635 mart. 22 (DRH A, XXIII, doc. 61)
	Soroca	**Teodoraşco Vartic**	1633 dec. 23	Pârcălab	Corfus I. Doc. din arhivele polone. Sec. XVII, doc.84. Fost pârcălab – 1637 mai 4 (DRH A, vol. XXIV, doc. 85)
	Orhei	**Pârcălabi?**	1633 dec. 23		Corfus I. Doc. din arhivele polone. Sec. XVII, doc.84.
	Orhei	**Marco**	1633 mart. 8	Şoltuz	DRH A, vol. XXI, doc.309.
Vasile Lupu (1634 apr. 27 - 1653 apr. 3)	Hotin	**Pătraşco Ciogolea şi Dumitru Buhuş**	1634 iun. 18 – 1636 apr. 14	Pârcălabi în sfatul domnesc	Stoicescu N., Dicţionarul marilor dregători, p. 355-6, 375.6; DRH A, vol. XXIII, doc. 51, 54, 55, 64, 68, 69, 72, 76-78, 93, 315, 365, 380, 388, 389, 3921, 397, 399. Dumitru Buhuş fost pârcălab – 1637 mai 4 (DRH A, 24, doc. 85, trimiterea 454).
	Lăpuşna	**Dumitru Cărăbăţ**	1635 iulie 1	Pârcălab	CDMB, vol. II, nr. 1089; Gorovei Şt. Mărturiile unui document, în *Cercetări istorice*. Anuarul Muzeului de Ist. Iaşi, XII-XIII 1981-1982, p. 310.
	Hotin	**Gheorghie Dondăş**	1635 sept. 18	Namesnic de Hotin	DRH A, XXIII, doc. 240
	Orhei	**Gheorghe Catargiu**	Ante 1636 mart. 29	Pârcălab	DRH A, XXIII, doc.222; MEF, vol. III, doc. 168.
	Orhei	**Nistor**	ante 1636 apr. 4	Şoltuz	MEF, vol. III, doc.170.
	Orhei	**Gligorie**	1636 apr. 4	Şoltuz	Sava A. Documente. Orhei, doc. 80.

	Orhei	**Petre Trufaşul şi Gligore Durac**	1636 apr. 4 – iunie 7	Pârcălabi	MEF, vol. III, doc.170, DRH A, XXIII, doc.388
	Hotin	**Pătraşco Ciogolea**	1636 mai 19	Pârcălab	DRH A, XXIII, doc. 432
	Hotin	**Toader Petriceico**	1636 iul. 21	Pârcălab	CDMB, Supl. I, p. 190
	Hotin	**Gheorghe Jora**	1636 sept. 18-oct. 10	Pârcălab	DRH A, XXIII, doc. 514, 533
	Hotin	**Pătraşco Ciogolea**	1637 mart. 15	Pârcălab	CDMB, Supl. I, p. 192; DRH A, XXIV, doc. 38
	Hotin	**Toader Petriceico şi Pătraşco Ciogolea**	1637 apr. 6 - 7	Pârcălab	DRH A, XXIV, doc. 54, 56, 57.
	Hotin	**Pătraşco Ciogolea**	1637 mai 4	Pârcălabi	DRH A, XXIV, doc. 87
	Hotin	**Popăscul şi Pătraşco Ciogolea**	1638 mart. 14 – mart. 22	Pârcălabi în sf. domnesc	DRH A, XXIV, doc. 272, 275, 278, 290-291.
	Orhei	**Mihalcea Durac**	1638 apr.1 – 1639 ian. 1	Capitan	DRH A, XXIV,doc.301. Sava A. Documente Orhei, doc. 68.
	Hotin	**Constantin Stîrcea şi Pătraşco Ciogolea**	[1638 sept. 1-1639 aug. 31]	Pârcălabi în sf. domnesc	DRH A, XXIV,doc. 457, 459.
	Lăpuşna	**Ştefan Cociorvă**	1639 apr. 16	Hotnog	Sava A Documente Lăpuşna, p.50-51, doc. 32.
	Orhei	**Mihalcea Durac**	1639 aug. 19	Pârcălab	Sava A. Documente Orhei, doc.71
	Hotin	**Constantin Stîrcea**	1640 febr. 25	Pârcălab	Călători str., vol. 5, p. 166.
	Soroca	**Teodoraşco Vartic**	1640 oct. 20	Pârcălab	Iorga N. Nouă documente basarabene**,** în *Analele Academiei Române*. Mem. Secţ. ist., Seria II, Vol. XXXIV, Bucureşti, 1913-1914, p. 945.
	Hotin	**Constantin Stîrcea şi Popescul**	1640 mart. 27 – 1641 aug. 22	Pârcălabi	Sava A., Doc. Lăpuşna, doc. 36; Stoicescu N., Dicţionarul marilor dregători, p. 442; Codrescu Th. Surete şi izvoade, vol. 23, p. 155; *Constantin Stîrcea , fost pârcălab de Hotin*– 1641 sept.14 (Constantinescu D.

					Documente moldoveeşti din sec. XV-XVII, în *AIIAI*, 1970, VII, p. 345-347; DRH A, vol. 26, doc. 257, p. 212-214); 1641, oct. 25 (DRH A, vol. 26, doc. 283); 1644 iulie, 1646 iun. 18, 1646 iun. 28 (Sava A. Doc. Lăpuşna, doc. 37, 65, 66). Doc. pr. ist or. Iaşi, vol. I, doc.286,287; Codrescu Th.Uricariul, vol. 23, p. 155.
	Soroca	**Ionaşco**	Ante 1641 ian. 19	Pârcălab	Ghibănescu Gh. Surete şi izvoade, vol. 3, p. 286, doc. 162; DRH A; vol. 26, doc. 7,p. 6-7.
	Orhei	**Ionaşco (Ionăşcuţă) Rusu**	1641 apr. 22 – 1646 febr. 2	Pârcălab	DRH A, vol.26.doc-200, p. 180-181; doc. 404, p. 337.
	Soroca	**Ştefan**	1641 iun. 8 Între 1643-1646	Pârcălab	Ghibănescu Gh. Surete şi izvoade, vol. 9, p. 325; DRH A, vol. 26, doc. 144, p. 141; Ghibănescu Gh. Ispisoace şi zapise, vol. III, I, p. 47; Ghibănescu Gh. Impresii şi note din Basarabia, Chişinău, 2001, p. 182-183
	Cernnăuţi	**Şoltuz ?**	1641 dec. 14		Ghibănescu Gh. Surete şi izvoade, vol. 5, p. 302.
	Hotin	**Bălan (Haţimirschi)**	1642 mart. 15 – 26	Pârcălab	Stoicescu N., Dicţionarul marilor dregători, p. 348; Mihail P., Doc.şi zap. de la Constantinopol, p. 42, doc. 30; DRN A. vol. 26, doc. 381, p. 3123-317
	Hotin	**Apostol şi Bălan Haţamirschi**	1642 mart. 30 – oct. 19	Pârcălab în sf. domnesc	Boga L.T. Doc. Bas. VII, Chiş., 1929, p. 27, doc. XXIII; Ghibănescu Gh. Surete şi izvoade,

					vol.14, p. 99, vol. 21, p. 48-51 Stoicescu N, Dicţionarul marilor dregători, p. 339, MEF, vol. 4, doc. 11, 16; DRH A, vol. 26, doc. 392, 409, 410, 415, 420, 578
	Lăpuşna	**Foti şi Drăguş**	1642-1643	Pârcălab	DRH A, vol. 26, doc. 434, 435
	Hotin	**Ionaşco Rusu**	1643 febr. 13	Pârcălab	CDMB, vol. II, p. 334.
	Hotin	**Bălan (Haţamirschi) şi Apostol**	1643 mart. 31	Pârcălabi în sf. domnesc	Sava A. Doc. Lăpuşna, doc. 40.
	Hotin	**Costaşco Moţoc**	Ante 1643 mai 14	Pârcălab	Ghibănescu Gh. Surete şi izvoade, vol. 3, doc. 164/6, p. 290-292
	Hotin	**Bălan (Haţamirschi)**	1644 apr. 17	Pârcălabi	MEF, vol. 4, doc. 33
	Hotin	**Bălan Haţamirschi şi Iorga Trandafir**	1644 apr. 18	Pârcălabi în sf. Domnesc	CDMB. Supl. I, p. 212.
	Hotin	**Bălan (Haţamirschi)**	1644 iul. 7	Pârcălab	Stoicescu N., Dicţionarul marilor dregători, p. 348
	Hotin	**Toader Petriceico şi Bălan (Haţamirschi)**	1645 apr. 1	Pârcălabi în sf. Domnesc	CDMB, Supl. I, p. 216
	Hotin	**Toader Petriceico şi Trandafir**	1645 apr. 4	Pârcălabi în sf. Domnesc	Codrescu Th. Uricariul, vol.23, p. 192.
	Lăpuşna	**Ştefan Pagul**	1645 apr. 25	Hotnog	Sava A. Documente Lăpuşna, doc. 47.
	Soroca	**Manoil Haladic**	1645 iul. 15 – sept. 25	Pârcălab	CDMB, Supliment, vol. I, doc. 655, 656.
	Orhei	**Apostol**	1645 mai	Pârcălab	Sava A Documente Orhei, doc.79,
	Soroca	**Vasile Mârzac**	1645 mai	Mare căpitan	Răuţu Meletie. Cetatea cu monografia or. Soroca, Oradea, 1932, p. 20. Fost "vel căpitan"- 1652 mart. 20
	Hotin	**Popescu şi Trandafir**	1645 aug. 19	Pârcălabi	Uricariul, vol. I, Buc., 1871, p. 166.
	Orhei	**Mihalcea Durac şi**	1646 apr. 8	Pârcălabi	Sava A Documente Orhei, doc.80.

		Gheorghie (Leca)			
	Orhei	**Gligorie**	1646 apr. 8	Şoltuz	Sava A Documente Orhei, doc.80.
	Hotin	**Balan (Haţimirschi)**	1646 iun. 22	Pârcălab	Boga L.T. Documente basarabene, XV, Chiş. 1932, p. 10, doc. XIII.
	Soroca	**Ştefan**	1646 aug. 16 – 1653	Pârcălab	Corfus I. Doc din arhivele polone. Sec. XVII, doc. 88. Miron Costin. Opere**.** Ed. P.P. Panaitescu, Bucureşti, 1958, p. 141. Axinte Uricariul Cronica paralelă a Ţării Româneşti şi a Moldovei, Ed- de G. Ştrempel, Bucureşti, 1994, p. 55-56;
	Hotin	**Bălan (Haţimirschi) şi Iorga Trandafir**	1646 sept. 17	Pârcălabi în sf. domnesc	CDMB, Supl. I, p.220.
	Hotin	**Petriceicu Toader**	1647 iun. 19-1649 febr. 22	Pârcălab în sf. domnesc	MEF, vol.. 4, doc. 75, 85; Ghibănescu Gh. Surete şi izvoade, vol. 3, p. 139, doc. 88.
	Cernăuţi	**Ilie Şeptelici**	1647	Starosre	Ghibănescu Gh. Impresii şi note din Basarabia, Chişinău, 2001, p. 195
	Orhei	**Gheorghe Catargiu**	1648 febr. 25 – 1652 mai	Pârcălab	Sava A Documente Orhei, doc.86. MEF, vol.. 4, doc.94. CDMB, Suplment vol. I, p. 232.
	Cârligătura	**Simion**	1648 iul. 22	Pârcălab	Doc. pr. la istoria or. Iaşi, vol. I, doc. 349, p. 420-421
	Hotin	**Pătraşco Ciogolea**	1648 nov. 25 – 1650 ian. 20	Pârcălab	Corfus I., Noi inf. despre rom. în vechi ed. polone de doc., în Rev. de istorie. 1978, 6, p. 494; CDMB, Supl. I, p. 226; MEF, vol. 4, doc. 92.
	Hotin	**Ionaşco**	1649 aug. 22 - 1650	Pârcălab	MEF, vol. 4, doc. 90; Miron Costin. Letopiseţ, în M.Costin *Opere*, Buc, 1958, p. 134.

	Hotin	**Iane (Pîrvan) şi Ionaşco**	1651 mart. 26	Pârcălabi în sf. domnesc	MEF, vol. 4, doc. 9; Stoicescu N. Dicţionarul marilor dregători, p. 426.
	Orhei	**Matei Sturza şi Catargiu**	1652 febr. 2 – nov 9	Pârcălabi	Boga L.T. Documente basarabene, XVIII, Chiş. 1936, p. 3, doc. IV, p. 4-5, doc. V
	Soroca	**Vasile Mârzacul (Răghineţ)**	1652 mart. 20	Vel căpitan	Ghibănescu Gh. Surete şi isvoade, vol. IX, p. 142; XI, 137; Sava A. Doc. Orheiului, p. 95-96, doc. 88; Diaconescu Zoe. Note pe marginea unor spiţe de neam, în *Arh.Gen*, 1994, nr. 1-2, p. 324-328
	Hotin	**Moţoc Coste**	1652 febr. 27 – apr. 14	Pârcălab	Stoicescu N. Dicţionarul marilor dregători, p. 419.
	Hotin	**Iane (Pîrvan) şi Moţoc (Coste)**	1652 apr. 14		Mihailovici Paul. Doc-te mold. găsite la Constantinopol 1462-1755, în *Cercetări istorice*, Iaşi, vol. VIII-IX, 1932-1933, nr. 3, p.36-38; Stoicescu N. Dicţionarul marilor dregători,p.426. Iane fost pârcălab – 1653 aug 20 (Corfus I., Doc. din arh. Polone sec. XVII, doc. 118).
	Lăpuşna	**Luca**	[1652-1653]	Pârcălab	Sava A. Doc. Lăpuşna, p. 91-93.
	Hotin	**Hîjdău Efrim**	1653 apr.- vara	Pârcălab	Husar Al., Cetatea Hotin , în *Lim.Rom*, Chiş.,1997, 3-4, p. 218; Holic H. Cetatea Hotin, 2000, p. 117; Fost pârcălab – 1665 iul. 29 (MEF, vol. 5, doc. 53); Miron Costin. Letopiseţ, în M.Costin *Opere,* Buc, 1958, p. 147
Gheorghe Ştefan (1653 iul. 8 – 1658 mart. 3)	Hotin	**Jora (Gheorghe)**	1653	Pârcălab	Miron Costin. Letopiseţ, în M.Costin *Opere*, Buc, 1958, p.

					162
	Hotin	**Ionaşco (Cuparul)**	1653 iul. 26 – oct. 19	Pârcălab	Corfus I., Doc. din arh. polone sec. XVII, doc. 116-119, 134-5. Ionaşco e numit Ionăşcuţă Ifrimovici (Ghibănescu Gh.Divanele domneşti sec. XVII, în *Arhiva* (Iaşi, An XXVII, nr. 1-3. 1916, p.84,)
	Hotin	**Gheorghie (Jora)**	1654 mart. 18	Pârcălab	CDMB, vol. III, p. 35.
	Lăpuşna	**Romaşco**	1654 iul. 17	Căpitan	Arhivele Statului Bucureşti. Fondul Episcopia Hu;I, XII-122.
	Cernăuţi	**Simion**	Ante 1654 sept. 6	staroste	Doc. pr. la ist. or. Iaşi, vol. I, doc. 407, p. 469.
	Hotin	**Ionaşco Cuparul**	1654	Pârcălab	Cândea V., Mărturii rom. peste hotare, vol. I, p. 354, nr. 173
	Lăpuşna	**Luca**	1655 aug. 5 - 1657 iun. 7	Pârcălab	Făst pârcălab – 1662 iun. 13; Sava A. Documente Lăpuşna, p. 92, vezi comentariul.
	Orhei	**Postolache (Apostol Rusu) şi Todosie**	1655 aug. 3	Pârcălab	MEF, vol. 4, p. 255, doc. 113.
	Soroca	**Vlasie**	1655 oct. 19	Căpitan	Codrescu Th. Uricariul, vol. 12, p. 286.
	Hotin	**Ion Hăbăşescu**	1656 mart. 10	Pârcălab	CDMB, vol. III, p. 57, 59;
	Hotin	**Ion Hăbăşescu şi Chiriac Sturza**	1656 apr. 2	Pârcălabi în sf. domnesc	Исторические связи нор.СССР, том.2, М.,1968, с.278-281, док. 90; Doc. pr. ist or. Iaşi, vol. I, doc. 415, p. 475-7; Codrescu Th. Uricariul, vol. 7, p. 8 Chiriac Sturza – fost pârcălab – 1657 dec. 21 (Sava A. Doc., Orhei, doc. 96).
	Orhei	**Apostolache (Apostol**	1656 mart. 12 – 1660 sept.	Pârcălab	Sava A. Doc., Orhei, doc.94.

		Rusu)	28		MEF, vol. IV, doc. 142.
	Hotin	**Albotă Pavel**	1656 iun. 30	pârcălab	Boga L:T. Doc. Basarabene, XI, Chiş.,1930, p. 5-6, doc. V. Stoicescu N., Dicţionarul marilor dregători, p. 338.
	Orhei	**Sandul Suvaca**	ante 1656 sept. 15	Pârcălab	MEF, vol. IV, doc.118.
	Soroca	**Lupu Stroescu**	1656	Staroste	Bezviconi G. Contribuţii la istoria relaţiilor româno-ruse (din cele mai vechi timpuri pînă la mijlocul sec. al XIX-lea), Bucureşti, 1962, p. 92-93.
	Hotin	**Miron Costin**	1656 sept. 1	Pârcălab	Document inedit din Arhivele Statului Bucureşti (Păltănea Paul. Familia cronicarului Miron Coctin şi risipirea moşiilor prindescendenţi, în *Arhiva Genealogică*, 1997, nr. 3-4, p. 153-154).
	Hotin	**Bucioc**	1657 ian. 18	Pârcălab	Zahariuc P. Date noi despre legăturile Ţărilor Române cu Epirul, în AIII, 37, 2000, p. 58-59.
	Hotin	**Ioniţă (Hăbăşescu)**	1657 apr. 11	Pârcălab	Doc. pr. ist. or. Iaşi, vol. I, p. 489, doc. 430. Fost pârcălab – 1660 ian 27 (CDMB, vol. III,p. 120).
	Cernăuţi	**Prodan Drăguşescu**	1657 apr. 30 – 1660 iul. 29	Staroste	Iorga N. Studii şi documente, vol. V, p. 30, nota 2.
	Hotin	**Andrei Abaza**	1657	Pârcălab	Călători străini despre ţările rom., vol. VI, p. 422.
	Orhei	**Todorache**	1657 iul. 17	Pârcălab	Veress Andrei. Documente privitoare la istoria Ardealului, vol. X, p. 315-316,

					citat după: Sava A. Documente Orhei, p.XXXVI.
	Soroca	**Ioniţă Hăbăşescul**	1657 oct. 13 – 14	Pârcălab	Ghibănescu Gh. Surete şi izvoade, vol.4, p. 84-86.
	Cernăuţi	**Andrei Murguleţ**	1657 dec. 1	Staroste	Corfus I. Doc. din arhive. polone sec. XVII. P. 263-5, doc. 173
	Hotin	**Miron Costin**	1658 febr. 16 – mart. 15	Pârcălab	Codrescu Th. Uricariul, XI, Iaşi, 1889, p. 209; Iorga N., Un act de la Miron Costin ca pârc. de Hotin, în *Studii şi doc*. XXII, p.353-354.
	Orhei	**Nour**	[1658]	Căpitan	Boga L.T. Documente basarabene, XVIII, Chişinău 1936, p. 9, doc. VIII.
Gheorghe Ghica (1658 mart. 3 – 1659 noiem. 2)	Hotin	**Moţoc Coste**	1658 mai 9 – 1659 mart. 28	Pârcălab	Stoicescu N. Dicţionarul marilor dregători , p. 419.
	Lăpuşna	**Văscan**	1658 iul. 26	Pârcălab	Sava A Documente Lăpuşna, doc.60.
	Orhei	**Constantin**	1658 – 1660 mart.26	Pârcălab	Sava A. Documente Orhei, doc. 100, 101, 225,
	Hotin	**Coste Moţoc şi Miron Costin**	1659 mart. 23	Pârcălabi în sf. domnesc	Mihailovici Paul. Doc-te mold. găsite la Constantinopol 1462-1755, în *Cercetări istorice*, Iaşi, vol. VIII-IX, 1932-1933, nr. 3, p.49-51**;** Doc.pr. ist. or.Iaşi, vol. I, doc. 457
	Hotin	**Miron Costin**	1659 iun. 11-iul. 21	Pârcălab	MEF, vol. 4, doc. 129; Stoicescu N., Dicţionarul marilor dregători, p. 387-8. Fost pârcălab –1660 ian. 20 (Stoicescu N, Dicţionarul marilor dregători, p.387- 8).
Ştefăniţă Lupu (1659 noiem. 21 – 1661 ian. 17)	Orhei	**Ilie Sturza**	1660 ian 31	Pârcălab	CDMB, vol. III, p. 121.
	Soroca	**Dumitraşco**	1660 mart. 10 – 1661 iul. 29	Pârcălab	Ghibănescu Gh. Surete şi izvoade, vol. 4, p. 220-221. *Fost pârcălab* – 1661

					iul. 29
	Hotin	**Miron Ciogolea şi Toderaşco Iorgachi (Iordache Cantacuzino)**	1660 mart. 22-mai 11	Pârcălabi în sf. domnesc	Ghibănescu Gh. Documente, în *Arhiva* (Iaşi), A. XV, 1904, nr. 1, p. 42; Calendar bisericesc, 1927, p. 74; MEF, vol.4, doc. 135, 138; Doc. pr.ist or. Iaşi, vol. I, doc. 482, p. 533.
	Orhei	**Miron**	1660 apr. 25	Hotnog	Mihail Paul. Documente şi zapise moldoveneşti de la Constantinopol (1607-1806), Iaşi, 1948, doc. 79.
	Lăpuşna	**Andrei**	1660 apr. 25	Pârcălab	Mihail Paul. Documente şi zapise moldoveneşti de la Constantinopol (1607-1806), Iaşi, 1948, doc. 79.
	Orhei	**Gheorghe Catargiu**	1660 aprilie 9 – iun. 25	Pârcălab	CDMB, vol. III, Bucureşti, 1968, p. 127. Stoicescu N. Dicţionarul marilor dregător,370-371.
	Orhei	**Apostol (Rusu) şi Gheorghe Catargiu**	1660 mai 29	Pârcălabi	CDMB, vol. III, d. 542.
	Orhei	**Apostol (Rusu)**	1660 aug. 26 – 1660 sept. 28	Pârcălab	Apostol Rusu – fost pârcălab, 1661 ian. 28 (Boga L.T.Documente basarabene, XVII, Chiş. 1934, p. 275-276, doc. XI.)
	Lăpuşna	**Guţul**	1660 sept. 23	Pârcălab	CDMB, vol. III, p. 141.
	Hotin	**Ion Hăbăşescu**	1660 nov. 1	Pârcălab	CDMB. Supl, vol. I, p. 252
	Hotin	**Miron Costin**	1660 nov. 24	Pârcălab	Stoicescu n., Dicţionarul marilor dregători, p. 387-8.Fost pârcălab – 1661 mart. 29 (MEF, vol. 5, doc.1).
	Soroca	**Anastasie**	ante 1661	Pârcălab	CDMB, Supliment, vol. I, p. 253.

	Orhei	**Nicolache**	1661 ian. 10	Pârcălab	Boga L.T. Documente basarabene, vol. XVII, p. 10.
Constantin Şerban Basarab (1661 ian 17 – febr. 17)	Hotin	**Miron Costin**	1661 ian. 20	pârcălab	Codrescu Th.Uricariul, vol XXIV, Iaşi, 1895, p. 45. *Fost pârcălab* – 1661 mart. 29 (MEF, V, p. 25, d. 1)
	Orhei	**Niculachi**	1661 ian. 28	Pârcălab	Boga L.T. Documente basarabene, XVII, Chiş. 1934, p. 275-276, doc. XI.
	Orhei	**Leca**	1661 mart. 20 – 1662 mai 5	Pârcălab	Boga L.T. Documente basarabene, XVII, Chiş. 1934, p. 281-doc. XV; p. 298-299, doc. XXX; Ghibănescu Gh. Surete şi izvoade, vol.17, p. LI,LIII, 5, 67-68, MEF, vol. V, doc. 20. Fost pârcălab – 1662 iun. 20 (Surete şi izvoade, vol. 25, Iaşi, 1932, p. 9).
Ştefăniţă Lupu (II-a domnie 1661 febr.17 – sept. 19)	Orhei	**Leca şi Neculache**	1661 apr. 2	Pârcălabi	CDMB, vol. III, p. 154, 155.
	Soroca	**Alexandru Buhuş**	1661 apr. 12	Pârcălab	Fost pârcălab – 1669
	Cernăuţi	**Ilie Drace**	1661 mai 10	Staroste	Codrescu Th.Uricariul, XXV, Iaşi, 1895, p. 54
	Hotin	**Miron Costin**	1661 iul. 2	Pârcălab	MEF, vol. 5, doc. 8; CDMB, Vol. III, p. 161, d. 692.
	Hotin	**Miron Costin şi Drăguşescu (Prodan)**	1661 iul. 9	pârcălab	MEF, vol. 5, doc. 9; Drăguşescu Prodan Fost pârcălab –1662 febr. 25 (Boga L.T. Doc. Basarabene, XVI, Ch., 1933, p. 7-8, doc. VII)
	Hotin	**Miron Costin**	1661 iulie 21	pârcălab	Doc. pr. ist or. Iaşi, vol. II, doc.9, p. 9.
Eustratie Dabija (1661 set. 19 – 1665 sept. 11)	Hotin	**Miron Costin**	1661 dec.	Pârcălab	Puiu E. Viaţa şi opera lui M.Costin, Buc., 1975, p. 46
	Hotin	**Moţoc Coste**	1662 ian. 25 – mai 22	Pârcălab	Stoicescu N., Dicţionarul marilor

					dregători , p. 419.
	Hotin	**Hăbăşescu Ion**	1662 mai 20	Pârcălab	Stoicescu N., Dicţionarul marilor dregători, p. 405.
	Soroca	**Dumitraşcu Epure**	Ante 1662 mai 12	pârcălab	Bălan T. Doc. bucovinene, vol. II, p. 173-175.
	Hotin	**Miron Costin**	1662 iun. 6 – nov. 27	Pârcălab în sf. domnesc	Ghibănescu GH.Surete şi izvoade, vol. 4, p. 175; Documente privitoare la Istoria oraşului Iaşi, vol II, doc. 26, doc. 42; ME F, vol. 5, doc. 24,27; Furtună D. Privel. Privilegiul dat unui preot din cetatea, Hotin, în *BOR*, LII, 1935, 1-2, p. 43.45. *Fost pârcălab* – 1663 ian 23 (CDMB, vol. 3, p. 221, d. 986).
	Hotin	**Constantin Moţoc**	1663 febr. 27 – mart. 22	Pârcălab	CDMB, vol. 3, p. 211-212.
	Orhei	**Ilie Sturza şi Constantin**	1663 apr. 7	Pârcălabi	CDMB, vol. III, p. 214.
	Hotin	**Miron (Costin) şi Moţoc**	1663 apr. 9	Pârcălabi în sf. domnesc	Documente privitoare la Istoria oraşului Iaşi, vol II,p. 49-53, doc. 49.
	Orhei	**Duru Posadnic**	1663 apr. 27	Pârcălab	MEF, vol. 5, p. 89, doc. 30.
	Hotin	**Ştefan Tăban**	Ante 1663 mai 5	Pârcălab	CDMB,. Supl. I, p. 259.
	Hotin	**Constantin Moţoc**	1663 mai 22	Pârcălab	Stoicescu N, Dicţionarul marilor dregători, p. 419.
	Hotin	**Iancu Costin**	1663 sept. 20	Pârcălab	Ghibănedcu Gh.Surete şi izvoae, vol. 9, p. 157. Stoicescu N, Dicţionarul marilor dregători, p. 390.
	Hotin	**Alexandru Buhuş**	1663 oct. 6	Pârcălab	MEF, vol.5, doc. 33.
	Orhei	**Ştefan Popăscu**	1663-1670 între	Şoltuz	CDMB, vol. III, doc. 228.
	Hotin	**Miron Costin**	1664 ian. 22 – feb. 9	Pârcălab	Iorga N., Studii şi doc. Vol. VI, 1904, p. 85; CDMB, vol.III, p. 230, d. 1033; Sava A. Doc.

					Orhei, doc. 118.
	Soroca	**"Pârcălabilor" ?**	1664 mart. 15-oct 6		CDMB, vol. III, p. 232. CDMB, Supliment, Vol. I, p.263.
	Soroca	**Vasile Mateicisco**	1664 mart. 20	Căpitan	Ghibănescu Gh. Impresii şi Note din Basarabia, Chişinău, 2001, p.177, doc. XX.
	Hotin	**Grigore Hăbăşescu**	1664 aug. 20 – sept. 11	Pârcălab	Stoicescu N, Dicţionarul marilor dregători, p. 405
	Hotin	**Darie Cărăbăţ**	Ante 1664 sept. 20	Pârcălab	Ghbănescu Gh. Surete şi izvoade, vol. 17, p. LXI-LXIII; Gumenîi I. Unele consideraţii privind proprietatea boierească în ţin. Hotin în sec. XVII, în *RIM*, 2000, nr. 1-2, p. 59.
	Cernăuţi	**Niculai Murguleţ**	1664 sept. 28	Staroste	Ghibănescu Gh.Surete şi izvoae, vol. 4, p. 100.
	Hotin	**Lupaşco Buhuş**	1665 febr. 24 – mart. 6	Pârcălab	Stoicescu N, Dicţionarul marilor dregători, p. 357-8.
	Orhei	**Vărlan**	1665	Pârcălab	Sava A. Documente Orhei, p. 119, doc. 110.
	Orhei	**Bosie**	1665	Pârcălab	Ciocanu S. Biserica rupestră de la mănăstirea "lui Bosie" din Orheiul Vechi, Basarabia, în *Arhitect Design* (Bucureşti), 1998, nr. 9-10, p. 44-45.
	Soroca	**Gligore Hăbăşescul**	1665 mai 20	Pârcălab	CDMB, Vol. III, p. 261; MEF, Vol. V, Chişinău, 1987, p. 126, doc. 49. Boga L.T. Doc. basarabene, XI, Chişinău, 1930, p. 19-20, doc. XVII.
	Lăpuşna	**Onofrei**	1665 iun 19	Pârcălab	Călători străini despre ţările române, vol. VI, Bucureşti, 1976,p.

					735.
	Cîrligătura	**Dubău (Tudosă)**	1665 iunie 22	pârcălab	Ghibănescu Gh. Surete şi izvoade, vol. 4, p. 51-52; p. 236-237, 276, 285- 286;
	Soroca	**Apostol Durac**	1665 iul. 30 – aug. 28	Pârcălab	CDMB. Supliment, Vol. I, Bucureşti, 1975, p. 265. CDMB, Vol. III, p. 274. Fost pârcălab – 1668 iun.
	Hotin	**Pavel Contîş**	1665 aug. 3	Pârcălab	Ghibănescu Gh.Surete şi izvoae, vol. 10, p. 231; Stoicescu N, Dicţionarul marilor dregători, p. 380; Călători str., vol.7, p. 351.
	Hotin	**Hagi Panait şi Contîş (Pavel)**	1665 sept. 4	Pârcălabi în sf. domnesc	Documente privitoare la Istoria oraşului Iaşi, vol II,p. 85-90, doc. 90.
Gheorghe Duca (I-a domnie 1665 sept. 11 – 1666 mai 21)	Hotin	**Iancu Costin**	1665 sept. – 1666 mai	Pârcălab	Gheorghiu. A. Pârcălabi de Hotin, p. 26.
	Orhei	**Gheorghe Catarghiu**	1665 oct. 3	Pârcălab	CDMB, vol. III, p. 277. Boga L.T. Documente basarabene, XVII, Chiş. 1934, p. 284, doc. XVIII.
	Orhei	**Apostol Rusu**	ante 1666 apr. 5 –aug. 10	Pârcălabi	CDMB, vol. III, p. 292. Apostol Rusu – fost pârcălab, 1666 aug. 10
	Hotin	**Alexandru Buhuş**	1666 mai 15 – febr. 24	Pârcălab	MEF, vol. 5, doc. 63; Surete şi izvoae, vol. 4, p. 39.
Iliaş Alexandru (1666 mai 21 – 1668 noiem. 8)	Lăpuşna	**Ion Cărăbăţ**	1667 martie 20	Pârcălab	Ghibănescu Gh. Surete şi izvoade, vol.4, Iaşi, 1908, p. 268-269. Sava A. Documente Lăpuşna, p. XV.
	Hotin	**Abaza**	1667 mart. 6	Pârcălab în sf. domnesc	Doc. din Basarabia, Chişinău, 1928, p. 200, doc. CVII.
	Hotin	**Alexandru**	1667 iul. 20	Şoltuz	MEF, vol. 5, doc. 78
	Hotin	**Vasile Dumitraşcu şi Constantin**	1667 aug .16	Pârcălabi	Călători str., vol. 7, p. 161.

		Jora			
	Orhei	**Nicolae Donici**	1667 sept.29 – 1668 sept.	Pârcălab	Stoicescu N. Dicţionar al marilor dregători din Ţara Românească şi Moldova sec. XIV-XVII, Bucureşti, 1971, p. 394. Păltânea Paul. Note despre neamul mamei lui Costache Negri: Donici, în AG, 1994, nr. 1-2, p. 207.
	Hotin	**Grigoraşcu Hăbăşescul şi Constantin**	1667 nov. 4	Pârcălab în sf. domnesc	Documente privitoare la Istoria oraşului Iaşi, vol II, p. 158-159, doc. 179; Stoicescu N, Dicţionarul, p.405.
	Chişinău	**Panfil**	1668 febr. 9	Vornic	MEF, vol. V, doc. 84.
	Lăpuşna	**Stratulat Potlog**	1668 febr. 9	Pârcălab	MEF, vol. V, doc. 84.
	Orhei	**Gligore şi Constantin**	1668 febr. 20	Pârcălabi	MEF, vol.V,doc. 85.Constantin – fost pârcălab, 1668 mai 9
	Orhei	**Leca**	1668 mai 15 – 1669 iul. 6	Pârcălab	MEF, vol. V, doc. 88, 112.
	Orhei	**Ciocârlan Pavel**	1668 mai 27	Căpitan, vătaf	Stoicescu N. Dicţionarul marilor dregători, p. 374-375.
	Orhei	**Postolache (Apostol Rusu)**	1668 iun. 3 – iul. 15	Pârcălab	CDMB,III, doc. 1627; Uricariul Vol. XVI, Buc., 1891, p. 234.
	Hotin	**Pârcălabi ?**	1668 iul. 15		MEF, vol. 5, doc. 93

	Hotin	**Iancu Costin**	1668 iunie 17	Pârcălab	Gumenîi I. Unele consideraţii privind proprietatea boierească în ţinutul Hotin în sec. XVII, în *RIM*. 2000, nr. 1-2, p. 52; Furtună D., Privilegiul dat unui preot din cet. Hotin, în *BOR*,1935, 1-2, p. P. 44. Fost pârcălab – 1670 iunie 11 (Iorga N. Călugării de la Sînilie şi Gheorghe, pisarul leşesc, în *Analele Academ. Rom*, Mem. Secţ. Ist.,Seria III, t. IV, Buc., 1925, p. 415.).
	Orhei	**Petru Baltag**	1668 sept. 1	Pârcălab	Codrescu Th. Uricariul, vol. 23, Bucureşti, 1895, p. 214.
	Orhei	**Nicolai Donici**	1668 oct. 29	Pârcălab	Boga L.T. Documente basarabene, XVII, Chiş. 1934, p. 284-285, doc. XIX.
Gheorghe Duca (II-a domnie1668 noiem.8 – 1672 aug. 10)	Soroca	**Pârcălabi ?**	1668 noiem.		Livezeanu D. Documente de la Athos privitoare la câteva mănăstiri din Moldova (1617-1755), în *BOR* (Bucureşti), 1980, nr. 6, p. 633.
	Hotin	**Alexandru Buhuş şi Dumitraşco (Nacul)**	1669 febr. 9	Pârcălabi în sf. domnesc	Documente privitoare la Istoria oraşului Iaşi, vol II, p. 189-191, doc. 217.
	Hotin	**Dumitraşco (Nacul) şi Constantin Jora**	1669 mart. 12	Pârcălabi în sf. domnesc	Documente privitoare la Istoria oraşului Iaşi, vol II,p. 196-197, doc. 224; Uricariul, vol. 9, , p. 146.
	Hotin	**“Dumitraşco (Nacul- n.n.) şi …?”**	1669 apr. 8	Pârcălab în sf. domnesc	CDMB, Supl. I, p.283; Documente privitoare la Istoria oraşului Iaşi, vol II,p. 215-9, doc. 246.
	Chişinău	**Luca**	1669 apr. 24	Pârcălab	Sava A. Documente Lăpuşna, doc. .85;

					Documente privitoare la Istoria oraşului Iaşi, vol II,p, 585-6, doc. 665.
	Lăpuşna	**Ion Cărăbăţ**	1669 apr. 24	Pârcălab	Sava A. Documente Lăpuşna, doc. .85.
	Cernăuţi	**Savin**	1669 iul 1, 10	Staroste	Documente privitoare la Istoria oraşului Iaşi, vol II, p. 239-240, doc. 268; Uricariul, XXIV, Iaşi, 18895, p. 72
	Orhei	**"Pârcălabi"?**	1669 aug. 17; oct. 18		Sava A. Documente Orhei, p. 125, doc. 119, 120.
	Orhei	**Toader**	1669 sept.	Pârcălab	Sava A. Documente Lăpuşna, p. 121, nota la doc. 92.
	Chişinău	**Andronache**	1669 sept. 25	Pârcălab	Sava A. Documente Lăpuşna, p. XVI.
	Orhei	**Ghinea**	1669 oct. 27	Pârcălab	Boga L.T. Documente basarabene, XVIII, Chiş. 1936, p. 13-15, doc. X
	Hotin	**Alexandru Buhuş**	1669 nov. 19	Pârcălab în sf. domnesc	Documente privitoare la Istoria oraşului Iaşi, vol II, p, 268-274, doc. 293; Stoicescu N, Dicţionarul marilor dregători, p.358.
	Lăpuşna	**Gheorghieş (Zanohi)**	1670 apr. 25	Pârcălab	CDMB, vol. III, p. 410, Eşanu A. Chişinău. File de istorie, Chişinău, 1998, p. 93. Sava A. Documente Orhei, p. 141, doc. 139.
	Hotin	**Constantin Jora şi Alexandru (Buhuş) şi Mitca**	1670 ian.. 21	Pârcălabi	MEF, vol. 5, doc. 118.
	Orhei	**Andrei Mihuleţ şi Loghin (Clucerescu)**	1670 apr. 25	Pârcălabi	CDMB, vol. III, p. 410; Sava Doc. Orhei, doc. 139. Andrei Mihuleţ – uricar, 1671; Loghin Clucerescu – fost pârcălab, 1677 mart. 20

	Hotin	**Prodan Drăguşescu**	1670 mai 16 – sept. 22	Pârcălab	Stoicescu N, Dicţionarul marilor dregători, p.395-6; CDMB, vol. 3, p. 421; Surete şi izvoade, vol.4, p. 111.
	Hotin	**Dumitraşco (Nacul)**	1670 aug 5	Pârcălab	Ghbănescu Gh. Surete şi izvoade, vol. 5, p. 185/7.
	Chişinău	**Căzacul**	1671 ian. 8	Şoltuz	Sava A. Documente Orhei,doc. 126.
	Chişinău	**Gavril**	1671 ian. 8	Pârcălab	Sava A. Documente Orhei,doc. 126.
	Hotin	**Gheorghe Hîjdău**	1671 ian 9	Pârcălab	MEF, vol. 6, doc. 1.
	Hotin	**Prodan Drăguşescu**	1671 febr. 22 – mai 3	Pârcălab	MEF, vol. 6, doc. 3; CDMB, vol. 3, p. 433.
	Hotin	**Prodan Drăguşescu, Gheorghe Şeptilici şi Neniul**	1671 iun. 17	Pârcălabi	MEF, vol. 6, doc. 13.
	Cernăuţi	**Sandu**	1671 iul. 16	Vornic	CDMB, Supl. I, p. 293
	Hotin	**Pârcălabi ?**	1671 oct. 17		Iorga N. Legături româneşti cu Muntele Sinai., în *Analele Acad. Rom.* Mem ist., Ser. Vol. XIII, Buc., 1932-1933, p. 338.
	Hotin	**Neniul**	1672	Pârcălab	Boga L.T. Doc. basarabene, fasc. 3, p.5-6.
	Hotin	**Ştefan Hajdeu**	1672 febr.	Pârcălab	Негрей И. Восстание 1671.1672, с.24; Iorga N., Neamul rom. ,vol. I, p. 209.
	Hotin	**Gheorghe Zgarbură**	1672 apr. 29	Pârcălab	Ghibănescu Gh. Surete şi izvoade, vol. 9, p. 159, vol. 21, p. 28-30.
	Hotin	**Vasile Mărzac**	1672 apr. 29	Vel căpitan	Ghibănescu Gh. Surete şi izvoade, vol. 9, p. 159, vol. 21, p. 28-30.
	Orhei	**Apostol (Rusu)**	1672 iul. 6	Pârcălab	CDMB, vol. III, doc. 2179.
Ştefan Petriceicu (1672 aug 10 – 1673 noiem.)	Cernăuţi	**Dumitraşco (Nacul)**	1672 dec. 24-1673 mart.1	Staroste	Ghibănescu Gh. Surete şi izvoade, vol. 5, p. 62; Doc.pr. ist. or. Iaşi, vol. II, p. 360-1, doc. 392.

	Cernăuţi	**Ghiorghie**	1672 dec. 24	Şoltuz	Ghibănescu Gh. Surete şi izvoade, vol. 5, p. 62.
	Soroca	**Apostol Catargiu**	1672	Pârcălab	Ghibănescu Gh. Surete şi izvoade, vol 9, p. 222.
	Hotin	**Pârcălabi ?**	1673 febr. 28		MEF, vol. 6, doc. 20.
	Orhei	**Leca**	1673 mart. 21	Pârcălab	Sava A. Documente Orhei,doc. 134.
	Soroca	**Vasile**	1673 mart. 21	Vătaf	Livezeanu D. Documente de la Athos privitoare la câteva mănăstiri din Moldova (1617-1755), în *BOR* (Bucureşti), 1980, nr. 6, p.471, doc. 2258; Sava A. Documente Orhei, doc. 134.
	Soroca	**Pârcălabi ?**	1673 sept. 17		Codrescu T. Uricariul, 10, p. 168-169, vol. 11, p. 283.
Dumitraşco Cantacuzino (1674 febr. - 1675 noiem. 10)	Soroca	**"Pârcălabi"?**	1674 (ian.-febr)		CDMB, vol. III, P. 485-486.
	Bezeni, ţin. Orhei	**Apostol**	1675	Pârcălab	Sava A. Documente Orhei, doc.138.
	Soroca	**Ion şi Dumitraşco**	1675	Pârcălabi	CDMB, Vol. III, doc. 2466.
	Orhei	**Andrei Mihuleţ**	1675 mart. 23 - 1676 mart. 23	Pârcălab	MEF, vol. VI, doc. 25. Sava A. Documente Orhei, doc.137. Boga L.T.Doc. basarabene, XVI, Ch., 1933, p. 13-14, doc. XIV.
	Hotin	**Hacik**	1675 aug. 8	Pârcălab	Gheorghiu, Pârcălabi de Hotin, *Rev.Moldovei*, Botoşani, 1927, An. VI, 1-3 p. 26.
Antonie Ruset (1675 noiem. 10 – 1678 noiem.)	Chişinău	**Hasanachi**	1676 iulie	Pârcălab	Sava A. Documente Lăpuşna,doc. 105.
	Hotin	**Gheorghe**	1676 oct. 20	Pârcălab	MEF, vol. 6, doc. 26; Costăchescu M., Doc. Mold., vol. II, p. 72
	Orhei	**Loghin Clucerescu**	1677 mai 2 – 1679 apr. 14	Pârcălab	Sava A. Documente Orhei,doc. 141-144
	Orhei	**Tănasie**	1677 mart. 20	Şoltuz	Sava A. Documente Orhei,doc.139.

	Orhei	**Andrei Mihuleţ şi Gavril Donici**	1677 mart. 20	Pârcălabi	Sava A. Documente Orhei, p. 138-141, doc. 139; MEF, vol. VI, p. 101-104, doc. 27.
	Lăpuşna	**Gheorghii (Gheorghieş Zanohi)**	1677 mart. 20	Pârcălab	Sava A. Documente Orhei, doc.139. Fost pârcălab – 1689 aug. 7
Gheorghe Duca (III-a domnie 1678 noiem. 28 – 1683 dec. 25)	Orhei	**Ipatie**	1679 apr. 3	Şoltuz	Boga L.T.Documente basarabene, XVI, Ch., 1933, p. 15, doc. XVI.
	Orhei	**Mihuleţ**	1679 mai 20 – iun. 5	Pârcălab	Sava A. Documente Orhei,doc.145,146.
	Orhei	**Gheorghiţă Ciudin**	Ante 1679 nov. 2	Pârcălab	Axinte Uricariul. Cronica paralelă a Ţării Româneşti şi a Moldovei, Ed. De G. Ştrempel, Vol. II, Bucureşti, 1994, p. 156.
	Lăpuşna	**Cârstian Şătrarul**	1680	Căpitan	Iorga N. Neamul românesc în Basarabia, vol. I, Bucureşti, 1995, p. 206,207. Zotta S. Eudoxiu Hurmuzaki 1812-1912, în *Arh. Gen*., 1912, nr. 9-10, p. 138. Codrescu Th. Uricariul, vol. XI, doc. 208
	Chişinău	**Năstase**	1680 ian. 27	Pârcălab	MEF, vol. VI, doc. 36; Sava A. Documente Lăpuşna,doc.109.
	Orhei	**Andrei Mihuleţ**	1680 ian. 27 – 1681 iul. 13	Pârcălab	Sava A. Documente Lăpuşna,doc.109; MEF, vol. VI, doc. 36; Sava A. Documente Orhei, doc.150, 151; CDMB, vol. V, doc. 645.
	Soroca	**Sava**	1680 iun. 5	Şoltuz	MEF, vol. VI, doc. 37.
	Soroca	**Manoil Grigorev şi Isac**	1680 iun. 5	Pârcălabi	MEF, vol. VI, doc. 37
	Orhei	**Loghin (Clucerescu)**	1681 apr.15 – 1683 apr. 12	Pârcălab	Sava A. Documente Orhei, doc. 150-152.
	Cernăuţi	**Nicolae Murguleţ**	1682	Staroste	Codrescu Th. Uricariul, vol. 23, p. 219, 231,274.

Dumitraşcu Cantacuzino (numirea 1684 ian 29 – 1685 iun. 15)	Hotin	**? Ifrim Hajdeu**	1684 aug. 15		Husar Al. Cet. Hotin, în *Lim. Rom.,* 3-4, 1997, Chişinău, p. 221.
Constantin Cantemir (1685 iun. 15 – 1693 mart. 18)	Soroca	**Tănase**	1685	Pârcălab	Neculce I. Letopiseţul Ţării Moldovei, Buc., 1959, p. 74**.** Fost pârcălab - ante 1705 iunie 7 (Documente privitoare la Istoria oraşului Iaşi, vol III, p. 255-6, doc.286).
	Orhei	**Grigoraş Sava**	1685 aug. 11 – 1688 ian 29	Pârcălab	Ghibănescu Gh. Surete şi izvoade, vol. 11, p. 54.
	Chişinău	**Bogos**	1685-1693	Pârcălab	Sava A. Documente Lăpuşna, p. 143-144: Dron I. Pârcălabi de Chişinău, în *Chişinău.* Enciclopedie, p. 360.
	Lăpuşna	**Ghiorghi Zanohi**	ante 1689 aug. 7	Pârcălab	Document, în *Ioan Neculce*, Iaşi, Fasc. 5, 1926, p. 122.
	Orhei	**Gavril Donici**	1689 oct. 24	Pârcălab	Zotta Sever. Date nouă cu privire la Andronachi Donici, în *Arhiva* (Iaşi), An. XXVI, 1915, nr. 1-3, p. 36.
	Orhei	**Loghin**	1691 iul. 16	Pârcălab	Sava A. Documente Orhei, doc.157.
	Orhei	**Druc**	1693 nov. 29	Căpitan	Doc- pr. La ist. Or. Iaşi, vol. 3, p. 57, d. 69.
Antioh Cantemir (1695 dec. 8 – 1700 sept. 14)	Chişinău	**Gavril (Donici)**	1696 oct. 8	Pârcălab	Eşanu A. Chişinău. File de istorie, p. 202.
	Lăpuşna	**Bogos (Apostol)**	1698 iun. 9 – 1700 sept. 9	Pârcălab	Sava A. Documente Lăpuşna, doc. 119; MEF, vol. VI, doc. 75.
	Chişinău	**Grigoraş Sava**	1698 iun. 9	Pârcălab	Sava A. Documente Lăpuşna, doc. 119;
	Orhei	**Vasile**	1698 mai	Pârcălab	Sava A. Documente Orhei, doc. 159.

	Chişinău	**Toader**	Hotarul sec XVII-XVIII	Şoltuz	Sava A. Documente Lăpuşna, doc.203.
	Hotin	**Niculai Başotă**	1700 ian. 11	Pârcălab	Documente privitoare la Istoria oraşului Iaşi, vol III,p, 132-3, doc. 153.
	Orhei	**Loghin**	1700 sept. 9	Pârcălab	MEF, vol. VI, doc. 75.
	Cernăuţi	**Macreiu**	Încep.sec. XVIII	Staroste	Condica lui Const. Mavrocordat, vol. II, p. 107, doc. 251
Constantin Duca (IV domnie, 1700 sept. 14 – 1703 iun 15)	Orhei	**Loghin**	1702 febr. 7	Pârcălab	Sava A. Documente Orhei, doc.162.
	Hotin	**Eni Condrat**	1702 mart. 8	Pârcălab	CDMB, vol. I, p. 31-2.
	Cernăuţi	**Staroşti ?**	1702 iun. 23		Doc. pr. rel agrare în veac. XVIII. Vol. II. Moldova, Buc. 1966, p. 98, doc. 8
	Cârligătura	**„Pârcălabii”**	<1703 sept. – 1704 aug. 31>		Doc. rr. ra ist. or. Iaşi, vol. III, doc. 232, p. 201.
Mihai Racoviţă (1703 sept.- 1705 febr. 12)	Lăpuşna	**Mihnea**	1704 ian 24	Pârcălab	Халиппа И.Н. Труды, том I, с.196.
	Lăpuşna	**Bogos (Apostol)**	1705 ian. 12 – febr. 12	Pârcălab	Халиппа И.Н. Труды, том I, с.202.
Antioh Cantemir (II domnie, 1705 febr. 12 – 1707 iul. 20)	Lăpuşna	**Bogos (Apostol)**	1705 febr.12 – mai 25	Pârcălab	Халиппа И.Н. Труды, том I, с.202.
	Orhei	**Loghin**	1705 febr. 28	Pârcălab	Sava A. Documente Orhei, doc.165.
	Hotin	**Miron Hăjdău**	Ante 1705 f.l.z.	Pârcălab	CDMB, vol. I , p. 122
	Lăpuşna	**Lupul**	1706 apr.30	Hotnog	Sava A. Documente Lăpuşna, doc. 125.
	Orhei	**Enache Ranet (Ranit)**	1706 iun. 18	Pârcălab	Boga L.T. Doc. Basar., III, p. 8, doc. IV.
	Lăpuşna	**Mihnea**	1706-1708	Căpitan	Халиппа И.Н. Труды, том I, с.196,
	Hotin	**Vasile Mirzenco**	1707 ian. 5	Pârcălab	Doc. Din Basarabia, Chişinău, 1928, p. 201, doc. CVIII.
	Lăpuşna	**Dracea**	1707 febr. 24	Pârcălab	Халиппа И.Н. Труды, том I, с.196; Eşanu A. Chişinău. File de istorie, p.155.

	Orhei	**Loghin**	1707 mai 15	Pârcălab	MEF, vol. VI, doc. 97.
Mihai Racoviţă (II domnie, 1707 iul.20 – 1709 oct. 17)	Lăpuşna	**Dracea**	1708 febr. 20	Pârcălab	Eşanu A. Chişinău. File de istorie, p.203-204.
	Orhei	**Toader Rusul**	1708 iun. 1	Pârcălab	Boga L.T.Doc. basarabene, XII, Ch., 1930, p. 5, doc. VII.
Nicolae Mavrocordat (1709 noiem.6 – 1710 noiem. 23)	Orhei	**Loghin Clucerescu**	1710 febr. 26	Pârcălab	Sava A. Documente Orhei, doc. 175.
	Cernăuţi	**Ion Abaza**	1710	Staroste	Axinte Uricariul. Cronica paralelă, ed. G.Ştrempel, vol. II, p. 216
Dimitrie Cantemir (1710 noiem. 23- 1711 iul. 11)	Hotin	**Toader Călmaşul**	1710-1711	Pârcălab	Holic H.,Cetatea Hotinului (Destin în istorie), Botoşani, 2000, p. 117.
	Orhei	**Sandu Vârnav**	1710-1711	Pârcălab	Codrescu, Uricariul, XVI, p.221-2; Iorga N. Practica domnească a unui ideolog: Dim. Cantemir, în *Analele.Acad. Rom*. Mem. Secţ.ist., Ser. III, t. XVI, (1935), p. 218**.**
	Cârligătura	**„pârcălabi”**	1711 ian. 1		Doc. pr la ist. or. Iaşi, vol. III, doc. 408, p. 361-362
	Cernăuţi	**Ştefan Luca**	1711 apr.	Staroste	Очерки внешнеполитической истории Молдавского княжества, Кишинев, 1987, с. 246
	Soroca	**Simion Afendic**	1711 mai 27	Pârcălab	Dimitriu-Chicu Silvia. Cetatea Soroca, în Husar Al. ş.a. *Cetăţi de pe Nistru*, Chişinău, 1998, p. 91-92.
	Cernăuţi	**Miclescu Gavriil**	1711 sept. 25 – 1712	Staroste	Axinte Uricariul. Letopiseţul, Chişinău, p. 80; Ibidem, Cronica paralelă..., Bucureşti, ed. G. Ştrempel, vol. II, p. 279

Nicolae Mavrocordat (II domnie, 1711 sept. 26 – 1715 dec. 25)	Hotin	**Pătraşco**	1712	Vel căpitan	Iorga N., Neamul Rom., vol. I, p. 219
	Orhei	**Constantin Carpuz**	1712-1713	Pârcălab	Sava A. Documente Orhei, doc. 177.
	Hotin	**Constantin Pîrvul**	1714 mart. 4	Pârcălab	CDMB, vol. 5, p. 328
	Hotin	**Miron Hîjdău**	Ante 1715-1716	Pârcălab	Doc. privind relaţ. agrare în veacul XVII, Vol. II, Buc. 1966, doc. 56
	Orhei	**Pavel Chirică şi Constantin Carpuz**	1715 apr.8	Pârcălabi	Sava A. Documente Orhei, doc.179.
	Cernăuţi	**Lupul**	1717 oct. 25	Staroste	MEF, vol. 8, p. 37, doc. 19
Mihai Racoviţă (III domnie 1715 dec. 25 – 1726 sept. 25)	Chişinău	**Grigoraş Sava**	1717 dec. 9	Pârcălab	Eşanu A. Chişinău. File de istorie, p.204.
	Cernăuţi	**Miclescu Gavril**	1718	Staroste	Stoicescu N. Dicţionarul marilor dregători, p. 416
	Soroca	**Lupu Danul**	ante 1719 apr. 7	Vel căpitan	MEF, vol. VIII, doc. 22.
	Orhei	**Pavel Cârstea**	1719 ian 10 (30)	Pârcălab	Sava A. Documente Orhei, doc.184.
	Orhei	**Constantin Carpuz**	1719 oct. 23	Pârcălab	MEF, vol. VIII, 1998, doc. 24; "Biv pârcălab – 1721 mai 10" (Sava A. Doc. Orhei, doc. 186.)
	Soroca	**Miron Donici**	1719 oct. 23 – 1726 sept. 20	Pârcălab	MEF, vol. III, doc. 25; Doc. Din Basarabia, Chişinău, 1928, p. 119, doc. LXVIII.
	Orhei	**Ştefan Căpotici**	1720 ian. 18	Pârcălab	MEF, vol. VIII, doc. 26; Boga L.T. Documente basarabene, XVIII, Chiş. 1936, p. 32-33, doc. XXIII.
	Cernăuţi	**Dimitrie Macrii**	1720 sept. 11 - 1721 mart. 27	Staroste	Ghibănescu Gh. Surete şi izvoade, vol. 12, p. 98; Doc. pr. la ist. or. Iaşi, vol. III, doc. 600, p. 527-528.

	Orhei	**Postolache Donici şi Toderaşcu Loghin**	1724 iulie 28	Pârcălabi	Sava A. Documente Orhei, doc. 195.
	Cernăuţi	**Iordachi Ruset**	1724 sept. 19	Staroste	Codrescu Th. Uricariul, vol. 17, p. 28-29.
	Chişinău	**Andrei**	1725 mai 1	Şoltuz	Bezviconi Gh. Boierimea Modovei dintre Prut şi Nistru, Buc., 1940, p. 232.
	Orhei	**Toderaşco Loghin**	1726 febr. 7	Pârcălab	Bezviconi Gh. Boierimea Modovei dintre Prut şi Nistru, Buc., 1940, p.234.
Grigore al II-lea Ghica (I-a domnie, 1726 sept. 26 – 1733 apr.)	Soroca	**Vasile**	1727 apr. 18	Căpitan	MEF, vol. VIII, doc. 64.
	Cernăuţi	**Şerban Cantacuzino**	1727 mai 31 – 1731 mart. 13	Staroste	MEF, vol. 8, p. 96-7, doc. 66; Doc. pr. rel. agrare în veac. XVIII, Vol. II Moldova, Buc., 1966, p. 177, doc. 112
	Orhei	**Grigoraş Leca**	1727 iul. 7	Pârcălab	Sava A. Do. Orhei, doc. 198; Fost Pârcălab – 1731 iun.1(Sava A. Do. Orhei, doc.202).
	Chişinău	**Vicol Vartic**	1731	Hotnog	Iorga N. Studii şi documente, vol. XVI, p. 397; Iorga N. Neamul românesc în Bsarabia, vol. I, Buc., 1995, p. 253.
	Chişinău	**Agapie**	1731	Şoltuz	Iorga N. Studii şi documente, vol. XVI, p. 397; Iorga N. Neamul românesc în Basarabia, vol. I, Buc., 1995, p. 253.
	Orhei	**Toderaşco Loghin**	1732 mart. 30-1734 dec. 10	Pârcălab	MEF, vol. VIII, doc. 79; Bezviconi Gh. Boierimea Modovei dintre Prut şi Nistru, Buc., 1940, p.234; Boga L.T. Doc. basarabene, I, Ch., 1928, p. 7, doc. I.

	Soroca	**Miron Donici**	1732 mai 7	Pârcălab	Boga L.T. Doc. basarabene, XIV, p. 21, doc. XIII
Constantin Mavrocordat (I-a domnie,1733 apr.-1735 noiem. 16)	Chişinău	**Vasile Măzărache**	1734-1742	Pârcălab	Bezviconi Gh. Semimileniul Chişinăului, 1996, p. 7.
Grigore al II-lea Ghica (II-a domnie, 1735 noiem. 16 – 1739 sept. 3)	Soroca	**Petre Duca**	1737 sept.28 – 1738 ian. 2	Pârcălab	Bogdan P. Damian. Legăturile serdarului Lupu Anastasă cu ruşii (1721-1751), în *SMIM*, vol. II, p. 352.
Grigore al II-lea Ghica (III-a domnie, 1739 oct. – 1741 sept. 13)	Lăpuşna	**Ştefan**	1740 apr. 25	Pârcălab	Sava A. Documente Lăpuşna, doc. 150.
	Orhei	**Manole (Manol Pojar)**	1740 mart. 11	Pârcălab	Boga L.T.Doc. basar. III, Chiş. 1929, p. 11, doc. VII.
	Chişinău	**Şoltuz ?**	1740 oct. 10		Arhiva Academie de Ştiinţe a Rep. Moldova, F. 18, R.10, D. 14, f. 1-1,verso.
Constantin Mavrocordat (II-a domnie, 1741 sept.-1743 iul.20)	Soroca	**Anastasache (Anastase)**	ante 1741 oct. 10	Căpitan	Condica lui Constantin Mavrocordat, Ed de C. Istrati, vol. I, Iaşi, 1985, p. 38. Fost căpitan – 1741 oct. 10
	Cernăuţi	**Hristoscul Vlasto (Hrisoscul)**	1741 oct. 16 – 1742 sept. 9	Staroste	Condica lui Const. Mavrocordat, vol.II, p.72,109, 136, 149, 163, 165, 175, 194, 203, 218, 240, 268, 274, 285, 297, 307
	Soroca	**Constandina-che**	1741 oct.18 – 1742 iul.2	"Vel căpitan i ispravnic"	Condica lui Constantin Mavrocordat, vol. II, p. 273, d. 737, vol. III, p. 13, d.1278.
	Soroca	**"Pârcălabului "?**	1741 oct. 21 – noiem. 23		Condica lui Constantin Mavrocordat, vol. II, p. 173, doc. 420
	Cernăuţi	**Vasile Roset**	1741 oct. 28	Staroste	Doc. pr. rel. agrare n veac. XVIII, vol. II, Moldova, p. 221, doc. 171
	Orhei	**Simeon**	ante 1741 dec. 8	Pârcălab	Fost pârcălab – 1741 dec. 8 (Condica lui

					Constantin Mavrocordat, vol. II, p. 454.)
	Chişinău	**Lefter**	1741 febr. 28	Staroste	Condica lui Constantin Mavrocordat, vol. II, p. 166-7, doc. 403
	Chişinău	**“pârcălabii” ?**	1742 mart. 8		Condica lui Constantin Mavrocordat, Ed. C. Istrati, vol.I,Iaşi, 1985, p. 173.
	Cernăuţi	**Staroste ?**	1742 mart 10, 13		Condica lui Constantin Mavrocordat, vol.III, p. 141, doc. 2312, p. 137, doc. 2286
	Chişinău	**Vasile Măzărache**	1742 iun. 5-iun. 22	Pârcălab	Condica lui Constantin Mavrocordat, Ed. C. Istrati, vol.I,Iaşi, 1985, p.229.
	Soroca	**Constantin**	1742 iun. 30	Vel căpitan	Doc. pr. rel. agrare în veac. XVIII. Vol. II, Buc., 1966, p. 242-3, doc. 200, primitrea 1.
	Soroca	**Tudorache**	1742 iulie 8	Vătaf, căpitan	Condica lui Constantin Mavrocordat, vol. II, p. 232,doc. 594
	Soroca	**Ilieş**	1742 sept. 16 - dec. 14	Vel căpitan	Iorga N. Studii şi documente, vol. 6, p. 279; Doc. pr. relaţ. agrare în veac. XVIII, Vol. II, Buc. 1966, p. 264-265, doc. 229;p. 465; Vol. I, p. 285.
	Cernăuţi	**Gheorghiţă**	1742 oct.19, 28	Staroste	Condica lui Constantin Mavrocordat, vol. III, p. 408; Doc. pr. relaţ. agrare în veac. XVIII, vol. II, Buc. 1966, p. 267, trimiterea 1
Ioan Mavrocordat (1743 iul. 20 – 1747 mai)	Lăpuşna	**Cârstian**	1743	Căpitan	Ghibănescu Gh. Ispisoace şi zapise, vol I, partea I, Iaşi, 1914, p. 42.
	Cernăuţi	**Gheorghiţă**	1743 aug. 8	Staroste	Doc. pr. relaţ. agrare în veac. XVIII, Vol. II, Buc. 1966, p. p. 272, doc. 240
	Cernăuţi	**Enache**	1744 oct. 18	Staroste	Doc. pr. relaţ. agrare în veac. XVIII, Vol. II, Buc. 1966, p. 281, doc.

					251, trimiterea 1
	Cernăuţi	**Ilie**	Ante 1745 mai 30	Staroste	Doc. privind relaţ. agrare în veac. XVIII, Vol. II, Buc. 1966.
	Cernăuţi	**Enache**	1746 mai 16	Staroste	Codrescu Th.Uricariul, vol. 10, p. 100-1001.
	Cernăuţi	**Loronti**	1746 oct. 30	Staroste	MEF, vol. (, p. 198, doc. 159
Constantin Mavrocordat (III-a domnie, 1748 apr. – 1749 aug. 20)	Orhei	**Lupu**	1748	Pârcălab	Sava A. Documente Orhei, p. XXXVII.
Constantin Racoviţă (1749 aug. 20 – 1753 iun. 22)	Lăpuşna	**Ursul**	1749 sept. 20 – 1759 noiem. 29	Pârcălab	Ghibănescu Gh. Ispisoace şi zapise, vol. IV, partea I, Iaşi, 1914, p. 193. doc. 165.
	Cernăuţi	**Vasilache Crupenschi**	1750 ian 12 – 1752 nov. 30	Staroste	Doc. privind relaţ. agrare în veac. XVIII, Vol. II, Buc. 1966, p. 294, doc. 266; Arhiva Naţională a Republicii Moldova, F.37,R.1, D. 105, p. 10 v, 11, 11 v; Codrescu Th. Uricariul, vol. 19, p. 10-12.
	Chişinău	**Gheorghe**	1752 iun. 13	Pârcălab	Boga L.T. Doc. basarabene, XX, Chiş., 1938, p. 62, doc. XXV.
Constantin Racoviţă (1756 febr. 8 – 1757 mart. 2)	Cernăuţi	**Iordache Cantacuzino**	1756 oct. 28	Staroste	Doc. privind relaţ. agrare în veac. XVIII, Vol. II, Buc. 1966, p. 331-2, doc. 315
Scarlat Ghica (1757 febr.-1758 aug.)	Orhei	**Neculai Botezatu şi Stamati**	1758 aug. 1	Pârcălabi	Sava A. Documente Orhei, doc. 232.
Ioan Teodor Callimachi (1758 aug. – 1761 mai 28)	Orhei-Lăpuşna	**Colălniceanu**	1760	Ispravnic	Iorga N. Neamul românesc în Basarabia, vol. I, Bucureşti, 1995, p. 228.
Grigore Calimachi (1761 mai- 1764 mart. 18)	Cernăuţi	**Millo**	1761-1762	Staroste	Ciurea D. Organ. Administr , în *AIIAI,* vol II, 1965, p. 165; Ciobanu V. Relaţ. polit, rom.-polone între 1699-1848, Buc, 1980, p. 90
	Cernăuţi	**Iordache**	1763	Ispravnic	Ghibănescu Gh. Surete şi izvoade, vol. 11, p. 100.

	Cernăuţi	**Păun**	1764 apr. 17	Staroste	Constantin şi Marcela Karadja. Doc. moşiilor cantacuzineştilor din Bucovina, în *Buletinul Comişiei istorice a României,* vol. X, Buc., 1931, p. 63-64.
Grigore al III-lea Ghica (I-a domnie, 1764 mart.18 - 1767 ian. 23)	Lăpuşna	**Toma Dragu**	1764 iun. 12	Pârcălab	Ghibănescu Gh. Ispisoace şi zapise, vol. IV, partea I,Iaşi, 1914, doc. 179.
	Stolniceni, ţinut. Lăpuşna	**Ursul**	1764 iun. 12	Pârcălab	Ghibănescu Gh. Ispisoace şi zapise, vol. IV, partea I,Iaşi, 1914, doc. 179.
	Cernăuţi	**Iliaş**	1764 iulie - aug.	Ispravnic	Ghibănescu Gh. Sămile visteriei Moldovei pe lunile Iulie şi August 1764, în *Ioan Neculce*, Fasc. 9, partea 1, Iaşi, 1931, p. 45
	Cernăuţi	**Ioniţă Beldiman**	1766 mai 5	Staroste	Arhiva Regională din Cernăuţi. F. 1027, R. 1, D. 64, p. 1 (MEF, vol. 9 în manuscris)
	Orhei	**Lezir**	1766 aug. 16	Pârcălab	Arhiva Naţională a Rep. Moldova, F.220, Ri;D.464.
	Cernăuţi	**Gheorghe**	1766 oct. 13	Staroste	Arhiva Regională din Cernăuţi. F. 1023, R. 1, D. 61, p. 1 (MEF, vol. 9 în manuscris)
Ocupaţie şi adminictraţie militară rusă (1769 sept.27 – 1774 sept.)	Cernăuţi	**Imbault (de Manthay) şi Ilie Herescu**	1772 aug. 17	Staroşti	Furtună D. Însemnări de prin biserici, în *Revista istorică*, Buc., 1919, nr. 4-5, p, 89
	Cernăuţi	**Gheorghie Sturza şi Ilie Herescul**	1773 sept. 21	Staroşti	Doc. privind relaţ. agrare în veacul XVIII, Vol. II, Moldova, p. 457, doc. 457
	Cernăuţi	**Imbault (de Manthay)**	1774	Staroste	Furtună D. Însemnări de prin biseric, în *Revista istorică*, Buc., 1919, nr. 4-5, p, 89
	Cernăuţi	**Matei Hurmuzaki**	1774 iul. 18	Staroste	Zotta S. Eudoxiu Hurmuzaki 1812-1912, în *Arhiva Genealogocă*, 1912 nr. 9-10, p. 151

	Cernăuţi	**Gheorghie Sturza**	Ante 1774 sept. 28	Staroste	Iacobescu M. Din istoria Bucovinei, vol. I, Buc., 1993, p. 70.

Abrevieri

AIIAI - Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie „A.D.Xenopol", Iaşi

AIII – Anuarul Institutului de Istorie „A.D.Xenopol", Iaşi.

BOR – Biserica Ortodoxă Română, Bucureşti

Buşcăneanu, V., *Din istoria târgului Orhei* - Buşcăneanu Viorel. Din istoria târgului Orhei (sec. XIV - mijlocul sec. XVI), în Revista "Cugetul", Chişinău, 1999, Nr. 1-2.

Ciurea, D., *Organizarea administrativă* - Ciurea D**.** Organizarea administrativă a statului feudal Moldova (sec. XIV-XVIII), în *Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie***.** Iaşi, Vol. II, 1965.

CDMI - Catalog de documente din Arhivele Statului Iaşi. Moldova**,** vol. 1, Bucureşti, 1989.

CDMB - Catalogul documentelor moldoveneşti din colecţia Arhivelor Centrale Bucureşti.

CDMB *Supliment I,* - Catalogul documentelor moldoveneşti din colecţia Arhivelor Centrale (1403-1700). Supliment, vol. I, Bucureşti, 1975.

Corfus, Ilie, *Documente din arhivele polone sec. XVI* - Corfus I. Documente privitoare la istoria României culese din arhivele polone. Secolul al XVI-lea, Bucureşti, 1979.

Corfus, Ilie, *Documente din arhivele polone sec. XVII* - Corfus I. Documente privitoare la istoria României culese din arhivele polone. Secolul al XVII-lea, Bucureşti, 1983.

Corfus, Ilie, *Documente din arhivele polone sec. XVI şi XVII* - Corfus I. Documente privitoare la istoria României culese din arhivele polone. Secolele al XVI şi al XVII-lea, Ed. de Vasile Matei, Bucureşti, 2001.

DRH A - Documenta Romaniae Historica A. Moldova, Bucureşti.

DRH D - Documenta Romaniae Historica D. Relaţiile între Ţările Române.

DIR A - Documente privind istoria României. A.Moldova, Bucureşti, 1954-1957.

Ghibănescu, GH., *Divanirile domneşti sec. XVI* - Ghibănescu GH. Divanirile domneşti din Moldova şi Muntenia în sec. XVI, în *Ioan Neculce*, 1928, fasc. 7.

Giurescu, C.C., *Târguri şi oraşe* - Giurescu C.C. Târguri sau oraşe şi cetăţi moldovene din sec. al X-lea până la mijlocul sec. al XVI-lea, Bucureşti, 1967; 1997.

Gonţa, Al., *Indice de nume* - Gonţa Alexandru. Documente privind istoria României. A. Moldova. Veacurile XIV-XVII (1384-1625). Indicele numelor de persoane**.** Ed. îngrijită de I. Caproşu, Bucureşti, 1995, Bucureşti, 1995.

Hurmuzashi E., *Documente* – Hurmuzachi E., Documente privitoare la istoria românilor, Bucureşti.

MEF - Moldova în epoca feudalismului,Chişinău Vol. II , 1978; Vol. III, 1982; Vol. IV, 1986; Vol. V, 1987; Vol. VI, 1992; Vol. VII, partea I ; II, 1975; Vol. VIII, 1998.

MMS – Mitropolia Moldovei şi Sicevei, Iaşi.

Moldova în contextul relaţiilor politice - Moldova în contextul relaţiilor politice iternaţionale 1387-1858. Ed. de Ion Ieremia, Chişinău, 1992.

Rezachevici, C., *Un Tetraevanghel* – Rezachevici, C., Un Tetraevanghel necunoscut aparţinând familiei dinspre mamă a lui Ştefan cel Mare, în *Studii şi materiale de istorie medie*, Vol. 8, Bucureşti, 1975.

RIM – Revistă de Istorie a Moldovei, Chişinău.

RIR – Revistă de istorică Română, Bucureşti.

Sava, A., *Documente Lăpuşna* - Sava A. Documente privitoare la târgul şi ţinutul Lăpuşnei, Bucureşti, 1937.

Sava, A., *Documente Orhei* - Sava, Aurel, . Documente privitoare la târgul şi ţinutul Orheiului, Bucureşti, 1944.

SMIM – Studii şi materiale de istorie medie, Bucureşti.

Stoicescu, N., *Dicţionarul marilor dregători* - Stoicescu N. Dicţionar al marilor dregători din Ţara Românească şi Moldova sec. XIV-XVII, Bucureşti, 1974.

Stoicescu, N., *Repertoriul bibliografic al monumentelor* **-** Stoicescu N., Repertoriul bibliografic al localităţilor şi monumentelor medievale din Moldova, Bucureşti, 1974.

Şimanschi, L., *O cumpănă* - Şimanschi L**.** O cumpănă a copilăriei lui Ştefan cel Mare: Reuseni, 15 octombrie 1451, în *Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie* "A.D.Xenopol*"* Iaşi, 1982, vol. XIX.

Ursu, I., *Ştefan cel Mare* - Ursu, I., Ştefan cel Mare. Domn al Moldovei de la 12 aprilie 1457 până la 1504, Bucureşti, 1925

Халиппа И.Т. *Труды , Том II* - Халиппа И.Т. Документы XVII-XVIIIвв. Касающиеся вотчины Буюкан ныне предместия гор. Кишинева, в *Труды Бессарабской губернской ученой архивной коммиссии*. Том. II, Кишинев, 1902.

Халипа И.Н *Труды, Том I* - Халипа И.Н. Материалы для истории Кишинева в XVI- XVIII вв., в *Труды Бессарабской гувернской ученой архивной комисии,* Том. I, Кишинев, 1900,